Hazırlayanlar: Peter Hudis – Kevin B. Anderson

Rosa Luxemburg Kitabı

Seçme Yazılar

İngilizceden çeviren
Tunç Tayanç

*dipnot

Kitabın Özgün Adı
The Rosa Luxemburg Reader
Monthly Review Press, 2004

© Monthly Review Press, 2004
© Dipnot Yayınları, 2010

ISBN: 978-605-4412-69-3
Dipnot Yayınları: 179
Sertifika No: 14999
1. Baskı, 2013/Ankara

Dizi Editörü: İbrahim Yıldız
Editör: Hülya Osmanağaoğlu
Çeviri: Tunç Tayanç
Kapak Tasarımı: Duysal Tuncer
Düzelti: Ümit Özger

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Ltd. Şti.
Baskı: Sözkesen Matbaacılık
İvedik O.S.B 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No:2/40
Yenimahalle/ANKARA ••Tel: (0312) 395 21 10

Dipnot Yayınları
Selanik Cad. No. 82/32 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32
e-posta: dipnotkitabevi@yahoo.com
www.dipnotkitap.com

Hazırlayanlar
Peter Hudis – Kevin B. Anderson

Rosa Luxemburg Kitabı

Seçme Yazılar

İngilizceden çeviren
Tunç Tayanç

dipnot yayınları

Rosa Luxemburg: 1871 yılının 5 Mart'ında Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Polonya'da doğdu. Genç yaşta sosyalizmle tanıştı ve dönemin sol gruplarında yer aldı. Daha 18 yaşındayken içinde bulunduğu gruplar ve politik görüşü yüzünden İsviçre'ye kaçmak zorunda kaldı. 1889'da Zürih Üniversitesi'ne kaydoldu. Burada felsefe, tarih, politika, ekonomi ve matematik öğrenimi gördü, hayatında büyük etki bırakacak isimlerle tanıştı.

1898 yılında Gustav Lübeck ile evlenerek Berlin'e taşındı, Alman vatandaşlığını kazandı. SPD'nin (Alman Sosyal Demokrat Parti) aktif bir üyesi oldu. 1900 yılına gelindiğinde Luxemburg'un fikirleri tüm Avrupa'nın sosyalist çevrelerinde büyük yankı uyandırmakta, yazdığı makaleler ilgi görmekteydi. Özellikle Eduard Bernstein'ın düşüncelerine getirdiği eleştirilerle öne çıkıyordu. Alman militarizminin yükselen değer olması Luxemburg'u ziyadesiyle rahatsız ediyordu, bu konuda partiyle de ters düşmüştü. 1904 ile 1906 yılları arasında siyasi faaliyetleri ve görüşleri nedeniyle üç kez hapse girdi. Aldığı hapis cezaları onu yıldırmadı, faaliyetlerine devam etti.

Savaşın başlamasıyla esen milliyetçi rüzgar SPD'nin de milliyetçi eğilime yönelmesine neden oldu, bu durum Luxemburg'un fikirleri ile tamamen tezatlık oluşturuyordu; bu sebeple partiyle olan tüm ilişkisini kesti. 5 Ağustos 1914'de Karl Liebknecht ile beraber Internationale grubunu kurdu. 1 Ocak 1916'da grubun adı Spartaküs Birliği oldu. Grubun devlete karşıt tutumu yüzünden 28 Haziran 1916'da Luxemburg hapis cezasına çarptırıldı. Hapiste geçirdiği yıllarda birçok makale kaleme aldı. 1918 Kasım'ında hapisten çıktı. Faaliyetlerine devam etti ve Liebknecht ile birlikte Alman Komünist Parti'sini kurdu. 15 Ocak 1919'da Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht ve Wilhelm Pieck, Freikorps tarafından tutuklandılar; Pieck kaçmayı başarırken, Luxemburg ile Liebknecht yedikleri darbelerle bilinçlerini kaybettiler. Aynı gün, Luxemburg ölene kadar dövüldü ve cesedi nehre atıldı, Liebknecht ise başından yediği kurşunlarla hayatını kaybetti.

Rosa Luxemburg, Birinci Dünya Savaşı ertesi Almanya'yı sarsan devrimci ayaklanmanın önde gelen figürlerinden biri oldu. Polonya sosyal demokrasisindeki ulusalcı eğilimlere, Almanya sosyal demokrasisi içindeki sosyal reformizme karşı tavizsiz mücadelesiyle öne çıktı. Birinci Dünya Savaşı'ndaki II. Enternasyonal ihanetine ve "vatan savunması" yalanlarına karşı işçi sınıfını emperyalist savaş aleyhine örgütlemeye çalıştı. Bolşevik devrimini büyük bir coşkuyla karşıladı; parti-kitle ilişkisi, sosyalist demokrasi gibi konularda Bolşevikleri eleştirdi. Ardında yüzlerce makale, onlarca kitap ve broşür, iktisat teorisinden ulusların kendi kaderini tayin hakkı konusuna kadar pek çok önemli teorik/politik tartışma ve zaman zaman karşıtlarını çileden çıkartan sert polemikler bıraktı.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ *Peter Hudis – Kevin B. Anderson* 9

1. KISIM
SİYASAL İKTİSAT, EMPERYALİZM VE BATI DIŞI TOPLUMLAR

1 BİRİKİMİN TARİHSEL KOŞULLARI 43
Sermaye Birikimi'nden 43
Genişletilmiş Yeniden Üretim Şemasındaki Çelişkiler 44
Sermayenin Yeniden Üretimi ve Toplumsal Ortamı 66
Doğal Ekonomiyle Mücadele 89

2 İLKEL KOMÜNİZMİN ÇÖZÜLÜŞÜ: ESKİ CERMENLER VE İNKALARDAN HİNDİSTAN, RUSYA VE GÜNEY AFRİKA'YA 107
Eski Cermenlerin "Mark" Topluluğu 108
İnka İmparatorluğu 113
Eski Yunan 119
Kuzey ve Güney Amerika'da İspanyol Sömürgeciliği 124
Hindistan Köyleri 134
Rus Köyü 143
Genel Bir Olgu Olarak İlkel Komünizmin Çözülüşü 153
Güney Afrika 158

3 KÖLELİK 167
Girit ile Sparta'nın Farkı Nedir? 170
Greklerde Köleliğin Gelişmesi 172
Köleliğin Kapsamının Göstergeleri 177
Sonuçlar 181
4 MARTİNİK 183

2. KISIM
DEVRİM POLİTİKASI REFORMCULUĞUN ELEŞTİRİSİ KİTLE GREVİ KURAMI KADIN SORUNU ÜZERİNE YAZILAR

5 TOPLUMSAL REFORM YA DA DEVRİM 191
Önsöz 192
1. Oportünist Yöntem 195
2. Kapitalizmin Uyumu 200
Revizyonizmin Pratik Sonuçları ve Genel Niteliği 208
İkinci Bölüm: İktisadi Gelişme ve Sosyalizm 217
Sendikalar, Kooperatifler ve Siyasal Demokrasi 227
Siyasal İktidarın Ele Geçirilmesi 233
Çöküş 239
Teoride ve Pratikte Oportünizm 244
6 KİTLE GREVİ, SİYASAL PARTİ VE SENDİKALAR 253
Kitle Grevi: Yapay Değil Tarihsel Bir Sonuç 254
Rusya'da Genel Grev Hareketinin Gelişmesi 260
Siyasal ve İktisadi Mücadelenin Etkileşimi 286

7 RUS SOSYAL DEMOKRAT İŞÇİ PARTİSİ'NİN BEŞİNCİ KONGRESİ'NDE KONUŞMA 299

8 TEORİ VE PRATİK 311

9 KADIN SORUNU ÜZERİNE YAZILAR, 1902-1914 347

9a. Taktik Bir Sorun 348

9b. Enternasyonal Sosyalist Kadınlar Konferansı'ndaki (1907) Konuşma 354

9c. Kadınların Oy Hakkı ve Sınıf Mücadelesi 355

9d. Proleter Kadın (1914) 363

3. KISIM
LENİN'LE TARTIŞMALAR: KENDİLİĞİNDENLİK, ÖRGÜTLENME VE DEMOKRASİ

10 RUS SOSYAL DEMOKRASİSİ'NİN ÖRGÜTSEL SORUNLARI 369

11 KREDO: RUSYA'DA SOSYAL DEMOKRASİ'NİN DURUMU ÜZERİNE 395

12 RUS DEVRİMİ 417

Rus Devriminin Temel Önemi 418

Bolşevik Toprak Siyaseti 430

Uluslar Sorunu 435

Kurucu Meclis 444

Seçme Hakkı Sorunu 448

Diktatörlük Sorunu 452

Demokrasi ve Diktatörlük 456

4. KISIM
DÜNYA SAVAŞI'NA MUHALEFETTEN DEVRİMİN GÜNCELLİĞİNE

13 JUNİUS BROŞÜRÜ: ALMAN SOSYAL DEMOKRASİSİ'NİN BUNALIMI 463

14 SAVAŞ VE DEVRİM ÜZERİNE KONUŞMALAR VE MEKTUPLAR 507

14a. Başlangıç 508

14b. Toplumun Sosyalizasyonu 513

14c. Spartaküs Birliği Ne İstiyor? 517

14d. Programımız ve Siyasal Durum 529

14e. Berlin'de Düzen Egemen 553

5. KISIM
"GÖK GÜRÜLTÜSÜ GİBİ"

15 SEÇİLMİŞ MEKTUPLAR 1899-1917 563

AD DİZİNİ 589

GİRİŞ

Peter Hudis – Kevin B. Anderson

12 Ocak 2003'de, Berlin'in varoşu Friedrichsfelde'de, Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht'ın yaşamlarını ve miraslarını anmak üzere düzenlenen gösteriye 100.000 kişi katıldı. Seksen dört yıl önce proto-faşist güçler tarafından öldürülen bu insanları anmak üzere bu kadar kişinin bir araya gelmiş olması şaşırtıcı gelebilir. Ancak böyle bir katılım hiç de beklenmeyen bir şey değildi; çünkü ABD'nin Irak'a müdahalesinin her an beklenmekte olduğu, askeri müdahalenin bu yeni evresine karşı muhalefetin bütün dünyada yükselmekte olduğu bir zaman dilimiydi. Rosa ile Liebknecht de, Avrupa tarihinin en önemli antimilitarist figürleri arasındaydılar; bu kadar insanın emperyalist savaşa ve terörizme meydan okumalarının ortasında onları bir öncü olarak görmeleri bu devrimcilerden kalan mirasın kanıtıydı.

Ancak Rosa Luxemburg'un (1871-1919) mirası antimilitarist katkısının çok ötesindeydi. Yaşamı ve eseri, sermayenin küreselleşmesine karşı özgürleştirici bir seçenek arayışını seslendirmekteydi. Rosa kendi kuşağındaki Marksistlerin hepsinden çok, sermayenin kendini sürekli genişletmesini, özellikle de teknolojik açıdan gelişmemiş dünya üzerindeki yıkıcı etkisini kuramlaştırmıştır. Sermayenin, kapitalist olmayan ortamları yıkmaya yönelik girişimlerine yönelttiği eleştirileri ve emperyalist yayılmacılığa ateşli karşı çıkışı, küresel sermayeye karşı çıkan yeni kuşak eylemciler ile düşünürlerin ortaya çıkışıyla yeniden önem kazanmıştır. Aynı zamanda, reformcu uzlaşıya, bürokratik entrikalara ve seçkinci örgütlenme yöntemlerine şiddetli karşı çıkışı da, baskıcı ve hiyerarşik oluşumları önleyen, radikal hareketleri ve geride kalan yüzlerce yılda sosyalist toplumlar yaratma çabalarını tanımlayan antikapi-

talist bir seçenek arayışını seslendirmiştir. İktidar alındıktan *sonra* devrimci demokrasiye duyulan gereksinme konusundaki ısrarı, zamanımızın yanıtsız kalan başlıca sorunlarının bir bölümüne değinmektedir: Kapitalizmin alternatifi var mıdır? Bürokratik şiddet ve totalitarizmi yeniden üretmeden küresel sermayenin kendi kendini genişletmeye yönelik atılımını durdurmak olası mıdır? Küreselleşen sermaye ve terörizmin belirleyici olduğu bir çağda *insanlık özgür olabilir mi*? Nihayet, büyük ölçüde erkek egemen bir nitelik taşıyan sosyalist hareket içinde bir kadın önder ve kuramcı olması toplumsal cinsiyet ile devrim üzerinde bazı yeni düşünceleri özendirmiş midir?

Bu *Kitap*, onun ekonomik ve siyasal yazılarından önemli parçaları tek bir ciltte ilk kez bir araya getirerek Rosa Luxemburg'un katkılarını bütün boyutlarıyla göstermektedir. 1) Kapitalist küreselleşmenin, toplumsal örgütlenmenin kapitalizm öncesi komünal biçimleri üzerindeki etkisi, 2) Sosyalist dönüşümün ayrılmaz bir boyutu olarak kadınların kurtuluşu ve 3) Marksizmin tarihini büyük ölçüde tanımlayan hiyerarşik örgütlenme yöntemlerinin eleştirisi üzerine olan bazı temel metinler ilk kez burada İngilizceye çevrilmişlerdir. Nihayet, yazışmalarından yapmış olduğumuz seçme de insancıllığını ve öngörüsünün derinliğini göstermeye yaramaktadır. Bir bütün olarak bu kitap, günümüzde radikal toplumsal dönüşümün sorunları üzerine yeniden düşünmeye çalışanlara bir kaynak olmayı amaçlamaktadır.

I

Rosa Luxemburg, sosyalist harekete katılan en özgün karakterlerden biridir. 5 Mart 1871'de, Polonya'nın Rusya'nın işgali altındaki topraklarında bulunan Zamosc'da Yahudi bir ailede dünyaya geldi; ergenlik çağlarında devrimci harekete katıldı, Polonyalı Marksistlerin ilk örgütlenmelerinden biri olan Proletarya içinde etkin oldu. 1889'da, hükümet güçleri grubu dağıttıklarında Polonya dışına kaçtı. 1889'dan 1897'ye kadar Zürih Üniversitesi'ne devam etti; *Polonya'nın Sınai Gelişmesi* başlıklı doktora tezini orada yazdı. 1890'lı yılların başlarında ve ortasında, İsviçre ile Fransa'da sürgünde bulunan Polonya devrimci çevrelerindeki etkinlikleri, sonradan ünleneceği siyasal bağımsızlık ve kuramsal iddiacılık niteliklerini gözler önüne serdi. 1893'te, Frederick Engels ve Rus Marksizminin kurucusu Georgi Plekhanov gibi parlak kişilerle karşılaştığı, Zürih'te toplanan İkinci Enternasyonal'ın Üçüncü Kongresi'ne katıldı. Polonya'nın kendi kaderini tayinine ilişkin tezlerin milliyetçi niteliğine karşı çıktı, onun

yerine "katı" proletarya enternasyonalizmini savundu –bu onu, Marx'ın Polonya üzerine yazdıklarının yanı sıra zamanının önde gelen sosyalist figürlerine de doğrudan karşı çıkan bir konuma yerleştirdi.

Rosa Luxemburg'un, sonraki on yedi yıl boyunca hem yoldaşı hem de sevgilisi olacak, yaşamının sonuna kadar da yakın bir meslektaşı olarak kalacak olan Polonyalı devrimci Leo Jogiches (1867-1919) ile tanışması da 1890'da Zürih'te gerçekleşti. Sosyalist harekete 1885'te Vilna'da katılan Jogiches, Polonya'da, Rusya'da, sonra da Almanya'da devrimci hareketlerin çarpıcı bir stratejisti ve örgütleyicisiydi. Yazdığı makalelere ve denemelere yapıcı eleştirilerde bulunmaktan yeraltındaki devrimci örgütleme çalışmalarının perde arkasında yorulmak bilmeden düşüncelerini yaymaya kadar birçok cephede Rosa Luxemburg ile çok yakın çalışmalar yaptı. Rosa konusunda uzman Felix Tych'ın değindiği üzere, kendi adını kullanarak çok az yazmış olduğundan Jogiches'ın katkılarına gereken önem verilmemiştir.[1] Ancak o da özgün biriydi. Luxemburg'un yakın arkadaşı, sosyalist feminist Clara Zetkin bir keresinde, Jogiches'ın "önemli bir kadın şahsiyete hoşgörüyle bakabilen az sayıdaki erkekten biri" olduğunu (o zamanlar çok ender görülen bir durumdu bu) söylemişti.[2] Rosa ile Jogiches arasındaki tutkulu ve fırtınalı ilişki, hem birlikte olduklan dönemde, hem de sonrasında, bir kadın, düşünür ve devrimci olarak Rosa'ya esin kaynağı olmuştu. Bir zamanlar şöyle demişti: "Bir kadının karakterinin aşk başladığında değil, ama sona erdiğinde kendini gösterdiği düşüncesini benimsiyorum."[3]

Rosa'nın bağımsız karakteri, 1898'de Almanya'ya geçmesi ve o tarihlerde dünyanın en büyük sosyalist örgütlenmesi olan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde (SPD) etkin olması üzerine ortaya çıkmıştı. Polonyalı-Musevi bir kadın olarak, onu "konuğumuz olan ve düzenimizi bozan"[4] biri olarak nitelendiren Parti'nin birçok önderinin alınganlıkları

---

[1] Bkz. Luxemburg, *Briefe an Leon Jogiches'e* (Frankfurt, Europäische Verlagsanstalt, 1971) Tych'in yazdığı giriş.

[2] Aktaran Paul Frölich, *Rosa Luxemburg: Her Life and Work* (New York, Monthly Review Press, 1972), s. 14.

[3] Mathilde Jacob'a yazılan 9 Nisan 1915 tarihli mektup, *The Letters of Rosa Luxemburg*, ed. Stephen Eric Bronner (Boulder, Westview Press, 1978) içinde s. 163.

[4] Nitelemeyi Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin ana yayın organı olan *Vorwärts*'in yayın yönetmenlerinden Richard Fischer kullanmıştır. Bkz.

ve muhalefetiyle yüz yüze kalmıştı. Bu tür engellere kulak asmayarak o günün en önemli tartışmalarından birine, Eduard Bernstein'ın Marksizmi "revize" etme çabalarına doğrudan katılmıştı.

O sıralarda Bernstein, Marksizmin önde gelenlerindendi; Engels onu, kendinin yazınsal uygulayıcısı olarak göstermişti. Bu nedenle de Bernstein'ın 1896-1898'de yazdığı bir dizi makalede Marx'ın eserlerindeki temel tezlerin eskimiş olduğunu ileri sürmesi tam bir şaşkınlık yarattı. Bernstein, Marx'ın kapitalizmin yıkılmasının ve çökmesinin kaçınılmaz olduğuna ilişkin öngörüsünün doğrulanmadığını, ekonomik bunalımların sıklığındaki azalmanın deneylerle kanıtlandığını iddia etti. Kredi düzeni, tröstler ve tekellerin oluşmasının kapitalist piyasalardaki "anarşi"nin üstesinden gelindiğini gösterdiğini ve kapitalizmin kendi "toplumsallaşmış" üretimine doğru yöneldiğini savunuyordu. Ayrıca, sendikaların daha yüksek ücret elde edebilme yeteneklerinin de giderek kar oranlarını baskılayarak, bir toplumsal devrime gerek kalmadan kapitalist sömürüyü sona erdirecek noktaya gelebileceğini ileri sürmüştü. Görüşlerini, ekonomik olduğu kadar siyasal düşüncelere de dayandırıyordu. SPD'nin milyonlarca üyesi ve destekleyeni olan bir kitle partisi olması Sosyal Demokrasi'nin artan gücünün, kapitalist düzenin yasal ve parlamenter yollardan reform yapabildiğini gösterdiğini savunmuştu. "Benim için hareket her şey, amaç ise hiçbir şeydir" diye noktayı koyuyordu.

Rosa'nın, *Toplumsal Reform ya da Devrim*'de (1899) Bernstein'a verdiği yanıt, kapitalizmin görünürdeki istikrarının ortaya çıkardığı hayale verilen en yaratıcı yanıtlardan biri olageldi. Kapitalizm koşullannda yasal ya da siyasal eşitliğin sağlanmış olmasının, değer üretimine, sınıfsal sömürüye ve ücretli emeğe dayanan bir düzenin barındırdığı toplumsal karşıtlıkları çözmediğini ve çözemeyeceğini savunuyordu. Reformu, devrimin karşısına yerleştirmemişti. Yasal yollardan demokratik hakların genişletilmesini destekliyordu. Ancak, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde gerçek bir demokrasiye ulaşmanın olanaksız olduğunu ileri sürmüştü. Sonradan söylediği üzere, "Sosyal Demokrasi, her zaman, 'biçimsel demokrasinin değil, tam demokrasinin' gerçekleştirilmesine çalışmıştı; ama 'gerçek ve etkin demokrasi' ancak ekonomik ve toplumsal eşitlik sağlandığında, yani sosyalist bir ekonomi düzeni

---

Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deuschlands, September 22-28, 1901 (Berlin, SPD, 1901), s. 191.

gerçekleştirildiğinde olasıdır... Öte yandan, bir burjuva ulus devletindeki 'demokrasi', son tahlilde az ya da çok saçmalıktır."[5]

Rosa Luxemburg, Bernstein'ın ekonomik savlarının da temelsiz olduğunu, çünkü kapitalizmi bir bütün olarak kavramak yerine topluma, bireysel kapitalist ya da sermayenin tekil birimlerinin bakış açısıyla baktığını söylüyordu. Örneğin, kredi düzeni, tekil firmaların, piyasadaki rekabetin "anarşik" özelliklerinden bazılarının üstesinden gelmesini kolaylaştırabilir; ancak kredi düzeni, üretken mekanizmanın genişlemesine yardımcı olarak, sermaye sahipleri ile çalışanlar arasındaki güç ve ayrıcalık dengesini daha bozar. Rosa, kapitalizm içinde "toplumsallaşmış üretim"in sermayeyi içsel çelişkilerinden kurtarmadığını, sadece daha yüksek bir düzeye çıkardığını ileri sürüyordu. Ayrıca, kapitalizmde ulaşılan "toplumsallaşmış" üretimin sürdürülebilir olmadığını da savunuyordu. Rosa şöyle diyordu: "[Kapitalist] örgütlenme yoluyla zaten iyice 'toplumsallaşmış' olan sermaye, yeniden özel sermaye biçimine dönecektir."[6] Bemstein, bütün olarak kapitalizmin özü yerine sermayenin belirli birimleri ya da yönleri üzerinde odaklanarak, sermayenin kendi devinim yasasındaki geçici değişiklikleri ve çeşitlilikleri göz ardı ettiği "kaba deneycilik"e düşmekteydi. Rosa'ya göre istikrardan çok uzak olan, kapitalist ilişkilerin uluslararası siyaset düzeyindeki sonuçlarından biri de savaş tehlikesinin giderek artmasıydı; çünkü gelişmiş kapitalist ülkelerde "devletler, tam da kapitalist gelişmenin eşit düzeyde olmasının bir sonucu olarak savaşa itilirler" diyordu.[7]

Reform ya da Devrim, İkinci Enternasyonal içindeki reformcu eğilimlere karşı mücadelede Rosa'ya önde gelen bir kişilik olarak çabucak saygınlık kazandırdı. Ancak bu [saygınlık], özellikle Dreyfus Davası'ndaki tutumunun da gösterdiği üzere, mevcut toplum yapısında demokratik hakları savunmanın önemini göz ardı etmesine neden

---

[5] "Perspectives and Projects", *Die Internationale*, no. 1, Nisan 1915 içinde. Bu sözler, Luxemburg'un Bernstein'a yönelik ilk eleştirilerini (biraz gecikerek olsa da) savunan Kautsky'ye yönelmiş olması, o zaman çoğu kişinin sandığı gibi, Kautsky'nin Bernstein'ın görüşlerine topluca karşı çıkmadığını göstermektedir.

[6] Bkz. bu kitapta "Reform ya da Devrim"den alınmış olan parça.

[7] "Reform ya da Devrim"den alınan ve elinizdeki kitapta yer verilmeyen bu parça için bkz. Luxemburg, *Selected Political Writings*, ed. Dick Howard (New York, Monthly Review Press, 1971), s. 81.

olmadı. Luxemburg, 1899'dan başlayarak Yahudi Birliği'nin* yayını *Der Yiddische Arbeiter*'e katkıda bulunmuşsa da, Yahudileri ilgilendiren konulara ilişkin pek seyrek olarak yorum yaptı. Gene de Yüzbaşı Eduard Dreyfus'u Fransız sağının Yahudi düşmanı saldırılarından korumaya yönelik kampanyaya tam destek vermişti. Dreyfus olayının "proletarya ile bir ilişkisi olmadığı" gerekçesiyle tartışmaya katılmayı reddeden Jules Guesde gibi çok sayıda Fransız Marksistinin tersine Rosa, Dreyfus'u hararetle savunan Fransız sosyalisti Jean Jaurès'yi desteklemiştir. Ancak, Dreyfus olayında birlikte çalışabilmelerinin sosyalistler ile liberaller arasındaki siyasal farklılıkları azalttığı konusunda Jaurès ile görüş ayrılığına düşmüştü. Rosa, Jaurès'nin tersine, Fransız sosyalist önder Alexandre Millerand'ın Temmuz 1900'de, René Waldeck-Rousseau Hükümeti'nde Çalışma Bakanı olarak yer almasına şiddetle karşı çıkmıştı çünkü aynı hükümette, Paris Komünü kasabı General Gaston de Gallifet de Savunma Bakanlığını üstlenmişti.

İkinci Enternasyonal'ın 1904'deki Amsterdam Kongresi'nde, sosyalistlerin burjuva hükümetlerine her ne şekilde olursa olsun katılmaları kınanmıştı. Rosa'nın, revizyonizme karşı savaşı kazandığını düşünmesinde haklılık payı vardı. Aslında gerçek daha karmaşıktı. Bernstein, revizyonist görüşlerinin SPD'nin fiili uygulamalarına uygun olduğunu ileri sürerken de yanılmış değildi. SPD'nin reformist yaklaşımı, emperyalizme karşı tavır almadaki gönülsüzlüğünde ve giderek daha çok parlamentarizme bağlanmasında görülmekteydi. Ancak SPD'nin mevcut toplumsal yapı ile uzlaşması, August Bebel ve Karl Kautsky gibi SPD önderlerinin "revizyonizm"i, uygulamada hayata geçiriyor olmaları, kuramsal olarak revizyonizm eleştirilerine devam ettikleri için gizlenebilir olmuştu. Bu ikilik, bir kitle partisi olarak SPD'nin yapısal konumundan kaynaklanmaktaydı. SPD önderlerinin en çok önem verdikleri şey örgütlenmeydi. Partinin sürekli büyümesi, sosyalist bir toplum yaratmanın *koşulu* ve kapitalist düzeni zayıf düşürmenin bir yolu olarak görülüyordu. Rosa üzerine en kapsamlı yaşamöyküsünün yazarı olan J. P. Nettl'ın dediği gibi, "Partinin tek amacı büyümek"ti.[8] Genel görünüm, zorunlu olarak aynı olmayan iki şeyi birleştirme eğilimiydi:

---

* Enternasyonal Yahudi İşçi Birliği (International Jewish Labor Bund) merkezi New York'ta olan sosyalist bir örgüttür (ç.n.).

[8] J. P. Nettl, *Rosa Luxemburg* (Londra, Oxford University Press, 1966), s. 246.

SPD'nin üye sayısının artması ve sistemli çöküşün yakınlığı. Bunun sonucu, SPD'nin reformist politikalarının, uzun dönemde, işçi sınıfının kimi kesimlerinin düzenle bütünleşmelerine yardımcı olması oldu. Rosa, SPD'nin yapısal konumundan kaynaklanan tehlikeleri küçümsemiş olabilir; çünkü tabandan gelen kitle baskısının, zaman içinde partiyi sola yöneltecek düzeltici bir güç olacağına inanmaktaydı. Rusya'da 1905 Devrimi patladığında gündemde olduğunu düşündüğü tam da buydu.

Rosa Luxemburg, Almanya'dayken de, (Jogiches ile birlikte) Polonya Krallığı Sosyal Demokrasisi (SDKP) ve onun ardılı Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrasisi'nin (SDKPiL) başında, Polonya ve Rusya'daki harekette çalışmayı sürdürdü.* Polonya örgütünü Rus Sosyal Demokrat Partisi'ne (RSDRP)* bağlamaya çalıştı ve Rusya'daki devrimci olaylarda etkin bir rol üstlendi. Rusya'da 1905'te devrimin aniden yükselmesi bunu daha da ivedi hale getirdi. Eylül 1905'te, Yena'daki SPD Kongresi'nde şunları söyledi: "Gün be gün gazetelerde devrimle ilgili haberleri okuyoruz, sevkiyatları okuyoruz; ancak bazılarımızın ne görmek için gözleri ne de duymak için kulakları var."[9] Rosa, 1908 Devrimi'nin özgün

---

* RSDRP (Rossiyskaya Sotsial-demokraticheskaya Rabochaya Partiya) Türkçeye yaygın olarak RSDİP olarak çevrilir. Ancak bu derlemede Amerikalı editörlerin kullandığı kısaltmaları (SPD ve KPD gibi) aynen kullanmayı tercih ettiğimiz için RSDRP olarak bırakıyoruz. Ne ki orijinal İngilizce derlemede farklı çevirmenlerin çevirdiği farklı makalelerde RSDLP (Russian Social Democratic Labour Party) kullanımı da mevcut. Onları da yine Amerikalı editörlerin tercihine uyarak aynen bıraktık (Türkçe ed. notu).

* SDKP (Socjal-Demokracja Krolestwa Polskiego), Rosa Luxemburg'la birlikte Leo Jogiches, Adolf Warski, Julian Marchlewski ve Feliks Dzierzynski tarafından 1892-1893'te, milliyetçi Polonya Sosyalist Partisi'ne karşı kurulmuş, 1896'da Rus siyasi polisi tarafından çökertilmiştir. SDKPiL (Socjal-Demokracja Krolestwa Polskiego i Litwy) ise, SDKP çizgisini sürdürmek üzere 1900'de Stanislaw Trusiewicz ile Feliks Dzieriynski tarafından kurulmuştur. 1918'de Polonya Sosyalist Partisi – Sol (*Polska Partia Socjalistyczna – Lewica, – Mlodzi*, ya da *PPS–L*) ile birleşerek Polonya Komünist Partisi (KPRP, Komunistyczna Partia Polski)'ni oluşturmuştur (ç.n.).

[9] "Rede auf Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands von 17 bis 23 September 1905 in Jena", Luxemburg, *Gesammelte Werke*, Cilt 1/2 (Berlin, Dietz Verlag, 1974) içinde, s. 601.

niteliğini —siyasal içerikli genel grevin kendiliğinden ortaya çıkışı— sadece Rusya için bir taktik olarak değil, Alman devriminin geleceği için mücadelenin de genel bir biçimi olarak görüyordu. Bu nedenle Aralık 1905'te, devrime katılmak üzere Varşova'ya gitti.

Rosa Luxemburg'un devrime katılması ve derslerini *Genel Grev, Parti ve Sendikalar*'da (1906) anlatmaya başlaması ile birlikte tartışmanın konularını tamamıyla "gelişmiş" ülkeler ile "geri" ülkeler arasındaki ilişkilere kaydırmıştı. Artık dünyanın en iyi örgütlenmiş sosyalist partisinin bulunduğu, sanayisi gelişmiş Almanya'nın, birleşik bir Marksist partinin (RSDRP - 1898) topu topu birkaç yıl önce kurulduğu Rusya'dan daha ileri olduğu düşünülmüyordu. Siyasi genel grevle birlikte, Rus işçilerinin Batı Avrupa'daki muadillerinden yeni bir devrimci perspektif açısından daha ilerde olduklarını gösterdiklerini savunuyordu. Ayrıca, artık örgütlenme de kendiliğindenliğin önünde değildir; hiçbir örgüt tarafından öngörülmeyen, devrimin motoru olarak genel grevin kendiliğinden ortaya çıkmış olması "kitlelerin okul çocukları gibi yönlendirilemeyeceği"ni[10] kanıtlamıştı. Rus işçilerinin denetlenemeyen radikalizmi de onu "devrimin her şey, geri kalan her şeyin ise laf-ı güzâf olduğu"na[11] ikna etmişti. V. I. Lenin ve Devrim'e katılan başkalarıyla da tartıştığı ve Finlandiya Kuokkala'da yazdığı *Genel Grev* broşüründe, devrimin derslerini evrenselleştirmişti.

Rosa Luxemburg ile Lenin birçok siyasal konuda, özellikle de Lenin'in ezilen ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkına verdiği desteğin bilindiği ulusal sorun konusunda farklı düşünüyorlardı. Rosa ayrıca, Lenin'in çok önemsediğini düşündüğü merkeziyetçi örgütlenme konusunda da farklı düşünüyordu. Gene de, 1905 Devrimi'ne ve uluslararası sonuçlarına ilişkin görüşleri büyük ölçüde örtüşüyordu. Rosa, Mayıs ve Haziran 1907'de RSDRP'nin Londra'daki Kongresine katıldı; liberal burjuvazinin kuyruğuna takıldıkları için Menşevikleri şiddetle eleştirdi, Bolşeviklerin genel yaklaşımlarına verdiği desteği yineledi. Daha da önemlisi, "Marx'ın öğretisinin ilkelerini, durgun bir parlamenter dönemde değil, fırtınalı devrimci bir dönemde yaşama geçirmenin zor ama onurlu görevini ilk üstlenenin Rus Sosyal Demokrasisi olduğu"nu söyleyerek 1905 Devrimi'nin derslerini doğrudan Marksizmin ışığında değerlendirmeye çalıştı. (Bu konuşmanın tamamı ilerde, Bölüm 7'dedir.)

---

[10] Bkz. "Kitle Grevi, Parti ve Sendikalar"dan alınan parça.

[11] Emanuel ve Mathilde Wurm'a yazdığı 18 Temmuz 1906 tarihli mektup, Bronner, *Letters* içinde s. 119.

Almanya'ya döndükten sonra, Rosa, dur durak bilmeden, 1905 Rus Devriml'nin mayasını Alman işçi sınıfına katmaya çalıştı. Sık sık vurguladığı üzere, "Biçimsel yasaklar ya da disiplinle değil ama durumun elverişli olduğu yerde ve zamanda, proletaryanın en geniş yığınlarının katılımını sağlayan bir kitlesel eylemin olabildiğince geliştirilmesi yoluyla... Parlamenter budalalığın puslu havasından, orta sınıflarla kurulacak ittifaklardan ve küçük burjuva yerelciliğinden ancak bu yolla kurtulunabilirdi."[12] Bu açılım onu Alman işçi sınıfı içindeki en popüler konuşmacılardan birisi yaparken, SPD önderliği ile de giderek artan bir çelişkiye düşmesine yol açtı.

1907 başlannda Clara Zetkin'e şöyle yazıyordu: "Rusya'dan döndüğümden bu yana kendimi burada yalıtılmış hissediyorum... Partinin bütününün kararsızlığını ve küçük işlerle uğraşmasını eskisine göre çok daha açık ve acı verici bir şekilde duyumsuyorum."[13] Şubat 1906'da, SPD gizlice, genel grev düşüncesine şiddetle karşı çıkan reformcu sendika önderlerine, sendikalarla ilgili her konuda özerklik tanımıştı. Bunun üzerine, 1907'de yapılan seçimlerde, SPD'nin Reichstag'daki sandalye sayısı 81'den 43'e düştü; parti bu duruma, sadece seçim politikasına odaklanmak uğruna, radikal isteklerini bir yana iterek cevap verdi. Rosa'nın tepkisi sertti: "Alman parti yaşamı kötü bir düşten, hatta düş bile görülemeyen ağır bir uykudan başka bir şey değildir."[14] Eleştirileri sadece revizyonistlere ya da onlara açıkça kol kanat gerenlere değildi; parti tartışmalarının başlannda yanında yer almış olan, "Marksizmin Papası" diye nitelendirilen Karl Kautsky'ye kadar uzanıyordu. 1908'de bir mektubunda şöyle yazıyordu: "Artık Kautsky'nin yazdığı hiçbir şeyi rahat okuyamıyorum... Ancak Marx'ın yazdıklarını okuyarak yapılacak bir zihin banyosuyla temizlenebilecek... örümcek ağlannda oluşan bir dizi çirkeflik..."[15]

---

* Tiroidin az çalışmasından kaynaklanan fiziksel ve zihinsel gerilik durumu (ç.n.).

[12] Bkz. "Die badische Budgetabstimmung", *Bremer Bürgerzeitung*, 10 Ağustos 1910, Luxemburg, *Gesammelte Werke*, Band 2, s. 427-428 içinde.

[13] Clara Zetkin'e mektup, 20 Mart 1902.

[14] Konstantin Zetkin'e yazdığı 20 Mart 1907 tarihli mektup, Luxemburg, *Gesammelte Briefe*, Band 2 (Berlin: Dietz Verlag, 1982) içinde s. 282.

[15] Konstantin Zetkin'e yazdığı 27 Haziran 1908 tarihli mektup, *Gesammelte Briefe*, Band 2 içinde s. 556-558.

Kautsky ile kesin kopuş 1910'da gerçekleşti. Aynı yılın Mart ayında, partinin süreli yayını *Vorwärts*, Rosa'nın kitle greviyle ilgili bir makalesini, "şimdilik" editörlerin bu konunun tartışılmasına izin vermemeleri gerekçesiyle yayımlamayı reddetti. Bunun üzerine makaleyi, editörlüğünü Kautsky'nin yaptığı *Neue Zeit*'a gönderdi. Ancak o da, monarşinin yerini alacak demokratik bir cumhuriyet çağrısının "uygun olmadığını" gerekçe göstererek yayımlamayı reddetti. Kautsky de, herkes gibi, partinin parlamenter gücünü yeniden kazanması için radikal isteklerin susturulması gerektiğini düşünüyordu. Rosa buna Kautsky'yi açıkça oportünizmle suçlayarak karşılık verdi. Reformizmin, sadece SPD'nin revizyonist kanadına değil, en "ortodoks" sözcülerin birçoğunun düşüncesine de sindiğini ileri sürdü. Kautsky'nin teoride "ortalığı kasıp kavurmasına" rağmen, [pratikte] parlamentarizmin en alçak mirasını sahiplendiğini ileri sürdü.

Rosa Luxemburg'un "Teori ve Pratik"[16] adlı denemesinde Kautsky'ye yönelttiği eleştiriler, birçok bakımdan "Reform ya da Devrim"de Bernstein'a yönelttiği eleştirilerden çok daha önemliydi. Bernstein, kuramı reformcu uygulamaların çizgisine çekerek *açıkça* Marksizmi revize etmeye çalışmaktaydı. Kautsky ise, partiyi reformcu bir yola çekse de, devrimci Marksizme bağlı olduğunu söylemeyi sürdürüyordu. Rosa, 1910'da Kaustky'ye yönelttiği eleştiride, 1914'de SPD'nin sonunda sosyalizme nasıl ihanet edeceğini öngördü. Ancak 1910'da, Kautsky'den uzaklaşmasının doğurduğu sonuçları çok az kişi anlayabildi. Çoğu bunun "kişisel" farklılıklardan kaynaklandığını düşündü. Rosa, özel konuşmalarında ondan söz ederken cinsiyetçi sözcükler kullanan SPD üst yönetiminin –ki hepsi erkekti- düşmanlığını kazanmıştı. Bebel, Kautsky'ye yazdığı 10 Ağustos 1910 tarihli mektubunda içini boşaltır: "Kadınlar tuhaftırlar. Taraf tutmaları, tutkuları ya da gururları bir yerde gündeme gelir de dikkate alınmazsa, en aydın geçinenleri bile çılgına döner ve mantıksızlık derecesinde düşman kesilirler. Sevgi ile nefret yan yanadır; sistemli bir mantık yoktur."[17] Kendisine bir feminist olarak saygınlık kazandıran, elden ele dolaşan *Kadın ve Sosyalizm* adlı elkitabının yazarı olan Bebel, burada hem Rosa'yı, hem de onunla ittifak yapan Zetkin'i kastetmektedir.

---

[16] Parçalar için bu kitapta bkz. 8. Bölüm.

[17] Aktaran Raya Dunayevskaya, *Rosa Luxemburg, Women's Liberation, and Marx's Philosophy of Revolution* (Urbana ve Chicago: University of Illinois Press, 1991), s. 27.

Rosa-Kautsky arasındaki tartışmaya Lenin bile uzak durmuştur.[18] Ancak Rosa için Kautsky'nin sağa sapmasında temel bir sorun vardı: Kısa dönemli seçim kazanımları için, SPD'nin, emperyalist yayılmaya karşı *etkin* bir tavır almayı giderek reddetmekte oluşu. Bunu 1911 yazında, Kautsky ile onun SPD önderliğinin, Almanya'nın Fas'taki emperyalist planlarına karşı çıkmakta başarısız olduklarında anlamıştı. Ona göre, korkaklıkları, yerleşik Marksizmin kapitalizm ile emperyalizmin ayrılmazlığını kavramadaki ve bu yeni olguya karşı etkin eyleme geçmedeki başarısızlıklarının bir sonucuydu.

II

Rosa Luxemburg, Marksist harekete katıldığı andan başlayarak ilkeli bir enternasyonalist olarak ünlendi. "Emperyalizm" kavramı daha türetilmeden önce, 1899'da, şunları yazmıştı:

> 1895 dolaylarında [dünya siyasetinde] temel bir değişiklik oldu: Japon savaşı Çin'in kapılarını açtı; sermayenin ve devletlerin çıkarlarının yönlendirdiği Avrupa siyaseti, burnunu Asya'ya soktu... O andan itibaren Avrupa'nın, Afrika'daki çelişkileri yeni bir ivme kazandı ve mücadele de yeni bir güçle patlak verdi (Fashoda, Delegoa, Madagaskar). Asya ile Afrika'nın parçalanmasının, Avrupa siyasetinin yayılabileceği alanın son sınırı olduğu açıktır. O zaman da, Doğu sorununda olduğu gibi bir başka baskı geldi; Avrupalı güçlerin, *son bunalım siyasetin içine alınıncaya* kadar kendilerine güvenmekten başka bir seçenekleri olmayacaktır.[19]

---

[18] Leon Troçki'nin tepkisi de daha farklı değildi. 1911'de, Kautsky'ye, Luxemburg'un sert eleştirilerinin Rus karakterinden gelen "sabırsızlığı"ndan kaynaklandığını yazmış, Rusların hiçbirinin, hatta Bolşeviklerin bile onu desteklemedikleri konusunda güvence vermişti. (Aktaran Nettl, *Rosa Luxemburg*, s. 433.) Troçki, yıllar sonra, Stalin'in karalamalarına karşı Luxemburg'u savunurken, Kautsky'nin fırsatçılığını anlama konusunda onun Lenin'den de, kendinden de daha ilerde olduğunu açıklamıştır: "Lenin... 1914'e kadar Luxemburg'u desteklemedi... Lenin'e göre, onları eylemde daha yakından gözlemleyen ve Alman siyaset ortamının çok daha içinde olan Luxemburg'un gördüğünün tersine, Bebel ve Kautsky devrimci olarak tartışılamaz bir konumdaydılar." Bkz. Troçki, "Hands off Rosa Luxemburg" (1932), *Rosa Luxemburg Speaks*, ed. Mary-Alice Waters (New York: Pathfinder, 1970) içinde s. 443.

[19] 9 Ocak 1899 tarihli mektup.

Rosa Luxemburg, sonraki yıllarda, genel olarak emperyalizme saldırmanın yanı sıra, Alman emperyalizminin bugünkü Namibya'daki Nama ve Herero halklarını yok etme girişimlerine de, "Avrupalıların sürek avlarının kurbanı olan Afrika'daki siyahilerden, acı çeken Yahudilere kadar herkesi kendime yakın buluyorum" diyerek[20] etkin biçimde karşı çıktı.

1907'den başlayarak, Berlin'deki SPD'nin parti okulunda ders vermeye davet edildiğinde, emperyalizmin sonuçlarını kuramsal olarak çözümleyebileceği bir olanak ortaya çıktı. Ekonomi kuramı ve tarih üzerine verdiği derslerle bağlantılı olarak, ölümüyle yarıda kalan Siyasal İktisata Giriş başlıklı bir kitap üzerinde çalışmaya başladı. Rosa'nın yaşamöyküsü yazarı Paul Frölich, onun mektuplarına dayanarak şunları yazar:

> Kitabın tamamının genel planını biliyoruz; şu bölümleri içerecekti:
>
> 1. Ekonomi Nedir?
> 2. Toplumsal Emek
> 3. Ekonomik-Tarihsel Perspektifler: İlkel Komünist Toplum
> 4. Ekonomik-Tarihsel Perspektifler: Feodal İktisadi Düzen
> 5. Ekonomik-Tarihsel Perspektifler: Ortaçağ Kenti ve Zanaat Loncası
> 6. Meta Üretimi
> 7. Ücretli Emek
> 8. Sermayenin Kârı
> 9. Bunalım
> 10. Kapitalist Gelişme Eğilimleri
>
> 1916 yazında ilk iki bölüm basıma hazırdı; geri kalan bölümlerin tamamı da taslak olarak yazılmıştı. Ancak bu bölümler arasından yalnızca 1, 3, 6, 7 ve 10. bölümler bulunabildi.[21]

İngilizcede küçük bir bölümü yayımlanmış olan[22] metin ancak 250 sayfa kadardı. Almanca ve Fransızca olarak yayımlanan, standart bir siyasal iktisata giriş niteliği taşımaktan uzak olan bu metnin neredeyse

---

[20] 16 Ocak 1917 tarihli mektup.

[21] Fröhlich, *Rosa Luxemburg*, s. 148.

[22] Bkz. "What is Economics?", *Rosa Luxemburg Speaks* içinde s. 219-249.

yarısı kapitalizmin başları ya da modern kapitalizm üzerine değil, kapitalizm öncesi toplumlardaki değişik topluluklarda görülen "ilkel komünizm" üzerinedir. Sadece antik Yunan ya da Alman kavimleri gibi Avrupa toplumlarının ilk zamanlarını değil, çöküş halinde olsalar da bazıları Rosa'nın yaşadığı zamanda hâlâ varlığını sürdürmekte olan Batı dışı toplumlarla ilgili kapsamlı bir çeşitlemeyi de içeriyordu: Rusya'dan *mir* (köy topluluğu), Hindistan'dan geleneksel köyler, Güney Orta Afrika'dan Lunda Krallığı*, Kuzey Afrika'dan Kabyle**, Avustralya aborijinleri, Amazon'un Bororo'ları*** ve İnka İmparatorluğu. Luxemburg'un çalışmasının bu bölümüyle ilgili birkaç değerlendirmeden birinde Michael Löwy şunları yazar: "Rosa Luxemburg, Rus tarihçi Maxim Kovalevski'nin çalışmasına dayanarak, Marx'ın da yakından ilgi duyduğu, gelişmenin belli bir düzeyinde toplumun genel bir biçimi olarak, Amerikan Kızılderilileri, İnkalar, Azteklerde olduğu gibi Kabyle, Afrika kabileleri ve Hindular'da* da kolaylıkla görülebilen tarımsal komünizmin *evrenselliği* konusunda ısrarcı olmuştur. Peru örneği ona özellikle önemli gelmiştir."[23]

Rosa Luxemburg, kapitalizm öncesi toplum biçimlerinin çözülmesine yol açan dışsal etmenler kadar içsel etmenlerin de neler olduğunu anlamaya çalışmıştır. Bu toplum biçimlerinin "geriliği"ni vurgulamak yerine, "olağanüstü direnme güçlerini, istikrarlarını... esneklikleri ile

---

* Lunda İmparatorluğu (yaklaşık 1665-1887) da denir —ki metinde öyle kullanılmıştır. Bugünkü Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ni, Angola'nın kuzeydoğusunu ve Zambiya'nın kuzeybatısını kapsardı (ç.n.).

** Berberiler (ç.n.).

*** Güney Amerika'da, özellikle de Brezilya'da yaşayan etnik topluluk (ç.n.).

[23] Michael Löwy, "Le communisme primitif dans les écrits économiques de Rosa Luxemburg", *Rosa Luxemburg aujourd'hui*, ed. Claudie Weill ve Gilbert Badia (Vincennes: Presses Universitaires de Vincennes, 1986) içinde s. 68. Löwy dışında *Siyasal iktisata Giriş* ile ilgili az sayıda tartışma —bkz. Fröhlich'in yazdığı yaşamöyküsü, Ernest Mandel'in Fransızca baskısına (*Introduction à l'économie politique*, Paris: Éditions Anthropos, 1970) yazdığı uzunca önsöz ve Luxemburg'un *Gesammelte Werke*, Cilt 5 (Berlin: Dietz Verlag, 1975) içinde yeniden yayımlandığı Doğu Alman baskısındaki giriş— Luxemburg'un kapitalizm öncesi toplum biçimleri üzerine yaptığı uzun değerlendirmeleri pek önemsememiştir.

uyum yeteneklerini" ortaya çıkarmıştır. "Üretim araçlarının komünist sahipliği" diye yazar, "katı biçimde örgütlenmiş bir ekonominin, en üretken toplumsal emek sürecinin temeli ve çağlar boyu süregelmesinin ve gelişmesinin en iyi güvencesi olmuştur." Avrupa emperyalizmi, dünyada hâlâ kalabilmiş yerli komünal toplum yapılarını çökertmiştir:

> Avrupa uygarlığının girişi, ilkel toplumsal ilişkiler için her anlamda bir felaket oldu. Avrupalı istilacılar, sadece boyun eğdirme ve ekonomik sömürü peşinde değillerdi; yerli halkın ayaklarının altından toprağı çekerek tüm üretim araçlarının peşine düşmüşlerdi. Avrupa kapitalizmi, böylece, ilkel toplumsal yapıyı temelinden yoksun bıraktı. Ortaya çıkan, her türlü baskı ve sömürüden daha beterdi: Tam bir anarşi ve özellikle bir Avrupa olgusu olan toplumsal varoluşun belirsizliği. Kendi üretim araçlarından koparılarak boyun eğdirilen halkları Avrupa kapitalizmi sadece emekçiler olarak görüyordu; bu amaca uygun düştüklerinde köleleştirildiler; işe yaramadıklarında da yok edildiler. Bu yöntemin İspanyol, İngiliz ve Fransız sömürgelerinde uygulanışına tanıklık ettik. Kapitalizm öncesinde, önceki tarihsel dönemlerin hepsine dayanmış olan ilkel toplumsal yapı teslim oldu. Son kalıntıları da yeryüzünden kazındı ve öğeleri —emek gücü ve üretim araçları— kapitalizm tarafından soğuruldu.[24]

Onun zamanındaki Marksistlerin pek azı, Batı dışı toplumların Batı tarafından yok edilişi konusunda onun kadar ilgili ve bilgiliydi. Çözülüşlerini içsel öğelere, örneğin artan toplumsal farklılaşmalarına, modern zamanlarda da Avrupa emperyalizminin dışsal etkisine bağladığı kapitalizm öncesi komünal yapılarla ilgili tartışmalarının ikinci yarısını burada, İngilizce olarak ilk kez yayımlıyoruz.

O tarihlerde, Rosa dâhil hiç kimse, kapitalizm öncesi komünal yapılar konusunda Marx'ın çalışmasının kapsamının farkında değildi. Şimdi ünlü olan "Kapitalizm Öncesi Ekonomik Yapılar" bölümünü de içeren *Grundrisse* 1939'a kadar yayımlanmamıştı. Marx'ın son on yılda (1872-1883) Rusya, Hindistan, Cava, Kuzey Afrika, Avustralya aborijinleri ve Amerika Kızılderilileri üzerine yazdığı yazılar, 1970'lere gelinceye kadar yayımlanmaya başlamamıştı ve birçoğu günümüzde de yayımlanmış değil.[25] Rosa parti okulunda verdiği dersler için araştırma malzemesi

---

[24] Bkz. 2. Bölüm, "İlkel Komünizmin Çözülüşü".

[25] Marx'ın son on yılında, teknolojik açıdan az gelişmiş toplumlarla ilgili en önemli iki yazısı için bkz. çok dilli *Ethnological Notebooks of Karl Marx*, ed. Lawrence Krader (Assen: Van Gorcum, 1972; İngilizce konuşulan her yerde

ararken Marx'ın yayımlanmamış birçok yazısını da inceledi; ama konuyla ilgili olarak Marx'ın kaleme aldığı binlerce sayfayı o da bilmiyordu. Ancak Rus toplumbilimcisi Maxim Kovalevski'nin, İngiliz budunbilimci Henry Sumner Maine'ın ve Amerikalı budunbilimci Lewis Henry Morgan'ın çalışmaları gibi, Marx'ın kullandığı kaynakların bazılarını o da kullanmıştır.

Rosa Luxemburg, dersleri için yaptığı araştırma çerçevesinde kapitalizm öncesi toplumlarla ilgili başka metinler de yazdı. Komünist Parti arşivinde bulunan bu ve benzeri birçok metin ancak Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra gün ışığına çıkabildi. Bunlardan biri de, 1907 sonrasında yazılmış olan ve bu kitapta ilk kez yayımlanan antik Yunan'la ilgili bölümü de içeren antik Yunan ve Roma'daki kölelikle ilgili metindir. İlk kez 2002'de, Rosa'yla ilgili araştırmalar yapan biliminsanı Narihiko Ito tarafından yayımlandı. Ito'nun belirttiğine göre, Rosa burada, köleliğin özel mülkiyetin bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylediğinden dolayı "Engels'i eleştirmiş" ve bu denemede, köleliğin kökeni ile ilgili olarak daha az sistemli bir görüş geliştirmişti.[26]

Rosa Luxemburg'un 1907'den 1914'e kadar tarih ve kuramla ilgili araştırmaları onun en önemli kuramsal yapıtını, *Sermaye Birikimi: Emperyalizmin Ekonomik Açıklamasına Bir Katkı* (1913),[27] ortaya çıkardı.

---

bulunacak olan baskısı Yale University Press tarafından yayınlanacaktır; ed: David Norman) ve *Karl Marx über Formen vorkapitalistischer Produktion*, ed. Hans-Peter Harstick (Frankfurt: Campus Verlag, 1977). Her ne kadar Engels *The Ethnological Notebooks*'tan bazı parçaları *Ailenin, Özel Mülkiyetin, Devletin Kökeni*'nde (1884) kullanmışsa da, onun yaklaşımı ile Marx'ınki arasında önemli bir farklılık vardı. Marx'ın son yıllarındaki not defterlerinden daha da çoğu hala yayınlanmakta olan *Marx-Engels Gesamtausgabe*'nin IV/27. cildi olarak yayınlanacaktır. Bu ciltle ilgili bir değerlendirme için bkz. Kevin B. Anderson, "Marx's Late Writings on Non-Western and Pre-Capitalist Societies and Gender", *Rethinking Marxism*, 14:4 (2003), s. 84-96.

[26] Narihiko Ito, "Erstveröffentlichung von Rosa Luxemburgs Schrift 'Sklavrei'", *Jahrbuch für Historische Kommunismus-Forschung*, 2002 içinde s. 175. Ito'nun geniş girişi, Luxemburg'un Moskova'daki eski Komünist Parti arşivinden alınıp yakınlarda gün yüzüne çıkanlan ve daha önce bilinmeyen elliyi aşkın metnin de bir listesini içermektedir.

[27] *Sermaye Birikimi*'nin İngilizce baskılarında, en sonuncusu dâhil (Londra: Routledge, 2003) alt başlık bulunmamaktadır.

Ona göre, Marx dâhil hiçbir Marksist, emperyalist genişlemenin içsel dinamiğini ve *gerekliliğini* yeterince açıklayamadı. Rosa, *Sermaye Birikimi*'nde kapitalizmin temel çelişkisinin "üretici güçlerin sınırsız genişleme yeteneği" ile "toplumsal tüketimin sınırlı genişleme yeteneği" arasında olduğunu ileri sürdü. Kapitalist üretim artık değerin elde edilmesine dayandığından, işçilerin artık ürünü "geri alma"ya yetecek değeri ücret olarak elde etmeleri olanaksızdır; aynı şey, sermaye birikimini artırmak için artık değerin gittikçe artan bölümünü üretim sürecine yatırmak zorunda olan kapitalistler için de geçerlidir. Ona göre, tek bir kapitalist toplumda, hem işçiler, hem de kapitalistler için artık değer kütlesini *gerçekleştirmek* olanaksızdır. Bu durumda, kapitalizm artık değeri nasıl gerçekleştirecek ve sürekli olarak sermaye birikimini nasıl sağlayacaktır? İddiası, artık değerin alıcılarının bir bölümünün kapitalist toplumun *dışından*, kapitalizm öncesi toplumlardan olacağıydı: "Belirleyici olan olgu, artık değerin ne kapitalistlere, ne işçilere satışla gerçekleşmeyeceği, ancak ve ancak üretim biçimi kapitalist olmayan toplumsal örgütlenmelere ya da tabakalara satıldığında gerçekleşebileceğidir."[28] Bu yaklaşımla, emperyalizm ile kapitalizm öncesi komünal yapıların yıkılmasının *rastlantısal* özellikler olmadığını, kapitalizmin özünden gelen *organik* [bir özellik] olduğunu göstermeye çalışmaktadır:

> En başından itibaren kapitalist üretim biçimleri ve kuralları yerkürenin tamamını bir üretici güçler deposu yapmayı amaçlamaktaydı. Sömürü için üretim güçlerini ele geçirmeye girişen sermaye, yeryüzünün dört bir yanındaki üretim araçlarını her düzeydeki uygarlıktan ve her biçimdeki toplumdan sağlar, gerekirse güç kullanarak ele geçirir, tüm dünyayı soyar... Giderek yerkürenin tamamını daha çok kullanması, gerek nitelik gerek nicelik olarak sınırsız üretim aracı seçeneğini ele geçirmesi, böylece gerçekleştirdiği artık değer için verimli biçimde kullanması sermaye için bir zorunluluktu.[29]

Rosa Luxemburg'un yaklaşımı, *Kapital* 'in II. cildinde genişletilmiş yeniden üretimle ilgili şemalarda anlatılan Marx'ın sermaye birikimi kuramına bir meydan okumayı içermekteydi. Orada Marx, basitleştirmek için, dış ticaretin dikkate alınmadığı, sadece işçiler ile kapitalistlerin bulunduğu tek bir kapitalist toplum olduğunu varsaymıştı. Bu var-

---

[28] *Sermaye Birikimi*'nden alınan parçaya bkz.

[29] *Sermaye Birikimi*'nden alınan parçaya bkz.

sayım, Marx'ın, artık değer kütlesinin kişisel tüketimle değil, sabit sermayenin, özellikle de makine biçiminde sürekli genişlemesinden ötürü gerçekleştiğini düşünmesinden kaynaklanıyordu. Hareket noktası, sermaye birikimi için ayrılan artık değerin tamamının eşdeğerinin, parasal olarak bulunmasına gerek olmadığıydı; Marx'a göre, artık değerin çoğunun *doğrudan*, parasal biçime dönüşmeden gerçekleştirilmesi ve kişiler tarafından tüketilmesi mümkündü.

Rosa Luxemburg bu yaklaşımı şiddetle eleştirdi; genişletilmiş yeniden üretim ile ilgili Marx'ın şemasının, orantısız bunalımlar ya da nesnel sınırlar olmadan sermaye birikiminin olabileceğini imlediğini ileri sürdü. Rosa bunu son derece rahatsız edici buldu; çünkü ona göre genişletilmiş yeniden üretim kuramı kapitalizmin kaçınılmaz çöküşünü dikkate almayı başaramamıştı. Bu nedenle de, Marx'ın sadece işçiler ile kapitalistlerden oluşan kapalı bir kapitalist toplum varsayarak temel bir hata yaptığını ileri sürdü.

Marksist gelenekten gelenler, Rosa'nın *Sermaye Birikimi*'nde Marx'ı eleştirmesine karşı birçok itirazda bulundular.[30] Eleştirilerin birincisi, Marx'ın kuramının içsel engellerin ve sınırlamaların olmadığı düzgün bir birikim sürecini varsaymadığı, çünkü genişletilmiş yeniden üretimin, emek gücünün aleyhine, üretim araçlarında orantısız bir büyümeye, bunun da kâr oranını düşürme eğilimine yol açtığı yönündeydi. Ekonomik bunalımlar kendilerini artık ürünün tüketilememesi biçiminde gösterdiğinden, kar oranındaki düşüşten ötürü sermaye birikimindeki bozulmadan kaynaklanacaktı. Eleştirilerin ikincisi, Rosa'nın, Marx'ın ikinci ciltteki genişletilmiş yeniden üretim şemasının, artık değerin gerçekleşmesi sorunu bir yana bırakılsa bile, kapitalist sistemin gene de artık değer üretiminin nesnel sınırlarını bulacağını göstermeye yönelik bir soyutlama olduğu, fiili bir kapitalist gerçekliği göstermediği doğrultusundaydı. Üçüncüsü, Rosa'nın eleştirileri, kapitalizm ön-

---

[30] En bilinen ilk eleştiri Nicolai Buharin'indir: *Imperialism and the Accumulation of Capital* (New York: Monthly Review Press, 1972); Rusça ilk kez 1924'te yayınlanmıştır. Daha yakın tarihteki eleştiriler için bkz. Dunayevskaya, *Rosa Luxemburg* ve Paul Mattick, Sr., "Rosa Luxemburg in Retrospect", *Root and Branch*, No. 6, 1978. Luxemburg'un birikim kuramının yakın geçmişteki bir değerlendirmesi ile Buharin ve Henryk Grossmann'dan Mattick, Dunayevskaya ve Paul Sweezy'ye kadar eleştirilere bir yanıt için bkz. Paul Zarembka, "Rosa Luxemburg's *Accumulation of Capital*: Critics Try to Bury the Message", *Current Perspectives in Social Theory*, Vol. 21 (2002), s. 3-45.

cesi sınıflar ortadan kalktığında (sonrasında artık değer kütlesini soğuracak hiçbir alıcı kalmadığından) kapitalizmin çökeceğine ilişkin savını sürdürdüğünden, kapitalizm ile emperyalizme bir son verecek olan beşeri, öznel güçlerin işlevini belirlemede başarısız kalmaktaydı. Rosa'nın her türden ulusal özerkliğe itirazı ve emperyalizme karşı ulusal hareketlerin düzeni yerle bir etmeye yardımcı olacak devrimci bir güç olabileceği düşüncesini reddettiği dikkate alındığında, bu sorun özellikle önem kazanmaktaydı.[31]

Bütün bu eleştirilere karşın, *Sermaye Birikimi*'nin, bugün "sermayenin küreselleşmesi" diye adlandırılan sürece yönelik Marksizmin tarihindeki en kapsamlı çabalardan biri olduğu konusunda geniş bir görüş birliği bulunmaktadır. Rosa'nın kuşağından az sayıda Marksist, emperyalizmin Üçüncü Dünya, özellikle de oradaki kapitalizm öncesi yapılar üzerindeki yıkıcı etkisinin onun kadar farkındaydı. Fransız emperyalizminin Cezayir'deki, İngiliz emperyalizminin Hindistan ile Çin'deki, ABD emperyalizminin Pasifik ve Latin Amerika'daki ve Avrupa sömürgeciliğinin Afrika'nın güneyindeki etkilerine ilişkin çarpıcı eleştirisi adeta yaratıcı çözümlemenin işaret fişeği olmuştu. Ayrıca, emperyalist genişlemeyi kapitalizmin özüyle ilişkilendirme çabası, günümüzde "sürekli savaş"a yol açan güdünün gerisindeki yapısal öğelere karşı çıkma gereğinin önemini de göstermişti.

> "Bir başına bırakılmış bir kapitalist toplum"da birikim olasılığına duyulan inanç, "genişleme olmadan da kapitalizmin olabileceği"ne duyulan inanç belli bir taktik eğilimin kuramsal formülüdür. Bu kavramlaştırma, emperyalizm aşamasını tarihsel bir zorunluluk değil, kapitalizm ile sosyalizm arasındaki belirleyici yarışma değil, belli sayıda ilgili tarafın kötü niyetle ürettiği bir buluş sayma eğilimindedir. Burjuvaziyi, emperyalizm ile militarizmin, burjuva çıkarları açısından bile zararlı olduğuna ikna etmeye, böylece emperyalizmi "o kadar da kötü bir şey değilmiş" gibi göstererek "proletarya ile burjuvazinin geniş kesimleri arasında bir blok oluşturabilmek, emperyalizmi "kısmi silahsızlanma"ya zorlamak ve

[31] Bu konuda Rosa'yı ilk eleştiren Lenin'di. Özellikle, bu konuda Rosa'nın ulusalcılığın ilerici ve tutucu biçimleri arasında ayrım yapmayarak "Marksist diyalektiği yarısına kadar uyguladığı"nı yazdığı 1916 tarihli "The Junius Pamphlet"e bakılabilir; Lenin, *Collected Works*, Cilt. 22 (Moskova: Progress Publishers, 1964) içinde s. 316.

"törpülemek" amacıyla onun sefasını süren sözde bir avuç kişiyi yalnız bırakma eğilimindedir.[32]

III

Rosa Luxemburg, Marksizm tarihinde en iyi bilinen kadın kuramcı olageldi. Kadınların kurtuluşu üzerine görece az yazmış olduğundan, bilim insanları arasında yaygın olan görüş kadınlarla hiç ilgilenmediği ya da pek az ilgilendiği yönündeydi. Ayrıca yazdıklarında da genellikle "burjuva feminizmi"ne saldırıyordu. Kadın mücadelesinin yanında bir eylemci olarak yer almaya da fazla zaman ayırmadı. Almanya'ya geldikten sonra, bazı SPD önderlerinin, zamanını SPD'nin kadın seksiyonuyla ilgilenmeye ayırması konusundaki önerilerini, erkek önderlerin tartıştıkları başlıca sorunlardan uzak kalarak "marjinalleşme"ye hiç de niyeti olmadığından reddetti. Yapılan yeni çalışmalar —özellikle de Marksist-Hümanist felsefeci Raya Dunayevskaya'nın *Rosa Luxemburg, Women's Liberation, and Marx's Philosophy of Revolution* (1982)— Rosa'nın yaşamında ve düşüncelerinde eksik kalmış olan feminist boyuta değinmişti. Paul Le Blanc'ın yakınlarda değindiği üzere, Rosa "kadınların kurtuluşu ile işçi sınıfının kurtuluşunu yorumlamak konusunda parlak bir sezgisi vardı."[33] On yıl önce yazan feminist felsefeci Andrea Nye, Rosa'nın feminizm ile ilgili sınıf perspektifinin "gerek liberal hoşgörü çeşitliliğinde, gerekse de postmodern siyasal farklılıklarda olmayan bir kuramsal temel" önerdiğini ileri sürdü.[34] 1988'de de Alman Marksist feminist Frigga Haug, Rosa'nın "erkeksi kadınlar, yani kadınlığını yadsıyan ve başarıya ulaşabilmek için erkek dünyaya uyum sağlayan kadınlar arasında yer aldığı"na ilişkin ilk nosyonları tartışmaya açtı.[35]

Rosa Luxemburg, birçok SPD üyesinin üstüne sinen şoven erkek egemen yaklaşımların farkındaydı ve sahne gerisinden de olsa yakın arkadaşı Clara Zetkin'ın kadınların kurtuluşunu sosyalist dönüşümün ayrılmaz bir parçası kılmaya yönelik çalışmalarını tamamıyla destekle-

---

[32] Luxemburg, *The Accumulation of Capital – An Anti-Critique* (New York: Monthly Review Press, 1972), s. 148.

[33] Paul Le Blanc, "Introduction", *Rosa Luxemburg: Reflections and Writings*, ed. Le Blanc (Amherst, N.Y.: Humanity Books, 1999), s. 10.

[34] Andrea Nye, "Luxemburg and Socialist Feminism", Le Blanc, *Rosa Luxemburg* içinde s. 105.

[35] Frihha Haug, "Rosa Luxemburg and Women's Politics" (özgün baskısı 1988), Haug, *Beyond Female Masochism: Memory-Work and Politics* (Londra: Verso, 1992) içinde s. 221.

mekteydi.[36] Bu kitapta, Rosa'nın daha önce hiç İngilizceye çevrilmemiş olan birkaç yazısı başta olmak üzere kadınlann mücadelesine heyecanla ve sürekli katıldığını gösteren, kadın sorunu üzerine yazılmış yazıları da bir araya getirildi.

Bu yeni çevrilen yazılardan bir tanesi de, Belçikalı sosyalist önder Emil Vandervelde'nin liberallerle yapmış olduğu, Sosyal Demokratların uzun süredir istedikleri şey olan kadınlara oy hakkını göz ardı eden, ama evrensel ölçekte erkeklere oy hakkı verilmesini destekleyen seçim anlaşmasına tepki olan "Taktik Bir Sorun" (1902) yazısıdır. Rosa, bu anlaşmaya sadece temel sosyalist ilkeler utanmazca bir kenara bırakıldığı için saldırmakla kalmamış, aynı zamanda kadınların özgürleşmesinin kapitalist düzeni olduğu kadar Sosyal Demokrasi'yi de nasıl sarsacağı üzerine yazmıştı: "Kadınların siyasal özgürleşmeleriyle, [Sosyal Demokrasi'nin] gerek siyasal, gerek toplumsal yaşamında, bugün parti üyelerimizin, işçilerin ve önderlerin bile zevksiz aile yaşamlarını kuşkuya yer bırakmayacak biçimde aşındıran boğucu havayı temizleyecek güçlü ve yeni bir rüzgâr esecektir."[37] "Kadın sorunu" konusunda İkinci Enternasyonal'ın önderleriyle yaptığı tartışma sadece bu yazıyla sınırlı kalmadı. 1907'de, Enternasyonal Sosyalist Kadınlar Konferansı'nda yaptığı konuşmada, Brüksel'deki İkinci Enternasyonal'ın merkezinden bağımsızlaşması gerektiğini de ileri sürdü. 1912'de de, "Kadınların Oy Hakkı ve Sınıf Mücadelesi"nde, orta sınıf Alman kadın örgütlerinden bağımsız bir işçi sınıfı kadın hareketini savunuyordu. 1914'de, (burada ilk kez İngilizceye çevrilen) "Proleter Kadınlar" başlıklı, Avrupa'da olduğu kadar Afrika ve Latin Amerika'daki kadın direnişinden de etkileyici bir saygıyla söz ettiği makalesini yayınladı.

> Kadın sefaletinin olduğu bir dünya yardıma ihtiyaç duyuyor. Köylülerin karıları, yaşamın yükü altında neredeyse çökecek olmaları nedeniyle inleyip duruyorlar. Alman Afrika'sında, Kalahari Çölü'nde, Alman asker sürüsünün peşlerine düştüğü, açlık ve susuzluktan dehşet verici şekilde ölen savunmasız Herero kadınlarının kemikleri güneşin altında kavruluyor. Okyanusun öbür kıyısında, Putumayo'nun dik kayalıklarında, ulus-

---

[36] Elzbieta Ettinger, *Rosa Luxemburg: A Life* (Boston: Beacon Press, 1986)'da Clara Zetkin ile Rosa Luxemburg arasındaki ilişkiyi epey farklı tanımlamakta ama iddiasını destekleyecek kanıt da sunmamaktadır: "Zetkin'in kadın sorununa bakışı ya da bağlılığını Luxemburg'un paylaşmıyor olması dostluklarını etkilememiştir." (s. 102)

[37] Luxemburg, "Taktik Bir Sorun", bkz. bu kitapta 9. Bölüm.

> lararası kapitalistlerin kauçuk plantasyonlannda, dünyanın boşladığı Kızılderili kadınların ölüm çığlıkları yok olmaya yüz tutuyor. Yoksulların en yoksulu, güçsüzleştirilenlerin en güçsüzü proleter kadınlar: kadınların ve insanlığın kapitalist egemenliğinin dehşetinden özgürleşmesi için mücadeleye katılmakta acele edin."[38]

1918'de ise [Rosa], Alman devriminin yükselişinde, hem Spartaküs Birliği'nin ve hem de yayın organı *Die Rote Fahne*'nin [Kızıl Bayrak] kadın seksiyonunun kurulması için Clara Zetkin'i zorlamıştı.

Rosa Luxemburg'un kadınlar üzerine yazıları, Polonya hareketindeki çalışması sırasında daha da genişlemişti. SDKPiL'ın programındaki, "ister medeni, ister cezai [yasalar] olsun, kadınların zararına çıkarılmış olan ya da kadınların kişisel özgürlüklerini, sahip olduklarını diledikleri gibi kullanma haklarını ya da babaları ile eşit olarak çocukların bakımını üstlenme haklarını sınırlayan bütün yasaların yürürlükten kaldırılması" çağrısında bulunan 10. maddeyi kaleme aldı. Rosa'nın yaşamöyküsü yazarı Richard Abrahan şunu yazar: "Luxemburg ile Zetkin, kadınlara yönelik olarak, kendi burjuva önderlerinin peşinden ayrılmayı hiç de hoşgörmeyen o günlerin burjuva feminist kitle örgütlerinden çok daha radikal isteklerde bulunmuşlardı."[39]

Rosa Luxemburg'un gelişiminin en önemli evrelerinden birisi, hiç kuşkusuz ki, 1905 Devrimi'ne katılmasından hemen sonra Leo Jogiches'den kopmuş olması nedeniyle gerçekleşti. Birkaç yıl sonra, sevgilisi Konstantin (Costa) ile birlikteyken Zetkin'e şunları yazdı: "Leo'dan kurtulduğumdan bu yana bir kez daha ben benim."[40] Dunayevskaya, ayrılmalarının siyasal yansımalarını özenle ortaya çıkarmıştır; Rosa'nın, "... Jogisches'e dayanmadan kendini daha da geliştirmesi yeni doruklara ulaşmasını sağladı... En büyük entelektüel başarıları bu ayrıldıktan

---

[38] Luxemburg, "Proleter Kadın", bkz. bu kitapta 9. Bölüm.

[39] Richard Abraham, *Rosa Luxemburg: A Life for the International* (Oxford: Berg, 1989), s. 67. Ancak Abraham, sonra da, açıklanamayacak biçimde şunları yazar: "Luxemburg için, ulusal bağımsızlık, özel bir sertlikle küçümsediği 'kadın hakları' ile aynı ölçüde bir burjuva fetişiydi." (s. 97). Luxemburg'un ulusal sorun ile kadın hakları konusundaki tutumuna ilişkin böyle bir karşılaştırmanın gerekçesi bulunmamaktadır; ulusal yazgıyı belirlemenin her türlüsüne şiddetle karşı çıkarken, kadın hakları mücadelesini desteklemiştir.

[40] Konstantin Zetkin'e yazdığı 27 Haziran 1908 tarihli mektup, *Gesammelte Briefe*, Band 2 içinde s. 356-358.

sonra olmuştur" diye yazmıştır. Ayrılmalarından önce "örgütlenme işlerine çok az ilgi duyan Rosa ve tüm hayatı örgütlenmeyle geçen Jogiches bu durumu aşk ilişkileri açısından sorunlu görmüyorlar", 1907'de "kuram ve örgüt konusunda Jogiches'e danışmaksızın kendini daha da geliştirmesi yeni doruklara ulaşmasını sağladı."[41] Gerçekten de Rosa'nın mirasının en önemli yönlerinden biri, kendiliğindenlik ile örgütlenme arasındaki ilişki üzerine olan ayırıksı tutumuydu. Dunayevskaya'nın değindiği üzere, bu yeni gelişmeler, 1906-1909 arasını kapsayan bölümün başlığı "Yitik Yıllar" olan Nettl'ın yetkin yaşamöyküsünde de gözden kaçırılmıştır. Feminist şair Adrienne Rich de Nettl'i eleştirirken şu yorumda bulunur: "Kadınların yaşamöykülerini yazanların çoğu, sevgililer gelip gitseler de, kadınların başlıca ilişkilerinin işleri olabileceğini anlamayı hâlâ başaramamaktalar."[42]

IV

Rosa Luxemburg'un, Lenin'le girdiği tartışmalar devrimci örgütlenmeye yönelik genel tutumunu ortaya çıkarır. Rosa'nın, Lenin'e büyük bir hayranlığı vardı; devrim ve örgütlenme konusunda tamamıyla karşı kutuplarda oldukları miti ise ancak Rosa'nın ölümünden sonra yaratılabildi.[43] Yine de Lenin'in örgütlenmeye ilişkin kavramlaştırmalarına yönelik eleştirileri, radikal hareketin sonraki tarihi açısından yeni bir önem kazanacaktı.

Rosa Luxemburg, 1904 tarihli "Rus Sosyal Demokrasisinin Örgütsel Sorunları"nda, proletaryanın sınıf bilincinin "örgütlenme kavramını sil baştan ele alacağı"nı ileri sürerek Lenin'in aşırı merkeziyetçiliğine şiddetle karşı çıkar. Ona göre, Lenin'in oportünizmle savaşma kaygısıyla katı merkeziyetçi örgütlenme anlayışı, kendiliğindenci girişimleri ve demokratik düşünceyi bastırma tehlikesini beraberinde getirebilir. Oportünizmle savaşmanın gerekli olduğunu söyler, ama bu, onun örgütsel yöntemlerini yineleyerek olmamalıdır. Lenin gibi Rosa da öncü partiyi savunmaktadır, ancak devrimci bilinç ile örgütlenme ilişki-

---

[41] Dunayevskaya, *Rosa Luxemburg*, s. 91-93.

[42] Adrienne Rich, "Raya Dunayevskaya's Marx", Rich, *Arts of the Possible: Essays and Conversations* (New York: W. W. Norton, 2001) içinde s. 95-96.

[43] Özellikle bkz. Luxemburg, *The Russian Revolution and Leninism or Marxism?*, ed. Bertram Wolfe (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1961). "Leninism or Marxism?" başlığını Wolfe atmıştır.

si konusunda epey farklı taraflara yönelirler. Lenin genellikle sınıfsal bilinçlenmenin temeline partiyi yerleştirir; Rosa ise, sınıfsal bilinçlenmeyi, partinin ele geçirmesi ve gerçekleşmesine yardımcı olması gereken kitlelerin günlük mücadelesine yerleştirir. 1899'da *Reform ya da Devrim*'de yazdığı gibi, "kuramsal bilgi, partideki bir avuç 'aydın'ın ayrıcalığında kaldığı sürece yoldan çıkma tehlikesiyle karşılaşacaktır. Bilimsel sosyalizmin keskin ve güvenilir silahı ancak işçi kitlelerinin eline geçtiğinde... bütün oportünist akımlar başarısız olacaktır."[44]

Rosa Luxemburg'un 1904'deki, Lenin'in *Ne Yapmalı*'sına yönelttiği eleştirisi oldukça ünlüdür; yakınlarda günyüzüne çıkan başka elyazmaları da örgütlenme kavramlarına yönelik eleştirilerine yeni bir ışık tutuyor. Bunlardan en önemlisi, 1911 güzünde yazılmış ancak yayımlanmamış uzun bir makaledir; bu makale Feliks Tych tarafından yayımlandı. Tych, bu yazıyı 1991'de, Moskova'daki SKPiL'in arşivinde çalışırken bulmuştu. "Kredo" başlığını taşıyan yazı İngilizce olarak ilk kez bu kitapta yayımlanıyor. "Kredo", Lenin'in Bolşevik olmayan bütün eğilimleri RSDRP'den tasfiye etmeye çalıştığı, Luxemburg ile Jogiches'ın SDKPiL'i arasında gerilimlerin ortaya çıktığı dönemde yazıldı. Rosa, "Credo"da, Lenin ile Bolşeviklere, Menşeviklere ya da Troçki'ye olduğundan çok daha yakın olduğunu açıklıyor; ama "Leninist Sol'un kaba devrimci eylemleri"ni şiddetle eleştiriyor. Bu belgenin önemini, Rosa'nın en yeni yaşamöyküsünün yazarı olan Annelies Laschitza şöyle belirtiyor: "'Credo', 'Rus Sosyal Demokratlarının Örgütsel Sorunları' makalesi (1904), "Rus Devrimi" (1918) elyazmasının yanı sıra, Rosa Luxemburg'un Lenin'in siyaseti üzerine en önemli çalışmasıdır ve parti birliği ile parti içi demokrasi konularında ikisi arasındaki temel farklılığı açığa çıkarmaktadır."[45]

Rosa Luxemburg'un devrimci demokrasinin gereğine ilişkin öngörüsünün en önemli örneği, ölümünden sonra 1922'de yayımlanan, 1918'da yazmış olduğu uzun denemedir: Rus Devrimi.[46] Her ne kadar

---

[44] 2. Bölüm'deki "Toplumsal Reform ya da Devrim"den alınan parçaya bakınız.

[45] Annelies Laschitza, *Im Lebensrausch, trotz alledem. Rosa Luxemburg. Eine Biographie* (Berlin: Aufbau-Verlag, 1996), s. 404.

[46] Lenin ile Troçki'nin, Luxemburg'un dostu –Komünist Parti'den çıkartılan– Paul Levi tarafından yayımlanmasına karşı çıktıkları 1922'den bu yana, yeni Bolşevik rejime karşı bunca sert eleştiride bulunduğu bu denemeyi Luxemburg'un gerçekten yayımlamak isteyip istemediğine ilişkin çok

deneme Ekim 1917 Bolşevik Devrimi'ne birçok sert eleştiride bulunuyor olsa da, bu çalışmanın Ekim Devrimi'ni *savunmak* için yazdığı akıldan çıkarılmamalı. Birinci Dünya Savaşı'na karşı çıktığı için girdiği cezaevinden, Bolşeviklerin cesaretlerini ve ilk adımı atmış olmalarını övdü. Ancak aynı zamanda —ki en çok ilgi çeken de bu noktalar olmuştur— köylülere toprak bağışlanmasından, uluslann kendi kaderlerini tayin hakkının savunulmasına ve Kurucu Meclis'in dağıtılmasına kadar iktidar alındığında uygulanan birçok politikayı da şiddetle eleştirdi. En sert ve ısrarlı eleştirisi de Lenin ile Troçki'nin devrimci demokrasiyi bastırmalarına odaklanmıştı.[47] Rosa, Bolşeviklerin söz, basın ve eylem özgürlüklerini bastırma eğilimlerinin, sosyalist bir topluma gidişi tehlikeye sokacağından ciddi biçimde kaygılanıyordu. Ona göre, sosyalizm ile demokrasi ayrılmaz biçimde birbirlerine bağlıydı; biri olmadan öbürü bir şey elde edemezdi. Ayrıca Lenin ile Troçki, gücü tek bir partide tekelleştirerek Rusya'nın devrimci gelişmesinin temelini de tehlikeye atıyorlardı. Eski rejimin yıkılmasından sonra, düşünce ve ifade özgürlüğüne olan gereksinmeyi ortaya atarak Marksist hareketin karşı karşıya olduğu en önemli ve zorlu sorunlardan bazılarını ortaya koyuyordu: Devrim *sonra*sında ne olacaktı? Sonradan yeni bir sınıfın ya da bürokrasinin [iktidarı] ele geçirmemesini güvenceye almak için ne yapılabilirdi? Devrimci sürecin, yabancılaşmanın aşılması sağlanabilecek biçimde "sürekli" devam etmesi mümkün müydü?

Bu sorular, Marksist hareketin *içinden* —Rosa'nın tanık olacak kadar yaşayamadığı gelişmeler— Stalinist totalitarizmin ortaya çıkışından ve onlarca yılın baskı ve şiddetinden sonra Stalinist rejimin çöküşünden bu yana daha da güç kazanmışlardır. Öylesine kökten farklı bir tarihsel bağlamda, Rus devrimine yönelttiği, bugün de milyonlarca kişinin zihninde olan eleştiri Rosa'nın ileri görüşlülüğünün tanıtıydı: Hem var

---

şey söylenmiştir. Ancak bu sorun on yıl kadar önce, Luxemburg'un daha bilinmeyen bazı mektupları gün ışığına çıktığında, bu denemeyi yayımlamak istediği görülerek çözülmüştür. Bkz. Felix Tych, "Drei unbekannte Briefe Rosa Luxemburgs über die Oktoberrevolution", *IWK Internationale wissenschaftliche Korrespondenz für Geschichte der deutsche Arbeiterbewegung* 27:3 (1991), s. 357-366.

[47] Stalinist çarpıtma sonucu onlarca yıl üstünün örtülmesinden önce, o zaman Troçki'nin tartışılmaz önemini vurgulayarak Luxemburg, birçok kez "Lenin ve Troçki"den söz etmiştir.

olan kapitalizme hem de onun bürokratik/totaliter karşıtına, yani ikisine de bir seçenek var mıdır?

Son zamanlarda, Rosa Luxemburg'un Rus Devrimi'ne yönelik eleştirileriyle ilgili olarak yeni bir mit ortaya çıktı: nesnel engelleri aşma gereğini kabul eden ve "devrimci durum"u yaygınlaştıran Lenin'ın "cesareti"ne karşı Rosa'nın eleştirisi, bu tarihsel inisiyatifi kavramada Rosa'nın isteksizliğini göstermekte.[48] Gerçekten bu kadar uzak bir şey olamaz. Rosa, Ekim Devrimi'ne karşı çıkmadı; Bernstein'a yönelik eleştirisinden 1918-1919'daki Alman Devrimi'ne katılmasına kadar her şeyin gösterdiği üzere, iktidarı ele geçirme zorunluluğundan da hiç kaçınmadı. Onun için temel konu, iktidara el koymanın niteliği ve olası en geniş devrimci demokrasiyi sağlayabilmek için hemen ardından atılması gereken adımların neler olduğuydu. *Rus Devrimi*'nde şunları yazdı:

> Proletarya iktidara el koyduğunda, Kautsky'nin "ülkenin [devrim için] olgunlaşmadığı"nı ileri sürerek bir ülkenin sosyalist dönüşümden vazgeçmesine ilişkin öğüdüne kulak asmayacaktır... Sosyalist önlemleri, en güçlü, en kararlı ve en ödünsüz biçimde hemen uygulamaya geçirmelidir; geçirmek zorundadır da. Başka bir anlatımla, bir diktatörlük kurmalıdır; ama bu bir partinin ya da hizbin diktatörlüğü değil, sınıf diktatörlüğüdür —sınıf diktatörlüğü, sınırsız bir demokrasi içinde halk kitlelerinin en etkin, sınırsız katılımının herkesin gözü önünde sağlanması demektir.

Rosa Luxemburg'a göre, "proletaryanın tarihsel görevi, iktidarı ele geçirdikten sonra, demokrasiyi toptan bir yana bırakmak değil, burjuva demokrasisinin yerine sosyalist demokrasiyi geçirmektir." "Sosyalist uygulama, yüzyıllar boyunca burjuva sınıfının yönetiminde aşağılanmış kitlelerde tam bir manevi dönüşüm sağlamak demektir" diye ısrar ettiğinden, bundan daha azına asla razı olmayacaktır.[49]

V

---

[48] Luxemburg'un Lenin'i eleştirmesinin bu tarihsel olayı kendi hesabına kavramadaki başarısızlığını gösterdiği görüşünü Slavoj Zizek, "George Lukács as a Philosopher of Lenin", George Lukács, *A Defense of History and Class Consciousness: Tailism and the Dialectic* (Londra; Verso, 2000) içinde ortaya atmıştır. Zizek'in iddiasının bir eleştirisi için bkz. Peter Hudis, "Lukács's *History and Class Consciousness* Reconsidered", *News&Letters* (Haziran 2001), s. 5, 10.

[49] 12. Bölüm'de, *Rus Devrimi*'nden alınan parçaya bakınız.

Rosa Luxemburg, bu düşünceleri doğrudan fiili bir devrimci süreçte, 1918-1919'da Almanya'da sınama olanağını buldu. Bu olanak, SPD'nin 4 Ağustos 1914'te patlak veren Birinci Dünya Savaşı'ndan yana oy kullanması sonucu İkinci Enternasyonal'ın çöküşüyle harekete geçen bir deneme sürecinden sonra ortaya çıktı. Büyük ihanetten şaşkına dönmüş ve neredeyse intiharın eşiğine gelmiş Rosa, kendini yatıştırdı ve sosyalist hareketin emperyalist savaşa teslim olmasına karşı devrimci bir muhalefet geliştirmek için çalışmaya koyuldu. Daha 4 Ağustos sabahı, SPD'nin ihanetinden sosyalizmi nasıl ayırabilecekleri üzerinde çalışmak üzere evinde arkadaşlarıyla bir araya geldi. 1914 sonlarına doğru, Reichstag'da savaşa açıkça karşı çıkan tek milletvekili olan Karl Liebknecht de ona katıldı. 1915 başlarında, Rosa, Liebknecht ve arkadaşları *Die Gruppe Internationale*'i (Enternasyonal Grup) kurdular ve grubun süreli yayını olarak da *Die Internationale*'i (Enternasyonal) çıkardılar. Bu girişim savaş sansürüyle engellendiyse de, savaş karşıtı duyguların canlanmasına yaradı ve bir yıl sonra, Rosa ile Liebknecht'ın başını çektikleri Spartaküs Birliği'nin oluşmasına yol açtı.

O sırada Rosa cezaevindeydi. Oradan yazdığı mektuplar çok yönlü kişiliğini ve bir aydın olarak ilgi alanlarını gösterir: Vladimir Korolenko üzerine bir inceleme yazarak Rus yazınını didikler, Alman Romantik yazını ile Fransız şiiri üzerine yorum yapar, yaşam boyu ilgi duyduğu sanattan keyif alırken, bir yandan da, en önemli çalışmalarından birini —*Sermaye Birikimi: Karşı Eleştiri* — yazar ve gördüğümüz üzere, *Siyasal iktisat'a Giriş*'i de yayıma hazırlar. Rosa, en zor koşullarda bile kendini kısıtlayan biri asla değildi. Dostu Luise Kautsky'ye cezaevinden yazdığı bir mektupta şunlara değinir: "Bana yazan herkes ağlayıp sızlanıyor. Bundan daha saçma bir şey düşünemiyorum... Birinin kendini tamamıyla günlük dertlere teslim etmesi akıl almaz ve hoş görülemez bir şey... Bir siyasal savaşçının her şeyin tepesinde olmak için çalışmaya çok daha gereksinmesi vardır; yoksa önemsiz konuların içinde boğulur gider."[50] Büyük savaş karşıtı ve antimilitarist manifestosunu, "Junius" takma adıyla yayımlanan ve o günden bu yana *Junius Broşürü* olarak bilinen *Alman Sosyal Demokrasisi'nin Bunalımı*'nı yazdığı 1915 yılında da cezaevindeydi. Bu çalışma cezaevinden dışarıya kaçırılıp 1916'da broşür olarak yayımlandığında, SPD'ye ve İkinci Enternasyonal'e yö-

---

[50] 26 Ocak 1917 tarihli, Luise Kautsky'ye yazdığı mektup, Luxemburg, *Letters to Karl and Louise Kautsky from 1896 to 1918*, ed. Luise Kautsky (New York: Robert M. McBride&Co., 1925) içinde s. 187-194.

nelttiği ağır suçlamalarla devrimci gruplaşmayı güçlü biçimde yeniden özendirmişti. Daha önceleri, 1908'de, Hollandalı devrimci Henrietta Roland-Holst'un Hollanda Sosyal Demokrat Partisi'nden ayrılma kararına "en kötü işçi sınıfı partisi, hiç olmamasından daha iyidir"[51] diye karşı çıkmıştı. İkinci Enternasyonal'deki Marksistleri büyük ölçüde niteleyen bu birleşik örgütlenme fetişi Rosa'nın üzerinde de iz bırakmıştı. *Junius Broşürü*'nde ve başka yazılarında SPD'ye yönelttiği eleştiriye karşın, kitlelerle bağı koparmamak için bir muhalefet yönelimi olarak olabildiğince SPD'nin içinde çalışmayı savunmuştu.

1916'da, Berlin, Bremen, Braunschweig, Stuttgart ve Hamburg gibi imalat sanayi merkezlerinde radikal işçi gruplarının oluşmasında görüldüğü üzere, savaş karşıtlığı işçi sınıfı içinde artmaktaydı. Bazılarının Spartaküs Birliği ile bağlantısı vardı, bazılarının yoktu. Bu grupların bir bölümü SPD ile İkinci Enternasyonal'ın siyasal mirasından hemen kurtulmanın yollarını aramaktaydılar. Rosa ile Liebknecht cezaevinde olduklarından Spartaküs Birliği'nin yeraltında varlığını sürdürmesine yönelik örgütsel çalışmalar Leo Jogiches'ın omuzlarındaydı. Olağanüstü gizli çalışma becerisiyle Spartaküs Birliği, çoğu Rosa tarafından yazılmış savaş karşıtı bildirilerin dağıtımını gerçekleştiren yaygın bir illegal kampanyayı örgütledi. Bu çalışmalar, Ocak 1918'de, bir milyon işçinin katıldığı barış için genel greve ortam yaratılmasına yardım etti ve Kasım 1918'deki Alman Devrimi'nin *Generalprobe*'si (genel provası) olarak bilinir oldu. 1917'de, Hugo Haase ile Georg Ledebour çevresinde kümelenen SPD içi muhalefetin partiden tasfiyesi ve Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'yi (USPD) kurmalarından sonra, Spartaküs Birliği, USPD'nin ılımlı çoğunluğunu devrimci doğrultuya çekmeye çalışmak üzere, özerk bir akım olarak USPD ile birleşti.

Sonunda, Ekim 1918'de Alman cephesi çöktü; ardından da Kiel'deki Alman gemicilerin ayaklanması geldi. Alman Devrimi başlamıştı. İşçi ve asker konseyleri oluşturulmaya başlandı; Liebknecht gibi siyasal mahkûmlar serbest bırakıldılar. 8 Kasım'da da Rosa salıverildi. Kitlesel ayaklanmadan korkan savaş döneminin son şansölyesi Max von Baden, Kayzer'in istifa ettiğini duyurdu ve SPD önderi Friedrich Ebert şansölye olarak atandı. SPD önderleri Philipp Scheidemann ile —

---

[51] 11 Ağustos 1918 tarihli bu mektubu Henrietta Roland-Holst yayınlamıştır: *Rosa Luxemburg* (Zürih: Jean Christophe Verlag, 1977), s. 221.

"ölümcül bir günah olarak devrimden nefret ediyorum" diyen[52] bir sosyalist olan— Ebert, bütün enerjilerini işçilerle askerlerin isyanını burjuvazinin sınırları içine çekmeye yönelttiler.

Cezaevinde geçen yılların Rosa'nın sağlığını bozduğunu, salıverildiğinde yoldaşları hemen fark ettiler. Gene de sonraki iki ay, kendini toplumsal devrim çabasına bıraktığında önemli bir enerji ve yaratıcılık göstermekten geri kalmadı. Her gün, hatta kimi zaman günde iki kez yayımlanan Spartaküs Birliği'nin yayını *Die Rote Fahne*'yi çıkarma işi vardı; Rosa, alışıldığı gibi, her sayıda yer alan yazıların neredeyse yarısından çoğunu yazıyordu. Berlin USDP ile, Devrimci İşçi Temsilciler ile sayısız tartışma, işçiler ile askerlere yönelik konuşmalar söz konusuydu. Rosa'nın Alman SPD'nin devamı ile bütün bağlarını kopardığı Aralık 1918'de Alman Komünist Partisi'nin yoğun kuruluş çalışmaları vardı. O Aralık'ta Rosa şunları yazdı: "Bugünkü devrimde, eski düzenin savunucuları egemen sınıfların kalkanları ve armaları ile değil, 'Sosyal Demokrat Parti'nin bayrakları altında listelere giriyorlar."[53]

Bu kitapta, Rosa'nın 1918-1919 Alman Devrimi üzerine en önemli yazılarından bir seçmeye yer verildi: devrimin durumunu değerlendiren, 18 Kasım 1918'de yazılmış "Başlangıç"; kapitalizm sonrası toplumun özü üzerine yaptığı tartışmalardan birini içeren "Toplumun Sosyalizasyonu" (4 Aralık 1918); "Spartaküs Birliği Ne İstiyor? (14 Aralık 1918) ve 31 Aralık 1918'de, Alman Komünist Partisi (KPD)'nin kuruluş konferansında yaptığı konuşma olan "Programımız ve Siyasal Durum". Sonuncusu, İkinci Enternasyonal'ın siyasetinden sadece örgütsel değil, kavramsal bir kopuşu da göstermekte. Rosa, konuşmasını SPD önderlerini eleştirmekle sınırlamadı, 1914'deki ihaneti, İkinci Enternasyonal'ın başından, 1891'de Erfurt Programı'nı, "asgari" ve "azami" istekler arasındaki keskin ayrımla kabul etmesinden bu yana izlediği siyaset ile ilişkilendirdi. Erfurt Programı'na yönelik eleştirileri olduğu halde İkinci Enternasyonal'i onaylayan Engels'i eleştirmekten de geri durmadı. "4 Ağustos [1914] bulutsuz bir gökyüzünde aniden patlayan bir fırtına değildi" diye açıkladı; "4 Ağustos'ta olan, yıllardır yapageldiklerimizin mantıksal sonucuydu." Her ne kadar İkinci Enternasyonal'ın kurulu-

---

[52] Aktaran Fröhlich, *Rosa Luxemburg*, s. 259. Ancak Nettl, *Rosa Luxemburg*'da bu deyimin "kesin biçimde ona mal edilemeyeceği"ni yazmıştır.

[53] Bkz. "Ein Pyrrhussieg", *Die Rote Fahne*, 21 Aralık 1918, *Gesammelte Werke*, Band 4 içinde s. 471.

şundaki program belgesine[54] odaklanmışsa da, eleştirilerini Marx'ın *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'nde, kendini izleyenler ile otoriter sosyalist Ferdinand Lassalle'ı izleyenler arasındaki "ilkesiz birliğe" saldında bulunduğu 1875'e kadar götürmemişti. Marx'ın *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'nde, sonradan onu izleyenlerin hiçbirinin gerçekleştirmediği örgütlenmeye ilişkin özel kavram, zamanında Rosa dâhil, kimse tarafından kavranmamıştı; öneminin yeniden ortaya çıkartılması yakın geçmişte oldu.[55]

KPD'nin kuruluş günlerinde, 4 Ocak 1919'da, Sol USPD ile ilişki kuran Berlin Emniyet Müdürü Emil Eichhom, SPD tarafından kontrol edilmekte olan Prusya hükümeti tarafından görevinden alındı. 5 Ocak Pazar günü, Berlin USPD, Devrimci İşçi Temsilcileri ve KDP tarafından yapılan bir çağın üzerine 100.000'in üzerinde işçi, Eichhorn'un görevden alınışına karşı Berlin sokaklannı doldurdu. O akşam, işçi gruplan, kendiliklerinden *Vorwärts* ile yerleşik basının bürolannı işgal ettiler. Hiç beklenmeyen bu büyük katılım ve katılanların devrimci havasından şaşkın Berlin USPD, Devrimci İşçi Temsilcileri, KPD'den de Liebknecht ile Wilhelm Pieck'ın katılımıyla çabucak bir Devrim Komitesi oluşturdular. Rosa'ya danışmadan, o Pazar gecesinin geç saatlerinde Ebert-Scheidemann Hükümeti'ni devirme karan aldılar. Sonraki gün, 6 Ocak'ta, yarım milyonun üzerinde işçi Berlin'de yürüdüğünde hükümete karşı hareket daha da güç kazanmış göründü. Almanya'nın tarihindeki en büyük işçi sınıfı gösterisiydi. Ancak Berlin kışlalarındaki askerler ayaklanmaya katılmadılar; fabrikalardakilerin çoğu da farklı sosyalist partiler arasındaki birliği desteklediler.

İzleyen birkaç gün içinde ortaya çıkan olayların karmaşık ve kafa karıştırıcı dönüşümü ayrıntılı olarak burada anlatılamaz. Rosa'nın ayaklanma çağnsını zamansız bulduğu konusunda pek kuşku yoktur; KDP

---

[54] Bkz. 14. Bölüm, "Programımız ve Siyasal Durum".

[55] Lelio Basso'nun, "Marx ile Engels kendi partileri saydıkları" için Luxemburg'un SPD'den tam kopuşunun zor olduğuna ilişkin görüşü, Marx'ın 1875'de, Alman Sosyal Demokrasisi'ni biçimlendiren birleşme kongresine yönelttiği sert eleştiri karşısında pek doğrulanabilir değildir. Bkrız, Basso, *Rosa Luxemburg: A Reappraisal* (Londra: Cox&Wyman, 1970), s. 127. Marx'ın *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'ndeki örgütlenme kavramına yönelttiği eleştirinin tartışması için bkz. Dunayevskaya, *Rosa Luxemburg*, s. 153-157 ve István Mézsáros, *Beyond Capital: Toward a Theory of Transiton* (Londra: Merlin Press, 1995), s. 694-703.

hâlâ küçük ve deneyimsiz bir örgüttü ve devrimcilerin, köylülük bir yana, işçiler ile askerlerin desteğini alıp alamayacakları açık değildi. Ancak Ottokar Luban gibi bilim insanlarının yaptıkları yeni araştırmalar, Spartaküs ayaklanması olarak adlandırılana katılmakta esasen durak-samasi olduğuna ilişkin uzun süredir ileri sürülen görüşü sorgulamıştır. Ne Rosa Luxemburg ne de KPD ile USPD'nin önderleri, o zaman SPD'nin ve başkalarının da iddia ettiği gibi bu ayaklanmayı planlamışlardı. Ancak Rosa, 7 Ocak'ta sokakları dolduran büyük işçi kalabalıklarını görünce Ebert-Scheidemann Hükümeti'nin çekilmesini istedi; *Die Rote Fahne*'de "bütün iktidar mevkilerinin işgal edilmesi" çağrısında bulundu, sonraki gün de Ebert-Scheidemann Hükümeti'nin yıkılmasını "zorunlu bir hedef" olarak tanımladı. Rosa, güçler arasındaki dengenin devrimcilerden yana olmadığının farkında olduğu halde, bir kez harekete geçtiğinde "devrimci bir gelişme geriye dönmez" gerekçesiyle ayaklanmaya karşı çıkmayı reddetti. Kitleler sokakları doldurmuşlardı ve devrimcilere düşenin savaşmak için üstlerine ne düşüyorsa yapmaları gerektiği"ni düşünüyordu.[56]

Devrimcilerin Berlin işçilerinin ve Halk Donanma Birliği asker konseyleri ve askerlerinin desteğini sağlamada başarısız olmaları ayaklanmanın kaderinin belirlenmesine neden oldu; hükümet güçleri saldırıya geçtiler ve [ayaklanmayı] bastırdılar. SPD açıkça başlarını istediğinden Rosa ile Liebknecht saklanmak zorunda kaldılar. Bazıları Berlin'den ayrılmalarını önerdiyse de Rosa reddetti. 15 Ocak'ta, hükümet tarafından silahlandırılan ve Nazilerin öncüleri olan Gönüllüler Birliği üyeleri tarafından tutuklandılar ve aynı gün vahşice öldürüldüler. Rosa'nın tanınmayacak haldeki cesedi aylarca bulunamadı...

VI

Rosa Luxemburg'un yaşadığı ve çalıştığı çağın, sadece tarihsel olarak değil, kavramsal olarak da bizimkinden uzak olduğu açıktır. Rus Devrimi'nin bırakın yıkılmasını, tam bir totaliter topluma dönüştüğünü de göremeden öldü. Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki antiemperyalist devrimleri görecek kadar yaşamadı. Marx'ın düşüncelerini sonraki

---

[56] Ocak 1919 olaylarında Luxemburg'un rolüne ilişkin önemli bir yeniden değerlendirme için bkz. Ottokar Luban, "Demokratische Sozialistin oder 'blutige Rosa?' ", *IWK* 35:2 (1999), s. 176-197. Ayrıca bkz. Willam A. Pelz, *The Spartakusbund and the German Working-Class Movement, 1914-1919* (Lewiston, N.Y.; Edwin Mellen Press, 1987).

kuşakların çok daha enine boyuna kavramalarını kolaylaştıran yazılarının sırayla yayımlanmasından da önce öldü. *İktisadi ve Felsefi Elyazmaları 1844* ile *Grundrisse*'nin bulunuşu ve son on yılında teknolojik açıdan gelişmiş toplumlar üzerine yazdıkları... bunların hepsi ileriki yıllarda kendilerinden söz ettirecekti. Ancak Rosa Luxemburg, yaşadığı zamanın tarihsel ve kavramsal sınırlamalarına karşın, bugün çok farklı koşullarda olsak da, bize seslenen bir devrim ve özgürlük kavramı geliştirdi.

Onun sosyalist demokrasi ile insanın kurtuluşuna öngörülü bağlılığı, bürokrasiye, aşırı merkeziyetçiliğe ve seçkinciliğe şiddetle karşı çıkışı, kapitalizm ile mücadeleyi parçalı reformlara ya da gerici eğilimlerle ilkesiz uzlaşılara indirgeyerek daraltanlara karşı sürekli bir meydan okumadır. Çalışması daha derin bir demokrasiye, insancıl bir geleceğe dayanan, her iki otoriterlikten de kurtulmuş bir sosyalist demokrasiye duyulan gereksinmeyi ve kapitalist demokrasinin kısıtlı ufkunun ötesine geçen her girişimin sonunun zorunlu olarak karışıklık ve totaliterlik olacağı savını seslendirir.

Öte yandan, işçi sınıfı kadınlardan sömürge yönetiminin barbarlığına uğrayanlara kadar, küresel kapitalizmin egemenliğinden en çok acı çekenlerle özdeşleşmesi gibi, savaş ve emperyalizme yönelttiği eleştiri de yankılanmayı sürdürmektedir.

Bugünkü durumumuza bakıldığında, kuşaklar arasında kötü bir kopuşa göz yumamayız, en azından Rosa Luxemburg gibi böylesine tarihsel bir figürün katkılarını soğurmak ve yeniden düşünmek söz konusu olduğunda. Bu anlamda, onun kaleminden çıkan son sözcükler, bugünü de yazıldıklarını da her zamanki kadar yüksek sesle haykırmaktadır: "Vardım, varım, var olacağım!"

1. KISIM

Siyasal İktisat, Emperyalizm ve Batı Dışı Toplumlar

1
BİRİKİMİN TARİHSEL KOŞULLARI

Sermaye Birikimi'nden

Editörlerin Notu: *Sermaye Birikimi* [*Die Akkumulation des Kapitals*], ilk kez 1913'de, *Emperyalizmin Açıklanmasına Bir Katkı* [*Ein Beitrag zur ökonomischen Erklärung des Imperialismus*] alt başlığıyla Almanca yayımlanmış ve Rosa Luxemburg'un en önemli kuramsal çalışması olarak görülmüştür. Rosa Luxemburg, bu 450 sayfalık kitapta Marx'ın *Kapital* Cilt II'nin sonunda tartıştığı genişletilmiş yeniden üretim sorunu üzerinde odaklanarak emperyalizmin ekonomik kökenlerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Rosa Luxemburg, Kapital, Cilt II'de, dış ticaretin olmadığı kapalı bir kapitalist toplum varsayıldığından, Marx'ın genişleyen yeniden üretimin yeterli bir açıklamasını sağlayamadığı görüşündedir. Bunun tersine, genişletilmiş yeniden üretimin, kapitalizmin kapitalist olmayan tabakaları sömürerek artık değer elde etme yeteneğine bağlı olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bu nedenle *Sermaye Birikimi*, doğasından ötürü, kapitalizmin kapitalist olmayan dünyaya egemen olması ve sömürmesi gerektiğini iddia etmektedir; bunu yapamazsa çökecektir.

Sermaye Birikimi'nin Birinci Kısmının başlığı "Yeniden Üretim Sorunu" [Das Problem der Reproduktion]dur; İkinci Kısım "Sorunun Tarihsel Gelişmesi" [Geschichtliche Darstellung des Problems]; Üçüncü Kısım, "Birikimin Tarihsel Koşulu" [Die geschichtlichen Bedingungen der Akkumulation] başlığını taşımaktadır. Burada Üçüncü Kısmın ilk iki bölümüne yer verilmiştir: Bölüm 25, "Genişletilmiş Yeniden Üretim Şemasındaki Çelişkiler" [Widersprüche des Schemas der erweiterten

Reproduktion]; Bölüm 25, "Sermayenin Yeniden Üretimi ve Toplumsal Ortamı" [Die Reproduktion des Kapitals und ihr Milieu]; ayrıca, Bölüm 27, "Doğal Ekonomiyle Mücadele" [Der Kampf gegen die Naturalwirtschaft] den de bazı bölümler alınmıştır. [İngilizceye] Çeviri Agnes Schwarzschild'indir. Editörlerin koydukları dipnotlar Marx'ın çalışmalarının var olan İngilizce baskılarındandır. *Sermaye Birikimi*'nin tamamı yakınlarda Routledge (Londra ve New York, 2003) tarafından yeniden basılmıştır.*

* * *

Genişletilmiş Yeniden Üretim Şemasındaki Çelişkiler

Birinci kesimde, genişletilmiş yeniden üretimden sonunda kimin kârlı çıkacağı sorununu Marx'ın birikim şemasının çözmediğini gösterdik. [*Kapital*][1] Cilt II'nin sonunda bulunan şemayı olduğu gibi alacak olursak, artık değerin tamamını kapitalist üretimin kendisinin gerçekleştireceği, sermayeye dönüştürülen artık değeri de yalnızca kendi gereksinmeleri için kullanacağı gibi bir sonuç çıkar. Bu izlenim, Marx'ın, şemadaki dolaşımı paraya, yani kapitalistler ile işçilerin efektif

---

* Çeviri, *Sermaye Birikimi*'nin Almanca olan özgün metniyle (bkz. http://www.marxists.org/deutsch/archiv/luxemburg/1913/akkkap/kap25.htm; erişim tarihi: Ocak 2012) karşılaştırılarak yapılmıştır. Özgün metin Almanca olduğundan, İngilizceye çevrilmiş olan bölüm başlıkları vb. [ ] içinde Almanca olarak verilmiştir. Özellikle Rosa Luxemburg'un kendisinin koyduğu dipnotlarda Marx'ın çalışmalarına yapılan göndermelerde, söz konusu çalışmaların Türkçe çevirileri varsa, gene [ ] içinde verilmiş, metin içinde yapılan alıntılarda da, çeşitli yayınlar arasında dil birliğini sağlamak amacıyla, olabildiğince Türkçe çevirilerin kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Sermaye Birikimi'nin tamamının Türkçe çevirisi için bkz. *Sermaye Birikimi*, Alan Yayıncılık, İstanbul, Aralık 1986, çev. Tayfun Ertan; ikinci baskı: 2004.

[1] Genişletilmiş üretim ile ilgili Marx'ın şeması için bkz. *Kapital*, Cilt II, Yordam Kitap, İstanbul, Kasım 2012, çev. Mehmet Selik, Bölüm 21, "Birikimin Şematik Sunumu", s. 481-497.

talebine indirgemeye çalıştığı -sonunda onu *deus ex machina* olarak "para üretenler"i göstermeye yönelten bir çaba- şemaya ilişkin çözümlemesi ile de doğrulanır. Ayrıca, *Kapital* Cilt I'de aynı anlamda yorumlanması gereken çok önemli bir bölüm de bulunmaktadır:

> Yıllık üretim her şeyden önce sermayenin yıl boyunca kullanmış olduğu maddi unsurlarını yenileyecek olan tüm nesneleri (kullanım değerlerini) sağlamak zorundadır. Bu kısım çıktıktan sonra, geriye artık değeri temsil eden net ürün ya da artık ürün kalır. Şimdi, bu artık ürün nelerden meydana gelir? Yalnızca kapitalist sınıfın ihtiyaç ve arzularını tatmine yarayan şeylerden mi? Böyle olsaydı, artık değer son kertesine kadar yenilip yutulur ve sadece basit yeniden üretim gerçekleşirdi.
>
> Birikimin olabilmesi için artık ürünün bir kısmının sermayeye çevrilmesi gerekir. Ne var ki, bir mucize olmayacaksa, sermayeye dönüştürülebilecek şeyler ancak emek sürecinde kullanılabilen şeyler, yani üretim araçları ve sonra da işçinin yaşamasını sağlayan şeyler, yani geçim araçlarıdır. O halde, yıllık artık emeğin bir kısmının, yatırılmış olan sermayenin yenilenmesi için gerekli olan miktarın ötesine geçen ek üretim ve geçim araçlarının üretimi için kullanılmış olması gerekir. Kısaca ifade etmek gerekirse: artık değer, yalnızca, değeri olduğu için artık ürün, yeni bir sermayenin maddi unsurlarını zaten içerdiği için sermayeye dönüştürülebilir.[2]

Birikimin koşulları burada şöyle sıralanmaktadır: (1) Sermayeye dönüştürülecek artık değer önce sermayenin doğal biçiminde ortaya çıkar (ek üretim araçları ve işçiler için tüketim malları). (2) Kapitalist üretimin genişlemesi yalnızca kapitalist ürünlerle, yani kendi üretim ve tüketim malları ile elde edilir. (3) Bu genişlemenin sınırları her seferinde önceden, sermayeye dönüştürülecek olan artık değerin miktarı tarafından belirlenir; artık değeri ortaya çıkaran üretim araçları ile

---

[2] Marx, *Kapital*, Cilt I: Sermayenin Üretim Süreci, Yordam Kitap, İstanbul, Kasım 2011, çev. Mehmet Selik-Nail Satılgan (ikinci basım), s. 561, 562.

tüketim mallarının miktarına bağlı olduğundan, ne genişletilebilir, artık değerin bir bölümü doğal biçiminde kullanılamayacağından, ne de azaltılabilir. Her iki yöne (yukarı ve aşağıya) sapmalar dönemsel dalgalanmalara ve bunalımlara yol açabilir –ancak, bu bağlamda, bunlar göz ardı edilebilirler; çünkü genel olarak sermayeye dönüştürülecek artık değer fiili birikime eşit olmak durumundadır. (4) Kapitalist üretim, artık değerin tamamını satın aldığından, sermaye birikiminin sınırı yoktur.

Marx'ın genişletilmiş yeniden üretim şeması bu koşullara bağlıdır. Birikim burada bir yola girer; ama bu yoldan kimin yararlanacağına, kim için üretimin daha da genişletildiğine ve yeni tüketicilerin kimler olacağına kesinlikle değinilmez. Diyelim ki, şema şu olayların olacağını varsaysın: Tüketim mallarının genişlemesi için makine sanayi, onun genişlemesini sağlamak için demir sanayii, onu genişletmek üzere de kömür sanayii genişlesin. Tüketim malları, sırasıyla, hem kendi işçilerine, hem de artan kömür, demir ve makine çalışanları ordusuna bakmak için genişletilmiş olacaktır. Ve *ad infinitum** böyle sürer gider. Tugan-Baranovski'nin kuramıyla[3] tam uyum içinde döngülerde döner dururuz. Soyutlansa bile, kendisi üstü örtülü olarak birçok kez sadece kapitalistler ile işçilerden oluşan bir toplumda toplam sermayenin birikim sürecini göstermeyi amaçladığını belirttiğinden, Marx'ın şeması böyle bir

---

* Sonsuza kadar (ç.n.).

[3] Mikhail Ivanovich Tugan-Baranovski (1865-1919), Ukrayna doğumlu bir iktisatçıdır; aşırı yatırımın durgunluğun nedeni olduğunu ileri sürmüştür. *Theoretical Grundwork of Marxism* (1905) adlı çalışmasında, Marx'ın kapitalist bunalımlarla ilgili kuramına saldırmış, kapitalist ekonomilerin, uzun dönemli istikrarlı bir denge ve dengeli büyüme sağlayabileceklerini savunmuştur. Luxemburg *Sermaye Birikimi*'nin 23. bölümde Tugan Baranovski'nin görüşlerini eleştirmiştir.

yoruma olanak verir. Bu doğrultuda bölümler Kapital'ın bütün ciltlerinde bulunabilir.

Cilt I'de, "Artık-Değerin Sermayeye Dönüşümü" bölümünde şöyle der:

> Konuyu burada en saf haliyle, yani bozucu yan etkenlerin herhangi bir etkileri olmaksızın incelemek için, bütün ticaret dünyasına tek bir ulus gözüyle bakmak ve kapitalist üretimin her yerde yerleşmiş ve bütün sanayi dallarına egemen olduğunu varsaymak zorundayız.[4]

Cilt II'de varsayım sürekli yinelenir; "Artık-Değerin Dolaşımı" başlıklı 17. bölüm:

> Ne var ki, yalnızca iki çıkış noktası mevcuttur: kapitalist ve işçi. Öteki toplumsal konumlardan üçüncü kişilerin hepsi, ya sağladıkları hizmetler karşılığında bu iki sınıftan para almak zorundadır, ya da parayı herhangi bir hizmet sağlamadan almaları ölçüsünde, rant, faiz vb. biçimindeki artık değerin sahipleri arasmda yer alırlar... Demek ki, kapitalistler sınıfı, para dolaşımının biricik çıkış noktası olarak kalıyor...[5]

Ayrıca aynı bölümde:

> Ama güçlük, kapitalistler sınıfı içindeki para-sermaye birikiminin kısmi değil genel olduğunu varsaydığımızda karşımıza çıkar. Varsayımımıza (kapitalist üretimin evrensel ve tek başına egemenliği) göre, bu sınıf dışında işçi sınıfından başka hiçbir sınıf yoktur.[6]

Ve gene Bölüm 20'de: "... burada yalnızca iki sınıf vardır: yalnızca kendi emek gücü üzerinde tasarrufta bulunabilen işçi sınıfı; toplumsal üretim araçlarının ve paranın tekelci mülkiyetine sahip olan kapitalistler sınıfı."[7]

---

[4] *Kapital*, I. Cilt, s. 562, dn. 23.

[5] *Kapital*, II. Cilt, s. 319.

[6] *Kapital*, II. Cilt, s. 332.

[7] *Kapital*, II. Cilt, s. 402.

Cilt III'de, bir bütün olarak kapitalist üretim sürecini gösterirken çok açık biçimde şunu söyler Marx:

> Bütün toplumun yalnız sanayi kapitalistleri ile ücretli işçilerden oluştuğunu kabul edelim. Ayrıca, toplam sermayenin büyük bir kısmının, ortalama oranlarında kendilerini yerine koymaktan alıkoyan ve özellikle kredi ile gelişmiş bulunan tüm yeniden-üretim sürecinin genel iç bağıntıları nedeniyle her zaman geçici nitelikte bir duraklamayı davet eden fiyat dalgalanmalarını da dikkate almayalım. Kredi sisteminin uygun bir ortam sağladığı, hileli alışverişlerle spekülasyonları da bir yana bırakalım. Bu durumda bir bunalım, ancak ekonominin çeşitli kollarındaki üretimde görülen orantısızlığın, ve kapitalistlerin tüketimi ile birikimleri arasındaki orantısızlığın bir sonucu olarak açıklanabilirdi. Ama, görüldüğü gibi, üretime yatırılmış bulunan sermayenin yerine konması, geniş ölçüde, üretken olmayan sınıfların tüketim gücüne bağlı bulunuyor; oysa işçilerin tüketim gücü kısmen ücretler yasası ile, kısmen de, bunların kapitalist sınıf tarafından kârlı bir biçimde çalıştırılabildiği sürece kullanılmaları olgusu ile sınırlıdır.[8]

Bu son alıntı, burada ilgilenmediğimiz bunalım sorununa değinmektedir. Ancak, "şimdiki durumda" toplam sermaye hareketinin, Marx'ın görüşüne göre, sadece üç tür tüketiciye bağlı olduğuna kuşku yoktur: Kapitalistler, işçiler ve "üretken olmayan sınıflar", yani Cilt II'de çok haklı olarak kapsam dışında bıraktığı, satınalma gücünün önemsiz bileşenleri, artıkdeğeri ya da ücretli emeği tüketiklayan tüketici parazitler, bir başka deyişle kapitalist sınıfın kuklaları (kral, rahip, profesör, fahişe, paralı asker).

Marx, son olarak, *Artı-Değer Teorileri*'nde[9], birikim konusundaki genel önkabullerini şöyle formüle eder:

---

[8] *Kapital*, III. Cilt, Sol Yayınları, Ankara, 2011, çev. Alaattin Bilgi, Yedinci Baskı, s. 428-429.

[9] *Artı-Değer Teorileri*, 2. Kitap, Sol Yayınları, Ankara, 1999, s. 474.

> Burada incelememiz gereken tek şey, sermayenin, kendi gelişiminin çeşitli aşamalarında aldığı biçimlerdir. Bu nedenledir ki, [burada (ç.n.)], fiilî üretim sürecinin içinde oluşageldiği gerçek koşullar çözümlenmemektedir. Gene tüm inceleme boyunca, metanın değerinden satıldığı varsayılmıştır. Ne sermayelerin rekabeti, ne kredi sistemini, ne de kuşkusuz yalnızca iki sınıftan, işçilerle sanayi kapitalistlerinden oluşan ve bu nedenle tüketicilerle üreticilerin bir ve aynı kategoriler olmadığı fiilî toplum örgüsünü inceliyoruz. Birinci kategori, yani tüketiciler kategorisi (ki gelirleri, bir bölümüyle birincil değil ikincil niteliktedir, yani kârdan ve ücretlerden elde edilmektedir), ikinci kategoriden [üreticilerden] çok daha geniştir ve o nedenle gelirlerini harcayış biçimleri ve bizzat gelirlerinin miktarı ekonomide, özelikle de sermayenin dolaşım ve yeniden-üretim sürecinde çok önemli değişikliklere neden olur. Gene de tıpkı paranın — hem metaların doğal biçimlerinden bütün bütün farklı bir biçimi temsil edişi ölçüsünde, hem ödeme aracı biçimiyle— incelenmesi, nasıl ki, bunalım olasılığını içinde taşıdığını gösterdiyse, sermayenin genel yapısının —hatta gerçek üretim sürecinin önkoşulları olan fiilî ilişkilere bile dalmaksızın— incelenmesi, bunu daha da açıklıkla ortaya koyar.

Marx, "toplumun gerçek oluşumu"ndan söz ederken de, sadece artık değerin ve ücretli emeğin tüketici parazitlerini, yani kapitalist üretimin ana türlerinin asalaklarını ele almaktadır.

Bu nedenle, Marx'ın, kapitalist üretim biçiminin genel ve biricik egemenliği altında, özellikle işçiler ile kapitalistlerden oluşan bir toplumdaki birikim sürecini göstermek istediğine kuşku yoktur. Ancak bu varsayımla, şeması üretim adına üretimden başka herhangi bir yoruma olanak vermemektedir.

Marx'ın genişletilmiş yeniden üretim şemasının ikinci örneğini anımsayalım.[10]

---

[10] Bkz. *Kapital*, II. Cilt, Yordam Kitap, İstanbul, 2012, s. 489-496.

BİRİNCİ YIL*

i.	5.000c	+ 1.000v	+ 1.000s	7.000	(Üretim aracı)
ii.	1.430c +	285v +	285s =	2.000	(Geçim aracı)
				9.000	

İKİNCİ YIL

i.	5.417c +	1.083v +	1.083s =	7.583	(Üretim aracı)
ii.	1.583c +	316v +	316s =	2.215	(Geçim aracı)
				9.798	

ÜÇÜNCÜ YIL

i.	5.869c +	1.173v +	1.173s =	8.215	(Üretim aracı)
ii.	1.715c +	342v +	342s =	2.399	(Geçim aracı)
				10.614	

DÖRDÜNCÜ YIL

i.	6.358c +	1.271v +	1.271s =	8.900	(Üretim aracı)
ii.	1.858c +	371v +	371s =	2.600	(Geçim aracı)
				11.500	

Burada birikim yıldan yıla kesintisiz sürer; kapitalistler, kazandıkları artık değerin yarısını tüketirler, öteki yarısını sermayeye dönüştürürler. Sermayeye dönüştürme sürecinde, aynı teknik temel, yani sabit ve değişken sermayenin mevcut organik bileşimi ya da işbölümü ve mevcut sömürü oranı (hep

* c = sabit sermaye; v = değişken sermaye; s = artık değer (ç.n.).

yüzde 100'e eşittir), ana sermayede olduğu gibi ek sermayede de birbiri ardına sürdürülür. *Kapital* Cilt I'de Marx'ın yaptığı varsayıma göre, artık değerin sermayeye dönüşen kısmı önce ek üretim araçları ve işçiler için geçim araçları haline gelerek her iki alanda da sürekli genişleyen üretim amacına hizmet eder. Marx'ın şemasındaki varsayımlardan üretimin kimin yararına sürekli katlanarak genişletildiği çıkartılamaz. Bir toplumda üretim ile tüketimin eşzamanlı olarak arttığı kabul edilir. Kapitalistlerin tüketimi artar (değer olarak, birinci yıl 500 + 142'ye, ikinci yıl 542 + 158'e, üçüncü yıl 586 + 171'e ve dördüncü yıl da 635 + 185'e eşittir); işçilerin tüketimleri de artar; böylece her iki kesimde de yıldan yıla artan değişken sermaye tam da bu büyümeyi gösterir. Ve elbette kapitalistlerin artan tüketimleri birikimin son amacı sayılamaz; tersine, tüketim olduğu ve arttığı sürece birikim söz konusu değildir; kapitalistlerin kişisel tüketimleri basit bir yeniden üretim sayılmalıdır. Doğru soru şudur: Eğer, bugüne kadar olduğu gibi, kapitalistler ürettikleri ürünleri kendileri tüketmezler de "tutumlu davranırlar", mesela biriktirirlerse, kim için üretmeye devam ederler? Sermayenin sürekli birikiminin nihai amacının giderek büyüyen bir işçi ordusunun kendisini idame ettirmesi olduğu söylenemez. Kapitalist bakış açısıyla, işçilerin tüketimi birikimin bir sonucudur; kapitalist üretimin ilkeleri (temelleri) ters yüz edilmedikçe de bu tüketim ne amaç ne de koşul olabilir. Ne olursa olsun, işçiler ürünün sadece değişken sermayeye karşılık gelen bölümünü tüketebilirler, zerre fazlasını değil. Öyleyse, sürekli artan artık değeri gerçekleştirenler kimdir? Şemaya göre, kapitalistlerin kendileri, sadece onlar. Peki, artan artık değerle ne yaparlar? Yine şemaya göre: Üretimlerini daha da genişletmek için kullanırlar. Böylece kapitalistler, üretim için üretim yapmanın gözü dönmüş destekçileri olurlar. Makine yapımı için gittikçe daha çok makine yapılır; böylece yeniden daha çok yeni makine yapılır. Bunun sonu sermaye

birikimi değil, hiçbir amaç gütmeden artan üretim araçları üretimidir. Boşluktaki bu yorulmak bilmez atlıkarıncanın kuramsal olarak kapitalist gerçekliği doğru yansıttığını ve Marx'ın öğretisinin doğru bir sonucu olduğunu varsaymak ve çelişkili anlatımlarla bayram etmek için Tugan-Baranovski gibi pervasız ve umursamaz olmak gerekir.[11]

Kapital, Cilt II'de taslağı çizilen genişletilmiş yeniden üretimin çözümlemesinin ötesinde, Marx'ın çalışmasının tamamı, özellikle de Cilt II, kapitalist birikimin özgün oluşumu ile ilgili genel görüşlerin çok ayrıntılı ve açık yorumunu da içerir. Bu yorumu doğru anlarsak, Cilt II'nin sonundaki şemadaki eksiklikler hemen ortaya çıkar.

Genişletilmiş yeniden üretim şemasını Marx'ın öğretisi ışığında inceleyecek olursak, ikisi arasında değişik çelişkiler buluruz.

Başlangıç olarak, şema emeğin artan verimliliğini tamamen göz ardı etmektedir. Sermayenin bileşiminin her yıl aynı olduğunu varsaymaktadır; bu, üretim sürecinin teknik temelleri birikimden etkilenmiyor demektir. Çözümlemeyi basitleştirmek için bu yöntem kendi içinde tamamıyla hoş görülebilir; ancak toplam ürünün ve yeniden üretimin gerçekleştirilmesine ilişkin somut koşulları irdelemeye kalkıştığımızda, sermaye birikimi sürecine bağlı olan teknik değişiklikleri en azından dikkate almak ve hesaba katmak zorundayız. Emeğin verimliliğinin arttığını hesaba katarsak, toplumsal ürünün —gerek üretim araçları, gerek tüketim malları— maddi toplamı, şemada gösterilen büyüklükten çok daha hızlı bir artış gösterecektir. Ayrıca, toplam kullanım değerlerindeki bu artış değer ilişkilerinde bir değişiklik anlamına da gelecektir. Marx'ın çok

---

[11] "Saçma sonuçlar çıkaranlar, hiçbir zaman özgün düşünürler olmaz. Onlar bu işi Say ve McCulloch gibilerine bırakırlar" (*Kapital*, II. Cilt, s. 373) —ve biz de ekleyebiliriz— Tugan-Baranovski'lere **(RL)**.

inandırıcı biçimde savunduğu, kuramının tamamını dayandırdığı aksiyom, emeğin katlanarak gelişen verimliliğinin hem biriken sermayenin bileşimini, hem de artık değer oranını etkilediği, böylece —şemada varsayıldığının tersine— artan sermaye birikimi koşullarında sabit kalamayacağıdır. Tersine, birikim sürerse, her iki kesimdeki sabit sermaye, *c*, sadece mutlak olarak değil, $v + c$ ya da yeni değer toplamına göre de artacaktır (emek verimliliğinin toplumsal boyutu); aynı zamanda, sabit sermayenin ve benzer biçimde artık değerin de değişken sermayeye göre artması gerekecektir. Kısaca, artık değer oranı, yani artık değer ile değişken sermaye arasındaki orantı da benzer biçimde artacaktır (emek verimliliğinin kapitalist boyutu). Elbette, nasıl Marx'ın şemasındaki birinci, ikinci ve üçüncü yıl zorunlu olarak takvim yıllarını değil de belli dönemleri kastediyorsa, bu değişikliklerin de her yıl olması gerekli değildir. Son olarak, gerek sermayenin bileşiminde, gerek artık değer oranında meydana gelen bu değişikliklerin birinci, üçüncü, beşinci, yedinci, ya da ikinci, dördüncü, altıncı, dokuzuncu vb. yıllarda olacağını varsaymayı seçebiliriz. Önemli olan, bunlara yer verilmiş ve dönemsel olgular olarak dikkate alınmış olunmasıdır. Şema buna göre değiştirilirse, bu birikim yönteminin sonucu, tüketim mallarındaki yıllık artığın üretim mallarının aleyhine artması olacaktır. Tugan-Baranovski'nin kâğıt üzerinde bütün zorlukların üstesinden geldiği doğrudur; onun yaptığı şey, değişken sermayenin yıldan yıla yüzde 25 azaldığı farklı oranlar kullanarak bir şema oluşturmaktır. Ve bu aritmetik hesap kâğıt üzerinde yeterince başarılı olduğundan, Tugan zaferle, tüketimin mutlak büyüklüğü azalsa bile, birikimin saat gibi düzenli çalıştığını "kanıtlamış olduğu"nu ileri sürer. Ancak, değişken sermayede böylesine mutlak bir azalma varsayımının gerçekle çarpıcı bir çelişki oluşturduğunu sonunda o bile kabul etmek zorunda kalır. Aslında değişken sermaye miktarı bütün kapitalist ülkelerde büyümektedir; sadece sabit sermayenin daha da hızlı

büyümesi karşısında görece azaldığı söylenebilir. Gerçekte olan bitene, açıkçası değişken sermaye karşısında sabit sermayenin ve artık değer oranının yıldan yıla daha da büyümesine bakıldığında, toplumsal ürünün maddi bileşimi ile sermayenin değer anlamında bileşimi arasında farklılıklar ortaya çıkmalıdır. Marx'ın şemasında önerildiği üzere, sabit sermaye ile değişken sermaye arasında değişmeyen beşe bir oranı yerine, örneğin, sermayedeki bu artışa bileşiminin de katlanarak yeniden düzenlenmesinin eşlik ettiğini varsayarsak, sabit sermaye ile değişken sermaye arasındaki oran ikinci yılda altıya bir, üçüncü yılda yediye bir, dördüncü yılda da sekize bir olacaktır –emeğin verimliliğine bağlı olarak artık değer oranının da katlanarak arttığını varsayacak olursak, değişken sermayedeki göreli azalmadan ötürü, artık değer oranı özgün yüzde 100 oranında sabit kalmasa da, şemadaki miktarların aynısını elde ederiz- ve sonunda her durumda (sermayeye dönüştürmenin yüzde 50'yi geçtiği, 285'in 184'ünün birinci yıl içinde sermayeye dönüştürüldüğü Kesim II[12] dışında), ayrılan artık değerin yarısının sermayeye dönüştürüldüğünü varsaydığımızda sonuç şöyle olacaktır:

BİRİNCİ YIL

i. 5.000 c + 1.000 v + 1.000 s = 7.000 Üretim aracı

ii. 1.430 c + 285 v + 285 s = 2.000 Geçim aracı

İKİNCİ YIL

i. 5.428 4/7 c + 1.071 3/7 v + 1.083 s = 7.583 Üretim aracı

ii. 1.587 5/7 c + 311 2/7 v + 316 s = 2.215 Geçim aracı

ÜÇÜNCÜ YIL

[12] Genişletilen yeniden üretim sorununu göstermek için Marx, *Kapital* II. Cilt'de toplumsal üretimi iki kesime ayırmıştır: Kesim I, üretim araçlarını, Kesim II de tüketim araçlarını üretmektedir.

i. $5.903\,c + 1.139\,v + 1.173\,s = 8.215$ Üretim aracı
ii. $1.726\,c + 311\,v + 342\,s = 2.399$ Geçim aracı

DÖRDÜNCÜ YIL

i. $6.424\,c + 1.205\,v + 1.271\,s = 8.900$ Üretim aracı
ii. $1.879\,c + 350\,v + 371\,s = 2.600$ Geçim aracı

Birikim sürecinin doğru görüntüsü buysa, üretim araçları (sabit sermaye) ikinci yılda on altı, üçüncü yılda kırk beş, dördüncü yılda da seksen sekiz açık verecek demektir; benzer biçimde, geçim araçları da ikinci yılda on altı, üçüncü yılda kırk beş, dördüncü yılda da seksen sekiz fazla verecektir.

Üretim araçlarındaki bu negatif denge kısmen hayali olabilir. Emeğin verimliliğinin artması, üretim araçlarının miktar olarak değerden daha hızlı artmasına yol açar; başka bir anlatımla, üretim araçları ucuzlar. Üretimde ortaya çıkan teknik iyileşmeler için gerekli olan kullanım değerine, yani sermayenin maddi öğelerine gelince; değerleri düşük olduğu halde, üretim araçlarının niceliğinin belli bir noktaya kadar sermaye birikiminin katlanarak artmasına yeterli olacağını varsayabiliriz. Örneğimiz, kâr oranındaki düşüşün sadece yavaşlatıldığını değil, tamamen durdurulduğunu gösterse de, başka nedenlerin yanı sıra, bu olgu, kar oranındaki fiili düşüşü kontrol eder ve belli ölçüde bir eğilim olarak düzeltir de. Öte yandan, aynı olgu, değer olarak gözüktüğünden çok daha büyük bir satılamayan tüketim malları fazlası olduğunu gösterir. Bu durumda, Marx'ın başka zamanlarda da yaptığı gibi, ya Kesim II'deki kapitalistleri, bu fazlayı kendilerinin tüketmeleri için zorlamamız —ki, ancak bu durumda, bu kapitalistleri ilgilendirdiği kadarıyla, gene birikimin kuralı basit yeniden üretime yönelecektir— ya da bu fazların tamamının satılamayan fazla olduğunu ifade etmemiz gerekecektir.

Ancak, üretim araçları açısından ortaya çıkan kaybı örneğimizde yok etmek çok kolay değil midir? Tek yapmamız gere-

ken, Kesim I'deki kapitalistlerin elde ettikleri artık değeri büyük ölçüde sermayeye dönüştürdüklerini varsaymak olacaktır. Gerçi, Marx'ın yaptığı gibi, kapitalistlerin, her koşulda, elde ettikleri artık değerin yalnızca yarısını sermayelerine eklediklerini düşünmenin geçerli bir nedeni yoktur. Emeğin verimliliğindeki gelişme, artık değerin giderek daha büyük bir bölümünün sermayeye dönüşmesine yol açabilir. Bu varsayım, teknolojik gelişmenin sonuçlarından biri olarak, tüketim mallarının kapitalist sınıf için ucuzlayacak olması nedeniyle daha da kabul edilebilirdir. Tüketilebilir gelirin değerinin (sermaye, dönüştürülen bölümle karşılaştırıldığında) görece azalması, bu sınıfın aynı yaşam düzeyini korumasına ya da daha yükseğine ulaşmasına olanak verebilir. Örneğin, Kesim I'in artık değerinin —ki bu artık değer, kesimdeki bütün başka ürünler gibi, aslında üretim aracı olarak yaratılmıştır—, aksi takdirde tüketime gidecek olan uygun bir miktarını, bu kesimin sabit sermayesine aktararak üretim araçlarındaki açığı kapatabiliriz; böylece, ikinci yıl on bir tam 4/7, üçüncü yıl otuz dört, dördüncü yıl da altmış altı düzeyinde aktarma yapabiliriz.[13] Ancak bir zorluğun çözümü başka zorluklar yaratmaktan da geri kalmaz. Açıktır ki, Kesim I'deki kapitalistler, birikim amacıyla tüketimlerini göreli olarak kısacak olurlarsa, Kesim II'deki tüketim mallarında görece büyük bir satılamayan miktar oluşacaktır; bu durumda da, sabit sermayeyi, önceki teknolojik düzeyde bile büyütebilmek giderek daha olanak dışı olacaktır. Kesim I'deki kapitalistler tüketimlerini görece kısarlarsa, Kesim II'deki kapitalistlerin de kendi kişisel tüketimlerini o oranda artırmaları gerekecektir. O zaman, Kesim I'deki hızlandırılmış birikim varsayımı Kesim II'deki yavaşlatılmış birikim tarafından desteklenmelidir; kesimlerden

[13] Değerler, teknik gelişme koşullarında Kesim I'deki sabit sermaye ile Marx'ın kararlı koşulları arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. **(RL)**

birindeki teknolojik gelişme öteki kesimdeki gerilemeyle sağlanır.

Bu sonuçlar bir rastlantı değildir. Marx'ın şeması üzerinde yapmaya çalıştığımız düzeltmelerle şunu göstermek istiyoruz: Onun da kabul ettiği gibi, teknik gelişmeye, sabit sermayenin değişken sermaye aleyhine büyümesi eşlik etmek zorundadır; bu nedenle de, sermayeye dönüştürülen artık değerin c ve v'ye ayrılacak oranlarının da sürekli değiştirilmesi gereklidir. Ancak Marx'ın şemasında, elde ettikleri artık değerin maddi biçimi sermayeyi dönüştürmenin biçimlerini de belirlediğinden kapitalistler bu ayrımı istedikleri gibi yapamazlar. Marx'ın varsayımına göre, üretimdeki her türlü genişleme sadece kendi araçlarıyla, kapitalist yolla üretilen üretim araçları ve geçim araçlarıyla olduğundan —zira burada iki kesimdeki kapitalistler ve işçiler dışında ne üretim yapılan başka bir yer ve biçim ne de tüketici vardır—, öte yandan, birikim sürecinin düzgün işlemesi, her iki kesimin toplam ürünlerinin tamamını soğuran dolaşıma bağlı bulunduğundan, sonuçta, genişleyen yeniden üretimin teknolojik biçimi kesinlikle artık değerin maddi biçimi tarafından belirlenir. Başka bir anlatımla, Marx'ın şemasında, genişletilmiş üretimin teknik örgütlenmesi öyle olabilmeli ve olmalıdır ki, Kesim I ve II'de üretilen artık değer toplamını kullanabilsin. Bu bağlamda akılda tutmamız gereken, her iki kesimin de kendi üretim öğelerini sadece karşılıklı değişim yoluyla elde edebilecek olmasıdır. Böylece, sermayeye dönüştürülmek üzere ayrılacak artık değerin sabit ve değişken sermaye arasında paylaşılmasının yanı sıra ek üretim araçları ile (işçiler için) geçim araçlarının Kesim I ve II'ye ayrılması da önceden bellidir ve şemadaki iki kesim arasındaki ilişki tarafından, hem maddi hem de değer olarak belirlenmiştir. Ancak bu ilişkilerin kendisi de üretimin tamamıyla önceden belirlenmiş teknik örgütlenmesini yansıtırlar. Bu, Marx'ın şemasındaki varsayımlara göre, birikim sürecekse, her koşulda veri olan üretim tekniklerinin genişletilmiş

yeniden üretimin sonraki dönemlerindeki teknikleri de önceden belirleyecek olduklarını imler. Yani, Marx'ın şemasına bağlı kalarak, kapitalist üretimin genişletilmesinin hep sermaye biçiminde üretilen artık değer aracılığıyla gerçekleştiği ve ayrıca — ya da, daha doğrusu, tam tersine— bir kesimdeki birikimin kesinlikle öbür kesimdeki birikime bağlı olduğu varsayılacak olursa, *c* ve *v*'yi ilgilendirdiği ölçüde, üretimin teknik örgütlenmesinde bir değişiklik yapmak olası değildir.

Görüşümüzü başka türlü de açıklayabiliriz: Değişken sermaye ile karşılaştırıldığında sabit sermayenin hızlı büyümesi, yani sermayenin organik bileşiminin gitgide değişim geçirmesi, Kesim I'deki üretimin Kesim II'deki üretime göre daha hızlı artışının maddi biçimini almak zorundadır. Ancak iki kesim arasında katı bir uyum olduğu kabulünden hareket eden Marx'ın şeması, iki kesimde de birikim hızının böyle dalgalanmasına olanak tanımaz. Gelişen birikimin teknik koşulları altında, toplumun elindeki artık değerin giderek artan kısmını Kesim II'deki birikim yerine Kesim I'deki birikime ayırmayı yeğleyeceğini varsaymak da aynı ölçüde akla uygundur. Her iki kesim de aynı toplumsal üretimin sadece dalları —isterseniz, "kapitalistler toplamı"nın birbirini tamamlayan girişimleri diyebilirsiniz– olduğundan, teknik nedenlerden ötürü, biriken artık değerin bir kısmının bir kesimden öteki kesime böylesine artan biçimde aktarılması, özellikle sermayenin fiili uygulamasına da uygun olduğundan tamamıyla yapılabilir olacaktır. Ancak bu varsayım, sermayeye dönüşmek üzere ayrılan artık değeri sadece değer olarak düşündüğümüz sürece geçerli olacaktır. Oysa şema, artık değerin sermayeye dönüştürülecek bu bölümünün kesinlikle maddi biçimde gözüktüğünü imlemektedir. Bu durumda Kesim II'nin artık değeri tüketim malları olarak ortaya çıkar ve böyle olduğundan da sadece Kesim I tarafından gerçekleştirilebilir ki, bu da sermayeye dönüştürüle-

cek artık değerin Kesim II'den Kesim I'e aktarılma niyetini ortadan kaldırır; çünkü birincisi, bu artık değerin maddi biçimi Kesim I'in hiçbir işine yaramaz, ikincisi de, iki kesim arasındaki değişim ilişkisi, Kesim I'den de Kesim II'ye eşdeğer bir ürün aktarımında bulunulmasını zorunlu kılar. Bu nedenle de, Marx'ın şemasının sınırları içinde Kesim II'ye oranla Kesim I'in daha hızlı bir büyüme sağlaması açıkça olanak dışıdır.

Birikim sürecinde üretim biçiminde teknolojik değişiklikler olacağını göz önüne alabiliriz; ancak bunlar, Marx'ın şemasının temel ilişkilerini bozmadan gerçekleştirilemez.

Dahası da var: Marx'ın şemasına göre, sermayeye dönüştürülen artık değer, her durumda, hemen ve tamamıyla izleyen dönemin üretim süreci tarafından soğurulur; çünkü tüketim için ayrılan bölüm dışında, öyle bir biçimi vardır ki, sadece belli bir kullanıma olanak tanır. Şema, yatırılmayı bekleyen bir sermaye olarak, artık değerin parasal biçimde nakit olarak kullanılmasına ve biriktirilmesine olanak tanımaz. Marx'ın görüşüne göre, özel sermayenin serbest olan parasal biçimi, önce sabit sermayenin yıpranmasına, ilerde yenilenmesine karşılık olarak aşamalı biçimde ayrılan, sonra da, gerçekleştirilen artık değeri simgeleyen ama hâlâ yatırım yapmak için çok az olan miktardır. Toplam sermaye açısından bakıldığında, serbest olan bu parasal sermaye kaynaklarının ikisi de göz ardı edilebilirdir. Toplumsal artık değerin bir bölümünün gelecekte yatırım yapmak üzere parasal olarak gerçekleştirildiğini varsaysak bile, hemen şu sorun ortaya çıkar: Bu artık değerin maddi kalemlerini kim satın almıştır ve parayı kim sağlamıştır? Yanıt, —elbette ki— diğer kapitalistler ise, o zaman, kapitalist sınıf şemada iki kesimde gösterildiğine göre, artık değerin bu bölümü, *de facto* yatırım olarak değerlendirilmiş ve üretim sürecinde kullanılmış sayılmalıdır. Böylece, artık değerin hemen ve tamamıyla yatırıma dönüşmesine geri dönmüş oluruz.

Peki, artık değerin bir bölümünü bazı kapitalistlerin ellerinde parasal biçimde tutmaları, öteki kapitalistlerin artık değerin ona denk düşen bir miktarını maddi biçimde ellerinde tutmalarına yol açar mı? Artık değeri satın alanlar yalnızca kapitalistler olduğundan, gerçekleşen artık değerin birileri tarafından biriktirilmesi, diğerlerinin kendi artık değerlerini gerçekleştiremeyecek olmaları mı demektir? Ancak bu, şemada tanımlanan yeniden üretimin ve benzer biçimde birikiminde düzgün işleyen sürecini kesintiye uğratacaktır. Sonuç, aşırı üretimden değil, sadece birikim yöneliminden kaynaklanan bir bunalım olacaktır ki, bu da Sismondi'nin öngörmüş olduğu türden bir bunalımdır.[14]

Marx, *Artı-Değer Teorileri*'nin[15] bir yerinde, "bu bağlamda, üretim sürecinde kullanılabilecek olanın ötesinde ve bankalarda parasal olarak atıl durabilecek, sonuçta da dışarıya borç verilecek olan bir sermaye birikimi ile hiç ilgilenmediği"ni birçok sözcük kullanarak açıklar. Marx bu olguya rekabet ile ilgili bölümde değinir. Ancak şemasının böyle bir ek sermaye oluşumunu da gerçekten öngörmediğini saptamak önemlidir. Rekabet, kavramı ne kadar geniş ele alırsak alalım, elbette ne değer ne de yeniden üretim sürecinin sonucu olmayan sermaye yaratabilir.

Şema böylece, üretimin şaşılası bir hızla genişlemesini dışlar; sadece artık değerin oluşumuna sıkı sıkıya bağlı olan ve artık değerin gerçekleşmesi ile sermayeye dönüştürülmesi arasındaki eşitliğe dayanan yavaş bir genişlemeye olanak tanır.

---

[14] Jean Charles Leonard Sismondi (1773-1842), sanayileşmeyi ilk eleştirenlerdendir. *New Principles of Political Economy*'de (1819), üretim ile tüketim arasında bir denge kurmak için ekonomik rekabete devletin düzenleme getirmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

[15] *Artı Değer Teorileri*, 2. Kitap (çev. Yurdakul Fincancı), Sol Yayınları, Ankara, 1999, s. 475.

Şema, gene aynı nedenle, her iki kesimi, bundan ötürü de kapitalist üretimin bütün dallarını eşit ölçüde etkileyen bir birikimin olduğunu varsayar. Kapitalist üretimin değişik dallarında tek yanlı ya da zamanından önce ortaya çıkan gelişmeler gibi talebin hızla genişlemesini de dışlar.

Böylece şema, kapitalist gelişmenin fiili sürecini hiçe sayan bir toplam sermaye hareketini varsayar. İlk bakışta, kapitalist üretim biçiminin tarihinde iki olgu tipiktir: Bir yandan, üretimin bütün alanlarında hızlı dönemsel genişlemeler vardır, öte yandan da, üretimin farklı dalları arasında aşırı ölçüde eşitsiz bir gelişme söz konusudur. İngiliz pamuklu dokuma sanayinin on sekizinci yüzyılın ilk çeyreğinden on dokuzuncu yüzyılın yetmişli yıllarına kadar uzanan tarihi, kapitalist üretim biçiminin tarihinin en karakteristik bölümünü oluşturur ve Marx'ın şemasının bakışına göre tamamıyla açıklanamadan kalır.

Son olarak, şema, Marx'ın *Kapital* Cilt III'de üzerinde durduğu toplam kapitalist süreç kavramı ve yönelimiyle de çelişmektedir. Bu kavramlaştırma, üretici güçlerin sınırsız genişleme kapasiteleri ile kapitalist bölüşüm koşullarında toplumsal tüketimin sınırlı genişleme kapasitesi arasında var olan çelişkiye dayanmaktadır. Marx'ın "Yasanın İç Çelişkilerinin Serimi" başlıklı Bölüm 15'te bu çelişkiye ayrıntılı olarak nasıl tanımladığını görelim:

> Gerekli üretim araçları, yani yeterli sermaye birikimi mevcut ise, artı-değer yaratılması, artı-değer oranı, yani sömürünün yoğunluğu veri iken, yalnız, emekçi nüfus ile sınırlıdır; eğer emekçi nüfus veri ise, sömürünün yoğunluğundan başka bir sınır sözkonusu değildir. Ve kapitalist üretim süreci, esas olarak artı-üründe ya da, üretilen metaların, kendisinde karşılığı ödenmeyen emeğin maddeleştiği kısmında temsil edilen, artı-değer üretiminden ibarettir. Şurasını hiç unutmamak gerekir ki, bu artı-değerin üretimi —ve bunun bir kısmının tekrar sermayeye çevrilmesi ya da birikim, bu artı-değer üretiminin ayrılmaz bir parçasını oluşturur—, kapitalist üretimin ilk ve en yakın amacı ve itici gücüdür. Bu nedenle, kapi-

talist üretimi, olmadığı bir şey gibi, yani ilk ve en yakın amacı kapitalistler için zevk ve tatmin ya da bu zevk ve tatmin araçlarının yapımı gibi göstermek hiçbir işe yaramaz. Bu, onun bütün kendi özünde açığa vurduğu, özgül niteliğini görmezlikten gelmek olur.

Bu artı-değerin elde edilmesi, doğrudan üretim sürecini oluşturur, ve bunun, daha önce de söylediğimiz gibi, yukarda sözü edilenlerden başka sırrı yoktur. Elden geldiğince çok artı-emek sızdırılıp metalarda maddeleşir maddeleşmez, artı-değer üretilmiş olur. Ne var ki, bu artı-değer üretimi, kapitalist üretim sürecinin ancak birinci perdesini —doğrudan üretim sürecini— tamamlar. Sermaye şu kadar miktarda karşılığı ödenmeyen emek emmiştir. Süreçte, kendisini kâr oranındaki düşmede ifade eden gelişme ile birlikte, böylece üretilmiş bulunan artı-değer kitlesi muazzam boyutlara ulaşır. Şimdi sürecin ikinci perdesi gelir. Tam metalar kitlesi, yani değişmeyen ve değişen sermayeyi yerine koyan kısmı ile artı-değeri temsil eden parçayı da içeren toplam ürünün satılması gerekir. Eğer bu yapılmaz ise, ya da kısmen veya üretim-fiyatlarının altında kalan fiyatlarla yapılırsa, işçi aslında sömürülmüştür, ama bu sömürü, kapitalist için sömürü olarak gerçekleşmemiştir ve bu durum, işçiden sızdırılan artı-değerin, hiç gerçekleştirilmemesi ya da kısmen gerçekleştirilmesi, ve hatta, sermayenin kısmen ya da bütünüyle kaybedilmesi ile sonuçlanabilir. Doğrudan doğruya sömürü koşulları ile, bu sömürünün gerçekleştirilmesi koşulları özdeş değildir. Bunlar yalnız yer ve zaman olarak değil, mantıken de birbirinden farklıdır. Birincisi yalnız toplumun üretici gücü ile, ikincisi ise, çeşitli üretim kollarının aralarındaki orantılı bağıntı ve toplumun tüketim gücü ile sınırlıdır. Ama bu son sözü edilen güç, ne mutlak üretim gücü ile ve ne de mutlak tüketim gücü ile belirlenmeyip, toplumun büyük bir kesiminin tüketimini, azçok dar sınırlar içersinde değişen bir asgariye indirgeyen uzlaşmaz karşıtlık halindeki bölüşüm koşulları temeline dayanan tüketim gücü ile belirlenir. Bu, bir de, birikim eğitimi ile, sermayeyi genişletme ve genişlemiş ölçekte artı-değer üretme dürtüsü ile sınırlandırılmıştır. Bu, üretim yöntemlerindeki devamlı devrimlerin, buna bağlı olarak mevcut sermayelerin uğradığı sürekli değer kaybının genel rekabet savaşımının ve yokolup gitme tehdidi altında sırf

kendi nefsini koruma aracı olarak, üretimi iyileştirme ve ölçeğini genişletme gereksinmesinin zorunlu kıldığı kapitalist üretim yasasıdır. Piyasanın bu nedenle sürekli genişlemesi ve böylece piyasa ilişkilerinin ve bunları düzenleyen koşulların, gitgide üreticiden bağımsız bir doğa yasası biçimine girmesi ve her geçen gün daha denetlenemez hale gelmesi zorunludur. Bu iç çelişki, kendisini, üretimin dışa dönük alanlara doğru yayılması ile çözümlemeye çalışır. Ne var ki, üretkenlik geliştikçe kendisini, tüketim koşullarının dayandığı dar temeller ile o denli çatışır bulur. Büyüyen bir artı-nüfus ile birlikte ve aynı zamanda bir sermaye fazlası bulunması, bu kendinden çelişkili temel üzerinde hiç de çelişki sayılmaz. Çünkü, bu ikisinin bir araya gelmesi, gerçekte, üretilen artı-değer kitlesini artırırken, aynı zamanda da, bu artı-değerin üretildiği koşullar ile gerçekleştirildiği koşullar arasındaki çelişkiyi yeğinleştirir.[16]

Bu betimlemeyi genişletilmiş yeniden üretim şemasıyla karşılaştırmaya kalkışırsak, ikisinin hiçbir biçimde uyuşmadığı görülür. Şemaya göre, artık değerin üretimi ile gerçekleştirilmesi arasında hiçbir çelişki yoktur; tersine, özdeştirler. Burada artık değer daha en baştan birikimin gereksinmelerine göre özellikle tasarlanmış doğal bir biçimde ortaya çıkar. Aslında üretim yerini de ek sermaye biçimine dönüşerek terk etmektedir; yani, kapitalist birikim sürecinde gerçekleşebilirdir. Bir sınıf olarak kapitalistler, el koydukları artık değerin, birikimi daha da artırmak amacıyla kullanabilmesine olanak veren tamamıyla maddi biçimde üretildiğini hemen görmüşlerdir. Artık değerin gerçekleşmesi ve birikimi burada aynı sürecin iki yönüdür; mantıksal olarak özdeştirler. Bu nedenle de, şemada yeniden üretim sürecinin sunuluşuna göre, toplumun tüketim kapasitesi üretime herhangi bir sınır getirmemektedir. Toplumun tüketme kapasitesi "bölüşümün uzlaşmaz koşulları"nın ötesine geçmese de, üretim yıldan yıla kendiliğinden genişlemektedir. Genişleme-

[16] *Kapital*, Üçüncü Cilt, s. 216-217.

nin, birikimin kendiliğinden sürmesi tam da "başarısızlığı cezalandıran... kapitalist üretim yasası"dır. *Kapital* Cilt III'deki çözümlemeye göre, "bu nedenle pazar sürekli genişlemek zorundadır"; "pazar" kapitalistlerin ve işçilerin tüketimlerinin ötesine geçmektedir. Tugan-Baranovski "bu sonsuz çelişki, kendini üretim dışı alanların yayılmasıyla dengelemeye çalışmaktadır" parçasını, Marx'ın "üretim dışı alanlar" ibaresi ile üretimi kastettiği şeklinde yorumlayınca, sadece dilin ruhunu değil, Marx'ın açık düşünce silsilesini de çiğnemektedir. "Üretim dışı alanlar"a üretimi değil, açıkça ve tartışmasız biçimde "sürekli genişlemesi gereken" tüketimi anlatmaktadır. Başka parçaların yanı sıra *Artı-Değer Teorileri*'ndeki şu parça da, Marx'ın kafasında başka bir şeyin olmadığını yeterince göstermektedir:

> Bu nedenle Ricardo,[17] üretimin genişlemesi ve sermayenin büyümesiyle eşzamanlı olarak pazarın genişlemesinin gerekirliğini yadsırken tutarlıdır. Bir ülkede bulunan tüm sermaye o ülkede yararlı biçimde kullanılabilir. Böylece Ricardo, bir yandan kendisinin (Ricardo'nun) görüşünü öne süren, öte yandan her zamanki akılcı yetisiyle o görüşe karşı çıkan Adam Smith'le[18] polemiğe girişir.[19]

Marx, bir başka parçada da, Tugan-Baranovski'nin üretim için üretim kavramının kendisine tamamıyla yabancı olduğunu açıkça göstermektedir:

> Ayrıca daha önce de gördüğümüz gibi (İkinci Kitap, Bölüm III) değişmeyen sermaye ile değişmeyen sermaye arasında (hızlanmış bir birikim dikkate alınmasa bile) sürekli bir dolaşım

---

[17] David Ricardo (1772-1823), emek değer teorisinin sonuçlarını geliştiren ünlü İngiliz siyasal iktisatçısı. *Principles of Political Economy and Taxation*'ı (1817) yazmıştır.

[18] Adam Smith (1723-1790) *Wealth of Nations*'da (1776) emek değer teorisini geliştirmiştir. Marx, *Kapital* Cilt. II'de Smith'in bu eserini ayrıntılı biçimde eleştirmiştir.

[19] *Artı Değer Teorileri*, 2. Kitap, s. 503.

> yer alır. Başlangıçta bu, bireysel tüketime hiç girmediği için, bu tüketimin dışındadır. Ama bu tüketim gene de bu dolaşımı kesinlikle sınırlar, çünkü, değişmeyen sermaye hiçbir zaman kendisi için üretilmez, sırf ürünleri bireysel tüketime giren üretim alanlarında ona daha fazla gereksinme olduğu için üretilir.[20]

Kapital Cilt II'deki şemaya Tugan-Baranovski'nin tek desteğinin, pazar ile üretimin örtüşmesi olduğunu herkes kabul eder; onlar bir ve aynıdırlar. Burada, pazarın genişlemesi üretimin genişlemesi anlamına gelmektedir; çünkü üretimin kendisinin de pazarı olduğu söylenir; işçilerin tüketimleri üretimin bir öğesi, yani değişken sermayenin yeniden üretimidir. Bundan ötürü de gerek üretimin genişlemesinin, gerek pazarın genişlemesinin sınırı tek ve aynıdır: Toplumsal sermayenin büyüklüğü ya da birikimde ulaşılmış olan aşama tarafından belirlenir. Sermayenin doğal biçiminden elde edilen artık değerin miktarı ne kadar büyük olursa, o kadar çok biriktirilebilir; birikimin miktarı ne kadar büyük olursa, o kadar çok artık değer maddi sermaye olarak yatırıma dönüşebilir, yani o kadar çok gerçekleştirilebilir. Böylece şema, Cilt III'deki çözümlemede özetlenen çelişkiyi kabul etmemektedir. Şemanın tanımladığı süreçte ne pazarın kapitalistler ile işçilerin tüketimlerinin ötesinde sürekli genişlemesine yer vardır ne de tüketimin toplumsal kapasitesi üretimin düzgün işlemesi ve sınırsız genişlemesi için bir engel oluşturmaktadır. Gerçi şema bunalıma yer vermektedir; ama yalnızca üretimde orantı olmadığı ve üretim süreci üzerinde yetersiz bir toplumsal denetim olduğu için. Ancak kapitalist bir toplumda tüketim kapasitesi ile üretim kapasitesi arasındaki derin ve temel uzlaşmazlığı dışlamaktadır; oysa o uzlaşmazlık, dönemsel olarak bunalımların

---

[20] *Kapital*, III. Cilt, s. 268.

ortaya çıkmasına neden olan ve sermayeyi pazarı sürekli genişletmeye iten sermaye birikiminin bir sonucudur.

Sermayenin Yeniden Üretimi ve Toplumsal Ortamı

Marx'ın genişletilmiş yeniden üretim şeması, birikimin güncel ve tarihsel süreçlerini açıklayamaz. Neden? Şemanın dayanaklarından ötürü. Şema, kapitalistler ile işçilerin, kapitalist tüketimin tek öğeleri oldukları varsayımı üzerine birikim sürecini oturtmaktadır. Marx'ın, *Kapital*'in üç cildinde de yaptığı çözümlemelerin kuramsal dayanağı olarak kapitalist üretim biçiminin evrensel ve özgün egemenliğini sürekli ve üstüne basa basa varsaydığını gördük. Bu koşullarda, elbette ki toplumda kapitalistler ile işçiler dışmda başka bir sınıf olmayacaktır; şemanın dediği gibi, kapitalist toplumdaki "üçüncü kişiler" —memurlar, serbest meslek sahipleri, din adamlar vb.— tüketici olarak bu iki sınıftan biri, tercihan da kapitalist sınıf içinde sayılmalıdırlar. Ancak bu kabul bir kuramsal araçtır; gerçek yaşamda, sadece kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu kendi kendine yeterli bir kapitalist toplum hiç görülmemiştir. Bu kuramsal araç, sorunu sadece kendi bütünlüğü içinde sergilemeye yaradığı ve koşullara karışmadığı sürece kabul edilebilirdir. Değinilmesi gereken, sorunun kendisinin bir kurmacaya dayanmakta olduğu, toplam toplumsal sermayenin basit yeniden üretiminin çözümüdür: Kapitalist yöntemlerle üretim yapan, yani artık değer yaratan bir toplumda, artık değerin tamamının, onu elde eden kapitalistler tarafından tüketildiği düşünülebilir. Konu, bu verili koşullar altında, toplumsal üretim ve yeniden üretim biçimlerinin sunulmasıdır. Burada sorunun kökünün biçimlendirilmesi, üretimin kapitalistler ile işçiler dışında başka tüketici tanımadığını imlemekte, böylece Marx'ın önermesine, kapitalist üretim biçiminin evrensel ve özgün egemenliği kalıbına tamamıyla uymak-

tadır. Her iki kurmacanın anlatmak istediği de aynıdır. Benzer biçimde, *Kapital* Cilt I'de verildiği üzere, bireysel sermayelerin birikiminin çözümlenmesinde sermayenin mutlak egemenliğini koyutlamak da aynı ölçüde meşrudur. Bireysel sermayelerin yeniden üretimi toplam toplumsal üretimin bir öğesidir; ama sonrası, öteki öğelerin hareketlerinin tersine, bağımsız bir süreçtir. Sonuçta, söz konusu bireysel sermayelerin hareketleri bir araya getirilerek toplumsal sermayenin toplam hareketine ulaşılmaz; çünkü toplumsal sermayenin toplam hareketi özünde farklıdır. Bundan ötürü de, bireysel sermayeleri yeniden üretmenin doğal koşulları ne birbirine ne de toplam sermayenin ilişkilerine uyabilir. Olağan dolaşım koşullarında, her bireysel sermaye dolaşım ve birikim sürecine tamamıyla kendi başına girer; diğerlerine bağımlılığı, elbette ki, sadece kendi ürünlerine bir pazar bulmaya zorlanması ve belirli etkinliklerinin gerektirdiği elverişli üretim araçlarını bulması gerektiğindedir. Kuramsal olarak, bireysel sermayenin birikimini çözümlemede en elverişli önerme kapitalist üretimin evrensel ve özgün egemenliğe sahip, sürecin tek belirleyicisi olduğunu varsaymak olsa da, bu pazarı ve gerekli üretim araçlarını sağlayacak olanların kapitalist üreticiler olup olmadıkları bireysel sermaye için hiçbir anlam taşımaz.[21]

Ancak şimdi de, bireysel sermaye konusunda belirleyici olan varsayımların toplam sermaye açısından da geçerli olup olmadıkları sorusu ortaya çıkar.

> Şimdi sorunun şöyle konması gerek: *genel bir birikim olduğunu varsayarsak*, başka deyişle tüm üretim alanlarında bir ölçüde

[21] "Sermaye ne kadar büyükse, emeğin üretkenliği ve kapitalist üretimin derecesi o kadar daha çok gelişir; ayrıca pazarda, dolaşımda, üretimle tüketim arasındaki geçiş aşamasında (bireysel ve sınai olarak) bulunabilecek meta oylumu daha büyük olur; ve her bir sermayenin yeniden-üretim koşullarını pazarda tamamen hazır bulması daha kesin olur." *Artı Değer Teorileri*, Sol Yayınları, 2. Kitap, s. 465-466.

sermaye biriktirildiğini varsayarsak –gerçekte bu kapitalist üretimin koşuludur; para biriktiren için paraları istif etme güdüsü ne ise kapitalist için de sermaye birikimi dürtüsü odur (kapitalist üretim sürecekse aynı zamanda bir zorunluluktur)– bu genel birikimin *koşulları* nelerdir, birikim neye varır?

Ve yanıt:

Şu halde, sermayenin birikim koşulları, üretilmesinin ya da yeniden üretilmesinin başlangıçtaki koşulları ne ise onların aynısıdır.

Bu koşullar şöyleydi: paranın bir bölümü ile emek, öteki bölümüyle... [diğer] metalar (hammadde, makine vb) satın alınmıştı... Bu çerçevede yeni sermayenin birikimi, ancak, zaten var olan sermayenin yeniden-üretimi koşullarında söz konusu olabilir.[22]

Gerçek yaşamda, toplam sermaye birikimi için geçerli olan koşullar, bireysel sermayenin ve basit yeniden üretimin koşullarından çok farklıdır. Sorun şurada düğümlenir: Artık değerin artan bir bölümü kapitalistler tarafından tüketilmez de üretimin genişlemesi için kullanılırsa, toplumsal yeniden üretimin biçimleri neler olur? Sabit sermayenin yerine konulması için yapılan indirimlerden sonra toplumsal üründen ortada ne kaldıysa, *ex hypothesi* işçiler ile kapitalistlerin tüketimleri ne soğurulabilir — ki sorunun temel yönü budur— ne de işçiler ile kapitalistlerin kendileri toplam ürünü gerçekleştirebilirler. Onlar sadece değişken sermayeyi, sabit sermayenin kullanılacak olan bölümü ile artık değerin tüketilecek olan bölümünü gerçekleştirebilirler; böylece ancak üretimin önceki düzeyinde yeniden yenilenmesini sağlayabilirler. İşçiler ile kapitalistler, artık değerin sermayeye dönüştürülecek bölümünü büyük olasılıkla tek başlarına gerçekleştiremezler. Bu nedenle de sadece işçiler ile kapitalistlerden oluşan bir toplumda birikim amacıyla artık değerin ger-

[22] *Artı Değer Teorileri* 2. Kitap, s. 465-466. İtalikler Marx'ın (R.L).

çekleştirilmesi üstesinden gelinemeyecek bir iştir. İlginç olan, Ricardo ve Sismondi'den Marx'a kadar, birikim sorununu çözümleyen bütün kuramcıların, sorunlarını çözümsüz kılan temel bir varsayımla işe başlamış olmalarıdır. Artık değerin gerçekleşmesinin "üçüncü kişiler"e, yani kapitalist üretimin doğrudan öğeleri (işçiler ile kapitalistler) dışında kalan tüketicilere gereksinme duymasına ilişkin kesin sezgi her türlü kaçamağa başvurulmasına, feodal toprak sahibinin kişiliğinde Malthus'un, militarizm konusunda Vorontsov'un "serbest meslekler" ve kapitalist sınıfın öbür asalakları konusunda Struve'nın değindiği "üretken olmayan tüketim"in ortaya atılmasına[23] ya da Sismondi'den Nicolayon'a[24] kadar birikime kuşkuyla bakanların hepsine yararlı bir güvenlik subabı sağlayan dış ticaretin oyuna sokulmasına yol açmıştır. Bu çözümsüz zorluklardan ötürü, von Kirchmann ve Rodbertus[25] gibileri birikimi tümüyle dikkate

---

[23] Thomas Robert Malthus (1766-1834), Marx'ın sık sık saldırdığı, nüfus artışının gıda sunumundan daha hızlı olacağını ileri süren bir iktisatçıydı. Vasili Pavloviç Vorontsov (1847-1918), kapitalizmin Rusya'da boy atamayacağını ileri süren bir Rus liberal popülistiydi. Peter Struve (1870-1944), Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kurucularındandır; Osvoboshdenye (Liberation) dergisinin editörlüğünü yapmıştır. Bir "yasal Marksist" olarak 1905 Devrimi'nden sonra sağa kaymış ve Liberal Demokrat Parti'ye (Kadetler) katılmıştır.

[24] Nicolayon, Nikolay Frantseviç Danielson (1844-1918)'un yazılarında kullandığı addır; önde gelen bir Rus popülistidir. Uzun süre Marx ile yazışmış ve 1872'de *Kapital* Cilt I'in Rusçaya çevrilmesine katılmıştır. Rusya'nın, kapitalist sanayileşmeden geçmeden sosyalizme ulaşabileceğini ileri sürmüştür.

[25] Karl Johann Rodbertus (1805-1875), bir emek değer teorisi geliştiren ve bir tür devlet sosyalizmini savunan Alman iktisatçıdır. Düşük tüketim ile ilgili kuramı Alman Sosyal Demokratları arasında etkili olmuştur. Julius Hermann von Kirchmann (1802-1899), iktisadi bunalımların pazar yokluğundan ortaya çıktığını ileri süren bir Alman iktisatçı ve felsefecidir. Luxemburg onun görüşlerini ayrıntılı olarak *Sermaye Birikimi*'nin 15. Bölümünde tartışmıştır.

almamaya çalışmışlar ya da Sismondi ve onun Rus "popülist" izleyicileri gibileri de en azından birikimin olabildiğince yumuşatılması gereğini vurgulamışlardır.

Birikim sorununun göze batan özellikleri ve çözmeye yönelik önceki girişimlerin zayıf noktaları sadece Marx'ın o çok derin çözümlemesi, toplam yeniden üretim sürecini gösteren şematik anlatımı, özellikle de basit yeniden üretim sorununu canlı biçimde sergilemesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak o da, kısmen çözümlemesini neredeyse başladığı gibi hızla kesmesinden, kısmen de, göstermiş olduğumuz gibi, Adam Smith'ın çözümlemesini suçlamakla uğraşmakta olduğundan[26] tamamlanmış bir çözümü hemen sunamamış, böylece temel sorunu gözden kaçırmıştır. Hatta kapitalist üretim biçiminin evrensel olarak var olduğunu varsayarak çözümü daha da zorlaştırmıştır. Gene de, birikim sorununun hem Marx'ın öğretisinin öbür parçalarıyla, hem de tarihsel deneyimle ve kapitalizmin gündelik uygulamasıyla uyumlu bir çözümü, Marx'ın basit yeniden üretimle ilgili bütüncül çözümlemesinde ve içinde barındırdığı çelişkileri ve gelişmelerini bir bütün olarak ele aldığı kapitalist süreci (*Kapital*, Cilt III) nitelemesinde imlenmektedir. Bunların ışığında şemanın eksikleri düzeltilebilir. Bütün ilişkiler, oldukları gibi, tamamlanmadıklarından, genişletilmiş yeniden üretim şemasına yakından bakılması, saf kapitalist üretim ve birikimden çok daha ilerde bir örgütlenmeye değindiğini ortaya çıkartacaktır.

Buraya kadar genişletilmiş yeniden üretimin sadece bir boyutunu, şimdiye kadar kuşkucuların bütün dikkatlerini yöneltmiş oldukları artık değerin gerçekleştirilmesi sorununu

---

[26] Rosa Luxemburg burada, Marx'ın, Adam Smith'in *Ulusların Zenginliği*'nde sermayenin sabit bölümünü "yok ederek" yaptığını düşündüğü "inanılmaz hata"yı açıkladığı *Kapital* Cilt II, Bölüm 3'deki ayrıntılı çabasına gönderme yapmaktadır.

dikkate aldık. Artık değerin gerçekleşmesinin kapitalist birikimin yaşamsal bir sorunu olduğuna kuşku yoktur. İlk koşul olarak —basitleştirme için, kapitalistlerin tüketim fonunu tümüyle göz ardı ederek— kapitalist toplum dışında da alıcılar bulunmasına gereksinme vardır. Dikkat edilmesi gereken, tüketicilerden değil, alıcılardan söz ediliyor olmasıdır; çünkü artık değerin maddi biçimi ile gerçekleşmesi arasında bir bağıntı bulunmamaktadır. Belirleyici olan olgu, artık değerin ister kapitalistlere, ister işçilere satışla gerçekleşmeyeceği, ancak ve ancak üretim biçimi kapitalist olmayan toplumsal örgütlenmelere ya da tabakalara satıldığında gerçekleşebileceğidir. Burada farklı iki örnek üzerinde durabiliriz:

1) Kapitalist üretim, kendi gereksinmelerinin, kendi işçileri ve kapitalistlerinin taleplerinin ötesinde tüketim malı sunmaktadır; bunlar, kapitalist olmayan tabakalar ya da ülkeler tarafından satın alınmaktadır. Örneğin, İngiliz pamuklu dokuma sanayii, on dokuzuncu yüzyılın ilk üçte ikilik zaman diliminde, hatta belli ölçüde şimdilerde bile, Avrupa kıtasındaki köylüler ve küçük burjuva kentliler ile Hindistan, Amerika, Afrika vb yerlerdeki köylülere pamuklu dokuma sağlamaktadır. Bu nedenle, İngiliz pamuklu dokuma sanayinin devasa genişlemesinde kapitalist olmayan tabakalar ile ülkelerin tüketimleri belirleyici olmaktadır.[27] İngiltere'de ise, pamuklu dokuma sanayinin

---

[27] Aşağıdaki rakamlar, İngiltere'nin ihracatı içinde pamuklu sanayinin önemini açıkça göstermektedir: 1893'de pamuklu ihracatı £64.000.000 ulaşmış ve toplamı £277.000.000 olan imalat sanayi ihracatının yüzde 23'ünü oluşturmuştur; demir ve öteki maden ihracatı yüzde 17'yi bulamamıştır.

1898'de, pamuklu ihracatı £65.000.000 olmuş, toplamı £233.400.000 olan imalat sanayi ihracatının yüzde 28'ini oluşturmuştur; maden ihracatı da yüzde 22'sini oluşturmuştur.

Bu rakamların Alman İmparatorluğu'na ilişkin rakamlarla karşılaştırılması şunu göstermektedir: 1898'de £200.500.000 olan toplam ihracat içinde £1.595.000 olan pamuklu ihracatının payı 5,75'dir. 1898'de ihraç edilen 5.250.000.000 metre pamuk balyasının 2.250.000.000 Hindistan'a ihraç edil-

gelişmesi sanayi makineleri (makara dokuma tezgâhları), hatta metal ve kömür sanayileri vb. üretiminde büyük ölçekli gelişmelere neden oldu. Bu örnekte, Kesim II, bir yandan, ürünlerini kapitalist olmayan toplumsal tabakalara giderek daha çok satmış, öbür yandan da, kendinde sağladığı birikimle Kesim I'in üretimine karşı giderek artan bir yurtiçi talep yaratmış, böylece de Kesim I'in kendi artık değerini gerçekleştirmesine ve kendi birikimini artırmasına katkıda bulunmuştur.

2) Birincinin tersine, kapitalist üretim kendi talebinin ötesinde üretim aracı üretmiş ve kapitalist olmayan ülkelerde alıcılar bulmuştur. Örneğin, İngiliz sanayii, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Amerika ile Avustralya'daki eyaletler için demiryolu yapımında kullanılan malzeme üretmiştir. (Demiryolu yapımının kendisi, bir ülkede kapitalist üretimin egemen olduğunun karıtı olarak alınamaz. Bu nedenle de, bu örnekteki demiryolları, kapitalist üretime başlanması için gerekli koşullardan sadece birini oluşturmaktadır.) Bir başka örnek, üretim biçimleri kapitalist olmayan Asya, Afrika ülkeleri ile başka ülkelere boya gibi büyük miktarlarda üretim aracı sağlamış olan Alman kimya sanayiidir.[28] Burada, Kesim I, kendi ürünlerini kapitalizm dışındaki çevrelerde gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak, Kesim I'in giderek büyümesi, Kesim I'deki artan işçi ordusunun gereksindiği tüketim mallarını sağlamak üzere, (kapitalist yöntemle üretim yapılan) aynı ülkedeki Kesim II'de de benzer bir büyümenin sağlanmasına yol açmıştır.

---

miştir (E. Jaffe: *Die englische Baumwollindustrie und die Organisation des Exporthandels*, **Schmoller's Jahrbücher**, Cilt XXIV, s. 1033). 1908'de İngiltere'nin sadece pamuk ipliği ihracatı £13.100.000 olmuştur (*Statistische Jahrbuch für das Deutsche Reich*, 1910).

[28] Almanya'nın anilin boyasının beşte biri, indigonun da yarısı Çin, Japonya, İngiltere Hindistanı, Mısır, Türkiye'nin Asya kesimi, Brezilya ve Meksika gibi ülkelere gitmektedir. (RL)

Bu örnekler Marx'ın şemasından farklıdır. Örneklerden birinde, Kesim II'nin üretimi, değişken sermaye ve artık değerin tüketilen bölümü ile ölçüldüğünde, her iki kesimin gereksinmesinin de ötesinde olmuştur. İkinci örnekte ise, amaç üretimi genişletmek olsa da, Kesim I'in üretimi her iki kesimdeki sabit sermayenin büyüklüğünün ötesinde olmuştur. İki örnekte de, artık değer, her kesimde sermayeye dönüşmesini olası ve zorunlu kılan doğal biçiminde ortaya çıkmamıştır. Bu iki örnek, gerçek yaşamda sürekli örtüşmekte, birbirini tamamlamakta ve birleşmektedir.

Bu tartışmada hâlâ belirsiz olan bir nokta vardır. Kapitalist olmayan ülkelere satılan tüketim malları fazlası, diyelim ki pamuklu kumaş, sadece artık değeri değil, kapitalist bir meta olarak, sabit ve değişken sermayeyi de içermektedir. Toplumun kapitalist tabakaları dışına satılan metaların artık değerden başka bir şey içermediklerini varsaymak son derece keyfi gözükmektedir. Öte yandan, bu örnekte, Kesim I, açıkça üretimi için kapitalist üretimin iki kesimi dışında pazara gereksinme duymadan sadece kendi artık değerini gerçekleştirmekle kalmamakta, biriktirmektedir de. Ancak bu karşı çıkışların ikisi de sadece görünürdedir. Hatırlamamız gereken tek şey, toplam üretimin her bileşeninin toplam değerin bir oranını yansıttığı ve kapitalist üretim koşullarında, sadece toplam üretimin değil, her metanın da artık değer içerdiğidir. Ancak bu, bireysel kapitalisti, ürettiği belli metaların satışıyla önce sabit sermayeye yaptığı harcamaları geri almayı, ikinci olarak da değişken sermayesini yerine koymayı hesaplamaktan alıkoymaz (ya da, daha yumuşak ama fiili uygulamaya daha uygun biçimde: önce sabit sermayesini, sonra da döner sermayesini yenilemelidir); geriye kalacak olan kârı olacaktır. Benzer biçimde, toplam toplumsal üretimi de, değer olarak, (i) toplum tarafından tüketilen sabit sermaye, (ii) değişken sermaye ve (iii) çıkartılan artık değere denk düşen üç oransal parçaya

bölebiliriz. Basit yeniden üretim durumunda, toplam üretimin maddi biçimi bu üç oranı da yansıtır: Sabit sermaye üretim araçları, değişken sermaye işçiler için geçim araçları, artık değer de kapitalistlerin geçim araçları olarak cisimleşirler. Ancak bildiğimiz kadarıyla, basit yeniden üretim kavramı ile artık değerin tamamının kapitalistler tarafından tüketilmesi kuramsal bir kurgu olmaktan öteye geçmez. Genişletilmiş yeniden üretime ya da birikime gelince, Marx'ın şemasında, toplumsal üretimin değer olarak bileşimi ile onun maddi biçimi arasında güçlü bir oransallık söz konusudur: Artık değer ya da sermayeye dönüştürülmek üzere ayrılan belli bölümü, teknik temeller veri iken, üretimin genişlemesine uygun düşen oranlarda oluşturulmuş maddi üretim araçları ile işçilere yönelik tüketim malları olarak ortaya çıkarlar. Gördüğümüz üzere, kendi kendine yeterlilik ve kapitalist üretimin yalnızlaşmasına dayanan bu kavramlaştırma, artık değerin gerçekleşmesini göz önüne aldığımızda çökmektedir. Ancak artık değerin kapitalist üretim ortamının dışında gerçekleştiğini varsayacak olursak, o zaman artık değerin maddi biçimi kapitalist üretimin gereksinmelerinden bağımsızlaşır, gerçekleşmesine yardımcı olan kapitalist olmayan çevrelerin gereksinmelerine uygun düşen bir maddi biçim kazanır. Örneğin, pamuklu kumaşlar ya da üretim araçlarında, demiryolu yapım malzemesinde olduğu gibi, kapitalist artık değer tüketim malları olarak biçimlenebilir. Eğer kesimlerden biri üretimini ihraç ederek artık değerini gerçekleştiriyorsa ve böylece sağlanan üretim genişlemesi öteki kesimin yurtiçi pazarda artık değer gerçekleştirmesine yardımcı oluyorsa, o zaman *toplumsal* artık değerin, dolaylı ya da doğrudan, iki kesim dışında gerçekleştirilmiş olduğu olgusu ortada durmaktadır. Benzer düşünceler, metalarının tamamı bir başka kapitalistin sadece değişken ya

da sabit sermayesini yenileyebiliyor olsa bile, bireysel kapitalisti artık değer gerçekleştirmekten alıkoymaz.

Yeniden üretimin tek yaşamsal boyutu artık değerin gerçekleşmesi değildir. Kesim I'in, artık değerini dışarıda elinden çıkardığı, böylece birikim sürecini başlattığı ve ayrıca kapitalist olmayan çevrelerden gelecek talepte yeni bir artış beklediği veri olarak alındığında, bu iki koşulun birikim için gerekenlerin sadece yarısını karşılamış olduğu görülür. Dereyi görmeden paçayı sıvamamak gerekir. Birikim için gerekli olan ikinci şey, yeniden üretimi genişletmek için gereken maddi öğelere erişimdir. Kapitalist olmayan çevrelere satarak üretim araçları fazlasından kurtulmuş, böylece Kesim I'in fazla üretimini paraya dönüştürmüştük; o zaman bu maddi öğeler nereden gelecek? Artık değeri gerçekleştirmenin giriş kapısı olan işlem, aynı zamanda da gerçekleştirilen artık değeri üreten sermayeye dönüştürme olanaklarının tamamının kaçtığı bir arka kapıdır –birisi cehenneme, öbürü de açık denizlere açılır. Daha yakından bakalım.

Burada *c*'yi sanki üretimdeki sabit sermayenin tamamıymış gibi hem Kesim I'de, hem de Kesim II'de kullanıyoruz. Ancak bunun yanlış olduğunu biliyoruz. Sadece şemayı basitleştirmek için, şemada Kesim I ve II'de yer alan *c*'nin toplumdaki toplam sabit sermayenin sadece bir bölümü olduğunu, yani bir yıl boyunca dolaşımda olan bölümün üretimin bir dönemde ürettiğinde kullanıldığını ve içerildiğini göz ardı edelim. Ancak kapitalist üretimin —ya da bir başkasının— sabit sermayesinin tamamını kullanması ve her üretim döneminde yenilemesi tamamıyla saçma olacaktır. Tersine, şemada yer aldığı üzere, üretimin gerisinde yatanın, üretim araçları yığınının tamamının dönemsel toplam yenilenmesi —ki şemada, yıldan yıla parçalar halinde, kullanılmış olan bölümün yenilenmesi olarak gösterilmektedir— olduğunu varsayabiliriz. Gelişen emek verimliliği ve genişleyen üretim hacmiyle üretim

araçları yığını sadece mutlak olarak değil, üretimde tüketilen bölüme göre de artmaktadır ve sabit sermayenin etkinliğinde de benzer bir artış olmaktadır. Değerindeki artışa bakılmaksızın, sabit sermayenin bu bölümünün daha yoğun kullanılması üretimin genişlemesi açısından çok önemlidir.

> İstihraç sanayisinde, örneğin madencilikte, hammaddeler, yatırılmış sermayenin bir parçası değildir. Burada emek nesnesi, yani üzerinde çalışılan şey, daha önce harcanmış bir emeğin ürünü olmayıp, doğa tarafından bedava sağlanır. Madenler, mineraller, kömür, taş vb. için böyle bir durum söz konusudur. Değişmez sermaye, burada, hemen hemen yalnızca, artırılmış bir emek miktarını (örneğin, işçilerin gece ve gündüz postaları biçiminde çalıştırılmaları ile) pekâlâ yutabilecek olan emek araçlarından ibarettir. Diğer her şey aynı kalmak koşuluyla, ürünün kütlesi ve değeri, burada, harcanan emekle doğru orantılı olarak artar. Üretimin ilk gününde olduğu gibi, asli ürün yaratıcıları olan ve şimdi sermayenin artık maddi unsurlarının yaratıcıları haline de gelmiş bulunan insan ve doğa burada birlikte iş görürler. Emek gücünün esnekliği sayesinde, değişmez sermayede bundan önce herhangi bir artış olmaksızın, birikim alanı sınırlarını genişletmiştir.
>
> Tarım alanında işlenmekte olan arazi ek tohum ve gübre kullanılmadan genişletilemez. Ama, bu ek tohum ve gübre yatırımı bir kere yapılınca, yalnızca toprağın mekanik olarak işlenmesiyle ürün miktarını artırma yönünde şaşılacak bir etki yaratır. Böylece, emek araçlarını artırmak için yeni yatırımda bulunmak zorunda kalınmaksızın, o zamana kadar çalıştırılmakta olan aynı sayıdaki işçilerden daha fazla miktarda emek sağlanması ile, verimlilik yükseltilmiş olur. Burada da yine, işe yeni bir sermaye karıştırılmaksızın, insanın doğa üzerindeki ve hemen daha fazla birikimin kaynağı haline gelen dolaysız etkisi söz konusudur.
>
> Son olarak, asıl sanayide, ek olarak harcanacak her emek buna karşılık gelen ek bir hammadde gerektirse de, emek araçları bakımından ek bir harcamayı zorunlu olarak gerekli kılmaz. Ve imalat sanayisine kullanacağı hammaddeleri ve emek araç-

> larını istihraç sanayisi ve tarım sağladığı için, bunların ek bir sermaye yatırımını gerektirmeksizin ürünlerinde sağladıkları artış da imalat sanayisinin yararınadır.
> Genel sonuç: sermaye, zenginliğin asli yaratıcıları olan emek gücünü ve toprağı kendisine dahil ederek, kendi birikim unsurlarını, görünüşte kendi büyüklüğüyle ya da kendilerinde var olduğu, halen üretilmiş bulunan üretim araçlarının değer ve kütleleriyle belirlenen sınırların ötesine taşmasını mümkün kılan bir genişleme gücü kazanır.[29]

Dahası, üretim araçları ile tüketim mallarının sadece kapitalist yöntemlerle üretilmeleri için ciddi bir neden de yoktur. Marx'ın savının temel taşı olarak kullandığı bu varsayım ne sermayenin gündelik uygulaması ve tarihiyle ne de bu üretim biçiminin özgül niteliğiyle uyumludur. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, İngiltere'deki artık değerin büyük bir bölümü pamuklu kumaş olarak üretilmiştir. Bir artık ürün olduğu açık olsa da, bu artık değerin sermayeye dönüşmesinin maddi öğelerinin tamamı, Birleşik Amerika'daki köleci eyaletlerden gelen ham pamuk ya da serflik Rusya'sındaki tarlalardan gelen (İngiliz işçilerin tüketim mallarından biri olan) tahıl gibi, hiç de kapitalist artık değer değildiler. Kapitalist birikimin kapitalist yöntemlerle üretilmeyen üretim araçlarına ne kadar bağımlı olduğunu, örneğin, Amerikan İç Savaşı sırasında, plantasyonlarda ekim durduğunda İngiltere'de yaşanan pamuklu dokuma krizi ya da Doğu'daki savaş sırasında serflik Rusya'sından keten ithal edilemediğinde Avrupa'daki keten dokumacılığında görülen bunalım göstermiştir. Köylüler tarafından yetiştirilen —yani kapitalist yöntemlerle üretilmeyen— mısırın ithalatının, bir değişken sermaye öğesi olarak, sanayi emeğinin beslenmesindeki yaşamsal önemini hatırlamamız, kapitalist olmayan tabakalar ile sermaye birikimi için gerekli

---

[29] *Kapital*, Cilt 1, s. 583-584.

olan maddi öğeler arasındaki yakın bağı daha iyi göstermek için yeterlidir.

Ayrıca kapitalist üretim de, doğası gereği, sadece kapitalist yöntemlerle üretilen üretim araçlarıyla sınırlanamaz. Sabit sermayenin öğelerinin ucuza elde edilmesi, kâr oranını artırmak için çırpınan bireysel kapitalist açısından çok önem taşımaktadır. Öte yandan, artık değer oranını artırmanın en önemli yöntemi olarak emeğin verimliliğini sürekli geliştirmenin temel koşulu, doğa ile toprağın verdiği her türlü nesnenin ve olanağın sınırsız biçimde kullanılmasıdır. Bu konudaki herhangi bir sınırlamayı hoş karşılamak, sermayenin temeline, varlık nedeninin bütününe ters düşecektir. Yüzyıllar süren gelişmesine karşın kapitalist üretim biçimi hâlâ dünyadaki toplam üretimin sadece bir parçasını oluşturmaktadır. Öyle ki, büyük ölçüde var olduğu küçük Avrupa kıtasında bile, köylü tarımı, el zanaatları gibi, üretimin bütün dallarına egemen olmayı başaramamıştır; aynı durum Kuzey Amerika'nın büyük bölümü ile öteki kıtalardaki çok sayıda bölge için de geçerlidir. Kapitalist üretim, şimdiye kadar, genel olarak ılıman kuşaktaki ülkelerle sınırlı kalmış, örneğin Doğu'da ve Güney'de görece fazla bir gelişme göstermemiştir. Bu nedenle de, sadece böylesine dar sınırlar içinde üretilen öğelere bağımlı kalacak olsaydı, ne bugün gelmiş olduğu düzey ne de genel olarak gelişmesi mümkün olacaktı. En baştan bu yana kapitalist üretim biçimleri ve kuralları yerkürenin tamamını bir üretim güçleri deposu yapmayı amaçlamıştır. Sömürü için üretim güçlerini ele geçirmeye girişen sermaye, yeryüzünün dört bir yanındaki üretim araçlarını, her düzeydeki uygarlıktan ve her biçimdeki toplumdan sağlar, gerekirse güç kullanarak ele geçirir, tüm dünyayı soyar. Üretilen artık değerin maddi biçimi tarafından çözülmekten çok uzakta olan sermaye birikiminin maddi öğeleri sorunu çok farklı bir boyut alır. Giderek

yerkürenin tamamını daha çok kullanması, gerek nitelik gerek nicelik olarak sınırsız üretim aracı seçeneğini ele geçirmesi, böylece gerçekleştirdiği artık değer için verimli biçimde kullanması sermaye için bir zorunluluktur.

Esnek ve kesintili olan birikim süreci, kaçınılmaz biçimde, gerek duyduğunda, hem eski kaynaklardan yaptığı ithalat düştüğünde, hem de toplumsal talep ansızın arttığında, yeni hammadde alanlarına serbestçe erişmeyi gerektirir. İç Savaş, Amerika'dan pamuk ithalatını sekteye uğrattığında, Lancashire bölgesinde ünlü "pamuk kıtlığı" baş göstermiş, yeni ve yoğun pamuk plantasyonları, sihirli bir biçimde Mısır'da ortaya çıkıvermiştir. Burada Avrupa sermayesine elverişli bir faaliyet alanı yaratan, eski esaret düzeniyle el ele veren Doğu despotizmi olmuştur. Sadece sermaye, teknik olanaklarıyla birlikte bu kadar kısa bir sürede böylesine mucizevî bir değişim gerçekleştirebilir; ancak böyle bir mucizeyi yaratacak gücü sadece daha ilkel toplumsal koşulların olduğu kapitalizm öncesi topraklarda geliştirebilirdi. Benzer bir başka örnek, şimdi (1912) yılda £50.000.000 değerinde ham kauçuğa gerek duymakta olan dünya kauçuk tüketimindeki devasa artıştır. Hammadde üretiminin ekonomik temeli, Avrupa sermayesinin, kölelik ve esaret kurumlarının değişik biçimlerde bir araya getirildikleri Afrika'daki sömürgelerde ve Amerika'da yaşama geçirmiş olduğu ilkel bir sömürü düzenidir.[30]

---

[30] Putumayo'daki Peruvian Amazon Company, Ltd.'in uygulamalarına ilişkin İngiliz Mavi Kitabı, Peru özgür cumhuriyetinde, sömürge egemenliği olmadan, neresinden bakılırsa bakılsın, uluslararası sermayenin yerlileri köleleştirdiğini, böylece büyük ölçüde sömürerek ilkel ülkelerin üretim araçlarını ele geçirebileceğini yakınlarda ortaya koymuştur. İngiliz ve yabancı kapitalistler tarafından finanse edilen bu şirket, 1900'den bu yana Londra pazarına yaklaşık 4.000 ton Putumaya kauçuğu vermiştir. Bu süre içinde 30.000 yerli öldürülmüş, ölümden kurtulan 10.000 yerli de yedikleri dayaktan ötürü sakat kalmışlardır. **(RL)**

Öyleyse, artık değer üretimi ile birikimin sonraki dönemi arasında iki ayrı işlem olur: Artık değerin gerçekleşmesi, yani asıl değerine çevrilmesi ve bu asıl değerin de üretken sermayeye dönüştürülmesi. İkisi de kapitalist üretim ile onu çevreleyen kapitalist olmayan dünya arasında olan işlemlerdir. Gerek artık değerin gerçekleşmesi, gerek sabit sermayenin maddi öğelerinin sağlanması açısından, kapitalizmin tarihsel varoluşunun temel gerekliliği, güncel koşullar altında kapitalist ve kapitalist olmayan üretim biçimleri arasında bir değişim olan uluslararası ticarettir.

Buraya kadar, sadece artık değer ve sabit sermaye bağlamında birikim üzerinde durduk. Birikimin üçüncü öğesi, gitgide artan birikimle artan değişken sermayedir. Marx'ın şemasında, toplumsal üretim, bu değişken sermayeye uygun biçimdeki işçiler için gittikçe çoğalan geçim araçlarını da içermektedir. Ancak değişken sermaye, aslında işçilerin geçim araçları değildir; yeniden üretilebilmesi için bu geçim araçlarının gerekli olduğu canlı emektir. Bundan ötürü de, birikimin temel koşullarından biri de, talepleri karşılanmak üzere sermaye tarafından harekete geçirilebilecek olan canlı emek arzıdır. Bu arz, elverişli koşullar altında, daha uzun çalışma saatleri ve daha yoğun çalışma olarak artırılabilir; ama belli bir noktaya kadar. Ancak arzı artıran bu iki yöntem de değişken sermayeyi genişletmezler, genişletirlerse de az genişletmiş olurlar (örneğin fazla çalışma karşılığı ödeme). Ayrıca, doğal ve toplumsal nedenlerden ötürü aşılamayacak olan kesin ve oldukça dar sınırlar içine sıkışmışlardır. Bu nedenle de birikime eşlik eden değişken sermayenin büyümesi giderek artan sayıda emek istihdamında kendini gösterir. Bu ek emek nereden bulunabilecektir?

Marx, bireysel sermayenin birikimine ilişkin çözümlemesinde şu yanıtı verir:

> Şimdi, bu unsurlara fiilen sermaye olarak iş gördürebilmek için, kapitalist sınıfın ek emeğe ihtiyacı olur. Halen çalıştırılmakta olan işçiler üzerindeki sömürü genişliğine ya da derinliğine artırılamıyorsa, ek emek güçlerinin bulunması gerekir. Kapitalist üretim mekanizması bunun önlemini de daha baştan almış bulunmaktadır: işçi sınıfı bu mekanizma ile ücrete bağlanmış bir sınıf olarak yeniden üretilirken, ona verilen olağan ücret, bu sınıfın sadece kendi varlığını devam ettirmesine yetmekle kalmayıp, çoğalmasını da sağlar. Sermaye bakımından yapılması gereken şey, sadece, ona her yıl işçi sınıfı tarafından sağlanan çeşitli yaşlardaki ek emek gücünü, yıllık üretimin bir kısmını oluşturan ek üretim araçları ile birleştirmektir: bu yapıldığı zaman artık değerin sermayeye dönüşümü tamamlamış olur.[31]

Böylece, değişken sermayedeki artış doğrudan ve sadece sermayenin egemenliğinde olan işçi sınıfının doğal fiziksel artışına bağlanmış olur. Bu, toplumsal sınıf olarak sadece kapitalistler ile işçileri tanıyan ve kapitalist üretim biçimini tek ve mutlak kabul eden genişletilmiş yeniden üretim şemasıyla tam bir uyum içindedir. Bu varsayımlar altında, işçi sınıfının doğal

---

[31] *Kapital*, Cit 1, s. 562. Benzer bir başka parça: "... artı-değerin bir bölümü (ve ona uygun düşen artı-ürün parçası, geçim araçları biçimiyle) değişen sermayeye ayrılmalı, yani onunla yeni emek satın alınmalıdır. Bu yalnızca eğer işçi sayısı artar ya da çalıştıkları emek-zamanı uzatılırsa olanaklıdır... Ama bu, sürekli kullanılan bir birikim yöntemi olarak görülemez. Daha önceki üretken-olmayan emekçiler üretken emekçiler haline getirildikçe, ya da nüfusun, kadınlar, çocuklar ve serseri yoksullar gibi daha önce çalışmayan kesimleri üretim güçlerinin içine çekilirse, emekçi nüfus artar. Sonuncu noktayı, burada konumuz dışında bırakıyoruz. Son olarak da nüfusun genel artışıyla birlikte emekçi nüfus mutlak olarak büyüyebilir. Eğer birikim istikrarlı ve süreğen bir süreç olacaksa nüfusun bu mutlak artışı —gerçi kullanılan sermayeye oranla azalıyor da olabilir— gerekli bir koşuldur. Öyle anlaşılıyor ki, artan nüfus, süreğen bir süreç olarak birikimin temelidir. Ama bu, yalnızca emekçi sınıfın yalnızca [kendini (ç.n.).] yeniden-üretmesine değil, ama aynı zamanda sürekli artmasına elveren ortalama ücreti de bir önkoşul sayar." (*Artı Değer Teorileri*, cilt 2, s. 460, Sol Yayınları).

artışı, sermayenin egemenliğindeki emek arzını genişletmenin tek yoludur. Ancak bu görüş, birikim sürecini yönlendiren kurallara aykırıdır. İşçilerin doğal çoğalmaları ve sermaye birikiminin gereksinmeleri zaman ve nicelik olarak birbirleriyle bağıntılı değillerdir. Marx'ın kendisi de doğal nüfus artışının sermayenin beklenmeyen genişleme gereksinmesine ayak uyduramayacağını çok parlak biçimde göstermiştir. Doğal nüfus artışı sermayenin gelişmesinin tek temelini oluşturmuş olsaydı, dönemsel olarak aşırı zorlanma ile tükenme arasında salınan birikim ne sürebilir ne de üretken ortam sıçramalarla genişleyebilirdi ve birikim olanaksız olurdu. Birikim, sabit sermayenin öğelerinde sağladığı artışa eş bir artışı da değişken sermayede sağlayabilmek için sınırsız hareket serbestliği olmasını ister; yani, emek gücü arzını da hiçbir sınırlama olmadan sağlaması gerekmektedir. Marx bunun "yedek sanayi [işçisi] ordusu" ile elde edilebileceğini düşünür. Basit yeniden üretim şeması görünürde böyle bir orduyu ne kabul eder ne de onun için bir yer vardır; çünkü kapitalizmin ücretli emekçilerinin sayılarının doğal artışı bir yedek sanayi ordusu sağlayamaz. Bu ordu için gerekli emek, sermayenin egemenliği dışındaki toplumsal havuzlardan sağlanacak, sadece gereksinme duyulduğunda ücretli işçi haline geleceklerdir. Kapitalist üretim için gerekli olan böyle bir ek emek gücü arzını sadece kapitalist olmayan gruplar ile ülkelerin varlığı güvence altına alabilir. Yedek sanayi ordusu konusundaki çözümlemesine gelince,[32] Marx sadece (a) yaşlı işçilerin yerlerini makinelerin almasına, (b) tarımda kapitalist üretimin üstünlük sağlamasının sonucu olarak kırdaki işçilerin kentlere gelmelerine, (c) sanayi dışına atılan geçici emeğe, (d) son olarak da görece aşırı nüfusun en altında olanlara, yoksullara, yer verir. Bunla-

[32] *Kapital*, 1. Cilt, Yordam Kitap, s. 608-619.

rın hepsi şu ya da bu biçimde kapitalist üretimin dışına atılmışlardır; yorgun düşmüş ve bir biçimde gereksiz sayılan ücretli işçileri oluştururlar. Marx'ın, ileri düzeyde bir kapitalist gelişmenin olduğu, eskiden tarım sermayesinin boyunduruğunda olup da şimdi sanayi sermayesinin boyunduruğu altına giren, sürekli olarak kentlere göçen kırdaki işçilerin proletaryaya katıldıkları İngiltere'nin koşullarından etkilenmiş olduğu açıktır. Ancak kıtadaki koşullar açısından son derece önemli olan bir sorunu, bu kentsel ve kırsal proletaryanın sağlanacağı kaynakları, kırsal ve kentsel orta tabakaların köylü ekonomisi ile küçük zanaatların çökmesi sonucu proleterleştikleri süreci, yani kapitalist üretim biçiminin değil, giderek çökmekte ve çözülmekte olan kapitalizm öncesi üretim biçiminin dışarıya attığı emek gücünün kapitalist olmayan koşullardan kapitalist koşullara aralıksız geçiş sürecini göz ardı etmiştir. Avrupa köylülüğü ile zanaatkârlığın çöküşünün ötesinde, Avrupa dışındaki ülkelerdeki çok farklı ilkel üretim biçimleri ile toplumsal örgütlenmenin çözülmesine de burada değinmemiz gerekmektedir.

Kapitalist üretim ancak her yere ve bütün iklim kuşaklarına tamamıyla erişerek tam anlamıyla gelişebileceğinden, kendini ne ılıman iklimin doğal kaynakları ve üretken güçleriyle ne de sadece beyazlarla sınırlayabilirdi. Sermayenin, beyazların çalışamayacağı yerleri sömürebilmek için başka ırklara gereksinmesi vardı. Yerküredeki üretken güçlerin tamamını kullanabilmek için, dünyanın emek gücünü, hiçbir sınırlama olmadan, artık değer üreten bir düzenin belirlediği sınırlara kadar harekete geçirebilmeliydi. Ancak bu emek gücü, çoğu durumda üretimin geleneksel kapitalizm öncesi örgütlenmesine sıkıca bağlıydı. Sermayenin faal ordusuna girebilmesi için önce "azat edilmiş" olması gerekiyordu. Emek gücünün ilkel toplumsal koşullardan kurtulması ve kapitalist ücret düzeni tarafından soğurulması kapitalizmin kaçınılamaz tarihsel te-

mellerinden biridir. Üretimin gerçekten kapitalist olan ilk dalı, İngiliz pamuklu sanayii için önemli olan sadece Birleşik Amerika'nın Güney eyaletlerinin pamuğu değildi; plantasyonlara emek gücü sağlamak üzere gemilerle Amerika'ya yollanan, daha sonra da, özgür proletarya olarak kapitalist düzenin ücretli emekçilerine katılacak olan milyonlarca Afrikalı Siyah da önemliydi[33]. Gerekli emek gücünün kapitalist olmayan toplumlardan alınması, "işgücü sorunu" diye adlandırılan sorun, sömürgelerdeki sermaye için daha da önemliydi. Bu sorunu çözmek, emeği önceki toplumsal düzenden sermayenin boyunduruğuna almak için "nazikçe zorlama"nın olası bütün yöntemlerine başvuruldu. Bu çabalar çağdaş ücret düzeni ile sömürge ülkelerdeki ilkel yetke arasındaki en özgün bileşimleri içermiştir[34]. Bu, kapitalist üretimin başka toplumsal

---

[33] Ayrılma Savaşı'ndan kısa süre önce Birleşik Amerika'nın yayınladığı bir çizelgede, Köleci Eyaletler'deki yıllık üretimin değeri ile pamuk plantasyonlarının büyük bölümünde istihdam edilen köle sayılarını içeren şu veriler yer almıştır:

Yıl	Pamuk (dolar)	Köle sayısı
1800	5.200.000	893.041
1810	15.000.000	1.191.364
1820	26.300.000	1.543.688
1830	34.100.000	2.009.053
1840	74.600.000	2.487.255
1850	101.800.000	3.197.509
1851	137.300.00	3.200.000

Simons, "Class Struggles in American History", *Neue Zeit*'ın Eki (*Klassenkämpfe in der Geschichte Amerikas*, Ergänzungsheft der *"Neue Zeit"*), Sayı 7, s. 39.

[34] İngiliz bakanlardan Bryce, Güney Afrika'daki elmas madenlerinde böyle bir melez bileşimin modelini anlatır: "Kimberley'deki en çarpıcı, dünyada da tek olan görüntü, madenlerde çalışan yerlilerin barındırıldıkları ve kapatıldıkları iki sözde 'yerleşke'dir. Çevresi çevrili, tepesi açık, ancak duvarların üzerinden bir şey atılmasını önlemek için tellerle örtülü, hemen

bitişikteki madene yeraltından giriş olan yerlerdir. Madenlerde her biri sekiz saat olan üç vardiya çalışmaktadır; böylece çalışanlar yeraltında sekiz saatten uzun süre birlikte kalmamaktadırlar. Duvarın içinde çepeçevre baraka ya da kulübeler yapılmıştır; yerliler çalışmadıkları zamanlar oralarda yaşamakta, uyumaktadırlar. Bir hastane ile çalışanların boş zamanlarında okuma yazma öğrenebildikleri bir okul bulunmaktadır. Alkol satılmamaktadır... Her giriş sıkı sıkı korunmakta, yerli ya da beyaz kimsenin içeri girmesine izin verilmemekte, her şey şirket dükkânından alınmaktadır.

Benim ziyaret ettiğim zaman, De Beers maden yerleşkesinde, çok değişik kabilelerden 2.600 yerli bulunmaktaydı; öyle ki, güneydeki Natal ve Pondoland'dan kuzeydeki Tanganika Gölü'nün kıyılarına kadar değişik yerli türlerinin örneklerini görmek olasıydı. Genellikle haftada 18 ila 30 şilling arasında olan yüksek ücretlerden ötürü dört bir yandan geliyor, üç hafta ya da daha uzun, genellikle epey uzun süreler orada kalıyorlardı... Uzunca yerleşkede, Portekiz topraklarının tebaası olan Natal, Fingo, Pondo, Tembu, Basuto, Bechuana, Gungunhana'dan Zulular, birkaç Matabili ve Makalaka; o büyük nehrin her iki yanındaki kabilelerden Zambezi çocukları; Güney Afrika'da başka hiçbir yerde görülemeyecek olan canlı bir budun koleksiyonu. Hatta Bushmen ya da en azından Bushmen kanı taşıyanlar bile eksik değildi. Barış içinde birlikte yaşıyorlar, boş zamanlarında değişik biçimlerde eğleniyorlardı. Şans oyunlarının yanı sıra "tahta üzerinde oynananlar"a benzeyen, bir mukavvanın üzerinde küçük taşlarla oynanan bir oyun da gördük; kaba iki yerli aletiyle müzik de yapılıyordu. 'Kaffir piano' denilen, farklı uzunluktaki demir parçalarından yapılmıştı; yan yana bir çerçevenin içine sıkıştırılan parçalar ve gene farklı uzunlukta olan sert tahta parçalarından kaba bir düzenek kurulmuştu; bir değnekle üzerlerine vurulduğunda bir ezginin başlangıcı gibi değişik notalar çıkıyordu. Çok azı mektup okuyor ya da yazıyordu; gerisi yemek yapmak ya da birbirleriyle konuşmakla meşguldü. Bazı kabileler çok gevezeydiler; bu garip kara insanlar karşısında insan bir kümeden ötekine geçtiğinde bir düzine dil duyabilirdi" (James Bryce, *Impressions of South Africa*, Londra, 1897, s. 242 dipnot).

Birkaç hafta çalıştıktan sonra, kural olarak, Siyahlar biriktirdikleri ücretle birlikte madenden ayrılıyor, kabilesine dönüyor, kazandığı parayla kendine bir eş alıyor ve geleneksel yaşamını sürdürüyordu. Aynı kitapta, "emek sorunu"nu çözmek için Güney Afrika'da kullanılan yöntemlerin o çok canlı anlatımıyla karşılaştırmış. Burada bize anlatılan, Siyahların bütün

örgütlenmelerin emek gücü olmadan yürüyemeyeceği gerçeğinin somut bir örneğidir.

Marx'ın, kapitalist olmayan üretim araçlarına el konulması sürecini de, köylülerin kapitalist proletaryaya dönüştürülmeleriyle birlikte ayrıntılı olarak incelediğini kabul etmek gerekir. *Kapital*, Cilt I, Bölüm XXIV İngiliz proletaryasının, kapitalist tarımdaki kiracı sınıfın ve sanayi sermayesinin kökeninin betimlenmesine ayrılmış, orada Avrupa sermayesinin sömürge ülkeleri yağmalamaları üzerinde özellikle durulmuştur. Ancak şunu aklımızda tutmamız gerekmektedir: Bunların hepsi, sadece ilkel birikim diye adlandırılan bir görüş açısından ele alınmışlardır. Marx'a göre, sermayenin ortaya çıkışını, dünyada ilk kez görünüşünü anlatan bu süreçler geçicidirler; feodal bir toplum içinden kapitalist üretim biçiminin boy vermesinin sancılarıdır. Marx, üretim ile dolaşımın kapitalist sürecini çözümlemeye başladığında, kapitalist üretimin evrensel ve özgün egemenliğini yeniden vurgular.

Ancak, gördüğümüz üzere, kapitalizm, o tam olgunluk döneminde de, yan yana var olduğu kapitalist olmayan tabakalara ve toplumsal örgütlenmelere her bakımdan bağımlıdır. Bu Sismondi'nin ve kapitalist birikimi sonradan eleştirenler ile kuşkuyla bakanların söyledikleri gibi sadece ek üretime bir pazar bulma sorunu değildir. Biriken sermaye ile kapitalist olmayan üretim biçimleri arasındaki karşılıklı ilişkiler, sabit

---

toprak ve hayvanlarına el konularak, yani varlıklarını sağlayacakları araçlardan yoksun bırakılarak proletaryaya dönüştürüldükleri, alkol ile de morallerinin çökertilerek Kimberley, Witwatersrand, Natal, Matabeleland maden ve plantasyonlarında çalışmaya zorlandıklarıdır. Sonra, sermayenin "yerleşkesi"ne girdiklerinde, alıştırıldıkları alkolün kullanımı kesinlikle yasaklanmaktadır; zira sömürünün nesnesi kullanılabilir güçte tutulmalıdır. Sonunda da zorbalıkla, hapsedilerek, kırbaçlanarak sermayenin ücret düzenine sokulmaktadırlar. **(RL)**.

sermaye, değişken sermaye ve artık değer açısından maddi koşulların yanı sıra değerlere de uzanmaktadır. Kapitalist olmayan üretim biçimi, bu sürecin verili tarihsel ortamıdır. Kapitalist olmayan ortam olmadan sermayenin birikimi olanaksız olduğundan, kapitalist üretim biçiminin tek ve mutlak egemenliğini varsayarak birikimin doğru bir tablosuna ulaşamayız. Sismondi ve okulu, karşılaştıkları zorlukların tamamının artık değerin gerçekleşmesi sorunundan kaynaklandığını düşündüklerinde, birikim için yaşamsal olan koşula uygun düşen bir sezgiyi de ortaya koymuşlardı. Ancak sabit ve değişken sermayenin maddi öğelerini çoğaltma koşulları, artık değerin gerçekleşmesine hükmeden koşullardan tamamıyla ayrı bir konudur. Sermayenin, hiçbir biçimde engellenmeyen birikim için yerküredeki bütün üretim araçları ile emek gücüne gereksinmesi vardır; doğal kaynaklar ve emek gücü olmadan hiçbir ülkede başarılı olamaz. Aslında kaynaklar ile emek gücünün olağanüstü büyük bölümünün hâlâ kapitalist olmayan üretimin yörüngesinde olduğunu gören —bu, birikimin tarihsel *ortamını* oluşturur— sermaye, bu yerler ve toplumsal örgütlenmeler üzerinde üstünlük kurmak için elinden geleni ardına koymayacaktır. Söz gelimi, Hindistan'da olduğu gibi, kauçuk plantasyonlarının kapitalist doğrultuda işletilmelerinin neden kapitalist üretimin amaçlarına uygun olmayacağına ilişkin *a priori* hiçbir gerekçe bulunmamaktadır. Ancak söz konusu üretim dallarının bulunduğu ülkeler çoğunlukla kapitalist değillerse, bu ülkeler ve toplumlar üzerinde egemenlik kurmak üzere sermaye çaba gösterecektir. Aslında ilkel koşullar, tamamen kapitalist toplumsal koşullarda hoş görülebilecek olanın ötesinde daha büyük çabaya ve daha acımasız önlemlere olanak verecektir.

Artık değerin gerçekleşmesi konusu ise tamamıyla farklıdır. Burada, dışarda kalan tüketicilerin, yani kapitalist olmayanların varlığı gerçekten zorunludur. Yani sermaye ve onun

birikimi için acil ve gerekli olan koşullar, sermaye birikimi sorununun verili boyutunu belirleyen artık değerin kapitalist olmayan alıcılarının varlığına bağlıdır.

Kuramsal boyutu ne olursa olsun tarihsel bir süreç olarak sermaye birikimi, her açıdan, kapitalist olmayan tabakalara ve toplumsal örgütlenme biçimlerine dayanmaktadır.

Neredeyse yüz yıldır ekonomi kuramında süren tartışmanın belkemiğini oluşturan bu sorunun çözümü, iki aşırı uç, bir yanda birikimi kesinlikle yadsıyan Sismondi, von Kirchmann, Vorontsov ve Nicolayon'un küçük burjuva kuşkuculuğu, öbür yanda sermayenin sınırsız kendi kendine üreme yeteneği olduğuna, mantıksal sonucu olarak da kapitalizmin sonsuza kadar süreceğine inanan Ricardo, Say[35] ve Tugan Baranovski'nin ham iyimserliği arasında bir yerde bulunmaktadır. Marx'ın öngördüğü çözüm, kapitalizmin, gelişmesinin ortamı olarak kapitalist olmayan toplumsal örgütlenmelere gereksinmesi olması, ancak varlığının tek güvencesi olan bu koşulları soğurarak ilerlemesi arasındaki diyalektik uzlaşmazıkta yatmaktadır.

Bu noktada, birikimle ilgili tartışmalarda böylesine önemli olan iç ve dış pazarların kavramlaştırılmasını yeniden gözden geçirmemiz gerekecektir. İkisi de kapitalist gelişme için yaşamsal, ancak siyasal coğrafyadan çok toplumsal ekonomi yönünden anlaşılmaları gerekse de, temelden farklıdırlar. Bu bağlamda, iç pazar kapitalist pazardır; üretim kendi ürünlerini satın alır ve kendi üretim öğelerini sunar. Dış pazar, kapitalizmin ürünlerini soğuran, kapitalist üretim için de üretim malları ve emek gücü sağlayan kapitalist olmayan toplumsal çevredir. Ekonomi açısından bakıldığında, Almanya ile İngiltere arasındaki meta alışverişi esasında bir iç, kapitalist pazar-

[35] Jean-Baptiste Say.

da yapılmaktadır; Alman sanayii ile Alman köylüleri arasındaki alışveriş ise, Alman sermayesini ilgilendirdiği ölçüde, dış pazarda işlem görmek anlamına gelir. Bu kavramlar, yeniden üretim şemasında da görülebileceği gibi, katı ve kesindir. Kapitalist iç ticaret en iyi koşullarda toplumsal üretimin sadece belli miktarlarını gerçekleştirebilir: Kullanılmış olan sabit sermaye, değişken sermaye ve artık değerin tüketilen bölümü. Ancak artık değerin sermayeye dönüştürülmek üzere ayrılmış olan bölümü "dışarıda" gerçekleştirilmek durumundadır. Artık değerin sermayeye dönüştürülmesi üretimin gerçek itici gücü ve amacı ise, sabit ve değişken sermayenin (ve elbette artık değerin tüketilmiş olan bölümünün) yenilenmesinin belirlediği sınırlar içinde kalmak zorundadır. Ayrıca, kapitalizmin uluslararası alanda gelişmesi sonucu artık değerin sermayeye dönüştürülmesi çok daha ivedi ve belirsiz bir durum alır; sabit ve değişken sermayenin alt tabakaları da, gerek mutlak olarak gerek artık değere göre, sürekli büyüyen bir yığın olur. Böylece, eski kapitalist ülkeler birbirlerine hem giderek daha geniş pazarlar sağlayıp hem de gittikçe birbirlerine bağımlı duruma gelirlerken, kapitalist olmayan ülkelerle ticaret ilişkileri kurmak üzere öncekinden çok daha acımasız bir yarışa girdiklerinde çelişkili bir olgunun ortaya çıkmasına neden olurlar.[36] Artık değerin sermayeye dönüştürülmesi için gerekli koşullar toplam sermayenin yenilenmesi için gereken koşullarla giderek daha çok çatışır —azalan kâr oranı yasasında imlenen çelişkilerin basit yansıması olan bir çelişkidir bu.

Doğal Ekonomiyle Mücadele

Kapitalizm tarihsel olarak kapitalist olmayan bir toplumun bağrında doğar ve gelişir. Batı Avrupa'da kapitalizm, önceleri,

---

[36] Almanya ile İngiltere arasındaki ilişki tipik bir örnek oluşturmaktadır. (RL)

içinden çıktığı feodal ortamda —kırsal alanlarda serflik, kentlerde de lonca düzeni— görüldü; feodal düzeni yok ettikten sonra, varlığını köylüler ile zanaatkârların oluşturduğu bir ortamda, yani tarım ile ticaretteki basit meta üretimi düzeninde sürdürdü. Avrupa kapitalizmi hayvancılık yapan, avcılar ile toplayıcıların bulunduğu göçerlerin ilkel komünist topluluklarından köylüler ile zanaatkârların basit meta üretimine kadar gelişmenin değişik aşamalarında bulunan Avrupalı olmayan uygarlıkların geniş topraklarıyla çevriliydi. Sermaye birikiminin gerçekleştiği ortam işte budur.

Üç aşamayı birbirinden ayırt etmemiz gerekir: Sermayenin doğal ekonomiye karşı verdiği mücadele, meta üretimine karşı verdiği mücadele ve uluslararası sahnede birikimin geriye kalan koşulları için verdiği rekabetçi mücadele.

Kapitalizmin varlığı ve gelişmesi, kapitalist olmayan yapıların olduğu bir ortama gerek duyar; ama bu yapıların hepsi onun amaçlarına uygun düşmez. Kapitalizmin kapitalist olmayan toplumsal tabakalara gerek duymasının nedeni, onları kendi artık değeri için pazar, kendi üretim araçları için arz kaynağı ve ücret düzeninin gereksindiği emek gücü için de bir depo olarak görmesidir. Doğal bir ekonomiye dayanan üretim biçiminin bu amaçlar bakımından sermayeye bir yararı yoktur. Doğal ekonominin olduğu, toprakta ortak mülkiyetin, serfliğe dayanan feodal düzenin ya da bu nitelikte bir başka şeyin bulunduğu ilkel köylü topluluklarda vb. bütün toplumsal örgütlenmelerdeki ekonomik örgütlenme esasında iç talebi karşılamaya dönüktür. Bu nedenle de yabancı mallara talep ya yoktur ya da çok azdır; kural olarak da artık üretim ya da en azından artık ürünün hemen kullanılmasını gerektiren bir durum yoktur. Ancak daha da önemlisi, herhangi bir doğal ekonomide üretim araçları ile emek gücü şu ya da bu biçimde birbirlerine bağımlı olduklarından, üretimin sürmekte olmasıdır. Komünal köylü topluluğu, emek gücünü ve en önemli

üretim aracı olan toprağı, yasalara ve geleneklere göre feodal *corvée* çiftlikte ya da benzeri kurumlarda olduğu gibi, bağımlı kılarak ekonomik örgütlenmesini sürdürür. Böylece doğal bir ekonomi kapitalizmin gereksinmelerinin önüne hep güçlü engeller çıkarır. Bu nedenle de kapitalizm, ister köle ekonomisi ister feodal, ilkel komünizm ya da ataerkil köylü ekonomisi olsun, doğal ekonominin her türlü tarihsel biçimini karşılaştığı her yerde ve her zaman yok etmek için mücadele eder. Bu mücadelenin başlıca yöntemleri siyasal zor (devrim, savaş), devletin koyduğu ezici vergiler ve ucuz mallardır; bunlar kısmen birlikte uygulanırlar, kısmen de birbirlerini izler ve tamamlarlar. Avrupa'da güç kullanımı, feodalizme karşı verilen mücadelede devrimci biçim aldı (bu, on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllardaki burjuva devrimlerinin nihai açıklamasıdır); daha ilkel toplumsal örgütlenmelerle savaştığı Avrupalı olmayan ülkelerde, sömürgeci siyasetler biçiminde oldu. Bu yöntemler, bu gibi durumlarda vergilendirme düzeni ve ticaret ilişkileri ilkel topluluklarda özellikle birlikte uygulandılar; siyasal güç ile iktisadi öğelerin el ele olduğu bir bağlaşıklık kuruldu.

Ayrıntılandırırsak, doğal ekonominin olduğu toplumlara karşı sermayenin mücadelesi şu amaçları gözetir:

1. Toprak, balta girmemiş ormanlardaki av hayvanları, madenler, değerli taşlar ve cevherler, kauçuk gibi ekzotik flora ürünleri gibi önemli üretim kaynaklarına hemen sahip çıkmak;
2. Emek gücünü "özgürleştirip" kendi hizmetine almak;
3. Bir meta ekonomisini devreye sokmak;
4. Ticaret ile tarımı birbirinden ayırmak.

İlkel birikimin olduğu zamanlarda, yani Ortaçağ sonlarında, Avrupa'da kapitalizmin tarihinin başlamasından on dokuzuncu yüzyıla kadar İngiltere ile kıta Avrupa'sında köylülerin mülksüzleştirilmeleri, üretim araçları ile emek gücünün büyük ölçüde sermayeye dönüşmesinin en çarpıcı silahıydı. Ancak

iktidardaki sermaye, o çağın sömürgeci siyasetiyle aynı işi bugün de, hem de çok daha büyük ölçekte yapmaktadır. Kapitalizmin üretim araçlarını meta değişimi yoluyla elde etmekle yetineceğini ummak bir yanılsamadır. Bu konuda sermayenin karşısında güçlükler vardır; çünkü yeryüzünün geniş bölgeleri meta değişimine girmeye hiç de niyetleri olmayan ya da toplumsal yapının tamamı ve mülkiyet sahipliği biçimleri sermayenin başlıca ilgi alanı olan üretim güçlerinin satışına olanak vermediğinden bunu [meta değişimini] yapamayan toplumsal örgütlenmelerin elinde bulunmaktadır. Bu üretim güçleri içinde en önemli olan elbette ki topraktır, gizli maden zenginlikleridir, otlaklar, ormanlar, su, hatta çobanlık yapan ilkel kabilelerin hayvan sürüleridir. Sermaye [bunların] içsel çözülme süreçlerini bekleyecek olsa bu yüzyıllar alabilirdi. Bu sürecin sonucu olarak en önemli üretim güçlerinin ticaret yoluyla devredilmesini sabırla beklemek, bu topraklardaki üretici güçlerinden vazgeçmekle eşanlamlıdır. Bu nedenle de kapitalizmin, sömürge ülkeler ile ilişkilerinde, en önemli üretim araçlarına el koyması yaşamsal zorunluluk olmaktadır. Yerlilerin ilkel ilişkileri toplumsal örgütlenmelerinin en güçlü koruyucusu ve maddi varlıklarının temeli olduğundan, sermaye, gelişmesini engelleyen her türlü kapitalist olmayan toplumsal birimi sistematik olarak çökertmeyi ve yok etmeyi planlayarak işe başlamak zorundadır. Böylece ilkel birikim aşamasının ötesine geçeriz; bu süreç hâlâ sürmektedir. Her yeni sömürgeci yayılmaya, kaçınılmaz olarak, yerlilerin toplumsal ve ekonomik bağlarına karşı sermayenin verdiği acımasız bir savaş eşlik etmekte, üretim araçları ve emek güçleri de zorla çalınmaktadır. Sermaye birikimini sadece "barışçı yarışma", yani kapitalist üretim yapan ülkeler arasında olduğu gibi düzenli meta değişimi ile sınırlamak umudu, üretici güçlerin aracılığı ve daha ilkel örgütlenmelerin istekleri olmadan sermaye birikiminin olabileceğine ve doğal ekonominin içten yavaş yavaş

çözülme sürecine bel bağlayabileceğine ilişkin boş inanca dayanmaktadır. İstikrarsız genişleyen birikim, çalışan nüfusun doğal artışını nasıl bekleyemez ve bununla yetinemezse, kapitalist olmayan yapıların doğal yoldan içsel çözülüşlerini ve meta ekonomisine geçmelerini de bekleyemez ve yetinemez. Sermayenin önündeki tek çözüm güç kullanmaktır; tarihsel bir süreç olarak görülen sermaye birikiminin, sadece ortaya çıkışında değil, şimdi de sürekli kullandığı silah, güçtür. İlkel toplumlar açısından bu bir ölüm kalım sorunudur; çünkü karşı çıkmaktan ve sonuna kadar savaşmaktan başka yol yoktur —tümüyle tükenme ve yok olma. Bu nedenle sömürgelerin askerler tarafından sürekli işgal edilmeleri, yerli ayaklanmaları ve onları cezalandırmaya yönelik seferler her sömürge rejiminin gündemindedir. Şiddet yöntemi, kapitalizm ile birikimi sınırlayan bir doğal ekonominin örgütlenmeleri arasındaki çarpışmanın doğrudan sonucudur. Sömürgecilerin üretim araçları ve emek gücü, kapitalizm için artık ürünlerine yönelik talep kadar ihtiyaç oluşturuyordu. Kapitalizm, üretim araçlarının ve emek gücünün mülkiyetini ele geçirmek ve onları meta alıcılarına dönüştürmek için toplumsal birimler olarak bu toplumların bağımsızlıklarını ortadan kaldırmaya kararlıdır. Bu, en kârlı ve en çabuk sonuç alınan, bu nedenle de sermaye için en uygun olan yöntemdir. Aslında bu yönteme, birikim açısından önemi aşağıda bir başka bağlamda gösterilecek olan, giderek artan militarizm kaçınılmaz biçimde eşlik etmektedir. Bu yöntemlerin kapitalizm tarafından uygulanmasının klasik örnekleri Hindistan'daki İngiliz, Cezayir'deki Fransız politikalarıdır.

Hintlilerin eski ekonomik örgütlenmeleri —komünist köy topluluğu— uzun tarihleri boyunca görülen bütün siyasal karışıklıklara karşın, değişik biçimlerde binlerce yıl sürdürülmüştür. İÖ. altıncı yüzyılda Persler İndus havzasını işgal etmişler ve ülkenin yarısını ele geçirmişlerdi. İki yüzyıl sonra Grekler geldiler ve arkalarında, tamamıyla farklı bir uygarlığa dayanan, İs-

kender'ın kurmuş olduğu kolonileri bıraktılar. Sonra yabanıl İskitler ülkeyi işgal ettiler ve ardından Hindistan yüzyıllar boyunca Arap yönetiminde kaldı. Sonra Afganlar İran dağlarından kopup geldiler ve acımasız Tatar sürüleri tarafından yerlerinden edilinceye kadar orada kaldılar. Moğolların izledikleri yolu bütün köylerin kıyıma uğradığı şiddet ve yıkım belirledi; ince pirinç filizlerinin olduğu huzurlu kırsal alan kanla kıpkırmızı kesildi. Ancak Hint köy topluluğu gene de varlığını korudu. Arkası kesilmeyen Müslüman işgalcilerden hiçbiri köylü kitlelelerinin iç toplumsal yaşamını ve geleneksel yapısını bozmadı; askeri örgütlenmelere göz kulak olmaları ve halktan vergi toplamaları için eyaletlere kendi valilerini yerleştirdiler sadece. İşgalcilerin hepsi de ülkeye egemen olma ve sömürme amacını güttü; ama hiçbiri halkların üretim güçlerini çalmaya ve toplumsal örgütlenmelerini yıkmaya kalkışmadı. Moğol İmparatorluğu'nda, köylü yıllık baçını yabancı hükümrana ayni olarak vermek zorundaydı; ama rahatsız edilmeden köyünde yaşayabiliyor, daha önceleri atalarının yaptığı gibi *sholgura*'sında pirincini ekebiliyordu. Sonra İngilizler geldiler; ve kapitalist uygarlığın çürümüşlüğü halkın bütün toplumsal örgütlenmesini tuzla buz etmeyi başardı; binlerce yılın, Nogayaların[37] kılıçlarının beceremediğinin üstesinden kısa bir sürede geldiler. İngiliz sermayesinin nihai amacı Hint topluluklarının varlıklarının temeline el koymaktı: Toprağa.

Bu amaca en önce Avrupalı sömürgeciler arasında hep çok yaygın olan, bir sömürgenin bütün topraklarının siyasal hükümrana ait olduğu masalı hizmet etti. Geriye bakıldığında, İngilizlerin yönetimi almalarını "meşru kılmak" için Hindistan topraklarının tamamını Moğol [İmparatorluğu'nun] ve valile-

[37] Timurlenk'in bağlaşığı olan Nogaya Tatarları 1398'de Hindistan'ı işgal etmişlerdir.

rinin özel mülkü yaptıkları görülür. James Mill[38] gibi çok saygın iktisat uzmanları bu masalı "bilimsel" savlarla, öncelikle de aşağıda verilen ünlü sonuçla desteklediler.[39]

---

[38] James Mill (1773-1836), Marx'ın, eserini inceden inceye incelediği ve eleştirdiği İngiliz iktisatçısı ve felsefecisidir. *History of British India [İngiliz Hindistanı'nın Tarihi]* adlı kitabı zamanın yorumcuları arasında çok etkili olmuştur.

[39] Mill, İngiliz Hindistanı tarihinde, çok değişik kaynaklardan (Mungo Park, Herodot, Volney, Acosta, Garcilasso de la Vega, Abbé Grosier, Barrow, Didero, Strabo ve başkaları) tamamıyla rastgele ve keyfi olarak derlediği kanıtlara dayanarak, ilkel koşullarda toprağın her zaman ve her yerde hükümrana ait olduğu savını doğrulamaya çalışmıştır. Bu savı Hindistan'a uygulayarak şöyle sürdürür: "Bu gerçeklerden sadece tek bir sonuç çıkarılabilir: Toprağın mülkiyeti hükümrana aittir; çünkü ona ait değilse, kime ait olduğunu göstermek olanaksız olacaktır!" (James Mill, *History of British India* (4. baskı, 1840), cilt I, s. 311). Mill'in editörü, Oxford Üniversitesi Sanskrit dili Profesörü H.H. Wilson, Eski Hindistan'daki hukuksal ilişkileri derinlemesine bilen biri olarak, bu klasik çıkarsamaya ilginç bir yorum getirmiştir. Daha önsözde, yazarı, Bentham'ın kuramlarını haklı gösterebilmek için İngiliz Hindistanı'nın bütün tarihiyle cambazlık yapan, bu amaçla en kuşkulu yollara başvurarak Hinduların aslına hiç benzemeyen ve insanlığı öfkelendiren bir portresini çizen bir partizan olarak nitelendirmiştir. Yukarıdaki alıntımıza da şu dipnotu eklemiştir: "Buradaki metin ile notların büyük bölümünün hiçbir geçerliliği yoktur. Müslümanların dinsel uygulamalarından alınan örneklerin doğru olduklarını kabul etsek bile, bunların Hindulaların yasaları ve haklarıyla hiçbir ilgileri bulunmamaktadır. Öte yandan, bunlar doğru da değillerdir; Bay Mill'in kılavuzları onu yanlış yönlendirmişlerdir." Sonra da Wilson, özellikle Hindistan ile ilgili olarak, hükümranın topraktaki mülkiyet hakkı kuramına kesin biçimde karşı çıkmıştır (*Age.*, s. 305, dipnot). Henry Maine de, İngilizlerin Hindistan topraklarına yönelik mülkiyet iddialarını önce Müslümanlardan almaya çalıştıkları bu iddianın tamamıyla haksız olduğu görüşündedir: "İngilizlerin ilk varsayımları, onlara Müslüman öncüllerinden kalmıştır. Bu, tüm toprakların mutlak olarak hükümrana ait olduğu ve toprak üzerindeki özel mülkiyetin de hükümranın hoşgörüsünden ötürü var olduğudur. İslami kuram ve ona denk düşen uygulamalar, hükümranın haklarıyla ilgili eski görüşleri, bu hak, hükümrana toprağın ürettiğinden, bugüne kadar Batılı hiçbir hüküm-

Daha 1793'te, İngilizler Bengal'de, köylü kitlelere karşı yürütecekleri kampanyaya yerel destek sağlamak üzere, çevrelerinde buldukları *zemindar*larm (Müslüman vergi toplayıcılar) ve kalıtsal olarak pazar yöneticisi olanların hepsine mülk olarak toprak verdiler. Sonraları aynı siyaseti, yeni ele geçirdikleri Agram eyaletinde, Oudh'da ve merkez eyaletlerde de uyguladılar. Arkasından, genellikle vergi toplayıcıların kovuldukları köylü ayaklanmaları geldi. Ortaya çıkan karışıklık ve anarşide İngiliz kapitalistler önemli büyüklükte toprağa el koydular.

Öte yandan, vergi yükü öylesine acımasızca ağırlaştırıldı ki, insanların emeklerinin neredeyse tamamı vergiye gitmeye başladı. İngiliz yetkililerin 1854'deki resmi tanıklıklarına göre, bu durum Delhi ve Allahabad'da öylesine aşırıya gitti ki, köylüler topraktaki paylarını, salınan vergiyi karşılasın diye kiralamayı ya da ipotek ettirmeyi daha uygun bulur oldular. Bu vergileme sayesinde Hindistan köylerine tefecilik girdi, yerleşti ve bir kanser gibi toplumsal örgütlenmeyi içerden yiyip bitirdi.[40] Bu süreci hızlandırmak üzere İngilizler, köy topluluklarının bildikleri bütün geleneklere ve adalete sızan bir yasa

---

rarın alabildiğinden çok daha büyük bir pay verse de, toprak üzerindeki özel mülkiyeti asla reddetmemiştir" (*Village Communities in the East and West* (5. baskı, cilt 2, 1890, s. 104). Öte yandan, Maxim Kovalevski, iddia edilen "İslami kuram ve uygulama"nın tamamıyla bir İngiliz söylencesi olduğunu kanıtlamıştır (Rusça yazılmış olağanüstü incelemesiyle karşılaştırın: *On the Causes, the Development and the Consequences of the Disintegration of Communal Ownership of Land* (Moskova, 1879), I. Bölüm). Yeri gelmişken, bu kitabı yazmakta olduğum sırada, İngiliz uzmanlar ile onların Fransız meslektaşları Çin ile ilgili olarak da benzer bir söylenceyi sürdürmekte, örneğin, orada da toprağın tamamının İmparator'un mülkiyetinde olduğunu ileri sürmektedirler. (Karşılaştırma için bu söylenceyi reddeden Dr. O. Franke, *Die Rechtsverhältnisse am Grundeigentum in China*, 1903'e bakınız.) **(RL)**

[40] "Miras bölünmeleri ve topraktan kaynaklanan borçlar toplulukları çökertti –bu, bugünlerde Hindistan'ın her yerinde rastlanan yöntemdir." (Henry Maine, *Village Communities in the East and West*, s. 113). **(RL)**

çıkardılar: Köy toprağının, geciken borç nedeniyle zorunlu olarak devri. Eski aile ilişkileri, miras kalan ve akrabalara geçen toprak seçeneğine dayanarak boşu boşuna kendilerini korumaya kalkıştılar. Çürümeyi durdurmanın yolu yoktu. Her geçen gün bir başka toprak parçası açık artırmada satılıyordu; bireyler aile birliğinden çıktılar ve borca batan köylüler topraklarını yitirdiler.

İngilizler, her zamanki sömürge stratejileri doğrultusunda, aslında toprak sahipliğindeki geleneksel yapının altını oydukları ve Hindu köy ekonomisini çökerttikleri güç siyasetini, sanki köylüleri yerli baskılara ve sömürüye karşı koruyormuş gibi göstererek, kendi çıkarlarını korumayı başardılar.[41] İngil-

---

[41] İngiliz sömürge siyasetine ilişkin bu görüşün açıklaması, örneğin (uzun yıllar Hindistan'daki İngiliz iktidarının bir temsilcisi olan) Kandahar lordu Roberts'ın yaptığı açıklama gibi, tipiktir. Sepoy İsyanı konusunda İngiliz yönetiminin babacan niyetlerinin "yanlış anlaşıldığı"ndan başka bir açıklama yapmamıştır. "Hindistan'da toprağa yerleştirmede olduğu ileri sürülen sözde haksızlık, her toprak sahibinin kendi toprağı üzerinde sahip olduğu hakların gözden geçirilmesinden ve toprakların sahibi olan yüce üst Yöneticiye ödenecek gelir miktarının düzenlenmesinden ibarettir... Huzur ve düzen sağlandığında, birbirini izleyen yerli yöneticilerin ve hanedanların aşırı baskıcı ve yoz biçimde zorladıkları topraktan alınan gelir düzeni sorgulanacak ve düzeltilecektir. Bu görüş doğrultusunda ölçümler, sahiplik ve kullanım haklarını belirlemek üzere soruşturmalar yapılmıştır; ortaya çıkan sonuç, konumu ve etkisi olan ailelerin sıradan komşularının mülklerine el koyduklarını ya da malikânelerinin değeriyle orantılı bir değerlendirmeden kaçındıklarını gösteren çok sayıda örneği ortaya koymaktadır. Bu sorgulamalar iyiniyetli olarak yapılmışlarsa da, kitleleri yatıştırmada başarısız olmuş, üst sınıflar tarafından hiç de hoş karşılanmamıştır. Yönetici durumundaki aileler, hakların eşitlik içinde belirlenmesine ve topraktan alınan gelirin değerlendirilmesine yönelik girişimlerimize çok öfkelenmişlerdir... Öte yandan, tanımla uğraşan nüfus yönetimimizden büyük ölçüde yarar sağlamışsa da, konumlarını geliştirmeye ve beklentilerini iyileştirmeye çalışan bir hükümetin iyiliksever niyetlerini kavrayamamışlardır." (*Forty One Years in India*, Londra, 1901, s. 233). **(RL)**

tere, köylü topluluklarının eski mülkiyet hakları aleyhine yapay olarak bir toprak aristokrasisi yaratmış, sonra da köylüleri sözüm ona zorbalardan "korumak" için çalışmış ve yasadışı yollarla el koyulan bu toprakları İngiliz kapitalistlerinin mülkiyetine geçirmişti.

Böylece Hindistan'da kısa süre içinde büyük topraklar ortaya çıkmış, ülkenin büyük bölümünde de köylüler kitleler halinde yoksullaşmışlar, kısa süreli anlaşmalarla toprak kiracılarına dönüşmüşlerdi.

Son olarak, bir başka çarpıcı olgu da sömürgeleştirmenin tipik bir kapitalist yöntemini göstermektedir. İngilizler Hindistan'ı işgal edip de kamusal hizmetlere kayıtsız kalan ilk işgalcilerdir. Araplar, Afganlar ve Moğollar, Hindistan'da olağanüstü kanal düzenleri oluşturmuş ve korumuşlardı; ülkede karayolları ağı yapmışlar, nehirlerin üzerine köprüler kurmuşlar ve kuyular açmışlardı. Hindistan'daki Moğol hanedanının kurucusu olan Timur ya da Timurlenk[42] toprağın ekilmesine, sulamaya, yolların güvenliğine ve gezginlere iaşe sağlanmasına özen göstermişti.[43] İlkel Hint racaları, Afgan ve Moğol iş-

---

[42] Timur ya da Timurlenk (1336-1405), Hindistan'dan Akdeniz'e kadar uzanan bir imparatorluk kuran Türkmen Moğol'dur. Kuzey Hindistan'ı 1398'de işgal etmiş, Delhi'yi almış ve halkı kılıçtan geçirmiştir.

[43] Farsçadan İngilizceye 1783'te çevrilen *Maxims on Government*'da der ki: "Her kentte tapınma yerleri ve manastırlar kurulmasını, anayollara gezginleri konuk edecek yapılar dikilmesini ve nehirlerin üzerine köprüler yapılmasını buyurdum.

"Ve yıkılan köprülerin yeniden inşa edilmesi gerektiğini, derelerin ve nehirlerin üzerlerine köprüler yapılmasını buyurdum; bir yerden bir başka yere uzanan yollara kervansaraylar dikilmesini, yollarda koruyucuların ve gözcülerin konuşlandırılmasını ve her kervansarayda kalacak kişiler atanmasını buyurdum...

"Ve buyurdum ki, her kim boş toprağı eker, bir suyolu yapar, kanal açar ya da bir ağaç diker, terk etmiş bir bölgeyi ekime açarsa, ilk yıl ondan hiçbir şey alınmayacak, ikinci yıl da ne vermek isterse o alınacak, ancak

galciler, arada sırada halka yaptıkları eziyetlere karşın, bugün attığımız her adımda büyük bir ırkın eseri olarak gördüğümüz olağanüstü yapılara damgalarını vurmuşlardı. "Hindistan'ı 1858'e kadar yönetmiş olan (Doğu Hindistan Şirketi), Hintliler yararına ne erişilebilir bir su kaynağı ne bir tanecik kuyu açmış ne de bir köprü yapmıştır."[44]

Bir başka tanık, İngiliz James Wilson da şunları söyler:

> Madras Eyaletinde, izleri zamanımıza kadar korunmuş olan muhteşem eski sulama sisteminden etkilenmemek olası değildir. Bentler ve savaklar nehirleri büyük göllere dönüştürmüş, su buralardan kanallarla çevredeki altmış yetmiş kilometrelik bir alana dağıtılmıştır. Büyük nehirlerin üzerinde bu bentlerden otuz kırk kadar var... Dağlardan gelen yağmur suyu, çoğu hâlâ duran, çevresi on beş ile yirmi beş kilometre arasında değişen yapay havuzlarda toplanıyor. Bu devasa yapıların neredeyse tamamı 1750 öncesinde tamamlanmıştır. Şirket ile Moğollar arasındaki savaş sırasında ve açıkçası Hindistan bizim yönetimimiz altındayken ne yazık ki bunlar harabeye döndü.[45]

Hiç de şaşılacak bir şey değil! İngiliz sermayesinin Hintli topluluklara ekonomik destek sağlamak ya da varlıklarını sürdürmelerine yardımcı olmak gibi bir amacı yoktu. Tam tersine, onları çökertmek ve üretken güçlerinden yoksun bırakmayı amaçlıyordu. Birikim, doğası icabı dizginlenemeyen açgözlülü-

---

üçüncü yılda vergileri kurallara göre toplanacaktır." (James Mill, *History of British India*, cilt II, s. 493, 498) **(RL)**

[44] Kont Warren, *De L'État moral de la population indigène*, aktaran Kovalevski, *On the Causes, the Development and the Consequences of the Disintegration of Communal Ownership of Land*, s. 164. **(RL)**

[45] Hugh Murray, James Wilson, Greville, Profesör Jameson, William Wallace ve Yüzbaşı Dalrymple, En uzak dönemlerden Afgan savaşının sonuna kadar *Historical and Descriptive Account of British India* (Edinburgh, 4. baskı, 1843), cilt II, s. 427'den aktaran Kovalevski, *On the Causes, the Development and the Consequences of the Disintegration of Communal Ownership of Land* **(RL)**

ğü, ele geçirme dürtüsünden ötürü, "piyasa koşulları"ndan nasıl olursa olsun yararlanmak ve yarın ne olacağını düşünmemek durumundaydı. Eski bir uygarlığın ekonomik anıtlarının kıymetini yeterince değerlendirecek bir uzakgörüşlülüğü yoktur. (Son zamanlarda Mısır'daki İngiliz mühendisler, kapitalist girişimlerin daha da gelişmesini sağlayacak çok sayıda barajın Nil üzerinde kurulmasıyla görevlendirildiklerinde, uzakgörüşlü olmadıklarından Hindistan'da yıkılmasına göz yumdukları eski bir sulama sisteminin izlerini bulabilmek için aranıp durdular.) İngiltere, 1867'ye gelinceye kadar, bu konudaki soylu çabalarının sonuçlarını değerlendirmeyi beceremedi. O yıl yaşanan kıtlıktan sadece Orissa bölgesinde bir milyon insan öldü; yıkımın nedenlerini araştıran Parlamento şoka uğradı. İngiliz Hükümeti, köylülüğü tefecilikten kurtarmak için yönetsel önlemler almaya kalkıştı. 1900 tarihli Pencap Devir Yasası, her ne kadar vergi toplayıcının onayına bağlı olarak istisnalar yaşansa da, köylülerin topraklarının köylü kastından olmayanlara satışını ya da ipoteklenmesini yasakladı.[46] İngilizler, eski Hindu toplumsal ilişkilerini koruyan bağları bilerek kopardıktan, yüzde 15'lik bir faiz uygulamasının egemen olduğu bir tefecilik düzenini besledikten sonra, şimdi mahvedilmiş Hint köylüsünü Hazine'nin ve memurlarının vesayetine, yani kanını emenlerin "koruyuculuğu"na sokuyorlardı.

Baskı ve zulmün eksik olmadığı İngiliz Hindistanı'ndan sonra, kapitalist sömürgeciliğin kayıtlarında en önemli yeri Fransız yönetimi altındaki Cezayir almaktadır. Fransızlar Cezayir'i işgal ettiklerinde, Arap-Berberi nüfus içerisinde eski toplumsal ve ekonomik kurumlar varlıklarını sürdürmekteydi. Bunlar on dokuzuncu yüzyıla kadar geldiler; hatta ülkenin

---

[46] Victor v. Leyden, *Agrarverfassung und Grundsteuer in Britisch-Ostindien, Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft*, cilt XXXVI, sayı 4 içinde s. 1855 **(RL)**

uzun ve çalkantılı tarihine karşın, günümüzde de kısmen varlıklarını sürdürmektedirler.

Özel mülkiyet kentlerde, yerli Araplar ile Yahudiler, tüccarlar, zanaatkârlar ve tefeciler arasında var olmuştu. Türklerin hükümranlığı altında geniş kırsal alanlara devlet el koymuştu —ancak verimli toprakların neredeyse yarısını, eski ataerkil âdetleri hâlâ sürdürmekte olan Arap ve Berberi aşiretler ortaklaşa ellerinde tutuyorlardı. Birçok Arap aile, hatırlanamayan zamanlardan bu yana yaptıkları gibi on dokuzuncu yüzyılda da aynı göçer yaşamı sürdürmekteydi; yüzeysel bakan birine yalnızca çok hareketli ve düzensiz gözüken bu olgu aslında katı kurallara bağlanmıştı ve aşırı ölçüde tekdüzeydi. Yaz olduğunda erkekler, kadın ve çocuklar, çadırlarını toplar, sürülerini alır, denizin kıyıya vurduğu Tell bölgesine göçerlerdi: kış geldiğinde de çölün koruyucu sıcaklığına geri dönerlerdi. Belli güzergâhları izlerlerdi; her aşiret ve ailenin yazın ve kışın konaklayacağı yerler belliydi. Yerleşik Arapların tarlaları çoğunlukla aşiretin ortak malıydı; geniş Berberi aileler de seçilmiş reislerinin ataerkil yol göstericiliği altında eski geleneksel kurallara göre yaşarlardı.

Kadınlar sırayla ev işlerini yapıyorlardı; aşiretin bütün ev işlerinin sorumluluğunu gene aile tarafından seçilen ya da sırası gelen bir kadın üstleniyordu. Çölün kenarında yaşayan Berberi aşiretlerin bu örgütlenmesi Güney Slavların ünlü *Zadruga*'sı[47] ile çarpıcı bir benzerlik gösteriyordu ve sadece tarlalar değil, üyelerin elde ettikleri ya da çalışmak için gerek duydukları bütün araç gereç, silah ve para da aşiretin komünal mülkiyetindeydi. Kişisel mülkiyet, bir takım giysi, kadınlar için de çeyizindeki giyecekler ve takılarla sınırlıydı. Daha değerli giyecekler ve takılar ortak mülkiyetteydi; ve bunlar, ancak ailenin tamamı izin verdiğinde kullanabilirdi. Aşiret çok bü-

[47] *Zadruga*, 100 ya da daha çok kişiden oluşan, ailenin yaşlılarının yönlendirmesiyle toprağı topluca işleyen bir topluluktur.

yük değilse, yemek ortak yenirdi; yemek yapmayı kadınlar üstlenirken yemeği paylaştırma işini en yaşlı olanlar yapardı. Eğer aşiret çok genişse, aşiretin reisi, belli bir oran gözeterek, erzağı aileler arasında paylaştırır, aileler de yemeklerini kendileri yapardı. Bu topluluklar yakın akrabalık bağları, karşılıklı yardımlaşma ve eşitlikle birbirlerine bağlıydı; ailenin reisi, ölüm döşeğindeyken, oğullarına aileye sadık kalmalarını söylerdi.[48]

Bu toplumsal ilişkiler, on altıncı yüzyılda Cezayir'de yönetime gelen Türkler zamanında ciddi biçimde bozulmuştur. Ancak Türk hazinesi hiçbir biçimde toprakların tamamına el koymamıştı. Bu, çok sonraları Fransızlar tarafından yaratılan bir söylencedir. Gerçekten de, İslamiyetin ekonomik temeline gerek kuramsal, gerek uygulama açısından böylesine ters bir fantezi yaratmayı ancak bir Avrupalı kafası becerebilirdi. Aslında gerçekler çok daha başkaydı. Türkler köy topluluklarının komünal tarlalarına dokunmadılar. Sadece aşiretlerin ekilmeyen topraklarının büyük bölümüne el koydular ve Türk yerel yöneticilerin *(Beylik)* yönetimi altında İmparatorluk toprağına dönüştürdüler. Bu toprakların bir bölümünü yerli emek kullanarak devlet işledi, bir bölümünü de maddi ya da ayni ödeme karşılığı kiraladı. Öte yandan Türkler, bağlı ailelerin her başkaldırışından ve ülkedeki her huzursuzluktan yararlanarak geniş toprakları kendi

---

[48] "Ailenin babası ölürken, neredeyse her zaman, çocuklarına birlik içinde yaşamalarını, en büyüklerini örnek almalarını öğütlerdi. Bu onun son uyarısı, biricik vasiyetidir." (A. Hanotaux ve A. Letournaux, *La Kabylie et les Coûtumes Kabyles*, cilt II, 1873, "Droit Civil", s. 468-473). Bu arada, yazarlar, aşiret içinde geçerli olan etkileyici komünizmi şu acayip tümceyle değerlendirmektedirler: "Aile birliğindeki çalışkanlık bakımından hepsi ortak bir amaç için kenetlenir, herkes genel çıkar için çalışırdı; ama kimse ne özgürlüğünden vazgeçer ne de miras haklarını bırakırdı. Başka hiçbir ulusta örgütlenme komünizmden böylesine uzak, eşitliğe de böylesine yakın değildir." **(RL)**

mülkiyetlerine geçirdiler. Bu toprakları da ya askeri kuruluşlara verdiler ya da açık artırmayla sattılar; böylece toprakların büyük bölümü Türklerin ya da tefecilerin eline geçti. Vergi yükünden ya da el konulmasından kurtulmak için çoğu köylü, Ortaçağ Almanya'sında olduğu gibi, Kilise'nin koruması altına sığındı. Böylece önemli büyüklükte toprak Kilise'nin mülkiyetine girdi. Bütün bu değişiklikler, sonunda Fransız işgali altındaki Cezayir'de toprakların şöyle dağılmasına yol açtı: İmparatorluk toprakları yaklaşık 15.000.000 dönümken*, yaklaşık 30.000.000 dönüm ortak mülkiyet altındaki ekilmemiş alan olarak müminlerindi *(Bled-el-İslam)*. 30.000.000 dönüm Romalılardan bu yana Berberilerin özel mülkiyetindeydi; Türklerin yönetimi sırasında 15.000.000 dönüm daha özel mülkiyete geçti; Arap aşiretlerin ortak mülkiyetinde de 50.000.000 dönüm dolayında bir alan bulunuyordu. Sahra'da, Sahra vahaları yakınlarında 30.000.000 dönüm kadar verimli toprak aşiretlerin komünal mülkiyetindeydi; bir bölümü de özel mülkiyetti. Geri kalan 230.000.000.000 dönüm toprağın büyük bölümü ise boştu.

Fransızlar Cezayir'i işgal ettiklerinde, uygarlık adına ne büyük bir hizmet yaptıklarını söylemeye başladılar; çünkü Cezayir, on sekizinci yüzyılda Türklerden kurtulduktan sonra, Akdeniz'i saran ve Hıristiyan köle kaçakçılığı yapan korsanların uğrak yeri olmuştu. O sıralarda kendileri de büyük ölçekte köle ticareti yapmakta olan İspanya ile Kuzey Amerika Birliği, Müslümanların bu günahlarına karşı acımasız bir savaş açmıştı. Büyük Devrim'in sancılarıyla boğuşmakta olan Fransa, Cezayir'deki anarşiye karşı bir haçlı seferi başlattı. Ülkeyi, "kölelikle savaş", "düzeni ve uygar koşulları kurmak" sloganlarıyla kendi yönetimi altına aldı. Ancak yaptıkları işler, bu sloganların gerisinde neyin olduğunu kısa sürede gösterdi. Cezayir'de yönetimin ele geçirilişini izleyen kırk yıl içinde, başka hiçbir Avrupa ülkesi, Fransa'daki siyasal düzenin geçirdiği değişikliklerle

* Akre = 4,046 dönüm üzerinden tarafımızdan dönüştürülmüştür (ç.n.).

karşı karşıya kalmadı: Monarşinin yeniden kurulmasını Temmuz Devrimi[49] ve "Yurttaş Kral"ın hükümranlığı izledi; ardından Şubat Devrimi, İkinci Cumhuriyet, İkinci İmparatorluk ve nihayet, 1870 yıkımından sonra Üçüncü Cumhuriyet geldi. Sırasıyla, aristokrasi, büyük finans çevreleri küçük burjuvazi ve geniş orta sınıflar siyasal üstünlük sağladılar.

Cezayir'deki Fransız siyaseti ise bu olaylardan hiç etkilenmedi, başından sonuna kadar aynı amaç doğrultusunda hareket edildi; Afrika çölünün kıyısında, on dokuzuncu yüzyılda Fransa'yı saran bütün siyasal devrimlerin tek bir temel çıkar üzerine odaklandığını açıkça gösterdi: Kapitalist burjuvazinin yönetimi ve onun mülkiyet kurumları.

Milletvekili Humbert, 30 Haziran 1873'te, Cezayir'deki Tanımsal Koşulların Düzenlenmesi Komisyonu'nun sözcüsü olarak Fransız Ulusal Meclisi'nde şunları söylüyordu: "Sizlere sunulan yasa tasarısı, bir dizi tüzük, bildiri, yasa ve Senato kararnamesine dayanılarak sağlam bir biçimde kurulmuş olan bir yapıda birkaç düzeltme yapılmasından başka bir şey değildir; tek tek ve topluca bunların amaçları aynıdır: Araplarda özel mülkiyetin kurulması."

Fransa'nın iç siyasetindeki iniş çıkışlara karşın, elli yıl boyunca Fransa'nın sömürge siyaseti komünal mülkiyeti bozmaya ve yıkmaya yönelik düzenli ve kasıtlı çabalarını sürdürmüştür. Bu çabalar farklı iki amaca hizmet etmiştir: Birincisi, komünal mülkiyetin çözülmesi öncelikle Arap aile birliklerinin toplumsal gücünü parçalamaya ve Fransız boyunduruğuna karşı inatçı direnişlerini kırmaya yönelikti; zaman içinde, Fransa'nın askeri üstünlüğüne karşın çok sayıda ayaklanma baş göstermişti ve ülke sürekli bir savaş durumundaydı. İkincisi, işgal edilen ülkenin ekonomik değerlerine el koyabilmek için komünal mülkiyetin bozulması gerekmekteydi; yani Araplar, binlerce yıldır sahi-

[49] Fransa'daki 1830 Devrimi.

bi oldukları topraklardan yoksun kalmalıydılar, ki Fransız kapitalistleri o toprakları ele geçirebilsinler. Çok iyi bildiğimiz bir oyun bir kez daha sahneye kondu: İslam yasalarına göre toprakların tamamı hükümranındı. İngilizlerin İngiliz Hindistanı'nda yaptıkları gibi, Louis Philippe'ın[50] Cezayir'deki valileri de aşiretin sahipliğindeki "komünal mülkiyet"in var olmasının "olanaksız" olduğunu açıkladılar. Bu oyun, ekilmeyen alanların büyük bölümü, özellikle de ortak mülkiyet altındaki ormanlar ve otlaklar üzerinde devletin hak iddia etmesi ve onları sömürgecilik amaçları doğrultusunda kullanması için bir bahane oldu...

[50] Louis Philippe (1773-1850), 1830'daki Temmuz Devrimi'nin iktidara getirdiği, 1848 Devrimi'nin de iktidardan devirdiği monarktır.

2

İLKEL KOMÜNİZMİN ÇÖZÜLÜŞÜ: ESKİ CERMENLER VE İNKALARDAN HİNDİSTAN, RUSYA VE GÜNEY AFRİKA'YA*

Editörlerin Notu: Bu seçme, Rosa Luxemburg'un 1908'de başladığı, Berlin'deki Sosyal Demokrat Parti Okulu'nda verdiği derslere dayanan ve bitmemiş bir kitap olan *Ekonomi Politiğe Giriş*'ten yapılmıştır. 1916 sonlarında, cezaevinden yayıncısı I. H. W. Dietz'e gönderdiği elyazmalarının kitap olarak yayımlanmasında dikkate alınması gereken planda şu bölümler bulunmaktaydı: 1) Siyasal İktisat Nedir? 2) Toplumsal Emek, 3) Ekonomi Tarihinin Öğeleri: İlkel Komünizm, 4) Ekonomi Tarihinin Öğeleri: Feodal Ekonomik Düzen, 5) Ekonomi Tarihinin Öğeleri: Ortaçağ Kenti ve Zanaat Loncası, 6) Meta Üretimi, 7) Ücretli Emek, 8) Kapitalist Kâr, 9) Bunalım 10) Kapitalist Gelişme Eğilimleri. Rosa Luxemburg'un öldürülmesinden sonra sadece 1., 3., 6., 7., ve 10. bölümler bulunmuş ve ilk kez 1925'te Paul Levi tarafından yayımlanmıştır. Aşağıda sunduğumuz parça 3. Bölümün ikinci yarısıdır; Rosa'nın *Gesammelte Werke*, Cilt 5 (Berin: Dietz Verlag, 1975) baskısından çevrilmiştir. Ayrıca Irène Petit'nin çok iyi Fransızca çevirisi (Paris: Éditions Anthropos, 1970) de dikkate alınmıştır. Tersi belirtilmedikçe, dipnotlar editörlerindir; genellikle *Gesammelte Werke*'dekilere dayanmaktadırlar. Çeviriyi Ashley Passmore ile Kevin B.

---

* *Siyasal İktisada Giriş*'ten (Einführung in die Nationalökonomie).

Anderson yapmışlardır. Olga Avedeyeva'ya, A. Z. Hilali'ye, Waheed Khan ile Albert Resis'se, arkaplana ilişkin olarak sağladıkları bilgiler için teşekkür etmek isteriz. Başlık ve alt başlıklar editörler tarafından konulmuştur.

* * *

Eski Cermenlerin "Mark" Topluluğu

İçyapısı açısından en kapsamlı biçimde araştırılmış olan Cermenlerin "mark"[1] topluluklarına göz atalım. Bildiğimiz üzere Cermenler kabile ve klanlar olarak kurulmuşlardır. Her klanda, hane halkının erkek reisine, toprak parçasının yanı başında, ev ve çiftlik kurması için bir de bina yeri ayrılmıştır. Sonra toprak parçasının bir bölümü tarıma ayrılmış, her aileye de bir miktar toprak verilmiştir. Sezar'a göre, Hıristiyanlığın başlarında, bir Cermen kabilesi (Suebi ya da Svabyalar) topraklarını, aileler arasında dağıtmadan topluca ekip biçmişlerdir. İkinci yüzyılda, Romalı tarihçi Tacitus zamanında, tarlaları yıldan yıla yeniden bölme, sıradan bir uygulamaydı. Nassau'daki Frickhofen kenti gibi dağınık bölgelerde yıldan yıla yeniden bölme on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda hâlâ yaygındı. On dokuzuncu yüzyılda da Bavyera Palatinate'in kimi bölgelerinde ve Ren'de, daha geniş aralıklarla, her üç, dört, dokuz, on iki, on dört ve on sekiz yılda bir çiftlik arazisinin kura çekilerek yeniden bölüşülmesi söz konusuydu. Bu nedenle de, tarım arazilerinin özel mülkiyete dönüşmesinin ancak son yüzyılın ortalarında olduğu kesindir. İskoçya'nın kimi bölgelerinde çiftliklerin yeniden bölünmesi yakın zamana kadar geçerli bir uygulamaydı. Aslında parsellerin hepsi aynıydı ve

[1] "Mark", o çağda varlığını sürdüren eski bir Cermen köy örgütlenmesinin komünal biçimiydi. Rosa Luxemburg, terimi daha evrensel olarak kullanmakta, dünyanın değişik yerlerindeki toplumlarda gördüğü benzer biçimlere de uygulamaktadır.

büyüklükleri ailenin gereksinmelerine ve toprağın potansiyel verimine göre belirlenmişti. Değişik bölgelerdeki toprağın niteliğine bağlı olarak parseller on beş, otuz, kırk dönüm, hatta daha büyük olurdu. Avrupa'nın birçok yerinde, parseller miras yoluyla tekil ailelerin eline geçti, yeniden bölünme giderek ender görülür oldu, beşinci ve altıncı yüzyıllarda da uygulamadan kalktı. Ancak bu sadece çiftlik arazileri için geçerliydi; geri kalan araziler —ormanlar, otlaklar, su kaynakları ve kullanılmayan topraklar— bölünmeden, "mark"ın ortak mülkü olarak kaldılar. Örneğin, ormanlardan sağlanan kazanç önce topluluğun gereksinmelerini karşılamaya ayrılır, arta kalan topluluk üyeleri arasında bölüştürülürdü.

Otlaklar ortak kullanılırdı. Bölünmemiş "mark" ya da ortak topraklar uzun süre varlığını korudu; günümüzde hâlâ Bavyera Alplerinde, İsviçre'de, Tirol'de, Fransa'da (Vendée'de), Norveç ile İsveç'te ortak mülkiyetli topraklar mevcuttur.

Tarım arazilerinin bölünmesinde tam bir eşitlik sağlanabilmesi için, toprak önce niteliğine ve koşullarına göre birkaç tarlaya ayrılır, sonra da her tarlada, "mark" üyelerinin sayısına bağlı olarak küçük şeritlere bölünürdü. "Mark" üyelerinden birinin eşit pay aldığı konusunda kuşkusu olduğunda tarlanın tamamını yeniden ölçmesine olanak tanınırdı. Karşı çıkan olduğunda da cezalandırılırdı.

Toprağın dönemsel yeniden bölünmesinden ve kullanılmayan bölümlerin ayrılmasından sonra "mark" topluluğunun üyelerinin *çalışma*ları, çiftlik işleri dâhil, tamamıyla komünaldi ve topluluk tarafından katı kurallara bağlanmıştı. "Mark"ta pay sahibi olan herkesin çalışması, genel bir yükümlülüktü, yerleşik olmak "mark"ın fiili üyesi olabilmek için yeterli değildi. Bu nedenle de herkes sadece "mark"ta yaşamakla değil, kendi toprağını da ekip biçmekle yükümlüydü. Toprağını birkaç yıl ekip biçmeyi boşlayanın toprağı elinden alınarak işlenmek üzere bir başkasına verilebilirdi. Böyle durumlarda çalışma

"mark"ın yönetimi altındaydı. Daha sonraları, Cermenler yerleşim birimleri kurduklarında, Cermen ekonomik yaşamı, komünal topraklarda ve otlaklarda, köy çobanlarının komünal gözetiminde yapılan hayvancılığa yöneldi. Hasattan sonra nadasa bırakılan toprakları otlak olarak kullanıyorlardı. Her çiftlik arazisine ne zaman tohum atılacağına, hasat, nadas ve tarlaların el değiştirme zamanlarına topluca karar verildiğinden, herkesin de komünal düzenlemelere uyma zorunluluğu olduğundan bu mümkündü. Her çiftlik, kapısı olan bir çitle çevriliyor, kapılar hasat zamanına kadar kapalı tutuluyordu; tarlaların ne zaman kapatılıp ne zaman açılacağına tüm köy birlikte karar veriyordu. Her çiftliğin, "mark"ın resmi görevlisi olarak belirlenen kurallara uygunluğunu sürdüren bir gözetmeni ya da çiftlik korucusu vardı. Bütün köyün çiftlik alayları festivale dönüşür, herkes çocuğunu da getirir ve sonradan tanıklık yapmaları gerektiğinde [tarlaların] sınırlarını hatırlasınlar diye tokatlanırlardı.

Hayvan besiciliği topluca yapılıyordu; "mark" topluluğu bireysel sürü sahibi olmayı yasaklamıştı. Köyün bütün hayvanları hayvan türüne göre ortak sürülere bölünmüş, her birinin başına da sürüye öncülük edecek bir hayvan ve bir köy çobanı konulmuştu. Sürülerin çıngıraklarının olması da kurala bağlanmıştı. "Mark"ta avlanmak ve balık avlamak hakkı da komünal olarak kararlaştırılırdı. Hiç kimse, önceden topluluğun geri kalanlarına haber vermeden ne bir tuzak kurabilir ne de çukur kazabilirdi. Saban demirinin girdiğinden daha derindeki topraktan çıkan pirinç ve benzeri maddeler bulanın değil, topluluğun olurdu. Her "mark"ta ihtiyaç duyulan zanaatkârlar bulunurdu. Gene de her çiftçi aile günlük yaşamları için gerekenlerin çoğunu kendisi yapıyordu. Evlerinde ekmek ve biralarını yapıyor, iplik eğirip kumaş dokuyorlardı. Birçok zanaatta, özellikle de tarım araçları yapımında uzmanlaşma oldu. Böylece, Aşağı Saksonya'da ko-

münal Wölpe ormanında, "mark" üyelerinden birinin "ormandan elde edilen ağacı işe yarar hale getirecek her zanaatta uzman olması" gerekmekteydi.[2] Ormanın korunması ve "mark" üyelerinin gereksinmelerinin karşılanması için ne türde ve ne kadar ağaç gerektiğine karar verilirdi. Zanaatkâr gerek duyduklarını "mark"dan alır ve genellikle öbür köylüler gibi yaşardı; ancak kısmen gezgin olduklarından, yerli halktan olmadıklarından, kısmen de o zamanlar ekonomik yaşamın temelini oluşturan ve "mark" üyelerinin haklarını, kamusal yaşamlarını ve yükümlülüklerini belirleyen eksen olan tarımla uğraşmadıklarından hakları ["mark" üyelerinin haklarına göre] sınırlıydı.[3] Bu nedenle de "mark" topluluğuna öyle herkes giremezdi; bir yabancının [topluluğa] alınması "mark"ın bütün üyelerinin oybirliğiyle mümkündü. Birisi kendi parselini bir yabancıya asla veremezdi, bir başka "mark" üyesine vermek zorundaydı, hem de ancak "mark" yargısı önünde.

"Mark" topluluğunun başında köy reisi ya da köy muhtarı bulunurdu; başka yerlerde "mark" yöneticisi ya da *centener* diye adlandırılırdı. İçinde bulunduğu "mark"ın üyeleri tarafından seçilirdi. Bu seçim, seçilen kişi için sadece bir onur değil, aynı zamanda bir görevdi; hizmet etmeyi reddeden kişi yasal yaptırımlara uğrardı. Zaman içinde "mark" yöneticiliği belli ailelerde miras yoluyla geçmiş olmalı. Gücünden ve gelirinden ötürü, bu

---

[2] Bkz. Georg Ludwig von Maurer, *Geschichte der Markenverfassung in Deutschland* (Erlangen, 1856), s. 119.

[3] Homeros zamanındaki Grek topluluğundaki zanaatkârlar da aynı konumdaydılar: "Bütün bu insanlar (metal işleyenler, marangozlar, müzisyenler, hekimler) *demiurgoi*'dir (demos = halk, insanlar); yani kendileri için değil, topluluk üyeleri için çalışırlar; kişisel olarak özgürdürler ama topluluğun tam bir üyesi değillerdir; topluluğun asıl üyelerinin, küçük köylülerin gerisindedirler. Genellikle gezgindirler, bir yerden bir başka yere gezer dururlar; bir adları varsa o da uzaklardan gelir." (Eduard Meyer, *Die wirtschaftliche Entwicklung des Altertums* [Yena 1895], s. 17) (RL)

görevin satın alınmasına ya da toprağın tımar karşılığı verilmesine sadece küçük bir adım kalmış, tam bir demokrasiyle seçilmiş bir konumdan topluluk üstünde egemenlik kurma aracına dönüşmesi kısa sürede olmuştu. Oysa "mark" topluluğunun altın çağında "mark" yöneticisi toplu istekleri yerine getiren birinden başka bir şey değildi. Komünal bütün konuları düzenleyen, uzlaşmazlıkları çözen ve cezalar koyan topluluk meclisiydi. Tarımsal çalışmayla ilgili düzenin tamamı, yollar ve binalar, tarla ve köy bekçilerine, hepsine meclisin çoğunluğu karar verirdi. "Mark"ın iş ilişkilerinin yazıldığı "komünal defterler"in hesaplanması da meclisin sorumluluğundaydı. "Mark" içinde huzurun ve adaletin sağlanması "mark" yöneticisi ile yargılarını sözlü ve açık olarak belirten yöneticinin çevresindeki üyeler ("yargı çevresi") tarafından yürütülürdü. Sadece "mark" üyeleri yargı organına katılabilirlerdi; yabancıların girmesine izin verilmezdi. "Mark" üyeleri yemin etmek ve başkası adına tanıklık yapmakla yükümlüydüler; çünkü tehlikeli durumlarda, yangın ya da düşman saldırısında genellikle birbirlerine kardeşlikle ve bağlılıkla yardımcı olmaları istenirdi. Orduda "mark" üyeleri kendi taburlarını oluştururlar ve omuz omuza kendilerini savunurlardı. Hiç kimsenin yoldaşını bir düşman mızrağı karşısında yalnız bırakmasına izin verilmezdi. "Mark"ın içinde ya da "mark"ın bir üyesi tarafından dışarıda bir hırsızlık yapılır, suç işlenirse bütün "mark" dayanışma içinde olurdu. "Mark" üyelerinin ayrıca gezginlere ev sahipliği yapmak ve gereksinme içinde olanları desteklemek yükümlülükleri vardı. Aslında her "mark" dinsel bir topluluktu ve Hıristiyanlık kabul edildikten sonra —Saksonlarda olduğu gibi Cermenler Hıristiyanlığı oldukça geç (9. yüzyılda) kabul etmişlerdi— topluluk dinsel bir cemaat haline geldi. Nihayet, "mark"ta köyün gençleri için bir okul öğretmeni olması da olağandı.

Eski Cermen "mark"larının ekonomik düzeninden daha yalın ve daha uyumlu bir şey düşlenemez. Toplumsal yaşamın bütün mekanizmaları mevcuttu. Katı bir plan ve sıkı bir örgütlenme ile üyelerin yaptığı her şey birleştirilir ve bütünün bir parçası haline getirilirdi. Örgütlenmenin başlama ve bitiş noktası, günlük yaşamın ivedi gereksinmeleri ve bunların herkes tarafından eşit olarak yerine getirilmesiydi. Herkes diğerleri için çalışır ve her şeye topluca karar verilirdi. Bunun kaynağı, bu örgütlenmenin, topluluğun üyeleri üzerindeki gücünün dayanağı neydi? Toprak üzerindeki komünizmden, yani, çalışanlar açısından en önemli üretim aracının ortak mülkiyetinden başka bir şey değildi. Komünist, tanımsal ekonomik örgütlenmenin en belirgin özelliği, küresel bir üretim biçimini bütün çeşitliliği ve esnekliğiyle kavramak için uluslararası ölçekte karşılaştırmalı olarak incelenmeye kalkışıldığında çok daha kolay gün ışığına çıkarılabilir.

İnka İmparatorluğu

Güney Amerika'daki eski İnka İmparatorluğu'na dönelim. Bu imparatorluğun kapsadığı alan, günümüzde Peru, Bolivya ve Şili cumhuriyetlerini içerisine alan 3,4 milyon km² büyüklüğünde, günümüzdeki nüfusu 12 milyon olan bir alandı; İspanyol işgalci Pizarro zamanında da yüzlerce yıl önceki gibi örgütlenmişti. Öncelikle, eski Cermenlerde olanın aynısı bir örgütlenme görüyoruz. Her kabile topluluğu, yüz erkekle kendini askeri açıdan savunabiliyordu. Kendilerine ait belli bir bölgeyi ele geçiriyorlardı ve adı ilginç bir biçimde Cermenlerinkini andırıyordu: *marca*. Tarım arazisi ayrılıyor, parçalara bölünüyor, ekilmeden önce, her yıl, kura çekilerek ailelere veriliyordu. Parsellerin büyüklükleri ailenin büyüklüğüne ya da gereksinmelerine göre belirleniyordu. Başlarda seçimle iş başına gelen ama onuncu ve on birinci yüzyıllardan itibaren

İnka İmparatorluğu'nun ortaya çıktığı dönemde[4] babadan oğula geçmeye başlayan köy reisliği parsellerin en büyüğünü alıyordu. Kuzey Peru'da hanehalkının erkek reisi kendi toprak parçasını kendisi ekip biçmezdi; bir önderin yönetiminde on kişilik kümeler olarak çalışırlardı. Bu da Cermen yapının belli yönlerini andıran bir başka düzenlemeydi. On kişilik küme, bütün üyelerin, hatta savaşta hizmet eden ya da İnkalar için zorunlu çalışanlar dâhil olmayanların da topraklarını eker biçerdi. Her aile, kendi parsellerinde yetiştirdikleri meyveleri toplardı. Sadece "mark"da yaşayan ve kabileden olanların bir toprak parçasını işlemeye hakları vardı. Ayrıca herkes kendi parselini işlemekle yükümlüydü. Toprağını belli bir süre (bu süre Meksika'da üç yıldı) ekilmeden bırakan kişi toprak üzerindeki haklarını yitiriyordu. Parseller başkasına devredilemiyordu. Birinin kendi "mark"ını bırakarak dışarıdan bir başkasına katılması büyük olasılıkla köy kabilelerinin soylarıyla yakından ilişkili olduğundan şiddetle yasaklanmıştı.

Yalnızca dönemsel yağmur alan kırsal alanlardaki tarım hep kanallarla yapılan yapay sulamaya gereksinme duyuyordu; kanallar bütün "mark"ın kolektif emeğiyle yapılıyordu. Suyun kullanımı ve dağıtımı köyler arasında, hatta aynı köyün içinde bile katı kurallara bağlıydı. Her köyde, "mark"ın bütün üyeleri tarafından işlenen "yoksul tarlaları" vardı; getirisi köyün önderi tarafından yaşlılar, dullar ve başka yoksun kişiler arasında dağıtılırdı. Tarımsal topraklar dışında kalan topraklar *marcapacha* (ortak topraklar) idi. Tarla tarımının olası olmadığı ülkenin dağlık bölgelerinde, hemen hemen yalnızca lamalara dayanan mütevazı bir hayvancılık vardı; [lamalar] oralarda yaşayanların varoluşlarının temeliydiler; başlıca ürünleri olan yün lamalarla ovaya getirilir, orada köylülerin

[4] Aslında İnka İmparatorluğu birkaç yüzyıl önce kurulmuştur.

ürettiği mısır, biber ve fasulyeyle değiştokuş edilirdi. İstila zamanında özel [mülkiyette olan] sürüler vardı ve dağlık bölgeler arasında önemli varlık farklılıkları bulunuyordu. "Mark"ın ortalama bir üyesinin belki de üç ila on laması varken, önderin elli ile yüz arasında laması olurdu. Oralarda sadece ormanlar, toprak ve otlaklar ortak mülkiyetteydi; özel sürüler dışında bölünmesi söz konusu olmayan köy sürüleri de mevcuttu. Belli zamanlarda komünal sürülerin bir bölümü kesilir, etler ve yünleri aileler arasında bölüştürülürdü. Uzmanlaşmış zanaatkârlar yoktu; her hanehalkı gerek duyduğu nesneleri kendisi yapardı. Ancak belirli zanaatlarda, dokumacılık, çömlekçilik ya da metal işlemede özel becerileri olan köyler vardı. Köyün başmda köy reisi bulunurdu; aslında seçimle gelinen bu makam zamanla miras yoluyla el değiştirir olmuştu; köyün reisi ekime göz kulak olur, ancak önemli her konuda, deniz kabuğundan borular çalınarak bir araya getirilen yaşlılar meclisine danışırdı.

Buraya kadar, eski Peru "mark" topluluğu bütün temel özellikleriyle Cermen ["mark" topluluğunun] sadık bir kopyasıydı; ancak bildiğimiz örüntüyü sadece izlemekle kalmayıp ondan saptığı kadarıyla bu toplumsal düzenin özünü incelememiz de uygun olacaktır. Eski İnka İmparatorluğu'na özgü olan şey, onun fethedilmiş bir toprak parçası olmasıydı, bu toprak üzerinde yabancı bir yönetim kurulmuştu. Göçmen işgalciler, İnkalar, aslında Kızılderili kabilelerindendi; ama orada, dünyadan soyutlanmış köylerinde barış içinde yaşayan Quechua kabilelerini[5] boyundurukları altına almışlardı. Daha

[5] Aslında Rosa Luxemburg, "Quechua"nın standart Almancası olan "Keshua" yerine "Vechua" diye yazmıştır; nedeni, başlıca kaynaklarından biri olan Rus antropolog Maxim Kovalevski'nin kitabından (*Zemlevladenie. Princy, khod i posledstvija ego razlozenija* [Komünal Toprak Sahipliği: Nedenleri, Süreçler ve Çözülmesinin Sonuçları], Moskova: 1879) doğrudan dönüştürmüş olmasıdır. Marx, Kovalevski'yi tanıyordu ve yayınlandıktan kısa

büyük bir bölgeyle ilişkileri olmadan, "mark"ın sınırları dışında ne olup bittiğini umursamadan, sadece kendi "mark"ları ve sınırları ile ilgilenmekteydiler. İnkaların seferlerini böylesine kolaylaştıran bu yüksek derecede tikelci toplumsal örgütlenmeye İnkalar pek dokunmamışlar ya da değiştirmemişler, üzerine rafine bir ekonomik sömürü ve siyasal egemenlik düzeni eklemişlerdi. İşgal edilen her "mark" kendi topraklarının bir bölümünü "İnka arazileri"ne ve "güneşin arazileri"ne bırakmak zorundaydı. Topraklar gene onlarınsa da, getirisinin hükümran İnka kabilesine ve ruhban sınıfa verilmesi gerekiyordu. Benzer biçimde, dağlık "mark"lardaki hayvanların bir bölümünün de "efendinin sürüleri" olarak ayrılması ve böyle damgalanması zorunluydu. İnkalar ve rahipleri adına bu sürülerin bakımı ve tarlalarm ekilip biçilmesi "mark" üyelerinin zorunlu emeğine dayanmaktaydı. Buna, madenlerdeki zorunlu emek, önderlerin denetiminde yapılan yol ve köprü gibi kamusal işler, çok katı bir askerlik hizmeti, son olarak da İnkalar tarafından törensel kurbanlar ya da odalık olarak kullanılan genç kızların sunulması da eklenmekteydi. Ancak bu katı sömürü düzeni "mark"ın içindeki yaşamı ve örgütlenmesini bir başına bırakmaktaydı; zorunlu emek ve verilen baçlar "mark"ın toplu sorumluluğu olarak komünizm koşullarında yürütülmekteydi. Sıradan olmayan, bu komünist köy örgütlenmesinin, tarihte genellikle olduğu gibi, yüzyıllar süren bir sömürü ve bağımlılık düzeninin yekpare ve boyun eğen bir temeline dönüşmemiş olmasıydı. Tersine, düzenin kendisi komünist bir temelde örgütlenmişti. Aslında İnkalar sırtlarını

---

süre sonra bu kitaba değindi. Luxemburg'un bunun farkında olması olasıdır. Marx'ın değinmelerinin çoğunun çevirisi için bkz. Lawrence Krader, *The Asiatic Mode of Production* (Assen: Van Gorcum, 1975); tamamı için bkz. Hans-Peter Harstick, ed., *Karl Marx über Formen vorkapitalistischer Produktion* (Frankfurt: Campus Verlag, 1977).

kendilerine bağımlı kıldıkları Perulu kabilelere dayamışlardı; ama kabileler halinde ve "mark" ilişkileri içerisinde yaşamaktaydılar. Başkentleri Curzo, her birinde komünal bir mezarlık ile komünal bir tapınma yerinin bulunduğu, komünist, kabile evlerinin yerleştiği birkaç düzine mahalleden başka bir şey değildi. Bu kabile evlerinin çevresinde, bölünmemiş ormanlar ve otlaklar, aynı biçimde komünal olarak işlenen bölünmüş tarım arazisinin bulunduğu İnka kabilelerin "mark" bölgesi vardı. İlkel bir toplum olarak sömürenleri ve yönetenleri de aslında çalışmaktan azade değillerdi; egemen konumlarını, egemenlikleri altına aldıklarından daha iyi yaşamak, daha çok kurban sunmak üzere kullanmaktaydılar. O çağın yaşam biçimi olan, başkalarının emeğiyle kendi gıda gereksinmesinin sağlanması ve çalışmama gibi egemen olmanın özellikleri, kolektif mülkiyet ile çalışma görevinin derin köklere sahip olduğu bu toplumsal örgütlenmenin özüne epey yabancıydı. Siyasal egemenlik de İnka kabilelerin ortak bir işlevleri olarak örgütlenmişti. Peru eyaletlerine yerleştirilen İnka valilerinin görevleri, Malezya yarımadasında yerleşen Hollandalılarınkine benziyordu; bu valiler kendi kabilelerinin Cuzco'daki temsilcisi olarak görülüyor, toplu kabile mahallelerindeki ikametgâhlarını ellerinde tutuyor ve kendi "mark"larına da katılıyordu. Bu temsilciler, resmi faaliyetlerinin hesabını vermek ve büyük dinsel festivalde kabileleriyle birlikte olmak için, her yıl, Cuzco'daki Güneş Festivali'nde evlerine dönüyorlardı.

Burada, belli bir ölçüde, birlikte sömürü ve bağımlılık ilişkisi içinde bulunan, birbirinin üzerinde olan ve her ikisi de örgütlenme bakımından komünist nitelik taşıyan iki toplumsal katmanla karşı karşıyayız. Bu olgu ilk başta akıl almaz gözükebilir; çünkü "mark" topluluğunun örgütlenmesinin temelini oluşturan eşitlik, kardeşlik ve demokrasi ilkeleriyle kesin bir çelişki içinde gözükmektedir. Ancak burada gerçekte ilkel komünist yapıların özgürlük ve eşitlikle ne kadar az ilişkisi

olduğunun canlı bir kanıtı da önümüzde durmaktadır. Bu genişletilmiş, genel olarak geçerli "ilkeler"in soyut "insanlar"ın tamamına ya da "uygarlaşmış" ülkelerin halklarına, yani kapitalist uygarlığın insanlarına uygulanması, Amerika ve Fransa'daki devrimlerle ilan edilen çağın burjuva toplumunun geç bir ürünüydü. İlkel komünist toplumda bütün insanlar için böylesine genel ilkeler bilinmiyordu; onların eşitlik ve dayanışmaları ortak kan bağları gelenekleri ve üretim araçları üzerindeki ortak mülkiyetten kaynaklanmaktaydı. Bu kan bağları ve mülkiyet ne kadar gelişmişse, haklarda eşitlik ve gruplarda dayanışma da o ölçüde gelişiyordu. Bu kapıların — ki bir köyün duvarları, daha geniş anlamda da, bir kabilenin bölgesel sınırları kadar dardı— ötesinde ne varsa yabancıydı; düşman da olabilirdi. Gerçekte, ekonomik dayanışmaya dayanan topluluk, üretim düzeyinin azgelişmişliğinden, gıda kaynaklarının kıtlıktan ya da nüfus artışından ötürü tükenmesiyle benzer yapıdaki topluluklarla zaman zaman ölümcül çıkar uzlaşmazlıklarına düşebilirdi ve düşmek zorundaydı. [Uzlaşmazlığı] vahşi mücadele ve savaş sona erdirirdi; sonucu da genellikle savaşan taraflardan birinin yok olması ya da daha sık görüldüğü üzere bir sömürü düzeninin kurulması olurdu. İlkel komünizmin temeli soyut eşitlik ve özgürlük ilkelerine bağlılık değildi; yeterince gelişmemiş bir insanlık kültürünün acımasız gereksinmeleri, varolmanın mutlak kolektif koşulu olarak, geniş bağlaşıklıklar kurarak birbirlerine yakınlaşmaya, emek ve yaşam için mücadele konusunda düzenli ve kolektif davranmaya zorlayan doğa karşısında insanlığın çaresizliğiydi. Öte yandan, çalışmayla ilgili planlamayı ve eylemi doğal düzlüklerin ya da köy yerleşimlerinin olduğu görece küçük bir alanla sınırlayan ve daha büyük ölçekte toplu eyleme olanak vermeyen de doğa üzerindeki bu sınırlı denetimdi. Tarımın o zamanlardaki ilkel düzeyi, köy "mark"ından öteye,

daha geniş bir kültüre olanak vermiyor, bu nedenle de grupların dayanışmasına açık bir kapı pek bırakmıyordu. Ve son olarak, emek verimliliğindeki yetersiz gelişme bireysel toplumsal bağlaşmalar arasında çıkar çatışmalarına yol açıyor, bu uzlaşmazlıkların tek çözüm yolu kaba kuvvet kullanımı oluyordu. Bu nedenle toplumsal gruplar arasındaki çıkar çatışmalarını çözmede sürekli başvurulan yöntem savaştı; [savaş] emek verimliliği —insanın doğanın üstündeki tam egemenliği— en yüksek olanın üstünlük sağladığı, insanlar arasındaki maddi çıkar çatışmalarını sona erdiren yöntemdi. İlk komünist toplumların çatışması sıradan bir olay olsa da, sonucu belirleyen şey emek verimliliğinin göreli gelişmişliği oluyordu. Hayvancılık yapan iki göçer halk arasında otlaklar yüzünden bir çatışma ortaya çıktığında, toprağın kimin olacağını, kimin çorak, elverişsiz bölgelere itileceğini, hatta yok edileceğini belirleyen sadece kaba kuvvet olabiliyordu. Tarımın, emek gücünün tamamını ve bütün yaşamlarını kapsamadan insanları iyi ve sağlıklı besleyebileceği bir düzeye geldiği yerlerde de bu köylülerin yabancı istilacılar tarafından düzenli sömürülmelerinin temelleri atılmış oluyordu. Bu ilişkilerin, Peru'da olduğu gibi, bir komünist topluluğun bir başkasını sömürerek var olduğu yerlerde ortaya çıktığını görüyoruz.

Eski Yunan

İnka İmparatorluğu'nun bu benzersiz yapısı, klasik ilk çağlardaki bir dizi benzer durumu, özellikle de Yunan tarihinin eşiğindekileri anlayabileceğimiz bir anahtar sunuyor olmasından ötürü önemlidir. Örneğin, Dorların egemenliğindeki Girit Adası'nda, bağımlı olanların kendilerinin ve ailelerinin gereksinmelerini karşılayacak kadarını ayırdıktan sonra ürünlerinin tamamını, özgür (egemen Dorlar) olanların komünal bayramlarının giderlerinin de karşılanması için topluluğa verdiklerini

ya da bir Dor topluluğunda olduğu gibi Sparta'da da "devlet köleleri"nin ya da tutsakların bulunduğunu, bunların "devlet tarafından" tarlalarda çalıştırılmak üzere bireylere verildiklerini anlatan yazılı tarihten kısa bir bildirimi elimize aldığımızda bu gibi şeyleri önce garip buluruz. Heidelberg'den Prof. Max Weber gibi bir burjuva bilim insanı, bu ilginç tarihsel geçişleri açıklamak için çağdaş durum ve kavramlara dayanan tuhaf bir hipotez sunmaktadır:

> Burada [Sparta'da –RL] egemenlik altındaki nüfusa da devlet kölelerine ya da tutsaklara davranıldığı gibi davranılmaktadır. Savaşçıların geçimleri tarımsal katkılardan, kısmen topluca, kısmen de kendilerine bir biçimde verilen, sonraları da giderek miras yoluyla edinilen belli arazi parçalarının köleler tarafından işlenmesinden elde edilen getiriden karşılanırdı. Yeni toprak tahsisleri ve benzeri başka bölüşümler tarihsel olarak uygulanabilirdi ve böyle yapıldığı da görülmektedir. Doğal olarak ["doğal olarak" kavramı neyle ilgili olursa olsun, bir burjuva profesörün uygun bulacağı bir şey değildir –RL] tarım arazisinin yeniden dağıtımı değildi söz konusu olan; toprak rantının bir biçimde yeniden dağıtımıydı. Bütün özellikleri belirleyen askeri kaygılar, özellikle de askeri siyasetti... Bu siyasetin kentsel-*feodal* niteliği, özgür birinin malikânesindeki serflerin işgal ettikleri arazi parçalarının o askeri ayrıcalıklara konu olmasında kendini göstermekteydi: onlar, asker ailelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için zorunlu olan *kleros*'u oluşturuyorlardı. [Akademik dilden günlük dile çevirisi: Tarım arazileri bütün topluluğundu; bu nedenle de ne satılabilir ne de sahibinin ölümünden sonra parçalanabilirdi. Profesör Weber bunu kurnaz bir biçimde "servetin parçalanmasını önlemek" ve "savaşçı sınıfın elde ettiği parsellerin idamesi için" diye açıklamaktadır. –RL] Örgütlenme, savaşçıların topluca yemek yedikleri yemek masasında, "Sisitya"da* ve çocukların savaşçı ola-

---

* Yunanca "syn" (birlikte) ve "sition" (yemek) sözcüklerinin bileşiminden oluşan bu sözcük, yetişkin ve genç erkeklerin, toplumsal ya da dinsel

rak yetiştirilmeleri için devlet tarafından verilen eğitimde doruk noktasına ulaşmıştır.[6]

Prusya tröstleri ve yıllık kar payları kavramlarıyla mutlu kahramanlık çağının Grekleri, Hektor ve Aşil, "sınıflarına özgü" şampanya kadehlerini tokuşturan subayların toplantıları ve ulusal bir eğitim alan Sparta'nın yeni yeni serpilen çıplak delikanlıları ve kızları, Berlin yakınlarındaki Groß-Lich-terfelde'de bir cezaevine benzeyen Kadet* kurumuna dönüşmüştür.

Yukarıda tanımlanan ilişkiler, İnka İmparatorluğu'nun içyapısını bilen birine çok şaşırtıcı gelmeyecektir. Kuşkusuz onlar, bir tarımsal "mark" topluluğu üzerinde bir başka komünist topluluğun egemenlik kurmasıyla ortaya çıkan açıkça asalak bir ikili yapıdır. Gerek egemenlik kuranın, gerek egemenlik altına girenin komünist temelleri ne kadar sürdürecekleri, gelişmişlik düzeylerine, süreye, bu yapının bulunduğu ortama, bir dizi derecelendirmeye bağlıdır. Yönetenlerin de emekçi oldukları, bir bütün olarak ortak mülkiyet konusu olanlara dokunulmayan ve her toplumsal katmanın uyumlu biçimde kendisi için örgütlendiği İnka İmparatorluğu, ilkel kültür düzeyinden ve ülkenin yalıtılmışlığından ötürü yüzyıllarca sürebilen bu tür sömürü ilişkilerinin özgün biçimi olarak görülebilir. Geleneksel kaynaklardan çıkartılan Girit ile ilgili tarihsel bilgiler, boyunduruk altındaki köylü topluluğunun çalışmaları sonucu elde ettikleri ürünü, kendilerinin yaşamaları için gerekeni ayırdıktan sonra vererek, yönetenler topluluğunun da tarlada çalışarak değil de sömürülen "mark" topluluğunun kendi aralarında

---

amaçlarla toplanıp yemek yedikleri, önemli kararların alındığı toplantıları anlatır (ç.n.).

[6] Max Weber, "Agrargeschichte. I. Agrarverhältnisse im Altertum", *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, 2. baskı, cilt 1 (Yena: 1898) içinde s. 69 **(RL)**

* "Kadet", Prusya'daki subay okuluna verilen addır. Licherfelde de 1882'de askeri akademinin merkezi olmuştur (ç.n.).

komünistçe dağıtmayarak yönetenlere vererek yaşamlarını sürdürdükleri daha ileri bir aşamayı göstermektedir. Sparta'da da —burada gelişme biraz daha ileri boyuttadır— toprağın artık boyunduruk altına alınmış toplulukların mülkiyetinde olmadığını, yönetenlerin mülkiyetinde bulunduğunu ve "mark" topluluğuna benzer bir biçimde *kendi aralarında* bölünüp satılabildiğini görmekteyiz. Boyunduruk altında olanların toplumsal örgütlenmesi, toprak sahipliği haklarının yitirilmesiyle bozulmuştur; kendileri de, komünist biçimde, topraksız olanları "devlet tarafından" "mark" üyelerine emekçi olarak veren yöneten topluluğun mülkü olmuşlardır. Yöneten Spartalılar ise "mark" topluluğununkine benzeyen katı ilişkiler içinde yaşamayı sürdürmüşlerdir. Benzer ilişkilerin, önceki sakinleri olan Penestaların* ya da "yoksul halk"ın Aeolianlar tarafından çıkartıldıkları Teselya'da ya da Trakya kabilelerinin Mariandynoi'yi** benzer bir konuma soktukları Bitinya'da*** da bir ölçüde geçerli olduğu düşünülebilir. Ancak böylesine asalak bir oluşum, yöneten topluluk içine hızla ayrışma tohumlarını ekmiştir. İstilalar ve fetihler ve kaçınılmaz ve sürekli bir yapı olarak sömürü sistemi, hem İnka devletinde hem de Sparta'da gördüğümüz üzere, askeri mekanizmanın önemli ölçüde gelişmesine neden oldu. Aslında özgür ve eşit olan köylülerin arasında ayrıcalıklı sınıflar oluştuğundan eşitsizliğin ilk kaynağı budur. Daha uygar halklarla ilişkiye geçmenin ve ticarete başlamanın daha iyi bir yaşama duyulan isteği uyandırması, böylece eşitsizliğin yöneten sınıflar arasında bile hızla gelişmesi, ko-

---

* Bir zamanlar Teselya'da bulunan, toprağa bağlı olan, özgür olmayan emekçilerden oluşan bir sınıf (ç.n.).

** Bugünkü Karadeniz Ereğlisi'nde yaşayan yerli bir halk (ç.n.).

*** Bugünkü Bursa, Kocaeli, Sakarya, Bilecik, İznik, Düzce, Yalova, Bolu, Kastamonu, Bartın ve Zonguldak illerinin bulunduğu coğrafi alanın antik çağ ve sonrasındaki adıdır; İÖ 2000 yılının ortalarında Trakya'dan göç eden Bittni adlı kavim tarafından işgal edilmiştir (ç.n.).

münist bağlılığın zayıflaması, özel mülkiyetin zengin ve yoksul ayrımıyla ortaya çıkması için gereken elverişli coğrafi, kültürel ve tarihsel koşullardı. Uygar Doğu halkları ile ilişkiye girdikten sonra Yunan dünyasının çok erken tarihi, bu gelişmenin klasik bir örneğidir. Bir erken komünist toplumun bir başkasının boyunduruğu altına girmesinin sonucu, er ya da geç, hep aynıdır: Gerek yönetenler gerek yönetilenler arasındaki komünist, geleneksel toplumsal bağların çözülmesi, her biri ötekinin ortaya çıkmasına neden olarak eşitsizlik ve sömürüyle birlikte özel mülkiyetin yer aldığı tamamıyla yeni bir toplumsal yapının ortaya çıkıp dünyadaki yerini alması. Böylece klasik ilkçağdaki eski "mark" topluluğunun tarihi, bir yanda, askerliği, kamu görevlerini, ticareti ele geçiren, bölünmemiş topluluk topraklarını özel topraklarına dönüştürenlerin yer aldığı bir aristokrasiye borçlanan küçük köylü yığınlarının, öbür yanda ise genellikle özgür olan bu toplum ile sömürülen köleler arasında karşıtlığın yer aldığı bir kutuplaşmaya dönüşmüştür. Boyun eğenlerin bütün bir topluluk tarafından askeri sömürüsüne dayanan bu çok katmanlı doğal ekonomiden bireyler arasında köle ticaretine geçmeye bir adım kalmıştır. Bu adım da, kıyı ve ada devletlerini etkileyen denizcilik ve uluslararası ticaret yoluyla Yunan'da çabucak atılmıştır. Ciccotti de iki tür kölelik arasmda bir ayrım yapar: "Yunan tarihinin başında gördüğümüz ekonomik bağımlılığın en eski, en önemli ve en yaygın biçimi" diye yazar, "kölelik değildir; neredeyse vasalaj ilişkisi diye adlandıracağım bir bağımlılık biçimidir." Theopompus[7] şöyle der:

> Teselyalılardan ve Lacedaemonlardan [Spartalılar] sonra bütün Helenler arasında ilk kez köle kullananlar Küçük Asya'daki Sakız Adası'nda yaşayanlar olmuştur; ancak bunlar, köleleri, başkaları gibi edinmemişlerdir... Lacedaemonlar ile Teselyalıların köle sınıfını, şimdi ele geçirdikleri topraklarda bir zamanlar yaşayan Helenler arasından devşirdikleri görülür; böylece

[7] Sakız'lı Theopompus, İÖ dördüncü yüzyılda yaşamış bir Yunan tarihçidir.

> Akhalar, Teselyalıları, Perrebleri ve Magnetleri kendilerine hizmet etmeye zorladılar, ezilen kesime köle ve Penesta dediler. Sakız'da yaşayanlar ise tersine barbarları (Yunan olmayanlar), fiyatlarını ödeyerek köle tuttular...

Bu farklılığın nedenini Ciccotti doğru biçimde şöyle gösterir:

> İçerlerde yaşayanlar ile adalarda yaşayanların farklı gelişmişlik düzeylerinde olmaları. Servet birikiminin mutlak olarak yokluğu ya da ona karşı kayıtsızlık ve ticaretin yeterince gelişmemiş olması, ülkelerden birinde mülk sahipleri arasında doğrudan üretimi ve köle çalıştırılmasını gereksiz kılarken, öbüründe ilkel bir baç biçimine, işbölümüne ve sınıflı bir düzenin oluşmasına yol açarak yönetici sınıfın içinden silahlı askerlerin, boyunduruk altına alınanların içinden de tarımla uğraşan bir köylülüğün çıkmasına neden olmuştur.[8]

Kuzey ve Güney Amerika'da İspanyol Sömürgeciliği

Peru'daki İnka devletinin iç örgütlenmesi, ilkel toplumsal örgütlenmenin önemli bir boyutunu gösterirken, aynı zamanda, yıkılışının belirli tarihsel sürecini de göstermektedir. Bu toplumsal biçimin yazgısındaki bir başka kırılma, Peru Kızılderililerinin ve Amerika'daki öbür İspanyol sömürgelerinin tarihinin sonraki bölümünü izlediğimizde ortaya çıkacaktır. Burada önce, örneğin İnka yöneticilerinin hiç bilmedikleri tamamıyla yeni bir egemenlik [kurma] yöntemi ile karşılaşırız. Yeni Dünya'daki ilk Avrupalılar, İspanyollar, boyun eğdirdikleri nüfusu acımasızca yok ederek yönetmeye başlamışlardır. İspanyolların kendi raporlarına göre, Amerika'nın keşfini izleyen sadece birkaç yıl içinde yok edilen Kızılderili sayısı on iki ile on beş milyona

---

[8] Ettore Ciccotti, *Der Untergang der Sklaverei im Altertum* (Berlin, 1910), s. 37-38 (RL)

ulaşmıştır. "İspanyolların korkunç ve insanlık dışı yollarla, aralarında çocuklarla kadınların da bulunduğu on iki milyon insanı öldürdüklerini ileri sürmekte haklı olduğumuzu düşünüyoruz" diye yazar Las Casas ve devam eder: "Kişisel kanıma göre, o dönemde öldürülen Kızılderili sayısı on beş milyonu geçmektedir."[9] Handelmann şöyle der: "Haiti Adası'nda, 1492'de İspanyollar gelmeden önce yaklaşık bir milyon Kızılderili bulunuyordu; 1508'e gelindiğinde bu insanlardan sadece 60.000'i kalmıştı; dokuz yıl sonra sayıları 14.000'e indi ve İspanyollar çalıştırmak üzere komşu adalardan Kızılderili getirmek zorunda kaldılar. Sadece 1508 yılında Bahama'dan Haiti'ye getirilen Kızılderili sayısı 40.000'di ve köle yapıldılar."[10] Olaylara tanıklık eden biri olarak İtalyan Girolama Benzoni'nin anlattığına göre İspanyollar düzenli biçimde Kızılderililerin peşine düşmüşlerdi. "Kısmen yiyecek yokluğundan, kısmen de babalarından, analarından ve çocuklarından ayrılma korkusundan ötürü" diye yazar Benzoni (4.000 Kızılderilinin yakalandığı Kumagna Adası'nda yapılan insan avı sonrasında) ve şöyle devam eder:

> Köle alınan yerlilerin çoğu Cumana[11] limanına gelmeden öldüler. Her seferinde, köleler arasında yorgun düştüğünden diğerleri kadar hızlı yürüyemeyenler oluyordu; karşı saldırıda bulunmak için geride kaldığından şüphelenen İspanyollar onları sırtlarından bıçaklayarak insanlık dışı biçimde öldürüyorlardı. Tamamıyla çıplak, yorgun, yaralı ve açlıktan ayakta duramayacak kadar bitkin düşmüş olan bu zavallı insanları görmeyi insanın yüreği kaldıramıyordu. Boyunlarından, el ve ayakla-

---

[9] [Bartolemé de Las Casas], *Brevissima Relación de la destruycion de las Indias* (Sevilla, 1552)'den aktaran Kovalevski, s. 471 **(RL)**

[10] Heinrich Handelmann: *Geschichte der Insel Hayti* (Kiel, 1856), s. 6 **(RL)**

[11] Luxemburg, Girolamo Benzoni'nin *Storia del mundo nuovo* (Venedik, 1565)'den aktaran Kovalevski'den doğrudan çevirerek (s. 51) "Kumagna" adası ile "Kumani" limanından söz eder. Benzoni'nin kitabını inceleyerek "Kumani"nin bugünkü Venezuela'da bulunan liman kenti Cumana olduğunu belirledik; ama "Kumagna"nın neresi olduğunu belirleyemedik.

rından demir zincirlere vurulmuşlardı. Bu haydutlar (İspanyollar) tarafından tecavüze uğramamış bir tek bakire bile yoktu aralarında; bu iğrençliğe kendilerini öylesine kaptırmışlardı ki, çoğu sonsuza kadar frengiden kurtulamadı... Köle yapılan yerlilerin hepsi kızgın demirlerle damgalandılar. Kaptan bir bölümünü kendisine ayırdı, gerisini askerlerine dağıttı. Onlar da bu köleleri ya aralarında kumar oynarken ellerinden çıkardılar ya da İspanyol sömürgecilere sattılar. Bu malları şarap, un, şeker ve başka günlük gereksinmeleri karşılığı değişen tüccarlar, köleleri, kölelere talebin yüksek olduğu yerlerdeki İspanyol sömürgecilerine götürdüler. Ulaşım sırasında, bu zavallıların birçoğu susuzluktan ve kamaralardaki kötü havadan ötürü öldüler; tüccarlar köleleri geminin en altına tıkıyorlar, ne yeterince içecek su ne de nefes alacak hava sağlıyorlardı.[12]

Kızılderili peşinde koşmaktan kurtulmak ve ele geçirme maliyetini düşürmek için İspanyollar, Batı Hint Adaları'ndaki ve Amerika kıtasındaki sömürgelerinde *Repartimientos* diye bilinen bir düzen kurdular. Ele geçirilen her yer valiler tarafından bölgelere ayrıldı ve köy önderleri, "kabile şefleri", İspanyolların köle yapmak üzere istedikleri sayıda yerliyi sağlamakla yükümlü kılındılar. İspanyol sömürgeciler, vali tarafından "Hıristiyan yapma derdini üstlenmeleri" koşuluyla kendilerine teslim edilen istenen sayıdaki köleyi düzenli olarak alıyorlardı.[13] Sömürgecilerin kölelere yaptıkları şeyler akla havsalaya sığmayacak türdendi. Kızılderliler için intihar bir kurtuluş olmuştu. Bir tanığa göre,

> "İspanyolların yakaladıkları yerlilerin hepsi", evlerinden, ailelerinden uzakta, sürekli dayak tehdidi altında madenlerde zor ve yorucu işler yapmaya zorlandılar. Binlerce kölenin kendile-

---

[12] Girolamo Benzoni, *Storia del mundo nuovo* (Venedik, 1565)'den aktaran Kovalevski s. 51-52 –**(RL)**

[13] [Pierre-Français-Devaid de] Charleroix, *Histoire de l'Isle Espagnole ou de St. Dominique* (Paris, 1730) Bölüm I, s. 228'den aktaran Kovalevski s. 50 **(RL)**

rini asarak ya da boğarak sadece kendilerini değil, o talihsiz ve kurtulma olanağı olmayan durumdan herkesi bir an önce kurtarmak için karılarını ve çocuklarını da öldürerek korkunç yazgılarından kurtulmaktan başka bir çare görmemeleri hiç de şaşırtıcı değildir. Kadınların, çocuklarının da köle olarak doğmaması için daha ana rahmindeyken öldürdükleri ya da erkeklerle cinsel ilişkiye girmekten kaçındıkları örnekler de vardır.[14]

İmparatorluğun günah çıkaran papazı, dinibütün Garcia de Loyosa'nın çabaları sonucu sömürgeciler, Hapsburg İmparatoru V. Şarlken'ın, Kızılderililerin İspanyol sömürgecilerin miras yoluyla kalabilen köleleri olduklarına ilişkin bir karar almasını başardılar. Aslında Benzoni kararın sadece Karibikli yamyamlara uygulandığını söylese de, genişletilerek genel olarak bütün yerlilere uygulandı. İspanyollar, nedeni oldukları şiddeti haklı gösterebilmek için yamyamlık ve Kızılderililerin diğer kötülükleri üzerine dramatik korku öyküleri yaydılar. Öyle ki, çağdaş bir Fransız tarihçi, Marly de Châtel, *Batı Yerlilerinin Genel Tarihi* (Paris, 1569) adlı kitabında şunları yazabilmiştir: "Kızılderililerin Kutsal Peder'e karşı işledikleri ölçüde günahı Ham[15] bile babası Nuh'a karşı işlememiştir; bu nedenle de Tanrı, yaptıkları kötülüklerden ötürü onları köle yaparak cezalandırmıştır." Yaklaşık aynı tarihlerde İspanyol Acosta da *Historia natural y moral de las Indie*'de (Barselona, 1591) aynı yerliler hakkında "Avrupalılara hizmet etmeye her zaman hazır olan iyi huylu insanlar" diye yazıyordu; "davranışlarında öylesine acınası bir zararsızlık ve içtenlik gösteriyorlar ki, insanlıktan uzaklaşmış olmayan biri onlara ancak sevecenlik ve sevgi gösterebilir."

Elbette şiddeti durdurmaya yönelik girişimler de oluyordu. 1531'de, Papa III. Paul bir bildiri yayınlayarak Kızılderililerin

---

[14] [José de] Acosta, *Historia natural y moral de las Indias* (Barselona, 1591)'den aktaran Kovalevski, s. 52 **(RL)**

[15] Luxemburg, elyazmasında Ham'ın İbranicesini kullanmıştır: "Cham".

de insan ırkının parçası olduklarını, bu nedenle de köle olamayacaklarını duyurmuştu. İspanya İmparatorluk Konseyi de, Batı Hint Adaları için köleliğe karşı bir açıklama yapmıştır; ancak arka arkaya açıklama yapılmasına duyulan gereksinme, bu girişimlerin pek bir işe yaramadıklarının kanıtıdır.

Yerlileri kölelikten kurtaran ne Katolik kilisesinin dinibütün eylemi ne de İspanya kralının karşı çıkışıydı; buradaki neden yerlilerin ruhsal ve fiziksel yapılarının zorlu köle emeği için yetersiz görülmesi gerçeği olmuştu. Bu açık olanaksızlığa karşın İspanyolların aşırı zalimlikleri uzun dönemde bir işe yaramamıştır; köle yapılan Kızılderililer sinekler gibi ölmüş, kaçmış, kendilerini öldürmüşlerdi; sözün özü, baştan sona bütün olan bitenlerden kazançlı çıkılmamıştır. Sonunda, Kızılderililerin içten ve yorulmak bilmez savunucusu olan Piskopos Las Casas, köleliğe uygun olmayan Kızılderililer yerine daha dayanıklı olan Afrikalıları getirme düşüncesini ortaya attığında Kızılderililerle yapılan yararsız deneme bir kenara bırakıldı. Bu pratik buluş, İspanya'nın zalimlikleri üzerine Las Casas'ın yazdıklarından çok daha çabuk ve kapsamlı olarak uygulamaya konmuştu. Birkaç on yıl sonra Kızılderililer kölelikten azad edilmiş ve dört yüz yıl sürecek olan Siyahların köleleştirilmesi süreci başlamıştır. On sekizinci yüzyılın sonlarında, saygın bir Alman, Kolberg'den "iyi ihtiyar Nettlebeck"* yüzlerce Afrikalıyı Gine'den Güney Amerika'daki Guyan'a getiren geminin kaptanıydı; başka "iyi Prusyalılar" da plantasyonları işletiyorlar ve on altıncı yüzyılda İspanyol kaptanların yaptıkları gibi gemilerin en alt bölmelerine tıkıştırdıkları

* Joachim Nettelbeck, *Ein Mann. Des Seefahrers und aufrechten Bürgers Joachim Nettelbeck wundersame Lebensgeschichte von ihm selbst erzählt* (Münih, 1910)'de şöyle yazar: Alışveriş yapıldı; sonunda her cinsiyetten ve yaştan 420 zenciyi yük olarak gemiye aldık (ç.n.).

Afrika'dan gelen başka mallarla birlikte köleleri de satıyorlardı. Aydınlamanın hümanist döneminin sağlamış olduğu ilerleme, çok daha zalim İspanyol tüccarların bile başvurmadıkları bir biçimde, Nettlebeck'in, hüzünlerini hafifletmek ve hayatta tutmak için [Siyahların] gece geminin güvertesinde müzik ve kamçı şakırtılarıyla dans etmelerine olanak tanımasında kendini göstermiştir. Ve on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, 1871'de, Nil Nehri'nin kaynağını bulabilmek için otuz yılını Afrika'da geçiren soylu David Livingstone, Amerikalı Gordon Bennett'e** gönderdiği ünlü mektupta şunları yazıyordu: "Eğer korkunç Ujiji[16] köleliğini açığa çıkarmam doğu kıyısındaki köle ticaretini önleyecek olursa, bunu Nil'in bütün kaynaklarını bulmuş olmaktan çok daha büyük bir olay sayacağım. Sürekli ülke içindeki kölelikle uğraştın; güçlü yardımını bu büyük olaydan esirgeme. Bu güzel ülke, dışarıdan gelen bir lanetle çürütüldü..."[17]

Ancak İspanyol sömürgelerindeki Kızılderililerin durumları bu dönüşümle pek de fazla değişmedi. Eskisinin yerini yeni bir sömürgeleştirme düzeni aldı. Nüfusu doğrudan köleleştirmek için oluşturulan *Repartimientos* yerine "*encomiendas*" diye adlandırılan [bir başka düzen] oluşturuldu;[18] yerlilere biçimsel olarak kişisel özgürlük ve toprakları üzerinde tam bir mülkiyet hakkı tanınıyordu. Ancak tüm bu topraklar İspanyol sömürgecilerin yönetimi altındaydı ve öncelikle de ilk *Conquistaderes*'in soylarından gelenlerin ellerindeydi. Onlar, *encomenderos* olarak ergin olmadıkları açıklanan Kızılderilileri koruyacaklardı. *Encomende-*

** New York Herald'ın kurucusu, editörü ve yayıncısı James Gordon Bennett, Sr. (ç.n.).

[16] Ujiji, Tanganika Gölü'nde, Doğu Afrika köle ticaretinin bir merkeziydi.

[17] *The Life and African Explorations of Dr. David Livingstone* (New York; Cooper Square Press, 2002; özgün baskı 1874), s. 328-329.

[18] [Alonso de] Zurita, s. 57-59'dan aktaran Kovalevski, s. 62 (RL)

ros'ın Kızılderililer arasında Hıristiyanlığı yaygınlaştıracağı düşünülüyordu. *Encomenderos* Kızılderililer için kiliseler yapılmasının maliyetini ve koruyucu olarak harcadıkları emeklerinin karşılığı için "nakdi ya da ayni olarak makul bir ödemede bulunulması"nı isteme hakkını yasal olarak kazanmışlardı. Bu hükümler *encomiendas'ın* Kızılderililer açısından cehenneme dönüşmesi için yeterliydi. Toprak, kabilelerin bölünmemiş mülkiyeti olarak elbette kendilerine bırakılmıştı; ancak İspanyollar bundan sadece ekilen tarım arazisini anlıyor ya da anlamak istiyorlardı. Bölünmemiş olan "mark" ve kullanılmayan topraklara, hatta çoğu zaman nadasa bırakılmış olan tarlalara bile "ıssız topraklar" olarak İspanyollar tarafından el konuldu. Bunu öylesine kapsamlı ve utanmazca yaptılar ki, Zurita bu konuda şunları yazdı:

> Yerlilerin çıkarlarına ve mülkiyet haklarına saldırı olduğu düşüncesiyle Avrupalıların olduğuna karar verilmeyen bir karış toprak, çiftlik yoktu; böylece yerliler eski çağlardan bu yana yaşadıkları toprakları bırakmaya zorlandılar. Genellikle Avrupalıların eline geçmesinin önlenmesi bahanesi ileri sürülerek ekili topraklara bile el konuldu. Bu düzen sayesinde kimi eyaletlerde İspanyollar mülklerini öylesine genişlettiler ki, yerlilerin işleyebilecekleri toprak hiç kalmadı.[19]

Aynı zamanda "makul" ödemeler de *encomenderos* tarafından öylesine utanmazca artırıldı ki, Kızılderililer bu ödemelerin altında ezildiler. Zurita, şöyle diyordu:

> Kızılderililerin sahip oldukları hiçbir şey sırtlarına yüklenilen vergileri ödemeye yetmiyordu. Kızılderililer arasında sahip oldukları şeylerin ederi bir *peso* bile etmeyen ve günlük emeğinin ücreti ile geçinen çok sayıda insana rastlanıyordu; bu talihsiz insanların ailelerini geçindirebilecekleri hiçbir şeyleri kal-

[19] Burada Luxemburg şöyle bir not düşmüştür: "Buradaki ilişki Hindistan, Cezayir, (Rusya), Cava vb. yerlerdekine benzemektedir."

> mamıştı. Gençlerin, özellikle de anne babalarının dört-beş *real*'i bile olmayanların evlilik içi cinsel ilişki yerine evlilik dışı ilişkiyi yeğlemelerinin nedeni buydu. Yerliler giyinme ihtiyaçlarını zar zor karşılayabiliyorlardı; çoğunun kendilerine bir giysi alacak gelirleri yoktu ve kiliseye gidemiyorlardı. Aileleri için gerekli yiyeceği sağlayacak bir yol bulamadıklarından çoğunun umutsuzluğa düşmüş olmasında hiç de şaşırtıcı bir şey yoktu... İlk gezilerimde, birçok Kızılderilinin umutsuzluktan, karılarına ve çocuklarına kendilerinden istenen vergileri ödemeleri olanaksız olduğunu anlattıktan sonra, kendilerini asmış olduklarını gördüm.[20]

Toprak hırsızlığı ve vergi baskısına bir de kendine özgü zorunlu çalışma eklenmiştir. On yedinci yüzyılın başlarında, İspanyollar, on altıncı yüzyılda resmen bırakılmış olan düzene açıkça geri döndüler. Kölelik Kızılderililer için kaldırılmışsa da, ondan hiç de farklı olmayan ücretli zorunlu çalışma onun yerini aldı. Hemen hemen on altıncı yüzyılın ortasında, İspanyolların Kızılderili ücretli emeği nasıl kullandıklarını Zurita şöyle anlatmaktadır:

> Kızılderililere mısır ekmeği dışında yiyecek verilmiyordu... *Encomendor* sabahtan akşama kadar çalışmalarını istiyordu; sabahın ya da gecenin ayazında, yağmurda fırtınada çıplak çalıştırıyor, yarısı küflenmiş ekmekten başka yiyecek bir şey vermiyordu. Yerliler gece açık havada yatıyorlardı. Ücretleri zorunlu çalışma bittiğinde ödendiğinden, kendilerini sıcak tutacak bir giyecek alacak olanakları yoktu. Bu koşullar altında *encomenderos*'taki çalışmanın onları tümüyle bitkin düşürmesi ve Kızılderililerin bu kadar çabuk ölmelerinin nedenlerinden biri olarak belirlenmesinde şaşırtıcı hiçbir şey yoktur.[21]

Ücretli zorunlu çalışma düzeni on yedinci yüzyılın başlarında İspanya kralı tarafından yürürlüğe sokularak resmen ve evrensel olarak yasalaştırıldı. Yasanın açıklanan gerekçesi,

---

[20] Zurita, s. 329'dan aktaran Kovalevski, s. 62-63 **(RL)**

[21] Zurita, s. 295'den aktaran Kovalevski, s. 65 **(RL)**.

Kızılderililerin gönüllü olarak çalışmak istememeleri, onlar olmadan da, Afrikalı kölelerin varlığına karşm madenlerin çok zor işletilmesiydi. Böylece *encomenderos*'un insafına kalmış olan Kızılderili köylerinden belirtilen sayıda işçiyi sağlamaları istendi (Peru'da yedide bir, Yeni İspanya Genel Valiliği'nde nüfusun yüzde 4'ü). Bu düzenin ölümcül sonuçları hemen görüldü. IV. Filip'e gönderilen, Dünyevi ve Dinsel Açılardan Şili Krallığı'ndaki Kötü Durum Hakkında Rapor başlığını taşıyan yazarı bilinmeyen bir muhtırada şunlar yazılmıştır: "Yerli sayısındaki azalmanın bilinen nedeni, *encomenderos*'un maden ve tarlalarındaki zorunlu çalışma düzenidir. İspanyolların kullanabilecekleri çok sayıda Siyah bulunmasına, işgalden önce önderlerine ödediklerinin çok üzerinde bir vergi yükü Yerlilerin sırtına bindirilmiş olmasına karşın, zorunlu çalışma düzenine son vermeyi hâlâ olanaksız görmektedirler.[22] Öte yandan, zorunlu çalışmanın bir başka sonucu da Kızılderililerin kendi tarlalarını işleyememeleri, İspanyolların da "boş duran arazi" olduğunu ileri sürerek bu topraklara el koymaları olmuştur. Yerli tarımının çökmesi yozlaşmaya da verimli bir ortam hazırlamıştır. Zurita'ya göre, "yerli yöneticiler varken Kızılderililer tefeci nedir bilmezlerdi." İspanyollar, para ekonomisinin ve vergilendirmenin yararlarını onlara güzelce öğrettiler. Büyük miktarlarda borçlanan Kızılderililerin —hâlâ İspanyollar tarafından çalınmamış olan— sahip oldukları büyük araziler İspanyol kapitalistlerinin ellerine geçti (bu arazilerin toprak değeri Avrupa ihanetinin özel bir bölümünü oluşturmaktadır). Toprak hırsızlığı, vergilendirme, zorunlu çalışma ve tefecilik... bunlar hep birlikte, Kızılderili "mark" topluluğunu çökerten döngüyü oluşturmaktadır. Kızılderililerin geleneksel kamu düzeni ve geleneksel toplumsal bağları, ekonomik temelin, "mark" topluluğu tarımının çöküşüyle çözül-

[22] Aktaran Kovalevski, s. 66 **(RL)**.

dü. Kendi hesaplarına İspanyollar her türlü geleneksel yetkeyi bozarak düzenli bir biçimde bu sistemi çökerttiler. Köy önderleri ile kabile reislerinin *encomenderos* tarafından onaylanması gerekmekteydi; onlar da Kızılderili topluluğu içindeki en ahlaksızları, kendi yardakçılarını söz konusu konumlara getirerek [bu yetkilerini] kullandılar. İspanyolların yeğledikleri bir başka yöntem de, düzenli biçimde Kızılderilileri kendi önderlerine karşı kışkırtmaktı. Hıristiyanlık amaçları doğrultusunda, yerlileri önderleri tarafından sömürülmekten korumak için, hatırlanamayacak kadar eski zamanlardan bu yana yapmakta oldukları ödemeleri önderlerine vermekten bağışık olduklarını açıkladılar. "İspanyollar" diye yazar Zurita, "günümüzde Meksika'da olan biten neyse onu desteklediler: Önderlerin kendi kabilelerini soyduklarını ileri sürdüler; ama bu zorbalığı kınamalarının nedeni başka hiç kimsenin değil, sadece kendilerinin eski önderlerin konumunu ve gelir kaynaklarını ele geçirmek ve yerlerine kendi yardakçıları arasından birilerini oturtmak istemelerinden başka bir şey değildi."[23] Öte yandan, köyün ya da kabilenin önderleri toprakların yasaya aykırı olarak "mark"ın üyeleri tarafından İspanyollara satılmasına karşı çıktıklarında da ayaklanmaları kışkırtmaktan geri durmadılar. Sonuç, sürekli başkaldırmalar ve yasadışı toprak satışları konusunda birbiri ardınca yerliler arasmda açılan davalar oldu. Yıkıntı, açlık ve köleliğin yanı sıra anarşi de Kızılderililerin yaşamını cehenneme döndürmüştü. İspanyol-Hıristiyan korumacılığının sonucu iki cümleyle özetlenebilir: Toprak İspanyolların eline geçti, Kızılderililer yok edildiler. "Hint Adaları'ndaki bütün İspanyol bölgelerinde" diye yazar Zurita,

> başkaları tersini iddia etse de, yerli kabileler ya tamamıyla yok oldular ya da çok küçüldüler. Nakdi ve ayni olarak aşırı ölçüde

[23] Zurita, s. 87'den aktaran Kovalevski, s. 69 **(RL)**

yüksek olan vergiler yüzünden kendileri için bütün değerini yitiren konutlarını ve çiftliklerini bıraktılar; başka bölgelere göç ettiler, sürekli bir bölgeden bir başka bölgeye geçtiler ya da ormanlarda gizlendiler, er ya da geç yabanıl hayvanlara yem olma tehlikesinden dolayı oradan oraya kaçıp durdular. Benim de birkaç kez tanık olduğum ve yerel nüfusla yaptığım görüşmelerden de anladığım kadarıyla çok sayıda Kızılderili canına kıydı.[24]

Ve altı ay sonra, Peru'daki İspanyol hükümetinin bir başka yüksek görevlisi, Juan Ortiz de Cervantes, raporuna şunları yazıyordu: "İspanyol sömürgelerinde yerli nüfus giderek zayıflıyor; eskiden oturdukları alanları bıraktılar, toprakları işlenmiyor ve İspanyollar gerek duydukları sayıda köylü ve çoban bulmak için uğraşıyorlar. Onlarsız altın ve gümüş madenlerinin işletilmesine olanak olmayan Mitayolar diye adlandırılan kabile, İspanyolların işgal ettikleri kentlerden tamamen ayrıldı, ayrılmadıysalar da inanılmaz bir hızla öldüler."[25]

Yerli halkın inanılmaz biçimde direnmesine ve "mark" topluluğunun örgütlenme biçimine şaşırmamak gerçekten olanaksız; çünkü bütün bu koşullara karşın ikisi de on dokuzuncu yüzyılda da hâlâ iyi korunmuş durumdalar.

Hindistan Köyleri

İngiliz büyük sömürgesi Hindistan bize "mark" topluluğunun yazgısının bir başka boyutunu göstermektedir. Burada, dün-

[24] Zurita, s. 341'den aktaran Kovalevski, s. 60 (RL)

[25] Memorial que presenta a su Magesdad el licenciado Juan Ortez de Cervantes, Abogado y Procurador general del Reyno del Peru y encomenderos, sobre pedir remedio del danno y diminución des los indios, 1619, aktaran Kovalevski, s. 61 (RL)

yanın başka hiçbir köşesinde olmadığı kadar, Herschel'ın[26] gökyüzündeki yıldızları ölçüm modeli gibi, düz bir yüzeye yansıyan, birkaç bin yılın tarihini simgeleyen en değişik mülkiyet biçimleri incelenebilir.

Kabile topluluklarının yanı başında köy toplulukları; eşit bölünmeyen toprak üzerinde yaşam boyu mülkiyetin yanında toprağın düzenli olarak eşit bölünmesi; özel, bireysel girişimlerin yanında komünal çalışma; topluluk toprakları üzerinde bütün köy halkının eşit haklarının yanında ayrıcalıklı belli kümeler; son olarak da, komünal mülkiyetin bütün bu biçimlerinin yanı başında kırsal toprakta küçük alt parseller biçiminde özel mülkiyet, kısa süreli kiralama ve uçsuz bucaksız *latifundia*. Bunların hepsi Hindistan'da, daha birkaç on yıl öncesine kadar incelenebilirdi. Hint hukuk kaynakları, "mark" topluluğunun Hindistan'da eski bir düzen olduğunu kanıtlamaktadır. En eski gelenek hukuku olan İÖ dokuzuncu yüzyıldaki Manu Yasası'nda "mark"lar arasındaki sınır uyuşmazlıklarıyla, bölünmeyen "mark"larla, eski "mark"ların bölünmeyen toprakları üzerinde kardeş köyler kurulmasıyla ilgili sayısız hüküm bulunmaktadır. Yasanın tanıdığı tek mülkiyet, kişinin kendi emeğine dayanandır; tarımın yanı sıra yan faaliyet olarak el sanatlarına değinir; Brahmanların gücünü sınırlamak için de onlara sadece taşınırlar üzerinde mülkiyet hakkı tanır. Geleceğin yerli egemenleri, "Raca"lar, bu kurallarda seçilmiş kabile önderleri olarak yer alırlar. Beşinci yüzyıldan sonraki iki yasa olan Yajnavalkya ile Narada'da, kamusal ve yargısal yetke "mark" üyelerinin oluşturduğu mecliste olduğu halde, klan, toplumsal bir örgütlenme olarak kabul edilir. Bireylerin kabahat ve suçlarından topluca sorumludurlar. Seçim-

[26] Friedrich William Herschel (1738-1822), Almanya doğumlu İngiliz gökbilimcidir. Uranüs gezegenini bulmuş ve bulutsu kümesinin [nebula] yıldızlardan oluştuğu varsayımını ortaya atmıştır.

le gelen "mark" önderi köyün başıdır. İki yasa da, en iyinin, en barışsever olanın, en tarafsız topluluk üyesinin bu göreve nasıl seçileceği konusunda öğütler verir, dediklerine uyulmasını önerirler. Narada Yasası iki tür "mark" topluluğu, "husımlık" ya da klana dayalı topluluklar ile aralarında kan bağı olmayan komşu toplulukların "bir arada yaşaması"na dayalı topluluklar arasında ayrım yapar. Ancak, aynı zamanda, iki yasa da bireysel çalışmaya dayalı mülkiyeti tanırlar. Terkedilmiş toprak onu ilk işleyen kişiye aittir. Yasadışı mülkiyet, söz konusu kişiler ancak üç kuşak boyunca toprağı işlemezlerse söz konusu olur. Buraya kadar, Hint halklarının hâlâ, yüzyıllar boyunca İndus bölgesinde, sonra da büyük halk destanları *Ramayana* ile *Mahabharata*'nın doğduğu Ganj fetihlerinin kahramanlık döneminde varolan aynı ilkel toplumsal kümeler ve ekonomik ilişkiler içinde olduğunu gördük. Her zaman derin toplumsal değişimlerin ve tutkuların karakteristik belirtileri olan eski yasalarda, yeni çıkarların ışığında eski yasal görüşlerin nasıl yeniden yorumlandığını, ancak anlatıcılara dayanarak anlamlandırabiliyoruz. Bu da —anlatıcıların çağı olan— on dördüncü yüzyıla kadar Hint toplumunun sosyal yapısında önemli bir düzenleme olduğunun açık kanıtıdır. Aynı zamanda, gerek maddi gerek hukuksal açıdan köylü yığınlarının üzerinde etkili bir ruhban sınıfı da yükselmiştir. Anlatıcılar —feodal Batıdaki Hıristiyan meslektaşlarının yaptığı gibi— taşınmazlar üzerinde ruhban sınıfın sahipliğinin, toprağın Brahmanlara bağışlanmasının, böylece "mark" topraklarının bölünmesinin ve tarımla uğraşan köylü yığınlarının aleyhine ruhban topraklarının oluşumunun gerekçelerini "açıklamak" için eski yasal düzenlemelerin dilini tam olarak çözmek istemişlerdir. Bu gelişme, bütün Doğu toplumlarının ortak yazgısı olmuştur.

Doğunun birçok yerinde, gelişmiş tarımın ölüm kalım sorunu sulamadır.[27] Daha önce, toprağı dönemsel taşkınlardan korumak için açılan kanalları, ırmakları ve düzenli koruyucu önlemlerin yanı sıra Hindistan ile Mısır'da tarımın temelini oluşturan büyük sulama sistemlerini de gördük. Başlangıçtan bu yana, yeterli biçimde finanse edilmiş bu yatırımların hepsi tek tek "mark" topluluklarının yalnızca yeteneklerinin değil, bütçe ve girişimlerinin de ötesindeydi. Yönlendirilmesi ve icrasıyla, tek tek köy "markları"nın üzerinde olan, üst düzeyde bir birlik içinde işgücünü bir araya getirebilecek bir yetkenin ürünüydüler. Doğa üzerinde, köylerinin sınırları içine sıkışmış kitlenin gözleme ve deneyime dayanan egemenliğinin çok ötesinde bir egemenlik biçimi de gerektiriyordu. Bu gereksinme sonucu Doğuda ortaya çıkan, doğaya dayalı bütün dinlerin ayrılmaz bir parçası olan doğaya ilişkin gözlemlerinden ötürü, sulama sistemleri gibi büyük kamu yatırımlarını yönetebilen ruhbanların önemli işlevleri olmuştur. Ruhbanlar tarımsal çalışmaya doğrudan katılmadıklarından, belirli bir gelişmişlik düzeyinin getirdiği özgürlüğe sahiptiler. Elbette, bu tamamıyla ekonomik olan işlev zaman içinde ruhbanlara belirli bir toplumsal güç kazandırmaktan geri kalmamıştır. İşbölümünün sonucu olarak toplumun bu üyelerinin uzmanlaşmaları, köylü yığınlarını sömürme ayrıcalığı çıkarlarına olan, miras yoluyla kalan bir kast düzenine dönüştü. Bu sürecin belli toplumlardaki hızı ve yaygınlığı, Peru'daki İnkalarda olduğu gibi ilkel bir düzeyde mi kalacağı, Mısır'da ya da eski İbranilerde olduğu gibi ruhban sınıf ya da teokrasi tarafından resmi bir devlet kuralına mı evrileceği, her zaman özel coğrafi

---

[27] Bu konuda Luxemburg sayfa kenarına şunları yazmıştır: "1. Kanal yapımı (işbölümü). Buna karşın "mark" topluluğu. 2. Birkaç tür toplum (Kovalevski). 3. Bütün bunlar Müslümanların fetihlerine ve feodalleştirmeye karşın olmuştur. 4. İngilizce."

ve tarihsel koşullara bağlı olmuştur. Ancak bu, aynı zamanda, komşu halklarla sık sık girilen ilişkinin, ruhban sınıfın dışında, ama onunla rekabet içinde olan ya da gerçekte onun da üstünde yer alan bir askeri aristokrasinin ortaya çıkmasına yol açan güçlü bir savaşçı kast olup olmadığına da bağlıdır. Her iki durumda da, örgütlenmesi büyük ekonomik ya da siyasal işlere pek uygun olmayan eski komünist "mark"ın özel ve belirgin zayıflığı ve böylece kendi sınırları dışındaki bölgeleri denetleme düşüncesinden vazgeçmek zorunda kalması, bu işlevleri üstlenen güçlerin egemenliğine yol açmıştır. Köylü kitlelerin ekonomik sömürüsünün ve siyasal egemenlik altına alınmasının temeli bu olmuştur; ister Moğol ve Pers isterse Arap olsun, Doğuyu fetheden barbarlar, askeri güçlerinin yanı sıra, tarım ekonomisinin gerek duyduğu bu tür büyük kamu yatırımlarının yönetimini ve yapımını da denetlemek zorunda kalmışlardır. Nasıl Peru'daki İnkalar yapay sulama projelerinin, yol ve köprülerin yapımını denetlemeyi bir ayrıcalık ve görev olarak görmüşlerse, Hindistan'da birbiri peşi sıra gelen despot Asyalı hanedanlar da aynısını yapmışlardı. Kastların oluşumuna, ülkeye yerleşen despot yabancı yönetimlere, siyasal başkaldırılara karşın sessiz köy yaşamı Hint toplumunun ovalık bölgelerinde var olabilmeyi başarmıştır. Her köyün içinde, siyasal tarihin fırtınalarından kurtulan, kendi sessiz ve dikkat çekmeyen tarihiyle eski biçimleri ortadan kaldıran, yenilerini benimseyen, gönenç ile çöküşü, çözülmeyi ve yenilenmeyi yaşayan "mark"ın temel yasasının eski geleneksel konumu hüküm sürmüştür. Hiçbir vakanüvis bu olaylara değinmemiştir; dünya tarihi Makedonyalı İskender'ın İndus'un kaynaklarına kadar uzanan kanlı seferini anlatır ve kanlı Timur'un ve onun Moğollarının[28] kılıç sesleri ile yetinir-

[28] Timur'un güçleri 1398'de Delhi'de on binlerce kişiyi kılıçtan geçirmiş-

ken, Hint halkının içsel ekonomik tarihine tamamıyla sessiz kalmıştır. Tarihin eski katmanlarından kalanlara dayanarak Hint toplumunun gelişmesini ancak varsayımsal bir örüntü olarak yeniden kurgulayabiliriz. Bunu ortaya çıkaran da Kovalevski olmuştur. Kovalevski'ye göre, on dokuzuncu yüzyılın ortalarmda Hindistan'da hâlâ gözlenebilen değişik türdeki tarımsal topluluklar şöyle bir tarihsel sıralamaya sokulabilirler:

1) En eskisi, bir kabilede kan bağı olanların (klan) tamamını kapsayan saf bir kabile topluluğu olarak nitelendirilebilir; toprakta kolektif mülkiyet vardır ve toprağı birlikte işlerler. Bu nedenle de komünal topraklar bölünmemiştir ve hem hasat, hem de komünal ambarlarda bulunan [ürün] paylaşılmaktadır. Köy topluluğunun en ilkel biçimi ancak kuzey Hindistan'daki birkaç bölgede varlığını korumuştur; ancak buralarda yaşayanlar büyük ölçüde eski soyağacının birkaç dalından (*putti*) gelmektedirler. Kovalevski bunu, özgün kan bağlarının nüfus artışıyla birlikte çözüldüğü, topraklarıyla birlikte topluluktan ayrılan birkaç büyük aileye ayrıştığı Bosna-Hersek'teki *zadruga*'ya benzetmektedir.[29] Önceki yüzyılın ortalarında bile, örneğin kiminde 150, kiminde de 400'e yakın üyenin bulunduğu bu tür çok sayıda köy topluluğu vardı. Ne var ki daha baskın olan, ancak olağanüstü durumlarda, örneğin toprak satıldığında, eski soyağacının bölgesinde toplanmış olan daha büyük aile kümelerinin bulunduğu köy topluluklarıydı. Günlük yaşamda, Marx'ın İngilizce kaynakları kullanarak birkaç

lerdir.

[29] *Zadruga*, ailenin yaşlılarının yönetiminde toprağı işleyen yüz ya da daha çok aile kümesinden oluşmaktadır.

kısa parçada betimlediği üzere, yalıtılmış ve katı kurallara bağlanmış olarak yaşamaktaydılar:[30]

> Bazıları bugüne kadar ulaşan çok eski ve küçük Hint toplulukları toprağın ortak mülkiyetine, tarım ile zanaatçılığının dolaysız bağına ve yeni bir topluluk kurulurken hazır bir plan ve çerçeve hizmetini gören katılaşmış bir işbölümüne dayanır. Bu topluluklar, üretim alanları 100 ile birkaç 1000 acre arasında değişen, kendine yeterli üretim bütünleri oluşturur. Ürünlerin büyük kısmı meta olarak değil, topluluğun kendi ihtiyaçları için üretilir ve bundan dolayı Hint toplumunun bütününde, üretimin kendisi, meta mübadelesinin meydana getirdiği işbölümünden bağımsızdır. Yalnızca ürün fazlası metaya dönüşür; bu da, kısmen, bilinmeyecek kadar eski zamanlardan beri ürünün belirli bir miktarının ayni rant olarak aktarıldığı devletin elinde gerçekleşir. Hindistan'ın farklı kesimlerinde farklı topluluk biçimleri görülür. Bunların en basitinde, topluluk, toprağı birlikte işler ve elde edilen ürün topluluğun üyeleri arasında bölüşülür; aynı zamanda her aile tamamlayıcı bir ev içi üretim faaliyeti olarak iplik eğirme, kumaş dokuma vb. işleri yapar. Aynı biçimde çalışan ve aynı işleri yapan bu kitlenin yanı sıra yargıçlık, polislik ve vergi toplayıcılığı görev ve yetkilerini kendisinde toplayan bir *"önder kişi"*; tarım faaliyeti ile ilgili hesapları tutan ve gerekli her türlü işlem ve kayıtlarla uğraşan bir *muhasebeci*; yasaya karşı gelenleri izleyip cezalandırılmalarını sağlayan, dışarıdan gelenleri koruyan ve diğer köye kadar onlara eşlik eden bir üçüncü memur; topluluğun sınırlarını komşu topluluklardan koruyan bir *sınır bekçisi*; suyu, topluluğa ait su depolarından tarlalara dağıtan bir *su denetim memuru*; din işlerini yöneten bir *Brahman*; topluluğun çocuklarına kum üzerinde okuyup yazma öğreten bir *öğretmen*; astrolog olarak ekim, hasat zamanlarını ve tüm diğer tarımsal faaliyetler için iyi ve kötü olan saatleri bildiren *takvimci Brahman*; her türlü tarım araçlarını yapan ve tamir eden bir demirci ve bir *marangoz*;

---

[30] Burada Rosa Luxemburg sayfanın kenarına "James Mill!!" diye not düşmüştür.

köyün ihtiyacı olan her türlü kap kacağı yapan bir *çömlekçi*; bir berber, elbise ve çamaşırları yıkayan bir *çamaşırcı*; gümüş işleyen bir *kuyumcu*; bazı yerlerde de, bazı topluluklarda kuyumcunun, diğer bazı topluluklarda öğretmenin yerine geçen bir *şair* görülür. Bu bir düzine insana topluluğun bütünü bakar. Nüfus artarsa, ekilmeyen topraklar üzerinde, eski örneğe göre yeni bir topluluk kurulur (...) Topluluktaki işbölümünü düzenleyen yasa, burada, bir doğa yasasının karşı konulmaz otoritesine sahiptir; (...) Kendilerini devamlı olarak aynı şekilde yeniden üreten ve tesadüfen dağıtıldıklarında, aynı yerde, aynı isim altında yeniden kurulan bu kendine yeterli kapalı toplulukların basit üretim organizması, Asya *devletlerinin* durmadan yok olmalan ve yeniden kurulmaları ve ardı arkası kesilmeyen hanedan değişmeleri karşısında bu derece göze batıcı bir tezat oluşturan Asya *toplumlarındaki değişmezliğin* sırrının çözülmesi konusunda bir anahtar sağlar. Toplumun temel iktisadi unsurlarının yapısı, siyaset bulutlarının yarattığı fırtınalardan etkilenmez.[31] [Vurgulamalar eklenmiştir **(RL)**.]

2) İngilizler bu yerleri işgal ettiklerinde özgün kabile topluluğu çoğu yerde çoktan çözülmüştü. Ancak o çözülen yapıdan yeni bir biçim, eşit olmasa da toprağın bölüştürüldüğü bir akraba topluluğu ortaya çıkmıştı. Eşit olmayan toprak parçaları, büyüklükleri ailenin kabilenin atalarıyla yakınlığına bağlı olarak tek tek ailelere verilmişti. Bu tür kuzeybatı Hindistan'da ve Pencap'ta bulunmaktaydı. Toprak parçası ne yaşam boyu elde tutulabiliyor ne de miras yoluyla bir sonraki kuşağa geçebiliyordu; nüfus artışından ötürü ya da geçici olarak [topluluktan] ayrılmış bir akrabaya toprak vermek gerektiğinde yeniden dağıtım zorunlu oluncaya kadar ailenin elinde kalıyordu. Yeni toprak istekleri, genel olarak, genel bir yeniden dağıtımla değil, daha çok ekilmeyen komünal toprakların verilmesiyle karşılanmaktaydı. Böylece aileler toprakları — yasal olmasa da— aslında yaşadıkları sürece ellerinde tutabi-

[31] Marx, *Kapital*, Cilt I, Yordam Yayınları, s. 345-347.

liyor, hatta miras yoluyla da devredilebiliyordu. Bu eşitsiz dağıtılmış komünal toprakların yanı sıra ormanlar, bataklıklar, çayırlar ve ekilmemiş topraklar da bütün ailelerin kolektif kullanımındaydı. Eşitsizliğe dayanan, alışılmamış komünist örgütlenme yeni gruplarla çelişkiye düştü. Her yeni kuşak geldikçe, herkesin kan bağları ilişkisini belirlemek giderek zorlaştı, kan bağı geleneği unutulmaya yüz tuttu ve ailelerin elinde bulunan eşit olmayan toprak parçaları giderek zayıf olanların aleyhine gelişme gösterdi. Öte yandan, birçok bölgede, ister ailenin bir kesiminin ayrılmasından, ister savaştan ya da nüfusun bir başka kesiminin yok olmasından ya da yeni yerleşimlerden ve yeni üyelerin kabul edilmesinden ötürü nüfus kaçınılmaz olarak karışmaya başladı. Böylece topluluk nüfusu, görünüşteki bütün hareketsizliğine ve ilişkilerdeki değişmezliğine karşın, toprağın niteliğine göre tarlalara *(wund)* ayrıldı ve her aile hem (*shola* ya da pirinçten ötürü *sholgura* diye adlandırılan) iyi, sulanan tarlalardan, hem de kötü tarlalardan *(lulmee)* aldı.[32] Önceleri, en azından İngilizler işgal etmeden önce yeniden dağıtım dönemsel değildi; nüfus artışı ailelerin ekonomik durumlarında gerçekten bir eşitsizliğe yol açtığında yapılmaktaydı. Bu, özellikle, kullanılabilir tarla bakımından ellerinde zengin topraklar bulunan topluluklarda böyleydi. Küçük topluluklarda topraklar her on, sekiz ya da beş yılda bir, genellikle de her yıl yeniden pay edilirdi. Verimli arazilerin olmadığı, "mark"ın bütün üyelerine her yıl eşit miktarda toprak pay etmenin imkânsız olduğu yerlerde toprak her yıl yeniden paylaştırılıyordu. Böylece değişik tarlaların kullanımının dönüşümlü olarak yapılması sağlanarak eşitlikçi

---

[32] Ayraç içindeki deyimler, Latin abecesinde yazıldığı gibi yazan Kovalevski'den alınmıştır, s. 84-85. Kuzeybatı Sınır Eyaletleri, günümüzde Pakistan ile Afganistan'daki Peştu dili konuşan bölge üzerine 1845 tarihli bir İngiliz raporunu kaynak göstermiştir.

bir denge korunabiliyordu. Nitekim Hint kabile topluluğu, tarihsel açıdan orijinal Germen "mark" topluluğu olarak kurulan bir biçime bürünmek suretiyle çözülüp sona eriyor.

İngiliz Hindistanı ve Cezayir[33] ile birlikte, Avrupa kapitalizmi ile ilişkiye geçtikten sonra eski komünist ekonomik örgütlenmenin umutsuz mücadelesi ve trajik sonu ile ilgili iki klasik örneği öğrenmiş bulunmaktayız. Tarihin tamamıyla bambaşka bir süreç izlediği ülkenin oluşturduğu ilginç örneği boşlarsak, "mark" topluluğunun değişebilir yazgısının resmini tam olarak çizmiş olmayız. Bu örnekte, devlet güç kullanarak köylülerin komünal mülkiyetini yıkmaya kalkışmamıştır; tam tersine, elindeki bütün araçları kullanarak onu kurtarmaya ve korumaya çalışmıştır. Bu ülke çarlık Rusya'sıdır.

Rus Köyü

Rus köylü komününün kökeni üzerine onlarca yıldır süregelen devasa kuramsal tartışmayla ilgilenmek gibi bir derdimiz olmayacak. Rus Profesör Çiçerin'in[34] 1858'deki "keşfinin", Rusya'daki tarım komününün tarihsel bir sürecin ürünü olmadığını, bu durumun Çarlığın maliye politikasının yapay bir ürünü olduğunu ileri sürmesinin Alman bilim insanları tarafından[35] iyi karşılanmış ve kabul görmüş olması çağdaş burjuva bilim insanları arasında [görülen] ilkel komünizme yönelik düşmanca tutumla tam bir uyum içindeydi. Liberal bilim insanlarının, tarihçiler gibi, büyük çoğunluğunun reaksiyoner

---

[33] Cezayir ile ilgili bölüm elyazmalarında eksiktir; belki de *Sermaye Birikimi*'nde kullanılmıştır.

[34] Boris Nikolayeviç Çiçerin (1828-1904), serflerin özgürleşmesini savunan, Hegel üzerine de yazan liberal tarihçi ve felsefecidir.

[35] Bkz. Plekhanov ve Rus Sosyal Demokrasisi üzerine *Handwörterbuch*'un yeni baskısı. Ayrıca Engels, "Son Söz" [1894] içinde "On Social Relations in Russia" [MECW 27, s. 432-433]. Eduard Meyer **(RL)**

meslektaşlarından çok daha etkisiz olduklarının bir kez daha kanıtını sunan Çiçerin, Maurer'den bu yana Batı Avrupa'da kesinlikle çoktan terk edilmiş olan bir kuramı, Rusların muhtemelen on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda, içinde değişik toplumların geliştiği tekil koloniler kurduklarını hâlâ kabul etmektedir. Böylece Çiçerin, kolektif ürün rotasyonu ile toprak parçalarının kullanımını toprak şeritlerindeki ekinin örtüşmesinden türetmekte, toprak üzerindeki kolektif mülkiyetin sınır uzlaşmazlıklarının bir sonucu olduğunu, "mark" topluluğunun kamusal gücünün de on altıncı yüzyılda konulan kelle vergisinin getirdiği toplu yükten kaynaklandığını düşünmektedir. Böylece, tipik bir liberal tavrıyla bütün tarihsel bağlamları, nedenleri ve sonuçları tepetaklak etmektedir.

Rusya'daki köylü tarım komününün eskiliği ya da kökenleri üzerine kim ne düşünürse düşünsün, her durumda serflikten ve çözülmesinden daha uzun bir geçmişe sahip olmuş, son zamanlara kadar gelmiştir. Burada sadece onun on dokuzuncu yüzyıldaki yazgısı ile ilgileneceğiz.

Çar II. Aleksandr "köylülerin özgürleşmesi" denilen düzenlemeyi yaptığında —Prusya örneğini izleyerek—, köylüler kendi topraklarını efendilerinden satın aldılar; görünüşte efendilerin sahip oldukları en kötü topraklar için bonolar verilerek zararlar hazine tarafından karşılanmış, köylülere verilen topraklar karşılığında da, yılda yüzde 6 faizle 49 yılda geri ödenmek üzere 900 milyon ruble tutarında bir borç çıkartılmıştı. Ancak bu topraklar, Prusya'da olduğu gibi tek tek köylü ailelerin özel mülkiyetine verilmemiş, devredilemez ve ipotek edilemez komünal mülkiyet biçiminde bütün topluluğa verilmişti. Böylece birey üyeler borcun geri ödenmesinden bağışık tutulmuş, değişik vergi ve harçlarla birlikte borcun ödenmesinin sorumluluğu da topluluğun bütününün olmuştu. Bu yolla Büyük Rusya'nın uçsuz bucaksız topraklarında köylü kitleler örgütlenmişlerdi.

1890'lı yılların başlarında (Polonya, Finlandiya ve Don Kazakları dışında) Avrupa Rusyasındaki toprakların mülkiyet durumu şöyleydi: Büyük bölümü kuzeydeki ormanlık alanlar ile ıssız topraklardan oluşan kamusal mülkiyette 150 milyon *dessatin*;* emperyal mülkiyette yedi milyon; kiliselerin ve belediyelerin mülkiyetinde dokuz milyonun altında; özel mülkiyette 93 milyon ki sadece yüzde 5'i köylülerin, gerisi aristokrasinindi; 131 milyon *dessatin* de köylülerin komünal mülkiyetinde bulunuyordu. 1900'e gelindiğinde Rusya'da 122 milyon hektar arazi komünal mülkiyetteydi; tek tek köylülerin mülkiyetinde olan da sadece 22 milyon hektardı.

Rusya'daki köylülüğün bu devasa alandaki ekonomisine bakıldığında, yakın zamanlara kadar, hatta kısmen bugün de söz konusu olduğu gibi, ister Almanya ya da Afrika'da, ister Ganj ya da Peru'da gözlenmiş olsun, "mark" topluluğunun kendine özgü yapısı kolaylıkla görülebilir. Ormanlar, çayırlar ve su kaynakları bölünmemiş komünal mülkiyeti oluştururken, tarım arazileri parçalara ayrılmıştı. İlkel üç ürün rotasyonuyla yaz ve kış tarlaları toprağın niteliğine göre şeritlere, her şerit de daha küçük parçalara bölünmüştü. Yaz şeritleri Nisan'da, kış şeritleri de Haziran'da dağıtılırdı. Toprak dağıtımının hakça olmasına özen gösteriliyordu; toprak kullanım çeşitliliği öyle gelişmişti ki, örneğin, Moskova hükümeti yaz ve kış tarlalarda ortalama on birer şerit olduğunu, böylece her köylünün işlemek için en az 22 şeride bölünmüş toprağı olduğunu görmüştü. Topluluk da, genel olarak gerekli olduğunda, topluluk için işlenecek toprak parçalarını parselliyor ya da aynı amaçla her üyenin tahıl vermek zorunda olduğu envanterine alıyordu. Bu ekonomik birimler teknik gelişmeler dikkate alınarak öyle düzenlenmişti ki, her köylü ailesi, gübre atmak koşuluyla toprağı on yıl boyunca elinde tutabiliyor ya da her

* 1,09 hektar eşdeğeri bir alan ölçü birimidir (ç.n.).

tarlayı daha en başından gübrelenecek parçalara bölerek on yılda bir yeniden paylaşıma hazır tutuyordu. Kendir tarlaları ile meyve ve sebze bahçeleri için de aynı kural geçerliydi.

Değişik çayır ve otlakların topluluk sürülerine ayrılması, otlakların çitle çevrilmesi, tarlaların bakımı, tarla düzeninin belirlenmesi, tarlada çalışma zamanları ve yeniden paylaşımın tarihi ve biçimi hep topluluk ya da daha açıkçası köy meclisinin yetkisindeydi. Yeniden paylaşımın zamanlamasında çok büyük bir çeşitlilik söz konusuydu. Örneğin, bir eyalette, Saratov'da, 1877'de araştırma yapılan 278 köy topluluğunun yarıya yakını her yıl yeniden paylaşım yaparken, geri kalan yarısı iki, üç, beş, altı, sekiz ve on bir yılda bir yeniden paylaşım yapıyordu; gübreleme yapan 38 topluluk ise yeniden paylaşım yapmaktan vazgeçmişti.[36]

Rus "mark" topluluğu için özgün olan toprağın bölüştürülme yöntemiydi. Cermenler arasında yaygın olan eşit parçalar ilkesi Rusya örneğinde geçerli değildi; Peru'da olduğu gibi, ailelerin gereksinmelerine bağlı olarak da belirlenmiyordu. "Köylülerin kurtuluşu"ndan sonra komün yaşamına egemen olan vergilendirmeydi; her köy kurumunun işleyişi vergilendirme bazmda gerçekleşiyordu. Çarlık hükümeti için vergilendirme yasal olarak denetlenebilir diye adlandırılan yükümlülerine dayanmaktaydı; onlar da, yaş ayrımı gözetilmeden, toplulukta bulunan ve Büyük Petro'nun ilk köylü sayımını yaptırmasından bu yana, Rus halkının korkusu olan ve bütün toplulukları aşağılayan "denetçiler" tarafından her yirmi yılda bir belirlenen erkeklerdi.[37]

---

[36] Bkz. V. G. Trirogov, *Obschina i podat* (St. Petersburg, 1882), s. 49 **(RL)**

[37] 1719'da Petro'nun yayınladığı bir fermanla yapılan ilk "revizyon", sanki yabancı topraklara yapılan sefer gibi örgütlenmişti. Askerler borcunu geciktiren valileri kelepçeleyerek kendi makamlarında tutuklamak ve "iflah oluncaya kadar" orada tutmakla görevlendirilmişlerdi. Köylü listelerini

Hükümet, denetlenen "can" sayısına göre köyleri vergilendiriyordu. Ancak komün yükümlü olduğu götürü vergileri işçi sayısına göre çiftlikler arasında paylaştırıyordu. Çiftliklerin vergilendirilmesi her toprak parçasının nasıl ölçüldüğüne bağlıydı. Böylece Rusya'daki toprak bölüşümü köylüler için bir beslenme kaynağı değil, vergi kaynağı oldu. Her çiftliğe sağlanan bir çıkar değil, topluluğun her üyesine topluma hizmet etmesi için yüklenen bir görevdi. Bu nedenle de, toprak bölüşümünün yapıldığı bir Rus köy meclisinden daha özgün bir şey yoktur. Her yerde, çok cömert biçimde verilen toprak parçalarına karşı yükselen protesto sesleri duyulabiliyordu. Gerçek işçi çalıştırmayan yoksul aileler ile aile üyelerinin çoğu kadınlardan ve küçük yaştakilerden oluşan ailelere bir parça toprak verilmezken, yoksul köylü kitleleri daha büyük toprak parçaları almaları için zengin köylüleri zorluyorlardı. Rus köylerindeki yaşamın merkezindeki vergi yükü devasa boyuttaydı. Borç ödemelerinin tepesinde kelle vergileri, köy vergisi, kilise vergisi, tuz vergisi vb bulunuyordu. Seksenli yıllarda kelle vergisi ile tuz vergisi kaldırıldı; ama vergi yükü öylesine ağırdı ki, köylülüğün bütün ekonomik kaynaklarını yiyip bitiriyordu. Doksanlı yıllardaki bir istatistiğe göre, köylülerin yüzde 70'i kendisine verilen topraklardan asgari geçimini bile sağlayamıyordu; yüzde 20'si kendisini besleyebiliyordu ama hayvan sahibi olamıyordu; kendi gereksinmelerinin ötesinde pazara götürülebilecek bir artık elde edebilenler sadece yüzde 9'du. Sonuçta, "köylünün kurtuluşu"nun hemen arkasından Rus köyünde sık sık görülen olay, verginin zamanında öden-

---

tamamlamak görevi verilen ve "canların" saklanmasına yardım eden rahipler görevlerinden alınıyorlar ve "yaşı ilerlemiş olsa da acımasızca dayaktan geçiriliyor ve köle gibi çalıştırılıyordu." "Can" sakladıklarından kuşkulanılanlar işkenceden geçiriliyorlardı. Sonraki "revizyonlarla", şiddeti azalarak uygulansa da, aynı oranda kanlı olmaya devam etmişti. **(RL)**

memesiydi. Daha yetmişli yıllarda, yılda ortalama elli milyon ruble olan kelle vergisine eşlik eden vergilerdeki on bir milyon ruble yıllık açıktı. Kelle vergisi kaldırıldığında da, seksenli yıllardan sonra eşanlı artırılan dolaylı vergilerden ötürü Rus köyünde yoksulluk artmaya devam etti. Ödenmeyen vergiler 1904'de 127 milyon ruble olmuştu; toplanması tamamıyla olanaksız olduğundan ve genel devrimci mayalanmadan ötürü neredeyse tamamı ertelenen bir borçtu. Vergiler köylünün gelirini yiyip bitirmekle kalmıyor, onları yan işler aramaya da itiyordu. Bunlardan biri de, insanları Rusya içlerine göç etmeye iten mevsimlik tarım işçiliğiydi. Sonuçta, köylerdeki en güçlü erkekler, gündelikli işçi olarak kiralanmak üzere büyük malikâne topraklarının bulunduğu yerlere göçtüler; geride bıraktıkları kendi toprakları ise yaşlıların, kadınların ve yarı yetişkin işçilerin daha güçsüz ellerine kaldı. Kentler ise bir başka olanak sunuyordu: İmalat sanayileri. Bundan ötürü de merkezdeki sanayi bölgelerinde, sadece kışları kente göçen, çoğunlukla dokuma fabrikalarında çalışan, tarlada çalışmak üzere kazandıklarıyla ilkbaharda köylerine dönen geçici işçiler sınıfı oluştu. Nihayet, birçok bölgede de sanayide ev işi ya da taşımacılık ya da odun kesme gibi geçici tarım işleri ortaya çıktı. Bütün bunlara karşın, köylü kitlelerin büyük bölümü zar zor geçimini sağlayabiliyordu. "Mark" topluluğunda vergilendirme topluluk üyelerinin sadece çiftçilikten kazandıklarını değil, elde ettikleri yan gelirleri de eritiyordu. Vergilerin ödenmesinden topluca sorumlu olan "mark" topluluğu, devlet tarafından, üyelerine karşı uygulayacakları güçlü araçlarla donatıldılar. Vergisini ödeyemeyenleri dışarıya ücretli emek olarak kiralayabiliyor, elde ettikleri gelire el koyabiliyordu. Köylülere onların köyden ayrılmasını olanaksız kılan iç pasaportlar verip onları dışarıda çalışma olanağından yoksun bıraktılar. Nihayet, vergilerini sürekli ödemeyenlere bedensel

ceza verme konusunda yasal hakları da oldu. Böylece Rus köyleri, sürekli olarak, Rusya'nın içlerinde ürkütücü bir görünüm kazandı. Vergi toplayıcının gelmesiyle, Çarlık Rusya'sında "ödemede gecikenlere dayak" deyiminin ortaya çıkaran bir süreç başlıyordu. Köy meclisinin tamamı bir araya geldiğinde, "vergiden kaçınan"ın pantolonu çıkartılıyor, bir sıraya yatırılıyor, topluluk üyeleri, birbiri ardı sıra, huş ağacından yapılma bir değnekle acımasızca vuruyorlardı. Dövülenin –ki çoğunlukla hane halkının erkek reisi, hatta saçları ağarmış yaşlı bir erkek oluyordu bu– gözyaşları ve çığlıklarına yüksek yetkililer gözcülük ediyorlar, çan çalarak görevlerini sona erdirdiklerinde de troykalarına binerek aynı cezayı yinelemek üzere bir başka topluluğa doğru yola çıkıyorlardı. Bir köylünün alenen cezalandırılmaktan kurtulmak için intihar etmesi çok sıradışı bir olay değildi. Bu koşulların bir başka özgün ürünü "vergi dilenciliği"ydi; yoksul düşürülmüş yaşlı bir köylü dilenerek vergiyi toplayabilmek üzere yollara düşüyor, topladığı parayı geriye, köye getiriyordu. Devlet, bir vergi aygıtına dönüşen "mark" topluluğunu yakından ve sürekli izliyordu. Örneğin, 1881 tarihli yasa, topluluğun tarım toprağını ancak köylülerin üçte ikisinin kararıyla satabileceğini öngördü; gene de, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Çarlık Toprakları Bakanlığı'nın onayının alınması zorunluydu. Köylüler, kendilerine miras kalan toprağı sadece "mark" topluluğunun öteki üyelerine satabiliyorlardı. İpotek kesinlikle yasaktı. Çar III. Aleksandr zamanında, köy topluluğunun bütün özerkliği gasp edildi ve Prusya'daki bölge yönetimlerine benzeyen bir kurum olan "Toprak Başkanları"nın işaret parmağına bakar duruma getirildiler. Köy meclisinin kararları bu görevlilerin onayından geçmek zorundaydı; vergi matrahının belirlenmesi ve vergilerin toplanması gibi toprağın yeniden bölüşülmesi de onların gözetimi altındaydı. 1893'deki yasa, zamanın baskısıyla, her on iki yılda bir toprağın yeniden

bölüşülebileceği hükmünü getirerek kısmi bir ödün verdi. Ancak, aynı zamanda, topluluğun razı olması koşulunu "mark" topluluğunun elinden alarak, bunun ancak söz konusu kişi, borcun kendi payına düşen miktarının tamamını ödemesi durumunda söz konusu olabileceği hükmünü getirdi.

Köy topluluğunu bunaltan bütün bu yapay yasal zorunluluklara, üç bakanlığın koruyuculuğuna ve *chinovnik* (küçük memurlar) yığınına karşın "mark" topluluğunun çözülmesi gene de uzun süre geciktirilemedi. Yıkıcı vergi yükü; köylülerin tarımda ve sanayide ek ücret elde edebilecekleri işlere yönelmelerini izleyen tarım ekonomisinin çöküşü; köylülüğün yerinden edilmesi sırasında aristokrasi tarafından zaten yağmalanmış olan toprağın, özellikle de otlaklar ile ormanların kıtlığı; artan nüfustan ötürü ekilebilir arazinin azalması söz konusuydu. Bunların sonucunda iki kritik olay gerçekleşti: Kente kaçış ve köyde tefeciliğin ortaya çıkması. Sahip olunan toprağın, geçimi sağlamaya değil de, sanayide ya da bir başka yerde yapılan yan işlerle birlikte giderek sadece vergi yükünü hafifletmeye yaraması, "mark" topluluğu üyesi olmayı köylülerin boynuna geçirilen demirden bir açlık zincirine dönüştürmüştü. Topluluğun yoksul üyelerinin doğal isteği de bu zincirden kurtulmak oldu. Yüzlerce kaçak, belgeleri olmadan başıboş dolaşanlar olarak polis tarafından topluluklarına geri gönderiliyor, gözdağı vermek için de bir sıranın üzerine yatırılıp topluluktakiler tarafından sopayla dövülüyorlardı. Ancak ne sopalar ne de pasaport dayatmaları köylülerin kitlesel kaçışlarını önlemede başarılı olabildi; "köy komünizmi" cehenneminden kaçmak isteyen köylüler geceleri ve siste, sanayi proletaryası denizine katılmak üzere kentlere kaçıyorlardı. Aile bağları ya da başka nedenlerden ötürü kaçamayanlar ise tarımsal komünün dışına çıkmanın yasal bir yolunu bulmaya çalışıyorlardı. Bunun için kendi paylarına düşen borcu ödeme-

leri gerekmiş ve bu konuda tefeciler kendilerine yardımcı olmuştu. Önceleri, sadece vergi yükü ile bu borcu ödeyebilmek için tahıllarını en kabul edilemez koşullarda satmaya zorlanmaları Rus köylüsünü tefecilere mahkûm etmişti. Her zor durum, her kötü hasat tefecilere başvurmayı kaçınılmaz kıldı. Sonunda, kendilerini borçlandıran ve bu nedenle belirsiz bir süre hizmet etmek ve borç ödemek zorunda kaldıkları tefecilerin boyunduruğu altına girmeden topluluk boyunduruğundan kurtulabilmek çoğu köylü için olanak dışı hale geldi. Böylece yoksullaştırılmış köylüler sefaletten kurtulabilmek için "mark" topluluğundan kaçmaya çalışırlarken, zengin köylüler onlara sırt çevirmiş, çoğu zaman da yoksul olanların komünal vergi yüklerinden kaçınmak için komünün dışına çıkmışlardı. Zengin köylülerin resmen ayrılmaları kısıtlanmışsa da, büyük bölümü aynı zamanda tefeci de olan bu kişiler, köylü kitleler üzerinde yöneticilik gücü oluşturmuş ve borçlu, bağımlı çoğunluğa kendileri yararına olan kararları nasıl aldıracaklarını bilmişlerdi. Böylece, resmen eşitliğe ve komünal mülkiyete dayanan köy topluluğunun can alıcı noktasında küçük ama etkin bir köy burjuvazisi ile bağımlı ve proleterleştirilmiş köylülerin ayrıştığı açık bir sınıfsal bölünme ortaya çıkmıştı. Vergilerle çökertilen, tefeciler tarafından kemirilen ve içeriden bölünen köy topluluğunun çöküşü dışarıda da dalgalanmalara yol açmış, seksenli yıllarda kıtlıklar ve köylü ayaklanmaları Rusya'da sık sık görülür olmuştu. İçerideki hükümet de vergi koyanlar kadar acımasızca ayaklananların peşine düşmüş ve köyleri "yatıştırmak" için asker gönderilmişti. Birçok bölgede, açlıktan ve kanlı karışıklıktan ötürü Rusya'daki tarım toprakları korkunç ölümlere tanıklık etmişti. Rus *mujik*leri Hintli köylülerin yazgısıyla yüz yüze gelmiş ve aynı yazgıyı paylaşanlar Orissa[38], Saratov, Samara ve Volga'nın aşağısı olmuş-

[38] İngiliz yönetimindeki Hindistan'da yaşanan korkunç 1865-1866 kıtlı-

tur.[39] Sonunda 1904 ve 1905'te Rusya'da kent proletaryasının devrimi patladığında, o noktaya kadar kargaşanın egemen olduğu köylü ayaklanmaları, ilk kez bütün ağırlığıyla siyasal bir öğe olarak devrim terazisinde yerini almış ve tarım sorunu temel bir sorun durumuna gelmiştir. Önünde durulamaz bir sel olarak köylüler aristokrat malikânelerine akıp toprağa duydukları istekle "aristokrat yuvaları"nı ateşe verdiklerinde ve işçilerin partisi köylülüğün huzursuzluğunu, devlet mülklerini ve toprak sahibi malikâneleri herhangi bir tazminat ödemeden kamulaştırıp köylülere vermeye dönük devrimci bir isteği öne sürdüğünde, Çarlık, yüzyıldır demirden bir kararlılıkla uyguladığı toprak siyasetinden vazgeçmek zorunda kalmıştı. Yeniden canlandırılamayacak olan "mark" topluluğu uygulaması terk edilmişti. Daha 1902'de, köy topluluğunun Rusya'ya özgü kökleri koparılmış, vergilerden topluca sorumlu olma hali kaldırılmıştı. Kuşkusuz, bu önlem Çarlık maliye politikaları tarafından etkin biçimde hazırlanmıştır; dolaylı vergiler öyle bir düzeye gelmişti ki, doğrudan vergilerden kolaylıkla vazgeçilebilmişti. Örneğin, 1906 bütçesinde 2,030 milyon ruble olan toplam gelirin sadece 148 milyon rublesi doğrudan vergilerden geliyor, 1,100 milyon rublesi ise dolaylı vergilerden elde ediliyordu; bunun da 558 milyonu, "liberal" bakan Kont Witte'nin[40] içki alışkanlığıyla mücadele etmek için uyguladığı alkollü içecek tekelinden sağlanmaktaydı. Köylülerin yoksullukları, umutsuzlukları ve boş vermişlikleri, ortak yükümlülüğün en uygun biçimi olan *bu* verginin tam zamanında konulmasına katkıda bulunmuştu. 1905 ve 1906'da,

---

ğına yollama yapılmaktadır.

[39] Bkz. C. Lehmann ve Parvus, *Das hungernde Rußland. Reiseeindrücke, Beobachtungen und Untersuchungen* (Stuttgart, 1900) (RL)

[40] Sergei Witte (1849-1915), mutlakiyetçiliği korurken Batı türü bir çağdaşlaşmanın yolunu arayan üst düzey bir memurdu.

kurtulmak için ödenmesi gereken vergilerden arta kalan borç yarı yarıya azaltıldı, 1907'de de tamamı ertelendi. Böylece 1907'de uygulanan "Toprak Reformu" açıkça küçük köylülerin özel mülkiyet sahibi yapılmasını görev edindi. Bunun yolu, beylik arazinin, Çarlık arazisinin ve kısmen de büyük topraklara sahip malikanelerin parsellenmesi olacaktı. Böylece, yirminci yüzyılın proletarya devrimi, daha en başta, [devrimin] tamamlanmadığı aşamada, zaten can çekişmekte olan ve Çarlık tarafından yapay biçimde sürdürülen "mark" topluluğunun son kalıntılarını da ortadan kaldırdı.

Genel Bir Olgu Olarak İlkel Komünizmin Çözülüşü

Rus köyü ile birlikte, ilkel toprak komünizminin değişik yazgısı da son buldu; döngü kapandı. Toplumsal gelişmenin doğal bir ürünü olarak başlayan, ekonomik ilerlemenin ve toplumun maddi ve manevi gelişmesinin en iyi güvencesi olan "mark" topluluğu siyasal ve ekonomik geriliğin kötüye kullanılan bir aracı olarak orada sona erdi. Aynı topluluğun, çarın mutlakıyetçi düzeninin hizmetinde olan üyeleri tarafından değneklerle dövülen Rus köylüsü, ilkel komünizmin sınırlarına ilişkin en korkunç tarihsel eleştiriyi de bu toplumsal biçimin bile diyalektik yasaya tabi olduğu, aklın akılsızlığa, yararın belaya döndüğü olgusunun en iyi kanıtını sunmaktadır.

"Mark" topluluğunun yeryüzündeki değişik ülkelerde ve değişik yerlerdeki yazgısı üzerinde daha derinlemesine düşünüldüğünde akıllarda iki olgu belirir. Katı, değişmez bir örüntü olmaktan uzak olan ilkel komünist ekonomik düzenin bu en üst ve son biçimi, değişik örneklerinde görüldüğü üzere, her şeyin ötesinde, sonsuz bir çeşitlilik, esneklik ve uyum yeteneği sergilemiştir. Böylece de, [gösterdiği] yavaş gelişmeden ötürü ilk bakışta dışarıdan görülemeyen, her koşulda ve her

anlamda tam bir dönüşüm yaşamıştır. Ancak toplum içinde yeni biçimler eskilerinin yerini almış, bu nedenle de her türlü yerli ya da yabancı siyasal üstyapı kurumlarında, ekonomik ve toplumsal yaşamda ayakta kalmış, sürekli gelişmiş, bozulmuş, gelişmiş ve çökmüşlerdir.

Aynı zamanda, bu toplumsal biçim, elbette ki esnekliği ve uyum yeteneğinden ötürü olağanüstü bir direnç ve kararlılık göstermiştir. Siyasal tarihteki bütün fırtınalara göğüs germiş ya da daha çok edilgen olarak onlara katlanmış, geçmelerini beklemiş ve yüzyıllar boyunca her türlü istilaya, yabancı yönetimine, despotizme ve sömürüye sabırla dayanmıştır. Katlanamadığı ya da üstesinden gelemediği tek şey Avrupa uygarlığı, yani kapitalizm ile ilişkisi olmuştur. Eski toplum için bu, ölümcül, evrensel ve istisnası olmayan bir karşılaşma olmuş ve yüzyılların ve en barbar Doğulu istilacıların yapamadıklarını yapmıştır: Bütün geleneksel bağların kopartılarak toplumsal yapının tamamının içerden çözülmesi ve toplumun çok kısa bir süre içinde biçimsiz bir moloz yığınına dönüştürülmesi.

Ancak Avrupa kapitalizminin bu öldürücü soluğu, ilkel toplumu kaçınılmaz çöküşüne götüren son öğe olsa da tek öğe değildi; [çöküşün] tohumları toplumun bağrında da filizlenmişti. Değişik örneklerden bildiğimiz, çöküşe neden olan değişik araçları birlikte ele alırsak, bunun belli bir tarihsel sıra oluşturduğunu görürüz. Katı örgütlenmiş bir ekonominin temeli olarak üretim araçları üzerindeki komünist mülkiyet en üretken toplumsal emek sürecinin ve onun çağlar boyunca sürmesinin ve gelişmesinin başlıca maddi güvencesi oldu. Ancak güvenceye aldığı emek verimliliği, gelişmesi çok yavaş da olsa, zaman içinde komünist örgütlenme ile zorunlu olarak çatıştı. Saban kullanımıyla daha ileri düzeyde bir tarıma doğru kesin gelişmesi tamamlandıktan ve bu temel üzerinde "mark"

topluluğu pekiştikten sonra, üretim teknolojisindeki gelişmenin sonraki adımı, belli bir süre sonra, tarım teknolojisinin o aşamasında ancak daha yoğun küçük işletmeler ve emeğin toprakla daha güçlü ve yakın ilişkide bulunması sonucu ulaşılabilecek olan *daha yoğun* bir ekime [geçilme] gereksinmesiydi. Aynı toprak parçasının aynı çiftçi aile tarafından daha uzun süre kullanılması, toprağın daha özenle işlenmesinin önkoşuluydu. Toprağın yeniden bölüşümünün giderek bırakılmasının ardında yatan neden, Rusya'da olduğu gibi Almanya'da da, toprağa gübre atılmasıydı. Genel olarak, "mark" topluluğunun yaşamında, nerede olursa olsun değişmeyen bir özellik ayırt edebiliriz: Toprağın yeniden pay edilmesi uygulamaları arasındaki aranın gittikçe açılması doğrultusundaki eğilim — ki bu, genel olarak, er ya da geç, pay edilen topraktan miras kalan toprağa doğru bir dönüşüm yaşanmasına yol açmıştır. Nasıl komünal mülkiyetten özel mülkiyete dönüşüm emeğin güçlenmesini izlemişse, en uzun süre komünal mülkiyette kalanların orman ve otlaklar olduğu, yoğun olarak işlenen tarım topraklarının ise önce "mark" topluluğunun parçalanmasına, sonra da miras yoluyla geçmesine yol açtığı görülebilir. Ekilebilir toprak parçalarında özel mülkiyetin oluşmasıyla komünal "ekonomik örgütlenmenin tamamı ortadan kalkmamış, orman ve otlakların zorlamasıyla tarım arazilerinin değişik bileşimleri ile var olmayı, ekonomik ve toplumsal eşitlik de eski toplumun can damarı olmayı sürdürmüştür. Önceleri, genellikle yüzyıllarca süren eski gelenekler uyarınca çalışan ve yaşayan küçük çiftçilerin bir bölümünün yaşam koşulları etkilenmişti. Ancak mülkiyetin miras yoluyla geçebilmesi, özellikle köylü mülklerinin satın alınabilmesi ve satılabilmesi zaten gelecekteki eşitsizliklere de kapı açmıştı.

Sözü edilen süreç sonunda geleneksel toplumsal örgütlenmenin gömülmesi çok yavaş gerçekleşti. Bu işin daha hızlı ve kapsamlı olmasına yol açan başka tarihsel öğeler de mevcuttu;

bunlar, "mark" topluluğunun dar sınırlarından ötürü özü itibariyle üstesinden gelinmesi olası olmayan kapsamlı bayındırlık işleridir. Doğu'daki tarım için yapay sulamanın ne kadar kritik önemde olduğunu yukarda görmüştük. Emeğin bu büyük güçlenmesi ve verimliliğin önemli ölçüde artması, Batı'da, gübrelemeye geçiş gibi çok farklı ve yaygın sonuçlara neden oldu. Başlangıçta, yapay sulamanın yapılması, önemli oranda, büyük ölçekli işletmelere gerek duymuştur. "Mark" topluluğu içinde bunun üstesinden gelebilecek elverişli kurum bulunmadığından topluluk dışında özel kurumların oluşturulması gerekmişti. Kamusal su işlerini yönetmenin rahiplerin ve Doğu'daki her hükümranın egemenliğinin kaynağı olduğunu biliyoruz. Ancak Batı'da ve daha genel olarak bugünkü devlet örgütlenmesiyle karşılaştırıldığında çok basit olsa da, her ilkel toplumun başa çıkamayacağı değişik kamusal işler vardı; toplumun gelişmesi ve ilerlemesiyle ortaya çıkan bu tür işler özel örgütlenmeleri gerekli kılıyordu. Her yerde — Almanya, Peru, Hindistan, Cezayir'de— gelişme yolu, ilkel toplumda, seçilmiş kamu görevlilerinin yerlerini miras yoluyla gelenlere bırakma eğilimine neden olmuştur. Ancak başlarda yavaş ve pek anlaşılamadan gelişen bu süreç yine de komünist toplumdan bir kopuş anlamına gelmiyordu; kamusal makamların miras yoluyla geçmesi daha çok, ilkel toplumun özünde olduğu gibi burada da, gelenek ile kişisel ve kolektif deneyimlerin bu tür görevlerin üstesinden başarıyla gelebiliyor olmasının doğal bir sonucuydu. Zaman içinde, makamların miras yoluyla geçmesi, kaçınılmaz olarak, topluluğun hizmetkârları olarak hükmeden küçük bir yerli aristokrasinin ortaya çıkmasına yol açtı. Romalıların *ager publicus** dedikleri bölünmemiş "mark" toprakları, gücün el değiştirdiği bu aristokrasinin ko-

* Kamu toprakları (ç.n.).

numunun gelişmesinin ekonomik temeli oldu. "Mark"ın bölünmemiş ya da kullanılmayan topraklarının gasp edilmesi, köylü kitlelerinin tepesine çöreklenen ve siyasal olarak onları kendine bağlayan bütün yerli ve yabancı hükümranların ortak yöntemiydi. Başlıca uygarlık merkezleriyle bağlantısı kesilen bir halk söz konusu olduğunda, aristokrasi kendi yaşam biçimini kitlelerinkinden büyük ölçüde ayrıştırmayabilir, belli demokratik ve geleneksel basitliklerin zenginlikteki farklılıkları örttüğü üretim sürecinde doğrudan yer de alabilirdi. Kitlelerden, hayvan varlığı açısından daha güçlü, kamusal işlerde de daha etkili olan Yakutlardaki aşiret aristokrasisi böyledir. Ancak daha uygar halklarla bir ilişki söz konusu olduğunda ve ticaret de başladığında, işlenmiş mallara duyulan gereksinme ve çalışmaktan uzaklaşma aristokrasinin ayrıcalıklarını artırmış, toplumda gerçek bir statü farklılığı ortaya çıkarmıştır. Bunun en tipik örneği Homeros sonrası dönemdeki antik Yunan'dır.

Nitekim ilkel toplumdaki işbölümü, kaçınılmaz olarak, er ya da geç, siyasal ve ekonomik eşitliğin içerden çökmesine yol açtı. Ancak bu süreçte kamusal bir olay çok önemli bir rol oynadı ve barışçıl nitelikteki kamusal makamlardan çok daha saldırgan biçimde süreci sonlandırdı: bu, savaş durumuydu. Önceleri bir bütün olarak toplumun sorunu oldu, sonra üretimdeki gelişmelerin peşi sıra, ilkel toplum içindeki belli çevrelerin özel sorununa dönüştü. Toplumdaki iş süreci ne kadar ileri, sürekli ve düzenliyse, savaşın neden olacağı düzensizliklere, zaman ve enerji kaybma o kadar az katlanılabilirdi. Ara sıra yapılan askeri seferler nasıl avcılığa ve göçer hayvancılığına dayalı ekonomik düzenin doğrudan sonuçları ise, tarım da toplumun tamamının büyük bir huzur ve edilgenlik içinde yaşamasına bağlıydı. Bundan ötürü de savaşçılardan oluşan özel bir tabakanın bulundurulması gerekliydi. Emek verimliliğinin sınırlı olmasının bir anlatımı olan savaş, şu ya da bu

biçimde, bütün ilkel halklarda önemli bir işlev üstlendi ve genellikle, zaman içinde, yeni bir işbölümünün ortaya çıkmasına neden oldu. Ayrı bir askeri aristokrasinin ya da askeri önderliğin oluşması, ilkel topluluktaki toplumsal eşitliğin kaldıramayacağı en şiddetli darbeydi. Böylece hâlâ var olan ya da tarihin bize ulaştırdığı ilkel toplumlardan —nerede olursa olsun— öğrendiğimiz, Morgan'ın bir rastlantı sonucu bularak bize iletebildiği Iroke örneğinde olduğu gibi, o özgür ve eşit ilişkilerin artık kalmadığıdır. Tersine, uzun bir tarihsel ayrışmanın bize öğrettiği, ister Doğu'daki hükümran tabakalarda ya da Yakutlardaki aşiret aristokrasisinde, ister İskoç Keltlerinin "Büyük Klan Şefleri" ya da Yunan, Roma ve göçer Alman kavimlerinin askeri aristokrasisi, son olarak da Afrika krallıklarındaki küçük despotlar olsun, evrensel olarak eşitsizlik ve sömürünün bütün ilkel toplumların özelliği olduğudur.

Güney Afrika

Örneğin, on dokuzuncu yüzyılın başlarında Portekizlilerin girdiği, Orta Güney Afrika'da, Lunda Krallığı'nın doğusundaki ünlü Mwata Kazembe Krallığı'na[41] bakacak olursak, Afrika'nın tam ortasında, Avrupalıların ellerinin pek uzanmadığı bir bölgede, eşitliğin ya da özgürlüğün pek söz konusu olmadığı Siyahların ilkel toplumsal ilişkilerini görürüz. Albay Monteiro ile Yüzbaşı Gamitto'nun 1831'de, bilim ve ticaret amacıyla Zambezi'nin içlerine yaptıkları keşif gezisi bize şunu göstermektedir: Önce, ilkel çapa tarımının yapıldığı Malavi'ye gelirler; insanlar, küçük, çevresi kazıktan çitlerle çevrili konik evlerde yaşamaktadırlar; üstlerinde de sadece bir bez parçası

[41] Aslında Mwata Kazembe, on sekizinci yüzyılda, bugün Zambiya ile Kongo arasındaki sınır bölgesi olan Lunda Krallığı'nın önderiydi. Bu devlet, uluslararası köle ticaretinin bir parçası olarak Portekizlilere köle sağlıyordu.

bulunmaktadır. Monteiro ile Gamitto'nun Malavi topraklarında bulundukları sırada *Nede* unvanıyla anılan bir despot önder hüküm sürmektedir. Başkent Muzenda'da bütün uzlaşmazlıkları o çözmekte ve verdiği kararların tartışılması söz konusu olmamaktadır. Beklendiği üzere, bir yaşlılar meclisi toplanmakta, ama verdiği kararları sadece onaması istenmektedir. Ülke, *mambo*lar tarafından yönetilen eyaletlere, eyaletler de *funo*s tarafından yönetilen ilçelere ayrılmıştır. Bu unvanların hepsi miras yoluyla geçmektedir.

> 8 Ağustos'ta, Şis-va'ların[42] güçlü önderi Mukanda'nın konutuna ulaştık. Kendisine değişik pamuklu eşyalar, kırmızı bir kumaş, değişik inci, tuz, deniz kabuğu gönderilmiş olan Mukanda ertesi gün siyah bir at üstünde kampa geldi. Düzgün, görkemli görünüşü olan, 60-70 yaşlarında biriydi. Üzerindeki tek giysi, kalçalarına sarılmış olan pis bir bezdi. Yaklaşık iki saat kadar kaldı; ayrılırken, dostça ve karşı koyulamaz biçimde herkesten bir armağan istedi... Şis-va önderlerinin gömülmesine epey barbar bir tören eşlik ediyordu. Ölenin bütün eşleri, gömme için her şey hazır oluncaya kadar, cesetle birlikte aynı kulübeye kapatılıyorlardı. Sonra cenaze alayı kilise gömütüne doğru yola koyuluyordu... oraya ulaşıldığında, ölenin gözde karısı, başka yedi kişiyle birlikte gömüte iniyor, bacaklarını uzatarak oturuyorlardı. Sonra, bu canlı temelin üstü örtülüyor, üzerine ceset yerleştiriliyor, diğer altı karısı da boyunları kırılarak üstüne atılıyordu. Gömüt örtüldüğünde, iki genç erkeğin, elinde davul olanın baş, ok ve yay olanın da ayak tarafından kazığa geçirilmesiyle insanın kanını donduran bu tören son buluyordu. Albay Monteiro, Şiş-va ülkesinde bulunduğunda böyle bir defin törenine tanık olmuştu. Buradan krallığın ortasındaki tepelere gitmişlerdi. Portekizlilerin geldikleri yer kıraç bir bölgede, yükseklerdeydi; hemen hemen yiyecek hiçbir şey yoktu. Her yerde, önceki askeri seferlerin yıkıntı izleri görülüyordu; açlık keşfe çıkanları tehlikeli ölçüde rahatsız ediyordu. Birkaç armağanla birlikte en yakındaki *mambo*'ya kı-

[42] Bugünkü Malavi'nin Bantu dilini konuşan halkı.

lavuzluk yapmaları için ulaklar gönderildi; ama gönderilenler hiç de iyi haberlerle dönmediler: *Mambo*'yu ailesinin yanında, köyde tamamıyla yalnız ve açlıktan ölüm döşeğine düşmüş halde bulmuşlardı... Krallığın merkezine daha ulaşmadan, oralarda günlük yaşamın bir parçası olan barbar adaletin örneklerine rastlanmıştı. İşledikleri küçük kusurlardan ötürü ceza olarak burunları, kulakları, elleri ve başka organları kesilmiş pek çok genç insanla karşılaşmışlardı... Sonunda 19 Kasım'da başkente geldik; Yüzbaşı Gamitto'nun bindiği katır epey karışıklık yarattı. Bir uçtan ötekine yaklaşık kırk beş dakikada gidilebilen bir yola geldik; yolun iki yanında da yüksekliği iki üç metreyi bulan çitler çekilmişti; sazlar öylesine düzgün örülmüştü ki, sanki duvar gibi görünüyorlardı. Bu sazdan duvarlarda belli aralıklarla küçük, açık kapılar vardı. Yolun sonunda, sadece batıya açık olan küçük, dörtgen bir baraka bulunuyordu; ortasında, tahta bir tabanın üzerinde, yaklaşık 70 santim yüksekliğinde, tahtadan yapılmış kaba bir insan figürü duruyordu. Açık yarının önünde üç yüzden çok kafatasından oluşan bir yığın vardı. Burada yol, büyük, dörtgen bir yere açılıyordu; öbür yanda, meydandan sadece çitle ayrılmış büyük bir orman bulunuyordu. Dışında, kapının iki yanında, birbirine sıkıca tutturulmuş otuz kafatası süs olarak yerleştirilmişti... Bunu, bütün barbar şatafatı ve Portekizlilere göstermek istediği 5.000-6.000 kişiden oluşan silahlı adamlarıyla çevrilmiş olarak Mwata'nın kabul etmesi izledi. Leopar ve aslan postlarının üzerine yerleştirilmiş, yeşil bir kumaşla kaplanmış bir iskemlede oturuyordu. Başında, üzerinde yarım metreyi bulan uzunlukta tüyler olan kırmızı, konik biçiminde bir şapka vardı. Alnını parlak taşlardan yapılmış bir taç süslüyordu; boynu ve omuzları, deniz kabuklarından, dört köşeli ayna parçalarından ve sahte değerli taşlardan yapılmış bir tür gerdanlıkla kaplıydı. Kolları, üzerleri kürkle süslenmiş mavi bir kumaşla sarılmıştı; bileklerinde de mavi taşlardan yapılmış bileklikler vardı. Bir deriyle birbirlerine tutturulmuş sarı, kırmızı ve mavi püsküllleri olan bir bez bedeninin alt kısmını örtüyordu. Bacakları da, kolları gibi, mavi taşlarla bezeliydi.

Mwata, kendisini güneşten koruyan renkli yedi şemsiyenin altında gururla oturuyor, elindeki antilop kuyruğunu asa niyetine sallıyordu; saplı süpürgeleriyle on iki Zenci, kutsalın yakınındaki her kiri, yerdeki en küçük toz parçalarını süpürmekle uğraşıyorlardı. Hükümranın çevresinde oldukça karmaşık bir saray düzeni gelişmişti. Önce, tahtını korumakta olan, 40 santim yükseklikte iki sıra halinde, bedenlerinin üstü hayvan boynuzlarıyla süslenmiş Zenci biçiminde olan birtakım figürler vardı; onların aralarında da küçük bir figürün tuttuğu bir kafes bulunuyordu. Figürlerin önünde, içinde kokulu yapraklar bulunan taslar tutan iki Zenci oturuyordu. Onur köşesinde iki baş kadını duruyordu; birincisi şöyle böyle Mwata'ya benzer biçimde giyinmişti. Arkada 400 kadından oluşan haremi duruyordu ve bu kadınlar, bellerinin altındaki bir bez parçası dışında tamamıyla çıplaktılar. Ayrıca verilen her emri yerine getirmeye hazır 200 kadar da kara derili kadın vardı. Kadınların oluşturdukları bu dörtgenin içinde Krallığın en saygın kişileri olan *Kilolo*, aslan ve leopar postları üzerine oturmuşlardı; her birinin elinde birer şemsiye vardı ve Mwata gibi giyinmişlerdi. Garip biçimli aletlerinden insanın kulaklarını sağır eden bir gürültü çıkan değişik müzisyen toplulukları da bulunuyordu. Hayvan postlarına bürünmüş, boynuzlar takmış, koşuşan birkaç saray soytarısı da eksik değildi; saygın bir biçimde silahlanmış, Portekizlilerin gelmesini bekleyen Kazembe'nin maiyetini tamamlıyorlardı. O, halkının mutlak hükümranıydı; unvanının anlamı basitçe "Lord"du. Onun altında *Kilolo* ya da aristokratlar bulunuyordu; sırayla iki sınıfa ayrılıyorlardı. Daha soylu olan aristokratlar arasında veliaht, Mwata'nın yakın akrabaları, ordunun üst düzey komutanları da vardı. Ancak bu soyluların canları da, malları da ancak Mwata'nın mutlak gücüyle var olabiliyordu.

Keyfi yerinde olmadığında, verdiği buyruğu anlamayan ve yinelemesini isteyen birinin kulaklarını, "daha dikkatli dinlemeyi öğrenmesi" için kestiriveriyordu. Krallığında hırsızlık yapan biri kulakları ve elleri kesilerek cezalandırılıyor, kadınlarından biriyle birlikte olan ya da onunla konuşan erkek öldürülüyor ya da kötürüm bırakılıyordu. Sihirli gücünün, ona dokunacak

> olanı hemen öldüreceği yolunda boş bir inanç vardı. Ancak kendisiyle bütün ilişkiler önlenemediğinden, insanlar ölümden kurtulmanın bir yolunu bulmuşlardı: Dokunan hemen önünde diz çöküyor, Lord da avucunu gizemli bir biçimde diz çökenin üzerine uzatıyor, böylece üstündeki ölüm büyüsünü kaldırmış oluyordu.[43]

Bu, her ilkel topluluğun orijinal temellerinden, eşitlik ve demokrasiden çok uzak düşen bir toplumun resmidir. Ancak buradan, bu tür bir siyasal despotizmde, "mark" topluluğunun ilişkilerinin, toprak üzerindeki ortak mülkiyetin ve topluca örgütlenen çalışmanın artık olmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Giyecekler ve fahişeler gibi gereksiz şeyleri dikkatle gözlemleyen Portekizliler, bütün Avrupalılar gibi, ekonomik ilişkilere, özellikle de Avrupa'nın özel mülkiyet düzenine ters düşen olgulara ne bakmışlar ne ilgi göstermişler ne de ölçü olarak almışlardır. Ne olursa olsun, ilkel topluluklardaki toplumsal eşitsizlik ve despotizm, kendi içinde bir ilkellik besleyen uygar toplumlardaki eşitsizlikten tamamıyla farklıydı. İlkel aristokrasinin yükselmesi ve ilkel önderlerin despotik güçleri, yaşamın başka gerekleri gibi, toplumun doğal ürünleriydi. Sadece toplumun, kendini çevreleyen doğa ve toplumsal ilişkiler karşısındaki çaresizliğinin, gerek tapınmalardaki büyü uygulamalarında, gerek despot önderin de kendisine bağlı olanlarla birlikte kısmen ya da tamamen açlık çektiği dönemsel kıtlık zamanlarında ortaya çıkan çaresizliğin bir yansımasıdır. Bu nedenle, bir aristokrasi ve önder hükümranlığı toplumun öteki maddi ve manevi yönleriyle tam bir uyum için-

---

[43] Burada Luxemburg'un kaynakları şunlardır: *Stanleys and Camerons Reisen durch Afrika* (Leipzig, 1879), s. 74-80; Richard Oberländer, *Livingstones Nachfolger: Afrika von Osten nach Westen quer durchwandert von Stanley and Cameron. Nach der Tagebüchern, Berichten und Aufzeichnungen der Reisenden* (Leipzig, 1879).

deydi; ilkel hükümranın siyasal gücünün her zaman ilkel doğal dinlere, ölüm kültüne sıkı sıkıya bağlı olduğu ve onun sayesinde ayakta kaldığı gerçeği gözler önündedir.

Bu açıdan bakıldığında, Mwata Kazembe, kendisinin ardından on dört karısının canlı canlı gömüte girdiği, aklına estiğinde kendisine bağlı olanların ölüm kalımlarına hükmeden bir Lunda'dır; çünkü kendisinin bir büyücü olduğuna inanmaktaydı, halkının da onun büyücü olduğu konusunda sarsılmaz bir inancı vardı. Kırk yıl sonra, soylularının ve halkının önünde, üstünde maymun derisinden bir kadın giysisi ve başında pis bir bezle, çıplak iki kızıyla birlikte İngiliz Cameron'un önünde, bir tür selamlama olarak eğilip kalkarak dans eden Lomami Nehri'nin despot "Kasongo Prensi", aslında "Tanrı'nın izniyle", Kant, Helmholtz ve Goethe gibilerini yaratmış olan 67 milyona hükmeden biri kadar saçma ve gülünç bir görünümde değildi; bu hükümranın can düşmanı bile onun bir büyücü olduğunu ileri süremez.

İlkel komünist toplum, kendi içsel gelişmesi sonucu eşitsizlik ile despotizme yönelmişti. Gene de [ilkel komünist toplum] yok olmamış; tam tersine, bu kabile koşulları altında binlerce yıl varlığını sürdürmüştü. Ancak bu toplumlar er ya da geç yabancı işgaliyle yüz yüze gelmişler ve az ya da çok geniş bir zaman dilimine yayılan toplumsal bir yeniden örgütlenme süreci geçirmişlerdi. Müslümanların hükümranlığının, Asya ve Afrika'da Avrupa hükümranlığının yayılmasından çok önce olduğundan özel bir tarihsel önemi vardır. İster Moğol, ister Arap olsun, göçebe Müslüman halkları, işgal ettikleri ülkede kendi yabancı hükümranlıklarını kurmuş ve pekiştirmişlerdi; bu, Henry Maine[44] ile Maxim Kovalevski'nin topra-

[44] Henry Sumner Maine, on dokuzuncu yüzyılın önemli İngiliz sömürge memurlarından ve budunbilimcilerinden biridir; Marx, *Ethnological Notebooks of 1880-82*, ed. Krader (Assen: Van Gorcum, 1972; İngilizcesi, ed. David

ğın *feodalleşmesi* olarak adlandırdıkları bir toplumsal süreçti. Toprağı kendi mülkiyetlerine almamış, onun yerine ilgilerini iki amaca yöneltmişlerdi: Vergiyi kurumsallaştırma ve ülkedeki egemenliklerini askeri açıdan güçlendirme. Her iki amaç da, toprağın birkaç etnik grup arasında bölündüğü ve aynı zamanda vergiyi toplama ve askeri yönetici konumunda olan Müslüman görevlilere bir tür tımar olarak verildiği belli bir yönetimsel ve askeri örgütlenmeye hizmet etmiştir. Ekilmeyen "mark" topraklarının büyük bölümü, askeri kolonilerin kurulmasında kullanılmıştı. Bu kurumlar, İslamiyetin yayılmasıyla birlikte, ilkel toplumların genel olarak var olma koşullarında köklü bir değişiklik yaratmıştı. Tek başına ekonomik koşullar çok az değişikliğe uğruyordu. Üretimin temelleri ve örgütlenmesi aynı kalmış, sömürüye ve askeri baskılara karşın yüzyıllar boyunca sürmüştü. Elbette, Müslüman hükümranlığı yerlilerin yaşam koşullarına her yerde böylesine saygılı değildi. Örneğin, Afrika'nın doğu kıyısındaki Araplar, Siyahları, yüzyıllar boyunca Zanzibar Sultanlığı'ndan yoğun bir köle ticaretine konu yapmışlardı; bu, Afrika'nın içerilerinde sık sık köle avlarına çıkılmasına, bütün Afrika köylerinin insansızlaştırılmasına ve çökmesine, kendilerine bağlı olanları ya da komşu kabilelerin insanlarını satmayı çekici bir iş olarak gören yerli önderlerin despotik şiddetlerinin artmasına yol açtı. Avrupa etkisinin daha büyük sonuçları ortaya çıkıncaya kadar Afrika toplumlarının yazgısındaki en büyük değişiklik koşullardaki bu dönüşüm oldu: Zenciler üzerinden yapılan köle ticareti, on altıncı yüzyılda, Avrupalıların keşifleri ve işgalleri sonrasında, plantasyonlar ile Asya ve Amerika'da tam

---

Norman Smith, yakında Yale University Press'ten çıkacak)'de yazdıklarını alıntılamış ve eleştirmiştir.

bir serpilme gösteren, Avrupalılar tarafından sömürülen bütün madenlerde ortaya çıktı.

Avrupa uygarlığının müdahalesi, ilkel toplumsal ilişkiler için her anlamda tam bir felaket oldu. Avrupalı işgalciler, sadece boyun eğdirme ve ekonomik sömürü ile yetinmeyen, toprağı yerli nüfusun ayağının altından çekerek üretim araçlarını ele geçiren ilk fetihçiler olmuştu. Böylece Avrupa kapitalizmi ilkel toplumsal düzeni temelinden yoksun bıraktı. O zamana kadar görülen baskı ve sömürüden daha beter bir şey ortaya çıkmıştı: Tam bir kargaşa ve özgün bir Avrupa olgusu: Toplumsal varoluşun belirsizliği. Üretim araçlarından koparılıp boyun eğdirilenleri Avrupa kapitalizmi yalnızca işgücü olarak görmüş ve bu amaca yaradıkları sürece de köleleştirmişlerdi; işe yarar görülmediklerinde de yok etmişlerdi. Bu yöntemi İspanyol, İngiliz ve Fransız sömürgelerinde görmekteyiz. Kapitalizmin gelişmesinden önce, önceki tarihsel aşamaların hepsinde varlığını sürdürmüş olan ilkel toplum düzeni teslim olmuş, son kalıntıları da yeryüzünden silinmiş ve öğeleri —işgücü ile üretim araçları— kapitalizm tarafından soğurulmuştu. Böylece erken komünist toplum her yerde —aslında ekonomik gelişme tarafından işe yaramaz duruma getirildiğinden— gelişmeye olanak sağlamak üzere yıkılmıştı. Bu gelişme ve ilerlemeyi, uzun dönemde, kendisi de işe yaramaz duruma gelip de daha ileri bir gelişme tarafından bir yana itilinceye kadar sınıflı toplum alçakça yöntemlerle savundu. Burada da şiddet ekonomik gelişmenin tek hizmetkârı olacaktır.

3
KÖLELİK

Editörlerin Notu: 1907'den sonra, Rosa Luxemburg'un Berlin'deki Sosyal Demokrat Parti Okulu'nda verdiği dersler için yazılmış olan bu metin 1990'lı yıllara kadar Rusya'da rejimin arşivlerinde kilitli kalmıştır. Luxemburg'un yenilerde gün ışığına çıkan çok sayıdaki yazısından biridir bu. İlk kez *Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung*'un 2002 sayısında, uzun bir giriş de yazan Luxemburglu biliminsanı Narihiko Ito tarafından yayımlanmıştır. Bizim aldığımız Ito'nun baskısında, "..." işaretiyle gösterilen uzun boşluklar bulunmaktadır; bugünlere kalan taslakta okunamayan parçalar olduğu anlamına gelmektedir; editörün açıklamaları köşeli ayraç içinde verilmiştir. Metni çeviren Ashley Passmore ile Kevin B. Anderson, özgün metindeki cilalanmamış üslubu korumaya çalışmışlardır. Metnin Roma'da kölelik ile ilgili olan ikinci yarısı buraya alınmamıştır.

* * *

Her zaman ortama, başka koşullara ve sonuçlara göre olsa da, "mark" topluluğunun yönelimi, ayrışmak ve yeni ilişkilere yer açmak olmuştur.

"Mark"tan sonra eski dünyada —az ya da çok— oluşan en eski biçim, sınıf egemenliğinin ve ekonomik sömürünün en eski biçimi olan köleliktir.

Engels, *Anti-Dühring*'de (s. 162-195 [MECW 25, s. 146-171]), özel mülkiyetin ortaya çıkışından sonra yabancı emek istih-

dam etme olanağının belirdiğini söyler. Bunu sağlayan savaştır; o döneme kadar öldürülen, hatta daha önceleri yenilen tutsaklar artık işçi olarak kullanılmaya başlanıyordu (bkz. *Anti-Dühring*, s. 188-189 [MECW 25, ss. 168-169]).

Açık söylemek gerekirse, bu açıklama bize yeterli gelmiyor.

Köle ekonomisi ve kökenlerine ilişkin olgular konusundaki bilgimiz yeterli olmaktan uzak. Hatta bugünlerde bile, köleliğin anlamı, boyutları ve ortaya çıkışı konusunda burjuva araştırmacılar arasında bir görüş birliği yok. Az ya da çok varsayımlara bağımlı kalmaktayız.

Köleliğin içinden çıktığı "mark"ın ve yapısının izini sürmek gerekiyor. [İz sürmeye] "Mark"tan ve sömürü ile bağımlılığın en eski biçimlerini sergileyen soyağacından başlayacak olursak, karşımıza hemen kölelik çıkmaz; köleliğe giden başka biçimlerle karşılaşırız.

Engels'ın tersine, sömürüyü özel mülkiyetin doğuşundan sonraya koymamız gerekmez. "Mark"ın kendisi sömürü ve köleliğe olanak tanımıştır. Yabancı bir "mark"ı bir başkasının denetimine vermek dışarıya karşı bir sömürü ve kölelik ilişkisine yol açar. (Aslında "mark" içsel olarak komünizmi güvenceye alır, dışsal olarak değil.) Buna bir örnek İnka İmparatorluğu'dur. Ayrıca, İnka İmparatorluğu bize bir başka şey daha öğretir: İstilacılar (İnkalar) beledi birimlerde bir arada yaşasalar da, onların oluşturduğu örnekte yönetici soylara rastlıyoruz; bu soyların temsilcileri dört vilayete bölünmüş ülkeyi yönetmekteydi. Ayrıca İnkaların egemenliklerini sürdürmek için düzenli bir orduları da vardı. Bu nedenle, "mark" içinde zaten belli bir aristokrasi bulunmaktaydı. Bu nasıl gelişti?

Dört soy işgallerin denetimini üstleniyordu. Belki de bu dört soy, İspanyol işgalciler bu sürece bir son vermeselerdi, çok daha güçlü bir konuma gelecekti.

"Mark"a tekabül eden... benzer çok örnek var. Örneğin, Girit Adası ile ilgili en eski tarihsel bilgi adanın Doryalılar tarafın-

dan işgal edildiği döneme ilişkindir. Doryalılar, Yunanistan'daki başlıca kavimlerden biriydi. İşgal tarih öncesi zamanlarda olmuştu. O dönemde Girit'te kimlerin yaşamakta olduğunu bilmiyoruz. İşgale uğrayan Girit halkı muhtemelen, kendilerinin ve ailelerinin yaşamları için gerekli olanın ötesindeki ürünü işgalcilere vermişlerdi. Girit'in boyunduruk altına alınan halkının bu katkılarından özgür olanların ortak yiyeceklerinin maliyeti karşılanmıştır. Bu da Doryalıların komünizm altında yaşamış olmalarından ötürüdür. "Mark"ın başka "marklar"ın sömürülmesiyle bağdaştığını gösteren bir örnektir bu. Toprak Giritlilere ait olmaya devam etti; sadece haraç ödemek zorundaydılar. (Genç erkekler ile bakireleri yiyen Minotaur üzerine Yunan söylencesi, İnka İmparatorluğu'ndaki Quechua'lara benzer biçimde, bağımlı duruma gelenlerin genç erkekleri ve bakireleri işgalcilere sundukları olgusuyla açıklanabilir.)

Benzer ilişkiler Yunanistan'ın her yanında vardı.

Yunanlardan önce orada yaşamış olan Teselyalılar, Aeolian'lar tarafından işgal edildiğinde kiracı çiftçiler olarak yaşamaya zorlanmışlardı. "Yoksul halk" anlamına gelen bir adları vardı. Aslında bu onların kavim adlarından biriydi.

... Küçük Asya'ya ... gelmişler, Bithynia'yı işgal etmişler, orada yaşayanları boyunduruk altına almışlar ve vergilendirmişler.

En ilginç ve yararlı örneklerden biri *Sparta*'nın kendisidir. Sparta'da gens (klan) yasalarıyla ilgili güçlü bir gelenek buluruz. Spartalılar, köylü helotları devletin kölesi olarak kullanıyorlardı. Köleler devlet tarafından sunuluyordu; yani "mark" topluluğu tarafından bireylere veriliyordu. Ancak bireyler onları öldürme ya da dışarıya satma hakkına sahip değildi; çünkü köleler komünal mülkiyette kalmayı sürdürüyorlardı. Helotlar, Spartalılar arasında topraksız olanlara destek vermek ve ürünlerinin belli bir bölümünden vazgeçmek zorundaydılar. Bu miktarın ötesinde elde ettikleri kendilerinin oluyordu.

Toprak hâlâ Spartalılarındı; Spartalılar tarafından kendilerinden alınmış, onlar da daha öncesinde kendilerine ait olan yabancı bir arazide çalışmak durumunda kalmışlardı. Askeri yükümlülükleri de vardı.

Spartalılar helotlarla evlenebiliyorlardı da. Bu evliliklerden olan çocuklar, eğer Spartalılar tarafından büyütülürlerse özgür olmakla kalmıyor, yurttaş da oluyorlardı. Bu nedenle de yazgılarını belirleyen şey aldıkları eğitimdi. Onlara *mothaken*, melez deniyordu.

Spartalılar ile helotlar dışında bir başka nüfus daha vardı: *Periokio*, yani kent çevresinde yaşayanlar (periferi [çevre] sözcüğü buradan türemiştir). *Periokoi*'nin siyasal hakları yoktu; ama kişisel özgürlükleri vardı.

Spartalılar kabile içinde yaşıyorlardı. Kabile içinde evlilik yasaktı; miras konusunda gens yasaları geçerliydi; böylece servet kabile içinde kalıyordu. Kabile içi evlilik, servetin kabile içinde kalması için sadece mirasçı kadın olduğunda kabul ediliyordu. Helotlardan alınan vergilerle Spartalılar komünist bir ekonomik örgütlenme oluşturdular. Burjuva tarihçiler, Sparta'daki komünist sofraları askeri kulüp eğlencesi diye açıklamışlardır.

Girit ile Sparta'nın Farkı Nedir?

Girit'te toprak, Doryalıların işgalinden sonra bile yerli halkın mülkiyetinde kalmış, Doryalılar egemenlikleri altına aldıkları nüfustan yalnızca haraç istemişlerdir.

Sparta'da, Spartalılar toprağı helotların elinden aldılar; helotlar bu topraklarda Spartalılar için çalışmaya mecbur bırakıldı. Bu nedenle de helotlar ancak kendilerini ve efendilerini besleyebilirlerse varlıklarını sürdürebiliyorlardı. Tamamıyla Spartalıların "mark" topluluğunun egemenliği altındaydılar ve bir nesne gibi bireylere tahsis edilebiliyorlardı. Böylece

yabancı toprakta işgücü olarak çalışıyorlardı. Artık kendilerinin toplumsal birliktelikleri yoktu; egemenlerinin hizmetindeki işgücü olarak Spartalıların "markı"na eklemlenmişlerdi. Toplumsal birliklerinin temelini oluşturan toprakları da yoktu artık. Ancak çocukları Spartalılar ile helotlardan olur ve böylece Spartalılar tarafından eğitilirlerse Spartalı olabilirlerdi; bunun dışında ancak askerlik hizmetinde fark gözetilmediğinden Spartalıların "markı"nın tam üyesi de sayılırlardı. Yani zaten köleydiler ve bir *sınıflı devlet*te yaşıyorlardı.

Perulular Girit ve Sparta ile karşılaştıracak olursak, Perulular ile Giritlileri eski biçimin, Spartalıları ise daha yeni bir biçimin içine yerleştirebiliriz. Peru ile Girit'te, bağımlı olanlar köle değillerdi; önceleri olduğu gibi "mark"ın üyeleriydiler. Ne sınıf egemenliği vardı ne de burada sınıflı toplum söz konusuydu. Sınıflı bir toplum, sınıfları, belli bir toplumun *içinde* kümelendirir. Peru ile Girit'te mesele, *bir toplumun bir başka toplum* tarafından sömürülmesiydi.

Ancak helotlar Spartalılar ile bir *toplumsal bağ* oluşturuyorlardı; bu nedenle de sınıflı bir toplumda yaşamaktaydılar.

Kölelik, komünist birliğin çözülmesini hızlandırır ve özel mülkiyetin gelişmesiyle el ele gider. Bu, köleliğin sadece özel mülkiyet *sonrasında* ortaya çıktığını düşünen Engels ile tersleşmektedir.

Kölelik, belli bir toplumun gelişmişlik düzeyine bağlı olarak doğal birkaç aşamada ortaya çıkar.

Köleliğin başlangıcı bir tür kiracılık ilişkisidir. Belli haraçların ödenmesi dışında komünizm uygulanır. Bunun istilacılar üzerinde de, istilaya uğrayanlar üzerinde de yıkıcı bir etkisi vardır. Daha sonraki aşamada, toprak istilaya uğrayandan alınır, böylece kölelik ortaya çıkar. Ancak istilaya uğrayan hâlâ komünistçe sömürülmektedir. Ardından komünizmin çözülüşü gelir. Özel mülkiyet ortaya çıkar. Böylece köleler de özel mülkiyete konu olurlar. Daha önceleri, komünal mülkiyette

oldukları için köleler öldürülemez ya da satılamazken; özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birey köleye istediğini yapar.

İnkalarda gördüğümüz üzere, bir "mark"ın bir başka "mark" tarafından sömürülmesinin, sömürülen "mark" üzerinde yıkıcı bir etkisi vardır. Çözülme süreci hızlanır. Önce ele geçirme olur, ardından da örgütlenmenin yeniden biçimlendirilmesi gelir. Bunu güçlendirmek için özel bir sınıf, askerler, gelişir ve böylece "mark"ta eşitsizlik baş gösterir. Tepeden inme egemenlik, istila ve savaşlarla gelişir.

Greklerde Köleliğin Gelişmesi

İşte bu sırada tarih sahnesine Grekler girer; konumları, çözülen kabilelere benzer. Gens yasasından arta kalan izler olsa da, *özel mülkiyete dayalı bir kırsal düzen* ve o toprak üzerinde serbestçe tasarrufta bulunma hakkı zaten vardı. Köylülük zaten gırtlağına kadar borca batmıştı. Onların yanı sıra bir *aristokrasi* mevcuttu. Temsilcileri gens yapısında zaten bulunabiliyordu. Aristokratlar, gens yapısında kamu görevlerini üstlenmiş olanların ahfadıydı: "Mark"ın reisi, çoban vb. Genellikle bölünmemiş "mark"tan geliyor ve zamanla daha çok mala el koymaya başlıyorlardı. Böylece büyük varlıklar edindiler; iktidarın miras olarak bırakılmasıyla birlikte giderek daha çok köylülerin desteklediği bir kitlenin içinde geliştiler. Böylece, ayrıcalıkları ve malları olan küçük bir aristokrasi ortaya çıktı. "Mark"ın en eski üyeleri zaten vergileri aristokrasiye ödemek zorunda olan borç batağındaki köylülerdi.

Bu ilişkiler, daha eski ve zengin olan *Doğu kültüründen güçlü biçimde etkilenmiştir*. Antik Yunan'da ve Roma'da olup biteni daha iyi anlayabilmek için, genel olarak ifade edecek olursak, Yakın Doğu, Asur, Babil, Mısır ve Fenike vb Doğu'nun etkisi dikkate alınmalıdır. Tarih öncesiyle ilgilenen tarihçiler ve bilim insanları Yakın Doğu'nun etkisine büyük önem veriyorlar.

Özellikle de Doğu'nun savaş teknolojisi etkiliydi. Yunan savaş arabalarının kökeni de Yakın Doğu'dadır.

Doğu ile mal değişimi yaşamsal önem taşıyordu. Yaşam biçimlerini geliştirmek için lüks mallar değiş-tokuş ediliyordu. Değişimin nedeni bu maddelere ulaşmaktı. Eski imparatorluklarda henüz sınıflar arasında büyük bir ayrılık yoktu; üst tabaka sınırlı bir lüks içinde yaşıyordu. İsa'dan önce dokuzuncu, onuncu yüzyıllarda toplum içinde önemli bir ayrışma zaten vardı.

Doğu ile ticaret iki şeye yol açtı:

1. Aristokrasi, Doğu'nun lüks mallarıyla değiştirilebilecek değişik manüfaktür ürünlerine sahip olmak için itici bir güç oluşturdu. Bu ürünlerin arasında yağ, şarap ve metaller vardı.

2. Değişimle birlikte, eski doğal ekonomi yerine parasal ekonomi yayıldı; çünkü değişim aracı olan metal Doğu'dan geliyordu. Doğal bir ekonomide bütün ürünler geçim için üretilirdi; insanlar ürettiklerini kendileri tüketir, satar ya da değişirlerdi. "Mark"ın önderi gelir olarak gıda maddesi alırdı. Ancak önderler aristokrasiye dönüştüğünde ve parasal ekonomiye geçildiğinde, kamusal haraçların nakdi ve ayni ödenmesi gerekiyordu. Bu da köylülerin toprak sahiplerine giderek borçlanmasına yol açtı.

Cermen halkların büyük göçüyle hemen hemen aynı döneme rastgelen Homeros'un çağında, hayvan yetiştiriciliği tarıma üstünlük sağladı. Bu dönemde *aristokrasi* de üretimde yer aldı; Homeros'tan sonra bu durum sona erdi. Aristokrasi, savaşçıları konumlandırdı; *Doğu ile ticaret aristokrasinin elindeydi.* Bu "mark"ın kendisinden de çıkarsanabilir bir durumdu. "Mark" da ticaretle uğraştı; ama kendi sınırları içinde değil, dışarısıyla ticaret yaptı. "Mark" *bir bütün* olarak ticarete girmişti; ancak bu biçimiyle ticareti yürütemeyeceğinden doğal ya da geleneksel kamu görevlileri ticaretin doğal kamu

kurumları oldular. Bu kamu görevlilerinin içinden de sonradan aristokrasi türedi.

Egemen olan askeri aristokrasi, militarizmin sürekli yapıları olan kalelerde oturuyordu. Kale yapımı, *çevredeki köylüler için bir tür angarya*ydı. "Mark"ın eski önderlik konumları miras yoluyla bir sonraki kuşağa aktarıldığı ölçüde, köylülerin ödedikleri vergiler de arttı. Para vermediklerinde verebilecekleri tek şey zorunlu çalışmaydı. Onlar için *zorunlu bir çalışma*ydı; çünkü haraçlarını *seçilmiş* bir örgüte artık ödeyemiyorlardı. İktidarın tarih içerisinde bir sonraki kuşağa bırakılması, geçmişten gelen ilişkiyi tersine çevirdi.

Aristokrasinin yaşam biçiminin gelişmesi köylülükle onun arasında artan bir ayrışmaya yol açtı. Bir yandan, işin yükünü üstlenmiş olan köylü kitlesi, öbür yandan da, tek uğraşları olarak savaş ile ticareti gören aristokrat aileler ortaya çıkmıştı; ticaret onların yaşam biçimlerini iyileştirmelerine yaradı. Böylece *aristokrasi yavaş yavaş üretim sürecine katılmaktan uzaklaştı.* Bu, yaşam düzeylerini daha da yükseltti ve daha çok ticarete yol açtı; ticareti desteklemek için üretim de kendini ona uydurdu.

Edilgen ticaretin yerini etken ticaret aldı. Yani, aristokrasi aslında ticaret için artığa gerek duyuyordu; sonraları sırf değişim amacıyla üretilmiş ürünlere sahip oldu: Yağ, şarap ve metaller. Bu maddeler, güzel çamaşırlar, parfümler, süslü giysiler vb. ile değiştirildiler. Ticaretin artmasıyla değerli taşlar da daha çok kullanılır oldu. Köylüler vergilerini giderek nakdi olarak ödemek zorunda kaldılar ve giderek daha çok borca battılar.

Bu, borçtan kaynaklanan köleliğe yol açtı. Vergilerini ödeyemeyen köylüler köleye dönüştü, yaşamsal kararların alınmasını aristokrasiye bıraktılar. Emek verdikleri her şeyi aristokrasi için yapar oldular.

Buna bağlı olarak yeni bir toplumsal biçim ortaya çıktı: *Antik kent*. Burası aristokrasinin yaşadığı yerdi. Kentin içinde evleri, dışında da malları bulunuyordu. Kentte yaşamak üretim sürecine katılmaktan vazgeçmek anlamına geliyordu; çünkü üretimin ana kaynağı olan tarım arazileri uzaklardaydı.

Kentte yaşayabilmek için aristokrasinin yakınlarında yaşayan zanaatkârlara, onlar adına aracılık yapan kent tüccarlarına, ayrıca çok sayıda kişisel hizmetkâra gereksinimi vardı. İlerde Greklerde göreceğimiz gerçek kölelik ilk kez burada biçimlenmeye başladı.

Gerçi Homeros zamanında da köleliğin izleri vardı; ama sadece aristokrat ailelerde ve az sayıda. *Köleliğin bu ilk aşamasında kadın öğesi baskındı.* Kadın köleler odalık, sütanne olarak ve evde, ev kadının yanında, onun buyrukları doğrultusunda çalışan hizmetçiler olarak kullanılıyorlardı.

Sonra, köylü sınıfın çöküşüne *borç köleleri* eklendi.

Bu koşullar, altıncı yüzyıl gibi erken bir tarihte antik Yunan'da *ayaklanmalara* neden oldu.

Mahvolmuş köylü sınıfı ayaklandı ve *toprağın yeniden paylaşımını* istedi; tarihin çarkını tersine çevirecek ütopyacı bir istek. Bu çağrı 594'te Solon Devrimi[1] sırasında duyulmadan sönüp gittiyse de, ayaklanmanın şöyle bir sonucu oldu: Borç köleliği sona erdi. (Bkz. "Ploetz".)[2] (Solon kanun yapıcıydı; burada Solon Devrimi ayaklanma olarak anlaşılmalıdır.)

Yunan tarihinin ilginç seyri, sınıf egemenliğinin özgün biçimini aldığı, *kentin toprak üzerinde egemen olduğu* bu koşullarla açıklanabilir.

Aynı zamanda kölelik *ile ticaret* de aristokrasinin gelişmine yol açtı.

---

[1] Atinalı devlet adamı olan Solon, aristokrasinin gücünü azaltan toplumsal ve iktisadi reformlar yapmıştır.

[2] Dünya tarihi yazan Karl J. Ploetz olmalıdır.

Kişisel hizmetler için kölelik kabul edildikten sonra aristokrasi, yaşam düzeyini geliştirmeyi sürdürebilmek için değişime konu olacak ürün ortaya çıkarmak üzere köle satın almak durumunda olduğu bir noktaya ulaştı. Özellikle değişime konu olacak ürün üretmelerini sağlamak üzere köleler için oluşturulmuş işlikleri ilk kez Yunan'da görüyoruz. Yağ ve şarap çiftliklerinde kölelerin kullanımı ve madenlerde yoğun biçimde köle kullanılması. Köleler, proleterleştirilen köylülerin doğrudan rakipleri oldular ve giderek aristokrasi tarafından daha büyük faaliyetlerde kullanılabildiler. Madenlerde, özgür emeğin yerini *tamamıyla* köle emeği aldı. Başlangıçta zorunlu çalışan köylüler aristokrasi için zanaat emeğine dönüştüler; ama aristokrasinin gereksinmeleri geliştikçe köylüler yeterli olmamaya başladı. El sanatlarıyla çok daha güzel çalışmalar yapabilen uzmanlar ortaya çıktı. Sonunda, özgür zanaatkârların yerini köleler aldı.

Böylece antik Yunan'da, Attika'da, varlıklı Greklerin, kölelerin değişim için ürün yaptıkları *büyük işlikler* oluşturduklarını görüyoruz. Hitabet sanatının babası Demostenes'in, gözetim altındaki otuz kölenin kılıç keskinleştirme ve zırh yapımında çalıştığı bir atölyesi vardı.

Solon Devrimi'nin bir sonucu sadece borç köleliğine son verilmesi olmadı; askeri yükümlülükler de köylülüğü etkilemeye başladı. Deyim yerindeyse, tam yurttaş oldular. Ancak bu, söz konusu koşullar altında köylülüğün daha da hızlı çözülüşüne katkıda bulundu. Ticaretin gelişmesinin sonuçlarından biri olarak —ki antik Yunan'da bu, deniz ticaretinden oluşuyordu— bir ticaret filosu ve donanma ortaya çıktı. Böylece bütün halkın sırtına büyük bir askeri yük binmiş oldu. Donanmanın yükü, köylülüğün sırtındaki en büyük yüklerden biriydi.

Borç köleliği ortadan kaldırıldıktan sonra, giderek *savaş tutsakları köleliğin kaynağı* oldular. Daha sonraları, yedinci yüz-

yılda, köleler giderek *satın alındılar*. Satın alınan köleler, Karadeniz çevresinde yaşayanlardı. Kimileri de bugün İspanya olan, o zamanın Galya'sı gibi Batı'nın daha az gelişmiş bölgelerinden geliyordu. Bu bölgenin çevresinde Grekler koloniler kurdular. *Kolonileştirme*, köylülüğün çözülüşünün nedenlerinden biriydi. Bir grup Grek, genellikle deniz kıyısında bir parça toprak ele geçirdiğinde oraya bütün olanaklarıyla yerleşiyorlardı: orası bir Yunan kenti oluyordu. Büyük bir köle pazarının bulunduğu bir ada ve Grek kolonisi olan Chios* örneği gibi.

Köle ticaretine dayanan ekonomiler, özellikle Sicilya ve Attika (burası, belirli bir çevresiyle birlikte Atina'dır), Korent vb. büyük madenlerin ve çiftliklerin bulunduğu merkezlerde özellikle büyüktüler.

Böylece, Solon Devrimi sonrasında *ele geçirilenler*, *satın alınanlar* ve *hanehalkına doğanlar* köleler oldu.

Köleliğin Kapsamının Göstergeleri

Antik Yunan'da ve eski dünyada köleliğin boyutlarının ne olduğu sorusu, genellikle bilim insanları, ekonomistler ve tarihçiler arasında tartışılan bir konudur.

Rodbertus[3], eski Grek *oikos* ekonomisini (*oikos*, tutsaklar, kadın hizmetçiler ve kölelerle birlikte ev, ailedir) betimleyerek kendisinden söz ettirmiştir. Bu betimlemesiyle, eski dünyada ekonomik yaşamın tamamının köleliğe dayandığı yolunda bir izlenim yaratmıştı. Bu görüşü, ekonomik gelişmenin ilk aşamasının kapalı, köle emeğine dayanan hanehalkı ekonomisi

---

* Sakız Adası (ç.n.).

[3] Karl Johann Rodbertus, emek değer teorisi üzerinde duran Alman ekonomisti ve muhafazakar sosyalisttir; Luxemburg büyük bir olasılıkla onun *Zur Frage der Sachwerths des Geldes in Altertum* (1870) adlı eserine atıfta bulunmaktadır.

olduğunu ileri süren Profesör Bücher[4] de benimsemişti. Bücher'e göre, bu ev ekonomisi Ortaçağ'a kadar egemenliğini sürdürmüştür.

Yakın zamanlarda, Profesör Eduard Meyer bu görüşe şiddetle karşı çıktı. İki çalışması önerilebilir:

1. *Antik Dünyada Ekonomik Gelişme. Bir Konferans*, 1895.
2. *Antik Dünyada Kölelik*, 1898.

Kautsky, *Hıristiyanlığın Kökeni*'nde birinci çalışmaya sık sık değinmiştir.

Profesör Eduard Meyer ve onun ("Eski Çağlarda Nüfus" başlığı altında sergilediği) görüşleri üzerine *Handwörterbuch der staatswissenschaften*'de yayımlanmış çok sayıda makale de mevcuttur.

Ne yazık ki Profesör Eduard Meyer tam karşı ucu savunmaktadır. Esas olarak eski zamanlarda köleliğin çok önemsiz bir işlevi olduğunu göstermekte ve değerlendirmesini, köle sayısının (birkaç dönemin dışında) özgür emekçi sayısıyla aynı ya da daha az olduğuna dayandırmaktadır.

Mantık silsilesinin iler tutar yanı yoktur. Çağdaş toplumda kapitalist üretim egemendir. Onun içerisinde sanayi işçileri bulunmaktadır. Tarım işçileri, zanaatçılar, eğitimli profesyonellerin olduğu katmanlar vs. onun içinde değildir. Ancak sanayi işçilerinin varlık koşulları öteki sınıflar üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Gerçekten de nüfus içerisinde bir azınlık olsalar da çağdaş toplum onlardan oluşmaktadır.

Bunu kölelerin toplum içinde azınlık olabilecekleri ama eski zamanlarda ekonomik yaşamın tamamının buna dayanabilece-

---

[4] Karl Bücher, Roma ekonomisi ve toplumu üzerine kitaplar yazmıştır. Marx, onun, köle ayaklanmaları üzerine yazdığı 1874 tarihli kitabına, ilk kez *Marx-Engels Gesamtausgabe*, cilt IV/27'de ortaya çıkacak olan notunda değinmektedir.

ği fikri izlemektedir. Belirleyici olan sayılar değil, bütün eğilimlerin toplamıdır.

([...][5] Eduard Bernstein, 1905 sayımına dayanarak şu kadar zanaatkâr, tüccar vs. olduğu düşüncesine gelmişti. Ancak bu, günümüz toplumunun temelini proletaryanın oluşturmakta olduğu olgusunun reddi demek değil. Buna sayılarla ulaşmak olası değil.)

Köle emeğine ilişkin ilk ayrıntılı kanıt, beşinci yüzyılda, 444 ile 429 yılları arasında yaşamış olan Perikles'den gelmektedir. Perikles, Attika'da ünlüydü ve büyük bir etkisi vardı. Beloch'un[6] son rakamlarına göre, Attika'da 130.000 ile 150.000 dolayında özgür insan, yüz bin kadar da köle bulunmaktaydı. Antik Yunan'daki toplam nüfus 2.250.000'di. Beloch, gene Perikles döneminde, bunların 850.000'inin köle olduğunu söylemiştir.

Profesör Meyer bu rakamları revize etti. Ona göre, Perikles zamanında, 431 yılında 170.000 özgür insan, 40.000 *metic* [yerleşik yabancı], köleler ile yurttaşlar arasındaki evliliklerden olanlar ve 150.000 de köle vardı. (Çağdaş [...] Yunan'da, istikrarlı bir biçimde, iki milyondan fazla kişi bulunmaktadır.)

Sonraları, antik Yunan'da koşulların kötüleşmesi, Perikles zamanının dönüm noktasından sonra olmuştur: İÖ 431-404'de, Sparta ile Atina arasındaki Pelopones Savaşı. Bu savaşta, yaya askerleri oluşturduklarından dolayı önemli sayıda özgür köylü can vermiştir. Sonra, kölelerin sayısı daha da arttı. Dördüncü yüzyılda, 317-307'de, Attika için istatistikler şöyleydi: Doksan bin özgür yurttaş, kırk bin *metic* ve dört yüz bin köle.

Profesör Meyer bu rakamları tartışmıyor. Rakamlar savaştan sonra köle sayısının nüfusun geri kalanını aştığını kanıtlıyor. Meyer bunun önceden böyle olmadığını, hatta sonrasında

---

[5] Özgün metinde *yoldaş* sözcüğü çizilmiştir.

[6] Eski dünya ile ilgili toplumsal tarihçi Karl Julius Beloch.

bile bütün antik Yunan'da değil, birkaç merkezde böyle olduğunu ileri sürüyor. Ayrıca Profesör Meyer, tipik bir burjuva tarafgirlikle, antik Yunan'da sanayiden ve fabrikalardan bile söz ediyor.

Çoğunlukta oldukları yerlerde köleler sadece el sanatlarında, madenlerde ve çiftliklerde değil, kişisel hizmetlerde de *yaygın olarak* kullanılıyorlardı. Köleler, özgür yurttaşın malikânesinin parçası olarak görülüyorlardı. Kimi yurttaşların elli, kimilerinin bin kölesi vardı. Dördüncü yüzyılda, özgür yurttaşların önlerinde ve arkalarında köleler olduğu halde kente gelmeleri moda olmuştu. Gösteriş düşkünleri Atina'ya geldiklerinde, efendileri birkaç adımda bir oturarak yelpazelensin diye köleler iskemle taşırlardı.

Aristoteles'ten (doğumu İÖ 384 – ölümü İÖ 322) o dönemdeki koşullarla ilgili epey izlenim edinmekteyiz. Sekiz kitaptan oluşan *Politika*'da şunu yazar: "Hanehalkı, içerisinde köleler ve özgür insanlar olduğunda ancak, tam bir hanehalkıdır" [1255b1].

Politika'nın Birinci Kitabı'ndan: "Efendilik sanatının özünde köleleri doğru kullanmak yatar. Efendi, bir kişinin sahibi olduğu için değil, ondan istifade ettiği için efendidir." [1255b4].

Politika'nın Üçüncü Kitabı'ndan: "Köleliği yaratan doğanın kendisidir. Hayvanlar dişi ve erkek diye ikiye ayrılırlar. Daha mükemmel olan erkektir, egemen olan odur. Dişi mükemmel değildir; itaat eder. İnsanlar arasında da ötekilere üstün olanlar vardır; aynen bedenin ruha, hayvanın insana boyun eğmesi gibi. Bu bireyler ancak kol emeği için uygundurlar; daha mükemmel işlere elverişli değillerdir. Onlar için en iyi şey boyun eğmektir, bu nedenle de doğuştan köle olmaya yazgılıdırlar. Öyleyse, köle ile hayvan arasında gerçek bir fark var mıdır? Yerine getirdikleri hizmetler birbirine benzer; bize sadece bedenleriyle yararlı olurlar. Buradan, doğanın bir takım insanları

özgür, ötekileri de köle yarattığı sonucunu çıkarabiliriz; dolayısıyla bu yararlı bir şeydir." [1254b1].

Kafa ve kol emeği arasında tam bir bölünme vardır. Aristoteles'e göre, kölelik düzeninin temeli olan üretimin temeli olarak köleleri ve fiziksel emeği doğa yaratmıştır.

Özgür köylüler toplumun üyeleri ve yurttaşlardır; birçok kamusal olayda yer alırlar.

Zamanla, her *aristokrat* kentte yaşamış, bilim, sanat ve askerliğin yanı sıra *devlet işleri başlıca ilgi alanı* olmuştur. *Köylüler proleterleşmişler*, her yerde köleler olduğundan çalışacak iş bulamaz olmuşlardır. Lüzumsuz fazlalıklar haline gelmiş, hesaba alınmamışlardır.

Bir yabancı olarak kölenin kamusal yaşama katılma olanağı hiç yoktu. Kamusal yükümlülükleri de bulunmuyordu. Ne yurttaşlık hakları olduğundan ne de devlet tarafından korunduğundan, efendisi onun üzerinde her türlü hakka sahipti.

Köleler küçük bir grubu oluştursaydı bile gene de büyük bir ilgi odağı olurdu. Köylüleri proleterleştirdiler. Düşünsel yaşamın üretim sürecinden ayrılmasına neden oldular.

Köleliğin doğurduğu sonuçlar bunlardı. Bu da Roma gibi antik Yunan toplumunun da çözülmesine neden oldu.

Sonuçlar

Kölelik, antik Yunan'da *bilginin üretim sürecinden kopması*na yol açtı. Öncesinde bilgi üretken emekten ayrı değildi. *Bilgi ortaktı ve üretimde yoğunlaşmıştı. Herkes* çalışıyor ve herkes *birlikte* üretiyordu. Bilgi gerekliydi. Bir taşı kesmek, araç yapmak... bunlar için bilimsel kavrayış gerekmekteydi. "Mark"ın örgütlenmesini sağlamak için epey bir bilgiye gerek vardı.

Sonraki gelişme, bilginin *rahiplerin* eline geçmesi oldu. Hindistan'da olduğu gibi, tarlalarda çalışmalarına olanak verilmediğinden bu kişilerin yoğun zihinsel emek için zamanları oldu. Bu, örneğin, Doğu'da gerekliydi; çünkü büyük su işleri-

nin yapılmasının örgütlenmesi sadece "mark" tarafından değil, çok sayıda insanın katılımıyla yürütülebiliyordu. Rahipler, o zamanlar bir doğa kültü olan bu kültü desteklemek zorunda olduklarından doğa ile yakın ilişki içindeydiler.

Bilginin üretim ile bağının koptuğu *bir sonraki biçim kölelik*ti. Ve aslında, kafa ile kol emeğinin birbirinden tümüyle ayrışması da kölelik yüzünden oldu.

Bu durum bilim ve sanatın işine yaradı. Bilim ve sanat üretimden koparak özgürleşince, zamanından önce bulutlarda serbestçe uçabilir oldular. Sanat antik Yunan'da, zamanımızda bile ulaşılamayan bir ölçüde serpilmeyi başardı. Kölelik olmasaydı, Aristoteles olduğu düzeye erişemezdi. Bugün ne varsa antik Yunan ile, Aristoteles ile ilişkilidir. Bu anlamda şunu bile söyleyebiliriz: *Kölelik olmasaydı, sosyalizm de olmazdı.*

Bilgi ayrıca üretim sürecine de yararlı oldu.

Kölelerin düşünsel yaşamdan dışlanmaları elbette ki hükümranların kendi çıkarlarına uygun yasalar yapmalarına yol açtı; yapılmalarına katılmamış olsalar da bu yasalara köleler de uymak zorundaydı. Bugün de çok farklı değil. Yasalar vardı ve üretim sürecinde yer almayan bir egemen sınıf söz konusuydu. Bütün değerleri yaratanlar onlara boyun eğmek zorundaydı.

Sosyalist toplumda ise bilgi herkesin ortak mülkiyetinde olacak. Çalışan herkes bilgi sahibi olacak.

4
MARTİNİK

Editörlerin Notu: Mayıs 1902'de Karayib adası Martinik'te, St. Pierre limanında meydana gelen kitlesel volkanik patlamadan kısa süre sonra yazılmış olan bu makale, Rosa Luxemburg'un Avrupa dışındaki olaylara duyduğu yakın ilgiyi ve Avrupa sömürgeciliğine ateşli karşı çıkışını yansıtmaktadır. İlk kez *Leipziger Volkszeitun*'un 15 Mayıs 1902 tarihli sayısında yayımlanmıştır. Çeviri David Wolff'a aittir.

* * *

Dumanı tüten yıkıntıların dağları, yığın yığın ezilmiş ceset, duman tüten, buhar çıkan bir yangın denizi, nereye baksanız çamur ve kül... çırpınan bir kırlangıç gibi yanardağın kayalık eteklerine tüneyen, gelişen küçük kentten geriye kalan tek şey bunlar. Kızgın devin, bu insan cüretine, iki bacaklı cücelerin kör kibirlerine karşı öfkelendiği ve gürlediği bir süredir duyuluyordu. Öfkeli olduğunda bile yüce gönüllü olan bu gerçek dev, ayaklarının dibinde sürünen bu aldırışsız yaratıkları uyardı. Duman çıkardı, kızgın bulutlar püskürttü; göğsünde tüfeklerin yaylım ateşine, topların gümbürtüsüne benzer patlamalar oluyor, kaynıyor, köpürüyordu. Ancak yeryüzünün efendileri, insanlığın yazgısını belirleyenler, kendi bilgeliklerine olan inançları sarsılmadan beklediler.

[Mayıs'ın] 7'sinde hükümetin gönderdiği komisyon, St. Pierre'in endişeli halkına gökyüzünde ve yeryüzünde her şeyin yolunda olduğunu duyurdu. Her şey yolunda, korkmaya gerek yok! —Tıpkı kızgın lavlar korkunç bir patlama için devrimci yanardağın kraterinde toplanırken, Tenis Kortu Yemini* öncesinde, XVI. Louis'nin danstan sarhoşa dönmüş salonlarda söylediği gibi. Her şey yolunda, her yer sessiz! –Elli yıl önce, Mart patlaması[1] öncesinde Viyana ve Berlin'de söyledikleri gibi. Martinik'in yaşlı ve sabırlı devi, saygıdeğer komisyonun raporlarına aldırış etmedi. 7'sinde, vali halkın endişelerini giderdikten sonra, 8. gün erken saatlerde patladı; birkaç dakika içinde valiyi, komisyonu, halkı, evleri, yolları ve gemileri yapılanlardan ötürü öfkeyle dolu yüreğinin kızgın lavları altında yaktı.

Çok temiz bir işti. 40 bin insan topyekûn öldürüldü, korkudan titreyen az sayıda sığınmacı kurtarıldı. Yaşlı dev huzur içinde gürleyip fokurdayabilir; artık gücünü göstermiş, gücünün önemsenmemesinin öcünü korkunç bir biçimde almıştır.

Ve şimdi Martinik üzerindeki bu yok edilmiş kentin yıkıntılarından yeni bir konuk ortaya çıktı; tanınmayan, daha önce hiç görülmemiş insan türü. Efendiler ile köleler değil, siyahlar ile beyazlar değil, zenginler ile yoksullar değil, plantasyon sahipleri ile ücretli köleler değil —yıkıntıya dönmüş küçücük

---

* Tenis Kortu Yemini *(Serment du Jeu de Paume)*, Fransız Devrimi öncesinde, 20 Haziran 1789'da, *Etats Generaux*'nun toplanması sırasında *Tiers Etat* temsilcilerinin giriştiği eylemdir. Bir reform girişiminde, ruhban ve soyluların engellemesiyle karşılaşacaklarını anlayan temsilciler Ulusal Meclis oluşturdular. 20 Haziran'da Versailles'daki toplantı salonuna giremeyince, kralın meclisi dağıtmak istediğini düşünerek yakındaki bir tenis kortunda toplandılar ve Fransa için yazılı bir anayasa hazırlanıncaya değin birbirlerinden asla ayrılmayacaklarına yemin ettiler (ç.n.).

[1] Avrupa'daki 1848 devrimlerine gönderme yapılıyor.

adada insanlık ortaya çıktı; sadece acıyı duyumsayan, yıkımı gören, sadece yardım etmek, imdada koşmak isteyen insanlık. Yaşlı Pelée Dağı bir mucize yarattı! Fashoda günleri[2] unutuldu, Küba üzerindeki çatışma unutuldu, "la Revanche"* unutuldu —Fransızlar ve İngilizler, Çar ve Washington'daki Senato, Almanya ve Hollanda para bağışlıyor, telgraflar gönderiyor, yardım ellerini uzatıyorlar. Doğanın yakıcı öfkesine karşı halkların kardeşliği ortaya çıkıyor; insanlık kültürünün yıkıntıları üzerinde hümanizm diriliyor. Onların insanlığı hatırlamasının bedeli çok ağır oldu; ama gümbürdeyen Pelée Dağı sesini duyurabildi.

Fransa, küçücük ada üzerindeki 40 bin ceset için gözyaşı dökülüyor; tüm dünya Cumhuriyet Ana'nın gözyaşlarını kurutmak için acele ediyor. Peki, Fransa, yüzyıllar önce, Küçük ve Büyük Antiller için nasıl olup da sel gibi kan dökmüştü? Afrika'nın doğu kıyısında volkanik bir ada –Madagaskar– var: Bugün, yitirdiği çocukları için ağlayan kederli Cumhuriyet'ın, on beş yıl** önce orada zincirlerle ve kılıçla dik kafalı yerlileri nasıl boyunduruk altına aldığını gördük. Orada kraterini açan bir volkan yoktu: Ölüm ve yıkım saçan, Fransız toplarının namlularıydı; Fransız toplarının ateşi, özgür bir halk, gücü tükenip de yere serilene kadar, "vahşiler"in esmer kraliçesi ganimet olarak "Işıklar Kenti"ne*** götürülene kadar, yeşeren binlerce insan yaşamını yeryüzünden sildi süpürdü.

---

[2] 1898'de, Fransa ile İngiltere, Sudan'daki Fashoda bölgesinde yaşanan bir uzlaşmazlıktan ötürü neredeyse savaşa giriyorlardı.

[3] 1898 İspanya-Amerika Savaşı'na gönderme. Bu savaşta Birleşik Devletler Filipinler ve Küba'yı ele geçirdi. Bu aslında altı değil *dört* yıl önce gerçekleşmişti.

* Siyaset sözlüğündeki karşılığı, yitirilen bir yeri ya da konumu geri kazanmaya yönelik siyaset, intikam (ç.n.).

** İngilizce çeviride 50 yıl, Almanca metinde 15 yıldır (ç.n.).

*** Paris (ç.n.).

Asya'nın kıyısında, okyanusun dalgaları tarafından yıkanan, gülümseyen Filipinler yatıyor. Altı yıl önce, yardımsever Yankileri, Washington'daki Senato'yu orada iş başında gördük. Orada insan yığınlarının yaşamına son veren ateş püsküren dağlar değildi; Amerikan tüfekleriydi, şeker karteli Senato, bugün binlerce altın doları yıkıntılar arasında yaşam bulmak için Martinik'e gönderiyor; aynı Senato, dün, Küba'ya ölüm ve yıkım ekmek için top üstüne top, savaş gemisi üstüne savaş gemisi, dolar üstüne dolar göndermişti.

Dün, bugün, Martinik'te çocukları annelerine, anababaları çocuklarına kavuşturan İngilizlerle aynı olan İngilizlerin, daha birkaç yıl önce, çok uzakta, emeğiyle geçinen, barış içinde yaşayan sessiz bir halkın bulunduğu Afrika'nın güneyinde nasıl büyük bir felâket yarattıklarını gördük. Orada, önlerinde ve arkalarında uzanan kan, ölüm ve acı gölü içinde yürüyen vahşi askerlerin, postallarla insan bedenleri ve çocuk cesetleri üzerinde nasıl tepindiklerini gördük.

Ah, ve de Ruslar, kurtaran, yardım eden, ağlayan tüm *Rusların Çarı* –eski ahbabımız! Seni, sıcak Polonyalı kanının dereler gibi aktığı, buharıyla gökyüzünü de kızıla boyadığı Praga surlarında gördük.[3] Bunlar geçmişte mi kaldı? Hayır! Şimdi, daha birkaç hafta önce, siz yardımsever Rusları, tozlu yollarda, yıkılmış Rus köylerinde perişan, paçavralar içindeki, şiddet dolu, öfkesi burnunda Rus köylüleriyle göz gözeyken gördük: Silahlar ateşlendi, nefesi kesilen mujikler toprağa düştüler, köylülerin kırmızı kanı yolun tozuna karıştı. Onlar ölmeliydi, düşmeliydi; çünkü bedenleri açlıktan ikiye katlanmıştı; çünkü ekmek için haykırıyorlardı, ekmek!

---

[3] "Praga'nın surları", 1831'de Varşova'nın varoşlarından Praga'da ayaklanan Polonyalıların Rus ordusu tarafından kıyıma uğratılmasına bir gönderme.

Ve sizi de gördük, gözyaşı bol, yaşlı Cumhuriyet Ana. 1871'in 23 Mayıs'ındaydı, nefis bir bahar güneşi Paris'in üzerinde parlıyordu; iş elbiseleri içinde binlerce solgun yüzlü insan sokaklarda, cezaevi avlularında toplandı; beden bedene ve kafa kafaya. Duvarlardaki mazgal deliklerinden kana susamış makineli tüfekler uzanıyordu. Bir yanardağ patlamadı, lavlar etrafa saçılmadı. Makineli tüfekleriniz, Cumhuriyet Ana, sıkış sıkış bekleyen kalabalığa çevriliydi, insanların acı çığlıkları göğü parçaladı. —20 binden fazla ceset Paris'in kaldırımlarına serildi.[4]

Ve hepiniz! —Fransızlar ve da İngilizler, Ruslar ve Almanlar, İtalyanlar ve Amerikalılar— Bundan önce sizi bir kez daha yan yana kardeşçe bir anlaşmada, ulusların koskoca bir birliğinde, birbirinize yardım ederken, yol gösterirken görmüştük: Çin'deydi. Orada da aranızdaki kavgaları unutmuştunuz, orada da halklar arasında bir barış yapmıştınız –karşılıklı öldürme ve kundaklama için. Saç örgüleri nasıl da tıpkı olgunlaşmış tahıl tarlasının tırpanla biçilmesi gibi kurşunlarınızın önüne düşmüştü! Kadınlar ateşli kucaklamalarınızın işkencesinden kaçarken, kollarında ölüleriyle nasıl da bağıra bağıra soğuk sulara gömülmüşlerdi![*]

Ve şimdi hepsi Martinik'e dönmüş; hepsi bir kez daha tek duygu, tek düşünce: Yardım ediyor, kurtarıyor, gözyaşlarını kurutuyor, yıkım yaratan yanardağı lanetliyor. Pelée Dağı, yiğit dev, gülebilirsin; bu yardımsever canilere, gözyaşı döken yırtıcı hayvanlara, Samiriyeli[**] giysileri içindeki bu hayvanlara nefretle bakabilirsin. Ancak başka bir yanardağın, kaynayan,

---

[4] 1871 Paris Komünü'nün acımasızca bastırılmasına, binlerce devrimcinin Fransız hükümet güçleri tarafından katledilmesine gönderme.

[*] Çin'de 1900'de patlak veren "Boxer" ayaklanmasına gönderme (ç.n.).

[**] İncil'de, Samariye'den gelen, kimsenin yardım elini uzatmadığı yaralı birine yardım eden kişi; iyiliksever, yardımsever (ç.n.).

köpüren bir yanardağın, gümbürtüsünü duyuracağı bir gün gelecek ve isteseniz de istemeseniz de, tüm bu sahte sofuları, kan dökme kültürünü yeryüzünden silip süpürecek. Ve ancak bu patlamanın yıkıntıları üzerinde tüm uluslar gerçek insanlık içinde bir araya gelecekler; bir tek ölümcül düşman tanıyacaklar: Kör, ölü doğa.

2. KISIM

Devrim Politikası
Reformculuğun Eleştirisi
Kitle Grevi Kuramı
Kadın Sorunu Üzerine Yazılar

5
TOPLUMSAL REFORM YA DA DEVRİM

Editörlerin Notu: İlk kez *Leipziger Volkszeitung*'da, Eylül 1898 ile Nisan 1899'da bir dizi makale olarak yayımlanan *Toplumsal Reform ya da Devrim*, Rosa Luxemburg'un Eduard Bernstein'ın revizyonizmine yönelik ünlü eleştirisidir. 1890'da İngiltere'de sürgündeyken Friederich Engels'in Marx'ın yazınsal vâsisisi diye adlandırdığı Bernstein (1850-1932) Alman sosyalist hareketinin önde gelenlerindendi. Engels'in ölümünden sonra, Bernstein'ın revizyonist görüşleri savunması, İkinci Enternasyonal'deki öncü işlevi de dikkate alındığında, birçok kişiyi şaşırtmıştı. Tartışma, Bemstein'ın 1896-1898 yıllan arasında, bazı makalelerinin "Sosyalizmin Sorunları" başlığı altında Alman Sosyal Demokrasisi'nin başlıca kuramsal süreli yayını olan *Neue Zeit*'da yayımlanmasıyla başlamıştı. Bernstein'ın, Marx'ın birçok kavramının, kapitalizmin varsayılan istikran ve Sosyal Demokrasi'nin gelişmesi ışığında yeniden değerlendirilmesine ilişkin çağrısı onun "revizyonist" olarak adlandınlmasına neden olmuştur. Bernstein'ın Marksizmin temel ilkelerini revizeb etmeye yönelik çabalarını ilk eleştiren Rosa Luxemburg olmadı, ama en kapsamlı çözümlemeler onundu; Bernstein'a yönelik eleştirisi, Alman Sosyal Demokrasisi ile İkinci Enternasyonal'de onun önde gelen bir figür olmasına yol açtı.

Rosa Luxemburg'un önce *Leipziger Volkszeitung*'da yayımlanan Bernstein ile ilgili eleştirisi, 1899'da, *Toplumsal Reform ya da Devrim*'de Bölüm olarak kitaplaştırıldı; Bölüm II'yi de, Bernstein'ın 1848 başlarında yayımlanan *Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*'nin (İngilizcesi *Evolutionary Socialism* adı altında yayımlanmıştır) eleştirisi oluşturdu. *Toplumsal Reform ya da Devrim*'in

Rosa Luxemburg'un çok sayıda değişiklik ve düzeltme yaptığı ikinci baskısı da 1908'de yayımlanmıştır. Dick Howard'ın yaptığı aşağıdaki çeviri 1899 baskısını esas almış, ama ikinci baskıdaki değişikliklere de yer verilmiştir. İkinci baskıda yer almayan parçalar köşeli ayraç içinde, ikinci baskıya eklenen parçalar ise son notlar olarak gösterilmiştir.

* * *

Önsöz

Bu çalışmanın adı ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir. Toplumsal Reform mu, Devrim mi? Sosyal Demokrasi toplumsal reformlara *karşı* olabilir mi? Ya da toplumsal devrime, varolan düzenin dönüştürülmesine, nihai amacı olan toplumsal reformlara *karşı çıkabilir* mi? Elbette hayır. Reformlar, varolan toplumsal düzenin çerçevesi içinde işçilerin koşullarının iyileştirilmesi ve demokratik kurumlar için yürütülen günlük mücadele, Sosyal Demokrasi'ye proletaryanın sınıf mücadelesini yönetecek ve nihai amaç olan siyasal erkin ele geçirilmesini ve ücretli emeğin kaldırılmasını gerçekleştirecek tek aracı sağlamaktadır. Sosyal demokrasi açısından, toplumsal reformlar ile devrim arasında, reformlar için mücadelenin *araç*, toplumsal devrimin de *amaç* olduğu, ayrılmaz bir bağ bulunmaktadır.

İşçi hareketinin bu iki momentine yönelik muhalefeti ilk kez, Eduard Bernstein'ın 1897-1898 yıllarında *Neue Zeit*'ta yayımlanan "Sosyalizmin Sorunları" adlı makalelerinde, özellikle de *Sosyalizmin Önvarsayımları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri*[1] adlı kitabında sunduğu kuramında görüyoruz. Kuramı, Sosyal Demokrasi'nin nihai amacı olan toplumsal dönüşümden vaz-

[1] İngilizce çevirisi için bkz. *Evolutionary Socialism*, çev. Edith C. Harvey (New York: Schocken, 1961). Türkçe çevirisi için bkz. *Evrimsel Sosyalizm*, Kavram, İstanbul, 1991, çev. B. Alkan Cerit-Evren Bulaycı; *Sosyalizmin Ön Koşulları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri*, Yazılama, İstanbul, 2011, çev. Levent Bakaç (ç.n.).

geçilmesini, tersine, sınıf mücadelesinde bir *araç* olan toplumsal reformun *amaç* olarak kabul edilmesini önermektedir. Bernstein, bu görüşünü şunları yazarak çok açık ve kesin biçimde belirtmişti: "Nihai hedef, her ne olursa olsun, benim için hiçbir şeydir; hareket ise her şeydir."

Ancak Sosyal Demokrat hareketi burjuva demokrasisinden ve burjuva radikalizminden ayıran tek belirleyici öğe, tüm işçi hareketini, kapitalist düzeni onarmak gibi bir boş bir çaba yerine, bu düzene *karşı* bir sınıf mücadelesine, bu düzenin ortadan kaldırılmasına dönüştürmek sosyalizmin nihai amacı olduğundan, Bernstein'ın ortaya koyduğu gibi "Reform mu, Devrim mi?" sorusu, Sosyal Demokrasi için "Yaşamak mı, ölmek mi?" sorusuyla aynıdır. Parti'de olan herkes, Bernstein ve yandaşları ile yürütülen tartışmanın, şu ya da bu mücadele yöntemi, veya şu ya da bu *taktik* üzerine olmadığını, tersine Sosyal Demokrat hareketin *varlığının* söz konusu olduğunu açıkça anlamalıdır.

[Bernstein'ın kuramına yüzeysel bakıldığında bu bir abartma gibi görülebilir. Bernstein sürekli Sosyal Demokrasi'den ve hedeflerinden söz etmiyor mu? Kendisinin de sosyalizmin nihai amacı doğrultusunda, ama başka bir biçimde uğraştığını birçok kez ve özellikle vurgulayarak belirtmiyor mu? Sosyal Demokrasi'nin şimdiki uygulamasını tamamıyla onayladığını söylemiyor mu? Kuşkusuz bunların hepsi doğru. Ancak her yeni akımın, içindeki çekirdek, eskisi ile doğrudan çelişse bile, kendini mevcut biçimlere uydurarak, konuşulmakta olan dili konuşarak, böylece önceki akımın desteğini alarak kendi kuramını ve siyasetini geliştirmeye başladığı da bir başka doğrudur. Zaman içinde, önce yeni çekirdek eski kabuğundan çıkar ve yeni akım kendi biçimlerini, kendi dilini bulur.

Bilimsel sosyalizme karşı bir muhalefetin, daha başından, kendini açıkça, tamamıyla, son noktasına kadar ifade etmesini, Sosyal Demokrasi'nin kuramsal temelini açık ve kaba bir bi-

çimde *yadsıma*sını beklemek, bilimsel sosyalizmin gücünü küçümsemek demektir.

Bugün, bir sosyalist olarak tanınmak, aynı zamanda da bu yüzyılda insan zekâsının en büyük ürünü olan Marksist öğretiye savaş açmak isteyen biri, gönülsüz de olsa, Marksizme saygılarını sunarak, bu öğretinin yandaşı olduğunu açıklayarak, ona saldırısını destekleyecek noktaları Marx'ın kendi öğretisinde bularak, bu saldırıyı Marksist öğretiyi daha da geliştirmek için yaptığını söyleyerek, başlamak zorundadır. Bu nedenle, dış görüntüsüne kanmayarak, Bernstein kuramında bulunan çekirdeğin kabuğu soyulmalıdır; bu, Partimizdeki sanayi proletaryasının geniş kesimleri için ivedi bir zorunluluktur.

Kuramsal ihtilafların sadece "entelektüeller"in sorunu olduğunu iddia etmek, işçilere yapılabilecek en kaba hakaret, en kötü aşağılamadır. Lassalle[2] bir zamanlar şöyle demişti: "Bilim ve işçiler, toplumun bu iki karşıt kutbu birleştiğinde, tüm kültürel engelleri tunçtan kollarında ezeceklerdir." Modern işçi hareketinin tüm gücü kuramsal bilgiye dayanmaktadır.]

Halihazırdaki durumda, işçiler ve onların hareketteki etkileri söz konusu olduğundan, pazara sürülen onların derisi olduğundan, bu anlayış iki kat daha da önem kazanmaktadır. Parti'de kuramı Bernstein tarafından ifade edilen oportünist akımın bilinçsiz çabası, Parti'ye girmiş olan küçük burjuva unsurlara hakimiyet kazandırmak, Parti'nin siyasetini ve amaçlarını onların anlayışına göre değiştirmekten başka bir şey değildir. Nihai hedef ve hareket açısından, toplumsal reform mu, devrim mi sorusu, *işçi hareketinin, küçük burjuva karakteri mi, proletarya karakteri mi taşıyacağı* sorusudur.

---

[2] Ferdinand Lassale (1825-1864), Almanya'daki proletaryanın ilk kitlesel partisi olan Genel Alman İşçi Derneği'ni 1863'te kurmuştur. Lassale, Marx'ın desteğini sağlamaya uğraşmışsa da, Marx hep aralarına belli bir mesafe koymuştur. Örneğin, toprak sahibi aristokrasi ile işbirliği yaparak sosyalizmi geliştirme çabalarına Marx şiddetle karşı çıkmıştır.

Bundan ötürü, Parti'deki proleter kitlenin, şu an oportünizmle olan teorik ihtilafı bilmesi, onunla canlı ve ayrıntılı bir biçimde ilgilenmesi kendi yararınadır. Kuramsal bilgi Parti'deki bir avuç "entelektüel"in ayrıcalığı olarak kaldığı sürece, yanlış yollara sapma tehlikesi hep olacaktır. Ancak büyük işçi kitlesi bilimsel sosyalizmin güvenilir silahını eline aldığı zaman tüm küçük burjuva eğilimler, tüm oportünist akımlar sonuçsuz kalacaktır. Hareket ancak o zaman güvenilir ve sağlam bir zemine oturacaktır. "Nicelik başaracaktır".]

Berlin, 18 Nisan 1899
Rosa Luxemburg.

1. Oportünist Yöntem

Kuramların, dış dünyadaki olguların insan bilincindeki yansıması oldukları doğru ise, Eduard Bernstein'ın kuramı karşısında, bu kuramların kimi zaman ters çevrilmiş imgeler olduğunun eklenmesi gerekiyor. Almanya'da reform hareketinin bütünüyle durgunluğa girmesi karşısında, sosyalizmi toplumsal reform yoluyla kurmayı öngören bir kuram düşünün. İngiltere'de metal işçilerinin yenilgisi karşısında, sendikaların üretim süreci üzerindeki kontrolünü anlatan bir kuram düşünün. Saksonya anayasasının kontrolünü anlatan bir kuram düşünün. Saksonya anayasasının değiştirilmesinden ve genel oy hakkını hedef tahtasına oturtan son girişimcilerden sonra, parlamentoda çoğunluğu elde etmeyi öngören bir kuram düşünün! Bize göre, Bernstein'ın sisteminin ağırlık noktası, Sosyal Demokrasi'nin pratik görevleri üzerine olan düşüncelerinde değil, tersine, kapitalist toplumun nesnel gelişiminin süreci üzerine söylediklerindedir ki, o düşünceler de, elbette ki, Sosyal Demokrasi'nin pratik görevleri ile yakından ilişkilidir.

Bernstein'a göre, kapitalizmin gelişmesi, çöküşünü gittikçe olanaksızlaştırmaktadır; çünkü bir yandan kapitalizm gittikçe daha büyük bir uyum yeteneği göstermekte, öte yandan da

kapitalist üretim gittikçe daha fazla çeşitlenmektedir. Kapitalizmin uyum sağlama yeteneği, Bernstein'a göre, birincisi, kredi sisteminin, işveren örgütlerinin[3], ulaşım ve iletişim hizmetlerinin gelişmesinden ötürü genel *bunalımların* yok olmasında; ikincisi, üretim dallarının sürekli çeşitlenmesi ve geniş proletarya kesimlerinin orta sınıfa yükselmeleri sonucu orta sınıfların sağlamlaşmasında; üçüncü ve sonuncusu da, sendikal mücadelenin sonucunda proletaryanın durumunun ekonomik ve siyasal olarak düzelmesinde kendisini göstermektedir.

Buradan, Sosyal Demokrasi'nin pratikteki mücadelesi üzerine şu genel sonuçlar çıkartılmaktadır: Çalışmalarını siyasal erki ele geçirmeye değil de, işçi sınıfının koşullarının iyileştirilmesine ve sosyalizme girmeye yöneltmeli, sosyalizmi kurmak için siyasal ve toplumsal bir bunalımı değil, toplumsal denetimin adım adım genişlemesini ve kooperatif ilkelerinin aşamalı olarak uygulanmasını beklemelidir.

Bernstein'ın kendisi de, açıklamalarında yeni bir şey görmemektedir. Tersine, bunların Marx ve Engels'in belirli düşünceleriyle olduğu kadar Sosyal Demokrasi'nin bugüne kadarki genel doğrultusu ile de uyumlu olduğunu söylemektedir. Gene de, bize göre, Bernstein anlayışının bilimsel sosyalizmle temelden çeliştiğini yadsımak zordur.

Bernstein'ın getirdiği bütün değişiklik, sadece kapitalist gelişme sürecinin düşünülenden daha yavaş olduğu ile sınırlı kalsaydı, şimdiye kadar herkesin kabul ettiği üzere, siyasal erkin proletarya tarafından ele geçirilmesinin ertelenmesine yönelik bir sav sunmuş olurdu. Uygulamadaki tek sonucu da olsa olsa mücadelenin daha yavaş bir süreç izlemesi olurdu.

---

[3] Yani kartel ve tröstlerin.

Ancak durum böyle değil. Bernstein'ın sorguladığı, kapitalist toplumun gelişmesinin hızı değil, tersine, gelişmenin doğrultusu ve sonuçta sosyalizme geçiştir.

Sosyalist kuram, bugüne kadar sosyalist dönüşümün çıkış noktasının genel ve yıkıcı bir bunalım olacağı noktasından hareket ettiyse, bu kuramda iki şeyi ayırt etmemiz gerekiyor: Temel düşünce ve onun dış görünümü. Temel düşünce, kapitalist düzenin, kendi iç çelişkileri sonucu, artık olanaksız olacağı, dengesiz kalacağı bir noktaya doğru gittiğinin kabul edilmesinden oluşmaktadır. Bu ârın, kargaşaya yol açacak genel bir ticari bunalım olarak düşünülmesinin haklı gerekçeleri vardır. Ancak gene de temel düşünce için önemsiz ve ikincil kalmaktadır.

Bilindigi üzere, sosyalizmin bilimsel temeli, kapitalist gelişmenin *üç* sonucuna dayanmaktadır: Birincisi ve en önemlisi, kapitalist ekonominin artan *anarşi*sinin kaçınılmaz bir çöküşe yol açacağıdır. İkincisi, gelecekteki toplumsal düzenin tohumlarını yaratan üretim sürecinin gelişen *toplumsallaşma*sıdır. Üçüncüsü de, yaklaşan devrimin etkin bir etmenini oluşturan proletaryanın *örgütlenmesi ve sınıf bilinci*nin gelişmesidir.

Bernstein, bilimsel sosyalizmin üç temel direğinden *birinci*sini yok etmekte, kapitalist gelişmenin genel bir ekonomik çöküntüye gitmediğini ileri sürmektedir.

Bunu söyleyerek sadece çöküşün belirli bir biçimini değil, çöküşün kendisini kabul etmemektedir. Aynen şunu söylüyor: "Mevcut toplumun çöküşünden söz edildiğinde, bunun bütün öncekilerden daha kötü bir genel ekonomik bunalımdan başka bir anlama geldiğine, yani kendi çelişkilerinin bir sonucu olarak kapitalist düzenin tam bir çöküşü olacağına itiraz edilebilir." Ve bu itirazı şöyle dillendirmektedir: "Toplumun giderek gelişmesi sonucu, bugünkü üretim düzeninin tam ve neredeyse genel bir çöküşü olanaklı değil, olanaksız bir duruma geldi; çünkü kapitalist gelişme bir yandan uyum yeteneğini, öbür

yandan da –yani aynı zamanda- sanayinin çeşitlenmesini artırmakta.[4]

Bu durumda şu büyük soru ortaya çıkıyor: Uğraşılarımızın nihai hedefine neden ve nasıl ulaşacağız? Bilimsel sosyalizm açısından, sosyalist devrimin tarihsel gerekliliği, kendisini, her şeyden önce, düzeni çıkmaz bir sokağa iten, kapitalizmin gittikçe büyüyen anarşisinde göstermektedir. Ancak Bernstein'la birlikte, kapitalist gelişmenin kendi çöküntüsüne doğru gitmediğini söylediğimizde, sosyalizm *nesnel zorunluluk* olmaktan çıkar. Geriye kalan, sosyalizmin bilimsel temel taşlarından, kapitalist düzenin de sonuçlarından sadece öteki ikisidir: Üretim sürecinin sosyalizasyonu ve proletaryanın sınıf bilinci. Çöküş kuramı bir tarafa atıldığında "sosyalist kuram inandırıcılığından hiçbir şey yitirmez. Dikkatli bakıldığında, eski bunalımların baskılanmasına ya da değişmesine yol açan, bizim sağladığımız bütün etkenler hangileridir? Hepsi de üretimin ve değişimin toplumsallaşmasını oluşturan ön koşullar, hatta tohumların bir bölümüdür" derken[5] Bernstein'ın kafasında olanlar bunlardır.

Bunun yanıltıcı bir sonuç olduğunu kanıtlamak için kısa bir inceleme yeterli. Bernstein'ın kapitalist uyum araçları olarak adlandırdığı bütün o olguların —karteller, kredi düzeni, ulaşım araçlarının gelişmesi, işçi sınıfının yaşam koşullarının düzelmesi vb.— önemi nereden geliyor? Açıktır ki, bunlar kapitalist ekonominin iç çelişkilerini ortadan kaldıracak ya da hiç değilse hafifletecek, bu çelişkinin derinleşmesini ve yaygınlaşmasını durduracak olmalı. Böylece bunalımların ortadan kaldırılması, kapitalist temeldeki üretim ile değişim arasındaki karşıtlığın yok edilmesi, işçi sınıfının konumunun iyileştirilmesi ya da o sınıfın belli kesimlerinin orta tabakalara girmesi

---

[4] *Neue Zeit*, 1897-1898, Sayı 18, s. 555 **(RL)**.

[5] *Neue Zeit*, 1897-1898, Sayı 18, s. 554 **(RL)**.

de, sermaye ile emek arasındaki karşıtlığın hafifletilmesi anlamına gelmektedir. Ancak, eğer karteller, kredi düzeni, sendikalar vb. kapitalist çelişkileri ortadan kaldıracak, düzeni çökmekten kurtaracak ve kapitalizmin kendini sürdürebilmesini sağlayacak ise —ki, Bernstein bunlara onun için "uyum araçları" demektedir— bunlar aynı zamanda nasıl olup da sosyalizmin "önkoşulları, hatta tohumların bir bölümü" olabileceklerdir? Açıktır ki, sadece üretimin toplumsal niteliğini daha açık ifade ettikleri ölçüde. Ancak tersine, aynı etmenler, onun içinde kendi *kapitalist* biçimini koruyarak bu toplumsallaşmış üretimin sosyalist üretime dönüşmesini de aynı ölçüde gereksiz duruma getirmektedirler. Tarihsel anlamda değil, ancak ve ancak kavramsal anlamda bir sosyalist düzenin tohumları ya da önkoşulları olabilmelerinin nedeni de budur. Onlar, sosyalizmi kavramlaştırmamızdan sosyalizm ile ilişkili olduklarını *bildiğimiz*, ama gerçekte bir sosyalist devrime sadece yol açmamakla kalmayan, tam tersine, onu gereksiz kılmakta olan olgulardır. Bu durumda geriye sosyalizmin sadece bir temeli kalıyor: Proletaryanın sınıf bilinci. Ancak bu da, verili durumda, kapitalizmin gittikçe büyüyen çelişkilerinin ve onun yaklaşan çöküşünün zihinlerdeki yansımasından ibaret değildir —zira bu çöküş uyum araçları tarafından engellenir. O artık basit bir idealden başka bir şey değildir; bu idealin ikna gücü ise kendisine atfedilen mükemmelliklerden kaynaklanmaktadır sadece.

Kısacası, toplumun maddi gelişiminin bir sonucu olan sosyalizmin nesnel zorunluluğu ortadan kaldırılırken, elimize geçen, "saf bilgi" aracılığıyla sosyalist programın bir temeli, basitçe söylemek gerekirse, idealist bir açıklamasıdır.

Revizyonist kuram ya/ya da ikilemiyle karşı karşıya. Ya şimdiye kadar kabul edildiği üzere, sosyalist dönüşüm kapitalist düzenin iç çelişkilerinin sonucudur —bu durumda, bu düzenle birlikte kendi çelişkileri de gelişecek, herhangi bir zaman-

da çöküşü kaçınılmaz bir sonuç olacaktır. Böyle bir durumda, "uyum sağlama araçları" etkisizdirler ve çöküş kuramı doğrudur. Ya da "uyum sağlama araçları" gerçekten kapitalist düzenin çöküşünü durdurma gücüne sahiptir ve çelişkilerini ortadan kaldırarak kapitalizmin varlığını sürdürmesini sağlarlar. Bu durumda *sosyalizm* tarihsel bir zorunluluk olmaktan çıkar; artık, adına ne derseniz deyin, toplumun maddi gelişmesinin bir sonucu olmaktan başka her şeydir.

Bu ikilem bir başkasına yol açar. Ya kapitalizmin gelişme süreci konusunda revizyonizm haklıdır; bu durumda toplumun sosyalist dönüşümü bir ütopya olur. Ya da sosyalizm bir ütopya değildir; "uyum sağlama araçları" kuramı yanlıştır. "*Das ist die Frage*, işte bütün mesele".

2. Kapitalizmin Uyumu

Bernstein'a göre, kredi düzeni, gelişmiş iletişim araçları ve yeni işveren örgütleri, kapitalist ekonominin uyumunu sağlayan önemli araçlardır.

Kredi ile başlayalım. Kredinin kapitalist ekonomide değişik işlevleri vardır. Çok iyi bilindiği gibi, en önemli iki işlevi, üretimin genişleyebilmesi için kapasiteyi artırması ve değişimi kolaylaştırmasıdır. Kapitalist üretimin sınırsız genişleme doğrultusundaki iç eğilimi, özel mülkiyet engeline (özel sermayenin sınırlı büyüklüğü) çarptığında, bu sınırı kapitalist anlamda aşarken kredi ortaya çıkar. Anonim şirketler yoluyla çok sayıda sermayeyi tek bir sermayede birleştirir. Bir kapitaliste, başka kapitalistlerin sermayelerini sanayici kredisi biçiminde kullanım olanağı sağlar. Ayrıca, ticari kredi olarak da meta değişimini, bu nedenle de sermayenin üretime geri dönüşünü hızlandırır; böylece üretim sürecinin bütün döngüsüne katkıda bulunur.

Kredinin bu en önemli iki işlevinin bunalımın oluşumu üzerindeki etkisi çok açık. Bunalımların, bilindiği üzere, genişleme yeteneği, üretimin artma eğilimi ve sınırlı tüketim yeteneği arasındaki çelişkiden oluştuğu doğruysa, o zaman krediler, yukarıda söylenenler doğrultusunda, bu çelişkiyi olabildiğince sık çözecek en iyi araçtır. Öncelikle, üretimin genişleme yeteneğini korkunç derecede artırmakta ve bu yeteneği sürekli olarak pazar sınırlarını aşmaya itmektedir. Ancak etkisi iki yanlıdır. Kredi (üretim sürecinin bir öğesi olarak) aşırı üretime neden olduysa, (değişim sürecinin arabulucusu olarak) kendisinin yaratmış olduğu üretim güçlerini bunalım sırasında yerle bir eder. İlk durgunluk belirtisinde kredi azalır; en gerekli olduğu anda değişim sürecini ortada bırakır, hâlâ bulunduğu yerlerde ise etkisiz ve gereksiz olduğunu gösterir; böylece bunalım sürecinde pazarın tüketim yeteneğini düşük bir düzeye indirir.

Kredi, bu iki temel sonucun yanı sıra bunalımın oluşumunu da birçok biçimde etkilemektedir. Bir girişimciye başkalarının sermayelerini kullanmada teknik araç sunmakla kalmaz; aynı zamanda, başkalarının mülkiyetini cesur ve hayâsız biçimde kullanması için onu kışkırtır, tehlikeli spekülasyonlara yöneltir. Kredi, değişimin sinsi bir aracı olarak sadece bunalımı derinleştirmekle kalmaz; bütün değişimi, gerçek temeli en azından madeni para olan, en ufak bir nedenle kolaylıkla bozulan son derece karmaşık ve yapay bir mekanizmaya dönüştürerek bunalımın çıkmasına ve yaygınlaşmasına da yardım eder.

Dolayısıyla kredi, bunalımları ortadan kaldıran ya da bunları hafifleten bir araç olmaktan çok uzak olup, tam tersine, bunalımların oluşmasında özellikle çok güçlü olan bir öğedir. Başka türlü de olamazdı. Çok genel olarak ifade edersek, kredinin özgül işlevi kapitalist ilişkilerdeki son katılığı yok etmek, her yere maksimum düzeyde bir esneklik getirmek, tüm kapi-

talist güçleri en üst düzeyde genişleyebilir, göreceli ve duyarlı yapmaktır. Böylece, kapitalist ekonominin çelişkili güçlerinin süreli çarpışmalarından başka bir şey olmayan bunalımları derinleştirip kolaylaştıracağı ortadadır.

Bu durum bizi aynı zamanda bir başka soruya yöneltir: Nasıl olup da kredi kapitalizmin bir "uyum aracı" olarak gözükmektedir? Kredi yardımıyla "uyum" hangi bağlamda ve biçimde düşünülürse düşünülsün, özünün ancak kapitalist ekonominin yumuşattığı karşıt ilişkilerden, ortadan kaldırılan ya da hafifletilen çelişkilerinden biri olabileceği ve bu hareket serbestliğinin, herhangi bir noktada, sıkıştırılmış olan üretici güçlere oyun alanı sağlayacağı açıktır. Aslında bu çelişkileri en üst düzeyde ağırlaştıran kesinlikle kredidir: Üretimi [en üst] sınırına getirerek, öte yandan, en küçük bahanede değişimi hareketsizleştirerek *üretim biçimi* ile *değişim biçimi* arasındaki karşıtlığı; üretimi mülkiyetten ayırarak, yani üretimde kullanılan sermayeyi "toplumsal" sermayeye, aynı zamanda, kârın bir bölümünü de mülkiyetin en basit adı olan sermayenin faizi biçimine dönüştürerek *üretim biçimi* ile *el koyma biçimi* arasındaki çelişkiyi ağırlaştırır. Çok sayıda küçük kapitalisti kamulaştırarak, muazzam boyuttaki üretici gücü az sayıda kişinin elinde toplayarak *mülkiyet ilişkileri* ile *üretim ilişkileri* arasındaki, devletin üretime müdahale etmesini (anonim şirketler) gerekli kılarak üretimin toplumsal niteliği ile kapitalist *özel mülkiyet* arasındaki çelişkiyi artırır.

Kısacası, kredi kapitalist dünyada bulunan bütün çelişkileri yeniden üretir, tepe noktasına çıkarır. Gelişmelerini hızlandırır, böylece kapitalist dünyayı çöküşüne doğru iter. Kredi söz konusu olduğunda, kapitalist uyumun birincil hareketi çöküşe dayanmak ve krediyi *ortadan kaldırmak* olmalıdır. Mevcut haliyle kredi, kapitalist uyumun bir aracı olmaktan çok uzaktır. Tam tersine, çok büyük devrimci önemi olan bir yıkım aracıdır. Aslında "sosyalist" reform planlarının esin kaynağı,

kredi düzeninin kapitalizmin ötesine geçmesini sağlayan bu devrimci niteliği değil midir? Marx'ın dediği gibi, yarı peygamber, yarı lumpen olan Fransız Isaac-Périre[6] gibi seçkin yandaşları bulunmaktadır.

Yakından incelendiğinde, ikinci "uyum aracı" olan *işveren örgütleri*nin de kırılgan oldukları görülür. Bernstein'a göre, bu örgütler üretimi düzenleyerek üretimdeki anarşiyi durduracaklar ve bunalımı engelleyebileceklerdir. Karteller ile tröstlerin çok yönlü ekonomik etkilerinin bugüne kadar çok dikkatlice araştırılmadığı doğrudur. Ancak ortada sadece Marksist öğreti ile çözülebilecek bir sorun bulunmaktadır.

En azından bir şey çok açık söylenebilir: Kapitalist anarşinin işveren örgütleri tarafından önlenmesinden, ancak kartel-ler, tröstler vb. —tam olmasa bile— egemen üretim biçimi iseler söz edilebilir. Oysa kartellerin doğasından ötürü böyle bir şey olasılık dışıdır. İşveren örgütlerinin nihai ekonomik amaçları ve etkisi şudur: Belli bir üretim kolunda rekabetin ortadan kaldırılması sonucu, pazardan elde edilen kârın bölüşümünde söz konusu sanayi dalının payının artırılması. Bu örgütlenme ancak bir sanayi dalındaki kâr oranını diğerlerinin aleyhine artırabilir. Bu nedenle de bunun genelleştirilmesine olanak yoktur; önemli bütün sanayi kollarına yayıldığında bu eğilim kendi etkisini ortadan kaldırmaktadır.

İşveren örgütleri, kendi uygulamalarının sınırında bile sanayi anarşisinin ortadan kaldırılmasında ters bir etki yapmaktadırlar. Karteller, sermayelerinin ürettiği ürünün iç pazarda tüketilemeyen bölümünü çok daha düşük bir kârla dış pazara satarak, yani içerde sattıklarından daha ucuza ülke dışına vererek iç pazardaki kâr oranlarını artırabilirler. Bunun sonucu, ülke dışında rekabetin keskinleşmesi ve amaçlananın tam

---

[6] Isaac Péreire (1806-1880), Credit Mobilier'i kuran Fransız maliyecisidir. Aslında Saint-Simon'un izleyicilerindendi. Marx, 1845'de onun eserini incelemiş, üzerinde yorumlarda bulunmuştur.

tersine, dünya pazarında anarşinin artmasıdır. Uluslararası şeker sanayinin tarihi bunu çok güzel göstermektedir.

Genel olarak ifade edersek, kapitalist üretim biçiminin bir tezahürü olarak işveren örgütlerinin sadece kapitalist gelişmenin belirli bir aşaması olarak dikkate alınabileceğidir. Doğrusu da, kartellerin, üretimin belli kollarında kâr oranının ölümcül düşüşünü durdurmak için kapitalist üretim biçiminin başvurduğu bir araçtan başka bir şey olmadıklarıdır. Bu amaca ulaşmak için kartellerin kullandıkları yöntem nedir? Özünde, birikmiş sermayenin bir bölümünün kullanılmamasıdır; yani, bunalım sırasında bir başka biçimde kullandıkları yöntemin aynıdır. Hastalık da, çözüm de iki su damlası gibi birbirine benzer; olsa olsa, birincisi, o da belli bir noktaya kadar, öbüründen daha az kötü sayılabilir. Dünya pazarı son sınırına kadar genişletildiği ve kapitalist ülkeler arasındaki rekabet tarafından tüketildiği için pazar daralmaya başladığında —ki bunun er ya da geç olacağı yadsınamaz— sermayenin belirli derecede kullanılmamaya zorlanan bölümü öyle boyutlara erişir ki, ilaç bir hastalığa dönüşür, örgütlenme tarafından zaten iyice "toplumsallaştırılmış" olan sermaye yeniden özel sermaye biçimine döner. Kendine küçücük bir yer bulma zorluğu öylesine artar ki, her küçük sermaye parçası başının çaresine bakmaya kalkışır. İşte o zaman, işveren örgütleri sabun köpüğü gibi sönerler, yerlerini serbest rekabete bırakmak zorunda kalırlar.[7]

---

[7] İkinci baskıya şu metin eklenmiştir: "*Kapital*'in üçüncü cildine düştüğü bir notta Engels 1894'de şunları yazar: 'Yukardaki satırlar yazıldığından (1865) bu yana, dünya piyasasındaki rekabet, başta Amerika ve Almanya olmak üzere, bütün uygar ülkelerde sanayiin hızla gelişmesi sonucu önemli ölçüde yoğunlaştı. Bugün, üretken güçlerdeki hızlı ve muazzam genişleme olgusu, kapitalist meta değişme biçimine egemen olduğu sanılan yasaların denetiminden çıktı ve kapitalistlerin zihinlerinde bile gitgide daha fazla yer etmeye başladı. Bu, özellikle iki belirtiyle kendisini göstermektedir. Birincisi,

Bir bütün olarak ele alındığında, kredi gibi karteller de, son çözümlemede, kapitalist gelişmenin, kapitalist dünyanın anarşisini daha da artıran, iç çelişkilerini açığa çıkaran ve olgunlaştıran belirli bir aşamasında ortaya çıkar.

Karteller, özellikle ABD'de yaşandığı üzere, üretici ile tüketici arasındaki mücadeleyi keskinleştirerek, üretim biçimi ile değişim biçimi arasındaki çelişkiyi ağırlaştırırlar. Ayrıca, işçilerin karşısına, örgütlenmiş sermayenin üstün gücünü en vahşi biçimde çıkartarak üretim biçimi ile uyum biçimi arasındaki çelişkiyi ağırlaştırır, böylece sermaye ile emek arasındaki karşıtlığı artırırlar. Son olarak, her zaman kapitalist devletler arasındaki farklılıkları keskinleştiren genel bir gümrük tarifesi savaşını da beraberlerinde getiren kapitalist karteller, kapitalist dünya ekonomisinin uluslararası niteliği ile kapitalist devletin ulusal niteliği arasındaki çelişkiyi de artırırlar. Buna, kartellerin üretim, teknik gelişme vb. üzerinde yoğunlaşmalarının yarattığı belirleyici devrimci etki eklenmelidir.

Böylece karteller ve tröstler, kapitalist ekonomi üzerindeki nihai etkileri açısından değerlendirildiklerinde, "uyum aracı" olmada ve kapitalizmin çelişkilerini hafifletmede başarılı olamazlar. Tersine, kendi kendilerini anarşiye götüren bir araç olarak görünürler; kapitalizmin içinde barındırdığı çelişkilerin

---

eski himayecilik düşüncesinden ihraca uygun malların en iyi şekilde korunmaları ilkesiyle ayrılan, yeni ve genel bir koruyucu gümrük düşkünlüğüyle. İkincisi, bütün üretim alanlarında üretimi ve dolayısıyla da fiyatları ve kârı düzenlemek üzere fabrikatörlerin kurdukları tröstlerle. Söylemeye bile gerek yok ki, bu denemeler ancak ekonomik ortamın nispeten elverişli olması halinde uygulanabilir. İlk fırtınanın bunları altüst etmesi ve üretimin mutlaka bir düzenlemeye gereksinmesi olmakla birlikte bu iş için kapitalist sınıfın hiç de uygun olmadığını tanıtlaması kaçınılmazdır. Bu arada tröstlerin küçük balıkların büyük balıklar tarafından daha büyük bir hızla mideye indirilmesini sağlamaktan başka bir görevleri olmayacaktır. **(RL.)** (Bkz. Kapital, Cilt III, s. 110, n. 16).

daha da gelişmesini özendirir ve kapitalizmin genel çöküşünün gelişini hızlandırırlar.

Bernstein, yukarıda tanımlanan kapitalist süreçle çelişen bir başka olgu daha olduğunu söylemektedir: Orta boy işletmelerin "kararlı falanjı." Bernstein, büyük sanayiin gelişmesinin devrimci bir doğrultuda, sanayiin yoğunlaşmasının da "çöküş kuramı"nın öngördüğü kadar etkin olmadığının bir belirtisini görmektedir. Burada kendisi de kendi yanlış anlaşılmasının kurbanı olmaktadır. Orta boy işletmelerin giderek yok olmalarının büyük sanayiin gelişmesinin zorunlu bir sonucu olarak görmek, aslında bu sürecin özünü yanlış anlamak demektir.

Marksist kurama göre, kapitalist gelişmenin genel sürecinde küçük kapitalistler, iki anlamda, teknik devrimin öncüsü rolünü üstlenirler. Sanayiin eski, kök salmış dallarına yeni üretim yöntemleri soktukları gibi, büyük kapitalistlerin daha girmedikleri üretim kollarının yaratılmasında da işlevsel olurlar. Orta boy kapitalist işletmelerin tarihinin kesinlikle onların yok olmalarına yöneleceğini düşünmek yanlıştır. Gelişmeleri bütünüyle diyalektik bir süreçtir ve sürekli çelişkiler arasında hareket etmektedir. Tıpkı işçi sınıfı gibi, kapitalist orta tabakalar da, biri yukarı iten, öteki de aşağı çeken iki karşıt eğilimin etkisi altında bulunmaktadırlar. Aşağı çeken eğilim, sermayenin ortalama büyüklüğünü sürekli aşan ve onu hep rekabetin dışına çıkartan üretim ölçeğinin sürekli büyümesidir. Yukarı iten eğilim ise, belli bir zaman için, gerekli en az sermaye miktarına oranla üretimin ölçeğini düşüren, böylece kapitalist üretimin yeni alanlara girmesini sağlayan mevcut sermayenin sürekli olarak aşınmasıdır. Ortalama büyüklükteki işletmenin büyük sermaye ile mücadelesi, zayıf olan tarafın birliklerinin doğrudan ve nicel olarak gittikçe eridiği bir düzenli çarpışma olarak değil, daha çok, küçük sermayenin büyük sermaye tarafından sürekli budanması, ancak her budandığında da

yeniden hızlı bir büyüme göstermesi olarak düşünülmelidir. İki eğilim, kapitalist orta tabakalarla kovalamaca oynamaktadırlar. İşçi sınıfının gelişmesine karşı çıkıldığında, sonunda kazanan aşağı çeken eğilim olacaktır. Ancak bu yengi, orta boy işletmelerin mutlak olarak sayıca azalmasında kendini göstermek zorunda değildir. Önce, eski üretim kollarındaki işletmelerin çalışmaları için gerekli olan en az sermaye miktarının gittikçe artmasında kendini gösterir; sonra da, küçük kapitalistlerin yeni üretim kollarına girme olanaklarını korudukları zaman aralıklarının sürekli kısalmasında görülür. Küçük kapitalistleri ilgilendirdiği ölçüde sonuç, ekonomik yaşamının giderek kısalması, üretim ve yatırım yöntemlerindeki değişikliklerin daha da hızlı olmasıdır; bir bütün olarak sınıf açısından da, toplumsal metabolizmanın gittikçe daha hızlanmasıdır.

Bernstein bunu çok iyi bilmekte ve yorumda bulunmaktadır. Ancak, bunu sağlayanın ortalama kapitalist işletmenin yasası olduğunu unutmuş görünmektedir. Küçük kapitalistler teknik ilerlemenin öncüleri ise, teknik gelişme de kapitalist ekonominin can damarı ise, küçük kapitalistlerin kapitalist gelişmenin ayrılmaz bir olduğu apaçık ortadadır. Orta boy işletmelerin, Bernstein'ın düşündüğü gibi mutlak anlamda giderek yok olmaları, onun düşündüğü gibi kapitalist gelişmenin devrimci doğrultuda ilerlediği anlamına değil, kesinlikle tam tersi, durma, gelişmesinin yavaşlaması anlamına gelir. "Kâr oranı, yani sermayenin göreli artışı" der Marx, "önce yeni sermaye yatırımcılarının kendilerini bağımsız olarak kümelendirmeleri bakımından önemlidir. Ve sermayenin oluşumu sadece birkaç büyük kapitalistin eline kaldığı sürece, üretim ateşi yeniden canlandırılamaz. Sönüp gider."[8]

[8] *Kapital*, Cilt III, s. 368.

[Böylece Bernstein'ın uyum araçlarının kendileri etkisiz olduklarını göstermekte ve uyumun belirtileri olduğunu düşündüğü belirtiler başka belirtiler tarafından geri püskürtülmektedirler...]

Revizyonizmin Pratik Sonuçları ve Genel Niteliği

Birinci bölümde Bernstein'ın kuramının, sosyalist hareketin programını nasıl maddi temelinden söküp idealist bir zemine oturttuğunu açıklamaya çalıştık. Bu kuram, pratiğe aktarıldığında nasıl görünür?

İlk önce ve biçim olarak Sosyal Demokrasi'nin bugüne kadarki pratiğinden en küçük bir farklılık göstermemektedir. Sendikalar, toplumsal reformlar ve siyasal kurumların demokratikleştirilmesi için mücadele, tam da Sosyal Demokrat Parti'nin etkinliğinin biçimsel içeriğini oluşturan konulardır. Farklılık *ne* sorusunda değil, *nasıl* sorusundadır. Bugün, sendikal ve parlamenter mücadele, siyasal iktidarı ele geçirmesi için proletaryanın yavaş yavaş yönlendirilmesi ve eğitilmesinde kullanılan araçlar olarak düşünülmektedir. Revizyonist anlayışa göre, siyasal iktidarı ele geçirmek olanaksız ve yararsızdır; bu nedenle de sendikal ve parlamenter etkinlik yakın sonuçlar, yani işçilerin maddi koşullarının iyileştirilmesi, kapitalist sömürünün giderek azaltılması ve toplumsal denetimin yaygınlaştırılması için yürürlüğe konulmalıdır.

Parti programının da, revizyonizmin de paylaştığı, işçilerin koşullarının hemen düzeltilmesi hedefini bir yana bırakırsak, iki kavramlaştırma arasındaki farklılık kısaca şudur: Bugünkü kavramlaştırmaya göre, sendikal ve parlamenter etkinliğin toplumsal önemi proletaryayı —yani toplumsal dönüşümün *öznel* öğesini— sosyalizmi gerçekleştirmeye hazırlamasıdır. Bernstein'a göre, sendikal ve parlamenter mücadele giderek kapitalist sömürüyü azaltacak, kapitalist toplumun kapitalist

niteliğini ortadan kaldıracak, yerine sosyalist bir toplum koyacaktır. Kısacası, bu iki mücadele biçiminin *nesnel anlamda* sosyalist dönüşümü gerçekleştireceği söylenmektedir. Daha yakından bakıldığında, her iki kavramlaştırmanın birbirine taban tabana zıt olduğu görülür. Partimizin bugünkü kavramlaştırmasında, sendikal ve siyasal mücadele yoluyla temel toplumsal değişikliklerin gerçekleştirilmesinin olanaksız olduğuna proletaryanın aklı yatmakta ve bu mücadelelerin kendi durumunu temelden değiştirmeyeceği, bu nedenle de iktidarın ele geçirilmesinin kaçınılmaz olduğu görüşüne gelmektedir. Ancak Bernstein'ın kuramı, iktidarın ele geçirilmesinin olanaksız olduğunu varsayarak başlamakta ve sosyalist düzenin ancak sendikal mücadele ve parlamenter etkinlikler sonucu kurulabileceği vargısına ulaşmaktadır.

Bernstein'da görüldüğü üzere, sendikal ve parlamenter etkinliklerin sosyalist bir niteliği vardır; çünkü kapitaliat ekonomi üzerinde aşamalı bir toplumsallaştırma etkisi oluşturmaktadır. Göstermeye çalıştığımız gibi, bu tür bir etki yalnızca düşseldir. Kapitalist mülkiyet ile kapitalist devlet yapıları buna tamamıyla zıt bir doğrultuda gelişmişlerdir. Ancak bu, Sosyal Demokrasi'nin günlük pratik etkinliğini, son çözümlemede, sosyalizmle her türlü bağını yitirmesi anlamına gelir. Sendikal ve siyasal mücadelenin sosyalizm açısından önemi, onlar aracılığıyla proletaryanın *farkındalığının*, bilincinin sosyalistleştirilmesinde, bir sınıf olarak örgütlenmesinde yatmaktadır; kapitalist ekonominin doğrudan sosyalizasyonunun aracı olarak algılanacak olurlarsa, sadece kendilerinde olduğu varsayılan etkiyi yitirmekle kalmaz, proletaryanın iktidarı ele geçirmeye hazırlanmasının aracı olmaktan da çıkarlar.

Eduard Bernstein ve Konrad Schmidt,[9] Parti programı, toplumsal reformlar için çalışmaya ve sıradan sendikal çalışmaya indirilecek olsa bile, işçi hareketinin son amacının yitirilmiş olmayacağı, çünkü ileri doğru atılan her adımla belirlenen yakın amaca biraz daha yaklaşılacağı, sosyalist amacın da bir eğilim olarak harekette bulunduğu inancı ile kendilerini avuturlarken tam bir yanlış anlamaya kapılmaktadırlar. Alman Sosyal Demokrasisi'nin günümüzdeki taktiği açısından durum tam da budur: Siyasal iktidarı ele geçirmedeki kararlı ve bilinçli uğraş, sendikal mücadele ve toplumsal reformlar için çalışmanın önünde gelmektedir. Ancak bu uğraş hareketten koparılır, sonra da toplumsal reformlar amaç yapılırsa, bu yalnızca nihai amaç olan sosyalizmin gerçekleştirilememesine neden olmakla kalmaz, hareketi tam ters yöne de götürür.

Konrad Schmidt, "insan yedikçe iştahı açılır" cümlesiyle meşrulaştırdığı, nihai sosyalist dönüşüm tamamlanmadığı sürece işçilerin hiçbir zaman reformlarla yetinmeyeceklerini söyleyerek, bir kez harekete geçirilen ve bir daha kendiliğinden durmayan mekanik harekete sığınmaktadır. Kapitalist toplumsal reformların yetersiz kalmasının gösterdiği üzere, işçilerin reformlarla yetinmeyecekleri çok doğrudur. Bundan çıkarılacak sonuç, ancak gittikçe artarak devam eden ve günümüzdeki toplumsal düzenden sosyalizme geçişe yönelten kesintisiz toplumsal reform halkaları oluşturulması durumunda gerçek olabilir. Ancak bu bir düştür; nesnelerin doğasından ötürü zincir çabucak kopacaktır ve bu noktadan sonra hareketin gidebileceği çok sayıda ve değişik yollar olacaktır.

O zaman, bunun en olası ve çabuk sonucu, pratik sonuçları, toplumsal reformları olası kılmak için bütün araçların kul-

---

[9] Konrad Schmidt (1865-1932), Engels ile yazışan bir iktisatçı ve önde gelen bir Sosyal Demokrat'tı. Almanya'daki başlıca revizyonist süreli yayınlardan birinin, *Sozialistische Monatschaft*'ın kurucularındandı.

lanılmasına doğru taktik bir kayma olmasıdır. Kısa sürede pratikte sağlanan başarılar başlıca amaç olur, siyasal iktidarı ele geçirmeyi önerdiği sürece anlamlı olan açık, uzlaşmaz sınıfsal duruş, giderek daha çok bir engele dönüşür. Sonraki adım, bir at pazarlığı olan bir "ödün siyaseti"nin ve ağırbaşlı diplomatik uzlaşma tavrının Parti tarafından kabul edilmesi olacaktır.[10] Ancak hareket uzun süre hareket etmeden duramaz; çünkü toplumsal reformlar içi boş bir vaat olduklarından ve hep öyle kalacaklarından, hangi taktik uygulanırsa uygunlansın, sonraki mantıksal adım toplumsal reformda zorunlu bir düş kırıklığıdır. Varılacak yer, Profesor Schmoller ve arkadaşlarının[11], toplumsal reform sularında gezindikten sonra süreci Tanrı'ya havale ederek demir attığı sakin bir liman olacaktır.[12]

---

[10] Wolfgang Heine (1861-1944), o zamanlar bir "ödün siyaseti" öneren Bernstein'in başlıca destekçilerinden biriydi; SPD, daha demokratik bir seçim sistemi oluşturulması karşılığında savunma harcamalarının yükseltilmesini kabul edecekti. 1910'dan sonra, askeri konularda Rosa Luxemburg'un görüşlerine yaklaşmıştır.

[11] Gustav von Scholler (1838-1917), sanayi, korporatif devlet ve emek arasındaki bağlantıyı özendirmek üzere 1872'de Toplumsal Reform Derneği'ni kuran etkili bir iktisatçı ve devletçi sosyalistti. Liberaller ve sosyalistler, *Kathedersozialisten* ya da "Sırça Köşk Sosyalisti" diyerek kendisiyle alay etmişlerdir.

[12] İkinci baskıda Rosa Luxemburg şu dipnotu eklemiştir: "1872'de, Profesör Wagner, Schmoller, Brentano ve ötekiler, Eisenach'da yapılan kongrede, işçi sınıfının korunması için toplumsal reformların gerçekleşmesini amaç edindiklerini büyük bir gürültü ve tantanayla ilan etmişlerdi. Liberal Openheimer tarafından alayla *'Kathedersozialistin'* [Sırça Köş Sosyalistleri ya da Akademik Sosyalistler] olarak adlandırılan bu baylar, kongreden hemen sonra *Verein für Sozialreform*'u [Toplumsal Reform Derneği] kurdular. Çok değil, sadece birkaç yıl sonra, Sosyal Demokrasi'ye karşı mücadele sertleştiğinde, *'Kathedersozialistin'*in bu ufaklıkları, Reichstag'daki temsilciler olarak, Anti-sosyalist Yasa'yı onayladılar. Bunun ötesinde, derneğin ilk yıllardaki tüm çalışması, her yıl genel kongrede farklı konularda hazırlanan uzman

Sosyalizmin kendiliğinden, işçi sınıfının günlük mücadelesi içinde ve her koşul altında gelişeceği doğru değildir. Sosyalizm, ancak kapitalist ekonominin gittikçe büyüyen çelişkilerinden ve bu koşulların toplumsal bir dönüşüm sonucu düzeleceğinin kaçınılmaz olduğunu işçi sınıfının anlaması sonucu gerçekleşecektir. Revizyonizmin yaptığı gibi birinci koşul yadsınır, öteki de reddedilirse, işçi hareketi basit bir kooperatif ve reformcu harekete indirgenmiş olur ve dosdoğru sınıfsal bakış açısının bütünüyle bırakılması noktasına savrulur.

Revizyonizmi bir başka açıdan inceleyip genel niteliğinin ne olduğunu sorguladığımızda bu sonuçlar açıkça ortaya çıkar. Revizyonizmin kapitalist ilişkileri savunmadığı, kapitalizmin çeliskilerini yadsımada burjuva iktisatçılarının yanında olmadığı açıktır. Tersine, Marksist anlayış gibi o da kendi kuramını bu çelişkilerin var oldukları varsayımına oturtmuştur. Ancak, öte yandan, revizyonizmin çekirdeğini gerçekten neyin oluşturduğuna ve Sosyal Demokrasi'nin şimdiye kadar takındığı tavırdan onu temelden ayıranın ne olduğuna bakıldığında, mantıksal içsel gelişmesinin bir sonucu olarak kuramını bu çelişkilerin ortadan kaldırılması üzerine oturtmadığı görülür.

Revizyonizm kuramı iki uç nokta arasında durmaktadır. Kapitalizmin çelişkilerinin olgunlaştığını görmek, devrimci bir dönüşümle bu çelişkileri *ortadan kaldırmak* istememektedir; istediği, kapitalist çelişkileri azaltmak, *hafifletmek*tir. Böylece bunalımların oluşması önlenerek, işveren örgütleri oluşturularak, üretim ve değişim arasındaki uzlaşmaz karşıtlık hafifletilecek; işçilerin durumları iyileştirilerek ve orta sınıf korunarak

---

raporlarının okunması oldu. Ayrıca dernek, iktisadi sorunlar üzerine 100'ün üzerinde hacimli kitap yayınladı. Koruyucu tarifeleri, militarizmi vb. savunan bu profesörler toplumsal reformlar için hiçbir şey yapmadılar. Dernek, sonunda toplumal reformlardan da vazgeçti, bunalımların, kartellerin vb. sorunlarını incelemekle uğraştı."

sermaye ile emek arasındaki çelişki düzeltilecek; denetim ve demokrasi geliştirilerek sınıf devleti ile toplum arasındaki çelişki azaltılacaktır.

Kuşkusuz, Sosyal Demokrasi'nin bugünkü taktiği, kapitalizmin uzlaşmaz karşıtlıklarının en uç noktaya kadar gelişmesini, ancak ondan sonra onu dönüştürmeyi *beklemek* değildir. Tersine, devrimci taktiklerin özü bu gelişmenin *doğrultusunu* idrak etmek, sonra da siyasal mücadele içinde sonuçlarını en uç noktaya doğru itmektir. Bu nedenle Sosyal Demokrasi, koruyuculuk ve militarizme karşı, onların gerici karakterinin tamamıyla gözler önüne serilmesini beklemeden, sürekli savaşmaktadır. Ancak Bernstein'ın taktiğini yönlendiren şey, kapitalizmin çelişkilerinin gelişmesi ve koyulaşması değil, bu çelişkilerin hafifletilmesi arayışıdır. Kapitalist ekonominin "uyum"undan söz ederken bunu en açık biçimde dile getirmiştir. Bu tür bir anlayış ne zaman doğru olabilir? Çağdaş toplumun tüm çelişkileri basitçe kapitalist üretim sürecinin sonuçlarıdır. Kapitalizmin şimdiye kadar izlediği doğrultuda gelişmeye devam edeceği doğru ise, kaçınılmaz sonuçları da çelişkilerinin azalmak yerine, zorunlu olarak daha keskinleşmesi ve artması olacaktır. Kapitalizmin çelişkilerinin hafifletilmesi olasılığı, kapitalist üretim biçiminin gelişmesini durdurmasını gerekli kılar. Kısacası, *kapitalist gelişmenin durdurulması* Bernstein'ın kuramının genel gerekliliğidir. Ancak kuram böylece kendisini iki yönden geçersiz kılmaktadır. Birincisi, sosyalizmin kurulması konusundaki *düşsel* niteliğini açığa çıkarmaktadır; yetersiz bir kapitalist gelişmenin sosyalist dönüşüme götüremeyeceğ *a priori* olarak açıktır. Bu da kuramın pratik sonuçlarına ilişkin sunuşumuzu doğrulamaktadır. İkincisi, fiilen hızla gelişen kapitalist gelişme ile ilgili *gerici* niteliğini ortaya koymaktadır. Bu da şu soruyu doğurmaktadır: Kapitalizmin gerçek gelişmesi karşısında, Bernstein'ın konumunu nasıl açıklayabilir ya da nitelendirebiliriz?

Bernstein'ın mevcut toplumsal ilişkiler üzerine çözümlemesini oturtmuş olduğu ekonomik önkoşulların ("uyum araçları" kuramı) tutarsızlıklarını birinci bölümde göstermiştik. Ne kredilerin ne de kartellerin kapitalist ekonominin "uyum araçları" olduklarının söylenebileceğini, bunalımları geçici bir süre durdurabilmesinin ve de orta sınıfın ayakta kalmasının kapitalist uyumun belirtileri olarak alınamayacağını görmüştük. Ancak doğru olmamalarının ötesinde, uyum araçları kuramının yukarıda verilen ayrıntılarının hepsinde ortak bir nokta bulunmaktadır. Bu kuram, bir bütün olarak kapitalist gelişme, kapitalizmin ekonomik mekanizmasıyla organik ilişki içinde gözüken çağdaş ekonomik yaşamın göstergelerine dayanmamakta, bu ayrıntıları, yaşayan ekonomik bağlamlarından çekip çıkarmakta, cansız bir makinenin *dağılmış parçaları* olarak ele almaktadır. Örneğin, *kredi*nin uyum sağlayacak etkisini ele alışını düşünelim. Krediyi, değişim sürecinin doğal bir üst aşaması, bu nedenle de kapitalist değişimin içerdiği tüm çelişkilerle bağlantılı olarak ele alacak olursak, büyük bir olasılıkla, nasıl para, meta ve sermaye kapitalizmin "uyum araçları" olarak görülemezse, artık onu da değişim süreci dışında bulunan, mekanik bir "uyum aracı" olarak görmek olanaksız olur. Kredi de, belirli bir aşamadaki kapitalist ekonomi ile paradan, metadan ve sermayeden daha az bir organik ilişki içinde değildir. Onlar gibi, kapitalist ekonominin mekanizması içinde vazgeçilmez bir dişli olduğundan ve aynı zamanda kapitalizmin iç çelişkilerini artırdığından bir yıkım aracıdır. Aynı şey karteller ve mükemmelleştirilmiş iletişim araçları için de geçerlidir.

Aynı mekanik ve diyalektik olmayan anlayış, Bernstein'ın kapitalist ekonomiye "uyum"un bir belirtisi olarak tanımladığı bunalımların durmasındaki anlayışta da görülmektedir. Ona göre, bunalımlar, ekonomik mekanizmada olan basit arızalardır; bunlar olmadığı takdirde, mekanizma aksamadan işleye-

bilmektedir. Ancak gerçekte bunalımlar gerçek "arızalar" değildir ya da, daha dogrusu, onlar olmadan kapitalist ekonominin bir bütün olarak var olamayacağı "arızalar"dır. Bunalımlar, kısaca, süreli olarak üretimin sınırsız genişlemesi ile pazarın dar sınırları arasındaki uzlaşmazlığı çözen, kapitalizmdeki tek olası —bu nedenle de olağan— yöntemi oluşturuyorlar ise, bunalımlar da kapitalist ekonomiden ayrılamayan organik bir olgudur.

Kapitalist üretimin "rahatsız edilmeden" yürümesinde, kapitalizme yönelik, bunalımlardan daha büyük bir tehlike vardır. O da, üretim ile değişim arasındaki çelişkiden kaynaklanan tehlike değil, kâr oranlarının sürekli düşmesine yol açan emek verimliliğindeki büyümenin kendisidir. Kâr oranlarının düşmesi, tüm küçük ve orta boy sermayenin üretimini olanaksızlaştırma, böylece yeni oluşumu, onunla birlikte sermayenin yerine konmasını sınırlama gibi çok tehlikeli bir eğilime yol açmaktadır.

Aynı sürecin başka sonuçlarını da doğuran kesinlikle bunalımlardır. Bunalımların sonucu, sermayenin dönemsel *değersizleşmesi*, üretim araçlarının ucuzlaması, etkin sermayenin bir bölümünün felce uğraması, aynı zamanda kârların yükselmesidir. Bunalımlar yeni yatırımlara, bununla birlikte üretimde yeni gelişmelere yer açarlar. Böylece kapitalist gelişme ateşini sürekli yeniden harlayan bir araç olarak görünürler; bunların durması —geçici olarak durmaları değil, tamamıyla yok olmaları— kapitalist ekonomiyi, Bernstein'ın sandığı gibi yeşil bir vahaya değil, doğrudan doğruya bataklığa götürür.

Bernstein, uyum kuramına damgasını vuran mekanik anlayışta, küçük ve orta boy sermayenin yenilenmesi gibi bunalımların gerekliliğini de unutmuş gözükmektedir.

Bundan ötürü de, başka şeylerin yanı sıra, küçük sermayenin sürekli ortaya çıkışını, olağan kapitalist gelişmenin bir belirtisi olduğu halde, kapitalist gelişmenin durmasının bir işareti olarak algılamıştır.

Yukarıda değinilen olguların hepsinin "uyum" kuramında sunulduğu gibi gözüktüğü bir bakış açısı elbette ki vardır. O da, etrafındaki ekonomik olguları, rekabet yasaları tarafından deforme edilmiş haliyle düşünen *tekil* kapitalistin bakış açısıdır. Tekil kapitalist, ekonominin her organik halkasını bir bütün, bağımsız bir varlık olarak görür. Ayrıca bunu da her kapitalisti etkilediği biçimiyle görür; bu nedenle de bu gerçekleri basit "arızalar" ya da "uyum araçları" olarak algılar; bunalımların olmaması onların daha uzun süre var olmalarını sağlar. Onun ilgilendiği kadarıyla, kredi, sadece pazarın gereksinmelerine yanıt veremeyen yetersiz üretici güçlerin "uyumunu sağlayacak" tek araçtır; üyesi olduğu kartel de, gerçekten sanayideki anarşiyi baskılayacaktır.

Kısacası, Bernstein'ın uyum kuramı, kapitalist bireye ilişkin anlayışın kuramsal olarak genelleştirilmesinden başka bir şey değildir. Bu anlayış biçimi, vülger burjuva iktisadının önemli ve karakteristik bir yönünden başka nedir ki? Bu okulun tüm ekonomik yanılgıları, kesinlikle, birey kapitalistin gözü ile görülen rekabet olgusunun kapitalist ekonominin bütünü için geçerli olgular olarak algılanmasında yatmaktadır. Nasıl Bernstein krediyi bir "uyum" aracı olarak algılıyorsa, vülger iktisat da parayı değişim için gerekli olan akla yatkın bir "uyum" aracı olarak görür. Vülger iktisat, kapitalizmin panzehirini gene kapitalizmin kendi olgularında bulmaya çalışır. Bernstein gibi o da kapitalist ekonomiyi düzenleme *olasılığı* olduğuna inanır. Ve sonunda, Bernstein'ın yaptığı gibi, kapitalizmin çelişkilerinin *hafifletilmesi*nin ve yaralarının sarılmasının peşinde koşar. Başka bir anlatımla, devrimci değil, gerici bir program, bir ütopya ile son bulur.

Bu nedenle revizyonist kuram şöyle nitelebilir: *Kapitalist bataklıkta, vülger bir iktisat kuramıyla mazur gösterilen sosyalist bataklık yaratma kuramı.*

İkinci Bölüm: İktisadi Gelişme ve Sosyalizm[13]

Proletaryanın sınıf mücadelesinin gelişmesindeki en büyük kazanım, sosyalizmin gerçekleşmesi için çıkış noktasının kapitalist toplumun *ekonomik ilişkiler*inde yattığının keşfedilmesiydi. Böylece sosyalizm, insanlığın binlerce yıldır düşlediği bir "ideal" olmaktan çıktı, bir *tarihsel zorunluluk* oldu.

Bernstein, sosyalizmin bu ekonomik önkoşullarının günümüz toplumundaki varlığını yadsımaktadır. Böylece akıl yürütmesinde ilginç bir evrim göstermektedir. Önceleri, *Neue Zeit*'ta, Almanya'daki 1882 ve 1895 yıllarına ilişkin meslek istatistiklerinin sonuçlarının karşılaştırmasına dayanarak yalnızca sanayideki yoğunlaşma sürecinin hızını tartışıyordu. Bu rakamları amacı doğrultusunda kullanmak için, tamamen özetlenmiş ve mekanik bir işleme sığınmak zorundaydı. Ancak en iyi durumda bile, Bernstein'ın orta boy şirketlerin dayanıklılıklarına yaptığı gönderme Marksist çözümlemeyi hiç de zayıflatmıyordu; çünkü bu çözümleme, sosyalizmin gerçekleşmesinin bir koşulu olarak ne sanayinin yoğunlaşmasında belirli bir *oran* —yani, sosyalist amacın gerçekleşmesinde belli bir *gecikme*— ne de, daha önce gösterdiğimiz üzere, küçük sermayenin *mutlak olarak ortadan kalkması*nı ya da küçük burjuvazinin yok olmasını öngörüyordu.

Bernstein, kitabında görüşlerini geliştirirken bize yeni kanıtlar sunmaktadır: Hissedar sayısının sürekli arttığını, sonuçta kapitalist sınıfın erimediğini, tersine sürekli arttığını gösterdiği düşünülen *anonim şirketlerle ilgili istatistikler*. Bernstein'ın

---

[13] Bu bölüm, Bernstein'ın, Rosa Luxemburg'un eleştirilerini yanıtladığı *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* (Stuttgart; Verlag von J. H. W. Dietz Nachf, 1899) adlı kitabına karşılık vermek üzere kaleme alınmıştır. Metinde ayraç içinde verilen sayfa numaraları Edith C. Harvey'in yaptığı İngilizce çeviriye aittir.

elindeki malzemeyi bu kadar az tanıması ve kendi çıkarı doğrultusunda bu kadar kötü kullanması şaşırtıcıdır!

Eğer anonim şirketlere dayanarak sanayiin gelişmesine ilişkin Marksist yasayı çürütmek istemekteyse, çok daha değişik rakamlar getirmeliydi. Almanya'daki anonim şirketlerin tarihini bilen herkes, bir şirkete düşen ortalama kuruluş sermayesinin hemen hemen düzenli bir *azalma* gösterdiğini bilir. 1871 öncesinde 10,8 milyon mark olan ortalama kuruluş sermayesi 1871'de yalnızca 4,01 milyon mark, 1873'de 3,8 milyon mark, 1882'den 1887'ye kadar bir milyon mark'ın altında, 1891'de yalnızca 0,56 milyon mark, 1892'de de 0,62 milyon mark olmuştur. O tarihten bu yana rakamlar bir milyon mark dolaylarında seyretmektedir; 1895'te 1,78 milyon mark iken 1897'nin ilk yarısında 1,19 milyon Marka düşmüştür.[14]

Şaşırtıcı rakamlar! Bernstein belki de bu istatistikleri, büyük işletmelerden küçük işletmelere dönülmesini, Marksizme karşı bir eğilimin söz konusu olduğunu göstermek için kullanmayı umuyordu. Bu istatistikle bir şey kanıtlanmak isteniyorsa, her şeyden önce, bunların aynı sanayi dalına ait olduklarını, küçük işletmelerin eski büyük işletmelerin yerlerini aldıklarını ve bugüne dek sadece tekil işletmenin, zanaatin ya da minyatür işletmenin olduğu yerlerde ortaya çıkmadıklarını kanıtlamak zorundasınızdır. Ancak bunu kanıtlayamazsınız. Büyük anonim şirketlerden orta ve küçük boy şirketlere geçilmesi, yalnızca, anonim şirketlerin sürekli yeni dallara girmeyi sürdürmeleri ile açıklanabilir. Önceleri sadece az sayıda büyük girişim anonim şirket olarak örgütlenmişken, giderek orta, hatta küçük girişimler de artık anonim şirket olarak örgütlenmektedirler. (Günümüzde, sermayesi 1000 Mark'ın altında olan anonim şirketler görmekteyiz.)

---

[14] Richard van de Borght, *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, I. (RL)

Anonim şirketlerin giderek daha da yaygınlaşmasının ekonomik önemi nedir? Kapitalist biçimdeki üretimin toplumsallaştırılmasının arttığını, sadece büyük üretimin değil, aynı zamanda orta, hatta küçük üretimin de toplumsallaştırıldığını gösterir. Bu nedenle de Marksist kuramla çelişmez, tersine, en iyi biçimde onaylar.

Bir anonim şirketin ekonomik boyutu gerçekte neden oluşmaktadır? Bir yandan, küçük tasarrufların büyük bir üretken sermaye içinde bir araya gelmesinden, öte yandan, üretimin kapitalist sahiplikten ayrılmasından; yani —hâlâ kapitalist temelde kalınarak— kapitalist üretim biçimine iki kez üstünlük sağlanmasından oluşmaktadır. Bu görüş ışığında, kapitalist girişime katılan çok sayıda hissedarla ilgili olarak Bernstein'ın değindiği istatistiklerin anlamı nedir? Bu istatistikler, bir kapitalist girişimin artık eskiden olduğu gibi tek bir sermaye sahibine değil de, bütün bir gruba, sayıları giderek artan kapitalistlere ait olduğunu göstermektedir. Sonuçta, ekonomik bir kavram olan "kapitalist" artık tek bir bireyle özdeşleşmemektedir; günümüzün sanayi kapitalisti, yüzlerce, hatta binlerce kişiden oluşan bir kolektif kişidir. Kapitalist toplum içindeki "kapitalist" kategorisi toplumsal bir katagoriye dönüşmüştür; *toplumsallaştırılmış*tır.

Bu durum karşısında, Bernstein'ın anonim şirketler olgusunu, sermayenin bir araya getirilmesi olarak değil de, sermayenin parçalanması olarak algılaması nasıl açıklanabilir? Marx'ın "kapitalist mülkiyetin kaldırılışını" gördüğü yerde nasıl oluyor da kapitalist mülkiyetin yaygınlaşmasını görüyor? Bu basit bir vülger iktisat hatasıdır. Bernstein, "kapitalist" kavramıyla bir üretim kategorisini değil, mülkiyet hakkı kategorisini; ekonomik bir birimi değil, mali bir birimi; üretimin bütünlüğünü değil, basitçe belli bir para miktarını kastediyor. Söz konusu ettiği İngiliz iplik tröstünde 12.300 kişinin tek bir bünyede bir araya gelmesini değil, tam 12.300 değişik kapita-

list görüyor olması bundandır. Bunun için, karısına drahoma olarak hissedar Müller'den "çok sayıda hisse" alan mühendis Schulze de Bernstein'a göre bir kapitalisttir (s. 53). Bunun için, Bernstein'a bütün dünya kapitalist girişimci haline geliyormuş gibi görünüyor.[15]

Alışıldığı üzere burada da Bernstein'ın vülger iktisat hatası, sosyalizmin bayağılaştırılmasının kuramsal zemininden başka bir şey değildir. Bernstein, "kapitalist" kavramını üretim ilişkilerinden mülkiyet ilişkilerine taşımakla ve "girişimciler yerine insanlar"dan söz etmekle (s. 52), sosyalizm sorununu da üretim alanından servet ilişkileri alanına taşımakta, emek ile sermaye ilişkisini zengin-yoksul ilişkisine dönüştürmektedir.

Böylece bizler de, mutlu bir biçimde Marx ve Engels'den "Zavallı Günahkârın İncili"nin yazarına yöneltildik; ancak bir farkla: Weitling[16] doğru bir proleter içgüdüsüyle, yoksul ile

---

[15] *Dikkat!* Bernstein'ın, küçük hisselerin büyük ölçüde yayılmasında, toplumsal servetin bütün küçük insanlara hisse akıtmakta olduğunun bir kanıtını bulduğu açıktır. Nasıl olur da küçük burjuvazi, hatta işçiler bir sterlin ya da 20 mark tutarında hisseyi alabilirler? Ne yazık ki varsayımı basit bir hesap hatasına dayanmaktadır. Burada hisselerin piyasa değeriyle değil, tamamıyla farklı olan yazılı değerleriyle işlem yapılıyor. Örneğin, madencilik pazarında Güney Afrika kökenli Rand'ın hisseleri satılmaktadır. Bu hisseler, çoğu madencilik değerleri gibi, bir sterlin ya da 20 kâğıt marktır. Ancak 1899'da 43 sterline satıldılar; bu 20 marka değil, 860 marka satılmaları demektir. Genellikle çoğu örnekte böyledir. Bundan ötürü de her ne kadar kulağa pek "demokratik" gelse de, "toplumsal zenginliğin senetleri"nin küçük burjuvaziye ya da işçilere dağılması değildir. Bu "küçük" hisseler genellikle burjuvalara yöneliktir; çünkü ancak küçük bir hissedar azınlığı yazılı değerleri üzerinden alabilirler. **(RL)**

[16] Wilhelm Weitling (1808-1871), 1830'lu ve 1849'lı yıllarda sosyalizm üzerine çok sayıda önemli çalışma yazmış, kendi kendini eğitmiş bir işçiydi. Önceleri Marx ondan olumlu söz eder; ancak sonra Weitling'in iradeci yaklaşımını eleştirir. 1848'den sonra ABD'ye göç eden Weitling, orada Demokrat Parti'yi desteklemiştir.

zengin arasındaki çelişkide, sınıf karşıtlığının ilkel bir biçimini görmüş, bunu sosyalist hareketin bir kaldıracı yapmak istemiştir. Öbür yanda, Bernstein ise, sosyalizmin geleceğini yoksulların zengin olmalarında, yani sınıf karşıtlığının hafifletilmesinde görmektedir. Bu nedenle Bernstein küçük burjuva bir sürece girmiş bulunmaktadır.

Bernstein'ın kendini yalnızca gelir istatistikleri ile sınırlandırmadığı doğrudur. Bize ekonomik girişim istatistikleri de sunuyor; hem de birçok ülkeden: Almanya, Fransa, İngiltere, İsviçre, Avusturya ve ABD. Ancak bunlar ne biçim istatistiklerdir? Her ülkenin *değişik dönemler*deki karşılaştırmalı rakamları değil; farklı ülkelerin aynı dönemleri. Örneğin, Almanya'da 1895 ve 1882 yıllarına ilişkin eski karşılaştırmanın yeniden yayımlanması dışında, belli bir ülkede değişik dönemlerdeki şirket istatistiklerini değil, değişik ülkelerdeki mutlak rakamları, İngiltere'nin 1891, Fransa'nın 1894, ABD'nin 1890 yılındaki rakamlarını vb. karşılaştırıyor. Sonra da şu sonuca varıyor: "Eğer sanayide bugün büyük şirketlerin bir ağırlığı varsa, onlara bağlı olan şirketler de dâhil olmak üzere, Prusya gibi gelişmiş bir ülkede bile üretimdeki nüfusun en çok *yarısı*nı kapsamaktadır." (s. 98) Bu Almanya, İngiltere, Belçika vb ülkelerin tamamı için de geçerlidir.

Bernstein'ın bu yöntemle kanıtladığı ekonomik gelişmenin şu ya da bu eğilimi değil de, farklı işletme biçimlerinin ya da meslek sınıflarının mutlak güç ilişkisi olduğu açıktır. Bununla sosyalizmin gerçekleşmesinin olanaksız olduğu kanıtlanmak isteniyorsa, o zaman bu kanıtlamanın, toplumsal çabaların sonucunu belirleyenin mücadele eden öğeler arasındaki sayısal fiziksel güç ilişkisi, yani salt *şiddet* olduğuna ilişkin kurama dayanması gerekir. Dört bir yanda Blankizmin* kokusunu alan

* Genellikle sosyalist devrimin sıkı örgütlenmiş görece küçük bir grubun yürüteceği entrikalar sonucu gerçekleştirilebileceğini, devlet erki bir kez

Bernstein'ın kendisi burada en kaba Blankist yanlış algılamaya düşmektedir. Elbette farkı da koymak gerekir: Sosyalist ve devrimci bir eğilim olarak Blankistler, sosyalizmin ekonomik gerçekleşebilirliğini varsayarak şiddete dayanan bir devrimin gerçekleştirilmesi için küçük bir azınlığa dayanırlarken, Bernstein, tam tersine, halk çoğunluğunun sayısal yetersizliğinde sosyalizmin ekonomik gerçekleştirilebilirliğini olanaksız görmektedir. Sosyal demokrasi hedefine, ulaşmayı ne bir azınlığın şiddete dayalı zaferinden bekler ne de çoğunluğun sayısal üstünlüğünden; sosyalizmi, kapitalizmin halk kitleleri tarafından ortadan kaldırılmasına neden olan ve her şeyden önce kendisini *kapitalizmin anarşisi*nde gösteren ekonomik gerekliliğin ve bu gerekliliğin kavramasının bir sonucu olarak görür.

Bernstein, kapitalist ekonomide anarşi sorunu konusunda ulusal ve kısmi bunalımları değil, yalnızca büyük ve genel bunalımları yadsımaktadır. Böylece büyük bir anarşi olduğunu yok saymakta, birazcık anarşi olduğunu ise kabullenmektedir. Bernstein, kapitalist ekonomi konusunda —Marx'ın sözcüklerini kullanırsak— bir çocuğu, ama "yalnızca küçücük bir çocuğu" olan aptal bakireye benzemektedir. Ancak buradaki şanssızlık, anarşi gibi olaylarda birazcık ile fazlanın aynı derecede kötü olmasıdır. Bernstein anarşinin birazcığını kabullendiğinde, meta ekonomisi mekanizması, bu anarşinin –çöküşe kadar— duyulmamış ölçüde büyümesini sağlamaktadır. Ancak Bernstein, meta üretimini koruyarak bu azıcık anarşiyi düzene ve uyuma dönüştürmeyi umuyorsa, değişim biçimini üretim biçiminden

---

ele geçirildikten sonra sosyalizme ya da komünizme geçilebileceğini ileri süren, Louis Auguste Blanqui (1805-1881)'nin adıyla anılan hareket (ç.n.).

[17] Aşağıdaki dipnot yalnızca birinci baskıda bulunmaktadır:

bağımsızmış gibi ele alarak burjuva vülger iktisadının en temel hatasına düşmektedir.[18]

"Bernstein'ın bizim *Leipziger Volkszeitung*'daki ilk makalelerimizi [yani bu denemede Bölüm I] çok geniş yanıtladığı doğrudur; ama bunu kendi utancını açığa vurarak yapmaktadır. Örneğin, kendisinin bunalım konusundaki kuşkularını eleştirdiğimizde, bunalımla ilgili Marksist kuramın tümünü geleceğin teranesi yaptığımızı ileri sürerek bize yanıt vermekte, böylece kolaya kaçmaktadır. Ancak bu, söylediğimiz sözlerin epey özgür bir yorumlanışıdır; çünkü yalnızca bunalımların düzenli —kesin olarak on yıllık bunalım döngüsü— *mekanik süreliliği*, daha açık bir ifadeyle, tamamıyla gelişmiş bir dünya pazarına denk düşen bir şemayı dile getirmiştik. Marksist bunalım kuramının *içeriği* konusuna gelince, bu kuramın bugüne kadarki *tüm* bunalımların içsel iktisadi nedenleri gibi, mekanizmanın da tek bilimsel formülasyonu olduğunu açıkladık.

"Bernstein'ın öteki eleştiri noktalarımıza yanıtı daha da gariptir. Örneğin, kartellerin, özlerinden ötürü —şeker sanayisinin gösterdiği üzere—, dünya pazarında rekabeti keskinleştirdiklerinden, kapitalist anarşiyi gidermenin bir aracı olamayacaklarına değindiğimizde, Bernstein, bunun doğru olalabileceğini ama İngiltere'de şekerde rekabetin keskinleşmesinin çok güçlü bir marmelat ve hazır mamuller yapımını yarattığı yanıtını vermektedir (s. 89). Bu yanıt, Ollendorf'un *Kendi Kendine Dil Öğren [Teach Yourself Language]* kitabındaki konuşma alıştırmalarını bize düşündürtmektedir: 'Elbisenin kolu kısa *ama* ayakkabı dar; baba uzun *ama* anne yatağa gitti.'

"Anarşiyi kendisi artırdığından, kapitalist anarşiyi gidermede *kredi*nin de bir uyum aracı olamayacağına ilişkin kanıtımıza aynı mantıkla yanıt vermektedir. Ona göre, kredinin, yıkıcı niteliğinin yanı sıra Marx'ın da kabullendiğini söylediği olumlu, "üretim yaratıcı" bir niteliği de bulunmaktadır. Marksist kurama dayanarak, toplumun gelecekteki sosyalist dönüşümünün olumlu noktalarını kapitalist ekonomide görenler için, krediler konusunda ileri sürülen bu düşünce hiç de yeni değildir. Konu, kredilerin kapitalizmden ileriye götüren bu olumlu niteliğinin, kapitalist toplumda da olumlu bir etki yapıp yapmadığı, Bernstein'ın ileri sürdüğü gibi, kapitalist anarşiyi mi giderdiği, yoksa bizim ileri sürdüğümüz gibi, çelişkiyi derinleştirip anarşiyi daha da mı artırdığıydı. Aslında bu tartışmanın tamamının başlangıç noktasını oluşturan, Bernstein'ın "kredilerin üretim yaratma yeteneği" konusunda söyledikleri, tartışma alanının "ötesine kuramsal bir kaçıştır."

Bernstein'ın siyasal iktisadının en temel ilkelerine ilişkin şaşırtıcı kafa karışıklığını ayrıntılı olarak sergilemenin yeri burası değil. Ancak kapitalist anarşiden hareketle bir noktaya kısaca değinmek gerekiyor.

Bernstein, anladığımız kadarıyla, kendisine göre siyasal iktisatta küfür yerine geçen Marx'ın *emek değer yasası*nın yalnızca bir soyutlama olduğunu iddia ediyor. Emek değer yasası bir soyutlama, yalnızca bir "zihinsel kurgu" ise (s. 38) ise, o zaman askerlik görevini yapan ve vergilerini ödeyen her dürüst vatandaş da, Marx gibi, kendi saçmalığından bu tür bir "zihinsel kurgu" oluşturma, yani kendi değer yasasını yapma hakkına sahiptir. "Böhm-Jevons Okulu ekonomistleri, metaların, yararlılıkları dışındaki bütün niteliklerini bir yana bırakmakta ne kadar özgürlerse, Marx da, metaların niteliğini, insan emeğinin birikimine indirgemekte o kadar özgürdür." (s. 34).[19]

Bernstein'a göre, Marx'ın toplumsal emek ve Menger'ın soyut yararlılık kavramları birdir: Yalnızca bir soyutlama.

Böylece Bernstein, Marx'ın soyutlamasının bir icat değil bir keşif olduğunu, Marx'ın kafasında değil, meta iktisadında var olduğunu, bir düş ürünü değil, biçimlendirilen, tartılan, damgalanan gerçek bir toplumsal varlık olduğunu unutuyor. Marx tarafından keşfedilen soyut insan emeği, gelişmiş biçimiyle *para*dan başka bir şey değildir. Paranın özü, ilk Merkantilistlerden son Klasiklere kadar bütün burjuva siyasal iktisatçıları için yedi mühürlü kitap olarak kalırken, Marx bu konuda en parlak ekonomik keşfi yapmıştır.

---

[19] Eugen Böhm-Bawerk (1851-1914), iktisatta Avusturya son birim yararı okulunun kurucusudur. William Stanley Jevons (1835-1882), son birim yararı konusunda önde gelen bir İngiliz kuramcısıydı; Karl Menger (1840-1921) de son birim iktisadının gelişmesine yol açan Avusturya ruhbilimci okulunun bir üyesiydi.

Tersine, Böhm-Jevons'un soyut yararlılığı gerçekten de bir zihinsel kurgudur, daha doğrusu, kapitalizmin de, herhangi bir toplumun da sorumlu tutulamayacağı, yalnızca bayağı iktisadın sorumlu tutulabileceği zihinsel boşluğun bir kurgusu, özel bir saçmalıktır. Bernstein, Böhm ve Jevons ve bütün öznel kardeşlik örgütü, kafalarındaki bu "zihinsel kurgu" ile yirmi yıldan da uzun bir süre daha paranın gizemi konusunda sıradan bir ayakkabı tamircisinden farklı, paranın "yararlı" bir şey olduğunun ötesinde herhangi bir çözüme varamadan kalabilirler.

Bernstein, Marx'ın değer yasasını anlama yeteneğini tümüyle yitirmiştir. Oysa Marksist ekonomiyi biraz bilen biri, değer yasası olmaksızın tüm sistemin tamamıyla anlaşılmaz kaldığını açıkça görür; daha da somut konuşmak gerekirse, metanın özünü ve değişimini anlamadan kapitalist ekonominin tümü ve uzantıları bir muamma olarak kalmak zorundadır.

Marx'ın elinde bulunan, Smith ve Ricardo gibi klasik burjuva siyasal iktisadının büyük beyinlerinin kuşku bile duymadıkları bütün kapitalist olayların gerisindeki sırları anlaşılır kılan ve sorunları kolayca çözen sihirli anahtar nedir? Kapitalist ekonominin tarihsel bir olgu olduğunu, hem de klasik ekonomistlerin yaptıkları gibi sadece geriye, kapitalizmin feodal geçmişine değil, sosyalist gelecek doğrultusunda ileriye de bakmayı kavramış olmasından başka bir şey değildir. Marx'ın değer kuramının, parayı çözümlemesinin, sermaye kuramının, kâr oranları kuramının ve nihayet var olan tüm ekonomik düzenin sırrı, kapitalist ekonominin ölümlülüğünde, kaçınılmaz çöküşünde, böylece nihai hedef olan sosyalizmde —ki bu da aynı olgunun sadece bir başka yönüdür— yatmaktadır. Marx *a priori* olarak kapitalizme sosyalist, yani tarihsel bir bakış açısıyla baktığından kapitalist ekonominin hiyeroglifini çözebilmiş, sosyalist bakış açısını burjuva toplumun bilimsel çözümlemesinde çıkış noktası

yaptığından ötürü de sosyalizme bilimsel bir temel kazandırma konumunda olmuştur.

Bernstein'ın, kitabının sonunda "Marx'ın anıtsal yapıtının [*Kapital* –D.H.] her yanında" bulunan "ikilik"ten yakınmasını değerlendirirken kullandığımız ölçüt bu olmuştur. "Yapıtın bilimsel bir inceleme olmasını, ama aynı zamanda tamamıyla çok önceden oluşturulmuş bir savı kanıtlamasını istemesinin, varmak istediği sonucu zaten içermekte olan bir şemaya dayanmasının getirdiği ikilik. Burada *Komünist Manifesto*'ya (yani sosyalist hedefe! –R.L.) geri gelmek gerçekten de Marx'ın düzenindeki ütopyacılığın izlerini göstermektedir" (s. 210).

Ancak Marx'taki "ikilik", sosyalist gelecek ile kapitalist bugün, sermaye ile emek, burjuvazi ile proletarya arasındaki ikilikten başka bir şey değildir; burjuva toplumunda var olan ikiliğin, burjuva sınıf karşıtlıklarına ilişkin ikiliğin anıtsal bilimsel yansımasıdır.

Eğer Bernstein, Marx'daki bu kuramsal ikilikte "ütopyanın izleri"ni görüyorsa, bu onun burjuva toplumundaki tarihsel ikiliği, kapitalizmdeki sınıf karşıtlıklarını yadsıdığının, sosyalizmin kendisi için artık bir "ütopyanın izi" olduğunun sadece safça bir itirafıdır. Bernstein'ın "monizm"i* -yani tekçiliği- ölümsüzleştirilmiş kapitalist düzenin tekçiliği, insancıl gelişme hedefini bir burjuva toplumunda görmeye karar veren ve sonul amacını reddeden bir sosyalistin tekçiliğidir.

Ancak Bernstein kapitalizmin ekonomik yapısındaki ikiciliği, sosyalizme doğru gelişmeyi görmüyorsa, sosyalist programı hiç değilse biçim olarak korumak için, ekonomik gelişmenin dışında olan idealist bir yapıya sığınmaya, sosyalizmi toplumsal gelişmenin belirli bir tarihsel dönemi olmaktan çıkarıp soyut bir "ilke"ye" dönüştürmeye mahkûmdur. Bu durumda, kapitalist

* Her şeyin tek bir kaynağı olduğunu söyleyen felsefi görüş (ç.n.).

ekonomiyi süsleyecek olan Bernstein'ın "kooperatifsellik ilkesi", sosyalist nihai hedefin bu en cılız "ışığı", onun burjuva kuramının toplumun sosyalist geleceğine verdiği bir ödün olarak değil, Bernstein'ın sosyalist geçmişinden bir ödün olarak görünmektedir.

Sendikalar, Kooperatifler ve Siyasal Demokrasi

[...]

Bernstein'a göre, demokrasi çağdaş toplumun gelişmesinde kaçınılmaz bir aşamadır; hatta bu konuda, liberalizmin burjuva kuramcıları gibi, genel olarak demokrasinin, gerçekleştirilmesi için siyasal yaşamdaki bütün etkili güçlerin uğraşması gereken tarihsel gelişmenin görkemli bir anayasası olduğu görüşündedir. Ancak bunun mutlak biçimiyle sunulması tamamıyla yanlıştır; burjuvazinin gelişmesinin çok kısa bir doruk noktasının, kabaca son 25-30 yılın sonuçlarının küçük burjuva, bu nedenle de yüzeysel bir şablonlaştırmasından başka bir şey değildir. Demokrasinin tarihsel gelişimine, aynı zamanda kapitalizmin siyasal tarihine daha yakından baktığımızda çok farklı sonuçlara ulaşmaktayız.

Yukarıdaki düşünceyle ilgili olarak demokrasiyi birbirinden çok farklı toplumsal oluşumlarda, ilkel komünal toplumlarda, antik çağın köleci devletlerinde, ortaçağın kent komünlerinde bulabiliyoruz. Benzer bir biçimde, mutlakıyetçiliğe ve anayasal monarşiye de değişik ekonomik bağlamlarda rastlayabiliyoruz. Öte yandan kapitalizm, başlangıcında —meta üretimi olarak— Ortaçağ'ın kent komünlerinde demokratik bir anayasayı yaşama geçirmiştir. Kapitalizm, sonraları, daha gelişmiş biçimiyle, manüfaktür olarak, mutlak monarşide kendisine uygun siyasal biçimi bulmuştur. Ve nihayet gelişmiş bir sanayi ekonomisi olarak Fransa'da, sırasıyla, demokratik cumhuriyet (1793), I. Napolyon'un mutlak monarşisi, restorasyon döneminin aristokrat monarşisi (1815'ten 1830'a ka-

dar), Louis-Philippe'ın burjuva anayasal monarşisi, yeniden demokratik cumhuriyet, yeniden III. Napolyon'un monarşisi, nihayet üçüncü kez cumhuriyet, yaşam bulmuştur. Almanya'da tek gerçek demokratik kurum olan genel oy hakkı burjuva liberalizminin bir kazanımı değil, küçük devletçiklerin siyasal düzeyde birleştirilmesinin bir aygıtıdır ve ancak bu anlamda, aslında yarı feodal anayasal monarşiyle yetinmekten hoşnut olan Alman burjuvazisinin gelişmesinde bir önemi vardır. Burjuvazinin, demokrasi istediğine ilişkin en küçük bir çaba göstermediği Rusya'da kapitalizm, Doğu'ya özgü kişisel hükümranlık altında gelişmiştir. Genel oy, Avusturya'da dağılan monarşiye bir can simidi olarak görünmüştür [ve bunun gerçek demokrasiyle ne kadar az ilişkili olduğunu da 14. maddenin[20] baskınlığı kanıtlamaktadır]. Belçika'da ise, işçi hareketinin demokratik kazanımı olan genel oy hakkı, militarizmin zayıflığı, sonuçta Belçika'nın özel coğrafi ve siyasal konumu ile bağlantılı olup, her şeyden önce burjuvazi *tarafından* değil, burjuvaziye *karşı* kazanılmış "bir parça demokrasi"dir.

Yakından incelendiğinde, bizim revizyonizme ve burjuva liberalizmine insanlık tarihinin ya da en azından çağdaş tarihin en görkemli anayasası olarak görünen demokrasinin kesintisiz yükselişinin hayaletten başka bir şey olmadığı görülmektedir. Kapitalist gelişme ile demokrasi arasında mutlak ve evrensel bir bağ kurulamamaktadır. Siyasal düzen, her seferinde, bütün iç ve dış siyasal etkenlerin bir toplamı olup, sınırları içinde mutlak monarşiden demokratik cumhuriyetçiliğe kadar tüm çeşitliliği içermektedir.

Bu nedenle de, çağdaş toplumsal çerçevede bile demokrasinin tarihsel gelişmesine ilişkin genel bir yasadan vazgeçmek

---

[20] Avusturya Anayasası'nın 14. maddesi, Hapsburg monarşisine anayasal özgürlükleri askıya alma hakkını veriyordu.

zorunda kalmaktayız. Burjuva tarihinin şu andaki dönemine yöneldiğimizde, buradaki siyasal durumda da, Bernstein şemasının gerçekleştirilmesine değil, tam tersi, bugüne kadar elde edilen kazanımları burjuva toplumunun feda etmesine götüren etkenler görmekteyiz.

Öte yandan —ki bu çok önemlidir— demokratik kuruluşlar burjuva gelişmesi için aracılık işlevlerini yitirmişlerdir. Küçük devletlerin birleştirilmesinde ve çağdaş büyük devlet oluşturulmasında (Almanya, İtalya) işlevini yerine getirdikten sonra vazgeçilir olmuştur. Bu sırada ekonomik gelişme içsel organik bir iyileştirmeye neden olmuştur [ve ameliyat giysileri, siyasal demokrasi burjuva toplumlarının organizmaları için artık tehlikesizce bir yana bırakılabilir duruma gelmiştir!].

Aynı şey, devletin tüm siyasal ve yönetsel makinasının yarı ya da tam feodal mekanizmadan kapitalist mekanizmaya dönüştürülmesinde de geçerlidir. Tarihsel olarak demokrasinin ayrılmaz bir parçası olan bu dönüşüm günümüzde öyle bir noktaya ulaşılmıştır ki, genel oy hakkı ve cumhuriyetçi devlet biçimi gibi devletin demokratik bileşenleri, yönetim, kamu maliyesi ve askerlik vb. Mart öncesi biçimlere dönmesine gerek kalmadan ayrılabilir duruma gelmiştir.[21]

Böylece liberalizm artık burjuva toplumu açısından, esas olarak gereksiz bir nitelik alırken, kimi açılardan da doğrudan bir engel durumuna gelmiştir. Çağdaş devletlerin siyasal yaşamlarına hükmeden iki etken vardır: *Dünya siyaseti* ve emek hareketi. Her biri, kapitalist gelişmenin bugünkü aşamasının farklı boyutundan başka bir şey değildir.

Dünya ekonomisinin gelişmesi ile dünya pazarında rekabetin keskinleşmesi ve genelleştirilmesinin bir sonucu, dünya

---

[21] Önemli birtakım liberal reformların elde edilmiş olduğu Mart 1848 Devrimi öncesindeki döneme gönderme yapılmaktadır.

siyasetinin gereçleri olan militarizm ile marinizm[22] büyük devletlerin hem içerdeki, hem de dışardaki yaşamlarında belirleyici bir etken olmuşlardır.

Ancak dünya siyaseti ile militarizmin, içinde bulunulan aşamada *yükselen* bir eğilimi temsil ettikler doğru ise, bunun mantıksal sonucu olarak burjuva demokrasisi, *inişe geçen* bir çizgide hareket etmek zorundadır. [Bunun en çarpıcı örneğini İspanyol savaşından bu yana Kuzey Amerika Birliği vermektedir. Fransa'da ise cumhuriyet, varlığını, bir savaşı şimdilik olanaksız kılan uluslararası siyasal duruma borçludur. Bir savaş patlak verir de, her şey beklendiği gibi gelişirse, Fransa'nın savaş alanındaki ilk yenilgisine vereceği yanıt Paris'te monarşiyi ilan etmek olacaktır. Almanya'da büyük silahlanmanın (1893) ve Kiao-Cheou[23] ile başlayan uluslararası siyasetin yeni dönemi burjuva demokrasisinin iki kurbanı ile ödenmiştir: Liberalizmin çöküşü ve Merkez Parti'nin değişimi].[24]

---

[22] Militarizmin denizdeki karşılığıdır. 1890'dan başlayarak Almanya önemli bir deniz gücü olmaya çalışmaktadır; bu da İngiltere ile ciddi gerilime yol açmaktadır.

[23] Kiao-Cheou, Çin'in 1898'den 1919'a dek Alman işgali altında kalan bölgesidir.

[24] Ayraç içindeki kısmın yerini ikinci baskıda şunlar almıştır: "Almanya'da büyük silahlanma dönemi 1893'de başlamış ve Kiao-Cheou ile açılan dünya siyaseti hemen iki kurbanın gözden çıkarılmasıyla ödenmiştir: Liberalizmin çöküşü ve (muhalefetten hükümete geçen) Merkez Parti'nin değişimi. Sömürge siyasetinin gölgesinde yapılan 1907'deki son Reichstag seçimleri aynı zamanda Alman liberalizminin de tarihsel gömülüşüdür." (1907'deki Reichstag seçimlerinde SPD'nin kazandığı sandalye sayısı 43'tü, oysa 1903 seçimlerinde SPD 81 milletvekili çıkarmıştı –o güne kadarki en ciddi gerilemeydi bu. Bunun sonucu SPD önderleri ek oy kazanabilmek için köktenci ve anti-emperyalist görüşlerinden giderek sarfınazar etmişlerdir. – Ed.)

Dış politika burjuvaziyi gericiliğin kollarına itmektedir, iç politikanın da —işçi sınıfının yükselişinden dolayı— yaptığı budur. Bernstein, Sosyal Demokrasi'nin "her şeyi yutmak istiyorlar" söylencesini, yani işçi sınıfının sosyalist çabalarını liberal burjuvazinin [Sosyal Demokrasi ile olası bir bağlaşıklıktan –D. H.] kaçısından sorumlu tutarak bunu itiraf etmektedir. Sonra da, ölesiye korkmuş olan liberalleri, sığınmış oldukları gericiliğin fare deliğinden çıkarınak için sosyalist hedefini bir yana bırakmasını proletaryaya önermektedir. Sosyalist işçi hareketinin bir yana bırakılmasını, günümüzde burjuva demokrasisinin varolmasının önemli bir gerekliliği ve toplumsal bir önkoşulu olduğunu ileri sürerek, bu demokrasinin çağdaş toplumun içsel gelişme eğilimi ile tümüyle çeliştiğini çarpıcı bir biçimde göstermekte, aynı zamanda sosyalist işçi hareketinin bu eğilimin *doğrudan bir ürünü* olduğunu da bizzat kendisi kanıtlamış olmaktadır.

Bununla bir başka olguyu daha kanıtlamakta, sosyalist hedeften caymayı burjuva demokrasisinin yeniden yaşama geçirilmesinin bir önkoşulu ve gerekliliği yaparak, burjuva demokrasisinin de sosyalist hareket ve sosyalizmin zaferi açısından ne kadar cılız bir gereklilik ve önkoşul olabileceğini göstermektedir. Burada Bernstein'ın mantığı kendini bir kısır döngüye sokmaktadır: Ortaya koyduğu sonuç kendi çıkarımlarını anlamsızlaştırmaktadır.

Bu döngüden çıkış oldukça basittir. Burjuva liberalizminin yükselmekte olan işçi hareketi ve onun nihai hedefi karşısında korkuya kapılıp ruhunu satmış olması olgusu ışığında, bugün demokrasinin *tek* dayanağının sosyalist işçi hareketi olduğu ve olabileceği açıktır. Sosyalist hareketin yazgısı burjuva demokrasisine değil, tam tersine, demokratik gelişmenin yazgısı sosyalist harekete bağlıdır. İşçi sınıfı kendi kurtuluşu için mücadeleden vazgeçtiği oranda demokrasinin yaşamak için pek fazla şansı olmayacaktır; tersine, dünya siyasetinin gerici so-

nuçlarına ve burjuvazinin demokrasiden uzaklaşmasına karşı sosyalist hareket yeterince güçlü olduğunda demokrasinin de varlığını sürdürebilme olanağı artacaktır. Demokrasinin güçlenmesini isteyenler, sosyalist hareketin zayıflamasını değil, güçlenmesini istemek zorundadırlar; sosyalizm mücadelesinden cayılması işçi hareketinden ve demokrasiden de cayılması olur.

[Bernstein, *Vorwärts* (26 Mart 1899)'de Kautsky'e verdiği "Yanıt"ın[25] sonunda, Sosyal Demokrasi'nin programının pratik bölümüyle hemfikir olduğunu, yalnızca kuramsal yönüne karşı çıktığını açıklamaktadır. Gene de huzurla Parti saflarında yürüyebileceğine inanıyor; çünkü "birinin gelişme sürecini algılamasıyla aynı görüşte olmayan bir önkoşulun kuramsal bölümde yer almasının önemi nedir ki?" Bu tümce, Bernstein'ın Sosyal Demokrasi'nin uygulama etkinliği ile genel ilkeleri arasındaki bağı anlama yetisini nasıl tamamen yitirdiğini, aynı sözcüklerin Bernstein ve Parti için artık ne kadar farklı anlamlar taşıdığını göstermektedir. Gördüğümüz gibi, aslında Bernstein'ın kuramı, bir temel olmaksızın pratik mücadelenin değersiz ve anlamsız olduğuna, *nihai hedef*ten caymakla *hareket*in kendisinin de çökeceğine ilişkin en temel Sosyal Demokrat düşünceye uzanmaktadır.]

---

[25] Karl Kautsky (1854-1938), İkinci Enternasyonal'in önde gelen kuramcısı ve Alman Sosyal Demokrasisi'nin en önemli figürüdür. 1883'te, SPD'nin başlıca kuramsal süreli yayını olarak *Neue Zeit*'ı kurmuş, İkinci Enternasyonal'in kuramsal temelini oluşturan Erfurt Programı'nın yazımında yer almış (1891) ve Marksist kuram ve tarih üzerine çok sayıda yazı yazmıştır. Önceleri revizyonizm ile ilgili tartışmaya katılmakta duraksamışsa da Luxemburg'un sergilediği tavrı desteklemiştir. Luxemburg, 1910'da Kautsky'den kopmuştur. Ayrılmalarına yol açan koşullar için aşağıda, Bölüm 8'e bakınız.

Siyasal İktidarın Ele Geçirilmesi

Gördüğümüz üzere, demokrasinin yazgısı işçi hareketinin yazgısına bağlıdır. Acaba demokrasinin gelişmesi, en iyi durumda bile, devlet gücünün, siyasal iktidarın ele geçirilmesi anlamında, bir proletarya devrimini gereksiz ya da olanaksız mı kılıyor?

Bernstein bu soruyu, bir tüketim kooperatifinde biber ya da tarçın tartar gibi yasal reform ile devrimin iyi ve kötü yanlarını inceden inceye tartarak yanıtlıyor. Gelişmenin yasal sürecinde zekâyı, devrim sürecinde ise duygusal davranışı görüyor; reform çabalarının tarihsel ilerlemenin yavaş, devrimin ise hızlı bir yöntemi olduğunu düşünüyor; yasamada planlı bir güç, devrimde ise ilkel bir güç buluyor (s. 218).

Küçük burjuva reformcunun her şeyde "iyi" ve "kötü" bir yan gördüğünü uzun zamandır biliriz; gördüğü her çimenden bir tutam koparır. [26] Ancak olayların gerçek sürecinin küçük burjuva bileşimlerden pek etkilenmediğini ve her şeyin özenle bir araya getirilen "iyi yanları"nın tarihin en ufak bir hareketiyle dağıldığını da uzun zamandan beri bilmekteyiz. Tarihsel olarak, yasal reform ve devrimci yöntem, şu ya da bu yöntemin yararlarına ya da sakıncalarına göre değil, çok daha derin etkilere göre işlemektedir.

Burjuva toplumunun tarihinde, yasal reform, siyasal iktidarı ele geçirecek, mevcut hukuk düzenini dağıtacak ve bir yenisini oluşturacak güce ulaştığını duyumsayıncaya kadar yükselmekte olan sınıfı güçlendirmeye hizmet etmiştir. Siyasal iktidarın ele geçirilmesine, bir Blankist şiddet kuramı olarak ateş püsküren Bernstein, insanlık tarihinin asıl itici gücü olan önemli

---

[26] Marx'ın Proudhon'u eleştirmesine yapılan bir göndermedir; Marx, "[Prodhon] Sentez olmayı arzular, oysa birleşik bir yanılgıdan ibarettir" diye yazmıştır. Bkz. *Felsefenin Sefaleti*, çev. Ahmet Kardam, Sol Yayınları, 2011, s. 125.

bir noktayı Blankist hata olarak yaftalama şanssızlığına düşmektedir. Sınıflı toplumlar var olalı ve tarihlerinin esas içeriğini sınıf mücadelesi oluşturalı beri, siyasal iktidarı ele geçirmek yükselen sınıfın hedefi olduğu kadar, bu tarihsel dönemin sonuç ve bitiş noktası da olagelmiştir. Eski Roma'da köylülüğün para sahiplerine ve aristokratlara karşı verdiği uzun mücadelede; Ortaçağ soyluluğunun piskoposlara, Ortaçağ kentlerinde zanaatkârların soylulara karşı verdikleri mücadelelerde; çağdaş zamanlarda da burjuvazinin feodalizme karşı mücadelesinde bu görülebilir.

Yasal reform ile devrim, sıcak ya da soğuk sosis gibi tarihsel ilerlemenin keyfi bir biçimde tarih büfesinden seçilebilecek farklı yöntemleri değildir. Sınıflı toplumların gelişmesinde, birbirine gerek duyan ve birbirini tamamlayan, ancak aynı zamanda da dışlayan, örneğin güney ve kuzey kutupları, burjuva ve proletarya gibi farklı *momentler*dir. Aslında her yasal anayasa bir devrimin *ürün*üdür. Sınıflar tarihinde, devrim siyasal yaratıcılığın eylemi iken, yapılan yasalar da oluşmaya başlayan bir toplumun yaşamının anlatımıdır. Yasal reform çabaları, devrimden bağımsız, kendi başına bir itici güç değildir; her tarihsel dönemde, son devrimin itkisiyle gösterdiği doğrultuda hareket eder ve bu itkiyi duyumsamaya devam ettiği müddetçe de sürer ya da, daha somut söylemek gerekirse, yalnızca son devrimin oluşturduğu toplumsal biçim *çerçeves*inde hareket eder. Sorunun özü tam da budur.

Reform çabalarını zamana yayılmış bir devrim, devrimi ise kısa süreye sığdırılmış bir dizi reform olarak düşünmek hem mutlak surette yanlıştır, hem de tarihsel dayanaktan tamamıyla yoksundur. Bir toplumsal dönüşüm ile yasal reform *süre* bakımından değil, *öz* bakımından farklıdır. Siyasal iktidarın kullanımı ile yapılan tarihsel dönüşümlerin tüm sırrı, basit nicel değişimlerin yeni bir niteliğe dönüşmesinde, daha somut söyle-

mek gerekirse, tarihsel bir dönemden, toplumsal bir düzenden bir başkasına geçilmesinde yatar.

Bu nedenle, siyasal iktidarın ele geçirilmesine ve toplumsal devrime *karşı çıkan ya da onlar yerine* yasal reform yolunu seçenler, aynı hedefe ulaşmak için daha sakin, güvenilir ve yavaş bir yolu seçmiş olmaz; bir *başka* hedefi, yeni bir toplumsal düzen kurmak yerine eski düzende yüzeysel değişiklikler yapılmasını seçmiş olur. Böylece revizyonizmin siyasal görüşleri, ekonomik kuramlarının vardığı yere varır: *Sosyalist* düzenin gerçekleştirilmesi değil, *kapitalizm*in iyileştirilmesi; ücret düzeninin kaldırılması değil, sömürünün azaltılması; kısacası, kapitalizmin kendisinin değil, kötülüklerinin ortadan kaldırılması...

[...]

Demokrasi, siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesini *gereksiz* kılmadığı, tam da tersine, bu ele geçirmeyi *gerekli* kıldığı kadar *olanaklı* da kıldığından ötürü, vazgeçilmezdir. Engels, *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'na yazdığı Önsöz'de çağdaş işçi sınıfı hareketinin taktiğini değiştirdiğinde ve barikatları yasal mücadelenin karşısına çıkardığında —*Önsöz'ün her satırında açıkça görüldüğü gibi*— kafasında olan şey, siyasal iktidarın nihai olarak ele geçiriliş sorunu değil, günümüzdeki güncel mücadele; devlet gücünün ele geçiriliş ânında proletaryanın kapitalist devlete *karşı* tavrı değil, kapitalist devletin *sınırları* çerçevesindeki tavrıdır. Kısaca, Engels muzaffer proletaryaya değil, *ezilen* proletaryaya önerilerde bulunmuştur.[27]

Öte yandan, Bernstein'ın epey dayanak yapdığı, Marx'ın İngiltere'deki toprak sorununa ilişkin bilinen sözü —"Toprak sahiplerinin ellerindeki toprağı satın almak büyük bir olasılıkla daha kolay olurdu"— proletaryanın zaferinden *öncesi*ne değil

---

[27] Marx'ın *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'na Engels'in sonraki yıllarda yazdığı Giriş ile ilgili Rosa Luxemburg'un kestirimleri için bkz. aşağıda "Programımız ve Toplumsal Durum" (1918).

*sonrası*na gönderme yapmaktadır; çünkü eski egemen sınıftan satın almanın ancak proletarya iktidardayken söz konusu olacağı açıktır. Marx'ın öngördüğü olasılık, kapitalist toplumsal reformlarla diktatörlüğün değişmesi değil, *proletarya diktatörlüğünün barışçıl uygulanması*dır.

Proletaryanın siyasal iktidarı ele geçirmesi zorunluluğu, gerek Marx, gerek Engels için tartışılabilir bir konu değildi. Toplumu *kapitalist* biçimden *sosyalist* biçime dönüştürme gibi tarihteki en önemli dönüşümün gerçekleştirilmesinde burjuva parlamentarizminin tavuk kümesini yetkili merci sanmak da Bernstein'a kaldı.

Ancak Bernstein, kuramına, proletaryanın iktidara çok *erken* gelme tehlikesinden duyduğu korku ve buna karşı uyarıyla başladı! Bernstein'a göre, [iktidara çok erken gelen –ç.n.] proletarya, burjuva toplumun koşullarını olduğu gibi bırakmak ve kötü bir yenilgiye boyun eğmek zorunda kalacaktır. Bu korkudan açıkça çıkarılan sonuç, koşullardan ötürü proletarya iktidara gelecek olursa, "pratik" sonucunun Bernstein'ın kuramının uykuya yatması olacağıdır[28]. Böylece kuram, mücadelenin en belirleyici anlarında proletaryayı hareketsizliğe, kendi davasına edilgen bir ihanette bulunmaya mahkûm ederek kendi kendini de yargılamaktadır.

Mücadelenin *her* olasılığında ve *her* ânında işe yaramıyorsa, üstelik uygulanmadığı için değil de, *uygulandığı* için işe yaramıyorsa, programımız değersiz bir kâğıt tomarından başka bir şey olmazdı. Programımız, toplumun kapitalizmden sosyalizme doğru tarihsel gelişmenin anlatımıysa, başlıca sa-

---

[28] Rosa Luxemburg'un, SPD'nin Bavyeralı reformcu önderi Georg Vollmar (1850-1922) ile giriştiği bir tartışmada kullanılan bir deyimdir; Vollmar, 1871'deki Paris Komünü'nün etkilerinin çok kötü olduğunu, işçilerin devrim yapmakla uğraşmak yerine uyumaya gitmelerinin daha iyi olacağını söylemiştir.

tırlarında bu gelişmenin bütün geçiş dönemlerini ifade edebilmeli ve [mücadelenin] her ânında, sosyalizme doğru ilerleyebilmek için uygun tavrın ne olması gerektiğini proletaryaya göstermelidir. Bundan, proletaryanın programını bir yana bırakması ya da program tarafından yarı yolda bırakılmasının hiçbir zaman söz konusu olamayacağı sonucu çıkar.

Bu aslında, koşulların zorlamasıyla iktidara getirilen proletaryanın programını gerçekleştirecek, sosyalizme geçiş doğrultusunda belirli önlemler alacak durumda olmadığı ya da moral açıdan bu görevi yüklenemediği olgusunda ortaya çıkar. Proletaryanın siyasal egemenliğinin her ânında sosyalist programın çökebileceği ve gerçekleştirilmesi için herhangi yönlendirme yapamayacağı inancının arkasında, bilinçaltında yatan bir başka inanç, *sosyalist programın genellikle ve asla gerçekleştirilebilir olmadığı* inancı yatmaktadır.

Peki ya geçiş önlemleri zamansızsa? Bu soru, toplumsal dönüşümlerin gerçek süreci üzerine bir sürü yanlış anlamayı içermektedir.

Önce, devlet gücünün proletarya, yani geniş halk sınıfı tarafından ele geçirilmesi yapay olarak hazırlanamaz. (Paris Komünü'nde olduğu gibi, iktidarın bir amaç doğrultusunda bilinçli bir mücadele sonucu ele geçirilmediği, sanki başka herkesin bırakmış olduğu bir nesne gibi proletaryanın kucağına geldiği ayrıksı bir durum dışında). Ekonomik ve siyasal ilişkilerin belli bir olgunluk düzeyine geldiği varsayılır. Burada "kararlı bir azınlık" tarafından, her an bir tabanca gibi patlayan, bunun için de her daim zamansız gerçekleşen Blankist[29]

---

[29] Kararlı devrimcilerden oluşan küçük bir grubun proletarya adına iktidarı ele geçirebileceğini savunan Fransız sosyalisti August Blanqui (1805-1881)'yi izleyenler. Blanqui 1830 Devrimi'ne katılmış, 1839'da da başarısız bir ayaklanma girişimi örgütlemiştir. Sayısız darbe girişimine katılmış ve toplam 35 yılını cezaevinde geçirmiştir.

darbeler ile geniş ve sınıf bilinci olan halk kitlesinin siyasal iktidarı ele geçirmesi arasında çok temel bir farklılık vardır. Böyle bir kitle ancak burjuva toplumunun çöküşünün başlangıcının bir ürünü olabilir, bu bakımdan da zamanında ortaya çıkışının ekonomik ve siyasal meşruluğunu içinde barındırır.

Bu nedenle, toplumsal önkoşullar bakımından, siyasal iktidarın işçi sınıfı tarafından ele geçirilişi "çok erken" olamayacağına göre, siyasal sonuç —iktidarın korunması— bakımından da "çok erken" olmak zorundadır. Bernstein'ı uykusuz bırakan zamansız devrim bizi Demokles'in kılıcı gibi tehdit ediyor ve buna karşı ne bir dua ne de yalvarma, korku, acı işe yarıyor. Bunun da iki basit gerekçesi vardır.

Birincisi, kapitalist toplumdan sosyalist topluma geçiş gibi zorlu bir dönüşümün proletaryanın başarılı bir darbesiyle bir anda gerçekleştirilebileceğini düşünmek olanaksızdır. Bunu olası sanmak, gerçekten de Blankist algılamanın doğru olduğunu kabul etmek demektir. Sosyalist devrim, uzun ve çetin bir mücadeleyi öngörür; bu sırada proletaryanın birkaç kez geri savrulması çok olasıdır; öyle ki, mücadelenin nihai sonucu bağlamında iktidara "çok erken" gelmek zorunlu olabilir.

İkincisi, proletaryanın "zamansız" olarak devlet gücünü ele geçirmesi de engellenemez; çünkü proletaryanın bu "zamansız" saldırıları aslında çok önemli olan bir etmeni, son zafer için *siyasal* koşulları yaratacaktır. Proletarya, kendisini devrimin son zaferini kazanmak için yetenekli kılacak olan siyasal olgunluk düzeyine ancak iktidarın ele geçirilmesine eşlik edecek olan o siyasal bunalım sürecinde, uzun ve çetin mücadelelerin ateşinde erişebilecektir. Bu nedenle de son zafer *ânı*na neden olacak ve onu belirleyecek olan proletaryanın devletin gücüne yönelik bu "zamansız" saldırıları bizatihi önemli tarihsel anlardır. *Bu* açıdan bakıldığında, emekçi sınıfın siyasal iktidarı "zamansız" ele geçireceği düşüncesi, toplumsal geliş-

menin mekanik biçimde algılanmasından türetilen ve sınıf mücadelesinin zaferini *dışarıdan* ve sınıf mücadelesinden *bağımsız* olarak belirlenen bir *zamana* yerleştiren siyasal bir saçmalık olarak gözükmektedir.

Proletaryanın, siyasal iktidarı "zamansız" olarak ele geçirmek dışında başka bir seçeneği olmadığından, başka bir deyişle, iktidarda sürekli kalacak konuma gelmeden önce iktidarı bir ya da birçok kez "çok erken" ele geçirmek zorunda olduğundan, iktidarın *"zamansız"* ele geçirilmesine karşı çıkmak, proletaryanın *devlet gücünü ele geçirme isteğine genel bir karşı çıkış*tan başka bir şey değildir.

Nasıl bütün yollar Roma'ya çıkıyorsa, mantıksal olarak, revizyonizmin sosyalizmin son hedefinden vazgeçilmesi önerisinin gerçekte sosyalist *hareket*in kendisinden vazgeçilme önerisi olduğu sonucuna erişiriz. [iktidarın ele geçirilmesi konusunda Sosyal Demokrasi'ye verilen "uykuya yatma" öğüdü, *artık uykuya yat ve hep uyu, yani sınıf mücadelesinden vazgeç* öğüdüyle eşanlamlıdır.

Çöküş

Bernstein, Sosyal Demokrasi'yi revize etmeye kapitalist çöküş kuramından vazgeçerek başladı. Ancak bu bilimsel sosyalizmin köşe taşıydı; bu köşe taşının çekilmesi sonucunda Bernstein'ın sosyalist öğretinin tamamını reddetmesi gerekir. Tartışmalar boyunca, ilk söylediğini koruyabilmek için sosyalizmin taşlarını birbiri ardı sıra çekti.

Kapitalizmin çöküşü olmaksızın kapitalist sınıfın kamulaştırılmasına olanak yoktur. Böylece Bernstein kamulaştırmadan vazgeçiyor; emek hareketinin hedefi olarak "kooperatifçilik ilkesi"nin aşamalı olarak gerçekleştirilmesini seçiyor.

Ancak kooperatifçilik kapitalist üretim söz konusuyken uygulanamaz. Böylece Bernstein üretimin toplumsallaştırıl-

masından vazgeçiyor; ticaretin düzeltilmesini, tüketici kooperatiflerinin geliştirilmesini öneriyor.

Ancak tüketici kooperatifleri ile —sendikalarla birlikte olsa bile— toplumun dönüştürülmesi, kapitalist toplumun gerçek maddi gelişmesi ile bağdaşmaz; Böylece Bernstein tarihin maddeci kavrayışından vazgeçiyor.

Ancak *kendisinin* ekonomik gelişme sürecine ilişkin anlayışı Marksist artı değer kuramı ile bağdaşmıyor. Böylece Bernstein değer yasası ile artı değerden, bu yolla da Karl Marx'ın ekonomik kuramının tamamından vazgeçiyor.

Ancak proletaryanın sınıf mücadelesi kesin bir nihai amaç ve mevcut toplumda bir ekonomik temel olmadan yürütülemez. Böylece Bernstein sınıf mücadelesinden vazgeçiyor; burjuva liberalizmi ile barışmayı öneriyor.

Ancak sınıflı bir toplumda sınıf mücadelesi çok doğal ve kaçınılmaz bir olgudur. Nitekim Bernstein toplumda sınıflar bulunduğuna bile karşı çıkıyor; ona göre, işçi sınıfı yalnızca siyasal ve düşünsel anlamda değil, ekonomik anlamda da parçalanmış bireylerden oluşan bir kitledir. Ve ona göre, burjuvazi de kendi ekonomik çıkarlarına göre değil, yukarıdan ve aşağıdan gelen baskılara göre siyasal olarak kümeleşmektedir.

Ancak sınıf mücadelesi için ekonomik bir temel, hatta aslında sınıflar da yoksa o zaman proletaryanın burjuvaziyle yalnızca gelecekteki mücadelesi değil, geçmişteki mücadelesi de olanaksız görünmekte, böylece Sosyal Demokrasi ve başarısı tamamıyla anlaşılmaz olmaktadır. Öte yandan, bu bakış açısıyla, Sosyal Demokrasi, siyasal iktidarın baskısının yalnızca bir sonucu, yani tarihsel gelişimin doğal bir sonucu değil, Hohenzoller siyasetinin rastlantısal bir ürünü; kapitalist toplumun meşru bir çocuğu değil, gericiliğin gayrımeşru çocuğu olarak anlaşılabilir. Böylece Bernstein bu şekilde, tarihin mad-

deci kavranışmdan *Frankfurter Zeitung* ya da *Vossische Zeitung* anlayışına doğru gitmektedir.[30]

Kapitalist topluma karşı bütün sosyalist eleştiriyi reddettikten sonra, geriye yalnızca bugünkü durumu bir bütün olarak yeterli bulmak kalıyor. Bernstein bundan da geri kalmıyor. Almanya'daki gericiliği şimdi pek de güçlü bulmuyor; "Batı Avrupa devletlerinde olduğu kadar siyasal gericilik görülmüyor" diyor ve ekliyor: "Batı'nın hemen hemen bütün ülkelerinde "burjuva sınıfının sosyalist harekete karşı tavrı baskı değil, olsa olsa savunma olarak adlandırılabilir." (*Vorwärts*, 26 Mart 1899). İşçilerin durumu daha kötüleşmek bir yana, tersine, giderek daha da iyileşmektedir; burjuvazi, siyasal açıdan ilerici, moral açıdan da sağlıklıdır; ortada ne gericilik ne de baskı vardır —dünyaların bu en iyi dünyasında her şey yolundadır...

Bernstein mantıksal olarak A'dan Z'ye iniyor. Hareket uğruna *nihai hedef*ten vazgeçmekle yola çıktı; ancak sosyalist amaç olmaksızın sosyalist hareket olamayacağından, zorunlu olarak *hareket*in kendisinden de vazgeçmiş oluyor.

Böylece Bernstein'ın sosyalist anlayışı tamamıyla çökmüştür. Sayesinde, Marksist sistemin onurlu, insanda hayranlık uyandıran bakışımlı yapısı, tüm düzenlerin kalıntılarının, değişik büyük ve küçük zihinlerin düşünce parçalarının ortak bir mezar buldukları bir palavra yığını olmuştur. Marx ve Proudhon, Leo von Buch ve Franz Oppenheimer, Friedrich Albert Lange ve Kant, Bay Prokopoviç ve Dr. Ritter von Neupauer, Herkner ve Schulze-Gaevernitz, Lasselle ve Prof. Julius

---

[30] *Vossische Zeitung* [1721-1934 (ç.n.).], barışçıl reformu ve devlet sosyalizmini savunan, *Frankfurter Zeitung* da, Ulusal Sosyalist Birliği'nin kurucusu Friedrich Naumann (1860-1919)'ın editörlüğünü yaptığı liberal gazetelerdi. *Frankfurter Zeitung* [1856-1943 (ç.n.).] daha sonra "kanlı Rosa" deyimini türetmiştir.

Wolf: Bunların hepsi Bernstein'ın sisteminin oluşmasına biraz katkıda bulundular; hepsinden bir şeyler aldı. Bu hiç de şaşırtıcı değil. Tutarlı bir dünya görüşünün organik bütünlüğü çevresinde toplanan tek tek gerçeklerin kümeleştikleri sınıfsal bakıştan vazgeçmekle siyasal pusulayı, bilimsel sosyalizmden cayınakla da zihinsel berraklığın eksenini yitirdi.

Her türlü sistem parçasının bir araya getirilmesinden oluşan kuramı ilk bakışta önyargıdan uzak görünmektedir. Bernstein, "parti bilimi"nden, daha da doğrusu sınıf biliminden konuşmak, sınıf liberalizmi, sınıf ahlakı konularında bir şey duymak istemiyor. O, genel geçerliliği olan bir soyut insan bilimi, soyut liberalizmi, soyut ahlakı sunmada başarılı olduğunu düşünüyor. Ancak gerçek toplum, birbirine taban tabana karşıt çıkarları, istekleri ve anlayışları olan sınıflardan oluştuğuna göre, toplumsal sorunlar konusunda genel bir insan bilim, soyut bir liberalizm, soyut bir ahlak, geçici bir düştür, kendi kendini kandırmaktır. Bernstein'ın genel insan bilimi, demokrasi ve ahlak sandıkları egemen bilim, egemen demokrasi ve egemen ahlaktır; yani, burjuva bilimi, burjuva demokrasisi, burjuva ahlakıdır.

Gerçekten de, Brentano, Böhm-Jevons, Say ve Julius Wolf'un öğretilerini benimsemek için Marksist ekonomik düzenden vazgeçiyorsa, işçi sınıfının kurtuluşunun bilimsel temeli yerine burjuvazinin savunmasını yerleştirmekten başka ne yapabilir ki? Liberalizmin genel insancıl karakterinden söz ederken ve sosyalizmi liberalizmin bir türüne dönüştürürken, sosyalist hareketi sınıf karakterinden ve sonuçta tarihsel içeriğinden, yani genel olarak bütün içeriğinden yoksun bırakmaktan, yerine liberalizmin tarihsel taşıyıcısını, burjuvaziyi, insanlığın evrensel çıkarlarının temsilcisi yapmaktan başka elinden ne gelir ki?

"Maddi öğelerin gelişmenin en güçlü öğeleri mertebesine yükseltilmesi"ne karşı çıkıyorsa, Sosyal Demokrasi'de "idealin

hor görülmesi"ni eleştiriyorsa, idealizmden, ahlaktan söz etmeye kalkışıyor, ama aynı zamanda proletaryanın tek ahlaki yeniden doğuşunun kaynağı olan devrimci sınıf mücadelesine acımasızca saldırıyorsa, işçi sınıfına, burjuva ahlakının mükemmelliğini, yani mevcut düzenle barışmayı ve umudu ideal etik dünyanın dışına çıkartınayı vazetmekten başka ne yapıyor ki?

En sivri oklarını diyalektiğe karşı yönelterek, yükselen sınıf bilinçli proletaryanın düşünce biçimine saldırmaktan başka ne yapıyor ki? Proletaryanın tarihsel geleceğinin karanlığını delen kılıç, maddesel olarak hâlâ boyunduruk altında olsa bile, burjuvazinin geçiciliğini kanıtlayarak proletaryanın zaferinin kaçınılmazlığını gösteren ve burjuvaziyi yenen zihinsel silah diyalektik değil midir? Diyalektik, düşünce dünyasında zaten bir devrim gerçekleştirmemiş midir? Böylece Bernstein, diyalektikle vedalaşarak, yerine "bir yandan-öbür yandan", "evet-ama", "her ne kadar-ancak", "çok-az" arasındaki zihinsel dalgalanmayı yerleştirerek, çökmekte olan burjuvazinin tarihsel olarak koşullanmış, toplumsal varlığının ve siyasal etkinliğinin inançlı zihinsel yansıması olan bir düşünce biçimine çok kolaylıkla geçiyor. Bugünkü burjuvazinin "bir yandan-öbür yandan", "evet-ama" tarzı siyasal düşünüş biçimi, Bernstein'ın düşüncesinin tıpkısıdır; bu da Bernstein'ın burjuva dünya görüşünün en keskin ve en güvenilir belirtisidir.

Ancak artık Bernstein için "burjuva" sözcüğü sınıfsal bir ifade değil, evrensel bir toplumsal kavramdır. Bu, proletaryanın bilimini, siyasetini, ahlak ve düşünce biçiminin yanı sıra tarihsel dilini de, mantıksal olarak son i'nin üzerindeki son noktaya kadar burjuvazinin diliyle değiştirdiği anlamına gelmektedir. Bernstein, "yurttaş" deyimini kullandığında, hiçbir ayrım gözetmeksizin, proleteri olduğu kadar burjuvayı da kastetmekte, böylece genel olarak insandan söz etmek iste-

mektedir; aslında insanı genel olarak burjuva, insan topluluğunu da burjuva toplumu ile özdeşleştirmektedir.

[Bernstein'la tartışmanın başlangıcında, Sosyal Demokrasi'nin bilimsel deposundan sağlanan savlarla onu harekete yeniden kazandırmak için hâlâ ikna edilebileceği ümit edildiyse eğer, artık bundan ümidi kesmek gerekir; çünkü bu sözcükler artık iki tarafa ne aynı kavramları anlatmaktadır ne de kavramlar aynı toplumsal olgulara işaret etmektedir. Bernstein'la tartışmak, iki dünya görüşünün, iki sınıfın, iki toplumsal biçimin tartışmasına dönüşmüştür. Bernstein ve Sosyal Demokrasi artık iki farklı zeminde hareket etmektedirler.]

Teoride ve Pratikte Oportünizm

Bernstein'ın kitabının Alman ve uluslararası işçi hareketi için çok büyük bir tarihsel önemi vardır: Sosyal Demokrasi içindeki oportünist akımlara bir kuramsal dayanak yaratmaya yönelik ilk girişim olmuştur.

Buharlı gemilere sübvansiyon uygulaması sorununda[31] olduğu gibi tek tük dışavurumları dikkate alacak olursak, oportünist akımlar hareketimizde uzun süreden bu yana varolmuştur. Ancak bu akımın kendisini açıkça, birleşik bir oportünist akım olarak göstermesi 1890'lı yılların başına, anti-Sosyalist yasaların bastırılmasına ve yasal zeminin yeniden kazanılmasına tekabül eder. Vollmar'ın "devlet sosyalizmi", Bavyera bütçesinin oylanması, Güney Almanya'da "tarım sosyalizmi", Heine'nin ödün siyaseti, Schippel'ın gümrük tarifeleri ve mili-

[31] 1884 ve 1885'te, Bismarck, Almanya'yı sömürgelerine bağlayacak buharlı gemilerin yapımına destek verilmesini önermiştir. Bu konuda Reichstag'daki Sosyal Demokrat milletvekilleri arasında bölünme yaşanmıştır.

tarizme bakışı... bunlar oportünist pratiğin gelişmesindeki kırılma noktalarıdır.[32]

Öncelikle, bu pratiklerin dışsal özelliği nedir? "Kuram"a düşmanlık. Bu da anlaşılır bir şeydir; çünkü elimizdeki "kuram", yani bilimsel sosyalizmin temel ilkeleri, amaçlanan hedefler, uygulanan mücadele araçları ve mücadele biçimi konularında uygulamadaki etkinliklere belirgin sınırlar koymaktadır. Yalnızca sonuçları önemseyenlerin serbest hareket etmeyi, yani pratiğimizi "kuram"dan ayırmayı, kuramdan bağımsızlaştırmayı istemeleri doğaldır.

Ancak bu kuram, her pratik girişimde önlerine dikilmiştir: Devlet sosyalizmi, tarımda sosyalizm, ödün siyaseti, milis sorunu, hepsi oportünizmin yenilgisidir. Bu akımın, ilkelerimize karşı gelmek istediğinde, mantıksal olarak kuramın kendisine saldırmak zorunda olacağı açıktır; onu göz ardı edeceğine sarsmaya ve kendi kuramını oluşturmaya çalışacaktır. Bernstein'ın kitabı tam da bu yönde atılmış bir adımdır. Bu nedenle de Parti'nin Stuttgart Kongresi'nde [1898], Parti'de ne kadar oportünist öğe varsa, hemen Bernstein'ın bayrağının çevresinde kümeleşivermişlerdir. Bir yandan, pratik etkinlik içerisindeki oportünist akımlar, etkinliklerimizin koşulları ve

---

[32] "Vollmar'ın devlet sosyalizmi", giderek sosyalizme geçmek için devletin tepeden müdahalesine gerek olduğuna inanan Vollmar'a yollamadır. "Bavyera bütçesinin oylanması" (Vollmar'ın başını çektiği) Bavyera sosyalistlerinin, Bavyera hükümeti tarafından getirilen bütçeye olumlu oy vermelerine yollama yapmaktadır; o sırada SPD içindeki başka kesimlerin yaygın olarak karşı çıktıkları bir girişimdir bu. "Güney Almanya'da tarım sosyalizmi" de, tarıma dayalı sanayilerin gelişmesinin kaçınılmaz olarak köylülüğü kırsal proletaryaya dönüştüreceği ve bunun tarihsel olarak "ilerici" bir gelişme olacağına ilişkin SPD'nin baskın tutumunun Vollmar tarafından eleştirilmesini anlatmaktadır. Max Schippel (1859-1928), halk milisleri oluşturulmasına karşı çıkan ve var olan askerlik düzenini savunan sağ-kanat SPD önderidir. Almanya'nın yayılmacılığını da savunmuştur.

yükselmesiyle açıklanabilecek olan çok doğal olgulardır; öte yandan da, Bernstein'ın kuramın bu akımları genel bir kuramsal çerçevede toplamak, kendi kuramsal önkoşullarını aramak ve bilimsel sosyalizmle bağlarını koparmak çabası da anlaşılır bir durumdur. Bunun için de Bernstein'ın kuramı oportünizm için ateşten bir sınav, onun ilk bilimsel meşruluğu olmuştur.

Bu sınavın sonucu ne olmuştur? Sonuçları gördük. Oportünizm, eleştiriye dayanıklı pozitif bir kuram oluşturmak becerisinden yoksundur. Yapabileceği tek şey, önce Marksist öğretinin tek tek farklı ilkelerine saldırmak, sonra da, bu öğreti sağlam bir yapı oluşturduğundan, çatısından temeline kadar bütün sistemi yıkmaya çalışmak. Bu da bize oportünizmin öz ve temel itibariyle Marksizmle bağdaşmadığını göstermiştir.

Ayrıca oportünizmin genellikle sosyalizm ile de uzlaşmadığı görülmüştür; içsel eğiliminin işçi hareketini burjuvazinin yoluna itmek istediği, yani proletaryanın sınıf mücadelesini tamamıyla felce uğratmak olduğu da görülmüştür. Kuşkusuz, tarihsel olarak ele alındığında, proletaryanın sınıf mücadelesi Marksist sistemle özdeş değildir. Marx'dan *önce* de ve ondan bağımsız olarak, her birinin işçi sınıfı mücadelesine ilişkin kendi kuramsal açıklaması olan, zamanın koşullarına uygun bir işçi hareketi ve farklı sosyalist düzenler söz konusu olmuştur.

Sosyalizmi ahlaki adalet kavramına, üretim biçimine değil de, paylaşım biçimine karşı bir mücadeleye dayandırma; sınıfsal karşıtlıkları zengin ile yoksul arasındaki bir karşıtlık olarak görme; "kooperatif ilkesi"ni kapitalist iktisada aşılama —ki bunların hepsini Bernstein'ın sisteminde görmekteyiz— daha önce de var olmuştu. Ve bu kuramlar *kendi zamanlarında*, tüm yetersizliklerine karşın, proletaryanın sınıf mücadelesinin güncel kuramları, proletaryanın tarih sahnesinde yürümeyi öğrendiği koskoca çocuk ayakkabılarıydı.

Ancak sınıf mücadelesinin gelişmesi ve toplumsal koşullar bu kuramları bir yana bırakmaya, bilimsel sosyalizmin ilkelerini biçimlendirmeye doğru ilerlemeye başladıktan *sonra*, en azından Almanya'da, Marksist sosyalizmin dışında bir sosyalizm, Sosyal Demokrasi'nin dışında bir sosyalist sınıf mücadelesi olamaz. O zamandan bu yana, sosyalizm ile Marksizm, proletaryanın kurtuluş mücadelesi ile Sosyal Demokrasi özdeştir. Bu nedenle bugün Marksizm öncesi sosyalizm kuramlarına geri dönmek proletaryanın koskoca çocuk ayakkabılarını yeniden giymesi bile değildir; burjuvazinin dayanıksız, eski püskü terliklerine geri dönmektir.

Bernstein'ın kuramı, oportünizm bir kuramsal temel yaratmanın *ilk* ve aynı zamanda *son* çabası olmuştur. "Son" diyoruz çünkü Bernstein'ın sisteminde oportünizm, bilimsel sosyalizmden vazgeçtiğinden olumsuz, eldeki her türlü kafa karıştırıcı kuram parçasını karmakarışık ettiğinden, olumlu anlamda gidebileceği yere kadar gitmiş, artık yapabileceği bir şey kalmamıştır. Bernstein'ın kitabı aracılığıyla oportünizmin [nasıl Schippel'ın militarizm sorunundaki tavrıyla pratikteki gelişmesi tamamlanmışsa] kuramsal gelişmesi tamamlanmış, nihai sonucu çıkarılmıştır.

Marksist öğreti onu kuramsal olarak çürütmekle yetinmemelidir; oportünizmin Parti'nin gelişmesinde tarihsel bir olgu olduğunu *açıklayabilecek* olan da sadece Marksist öğretidir. Proletaryanın dünya tarihindeki zaferine doğru ilerlemesi aslında "öylesine basit bir olay" değildir. Bu hareketin özgünlüğü tarihte ilk kez halk kitlelerinin kendisinin tüm egemen sınıflara *karşı çıkma* iradelerini gerçekleştirmelerinde yatar. Fakat bu iradelerini mevcut düzenin dışına ve ötesine yerleştirmelidirler. Kitleler bu *irade*yi mevcut düzene karşı ve onun çerçevesi içinde sürekli mücadele ile oluşturabilirler. Büyük halk kitlesinin mevcut düzenin ötesindeki bir hedef, günlük mücadeleyle dünyada büyük dönüşüm çevresinde birleşmele-

ri, üzerinde iki engebe bulunan bir yolda, yani [hareketin] kitlesel niteliğinin bir yana bırakılması ile nihai hedeften vazgeçilmesi, sekterliğe geri çekilme ve burjuva reformlarına yönelme, anarşizm ile oportünizm arasından başarıyla ileriye yürümek zorunda olan Sosyal Demokrat hareketin en büyük sorunudur.

Yarın yüzyıldan uzun bir süre önce her iki uca karşı etkili olan silahlar Marksist öğretinin kuram cephaneliğinde zaten bulunmaktaydı. Ancak hareketimiz bir kitle hareketi olduğundan ve onu tehdit eden tehlikeler insan zihninden değil de toplumsal koşullardan kaynaklandığından, anarşist ve oportünist sapmalara karşı Marksist öğreti bizi önceden güvenceye alamazdı; ama pratikte ortaya çıktıklarında hareket tarafından ve elbette ancak Marx'ın bize sunmuş olduğu silahlarla yenilgiye uğratılabilirler. Sosyal Demokrasi, daha az tehlikeli olan anarşist sapmayla "bağımsızlar hareketiyle"[33] başa çıktı; günümüzde de, daha büyük olan tehlikenin, oportünizmin de üstesinden gelme sürecindedir.

Hareketin son yıllarda devasa boyutta genişlemesi, mücadelenin yürütüleceği koşulların karmaşıklığı ve hedefler karşısında, son büyük hedefe ulaşmaya ilişkin olarak kuşkuların, hareketin kuramsal boyutuna ilişkin olarak da duraksamaların kendilerini göstereceği ânın gelmesi kaçınılmazdı. Büyük proletarya hareketinin ilerlemesi ancak ve ancak böyle olabilir ve

---

[33] "Bağımsızlar hareketi", 1894 yılında SPD'den ihraç edilen anarşistler olan Junge çevresinde kümelenen bir gruptur. Rosa Luxemburg sık sık anarşistleri eleştirse de, onların Parti'den ihraç edilmelerine karşı çıkmıştır. 1906'da şunları yazmıştır: "Saflarımızda bulunan anarşizm, sağın aşırı isteklerine soldan gelen bir tepkiden başka bir şey değildir. Aşırı sağdan kimseyi kovmadığımız halde aşırı solu tahliye etmeye hakkımız olup olmadığını bilmiyoruz." Aktaran P. Nettl, *Rosa Luxemburg*, Londra: Oxford University Press, 1969, s. 248.

olmalıdır; bocalama ve duraksamalar Marksist öğreti için hiç de şaşırtıcı değildir; Marx onları uzun süre önce öngörmüştür.

Marx, yarım yüzyıl önce, *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i*'nde şunları yazmıştır:

> Burjuva devrimleri, örneğin 18. yüzyıldakiler türünden çok daha süratle başarıdan başarıya koştular, dramatik tesirleri arttıkça arttı, insanlar ve şeyler donanma fişekleri gibiydiler, her bir gün vecdle doluydular. Ne var ki kısa ömürlüdür bu devrim, çok geçmeden doruk noktasına ulaşır ve bu fırtına ve atılım devrinin sonuçlarını ayık kafayla kazanıma dönüştürmeyi öğrenemeden, bir sarhoşluk sonrası hal, uzun süreliğine sarar toplumu. Oysa proleter devrimleri, örneğin 19. yüzyıldakiler, sürekli özeleştiri yapar, koşarken hep ara verir, halledilmiş görünene geri dönüp yeniden başlar, ilk denemelerinin yarım yamalaklığını, zaaflarını, zavallıklarını gaddarca ve esaslı biçimde alaya almaktan geri kalmazlar, hasımlarını sanki sırf topraktan yeni bir güç çeksin de karşılarına daha devasa dikilsin diye yere seriyormuş gibidirler ve her defasında kendi amaçlarının müphem azametinde yine ürküp, ta ki geri dönüşü imkânsız kılan durum yaratılana ve bizzat koşullar *'Hic Rhodus, hic salta!'* [İşte gül, haydi dans et!] diyene kadar.[34]

---

[34] Karl Marx, *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, çev. Tanıl Bora, s. 35. ["İşte Rodos, atla bakalım!" tam çevirisi, Türkçedeki benzeri de "Halep oradaysa arşın burada!" olabilecek olan bu deyim (ç.n.).] Ezop'un masallarından birinde, bir sıçrayışta Rodos Adası'na gittiğini iddia eden bir palavracıya karşı söylenmiştir. Genellikle "şimdi ne yapabileceğini göster" anlamına gelmektedir. Marx, *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire* (1852)'inde bu deyimi "hızla başarıdan başarıya koşarlar" dediği "burjuva devrimleri"nin tersine "proletarya devrimleri... sürekli kendilerini eleştirirler... kendi amaçlarının uçsuz bucaksız olağanüstülüğünden tekrar tekrar geri çekilirler, ta ki bütün geri dönüşleri olanaksız kılan bir durum ortaya çıksın ve koşullar bağırsınlar: *Hic Rhodes, hic salta!* " diye adlandırdığı yolu göstermek için kullanmıştır. Daha önce Hegel de bu deyime *Hukuk Felsefesi*'nde (1820) göndermede bulunmuştur.

Bu, bilimsel sosyalizm öğretisi oluştuktan sonra bile gerçekliğini korumuştur. Proletarya hareketi henüz —ve ansızın— Almanya'da bile Sosyal Demokrat olamadı. Ancak, ikisi de bir *süreç* olarak algılanan Sosyal Demokrasi hareketinin sadece momentleri olan anarşizm ve oportünizm sapmalarını sürekli aşarak her yeni güne daha Sosyal Demokrat olarak *başlayacak*tır.

Bu bağlamda şaşırtıcı olan oportünist hareketin ortaya çıkışı değil, zayıflığıdır. Parti'nin uygulamalarında tek tük olaylarda kendisini gösterdiği sürece, arkasında ciddi bir kuramsal temel bulunduğu düşünülebilirdi. Ancak Bernstein'ın kitabında tam anlatımını bulduktan sonra herkes hayret içinde şunları sormadan duramaz: Söyleyebileceklerinizin hepsi bu kadar mı? Hiç yeni bir düşünce kırıntısı yok mu? Marksizm tarafından onlarca yıl önce çürütülmemiş, ezilmemiş, dalga geçilmemiş, paçavraya çevrilmemiş bir tek fikir bile yok!

Oportünizmin söyleyecek hiçbir şeyi olmadığını göstermesi için konuşması yeterli oldu. Bernstein'ın kitabının Parti tarihi açısından tek önemi de budur.

Bu nedenle Bernstein, devrimci proletaryanın düşünce biçimiyle, tarihin diyalektik ve materyalist anlayışıyla vedalaşırken, konuşmasına olanak sağlayan ortamı yarattıkları için onlara teşekkür edebilir. Zira ancak diyalektik ve materyalist tarih anlayışı, Bernstein'ı, yazgısı önceden belirlenmiş ama bilinçsiz bir enstrüman olarak gösterebilir; yükselen işçi sınıfı, bu enstrüman aracılığıyla kendi anlık zayıflığını ifade etmektedir: bu zayıflığı apaçık gördüğünde (küçümseyerek ve gururla) bir kenara atmak için...

[Hareketin, büyümesi sırasında zorunlu olarak ortaya çıkan anarşist ve oportünist sapmaların üstesinden gelerek Sosyal Demokrat *olduğu*nu söylemiştik. Ancak üstesinden gelmek, Tarihin istediği her şeye boyun eğmek demek değildir. *Gü-*

nümüzdeki oportünist akımın üstesinden gelmek, onu reddetmek anlamına gelmektedir.

Bernstein, Parti'ye, demokratik sosyalist bir reform partisi olarak görünmesini önererek kitabını bitiriyor. Bize göre Parti —yani onun en büyük organı olan Parti kongresi— kendisinin de olduğu gibi görünmesini önererek Bernstein'ın bu önerisini dikkate almalıdır: Bir küçük burjuva ilerici demokrat.]

6
KİTLE GREVİ, SİYASAL PARTİ VE SENDİKALAR

Editörlerin Notu: Rosa Luxemburg'un en önemli yazılarından biri olan *Genel Grev, Siyasal Parti ve Sendikalar*, kendisinin de katılmış olduğu 1905 Rus Devrimi'ne ilişkin çözümlemelerini ve genel grevin gelecekteki devrimci gelişmelere ilişkin önemini kestirmeye yönelik çabasını içermektedir. Sınıf mücadelesinin bir ana öğesi olarak kendiliğindenlik ile ilgili kuramının ayrıntılandırılmasını kapsamaktadır. Rosa, bu çalışmasındaki kavramları yaşamının sonuna kadar geliştirmeyi sürdürmüştür. Kitapçığı, 1906 yılının yazında, Lenin ile genel grev ve Rus Devrimi üzerine yoğun tartışma olanağını bulduğu Finlandiya'da, Koktula'da bulunduğu sırada Hamburg'daki Sosyal Demokrat örgütlenmenin isteği üzerine yazmıştır. İlk kez Hamburg'da, 1906 sonbaharında yayımlanmıştır. [İngilizceye] Patrick Lavan tarafından çevrilmiş ve ilk olarak 1925'te, Detroit'te Marksist Eğitim Derneği [Marxist Education Society] tarafından yayımlanmıştır. Aşağıda bu yazının 2., 3. ve 4. bölümlerine yer verilmiştir.

Çevirenin Notu: Rosa Luxemburg, *Politische Schriften*, Athenaum içinde (ss. 135-228), *Massenstreik, Partei und Gewerkshaften* başlığı altında yer alan —ve sekiz bölümden oluşan— özgün metinle karşılaştırılmıştır. Özgün metinde bulunmayan ara başlıklar İngilizce çeviride konulmuştur. Türkçe çevirisi için bkz. *Grevler, Sendikalar, Partiler*, Habora Kitabevi, İstanbul, 1969, çev. Ahmet Angın; *Kitle Grevi, Parti ve Sendikalar*, Z Yayınevi, İstanbul, Kasım 1990, çev. Nedim Tuğlu.

Kitle Grevi: Yapay Değil Tarihsel Bir Sonuç

Kitle grevi grev konusunda Rusya'daki olaylardan kaynaklanan ilk revizyon gerekçesi, sorunun *genel kavranışı* ile ilgilidir. Bugüne kadar Almanya'da, Bernstein, Eisner[1] vb "kitle grevi denemesi"nin ateşli yandaşı olanlar da, sendikalar çevresinde görülenler ve örneğin Bömelburg* gibi böyle bir denemeye şiddetle karşı çıkanlar da, aslma bakılırsa, aynı anlayışa dayanıyorlardı; bu da Anarşist anlayıştı.

Görünüşte karşıt kutuplarda olanlar, sadece birbirlerini dışlamakla kalmazlar; aynı zamanda, her zaman birbirlerini koşullandırır ve tamamlarlar da. Anarşist düşünce biçimi, "büyük *Kladderadatsch* [2]", toplumsal devrim üzerine doğrudan kurgu dışarıdan ve önemsiz bir özellikten başka bir şey değildir. Bu görüşe göre, önemli olan, kitle grevi ve genel olarak da proletaryanın mücadelesinin koşullarını tamamıyla soyut, tarihsel olmayan bir biçimde görmektir. Anarşist açısından, kendi "devrimci" kurgularının sadece iki maddi koşulu bulunmaktadır: Önce "hayal gücü", sonra da insanlığı var olan kapitalist çile dünyasından kurtaracak iyi niyet ve yüreklilik. Kitle grevinin, daha iyi bir toplumsal geleceğe sıçramanın en

---

[1] Kurt Eisner (1867-1919), gazeteci ve 1898'den 1905'e kadar, Almanya'nın önde gelen Sosyal Demokrat gazetesi *Vorwärts*'in editörüydü. Başlarda, bir revizyonist olarak Rosa ile sık sık çatışmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na pasifist gerekçelerle karşı çıkmış ve sola kaymış, sonra da, Kautsky'nin de katıldığı Birleşik Sosyal Demokrat Parti'nin kuruluşuna yardım etmiştir. Kasım 1918'de, Bavyera'daki devrimin önderi olmuştur. Şubat 1919'da bir karşı devrimci tarafından öldürülmüştür.

* Theodor Bömelburg (1862–1912), Duvarcılar Sendikası'nın başkanıdır. Geçmişte kazanılanları tehlikeye sokacağı gerekçesiyle her türlü devrimci akıma karşı çıkmış, Köln'deki Sendikalar Kongresi'nde siyasal genel greve karşı konuşmuştur (ç.n.).

[2] *Kladderadatsch*'ın anlamı, büyük bir gürültü, karışıklık, kargaşadır.

kısa, güvenli ve kolay aracı olarak görüldüğü 60 yıl önceki akıl yürütmeye bu hayal gücünde rastlanmaktadır. Yakın zamanlarda da, aynı hayal gücüyle, sendikal mücadelenin "kitlelerin doğrudan eylemi"nin, bu nedenle de devrimci mücadelenin tek yolu olduğu ortaya çıkmıştır; çok iyi bilindiği üzere, Fransız ve İtalyan "Sendikalistleri"nin en son kavramları budur. Anarşizm için ölümcül olan, hep havada doğaçlama yapılan mücadele yöntemlerinin sadece lokantacıyı dikkate almayan bir hesap, yani tamamıyla Ütopyacı olması değil, hor görülen olumsuz gerçekliği hiç hesaba katmamalarıdır, ki çoğu zaman, bu olumsuz gerçeklik, hiç beklenmedik bir anda devrimci kurgu olmaktan çıkarak karşı devrime yardım eden uygulama olmaktadır.

Almanya'da, Yöneticiler Kurulu'nun* bir kararıyla takvimin belli bir gününde kitle grevini işaretleyenler ile Köln'deki sendika kongresinde[3] "propaganda"yı yasaklayanlar, genel grev sorununu yeryüzünden silmek isteyenler de aynı soyut, tarihle ilişkisi olmayan yöntemlerin olduğu bir zeminde durmaktadırlar. Her iki eğilim de, kitle grevinin, sanki "zora düşüldüğü" zaman kullanılmak üzere cepte hazır tutulan, gerektiğinde açılmasına karar verilecek bir sustalı çakıymış gibi, mücadelenin, irade ve bilinç sonucu "karar verilecek" ya da "yasaklanacak" türden, tamamıyla teknik bir araç olduğunu varsayan saf Anarşist kabulü paylaşmaktadırlar. Aslında kitle grevi karşıtları, bulutlarda uçan ve katı gerçekler ve onların olasılıkları ve olasılıksızlıkları göz önüne almak gibi bir niyetleri olmayan "devrimci romantikler"in tersine, Almanya'daki

---

* Luxemburg, Almanya'da Sosyal Demokrasi'nin Yürütme Kurulu olan "Vorstand"dan söz etmektedir (ç.n.).

[3] 1905'deki Köln Sendika Kongresi'nde genel grev kavramına karşı çıkılmıştır. Sendika önderleri, genel grevin tartışılmasını bile yasaklayan bir kararı 17'ye karşı 200 oyla geçirmişlerdir.

bugünkü durumun tarihsel temelini ve maddi koşullarını dikkate aldıklarını ileri sürmektedirler. Dickens'ın *Zor Zamanları*'ndaki Bay Gradgrind gibi "Olgular ve sayılar; sayılar ve olgular!" diye bağırmaktadırlar. Kitle grevinin sendikacı karşıtlarının "tarihsel temel" ve "maddi koşullar"dan anladıkları iki şeydir: Bir yanda proletaryanın zayıflığı, öbür yanda Prusya-Alman militarizminin gücü. İşçilerin yetersiz örgütlenmeleri ve Prusya'nın heybetli süngüleri: Sendika önderlerinin bu konudaki fiili siyasetlerini dayandırdıkları olgular ve sayılar bunlardır. Sendikaların kasaları ve Prusya süngülerinin maddi ve de adamakıllı tarihsel olgular olduğu tamamen doğrudur; ama onlara dayandırılan kavramlaştırma Marx'ın anladığı anlamda tarihsel maddecilik değil, Puttkammer'in[4] anladığı anlamda bir polis maddeciliğidir. Kapitalist polis devletinin temsilcileri de, süngülerin maddi gücü kadar örgütlü proletaryanın gerçek gücünü de dikkate alırlar; bu iki sıra rakamın karşılaştırılmasından şu rahatlatıcı sonucu çıkarırlar: Devrimci işçi hareketini yaratanlar bireysel demagoglar ve ajitatörlerdir; bu nedenle de cezaevlerindedirler ve hoş olmayan "geçici olgu"yu bastırmada süngüler yeterlidir.

Sınıf bilinci olan Alman işçiler, çağdaş işçi hareketinin tamamının yapay, bir avuç bilinçli "demagog ile kışkırtıcı"nın keyfi ürünü olduğuna ilişkin polis kuramının özünü sonunda kavradılar.

Ancak birkaç "devrim romantiği"nin tehlikeli kışkırtmalarına ve "kitle grevi propagandaları"na karşı Alman işçi sınıfını uyarmak üzere iki ya da üç yiğit yoldaş gönüllü bir gece devriyesi oluşturduklarında ya da partinin yürütme kurulu ile sendikaların genel komisyonu arasında yapılan "gizli" anlaş-

---

[4] Robert von Puttkammer (1828-1900); Birmarck'ın anti-sosyalist yasasının yürürlüğe girmesini sağlayan, 1870'li ve 1880'li yıllardaki grevleri zor kullanarak bastıran tutucu İçişleri Bakanı.

malar yoluyla Almanya'daki genel grevin ortaya çıkışını önleyebileceklerini sananlar gürültülü bir öfke kampanyası yürüttüklerinde de tamamıyla aynı kavrayış kendini gösterir.* İş "devrim romantikleri"nin coşkulu "propagandası"na ya da parti yönetiminin gizli ya da açık kararına kalmış olsaydı, Rusya'da şimdiye kadar bir tek kitle grevi bile göremezdik. *Sächsischen Arbeiter Zeitung*'da Mart 1905'te değindiğim üzere,[5] dünyada hiçbir ülkede, kitle greviyle ilgili Rusya'da olduğu kadar az "propaganda" yapılmamış, ya da "tartışılmamış"tır. Bu yılın Ağustos'unda, Duma'nın dağıtılmasının ardından[6] son genel grev girişiminde olduğu gibi, genel grev ilan etmek isteyen Rus parti yöneticilerinin soyut kararları ve anlaşmaları neredeyse hiçbir işe yaramamıştır.

Bu nedenle, eğer Rus devrimi bize bir şeyler öğretecekse, öncelikle öğreteceği, genel grevin yapay olarak "yapılmadığı", rastgele "karar verilmediği" ve "propagandasının rastgele yapılmadığı", belli bir anda, tarihsel olarak kaçınılmaz olmanın yanı sıra toplumsal koşulların da sonucu olan tarihsel bir olgu olduğudur. Bundan ötürü de, sorunun kavranmasına, hatta tartışılmasına neden olan, kitle grevinin olasılığı ya da olasılıksızlığı, yararı ya da zararı üzerine soyut kurgular değil, sınıf mücadelesinin o anki aşamasında kitle grevinin boy vermesine neden olan etmenlerin ve toplumsal koşulların incelenmesidir. Başka bir anlatımla, istenilir olma açısından genel grevin *öznel*

---

* Alman Sosyal Demokrat Parti'nin Yürütme Kurulu ile Alman sendikaları Genel Komisyonu arasında 16 Şubat 1906'da yapılan gizli bir anlaşmayla, siyasal içerikli genel grevin propagandasının, bilgileri dışında yapılmaması, olası ise önlenmesi, gene de genel grev olacak olursa sendikaların katılmaması öngörülmüştür (ç.n.).

[5] Bkz. "Eine Probe aufs Exempel", *Sächsischen Arbeiter Zeitung* (Dresden), 52, 3 Mart 1905.

[6] Rusya'da Duma ya da parlamento ilk kez 1905 Devrimi sonucunda oluşturulmuştur.

*eleştiri*si değil, tarihsel olarak kaçınılmaz olma açısından kitle grevinin nedenlerinin *nesnel araştırılması*dır.

Soyut mantıksal çözümlemenin gerçek olmayan ortamında, kitle grevinin tamamıyla olası olmadığı ve yenilgiye uğrayacağının kesin olduğu da, olası olduğu ve yengisinin sorgulanmasının bile yersiz olduğu da aynı güçte gösterilebilir. Bu nedenle de iki tarafın da göstereceği kanıtların değerleri tıpatıp aynıdır, ki bu da ortada kanıt yok demektir. Bunun içindir ki, bundan ötürü suçlu olduğu ileri sürülen kişilerin resmen aforoz edilmelerine kadar gidebilen kitle grevi "propagandası"ndan duyulan korku, yalnızca kişilerin kafasındaki gülünç kafa karışıklığının ürünüdür. Kitle grevinin soyut bir mücadele aracı olarak "propaganda"sını yapmak, "devrim"in propagandasını yapmak kadar olanaksızdır. "Kitle grevi" gibi "devrim" de, ancak belirli siyasal koşullarla ilişkili olduğunda, anlamı ve içeriği olabilen sınıf mücadelesinin dışsal biçiminden başka bir şey değildir.

Birisi, kitle grevini düzenli bir ajitasyon sonucu genel bir proletarya eylemi haline getirmeye kalkışsa ve bu "düşünce" ile işçi sınıfını kazanmak için kapı kapı dolaşsa, devrim ya da sokak çatışmaları düşüncesini oluşturmak için ajitasyon yapmaya çalışan biri kadar gereksiz, sonuçsuz, saçma bir iş yapmış olur. Yeni bir mücadele biçimi, bundan ötürü de sınıflar arasındaki ilişkilerde ve sınıf mücadelesinin koşullarında kapsamlı bir içsel devrimin kesin belirtisi olduğundan, genel grev Alman ve uluslararası işçi sınıfının canlı çıkarlarının odak noktası olmuştur. Kitle grevi, sendika önderlerinin inatçı direncine karşın, bu yeni soruna böylesine bir ilgi gösteren Alman proleter kitlesinin sağlıklı devrimci içgüdüsünün ve uyanık aklının bir göstergesidir. Ancak böyle bir ilginin, entelektüel susuzluğun ve devrimci tohumların bulunduğu işçiler açısından sadece kitle grevinin olasılığı ve olasılıksızlığı üzeri-

ne soyut zihin cimnastiği yapılması yeterli olmayacaktır. *Onlar*, Rus devriminin gelişmesi, bu devrimin uluslararası önemi, Batı Avrupa'da uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarının keskinleşmesi, Almanya'daki sınıf mücadelesinin daha geniş siyasal yörüngesi ve istim üzerinde olan mücadelelerde kitlelerin işlevlerinin ve görevlerinin ne olacağı konularında da aydınlatılmalıdırlar. Genel grevle ilgili tartışma yalnızca bu yolla proletaryanın entelektüel ufkunun genişlemesine, sınıf bilincinin keskinleşmesine, düşünce biçiminin derinleşmesine, enerjisinin çelikleşmesine yol açabilir.

Ancak bu açıdan bakıldığında, "devrimci romantizm"in düşmanlarının istedikleri kriminal süreç bütün saçmalığıyla ortaya çıkar; çünkü sorunun ele alınmasında Yena Kararı'nın[7] metnine sıkı sıkıya bağlı kalınmamıştır. "Pratik politikalar" bu karardan sadece hoşnut olduklarını açıklarlar; çünkü kitle grevinin yazgısını genel oy hakkına bağladılar; buradan iki şeye inandıkları ortaya çıkar: Birincisi, kitle grevi salt savunmaya yönelik bir nitelik taşır; ikincisi, kitle grevi parlamentarizme bağlıdır, yani parlamentarizmin salt bir uzantısına dönüştürülmüştür. Oysa Yena Kararı'nın bu bağlamdaki gerçek özü, Almanya'nın bugün içinde bulunduğu durumda, parlamenter seçime yönelik mevcut tepki hesabına, büyük olasılıkla fırtınalı bir siyasal mücadele döneminin başlangıcı ve işareti olacağı, bir mücadele aracı olarak kitle grevine de Almanya'da ilk kez başvurulabileceğidir. Sınıf mücadelesinin bir sorunu ve bir olgu olarak kitle grevinin toplumsal önemini bir parti kongresi

---

[7] Alman Sosyal Demokrat Parti'nin Eylül 1905'de yaptığı Yena Kongresi'nde, Bebel'in sunduğu, kitle grevini onaylayan, muğlak ifadelerle dolu bir karar kabul edilmiştir; ama karar, kitle grevini, hükümetin genel oy ya da sendika haklarını sınırlama olasılıklarına karşı başvurulacak bir savunma silahı olarak sınırlandırmıştır. Rosa Luxemburg kararın yeterli olmadığını düşünse de, Parti'nin kabul etmiş olmasının bir zafer olduğunu düşünmektedir.

kararının sözcükleriyle daraltmaya ve yapay olarak boğmaya çalışmak ve tarihsel kapsamını sınırlamak girişimi, ancak Köln'deki sendika kongresinde getirilen tartışma yasağı ile karşılaştırılabilecek olan bir dar görüşlülüktür. Yena Kongresi'nin kararında, Alman Sosyal Demokrasisi, Rus Devrimi'nin etkisiyle proletaryanın sınıf mücadelesinin uluslararası koşullarında ortaya çıkan önemli değişikliği, devrimci gelişme yeteneğini ve sınıf mücadelesinin yaklaşmakta olan aşamasının yeni isteklerine uyum gücünü resmen dikkate almıştır. Yena Kararı'nın önemi de buradadır. Almanya'da kitle grevinin uygulanmasına gelince, Rusya'da olduğu gibi, kararı tarih verecektir; Alman Sosyal Demokrasisi'nin, aldığı kararla tarihin önemli bir öğesi olduğu doğrudur; ama birçok öğeden yalnızca biridir.

Rusya'da Genel Grev* Hareketinin Gelişmesi

Almanya'da yapılan tartışmaların çoğunda görüldüğü üzere, genel grev çok açık ve yalın, sınırları belli bir olgudur. Konuşulan özellikle siyasal içerikli genel grevdir. Bununla kastedilen, sanayi proletaryasının, çok önemli bir siyasal dürtüyle, parti ile sendikaların doğru zamanda ve karşılıklı anlayışıyla, disiplinli ve mükemmel bir düzen içinde hazırlanacakları; destek, maliyet, özveri kurallarının, tek kelimeyle genel grevin bütün maddi gücünün önceden doğru olarak belirleneceği; yönetici komitelerin uygun zamanda verecekleri bir işaretle daha da mükemmel bir düzen içinde uygulamaya konulacak olan tek ve büyük bir başkaldırısıdır.

---

* Rosa Luxemburg bu makalelerde hem *mass strike* hem de *general strike* kavramlarını ayrı ayrı kullandığı için *mass strike* için "kitle grevi" kavramını kullanmayı tercih ettik. Ancak Türkçe literatürde 1905 Rusya'sındaki politik grevler yaygın olarak "genel grev" kavramıyla karşılandığı için bu bölümde *mass strike*'i karşılamak üzere "genel grev"i kullanıyoruz (editörün notu).

Bu kuramsal şemayı beş yıl önce Rusya'da baş gösteren gerçek genel grev ile karşılaştırdığımızda, Almanya'daki tartışmaların odağını oluşturan bu tanımın yapılan birçok genel grevden hiçbirine benzemediğini kabul etmek zorundayız. Öte yandan, Rusya'daki genel grev öylesine değişik eylem biçimlerinin yer aldığı bir çeşitlilik göstermiştir ki, soyut, şematik "tek bir" genel grevden söz etmek de tamamıyla olanaksızdır. Genel grevin bütün öğeleri ve özellikleri değişik kentlerde ya da ülkenin değişik yerlerinde farklı olmakla kalmamış, genel niteliği de devrim süreci içinde sık sık değişikliğe uğramıştır. Genel grev Rusya'da belli bir tarih yazmıştır, daha da yazacaktır. Bu nedenle Rusya'daki genel grevden söz edecek olanların öncelikle onun tarihini anlamaları gerekmektedir.

Rus Devrimi'nin resmi dönemi, 22 Ocak 1905'te, St. Petersburg proletaryasının çok haklı gösterisinde, 200.000 işçinin katıldığı yürüyüşün Çarlık sarayı önünde korkunç bir katliamla sonuçlanmasıyla başlamıştır. St. Petersburg'daki bu kanlı kıyım, çok iyi bilindiği üzere, birkaç gün içinde bütün Rusya'ya yayılan, devrim çağrılarını St. Petersburg'dan imparatorluğun dört bir yanına ve en geniş proleter kesimlere götüren devasa genel grev dizisinin işaret fişeği olmuştur. Ancak 22 Ocak'taki St. Petersburg başkaldırısı, daha önce, Ocak 1905'te, proletaryanın Çarlık başkentinde başlamış olduğu genel grevin sadece kritik bir ânıydı. Ocak'taki bu genel grev de, kuşkusuz, Aralık 1904'de Kafkasya'da, Bakü'de patlak veren ve uzun bir süre Rusya'nın tamamını diken üstünde tutan devasa genel grevin etkisi altında yürütülmüştür. Bakü'deki Aralık olaylarının kendisi de, süreli yer sarsıntıları gibi, 1903 ve 1904 yıllarında tüm güney Rusya'yı sarsan ve başlangıcı Mart 1902'de Kafkasya'da, Batum'da patlak veren o büyük genel grevlerin son ve güçlü biçimde dal budak salmasıydı. Günümüzün bir dizi sürekli devrimci patlamalarındaki bu ilk genel grev hareketleri de 1896 ve 1897'de, St. Petersburg'da tekstil

işçilerinin yaptıkları büyük genel grevden beş altı yıl* sonradır; bu hareket şimdiki devrimden bir duraklama ve güçlü bir tepkiyle ayrılsa da, Rusya'daki proletaryanın içsel gelişmesini, bugünkü sınıf bilincine ve devrimci enerjisine kadar bilen herkes, şimdiki kitlesel mücadelelerin tarihinin de St. Petersburg'daki o genel grevlerle başladığını bilir. Onlar genel grev sorunu açısından önemlidirler; çünkü sonraki genel grevlerin bütün temel öğelerini tohumlarında barındırırlar.

St. Petersburg'da 1896'da yapılan genel grev tam bir ekonomik ücret mücadelesi gibi görünür. Nedenleri, St. Petersburg'daki eğirici ve dokumacıların dayanılmaz çalışma koşullarıdır: On üç, on dört ya da on beş saati bulan günlük çalışma süreleri, parça başına ödenen sefalet ücreti ve işverenlerin adi düzenbazlıkları.

İşçiler, görünürde çok önemsiz olan bir olay bardağı taşırana kadar, bu koşullara uzun süre sabırla katlandılar. Mayıs 1896'da, iki yıldan bu yana devrimcilerin korkusundan taç giyemeyen bugünkü Çar II. Nikola'nın** taç giymesi kutlanmaktaydı. Bu nedenle de St. Petersburg'daki işverenler işçilere üç gün zorunlu izin vererek vatanseverliklerini göstermeye kalkıştılar; ilginç olan, bu üç gün için çalışanlara ücret ödemeyecek olmalarıydı. Buna öfkelenen işçiler harekete geçtiler. Üç yüz kadar zeki işçi Ekaterinhof Bahçesi'nde yaptıkları bir toplantıdan sonra greve gitme kararı verdi ve şu talepleri ileri sürdü: Taç giyme töreni vesilesiyle verilen izin sırasında ücretlerin ödenmesi, on buçuk saatlik çalışma süresi, parça başı ücretin artırılması. Bu 24 Mayıs'ta oldu. Bir hafta sonra *bütün* eğirme ve

---

* Özgün Almanca metinde dört beş yıl (ç.n.).

** II. Nikola, Romanof (1868–1917), birçok işçi ve köylü hareketini kanla bastırdığından "kanlı" sıfatıyla anılan, 1894-1917 arasında hüküm süren son Rus Çarı'dır. Temmuz 1918'de, karşı-devrimcilerin kurtarmasını önlemek için Ekaterinburg'da yerel Sovyet tarafından kurşuna dizilmiştir (ç.n.).

dokuma işyerleri durdu; 40.000 işçi genel grevdeydi. Bugün, devasa devrimin genel grevleriyle karşılaştırıldığında pek küçük kalır; ancak *o tarihte* Rusya'da geçerli olan siyasal katılıkta bir genel grev duyulmuş şey değildi, hatta küçük ölçekte bir devrimdi. Elbette ki en vahşi baskılar başladı; yaklaşık bin işçi tutuklandı ve genel grev bastırıldı.

Sonraki genel grevlerin başlıca özelliklerinin hepsini burada görebiliriz. Hareketin bir sonraki adımı tamamıyla rastlantısal, hatta önemsizdir; ortaya çıkışı ilkeldir; ancak hareketin başarısında Sosyal Demokrasi'nin yıllardır sürdürdüğü ajitasyonun meyveleri görülmektedir; genel grev boyunca da Sosyal Demokrat ajitatörler hareketin başında olmuşlar, yönetmişler ve devrimci ajitasyon için yararlanmışlardır. Ayrıca, grev sadece ücretler için ekonomik bir mücadele olduğu halde, hükümetin tavrı ve Sosyal Demokrasi'nin ajitasyonları onu birinci sınıf bir siyasal olguya dönüştürmüştür. Sonuçta, grev bastırılmış, işçiler "yenilgi"yi tatmışlardır. Ancak ertesi yılın, 1897'nin Ocak ayında St. Petersburg tekstil işçileri bir kez daha genel greve çıkmışlar ve bu sefer dikkate değer bir başarı kazanmışlardır: On bir buçuk saatlik çalışma günü bütün Rusya'da yasalaşmıştır.

Daha da önemli olan sonuç şuydu: 1896'da doğru dürüst bir örgütlenme ya da grev fonu olmadan çıkılan grevden bu yana, St. Petersburg'dan ülkenin başka yerlerine de yayılan yoğun bir sendikal mücadele bütün Rusya'da başlamış ve Sosyal Demokrat ajitasyon ve örgütlenme çalışmalarının önüne yepyeni ufuklar açmış, böylece izleyen dönemde, görünürdeki ölü sessizliğinde yeraltı çalışmasıyla devrim hazırlanmıştır.

Mart 1902'de Kafkasya'da grevin başlaması da görünürde rastlantısaldır ve (onun başlamasına başka etmenler neden olmuşsa da) 1896'da olduğu gibi o da kısmi, ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Rusya'da, Japonya ile savaşın[8] habercisi olan

[8] 1904-1905 Rus-Japon Savaşı.

ciddi bir sanayi ve ticari bunalımla ilişkilidir ve onunla birlikte olgunlaşmaya başlayan devrimci hareketi oluşturan en önemli etmen olmuştur. Bunalım, devasa işsizler kitlesi yaratmış, böylece proleter kitleler arasında ajitasyon çalışmalarını beslemiş, hükümet de, işçileri yatıştırabilmek için "lüzumsuz işçiler"i parti parti evlerine göndermeye kalkışmıştır. Yaklaşık dört yüz petrol işçisini etkileyen böyle bir önlem Batum'da kitlesel protestoya neden olmuş, gösteriler, tutuklamalar, bir kıyım, sonra da siyasal bir dava, sadece ekonomik ve kısmi olan bir olayı birden siyasal ve devrimci bir olay haline getirivermiştir. Tamamen "sonuçsuz" olan ve bastırılan Batum'daki grevin yankılarıyla, Nijni Novgorod, Saratov ve başka kentlerdeki işçilerin bir dizi devrimci kitle gösterisi olmuş, böylece devrimci hareketin genel dalgası güçlü bir biçimde kabarmıştır.

Kasım 1902'de ilk gerçek devrimci ses bir genel grev biçiminde Don kıyısındaki Rostov'dan yükseldi. Vladicaucasus Demiryolları'nda işyerlerindeki ücret sorunu bu hareketin itici gücü oldu. Yönetim, ücretleri düşürmek istiyordu; bunun üzerine Sosyal Demokrasi'nin Don Komitesi şu taleplerde bulunarak grev çağrısı yaptı: Dokuz saatlik işgünü, ücretlerde artış, cezaların kaldırılması, sevilmeyen mühendislerin işten çıkarılması vb. Ardından diğer bütün işkollarında da greve gitme kararı alındı ve ansızın Rostov'da hiç beklenmeyen bir durum oluştu: Bütün sanayi durdu, her gün açık havada, zaman zaman çevresi Kazaklar tarafından sarılan 15.000 ila 20.000 arasında işçinin katıldığı devasa toplantılar yapıldı; ilk kez Sosyal Demokrasi'nin sevilen konuşmacıları ortaya çıktılar, sosyalizm ve siyasal özgürlük üzerine ateşli konuşmalar yaptılar ve büyük coşkuyla karşılandılar; on binlerce devrim çağrısı dağıtıldı. Katı mutlakıyetçi Rusya'nın ortasında, Rostov proletaryası ilk kez toplanma hakkını elde etti, konuşma özgürlüğü yükseldi. Elbette bunların kıyıma uğramadan gerçekleştiği söylenemez. Vladicaucasus Demiryolları'ndaki ücret uyuşmazlığı birkaç gün için-

de siyasal bir genel greve ve devrimci sokak çarpışmalarına dönüvermişti. Bunu hemen, aynı demiryolu üzerinde bulunan Tikhoretzkaya istasyonundaki büyük grev izledi. Burada da kıyım oldu ve dava açıldı; böylece Tikhoretzkaya da koparılamaz devrim zincirindeki yerini almış oldu.

1903'ün ilkbaharında, Rostov ile Tikhoretzkaya'da başarısızlığa uğrayan grevlerin yanıtı geldi; Güney Rusya'nın tamamı, Mayıs, Haziran ve Eylül'de alevler içinde kaldı. Bakü, Tiflis, Batum, Elisavetgrad, Odesa, Kiev, Nikolayev, Ekaterinoslav kelimenin tam anlamıyla genel greve gittiler. Ancak buralarda da grev daha önceden belirlenen bir plana göre gelişmedi; farklı nedenlerden ötürü ve farklı biçimlerde şu ya da bu noktada patlak verdi. Başlangıç, tek tek fabrikalarda ve şubelerinde kısmi ücret mücadelesinden çıktı ve genel greve dönüştü.

Tiflis'te grev, ticaret kesiminde, sabahın altısından gecenin on birine kadar çalışmak zorunda olan iki bin işçiyle başladı. 4 Temmuz'da, akşamın sekizinde hepsi dükkânlarından ayrıldılar ve kentte dolaşarak dükkân sahiplerinin işyerlerini kapatmalarını istediler. Tam bir zaferdi: Ticaret kesiminde çalışma süresi sabah sekizden akşam sekize kadar oldu; bütün fabrikalar, işyerleri, ofisler vb. hemen kapılarını kapadılar. Gazeteler çıkmadı, tramvay ulaşımı ancak askerlerin koruması altında yapılabildi.

Elisavetgrad'da, 4 Temmuz'da tamamıyla ekonomik taleplerle grev başladı; taleplerin çoğu kabul edildi ve 14 Temmuz'da grev sona erdi. Ancak iki hafta sonra yeniden başladı. Bu kez işareti verenler fırıncılardı; taş işçileri, marangozlar, boyacılar, fabrika işçileri, en sonunda da bütün fabrikaların işçileri onlara katıldılar.

Odesa'da hareket bir ücret mücadelesiyle başladı; ama ünlü polis şefi Zubatov'un[9] oluşturduğu programa göre hükümet

[9] Sergey Vasilieviç Zubatov (1864-1917), *Okhrana* ya da gizli polisin başında bulunan Çar yanlısı bir albaydı; devrimci örgütleri izlemek için bir

ajanları tarafından kurulmuş olan "yasal" sendika tarafından geliştirildi. Tarihsel diyalektik hoş muzipliklerinden birini daha gerçekleştirme olanağını bulmuştu: İçlerinde 1896'daki büyük St. Petersburg grevinin de bulunduğu önceki dönemin ekonomik mücadeleleri, Rus Sosyal Demokrasisi'ni, "ekonomizm" diye adlandırılan şeyin önemini abartmaya yönlendirmiş, böylece Zubatov'un işçiler arasında demagojik etkinliklerde bulunmasına elverişli ortam hazırlanmıştı. Ancak bir süre sonra, yanlış bayrak altındaki küçük gemiyi büyük devrimci akıntı döndürdü ve devrimci proleter donanmanın başında olduğu doğru yöne soktu. Zubatovcu sendika Odesa'daki büyük genel grevin işaretini 1904'ün ilkbaharında verdi; Ocak 1905'te de St. Petersburg'dakinin işaretini verecekti. Hükümetin işçi dostu yaklaşımı ve ekonomik nedenlerle yapılan grevlere ses çıkarmaması sonucu kandırılmış olan Odesa'daki işçiler birden bunu kanıtlamak isteğiyle Zubatovcu "sendika"yı fabrikalardan birinde, ılımlı isteklerde bulunarak grev kararı almaya zorladılar. Anında kapı önüne kondular; önderlerinin söz verdiği üzere yetkililerden kendilerini korumalarını istediklerinde de "beyefendi" ortadan yok oldu ve işçileri öfkeleriyle baş başa bıraktı. Sosyal Demokratlar hemen olayların önünde yer aldılar ve grev hareketi öbür fabrikalara da sıçradı. 1 Temmuz'da, 2.500 demiryolu işçisi, 4 Temmuz'da da liman işçileri, ücretlerin 80 kopekten 2 rubleye yükseltilmesi, işgününün de yarım saat kısaltılması talepleriyle işi bıraktılar. 6 Temmuz'da denizciler harekete katıldılar. 13 Temmuz'da da tramvay çalışanları greve çıktılar. Sonra grevdekilerin hepsinin, yedi sekiz bin kişinin katıldığı bir toplantı yapıldı; fabrika fabrika dolaşan bir yürüyüş kolu oluş-

---

gözetim düzeni kurmuştu. Aslında bir devrimciyken 1880'lerde polis ajanı olmuştu. 1901'den başlayarak, işçilerin Sosyal Demokrat sendikalara katılmalarını önlemek üzere Moskova Çalışanlara Yardım Derneği'ni örgütlemiştir. Şubat 1917 devriminden sonra intihar etmiştir.

turdular; kalabalık çığ gibi büyüdü ve 40.000 ile 50.000 kişi arasındaki bir kitle bütün çalışmayı durdurmak üzere limanda toplandı. Kısa süre içinde kentin tamamında genel grev egemen oldu.

Kiev'de, 21 Temmuz'da demiryolu atölyelerinde grev başladı. Burada da berbat çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve ücret talepleri ileri sürüldü. Ertesi gün döküm işçileri onları izlediler. 23 Temmuz'da genel grevin işaretini veren bir olay oldu: Gece, demiryolu işçilerinin iki temsilcisi tutuklandı. Grevciler bu iki kişinin hemen serbest bırakılmasını istediler; bu istekleri yerine getirilmeyince de trenlerin kentten ayrılmasına izin vermemeye karar verdiler. Bütün grevciler, çoluk çocuk istasyonda raylara oturdular; insanlardan oluşan bir deniz oluştu. Üzerlerine yaylım ateşi açılmakla tehdit edildiler. İşçiler göğüslerini açarak "Vur!" diye bağırdılar. Oturmakta olan savunmasız kalabalığın üzerine yaylım ateşi açıldı; aralarında kadınlar ile çocukların da bulunduğu otuz kırk kadar insan cansız yere yığıldı. Bu duyulur duyulmaz Kiev kentinin tamamı aynı gün greve gitti. Ölenler, kitlesel bir gösteride eller üzerinde taşındı. Toplantılar, konuşmalar, tutuklamalar, yer yer sokak çarpışmaları... Kiev, devrimin ortasındaydı. Sonunda hareket sona erdi: Basım işçilerinin işgünü bir saat kısaltıldı, ücretlerinde bir ruble artış oldu; bir maya fabrikasında sekiz saatlik işgününe geçildi; Bakanlık kararıyla demiryolu atölyeleri de katıldı; öteki işkolları kısmi grevi ve taleplerini sürdürdüler.

Odesa, Bakü, Batum ve Tiflis'ten gelen haberlerin etkisiyle Nikolayev'de de genel grev başladı; oysa Sosyal Demokrat Komite hareketin başlamasını askerlerin manevra için kentten ayrılacakları zamana kadar ertelemek istiyordu. Kitleler geri adım atmayı reddettiler; başlangıcı bir fabrika yaptı, grev bir işyerinden ötekine sıçradı; askerlerin direnmesi sadece ateşe benzin dökmek oldu. Tüm işçilerin, çalışanların, tramvay

memurlarının kadınlı erkekli katıldıkları, devrimci şarkılar söyledikleri kitlesel gösteriler örgütlendi. Her yerde iş durdu.

Ekaterinoslav'da 5 Ağustos'da fırınlar, 7'sinde demiryolu atölyeleri, sonra da öteki fabrikalar grevlere sahne oldu; 8 Ağustos'da tramvay ulaşımı durdu, gazeteler çıkmadı.

1903'ün yazında, güney Rusya'daki muazzam genel grev böyle gerçekleşti. Çok sayıda kısmi ekonomik mücadele kanalı, az sayıda da "rastlantısal" olay sonucu hızla azgın bir denize aktı ve Çarlığın bütün güneyi birkaç hafta içinde tuhaf bir devrimci işçi cumhuriyetine dönüşüverdi. "Sabahtan akşama kadar kent sokaklarını dolduran binlerce kişiden oluşan kalabalıklarda "kardeşçe kucaklaşmalar, sevinç ve coşku çığlıkları, özgürlük şarkıları, mutlu kahkahalar, gülmece ve mutluluk görülüyor ve duyuluyordu. Büyük bir coşku vardı; gören, yeryüzünde neredeyse yeni, daha iyi bir yaşamın başlamakta olduğuna inanabilirdi. Çok görkemli, aynı zamanda tertemiz, hareketli bir gösteri." O tarihte, liberal *Osvoboshdenye*'nin* muhabiri Peter Struve böyle yazıyordu...

1904 yılı savaş getirdi; genel grev hareketi de bir süre için sessizliğe gömüldü. Önce, polis yetkililer tarafından "düzenlenen" bir dizi sorunlu "yurtsever" gösteri dalgası bütün ülkeyi kapladı. Zamanla "liberal" burjuva toplum Çar yanlısı

---

* *Osvoboshdenye* gazetesi, çevresinde Rus liberal-monarşist burjuvazisinin kümelendiği, burjuva-liberal doğrultuda yasadışı bir yayın olarak 1902'den 1905'e kadar Stuttgart'ta yayınlanmıştır. Yöneticiliğini yapan Peter Berngardovich Struve (1870-1944), 1890'lı yıllarda Sosyal Demokrat olan bir gazeteci ve ekonomistti. Rus Sosyal Demokrasisi'nin ilk bildirisinin yayıncısıdır. Sonraki "kariyeri" şöyledir: Yasal bir Marksist, II. Duma'da temsilci, 1905'e kadar liberal, Anayasal Demokrat Parti kurulduğunda Merkez Komite üyesi, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Rus emperyalizminin ideologu, 1917'de Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet karşıtı, Wrangel'in karşı-devrimci hareketinin üyesi, Beyaz Rus. 1920'den sonra Paris'te sürgünde yaşamış, orada da ölmüştür (ç.n.).

resmi şovenizm tarafından yere serildi. Ancak sonunda Sosyal Demokrasi arenada boy gösterdi; devrimci işçi gösterileri, polisin denetimi altındaki yurtsever lümpen proletaryanın gösterilerine karşı çıktı. Çar yanlısı ordunun utanç veren yenilgisi üzerine liberal toplum gözlerini açtı; liberal ve demokrat kongreler, şölenler, konuşmalar, açıklamalar ve bildiriler dönemi başladı. Savaşın onursuzluğunun geçici olarak bastırdığı mutlakıyetçilik bu beylere alan açtı, çok geçmeden onlar da dünyaya pembe gözlüklerle bakmaya başladılar. Altı ay boyunca sahne liberallerin elindeydi; proletarya gölgede kalmıştı. Ancak uzun bir çöküşten sonra mutlakıyetçilik yeniden canlandı, entrikacılar bütün güçlerini topladılar ve Kazak çizmelerinin tek bir güçlü vuruşuyla bütün o liberal hareket bir köşeye itiliverdi. Şölenler, konuşmalar, kongreler hemen "göz yumulamaz cüretkârlık" diye görülüp yasaklandılar ve liberalizm ansızın dayanacak gücü kalmadığını gördü. Ancak tam da liberalizmin tükendiği noktada proletaryanın eylemi başladı. Aralık 1904'de, işsizlikten ötürü Bakü'de büyük genel grev patladı; işçi sınıfı bir kez daha savaş alanındaydı. Konuşmanın yasaklandığı ve olanaksız kılındığı koşullarda eylem başladı. Bakü'de, genel grevin ortasında, birkaç hafta boyunca Sosyal Demokrasi durumun mutlak hâkimiydi; harekete aşıladıkları devrim dalgasının yükselişinin gölgesinde bu kadar çabuk kalmasaydı, Kafkasya'da Aralık'ta yaşanan özgül olaylar yoğun bir coşku yaratacaktı. Ocak 1905'te St. Petersburg'da genel grev baş gösterdiğinde, Bakü'deki genel grevle ilgili gerçekdışı, karışık haberler Çarlığın dört bir yanına daha ulaşmamıştı.

Bilindiği üzere, burada da itici güç önemsizdi. Putilov işyerinde çalışan iki işçi, yasal olan Zubatovcu sendikaya üye oldukları için işten çıkarıldılar. Bu işyerinde çalışmakta olan 12.000 işçi 16 Ocak'ta dayanışma grevi çağrısında bulundular. Sosyal Demokratlar, grevi fırsat bilerek talepleri genişletmek için canlı bir ajitasyon çalışmasına giriştiler: Sekiz saatlik işgü-

nü, örgütlenme hakkı, konuşma ve basın özgürlüğü vb. Putilov işçilerinin grevi kısa süre içinde proletaryanın geri kalanı arasında yayıldı ve birkaç gün içinde 140.000 işçi greve gitti. Ortak toplantılar ve hararetli tartışmalar proletaryanın, en başta sekiz saatlik işgününün bulunduğu burjuva özgürlüklerine ilişkin bir bildiri hazırlamasına yol açtı; 22 Ocak'ta, başlarında Peder Gapon'un* bulunduğu 200.000 işçi Çarlık sarayına yürüdü. Disiplin cezası verilen iki Putilov işçisinin uzlaşmazlığı bir hafta içinde yakın zamanların en şiddetli devrim kalkışmasına dönüşüverdi.

Sonrası çok iyi bilinmektedir: St. Petersburg'daki kan gölü, Ocak ve Şubat'ta, kuzeyden güneye, doğudan batıya, Rusya, Polonya, Litvanya, Baltık eyaletleri, Kafkasya, Sibirya'daki bütün sanayi merkezleri ve kentlerini içine alan devasa kitle grevlerine ve bir genel greve yol açmıştır. Ancak yakından bakılacak olursa, genel grevin önceki dönemdekilerden değişik olduğu görülecektir: O sırada her yerde Sosyal Demokrat örgütler öne çıkmış; her yerde genel grevin nedeni ve amacının St. Petersburg proletaryasıyla devrimci dayanışma olduğu vurgulanmış; ayrıca her yerde gösteriler, konuşmalar yapılmış, askerlerle çatışmalar olmuştur. Ancak burada bile önceden belirlenmiş bir plan, örgütlenmiş bir eylem söz konusu değildir; çünkü partilerin çağrıları kitlelerin kendiliğinden ayaklanmasına zar zor ayak uydurabilmiş, önderler çığ gibi büyüyen proletarya kalabalığına hitap edecek sloganları biçimlendirmeye zaman bulamamışlardır. Ayrıca, daha önceki kitlesel ve genel grevler ücret uyuşmaz-

* Georgi Appolonowitsch Gapon (1870–1906), polisin koruması altında işçileri Sosyal Demokrasi'den uzak tutmaya çalışan Rus rahiptir. Çara sunulmak üzere hazırlanan dilekçenin girişimcilerindendir. Gösterinin bastırılmasından sonra ülke dışına kaçmışsa da, kısa süre sonra geri dönerek gizli polisle bağlantısını sürdürmüş, sonunda da devrimciler tarafından öldürülmüştür (ç.n.).

lıklarından kaynaklanmış, devrimci durumun genel ortamı ve Sosyal Demokrat ajitasyonun etkisiyle hızla siyasal gösterilere dönmüş, ekonomik öğe ve sendikacılığın parçalanmışlığı başlangıç noktası olmuş, herkesi saran sınıfsal eylem ve siyasal yönelimle sonuçlanmıştır. Oysa bu kez hareket tersine dönmüştür. Ocak ve Şubat'taki genel grevler, Sosyal Demokratların yönetiminde birleşik bir devrimci eylem olarak patlak vermişti; ancak bu eylem de kısa süre içinde değişik bölgelerde, kentlerde, işkollarında, fabrikalarda yerel, bir dizi sonuçsuz ekonomik [kısmi] greve dönüştü. 1905 yılının ilkbaharında ve yazın ortasında, koskoca imparatorlukta, neredeyse bütün proletaryanın sermayeye karşı yürüttüğü kesintisiz ekonomik grevler başlamıştı. Bir yanda, her türlü küçük burjuva ve liberal meslekleri (ticaret kesiminde çalışanlar, banka memurları, teknisyenler, oyuncular, sanatçılar) kapsayan, öbür yandan da, ev işlerinde çalışanlara, küçük polis memurlarına, hatta lümpen proletaryaya bile sızan, eşzamanlı olarak kentlerden bölgelere yayılan, hatta askeri kışlaların demir kapılarını bile çalan bir mücadele söz konusudur.

Emek ile sermayenin bu devasa, çok renkli genel karşılaşması, büyük sanayideki proletaryanın sınarımış ve seçkin birliklerinden az sayıda kırsal proleterin biçimsiz protestosuna ve uyandırılan bir askeri garnizonun önemsiz kıpırdanışına, bir bankanın muhasebesinde kolalı ve beyaz yakalı çalışanların iyi eğitim görmüş ve kibar başkaldırısından dumanlı, karanlık ve pis bir karakoldaki hoşnutsuz polislerin beceriksiz bir toplantıdaki utangaç-gözüpek homurdanmalarına kadar, her kesimdeki ve her yerdeki toplumsal örgütlenmenin ve siyasal bilinçlenmenin bütün karmaşıklığını yansıtmaktadır.

"Düzenli ve iyi disiplinli" mücadele hayranlarının kuramına, plana ve şemaya, özellikle de "nasıl yapılması gerektiği"ni uzaktan her zaman bilenlere göre, Ocak 1905'teki siyasal genel grevin çok sayıda ekonomik mücadeleye dağılması belki de

eylemi "sakat" bırakan ve bir "saman alevi"ne[10] dönüştüren "büyük bir hata"dır. Devrime katılan ama "yapmayan", yasalarını süreç içinde öğrenmek zorunda kalan Rusya'daki Sosyal Demokrasi de, ilk bakışta, genel grevin fırtınalı taşkını görünür bir sonuç almadan geri çekildiğinde bir süre destek verebilmiştir. Ancak o "büyük hata"yı yapan tarih, çokbilmiş öğretmenlerin gözünden kaçan, kaçırılmaz ve sonuçları da hesaba kitaba gelmez olan devrim doğrultusunda devasa bir iş görmüştür.

Proletaryanın, St. Petersburg'daki olayların etkisiyle Ocak'taki ani genel ayaklanışı, dış görünüşüyle mutlakıyetçiliğe karşı devrimci bir savaş ilanının siyasal bir kertesiydi. Ancak bu ilk genel doğrudan eylem, sanki elektrik akımı almışlar gibi milyonlarca insanda sınıf duygusunu ve sınıf bilincini yarattığından içsel geri tepki çok daha güçlü oldu. Bu sınıf duygusunun gecikmeden kendini göstermesi de milyonlarla sayılan proletarya kitlesinin çok çabuk ve keskin biçimde kapitalizmin zincirleri altında onlarca yıldır sabırla katlandıkları toplumsal ve ekonomik koşulların ne kadar dayanılmaz olduğunun farkına varmalarıyla oldu. Böylece kendiliğinden bu zincirleri sarsmaya ve sürüklemeye başladılar. Çağdaş proletaryanın yaşadığı sayısız acı onlara kanayan eski yaralarını hatırlattı. Bir yerde, sekiz saatlik işgünü için mücadele, orada parça başına çalışmaya karşı çıkma, şurada acımasız ustabaşı... bunların hepsi el arabasındaki torbanın "içine sokuldu"; bir başka yerde haksız cezalara karşı mücadele verildi, öbür yerde daha iyi ücret için uğraşıldı ya da ev işinin kaldırılmasına çalışıldı. Büyük kentlerde geri bırakılmış meslekler, o güne kadar huzurlu bir uykuda olan küçük eyalet kentleri, feodalizmden gelen söylenceyle köyler... bunların hepsi o Ocak aydınlığında ansızın uyandılar, haklarının farkına vardılar ve coşkuyla önceki boşlanmışlıklarını telafi

[10] Yani geçici kılan.

etmeye koyuldular. Buradaki ekonomik mücadele aslında bir çöküş ya da eylem yitimi değil, sadece cephenin değişmesiydi; mutlakıyetle ilk genel karşı karşıya gelişin, özelliğini sürdürmekte olan kapitalizm ile genel bir hesaplaşmanın ansızın ve doğal bir değişim geçirmesi, tekil, dağınık ücret mücadelesi *biçimi* almasıydı. Ocak'ta siyasal sınıf eylemi, genel grevin ekonomik grevlere dönüşmesiyle yozlaşmamış, tersi olmuştu: Belli koşullarda ve devrimin belli aşamasındaki siyasal eylemin olası içeriği yıkılmış, parçalanmış ya da değişmiş, ekonomik eylem olmuştu.

Aslında, Ocak'taki genel grevle başka ne elde edilebilirdi? Ancak tam bir düşüncesizlik, Anarşist plan uyarınca mutlakıyetin "uzun soluklu" tek bir genel grev sonucu bir vuruşta yıkılabileceğini bekleyebilirdi. Rusya'daki mutlakıyet proletarya tarafından yıkılmalıdır. Ancak onu yıkabilmesi için proletaryanın bir hayli siyasal eğitim alması, daha büyük bir sınıf bilinci ve örgütlenme düzeyine ulaşması gerekmektedir. Bu koşullar ise broşürlerle sağlanamaz; yaşayan siyasal bir okul, mücadele ile ve mücadele içinde, sürekli bir devrim sürecinde gerçekleştirilebilirler. Öte yandan, mutlakıyet, sadece yeterince "güç" ve "direnç" gösterilerek istendiği anda da yıkılamaz. Mutlakıyetin yıkılması, Rus toplumunun içsel toplumsal ve sınıfsal gelişiminin dışavurumuna bağlıdır. Mutlakıyetin yıkılabilmesi ve yıkılması için önce burjuva Rusya'nın kendi çağdaş sınıfsal ayrımını kendi içinde oluşturması gerekmektedir. Bu ise, devrimci proleter partinin eğitiminin yanı sıra değişik toplumsal katmanların ve çıkarların bir araya getirilmesini, liberal, radikal, küçük burjuva, tutucu ve karşı devrimci partilerin oluşturulmasını gerektirir; sadece halk katmanlarında değil, burjuvazinin katmanlarında da kendi kendinin farkına varmayı, kendini tanımayı ve sınıf bilincini gerektirir. Bu da mücadeleden başka hiçbir yolla kazanılamaz ve sonuç veremez; yaşanılan deneyimlerin okulu aracılığıyla devrim sürecinde, başkalarıyla olduğu

kadar proletarya içinde de çatışarak, karşılıklı sürekli sürtüşerek kazanılabilir. Burjuva toplumunun bu sınıfsal ayrışması ve sınıfsal olgunluğu, mutlakıyete karşı mücadeledeki eylemleri gibi, bir yandan, proletaryanın özgün öncü rolü tarafından geciktirilmiş ve güçleştirilmiş, öbür yandan da, yüreklendirilmiş ve hızlandırılmıştır. Devrimin toplumsal sürecindeki dip akıntılar hem birbirlerini keserler, hem de birbirlerini denetlerler ve devrimin içsel çelişkilerini artırırlar; ama sonuçta daha güçlü patlamaları hızlandırır ve canlandırırlar.

Bu, görünürde oldukça basit ve açık olan mekanik sorun şöyle açıklanabilir: Mutlakıyetin yıkılması uzun, sürekli bir toplumsal süreçtir ve çözümü toplumdaki ortamın tamamıyla altüst edilmesini gerekli kılar; alttaki üste çıkacak, üstteki de altta kalacak, görünen "düzen" yerini bir kargaşaya, görünüşteki "anarşik" kargaşa da yeni bir düzene bırakacaktır. Eski Rusya'nın bu toplumsal dönüşüm sürecinde sadece ilk genel grevin Ocak'taki aydınlığı değil, onu izleyen ilkbahar ve yaz fırtınaları da zorunlu bir rol oynamışlardır. Ücretli emek ile sermaye arasındaki hırçın genel ilişkiler, gerek halkın, gerek burjuvazinin değişik katmanlarının bir araya getirilmesine, hem devrimci proletaryanın, hem de liberal ve tutucu burjuvazinin sınıf bilincine eşit ölçüde katkıda bulunmuştur. Ve nasıl kentlerdeki ücret mücadelesi Moskova'da monarşiden yana güçlü bir sanayi partisinin* kurulmasına yol açmışsa, Livonya'daki şiddetli kırsal ayaklanmanın yangını da ünlü aristokrat tarım Zemstvo-Liberalizminin[11] hızla tasfiyesine yol açmıştır.

---

[11] *Zemstvos*, Çarlık Rusya'sında 1864'te oluşturulan, iktisadi ve kültürel konularla uğraşmaları için sınırlı yetki verilen bir kırsal meclisler düzenidir. Toprağı olan eşrafın egemenliğinde olma eğilimi göstermiştir. Zemstvo-Liberalizm, Çarcı düzenin *Zemstvo* düzenine dayanan anayasal yollarla iyileştirme çabalarına yollama yapmaktadır.

Öte yandan, 1905 ilkbaharı ve yazının ekonomik mücadeleler dönemi, Sosyal Demokrasi'nin etkin ajitasyon çalışmaları ve yönlendirmesiyle kent proletaryasının Ocak'taki başlangıcın bütün derslerini özümsemelerini, devrimin sonraki görevlerinin hepsini kavramalarını da sağlamıştır. Bununla birlikte toplumsal özelliği kalıcı olan bir başka durum ortaya çıkmıştır: Ekonomik, toplumsal ve kültürel olarak *proletaryanın yaşam düzeyindeki genel iyileşme.* 1905'in ilkbaharındaki grevlerin neredeyse tamamı zaferle sonuçlanmıştır. Bunun karşılığı olarak, hâlâ ancak bir bölümüne ulaşılabilen devasa malzeme yığınından sadece Varşova'da Polonya ve Litvanya Sosyal Demokratları tarafından yürütülen birçok önemli grevle ilgili bazı verilere burada değinilebilir. Varşova'daki metal sanayisinin büyük fabrikaları, Aktiengesellschaft Lilpop, Rau& Löwenstein, Rudzki&Co., Bormann, Schwede&Co., Handtke, Gerlach&Pulst, Gebrüder Geisler, Eberhard, Wolski&Co., Aktiengesellschaft Konrad&Jarmuszkiewicz, Weber&Daehn, Gwizdzinski&Co., Drahtfabrik Wolanowski, Aktiengesellschaft Gostynski&Co., K. Brun&Sohn, Fraget, Norblin, Werner, Buch, Gebrüder Kenneberg, Labor, Lampenfabrik Dittmar, Serkowski, Weszyzki'de, 22 fabrikada işçiler (25 ve 26 Ocak'ta başlayan) dört beş hafta süren grevler sonucunda dokuz saatlik işgünü, yüzde 15 ila 25 ücret artışı ve birtakım küçük ödünler elde etmişlerdir. Varşova'daki ağaç işleme sanayisindeki büyük işyerlerinde, Karmanski, Damiecki, Gromel, Szerbinski, Treuerowski, Horn, Bevensee, Tworkowski, Daab&Mar-tens'deki on işyerinde grevciler, 23 Şubat'ta, dokuz saatlik işgününü kazanmış, ama bununla yetinmeyerek sekiz saatlik işgününde direnmiş, bir hafta daha

---

* Sözü edilen Ticaret ve Sanayi Partisi, sanayi bölgelerindeki karşı devrimci büyük sermaye tarafından kurulmuş bir partidir. 1906'de Ekim Manifestosu'nun açıklandığı Moskova'da kurulmuş, 1906 sonunda dağılmıştır (ç.n.).

süren bir grev sonucunda ücret artışıyla birlikte bunu da elde etmişlerdir. Tuğla işkolunda, Sosyal Demokrasi'nin sloganına uygun biçimde sekiz saatlik işgünü isteğiyle 27 Şubat'ta greve gidilmiştir; 11 Mart'ta, dokuz saatlik işgünüyle birlikte her kategoride ücret artışı, düzenli haftalık ücret ödemesi gibi haklar kazanmışlardır. Boyacılar, arabacılar, saraçlar ve demircilerin hepsi ücretlerinde azalma olmadan sekiz saatlik işgününü elde etmişlerdi. Telefon işyerlerinde grev on gün sürmüş, sekiz saatlik işgünü ile ücretlerinde yüzde 10 ila 15 artış sağlamışlardı. Büyük ip yapımcısı Hielle&Dietrich'de (10.000 işçi), dokuz hafta süren grev sonucunda işgününde bir saat indirim, ücretlerde de yüzde 5 ila 10 arasında iyileştirme sağlanmıştı. Sonsuz çeşitlilik içinde benzer sonuçlar Varşova, Lódz ve Sosnovitz'deki eski sanayi kollarının tamamında görülmektedir.

Rusya'da sekiz saatlik işgünü geçerli olmaya başladı: Aralık 1904'de Bakü'deki birkaç kategori neft işçileri; Mayıs 1905'te Kiev bölgesindeki şeker işçileri; Ocak 1905'te Samara'daki bütün basımevlerinde (ki, aynı zamanda, parça başı ücretler artılmış, disiplin cezaları kaldırılmıştır); Şubat'ta, St. Petersburg'da ordu için sağlık gereçleri imal eden fabrikada, bir mobilya fabrikası ile fişek fabrikasında; Vladivostok'daki madenlerde; Mart'ta, hükümete kâğıt üreten bir mekanik işyerinde; Nisan'da, Bobruisk kentindeki demirciler; Mayıs'da, Tiflis'teki tramvay çalışanları. Aynı ay içinde sekiz buçuk saatlik işgünü de Morosov'daki büyük pamuklu dokuma fabrikasına girdi (yanı sıra gece vardiyası kaldırıldı ve yüzde 8 ücret artışı elde edildi); Haziran'da, St. Petersburg ile Moskova'daki kimi petrol işlerinde; Temmuz'da, St. Petersburg limanlarındaki demirciler; Kasım'da, Orel kentindeki bütün basımevleri (aynı zamanda, saat ücretlerinde yüzde 20, parça başı ücretlerde de yüzde 100 artış elde edildi, işçiler ile işverenlerin eşit temsil edildikleri bir uzlaştırma komisyonu kuruldu).

Dokuz saatlik işgünü de bütün demiryolu işyerlerinde (Şubat); kara ve deniz kuvvetlerine ait birçok kamu işyerinde; Berdiansk kentindeki fabrikaların çoğunda; Poltava ile Musk kentlerindeki bütün basımevlerinde geçerli oldu. Haziran'da, Nikolayev kentindeki bütün tersanelerde, makine üreten işyerlerinde ve dökümhanelerde, Varşova'daki birçok lokanta ve kafede yapılan genel grev sonrasında (yüzde 20 ila 40 arasında ücret artışı ve yılda iki hafta tatille birlikte) dokuz buçuk saatlik işgünü kabul edildi.

Lódz, Sosnovitz, Riga, Kovno, Oval, Dorfat, Minsk, Harkov kentlerindeki hemen hemen bütün fabrikalarda; Odesa'daki fırınlarda; Kişinev'deki zanaatkâr atölyelerinde; St. Petersburg'daki birkaç şapka fabrikasında; Konvo'daki kibrit fabrikasında (aynı zamanda, ücretlerde yüzde 10 artış), deniz kuvvetlerine ait bütün kamu işyerleri ile limanlarda on saatlik işgünü uygulanmaya başlandı.

Genellikle ücret artışları çalışma saatlerinin kısaltılmasından daha azdı; ama önemliydi. Mart ortasında, Varşova'da, kamu işyerlerinde ücretler yüzde 15 artırıldı; dokuma sanayinin merkezi olan Ivanova-Vosnosensk'de ücret artışları yüzde 7 ila 15 oldu; Kovno'daki ücret artışları işçilerin yüzde 73'ünü kapsadı. Odesa'daki bazı fırınlarda, St. Petersburg'da, Neva limanındaki işyerlerinde vs. sabit bir asgari ücret uygulamasına geçildi.

Bu ödünlerin kimi yerlerde geri alındıklarını söylemeye gerek yok elbette. Ancak bu, sadece uzlaşmazlıkların yinelenmesine ve acısını çıkarmak için daha sert mücadelelere yol açtı; böylece 1905 ilkbaharındaki grev süreci günümüze kadar süregelen, giderek daha yayılan ve iç içe geçen ekonomik mücadelelerin de başlangıcı oldu. Görünürde devrimin durulduğu dönemde, telgraflar dış dünyaya, savaşın Rusya cephesinde çarpıcı bir haber olmadığını iletir, Batı Avrupalı okuyucu da sabah gazetesini açtığında Rusya'da "bir şey olmadığı"nı okuyarak düş kırıklığı yaşarken, aslında İmparatorluğun dört bir yanında,

her gün, her saat, dur durak bimeksizin, devrim için büyük yeraltı çalışması yürütülmekteydi. Bitmek bilmeyen yoğun ekonomik mücadele, hızlı ve kestirme yöntemlerle kapitalizmin ilkel birikim ve ataerkil aşamadan, belli bir düzeni olmayan çalışma yöntemleri aşamasından, daha çağdaş, uygar bir aşamaya geçmesine yol açmaktaydı. Bugün Rusya'daki sanayide geçerli olan fiili çalışma süresi sadece Rusya'daki fabrikalarla ilgili yasal düzenlemelerin (ki, yasal çalışma süresi günde on bir saattir) ötesine geçmekle kalmamış, Almanya'daki fiili koşulları da gerisinde bırakmıştır. Rusya'da büyük sanayinin birçok işkolunda on saatlik işgünü geçerlidir; Almanya'da ise, yasal toplumsal düzenlemelerde ulaşılamaz bir hedef olarak yer almaktadır. Daha da ötesi, Almanya'da öylesine coşkuyla özlemi çekilen ve oportünist taktikleri savunanların, durgun parlamentarizm sularını sert rüzgârlardan uzak tutmaya çalıştıkları "sanayi anayasacılığı"* da, siyasal "anayasacılık" ile birlikte, devrimci fırtınanın ortasında bizzat devrimin kendisi tarafından dünyaya getirilmişti. Aslında yükselen sadece işçi sınıfının yaşam düzeyi ya da kültürel düzeyi değildi. Refahın sürekli bir aşaması olarak maddi yaşam düzeyinin devrimde yeri yoktur. Çelişkiler ve karşıtlıklar, şaşırtıcı ekonomik zaferler ve kapitalizmin en şiddetli tepkisini beraberinde getirir; bugün sekiz saatlik işgünü, yarın kitlesel lokavtlar ve milyonların açlık çekmesi. Bu sert devrimci dalganın gelgitinin, kalıcı olması hasebiyle değerli olan yanı, *zihinlerde bıraktığı tortu*dur: Proletaryanın ekonomik ve siyasal mücadelede karşı konulamaz ilerlemesini sağlayacak olan entelektüel, kültürel gelişmesidir. Yalnızca o da değil, işçi ile işveren arasındaki ilişki de değişmiştir; Ocak'taki genel grev ve onu izleyen 1905'teki grevlerden sonra, kapitalist "evin efen-

* Sanayide işçilerin üretimi ve kendi yaşamlarını denetleyebildikleri bir yapı kastedilmektedir (ç.n.).

disi olma" ilkesi de fiilen kalkmıştır. Önemli sanayi merkezlerindeki büyük fabrikalarda, kendiliğinden, sadece işverenle görüşen ve bütün uzlaşmazlık konularında karar veren işçi komiteleri oluşturuldu. Daha da ötesi: Ocak'taki genel grevden sonra görülen grevler ve "örgütlü olmayan" devrimci eylemler ateşli bir *örgütlenme çalışması*nın başlangıç noktası oldu. Tarih Ana, uzaktan gülerek, Almanya'daki sendikaların yazgısını kapıda durdurmaya çalışan, aynı hızardan çıkma bürokratik adamlara nanik yapmaktadır. Almanya'da olası bir genel grevin kaçınılamaz varsayımı olarak sıkı bir örgütlenme, aşılamaz bir kale gibi taş taş üstüne konularak yapılmak zorundadır; bu örgütlenme, Rusya'da, tersine, genel grevden doğmuştur! Öte yandan, Almanya'daki sendikaların koruyucuları, çoğunlukla örgütlerin devrimin hortumuna kapılarak ender bulunan bir porselen gibi parçalara ayrılacağından korkarlarken, Rusya'daki devrim bize tam tersini göstermektedir: genel grevin, sokak çatışmalarının fırtına ve hortumundan, alev ve korundan, deniz kabuğundan çıkan Venüs gibi taze, genç, güçlü, canlı sendikalar çıkacaktır.

Burada küçük, ama İmparatorluğun tamamı için özgün bir örnek mevcut. Şubat 1906'da, St. Petersburg'da toplanan Rus sendikalarının ikinci konferansında, St. Petersburg sendikalarının temsilcisi, Çarlık başkentindeki sendikal örgütlenmenin gelişmesine ilişkin raporunda şunları söylemektedir:

> Gaponcu sendikayı temizleyen 22 Ocak 1905, bir dönüm noktası olmuştur. İşçi kitleleri örgütlenmenin önemini değerlendirmeyi ve kavramayı ve bu örgütleri ancak kendilerinin oluşturabileceklerini deneyimle öğrenmişlerdir. Petersburg'daki ilk sendika —basımevi işçilerinin sendikası— doğrudan doğruya Ocak'taki hareket ile bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Tarifeleri belirlemek üzere seçilen komisyon tüzük üzerinde çalışmış ve 19 Temmuz'da sendika kurulmuştur. Aşağı yukarı aynı tarihte büro çalışanları ile muhasebeciler sendikası da yaşama geçirilmiştir. Açığa çıkan bu sendikaların yanı sıra Ocak

1906'dan Ekim'e kadar yarı-yasal ve yasal sendikalar ortaya çıkmıştır. İlk kurulanlar, örneğin, eczanelerde çalışanlar ile ticaret kesiminde çalışanları kapsayanlardır. Yasal olmayan sendikalar arasında, ilk gizli oturumunu 24 Nisan'da yapmış olan saat yapımcılarının sendikası bulunmaktadır. Toplantının açık yapılması doğrultusundaki bütün girişimler polis ve Ticaret Odası kisvesi altında işverenin şiddetli direnmesi sonucu önlenmişti. Ancak bu, sendikanın yaşama geçirilmesini engellememişti. Sendika yöneticilerinin yaptıkları toplantıların yanı sıra 9 Haziran ile 14 Ağustos'ta da üyelerin katıldığı gizli toplantılar yapılmıştı. Erkek ve kadın terzilerinin sendikası 1905 ilkbaharında, ormanda yapılan ve 70 terzinin katıldığı bir toplantı sonucu kurulmuştur. Sendika kurulmasına ilişkin tartışmalardan sonra tüzüğü hazırlamak üzere bir komisyon seçilmiştir. Komisyonun yasal varlık kazanmak için yaptığı bütün girişimler başarısız olmuştu. Uğraşları, ajitasyon çalışmalarına ve tek tek işyerlerinden yeni üyeler kazanılmasına uygundur. Ayakkabı yapımcıları sendikası da benzer bir yazgıyı paylaşmıştı. Temmuz'da, kentin dışındaki bir ormanda gece gizli bir toplantı yapılmıştı. Yüzü aşkın ayakkabı yapımcısı katılmış, sendikanın önemi, Batı Avrupa'daki tarihi ve Rusya'daki görevleri üzerine bir rapor okunmuştu. Bunun üzerine sendika kurulmasına karar verilmiş, tüzüğü hazırlamak ve ayakkabı yapımcılarını genel bir toplantıya çağırmak üzere on iki kişiden oluşan bir komisyon seçilmişti. Tüzük hazırlanmışsa da, şimdilik ne bastırılabilmiş ne de genel toplantı çağrısı yapılmıştı.

Bunlar ilk zor başlangıçlar oldu. Ardından Ekim günleri, ikinci genel grev, 30 Ekim tarihli Çarlık bildirisi ve kısa "anayasa dönemi"* geldi.[12] İşçiler örgütlenme çalışmalarını yürütebilmek için kendilerini coşkuyla siyasal özgürlük dalgalarına bırakıverdiler. Günlük siyasal toplantıların yanı sıra tartışmalar

* 1906 başından Temmuz 1906'ya kadarki dönem (ç.n.).

[12] 30 Ekim 1905'de, Çar, temsil yeteneği daha çok olan bir anayasal parlamenter düzene geçmeye zorlanmıştır.

yapıldı; dernek kurma, sendikal örgütlenme çalışmalarına girişildi. Ekim ve Kasım aylarında St. Petersburg'da *kırk* yeni sendika kuruldu. Bir "merkez büro", yani sendika konseyi oluşturuldu, değişik sendika gazeteleri, Kasım'dan sonra da bir merkezi yayın organı, *Sendika*, yayımlandı. St. Petersburg'da olan biten büyük ölçüde Moskova ve Odesa, Kiev ve Nikolayev, Saratov ve Voronezh, Samara ve Nişni Novgorod ve Rusya'nın bütün büyük kentleri ve daha büyük ölçekte Polonya için de geçerliydi. Kentlerdeki sendikalar başka kentlerdekilerle ilişki kuruyor, konferanslar düzenleniyordu. "Kuruluş dönemi"nin sona ermesi ve Aralık 1905'teki karşı-devrime geri dönüş, sendikaların açık ve yaygın etkinliklerini zorlaştırmakla birlikte, tamamıyla yok olmalarına da yol açmadı. Çalışmalarını gizli örgütler olarak sürdürdüler, ücret mücadeleleri olduğunda da açığa çıktılar. Sendikal yaşamı çevreleyen yasal ve yasal olmayan koşullardan oluşan, devrimci koşulların çelişkilerine benzeyen, kendine özgü bir karışım ortaya çıktı. Ancak örgütlenme çalışmaları mücadelenin ortasında da yaygınlaşarak sürdü — kitabi bir dil kullanmazsak esaslı bir örgütlenme diyebiliriz buna. Örneğin, Polonya ile Litvanya'daki Sosyal Demokrasi'nin sendikaları (Temmuz 1906'daki) son Parti Kongresi'nde, olağan tüzükleri, basılı üyelik kartları, mühürleriyle yaklaşık 10.000 üyeye karşılık gelen beş delegeyle temsil edildiler. Haziran 1905'te barikatlarda duran, Aralık'ta da sokak çarpışmalarına başlamak için St. Petersburg'dan işaret bekleyen, genel grev ile cezaevi ve lokavt, zafer ile kutsal bir ağırbaşlılık arasında gidip gelen, bu arada da sendika tüzüklerini ciddi ciddi tartışabilecek zaman bulan Varşova ve Lódz'daki fırıncılar, ayakkabı yapımcıları, mühendisler ve basımevi işçileri, evet, dünün ve yarının bu barikat savaşçıları, önderleri ile birden çok toplantı yapıp Parti'den ayrılma tehdidinde bulundular; çünkü sendika üyelik kartları —gizli basımevlerinde ve polisin sürekli gözetime altında— yeterince çabuk basılmamıştı. Bu gayretkeşlik ve ciddi-

yet hâlâ sürüyor. Temmuz 1906'nın ilk iki haftası içinde, örneğin, Ekaterinoslav'da on beş, Kostroma'da altı, Kiev, Poltava, Smolensk, Tscherkassy, Proskurov'dan en küçük eyalet kentine kadar da birkaç yeni sendika kurulmuştu. Aynı yılın 4 Temmuz'unda Moskova sendika konseyinin toplantısında, sendika temsilcilerinin sendikalarıyla ilgili raporların kabul edilmesinden sonra "sendikaların üyelerini disiplin altına almaları ve sokak gösterilerinden uzak tutmaları" kararı alınmıştı; "çünkü zaman genel grev için uygun değildir. Hükümetin olası tahriklerine dikkat edilerek kitleler sokağa dökülmemelidir." Konsey sonra da "sendikalardan biri greve gidecek olursa öteki sendikalar herhangi bir ücret mücadelesinden uzak tutulmalıdır" kararı alınmıştır. Artık ekonomik mücadelelerin çoğu sendikalar tarafından yönetilmektedir.[13]

---

[13] Sadece Haziran 1906'nın ilk iki haftasında şu ücret mücadeleleri gerçekleştirilmiştir: Petersburg, Moskava, Odesa, Minsk, Vilna, Saratov, Mogilev, Tambov'daki basımevlerinde sekiz saatlik işgünü ve pazar tatili; Odesa, Nikolayev, Kertch, Kırım, Kafkasya, Volga'daki gemiler, Kronstadt, Varşova ve Plock'daki denizcilerin, sendikanın tanınması ve tutuklanan işçi temsilcilerinin serbest bırakılmaları için yaptıkları genel grev; Saratov, Nikolayev, Zaritzin, Arhanjelsk, Nişni Novgorod, Rubinsk'de liman işçileri. Kiev, Arhanjelsk, Bialystok, Vilna, Odesa, Harkow, Brest-Litovsk, Radom, Tiflis'te fırıncılar, Verchnedneprovski, Borissovski, Simferopol bölgelerinde, Podolsk, Tula, Kursk hükümetlerinde, Koslov, Lipovic, Finlandiya bölgelerinde, Kiev hükümeti ve Elizavetgrad bölgesinde tarım işçileri greve gitmişlerdir. Bu dönem içinde, Saratov, Arhanjelsk, Kertch, Krementschug'da olduğu gibi birçok kentte de *neredeyse sanayinin bütün işkollarında eşanlı grevler* yapılmıştır. Bachmut'da, kömür havzasının tamamında kömür işçileri genel greve gitmişlerdir. Aynı iki hafta içinde, Kiev, Petersburg, Varşova, Moskova, bütün Ivanovo-Voznosensk'te olduğu gibi, başka kentlerde de bütün işkollarında peş peşe grev yapılmıştır. Her yerde grevcilerin istekleri, çalışma sürelerinin kısaltılması, pazar tatili, ücret iyileştirmesi olmuştur. Grevlerin çoğu zaferle sonuçlanmıştır. Yerel raporlarda, bazı işçi katmanlarının ilk kez ücret hareketine katılmış olduğu vurgulanmıştır (**RL**).

Böylece Ocak'taki genel grevle başlayan ve bugüne kadar durmayan büyük ekonomik mücadele devrim için geniş bir ortam oluşturmuştu; devrimle ilgili siyasal ajitasyon ve dış olayların kesintisiz etkileşimi ile şurada burada tekil patlamalar baş göstermiş, sıra proletaryanın büyük genel eylemine gelmişti. Böylesi bir ortamda birbiri ardınca şu olaylar patlak vermişti: Varşova'da, 1 Mayıs 1905'te, 1 Mayıs gösterilerinde, tamamıyla barışçıl bir kitle gösterisi, savunmasız kalabalık ile askerler arasındaki kanlı çatışma ile son buldu ve benzeri görülmemiş bir genel grev patlak verdi. Haziran'da, Lódz'da kitlesel bir yürüyüşün askerler tarafından dağıtılmasından sonra, çatışmada ölenlerin cenaze törenine 100.000 işçi katılmış, yeniden askerlerle çatışılmış, sonunda genel greve gidilmiştir, 23, 24 ve 25 Haziran günlerinde de Çarlık'taki ilk barikat çarpışmaları yapıldı. Haziran ayında, Odesa limanında bulunan *Potemkin* zırhlısının güvertesinde gerçekleşen bir olay Karadeniz donanmasındaki denizcilerin ilk büyük ayaklanmasına dönüşmüş, anında da Odesa ve Nikolayev'de şiddetli bir genel greve yol açmıştı. Yansımaları, Kronstadt, Libau ve Vladivostok'ta baş gösteren genel grevler ve denizcilerin ayaklanmaları oldu.*

Ekim ayında, sekiz saatlik işgününün başlamasıyla St. Petersburg'da büyük bir deneyim yaşandı. İşçi temsilcileri genel konseyi, sekiz saatlik işgününü St. Petersburg'da devrimci bir biçimde başlatmaya karar verdi: Belirlenecek günde, St. Petersburg'daki bütün işçiler, bundan böyle günde sekiz saatten

---

* 8 ve 9 Kasım 1905'de Kronstadt'taki denizciler ve askerler ayaklanmışlardır. Ayaklanma bastırılmış ama 1500 denizci, birkaç yüz kadar da asker, askeri mahkeme tarafından ölüm cezasına çarptırılmıştır. Petersburg işçilerinin dayanışma grevine gitmeleri ölüm cezalarının yerine getirilmesini önlemiştir. Libau'da 15 Temmuz 1905'de denizciler ayaklanmışlarsa da örgütlü olmadıkları ve destek de alamadıkları için bastırılmıştır. 12 ve 13 Kasım 1905'de de Viladivostok'da, Çarlık askerleri tarafından kolaylıkla bastırılan bir denizci ayaklanması patlak vermiştir (ç.n.).

çok çalışmayacaklarını işverenlerine bildirecek ve sekiz saat dolduğunda çalışmayı bırakacaklardı. Bu fikir, canlı bir ajitasyon çalışması için fırsattı; proletarya tarafından coşkuyla kabul edildi ve yerine getirildi; ama gene de büyük özverilerde bulunuldu. Örneğin, tekstilde çalışanlar için sekiz saatlik işgünü önemli bir ücret azalması demekti; çünkü o zamana kadar günde on bir saat çalışıyor ve parça başına ücret alıyorlardı. Gene de hevesle kabul ettiler. *Bir hafta içinde, St. Petersburg'daki bütün fabrika ve atölyelerde sekiz saatlik işgünü uygulanır oldu;* işçilerin sevincinin sınırı yoktu. Önce afallayan işverenler savunma önlemi almakta gecikmediler: İşçileri, fabrikaları kapatmakla tehdit ettiler. İşçilerin bir bölümü geri adım attı, orada burada dokuz ya da on saatlik işgünlerini kabul ettiler. Ancak Petersburg proletaryasının nitelikli kesimi, devlete ait büyük metal fabrikalarındaki işçiler vazgeçmediler; lokavt kararı alındı ve bir ay içinde 45.000 ila 50.000 işçi kapı önüne konuldu. Sekiz saatlik işgünü hareketi Aralık'ta, büyük lokavt kararının büyük ölçüde geciktirdiği genel greve dönüştü.

Ancak bu arada, Bulgyn Duma projesine[14] bir yanıt olarak Ekim'de, işareti demiryolcuların verdiği, bütün imparatorluğa yayılan ikinci devasa genel grev dalgası geldi. Proletaryanın bu ikinci büyük eylemi, Ocak'taki birinci eylemden tamamıyla farklı özellikler taşıyordu. Siyasal bilinç öğesinin çok daha önemli bir rolü vardı. Ancak burada da genel grevin baş göstermesine yol açan şey, önemsiz ve görünürde rastlantısal bir olaydı: Demiryolcuların yönetimle emeklilik fonu konusundaki uyuşmazlıkları. Gene de sanayi proletaryasının genel ayaklan-

[14] [İçişleri Bakanı A. G. Bulygin'in adıyla anılan –ç.] Bulygin Duma, 10 Ağustos 1905'de kurulan Rusya'nın ilk parlamentosudur. Sadece bir danışma organı olarak düşünülmüştür; ancak Ekim 1905'de, Çar temsil yeteneği çok daha yüksek olan ve işçilere sınırlı seçme hakkı tanıyan bir Duma (Beyaz Duma) oluşturmaya zorlandığından, hiç toplanamamıştır.

ması açıkça siyasal içerikliydi. Ocak'taki grevlerin başlangıcını, siyasal özgürlük talebiyle yapılan yürüyüş oluşturmuştu; Ekim'deki grevin sloganı ise: "Çarlığın anayasa güldürüsüne son!" idi. Genel grevin hemen başarıya ulaşması ve 30 Ekim'deki Çar bildirisi sayesinde hareket, Ocak'ta olduğu gibi, önce ekonomik sınıf mücadelesine başlamak üzere içine kapanmadı; yeni kazanılan siyasal özgürlüğe kıskançlıkla sahip çıkmak üzere dışarıya yöneldi. Gösteriler, toplantılar, genç bir basın, kamuya açık tartışmalar ve öykünün sonunda kanlı kıyımlar, bunun üzerine yeni genel grevler ve gösteriler –Kasım ve Aralık'taki günlerin fırtınalı görüntüsü böyleydi. Kasım'da, Petersburg'daki Sosyal Demokrasi'nin çağrısı üzerine, Polonya ile Livonya'daki kanlı eylemleri ve sıkıyönetim ilan edilmesini protesto etmek için gösteri niteliğindeki ilk genel grev düzenlendi. Kısa süren anayasal dönemin mayalanması ve ürkütücü uyanış sonunda Aralık'ta bütün imparatorlukta üçüncü genel grev başladı. Bu seferkinin hem gelişim doğrultusu, hem de sonucu önceki ikisinden çok farklıydı. Siyasal eylem ne (Ocak'taki gibi) ekonomik eyleme dönüştü ne de (Ekim'de olduğu gibi) çabucak bir zafere ulaştı. Gerçek siyasal özgürlük ortamında Çarlık entrikaları pek işe yaramadı; böylece devrimci eylem, ilk kez ve bütün gücüyle mutlakıyetin fiziksel şiddetinin duvarlarına çarptı. Genel grevin mantıksal içsel gelişmesi olan ilerici deneyimi bu kez açık ayaklanmaya, silahlı barikatlara ve Moskova'da sokak çarpışmalarına dönüştü. Moskova'nın Aralık ayındaki günleri, devrimin birinci yılını, siyasal eylemin ve genel grev hareketinin tepe noktasında tamamladı.

Moskova olayları, bir bütün olarak devrimci hareketin mantıksal gelişmesinin ve geleceğinin küçük ama özgün bir görüntüsünü ortaya koydu: Görünüşte kısmen "yenilgi"ye uğrayacak ve tek tek ele alındığında "olgunlaşmamış" görünebilecek bir dizi kısmi ve hazırlıklı ayaklanma deneyimi yaşanmadan uygu-

lamaya geçirilemeyecek olan genel ve açık bir ayaklanmaya kalkışmaktan kaçınılamayacaktı.

1906 yılı Duma seçimlerini ve Duma olayını getirdi. Proletarya, güçlü bir devrimci içgüdü ve duruma ilişkin açık bilgiyle Çarlığın anayasal ortaoyununun tamamını boykot etti; sahnenin ortası, birkaç ay için gene liberalizme kaldı. Sanki 1904'deki durum geri gelmişti: Eylem yerine konuşmalar. Proletarya da sendikal mücadeleye ve örgütlenme çalışmalarına daha hırsla sarılmak üzere bir süre kenara çekildi. Liberal söylemin gürültülü füzeleri her gün ateşlenirken artık genel grevden söz edilmiyordu. Sonunda demirden perde yerle bir oldu, oyuncular birbiri peşi sıra sahneden çekildiler; liberal füzelerden geriye sadece duman kaldı. Rus Sosyal Demokrasisi'nin Merkez Komitesi'nin Duma ve liberal konuşma döneminin yeniden başlamasına yönelik bir gösteri olarak genel grev yapılması yönündeki çağrısına kulak veren olmadı. Tek başına siyasal genel grevlerin işlevi bitmişti; ama genel grevi bir genel halk ayaklanmasına ve sokak çarpışmalarına dönüştürme işi daha yaşama geçirilmemişti. Liberal perde inmiş, proleter perde ise henüz açılmamıştı. Sahne şimdilik boştu.

Siyasal ve İktisadi Mücadelenin Etkileşimi

Yukarıda, birkaç fırça darbesiyle Rusya'daki genel grevin tarihini çizmeye çalıştık. Bu tarihe üstünkörü göz atıldığında bile, Almanya'da genel grev konusunda genelde yapılan tartışmalarla hiçbir benzerliği olmayan bir tablo görülmektedir.

Yüksek bir komitenin kararıyla yürütülen, bir plan ve genel çerçeve içine oturtulan yavan bir siyasal eylemin katı ve kof şeması yerine, devrimin büyük çerçevesinden kopartılamayan, bütün parçaları binlerce damarla devrimle bağlantılı kanlı canlı bir yaşam parçasının titreşimini görüyoruz.

Rusya'daki devrimin bize gösterdiği üzere, genel grev, siyasal ve ekonomik mücadelenin bütün aşamalarını, devrimin bütün aşama ve öğelerini yansıtan çok değişken bir olgudur; uyumu, etkinliği, kökenindeki etmenler sürekli değişmektedir. Dar bir geçitten geçerek ortaya çıktığında, hiç beklenmedik bir anda devrimle ilgili öyle yeni ve geniş yörüngeler açmaktadır ki, ona belli bir güven duyarak bel bağlanması olanaksızdır. Kâh bütün krallığı dalga dalga sararak akmakta, kâh küçük akıntıların devasa bir ağına ayrılmaktadır; kâh bir kaynak gibi alttan alta kaynamakta, kâh yerin altında tamamıyla yitip gitmektedir. Siyasal ve ekonomik grevler, genel grevler ve kısmi grevler, gösteri grevleri ve kavga dövüşlere sahne olan grevler, sanayi işkollarında kitle grevleri, tek tek kentlerdeki kitle grevleri, barışçıl ücret mücadeleleri ve sokaklarda kıyım, barikatlarda çarpışma; bunların hepsi iç içe geçmekte, yan yana gitmekte, birbiriyle kesişmekte, birbirlerinin üstünden ya da altından akmaktadır; kesintisiz bir hareket, olgulardan oluşan ve her an değişen bir denizdir bu. Ve bu olgunun hareket yasası açıktır: Kitle grevinin ne kendi içindedir ne de teknik ayrıntılarında; devrim güçlerinin siyasal ve toplumsal gücündedir. Genel grev, devrimci mücadelenin sadece bir biçimidir; hasım güçler arasındaki ilişkinin her düzensizliği, partinin gelişmesi ve sınıfsal ayrışma, karşı devrimin konumu... bunların her biri anında grev eylemini binlerce görünmeyen ve zar zor denetlenebilen yolla etkilemektedir; ancak grev eyleminin kendisi bir an bile kesintiye uğramamakta, hemen biçimini, boyutlarını, etkisini değiştirmektedir. Devrimin atan nabzı, aynı zamanda da en güçlü itici çarkıdır. Özcesi, Rusya'daki devrimin bize gösterdiği kitle grevinin, proletaryanın mücadelesini daha etkili kılmak için kurnazca keşfedilmiş güçlü bir yöntem değil, *proleter kitleyi harekete geçirmenin yöntemi, proletaryanın devrim mücadelesinin olgusal biçimi* olduğudur.

Kitle grevi sorunu konusunda doğru bir karar verebilmek için onun bazı genel yönleri üzerinde durulabilir.

1. Kitle grevini tek perdelik bir oyun, yalıtılmış tek bir eylem olarak düşünmek çok saçmadır. Kitle grevi, yıllarca, belki de on yıllarca sürecek olan bütün bir sınıf mücadelesinin bir göstergesi, toparlayıcı düşüncesidir. Son dört yıl içinde Rusya'da ortaya çıkan sayısız ve çok değişik genel grevdeki şema, nerede başlayıp nerede bittiği belli, bir plana göre yalnızca bir türden tek ve ikincil kısa bir perde, kusursuz gösteri grevidir. Rusya'daki beş yıllık dönemin tamamında az sayıda gösteri grevi olduğunun, bunların da belirli kentlerle sınırlı kaldığının belirtilmesi gerekir: Varşova ile Lódz'da yıllık 1 Mayıs genel grevi —1 Mayıs, şimdiye kadar Rusya'da iş bırakımıyla yaygın biçimde kutlanmamıştır—; idam edilen Marcin Kasprzak'ı[15] anmak için 11 Eylül 1905'te Varşova'da yapılan kitle grevi, Kasım 1905'te, Polonya ile Livonya'da sıkıyönetim ilan edilmesine karşı Petersburg'da yapılan protesto gösterisi, 22 Ocak 1906'da, Varşova, Lódz, Czentochon ve Dombrova kömür havzasında ve Rusya'daki birkaç kentte, Petersburg'daki kıyımı anmak için yapılan gösteriler, ayrıca, ayaklanmaya kalkıştıklarından savaş mahkemesinin ceza verdiği askerlerle dayanışma içinde olunduğunu göstermek için Temmuz 1906'da Tiflis'te yapılan kitle grevi, aynı nedenle Reval'deki savaş mahkemesinin kararına karşı Eylül'de yapılan grev. Bu büyük ve kısmi kitle grevleri ile genel grevlerin hiçbiri gösteri grevi değil, mücadele grevleridir; çoğu kendiliğinden, her seferinde özel yerel nedenlerden ötürü,

---

[15] Marcin Kasprzak (1860-1905), Polanya'daki ilk sosyalist grup olan Proletarya Partisi'nin önderlerindendir. Rosa Luxemburg'u gençliğinden tanıyordu ve 1899'da Polonya'dan kaçmasına yardım etmişti. Sonra da Almanya'da birlikte çalışmışlardır. 1905 Devrimi sırasında Polonya'da etkin olmuş, hükümet tarafından cezaevine gönderilmiş ve idam edilmiştir.

bir planı olmadan ve önceden planlanmadan başlamış, başıboş bir biçimde büyük hareketler olarak gelişmiş, "düzenli bir geri çekilme" yaşamamış, bazı yerlerde ekonomik mücadeleye, bazı yerlerde sokak çarpışmalarına dönüşmüş, bazı yerlerde de kendiliğinden çökmüştür.

Bu genel tablo içinde siyasal içerikli gösteri grevleri epey ikincil kalmaktadır: Devasa bir genişlikte birkaç küçük nokta. Şimdilik şu özellikler görülmektedir: Gösteri grevleri, mücadele grevlerinin tersine daha çok parti disiplini altındadır, bilinçli yönlendirme ve siyasal düşünce söz konusudur; bu nedenle de genel grevin en ileri ve olgun biçimidir; aslında hareketin *başlangıcında* önemli bir rolleri bulunmaktadır. Örneğin, 1 Mayıs 1905'te, Varşova'da, Sosyal Demokratların aldığı bir karar uyarınca büyük bir coşkuyla uygulanan kesin iş bırakma, Polonya'daki proletarya hareketi açısından çok önemli bir deneyim olmuştu. Aynı yıl içinde, Kasım'da Petersburg'da yapılan dayanışma grevi de Rusya'daki bilinçli, planlı ilk genel grev olduğundan büyük bir etki yaratmıştır. Hamburg'daki yoldaşların 17 Ocak 1906'daki "genel grev denemesi"[16] de, Almanya'da gelecekte yazılacak olan genel grevler tarihinde, çokça tartışılan bir silahın coşkulu biçimde ilk kez denenmesi ve Hamburg işçi sınıfının mücadeleye istekliliğini gösteren çok başarılı ve inandırıcı bir sınavı olarak önemli bir rol oynayacaktır. Almanya'da da genel grevler yapılmaya başlandığında, 1 Mayıs'ta gerçek ve tam bir iş bırakma olacağına kuşku yok. 1 Mayıs, genel grevi gösteren ilk büyük gösteri olma onuruna elbette yükselecek. Bu bağlamda, Köln'de yapılan sendika kongresinde 1 Mayıs'ın

---

[16] Hamburg'daki Sosyal Demokrat hareket Almanya'nın tamamındaki en köktenci hareketlerden biri olarak bilinirdi. 17 Ocak 1906'da, oradaki işçiler bir "genel grev denemesi" çağrısında bulunmuşlardı. "Hamburg Solu", sonradan 1918 Alman Devrimi'nde önemli bir rol oynamıştı.

adlandırıldığı üzere "topal at"ın* önünde büyük bir gelecek ve Almanya'daki proletaryanın sınıf mücadelesinde oynayacağı önemli bir rol vardır. Ancak gerçek devrimci mücadelenin gelişmesiyle bu tür gösterilerin önemi de hızla azaldı. Gösteri grevinin, önceden yapılan bir plan doğrultusunda ve partinin denetiminde gerçekleşmesini nesnel olarak kolaylaştıran etmenler —yani, siyasal bilincin gelişmesi ve proletaryanın eğitilmesi— aynı zamanda, bu tür genel grevi olanaksız kılan etmenler oldu. Günümüzde, kitlelerin en yetenekli öncüsü olan Rusya'daki proletarya bir genel grev sözünü duymak istememektedir; genel grev onlara şaka gibi gelmekte ve artık sadece bütün sonuçlarıyla bir dizi mücadeleyi düşünmektedirler. Ocak 1905'teki büyük genel grevde, niyetlenildiğinden değil, içgüdüsel bir kendiliğindenlikle gösteri öğesi büyük bir rol oynamıştı.[17] Öte yandan, Rus Sosyal Demokratlarının merkez komitesi, Duma'nın dağıtılmasına karşı bir gösteri olarak Ağustos'da bir genel grev çağrısı yaptığında, başka öğelerin yanı sıra, eğitimli proletaryanın zayıf, yarım, sadece gösteri olarak kalacak eylemlere katılmak istememesi gibi olumlu bir tavır karşısında parçalanmıştı.

2. Gözümüzü, pek önemli olmayan gösteri grevlerinden, bugün Rusya'da olduğu gibi proletaryanın asıl eylem aracı olan mücadeleci grevlere çevirdiğimizde, ekonomik etmenler ile siyasal etmenleri birbirinden ayırt etmenin olanaksız olduğunu çok daha açık olarak görürüz. Burada da gerçek, kuramsal şemadan ayrılır ve salt siyasal kitle grevinin mantıksal olarak

---

* Köln'deki Kongre'de 1 Mayıs'ın mücadele günü olarak kabul edilmesi kararı alınamamıştır (ç.n.).

[17] 22 Ocak 1905'deki kitlesel grev 1906 Devrimi'nin başlangıcı olmuştur. St. Petersburg'da, Çarlık sarayının önünde, Ortodoks bir rahibin, Peder Georgi Gapon'un önderliğinde yapılan kitlesel bir gösteride hükümet kuvvetleri ateş açtı. O gün "Kanlı Pazar" diye anılır.

sendikaların genel grevinin en olgun ve yüksek aşaması olarak türediği ama aynı zamanda ondan farklı da olduğu bilgiçliğinin Rusya'daki devrim deneyimi ışığında tamamıyla yanlış olduğu görülür. Bu sadece, Petersburg tekstil işçilerinin 1896-1897'deki büyük ücret mücadelelerinden Aralık 1905'teki büyük genel greve kadar yapılan, ekonomik alandan belli belirsiz siyasal alana geçen genel grevlerin ortaya koyduğu, ikisini birbirinden ayıran bir sınır çizilemeyeceğini gösteren bir olgu değildir. Bir kez daha söylemek gerekirse, Rusya'daki genel grevler tarihinde, her büyük genel grev daha küçük ölçekte yinelenmiş, salt ekonomik ya da kısmi bir sendikal uzlaşmazlıkla başlamış ve bütün aşamalardan geçerek siyasal gösteriye dönüşmüştü. Gördüğümüz üzere, 1902 ve 1903'te Güney Rusya'daki büyük genel grev fırtınası, Bakü'de, işsizlere verilen disiplin cezasından, Rostov'da, demiryolu işyerlerindeki ücret uzlaşmazlığından, Tiflis'te, çalışma saatlerinin azaltılmasını isteyen ticaret kesimi çalışanlarının mücadelesinden, Odesa'da da küçük bir fabrikadaki ücret uyuşmazlığından kaynaklanmıştı. Ocak 1905'teki genel grev, Putilov işyerlerindeki bir uyuşmazlıktan, Ekim'deki genel grev, demiryolu işçilerinin emeklilik fonu için mücadeleye girmelerinden, Aralık'taki de, posta ve telgraf çalışanlarının örgütlenme hakkı mücadelelerinden çıkmıştı. Bir bütün olarak hareketin gelişmesi, başlangıçtaki ekonomik aşamanın boşlanmadığını, siyasal gösterinin bütün aşamalarından hızla geçildiğini ve genel greve varan bir noktaya kadar gidildiğini göstermektedir.

Ancak bir bütün olarak hareket sadece ekonomik mücadeleden siyasal mücadeleye doğru değil, tersi yönde de evrilmektedir. Her büyük siyasal kitlesel eylem, siyasal açıdan en üst noktaya eriştikten sonra ekonomik grevler yığınına ayrılmaktadır. Ve bu sadece büyük kitle grevlerinin her biri için değil, devrim için de tamamıyla geçerlidir. Siyasal mücadelenin hazırlığı, açıklanması ve güçlenmesi sonucu ekonomik mücadele geri

çekilmemekte, o da aynı ölçüde hazırlanmakta, örgütlenmekte ve güçlenmektedir. İkisi arasında tam bir karşılıklılık söz konusudur.

Siyasal mücadelenin her yeni başlangıcı ve zaferi, aynı anda dışsal olanaklarını yaygınlaştırarak ve işçilerin durumlarını iyileştirmeye yönelik içsel itki ve onların mücadele istekleri üzerinde yoğunlaşarak ekonomik mücadele için güçlü bir itici güç oluşturmaktadır. Siyasal eylemin her köpüklü dalgası arkasında, üzerinde hemen binlerce ekonomik mücadelenin semeresinin görüleceği bir tortu bırakmaktadır. Ve tersi: İşçilerin sermaye ile giriştikleri dur durak bilmez ekonomik mücadele, her siyasal kesintide mücadele enerjilerini canlı tutmaktadır; adeta siyasal mücadelenin hep gücünü yenilediği, aynı zamanda, proletaryanın her zaman yorulmak bilmeyen ekonomik çalışmalarını, orada burada, içinden hiç beklenmedik bir anda büyük siyasal uzlaşmazlıkların patlayacağı şiddetli tekil uzlaşmazlıklara yöneltmekte, böylece işçi sınıfının siyasal mücadelesinin sürekli taze birikimini oluşturmaktadır.

Özcesi, ekonomik mücadele, mücadeleyi bir siyasal kavşaktan bir başkasına aktarır; siyasal mücadele de ekonomik mücadele için toprağın dönemsel olarak verimlileştirilmesidir. Burada neden ile sonuç sürekli yer değiştirirler; böylece genel grev sürecinde ekonomik ve siyasal etmenler, kuramsal şemanın istediği gibi, tamamıyla ayrılarak ya da birbirlerini karşılıklı dışlayarak Rusya'da proletaryanın sınıf mücadelesinin iç içe geçmiş iki yanını oluştururlar. Onların *birlikteliği* de kitle grevidir. Çokbilmiş kuram, "sadece siyasal kitle grevi"ne ulaşmak için genel grevin yapay mantıksal bir kesimini ele almaya kalkışırsa, bu ele alış, başkalarının yanı sıra, olguyu canlı özüyle algılamak bir yana, tamamıyla öldürür.

3. Sonunda Rusya'daki olaylar genel grevin devrimden ayrılamayacağını bize göstermiştir. Rusya'daki genel grevlerin tari-

hi Rus Devrimi'nin tarihidir. Kuşkusuz, bizim Alman oportünizminin temsilcileri "devrim" sözcüğünü duyduklarında hemen kan göllerini, sokak çarpışmalarını, barut kokusu ile silah seslerini düşündüklerinden, mantıksal olarak şu sonuca varmaktadırlar: Kitle grevi kaçınılmaz biçimde devrime yol açar, iyisi mi, kitle grevine kalkışmayalım. Oysa Rusya'da gördüğümüz şey, her genel grevin, uzun vadede, Çarlık düzeninin silahlı koruyucuları ile karşı karşıya gelinmesine yol açtığıdır; bu bakımdan, siyasal grevler diye adlandırılan olay da büyük ekonomik mücadelelerle tamamıyla aynıdır. Ancak devrim bir başka şey, kan gölünden öte bir şeydir. Devrimden sadece sokaktaki huzursuzlukları ve gürültü patırtıyı anlayan, yani "düzensizlik" açısından bakan polis yorumundan farklı olarak bilimsel sosyalizmin devrimde gördüğü şey, toplumsal sınıf ilişkilerinin içerden derin bir altüst oluşudur. Ve bu bakış açısıyla da Rusya'daki genel grev ile devrim arasında, genel grevin genellikle kan gölüyle sona erdiğine ilişkin beylik anlayışın ötesinde, çok başka bir bağlantı bulunmaktadır.

Yukarıda, Rusya'daki genel grevlerin, siyasal ve ekonomik mücadelenin dur durak bilmez etkileşimine dayanan içsel mekanizmasını gördük. Ancak bu etkileşim devrimci süreçte zorunludur. Devrim sürecinin o sıkıntılı ortamında emek ile sermaye arasındaki herhangi bir kısmi küçük uzlaşmazlık genel bir patlamaya yol açabilir. Almanya'da, söz konusu tekil işkollarının ya da kentlerin, hatta fabrikaların bile sınırlarını aşan mücadeleler olmadığı halde, işçiler ile işverenler arasında en şiddetli, en kanlı çatışmalar her yıl, her gün baş göstermektedir. Örgütlü işçilerin Petersburg'da cezalandırılmaları ve Odesa'daki ücret mücadelesi Bakü'deki işsizlik, Moskova'daki seçme hakkı için mücadele Almanya'da günlük düzenin bir parçasıdır. Ancak bu olaylardan hiçbiri genel bir sınıfsal eyleme dönüşmemektedir. Üstelik siyasal bir boyutu da olan tekil kitle grevine yol açsalar bile genel bir fırtına yaratmamaktadır.

Duyulan yakınlığa karşın, ülkedeki proletaryanın tam bir edilgenliği sonucunda sönüp giden Hollanda demiryolcularının genel grevi* bunun çarpıcı bir örneğidir.

Oysa tersine, sadece devrim sürecinde, sınıflı toplumun toplumsal temelleri ve duvarları sarsıldığında ve sürekli hoşnutsuzluk yayıldığında, proletaryanın herhangi bir siyasal sınıfsal eylemi birkaç saat içinde o edilgen durumundan sıyrılır, işçi sınıfının o güne kadar sessiz kalmış olan kesimlerinin tamamını sarar, hemen ve doğal olarak fırtınalı bir ekonomik mücadeleye dönüşür. Siyasal eylemin elektrik şokuyla anında canlanan işçi hemen en yakınındaki silahı kaparak ekonomik köleliğinin koşullarına karşı mücadeleye girişir; siyasal mücadelenin hareketi, ekonomik zincirlerinin ağırlığını ve baskısını hiç beklenmedik bir yoğunlukta duyumsamasına yol açar. Böylece, örneğin, Almanya'daki en şiddetli siyasal mücadele, seçim mücadelesi ya da gümrük tarifeleri ile ilgili parlamenter mücadele, aynı zaman diliminde Almanya'da yürütülmekte olan ücret mücadelelerinin sürecini ve yoğunluğunu güç bela doğrudan etkilerken, Rusya'daki proletaryanın her siyasal eylemi hemen ekonomik mücadelenin yayılmasına ve derinleşmesine neden olur.

Böylece devrim önce, ekonomik mücadelenin siyasal mücadeleye, siyasal mücadelenin de ekonomik mücadeleye hızla dönüşmesinin olanaklı kıldığı toplumsal koşulları yaratır; bu değişiklik de ifadesini genel grevde bulur. Bayağı şema, genel grev ile devrim arasındaki ilişkiyi sadece genel grevi izleyen kanlı sokak çatışmalarında görüyorsa, Rusya'daki olaylara daha derinden bakıldığında bunun tam *tersi* görülür: Aslında

* Hollanda demiryolcularının grevi, greve gidenlere ağır cezalar öngören bir hükümet tasarısına karşı 6 Nisan 1903'de başlamış, tasarının parlamentoda kabul edilmesi üzerine 10 Nisan 1903'de greve son verilmiştir (ç.n.).

devrimi yaratan genel grev değildir, genel grevi yaratan devrimdir.

4. Buraya kadar yapılan açıklamalar, kitle grevinin bilinçli yönetimi ve girişimi sorununun kavranması için yeterlidir. Kitle grevi tek perdelik bir oyun değil de sınıf mücadelesinin bütünüyse, bu süreç de devrim süreci ile özdeşse, en güçlü Sosyal Demokrat partinin en yüksek komitesinin kararıyla olsa bile, kitle grevine gidilmesi isteğe bağlı değildir. Nasıl Sosyal Demokrasi'nin aklına estiğinde devrimi sahneye koyacak ve durduracak gücü yok ise, Sosyal Demokratların coşkuları ve sabırsızlıkları bile halkın canlı, güçlü bir hareketi olarak gerçek bir genel grev sürecini harekete geçirmeye yeterli olmayacaktır. Parti önderliğinin kararı ve parti disiplininin gereği uyarınca, İsveç'teki kitle grevine*, Avusturya'da yakınlarda yapılan greve**, hatta 17 Ocak'ta Hamburg'daki kitle grevine benzeyen tek bir kısa gösteri düzenlenebilir; ancak, gerilimli diplomatik ilişkilerden ötürü yabancı limanlarda yapılan o çok iyi bilinen gösteriler***nasıl bir deniz savaşından farklıysa, bu gösteriler de gerçek bir devrim sürecinden farklıdır. Sadece disiplin ve coşkuyla ortaya çıkan bir kitle grevi olsa olsa bir başlangıç işlevi görür, barışçıl bir dönemin koşullarının yansı-

---

* İsveç'te, Sosyal Demokrasi'nin kararı üzerine, 15-17 Mayıs 1902'de, seçme hakkı nedeniyle siyasal bir kitlesel greve gidilmiştir. Yaklaşık 116.000 işçinin katıldığı grev, 1904'e kadar yeni bir seçim yasası çıkartılacağı kararı üzerine kaldırılmıştır (ç.n.).

** Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda, Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'nin kararı üzerine, Ekim 1905'ten Aralık 1905'e kadar, genel oy hakkı için kitlesel grevler ve kitlesel gösteriler yapılmıştır (ç.n.).

*** 1989 yazında, İspanya-Amerika savaşları sırasında, Alman deniz kuvvetleri ile sömürgeci çevrelerin Pasifik ile Uzak Doğu'daki İspanyol sömürgelerine girebilmelerini sağlamak üzere bir Alman donanması Manila'dan denize açılmıştır. 31 Mart 1905'te de II. Wilhelm, Fas üzerindeki Fransız egemenliğini engellemek için Fas'ın liman kenti Tanca'ya demir atmıştır (ç.n.).

dığı işçi sınıfının mücadele isteğinin bir belirtisi olur. Elbette, devrim esnasında bile kitle grevleri gökten zembille inmezler; şu ya da bu biçimde işçiler tarafından başlatılmaları gerekir. Öyleyse işçilerin kararlarının işlevi vardır; ve onların yönetilmesi de, doğal olarak, proletaryanın örgütlü ve en nitelikli çekirdeğine düşer. Ancak bu başlangıcın ve yönetimin kapsamı genellikle, devrimci süreç başladığında, tekil sahnelerden, tekil grevlerden, çoğunlukla da tek bir kentin sınırlarından ibarettir. Bu nedenle, örneğin, Sosyal Demokratların Bakü'de, Varşova'da, Lódz'da, Petersburg'da başarıyla sonuçlanan grev çağrıları yaptıklarını gördük. Ancak bunun proletaryanın tamamının genel hareketinde de geçerli olduğu pek sık görülmemektedir. Öte yandan, inisiyatifin ve bilinçli yönetimin de çok belirli sınırları bulunmaktadır. Devrim sırasında, hangi olanakların ve etmenlerin patlamaya yol açacağını, hangilerinin açamayacağını proletaryanın herhangi bir yönetim organının öngörmesi ve kestirmesi çok zordur. Burada da başlangıcı ve yönetimi biçimlendiren, birilerinin niyetlerine göre verdikleri emirler değil, mevcut koşullara uyum sağlanması ve kitlelerin beklentileri ile olası en yakın ilişkinin kurulmasıdır. Gördüğümüz üzere, Rusya'daki genel grevlerin istisnasız hepsinde, itici güç ya da engelleyici öğe olarak kendiliğindenlik daima önemli olmuştur. Bunun nedeni, Rusya'da Sosyal Demokrasi'nin daha yeni ya da zayıf olması değildir; mücadelenin her tekil sahnesinde çok sayıda önemli ekonomik, siyasal ya da toplumsal, genel ve yerel, maddi ve fiziksel etmen öylesine iç içe geçmiştir ki, sanki bir matematik problemi gibi tek bir sahne düzenlenemez ve kararlaştırılamaz. Devrime, Sosyal Demokratlar ile birlikte proletarya önderlik yapsa bile o, proletaryanın açık alanda yaptığı bir tatbikat değildir; toplumsal temeli sürekli parçalamanın, yerinden etmenin, un ufak yapmanın ortasında yürütülen bir mücadeledir. Kısacası, Rus-

ya'daki genel grevlerde kendiliğindenliğin çok önemli bir rol üstlenmiş olması Rusya'daki proletaryanın "eğitimsiz" olmasından değil, devrimlerin kimsenin öğretmen işlevi görmesine olanak vermemesindendir.

Öte yandan, Sosyal Demokrasi'nin kitle grevini yönetmesini böylesine zorlaştıran, hep gülünç bir tarzda, şefin batonunu elinden alıp bir köşeye fırlatan ya da kendi eline almasına neden olan devrimin, kitle greviyle ilgili bütün zorlukları, Almanya'da tartışılan kuramsal şemanın başlıca kaygısını oluşturan "yönetim" sorununu, "yiyecek sağlama", "maliyeti karşılama" ve "özveri" sorunlarını kendiliğinden aştığını da Rusya'da gördük. Elbette, bunun işçi hareketinin yüksek yönetim komitelerinin, üyelerinin ellerinde kalemle oturdukları, sessiz, gizli tartışmaların yapılması sonucu çözülmediğini de söylemek gerekir. Bütün bu sorunların "üstesinden gelindiği" koşullarda devrim öylesine devasa bir halk kitlesini sahneye çıkarır ki, herhangi bir sivil hareketin maliyetinin ne olacağına ilişkin herhangi bir hesap ya da düzenleme yapabilmek tamamıyla umutsuz bir girişim olarak görünür. Rusya'daki yönetici örgütler, mücadelenin doğrudan kurbanı olanlara ellerinden gelen desteği vermeye çalışmışlardır. Böylece, örneğin, Petersburg'daki sekiz saatlik çalışma günü kampanyasını izleyen o devasa lokavtın gözü pek kurbanları haftalarca desteklenmiştir. Ancak bütün bu önlemler, devrimin bütünü açısından denizde bir damladan öte değildir. Gerçek, içten bir kitle grevi süreci başladığında, önceden yapılan "maliyet hesapları"nın hepsi, bir bardakla okyanusun suyunu boşaltmaya dönüşür. Her devrimin proleter kitlelelerin önüne koyduğu da aslında bir okyanusun yoklukları ve acılarıdır. Bir devrim sürecinin görünürde aşılamaz olan bu zorluklarının üstesinden gelmesi, harekete geçen yoğun kitlesel idealizmin, aynı anda, kitlelerin en şiddetli acılara bile karşı koyabilecekleri koşulları da yaratmış olmasındandır. 1 Mayıs'ta, başına bir şey

geldiğinde belirli bir destek verileceği güvencesini almadan işine gitmemezlik etmeyecek bir sendikacının ruhsal durumuyla ne kitle grevi yapılabilir ne de devrim. Ancak devrimci sürecin fırtınasında proletarya da, kendisine destek arayan bir aile babası olmaktan çıkar, bırakın maddi iyileşmeyi, en yüce duygunun, yaşamın kendisinin bile mücadele ideali karşısında değersiz kaldığı bir "romantik devrimci" oluverir.

Ancak, ortaya çıkışı, maliyetinin hesaplanması ve karşılanması anlamında bir kitle grevinin yönetilmesi devrim sürecinin bir sorunuysa, bir başka anlamda da, kitle grevinin yönetilmesi Sosyal Demokrasi'nin ve yönetici organlarının görevidir. Sosyal Demokrasi, kafasını teknik boyutla, kitle grevi mekanizmasıyla karıştırmak yerine, devrimci sürecin ortasında *siyasal* önderliği üstlenmeye çağrılmalıdır.

Mücadelenin işaretini vermek ve yönünü belirlemek; çoktan ortaya dökülen ve etkin olan proletaryanın var olan gücünün tamamının mücadelenin her aşamasında ve her anında partinin mücadele safında yerini almasını sağlayacak biçimde siyasal taktik oluşturmak; Sosyal Demokrasi'nin taktiğinin kararlılığının ve keskinliğinin asla güçler arasındaki fiili dengenin *altında* olmamasını, tersine, üzerine çıkmasını sağlamak... bir kitle grevi sürecinde "yönetim"in en önemli görevi budur. Bu yönetimin kendisi de bir ölçüde teknik doğrultuda gelişir. Sosyal Demokrasi'nin tutarlı, kararlı, ileri taktikleri kitlelerde güven duygusu, özgüven ve mücadele isteği yaratır; kararsız, zayıf, proletaryanın gücünün küçümsenmesine dayanan taktikler geliştirilmesinin ise kitleler üzerinde aksatıcı ve kafa karıştırıcı etkisi olur. Birinci durumda, kitle grevi "kendiliğinden" ve "tam zamanında" oluşur; ikinci durumda, kitle grevini yöneten organın doğrudan çağrıları ortasında eriyip gider. Her ikisi için de Rusya'daki devrim çarpıcı örnekler sunmaktadır.

7

RUS SOSYAL DEMOKRAT İŞÇİ PARTİSİ'NİN BEŞİNCİ KONGRESİ'NDE KONUŞMA

Editörlerin Notu: Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP)'nin Beşinci Kongresi 1907'de, 13 Mayıs-1 Haziran arasında (eski Rus takvimine göre 1-20 Mayıs) Londra'da toplanmıştı. 1905 Rus Devrimi'nin derslerini, özellikle de genel grevin güncelliğini, ortaya çıkan uluslararası gelişmeler bağlamında somutlaştırmaya çalışan Rosa Luxemburg konferansta önemli bir rol oynamıştı. Kongreye hem Polonya ve Litvanya Krallığı Sosyal Demokrasisi (SDKPiL), hem de SPD Merkez Komitesi delegesi olarak katılmıştı. 16 Mayıs'ta, *konferansın yedinci akşam oturumunda* yapılmış olan aşağıdaki değinmeler, gerek devrim deneyimi, gerek Marx'ın devrim kuramı ışığında Rusya'daki değişik siyasal eğilimleri değerlendirmektedir. Oturuma Lenin başkanlık etmişti. Çeviri, *Pyati Londonskii S'ezd RDRLP, April-May 1907 goda. Prokoly* (Moskova; Marksizm-Leninizm Enstitüsü, 1963), s. 97-104'den Raya Dunayevskaya tarafından yapılmıştır. İlk kez, Dunayevskaya'nın *Rosa Luxemburg: Women's Liberation, and Marx's Philosophy of Revolution* (Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1991)'de ek olarak yayımlanmıştı.

* * *

Yoldaşlar! Kongrenize katılma niyetimi bilen Alman Sosyal Demokrat Parti Merkez Komitesi bu olanaktan yararlanmaya karar vermiş ve size kardeşçe selamlarını ve büyük başarı dileklerini getirmekle beni görevlendirmiştir. Milyonlarca bilinçli

Alman proleteri, Rus kardeşlerinin devrimci mücadelesini canlı bir yandaşlık duyarak ve yakından dikkatle izlemiş, Rus Sosyal Demokrasisi'nin zengin deneyiminden kendisi için yararlı dersler çıkarmaya hazır olduğunu göstermiştir. 1905'in başında, 9 Ocak'ta, proletaryanın kendini göstermesiyle birlikte Petersburg'da patlayan ilk devrim fırtınası, Alman Sosyal Demokrasisi'nin saflarında bir canlanmaya yol açmıştı, taktik sorunlar konusunda sıcak tartışmalar yaşanmıştır; Yena Kongresi'nin genel grev ile ilgili kararı[1], Partimizin Rus proletaryasının mücadelesinden çıkardığı ilk önemli sonuç olmuştur. Bu kararın bugüne kadar uygulanmadığı doğrudur; yakın bir gelecekte yaşama geçirilmesi de zordur. Gene de ilkesel önemi her türlü kuşkudan uzaktır.

1905'e kadar, Alman Sosyal Demokrat Partisi saflarında genel grev konusunda epey olumsuz bir tavır söz konusuydu; onun karşı-devrimci bir slogan olarak salt anarşist, zararlı bir ütopya olduğu düşünülmekteydi. Ancak Alman proletaryası, Rus proletaryasının genel grevinde yeni bir mücadele biçimi, siyasal mücadeleye karşı çıkışı değil, o mücadelenin bir silahını; ansızın bir sıçrama ile sosyalist düzene ulaşılacak bir çözüm değil, çağcıl sınıf devletinin en temel özgürlüklerini elde etmeye dönük sınıf mücadelesinin bir silahını gördüğünden bu yana, genel grevle ilgili tavrını kökten değiştirmekten kaçınmamış, onun belli koşullarda Almanya'daki olası uygulaması konusunda bilgilenmiştir.

Yoldaşlar! Alman proletaryası adına onur duyarak dikkatlerinizi bir olgu üzerine çekmeyi zorunlu buluyorum: Alman proletaryası bu mücadele yönteminin, burjuva siyasetçileri bile etkileyen biçimsel başarısından etkilendiğinden genel greve

---

[1] SPD'nin Yena Kongresi 17-23 Eylül 1905'de olmuş ve Rosa Luxemburg tarafından sunulan, "Siyasal Kitlesel Eylem ve Sosyal Demokrasi Üzerine" başlıklı bir karar kabul edilmiştir.

karşı tavrını değiştirmiş değildir. Yeni Kongresi Kararı, devrimin ilk ve tarih itibariyle tek büyük zaferinden bir ay kadar önce, mutlakiyetten ilk anayasal ödünleri 17 Ekim Manifestosu[2] biçiminde söküp alan o unutulmaz Ekim Günleri öncesinde kabul edilmiştir. Rusya hâlâ yalnızca yenilginin acısını taşımaktadır; Alman proletaryası, dışarıya yenilgi gibi görünenin aslında o güne kadar hiç görülmemiş ölçüde proletaryanın gücünü, gelecekteki zaferlerin gerçek temelini barındırdığını ilk kez doğru bir sınıf içgüdüsü ile duyumsamıştır. Alman proletaryasının, Rus proletaryası daha biçimsel bir zafer elde etmeden önce bu deneyime hak ettiği değeri verdiği gerçeği ortadadır. Bu yeni taktik sloganı, parlamenter eylem ile değil, en geniş proletarya kitlelerinin katılımını amaçlayan mücadelelerinin önceki biçimleriyle birleştirmişlerdir.

Rusya'da ortaya çıkan sonraki olaylar, Ekim ve Kasım günleri, özellikle de Rusya'daki devrimci fırtınanın en yüksek noktasına ulaştığı Moskova'daki Aralık bunalımı[3], Almanya'da, Sosyal Demokrat saflarda büyük bir uyanışa yol açmıştır. Aralık ve Ocak'ta, Avusturya'da genel seçim hakkı için yapılan kitlesel gösterilerden sonra, Prusya, Saksonya ve Hamburg'daki seçim mücadelesi ile bağlantılı olarak bir tür genel grev uygulanmasının zamanı olup olmadığı üzerine Almanya'da canlı bir tartışma başlamıştır. Tartışma sonunda olumsuz bir karar çıkmış, yapay olarak bir kitlesel hareket yaratma düşüncesi reddedilmiştir. Gene de, 17 Ocak 1906'da, Hamburg'da parlak bir biçimde uygulanan yarım günlük genel iş durdurma ile ilk kez

---

[2] Çar II. Nikola'nın Ekim 1905'de yayınladığı, sınırlı anayasal monarşiyi sağlayan manifesto.

[3] "Moskova'daki Aralık bunalımı" ile kastedilen, Aralık 1905'de St. Petersburg Sovyeti'nin üyelerinin tutuklanmasıdır. Bunun üzerine Moskova'da yoğun bir işçi ayaklanması baş göstermiş ama ayaklanma kanlı bir biçimde bastırılmıştır.

sınanmıştır. Bu, Alman Sosyal Demokrasisi'nin önde gelen, merkezinde çalışan kitlelerin cesaretini ve gücünün bilincini daha da güçlendirmiştir.

İlk bakışta, geçen yıl, 1906'da Rusya'daki devrimin bir yenilgisi görülmektedir; Almanya'da da, Alman Sosyal Demokrasisi'nin görünen bir yenilgisiyle bitmiştir. Ocak'ta yapılan (25 Ocak) ilk demokratik genel seçimde Alman Sosyal Demokrasisi temsilcilerinin neredeyse yarı yarıya azalmış olduğu gerçeğini bilmektesiniz. Ancak bu seçim yenilgisi, Rus Devrimi ile yakın ilişkide olduğu bir zamanda alınmıştır. Son seçimde Partinin konumunun bağımlılığını anlayanlar için Rus Devrimi'nin en önemli noktasının, seçim kampanyasının sonuçlarını belirleyen etmen olduğuna kuşku yoktur. Rusya'daki olayların ve bunun Almanya'daki burjuva sınıflarında yaratmış olduğu korkunun, burjuva toplumunun ve burjuva partilerinin hepsinin birleşmesine —bunun tek istisnası Merkez'dir— ve tek bir karşı-devrimci sloganla seçime girmesine neden olan etmenlerden biri olduğu açıktır: Sınıf bilinci olan Alman proletaryasının temsilcilerine geçit vermeyin! Sosyal Demokrasi'ye geçit vermeyin! Lassalle'ın, burjuvazinin "karşı-devrimci tek bir kitle" olduğuna ilişkin formülasyonu bu seçimde olduğu kadar elle tutulur biçimde daha önce hiç gerçekleşmemiştir. Bu nedenle de, seçimin sonucu, Alman proletaryasının dikkatini, daha da artan bir şekilde Rusya'daki kardeşlerinin devrimci mücadelesine çevirmeye zorlamıştır.

Son Reichstag seçimlerinin siyasal ve tarihsel sonuçlarını birkaç sözcükle özetlemek gerekirse, 25 Ocak ve 5 Şubat 1907 sonrasında Almanya'nın, burjuva liberalizmi ile burjuva demokrasisinin, sözcüğün tam anlamıyla, en küçük bir izinin bulunmadığı tek çağdaş ülke olarak ortaya çıktığını söylemek gereklidir. Burjuva liberalizmi ve demokrasi, devrimci proletaryaya karşı mücadelede gericilerin yanında kesin ve geri dönü-

lemez biçimde yer almıştır. Son seçimlerde bizleri doğrudan Junker gericiliğine teslim eden, her şeyin ötesinde, kesinlikle liberalizmin ihaneti olmuştur. Ve her ne kadar liberaller şimdi Reichstag'daki temsilci sayılarını artırmışlarsa da, gericiliğin acınası dalkavuklarına sarılmış liberal örtüden başka bir şey değillerdir.

Bu durumla ilgili olarak saflarımızda ortaya çıkan bir sorun artan bir ölçüde sizleri, Rus yoldaşlarımızı da ilgilendirmektedir. Bilebildiğim kadarıyla, Rusya'daki yoldaşlarımızın taktiklerini belirlemelerinde temel rol oynayan koşullardan biri, Rusya'daki proletaryanın, büyük bir iç çelişkiyle birlikte gelişen çok özel bir görevle karşı karşıya olduğudur: Aynı anda hem burjuva düzeni için gerekli ilk siyasal koşulları yaratmak, hem de burjuvaziye karşı sınıf mücadelesini yürütmek. Bu mücadelenin, Almanya'daki ve Batı Avrupa'nın tamamındaki proletaryanın mücadelesinden çok farklı olduğu görülmektedir.

Yoldaşlar! Böyle bir kavramlaştırmanın sorunun fazlasıyla biçimsel bir anlatımı olduğunu düşünüyorum. Biz de kendimizi, belli bir ölçüde, öyle zor bir konumda bulmaktayız. Bize göre bu Almanya'da son seçimlerde bütün canlılığıyla ortaya çıkmıştır: Bir burjuva devletinde, burjuva demokratik haklar için savaşan ve savunan aslında yalnızca proletaryadır.

Almanya'daki seçim bölgelerinin çoğunda genel oy hakkı olmadığından söz etmesek bile, hala Ortaçağ feodalizminin birçok kalıntısıyla uğraşmakta olduğumuz bir olgudur. Sahip olduğumuz az sayıdaki özgürlük de, Reichstag için yapılan seçimlerde genel oy hakkı, grev hakkı, sendika kurma, örgütlenme hakkı da ciddi biçimde güvence altına alınmış değildir ve karşı devrim tarafının sürekli saldırısı altındadır. Ve bütün bu örneklerde burjuva liberalizmi, ihanet içindeki bir bağlaşık olduğunu kesinlikle kanıtlamış bulunmaktadır. Bütün bu koşullarda, Almanya'da demokratik gelişmenin en dayanıklı siperi sınıf bilinci olan proletaryadır.

Son seçim yenilgisinin ortaya çıkardığı sorun burjuva liberalizmi ile ilişkidir. Liberalizmin olgunlaşmadan öldüğüne ilişkin ağlamaklı sesler —çok fazla olmasa da—duyulmak-tadır. Bu konuda Fransa'dan gelen öğüt, taktikler belirlenirken, burjuva liberalizminden geride ne kaldıysa gericiliğe karşı mücadelede yanımıza çekilmesi ve demokratik gelişmenin genel oluşumunu savunmak için burjuva liberalizminin zayıf konumunun göz önüne alınması yönündedir.

Yoldaşlar! Almanya'daki siyasal gelişmelerden endişe duyan bu seslerin sınıf bilinci olan Alman proletaryası tarafından şiddetle reddedildiğine tanıklık edebilirim. Bu konuda Parti'deki değişik kanatlar arasında bir farklılık olmadığına ve Parti'nin bir bütün olarak tek bir ses verdiğine tanıklık etmekten hoşnutluk duyarım: "Bu tarihsel gelişmede seçim sonuçlarından üzüntü duymuş olabiliriz; ancak ne liberalizme doğru tek bir adım geri atacağız ne de ilkesel siyasal taktiklerimizden tek bir milim geri çekileceğiz." Bilinçli Alman proletaryası, son Reichstag seçimlerinden çok farklı sonuçlar çıkartmıştır: Burjuva liberalizmi ile burjuva demokrasisi böylesine kırılgan ve zayıf ise, proletaryanın sınıf mücadelesinin her enerjik hamlesi sonucu gericilik çukuruna batacak, hak ettiklerini alacaklardır!

25 Ocak'taki seçimler sonunda, liberalizmin çözülmesi karşısında, gericiliğe karşı mücadelede liberalizmin herhangi bir yardımının olacağına ilişkin bütün yanılgılardan ve umutlardan vazgeçmek zorunda olduklarını, gerek sınıfsal çıkarları için mücadele ederken, gerek demokratik gelişmeye karşı gericiliğin saldırılarına karşı koyarken, şu sırada, her zamankinden daha çok sadece kendi güçlerine güvenmek gerektiğini Alman proletaryasının daha geniş katmanları anlamış olmalıdırlar. Bu seçim yenilgilerinin ışığında, sınıfsal karşıtlıklar konusunda, öncesine göre çok daha büyük bir açıklık elde edilmiştir. Almanya'nın iç gelişmesi, çoğu iyimserlerin önceden düşünü bile kuramaya-

cakları bir olgunluk noktasına gelmiştir. Marx'ın, burjuva toplumunun gelişmesine ilişkin çözümlemesi bir kez daha en yüksek ve parlak biçimde onaylanmıştır. Ancak bu gelişmelerle, sınıf çelişkilerinin böylesine keskinleşmesi sonucunda kesin olan, Almanya'da da fırtınalı bir siyasal mücadele döneminin er ya da geç, ama kaçınılmaz olarak açılacak olduğudur. Bununla bağlantılı olarak da sınıf mücadelesinin değişik biçimlerine ve aşamalarına ilişkin sorunlar, tarafımızdan çok özel bir ilgiyle izlenmektedir.

Bu nedenle de Alman işçiler, Rusya'daki kardeşlerinin, uluslararası işçi sınıfının en gelişmiş savaşçıları, öncüleri olarak verdikleri mücadeleye büyük bir dikkatle gözlerini çevirmiş bulunmaktadırlar. Seçim kampanyasındaki deneyimime dayanarak, her seçim toplantısında —ki iki üç bin kişinin katıldığı toplantılarda bulunma olanağım oldu— işçilerin tek bir ses verdiklerine tanıklık edebilirim: "Bize Rus Devrimi'ni anlat!" Bu ses, sadece mücadele eden kardeşlerine yönelik içgüdüsel sınıf dayanışmasından duydukları yakınlığı değil, Rus Devrimi'nin çıkarlarının aslında kendilerinin çıkarları da olduğunu kabul ettiklerini yansıtmaktadır. Alman proletaryasının Rusya'dan en çok beklediği şey, proletarya taktiklerinin derinleşmesi ve zenginleşmesi, yeni tarihsel koşullarda sınıf mücadelesi ilkelerinin uygulanmasıdır. Günümüzde Almanya'daki işçi sınıfının uyguladığı ve zaferlerimizi borçlu olduğumuz Sosyal Demokrasi'nin taktiği, öncelikle parlamenter mücadeleye, burjuva parlamentarizmi çerçevesinde bir mücadeleye yönelmiştir.

Rus Sosyal Demokrasisi, Marx'ın öğretisinin ilkelerini devletin yaşamı içindeki sessiz bir parlamenter süreçte değil, fırtınalı devrim sürecinde de uygulamanın zor ama onurlu görevini ilk üstlenen olmuştur. Bilimsel sosyalizmin daha önce bir devrim sürecindeki siyaset pratiği ile ilgili tek deneyimi Marx'ın

1848 Devrimi sırasındaki etkinliğiydi. Ancak 1848 Devrimi'nin gelişme doğrultusu bugün Rusya'daki devrime bir model olamaz; ondan tek öğrenebileceğimiz, bir devrimde nelerin yapılmayacağıdır. Bu devrimin şeması şöyleydi: Proletarya alışılmış kahramanlığıyla çarpıştı ama zafere ulaşamadı; burjuvazi, mücadelenin semeresini almak üzere olan proletaryayı geri püskürttü; sonunda mutlakıyet de, proletaryayı parçalamak, devrimi yenilgiye uğratmak için burjuvaziyi bir yana itti.

Proletaryanın sınıfsal bağımlılığı daha oluşma aşamasının en başındaydı. O dönemdeki sınıf mücadelesinin o büyük sözleşmesinin *Komünist Manifesto* olması gibi. Karl Marx'ın, çarpışmak üzere devrime katılmış olduğu da doğrudur. Ancak tam da özgül tarihsel koşulların bir sonucu olarak, sosyal siyaseti değil, burjuva demokrasisinin aşırı sol konumunu anlatmak zorunda kalmıştır. *Neue Rheinische Zeitung*[4], burjuva devrimci cenahın aşırı sol kanadının organı olduğu kadar sınıf mücadelesinin bir organı olamamıştır. *NRZ*'nin ideolojik sözcülüğünü yapabileceği türden bir demokrasinin Almanya'da olmadığı doğrudur. Ancak bu da Marx'ın yorulmak bilmez bir tutarlılıkla devrimin ilk yılında yürüttüğü siyasetin ta kendisidir. Kuşku yok ki, Marx'ın siyaseti, burjuva demokrasisini mutlakıyete karşı mücadelesinde her yolla desteklemekten oluşmaktaydı.

Ancak destek neleri içermekteydi? Bu bağlamda, burjuva siyasetinin yarım yamalak önlemlerini, tutarsızlıklarını, zayıflıklarını ve korkaklığını dur durak bilmeden, acımasızca başından sonuna eleştirmiştir. Proleter kitlelerin her eylemini de, sadece zaferin ilk geçici işareti olan 18 Mart'taki patlamayı değil, sonradan proletaryaya kurulan bir tuzak olduğunu burjuvazinin ısrarla ileri sürdüğü 14 Haziran'da Berlin'deki silah fabrikasın-

---

[4] Marx'ın Haziran 1848'den 19 Mayıs 1849'a kadar editörlüğünü yaptığı günlük gazetedir; bundan böyle *NRZ* olarak anılacaktır.

daki unutulmaz fırtınayı da*, Eylül ile Ekim'de, proletaryanın devrimi, burjuvazinin kararsızlığından ve ihanetinden kurtarmak için yaptığı son girişimleri, Viyana'da baş gösteren ayaklanmaları da en ufak bir duraksama göstermeden desteklemiş ve savunmuştur.

Marx 1848'in ulusal mücadelelerini, devrimin bağlaşıkları olduklarını düşünerek desteklemiştir. Marx'ın siyaseti, burjuvaziyi her an devrimci durumun sınırlarına itmesiyle tutarlıdır. Evet, Marx, burjuvaziyi mutlakıyete karşı mücadelesinde desteklemiştir; ancak bu desteği verirken burjuvaziyi hırpalamayı ihmal etmemiştir. Marx, 18 Mart'taki kısa ömürlü zaferinden sonra proletaryanın Camphausen-Hansemann'ın[5] başında olduğu burjuva Bakanlar Kurulu'nun oluşumuna imkân tanıyarak bağışlanamaz bir hata yaptığını düşünmektedir. Ancak burjuvazi bir kez iktidarı aldıktan sonra, Marx daha en başından devrimci diktatörlüğü yaşama geçirmesi gerektiği konusunda ısrar etmiştir. Her devrimden sonraki geçiş döneminin en enerjik diktatörlüğü gerekli kıldığını *NRZ*'de sürekli belirtmiştir. Marx, Alman "Duma"sının, Frankfurt Ulusal Meclisi'nin[6] acizliğini çok açık biçimde anlamıştır. Ancak bunu zayıflatıcı bir durum olarak görmemiştir; tam tersi. Bu aciz durumdan çıkmanın tek yolunun, eski iktidara karşı açık bir savaşla fiili gücü

---

* Prusya'nın Berlin'deki ana cephaneliği 14 Haziran 1848'de, halkın silahlandırılmasını sağlamak üzere işgal edilmiştir, ancak işgalciler aynı gece İmparatorluk milisleri tarafından geri püskürtülmüştür (ç.n.).

[5] Ludolf Camphausen (1803-1890), Mart 1848'deki devrimci ayaklanmadan sonra Prusya Kralı IV. Frederick William'ın atadığı liberal Bakanlar Kurulu'nun başıdır. Haziran 1848'de istifa etmiştir. David Justus Hansemann (1790-1864), Camphausen Hükümeti'nde bakanlık yapmıştır.

[6] Liberal ağırlıklı olan Frankfurt Ulusal Meclisi 18 Mayıs 1848'de açılmıştır. Amacı Almanya'nın birleşmesine ve ulusal anayasa hazırlanmasına yardımcı olmaktır; ancak bu alanlarda yol almada başarılı olamamış ve monarşiyi destekleyen güçler tarafından sonlandırılmıştır.

kazanmak, bunun için de devrimci ulusal kitlelere dayanmak gerektiğini göstermiştir.

Ancak yoldaşlar, Marx'ın siyasetinin sonu ne olmuştur? Ertesi yıl, aşırı uçtaki burjuva demokrasisinin tamamıyla yalnızlaşmış ve umutsuz konumundan yana olan tavrını bırakmak ve sınıf mücadelesi siyasetinin yanında yer almak durumunda kalmıştır. 1849'un güzünde, yardımcı düşünürleriyle birlikte Marx burjuva demokratik birliğinden ayrılmış ve proletaryanın bağımsız örgütünü kurmaya karar vermiştir. Ayrıca, Doğu Prusya proletaryasının saflarından gelen bir düşünce olan, yapılması düşünülen bütün Alman işçileri kongresine de katılmak istemiştir. Ancak Marx, siyasetinin yönünü değiştirmek istediğinde, devrim son günlerini yaşamaktaydı ve yeni, doğrudan proleter taktiklerini geliştiremeden önce, zafer kazanan gericiliğin ilk kurbanı *NRZ* oldu.

Yoldaşlar, açıktır ki, sizler bugün Rusya'da, Marx'ın başladığı yerden değil, 1849'da durduğu yerden, açıkça ifade edilen bağımsız proletarya sınıf siyasetinden başlamak durumundasınız. Günümüzde Rusya'daki proletarya, 1848'de Almanya'daki proletaryayı niteleyen bir aşamada —yeni yeni gelişme aşamasında— bulunmamakta, siyasal açıdan birleşik ve bilinçli proleter gücü temsil etmektedir. Rusya'daki işçiler kendilerini izole değil, bütün dünyadaki uluslararası proletarya ordusunun parçası olarak duyumsamalıdırlar. Şu andaki devrimci mücadelenin yalıtılmış bir vur kaç olmadığını, uluslararası sınıf mücadelesi sürecinin en büyük savaşlarından biri olduğunu unutmamalıdırlar.

Almanya'da, er ya da geç, olgunlaşan sınıf ilişkileri ile uyumlu olarak proletaryanın mücadelesinin kaçınılmaz biçimde egemen sınıflar ile kitlesel bir çatışmaya gideceği açıktır; bu mücadelede, Alman proletaryası 1848 burjuva devriminin değil, Rus proletaryasının şimdiki devriminin deneyiminden yarar-

lanmak zorundadır. Bu nedenle, yoldaşlar, uluslararası proletaryanın tamamına karşı sorumluluğunuz bulunmaktadır. Rus proletaryası, kendi mücadelesinin taktikleri çerçevesinde kararlılığını, amacının farkında olduğunu göstererek, bütünlüğü içinde uluslararası gelişmenin sonuçlarından dersler çıkararak, bütün kapitalist toplumların ulaştıkları olgunluk düzeyine gelerek bu görevi daha ileri götürecektir.

Rus proletaryası, 1848 ile 1907 arasında, yarım yüzyılı aşan kapitalist gelişme sürecinde ve bu gelişmenin bir bütün olarak ele alındığı noktadan bu yana, bu gelişmenin başında değil, sonunda olduğumuzu eylemlerinde göstermek durumundadır; Rus Devrimi'nin, on dokuzuncu yüzyıldaki bir dizi burjuva devriminin son perdesi değil, bilinçli proletaryanın ve onun öncüsü Sosyal Demokrasi'nin tarihsel rol olarak önder olmaya yazgılı oldukları gelecekteki bir dizi proletarya devriminin öncüsü olduğunu göstermelidir. Alman işçileri sizden sadece mutlakıyete karşı zafer, Avrupa'daki kurtuluş hareketinin yeni bir dayanağı olmanızı değil, proleter taktiklerin perspektifinin genişletilmesini ve derinleştirilmesini de beklemektedir; açık devrimci mücadelenin bu dönemine nasıl ayak uydurulacağını öğrenmek istemektedir.

Ancak bu işlevi yerine getirebilmesi için Rus Sosyal Demokrasisi'nin önemli bir koşulu öğrenmesi gerekmektedir. Bu koşul da Parti'nin birliğidir; sadece biçimsel, salt mekanik bir birlik değil, proletaryanın sınıf mücadelesinin içsel birliğine denk düşen açık, doğru taktiklerin sonucu olan içsel bir birlik, içsel bir güç. Alman Sosyal Demokrasisi'nin Rus Partisi'nin birliğine verdiği önemi, Alman Sosyal Demokrasisi Merkez Komite'nin, sizlere vermek üzere beni görevlendirdiği mektupta da görebilirsiniz. Konuşmamın başmda, Merkez Komite'nin Sosyal Demokrasi'nin bütün temsilcilerine gönderdiği kardeşçe selamları iletmiştim. Mektubun geri kalanında şunlar yazmaktadır:

Alman Sosyal Demokrasisi, Rusya'daki kardeşlerinin mutlakıyete ve iktidarı onunla paylaşmak için yanıp tutuşan plutokrasiye karşı verdiği mücadeleyi heyecanla izlemektedir.

Seçim sistemine karşın, Duma seçimlerinde kazanmış olduğunuz zafer bizleri sevindirmiş, engeller ne olursa olsun, sosyalizmin barındırdığı güç karşısında dayanılamayacağını göstermiştir.

Burjuvazinin her yerde denediği, Rusya'daki burjuvazinin de yapmaya çalıştığı şey egemenler ile barış yapmaktır. Rus proletaryasının ileriye doğru muzaffer yürüyüşünü durdurmak istemektedir. Ayrıca Rusya'da, proletaryanın boyun eğmeyen mücadelesinin meyvelerini de çalmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle de kurtuluş hareketine önderlik etme işlevi Rus Sosyal Demokrasisi'nin üstüne kalmaktadır.

Bu kurtuluş mücadelesini yürütebilmenin zorunlu koşulu Rus Sosyal Demokrat Partisi içinde birliğin ve uyumun sağlanmasıdır. Rusya'daki kardeşlerimizden duymayı beklediğimiz, Kongre'nin Rus Sosyal Demokrasisi'nde birlik ve uyumun gerçekleştirildiğine ilişkin beklentilerimizi ve isteklerimizi yerine getirme niyet ve kararlılığıdır.

Bu düşüncelerle kongrenize kardeşçe selamlarımızı gönderiyoruz.

8
TEORİ VE PRATİK

Editörlerin Notu: 1910'da *Neue Zeit*'da yayımlanan "Teori ve Pratik", Rosa Luxemburg'un, İkinci Enternasyonal'ın önde gelen kuramcısı Karl Kautsky ile açık kopuşunu göstermektedir. 1910 yılının başlarında, Kautsky, Rosa Luxemburg'un ("Sonraki adım? [Was weiter?] başlıklı) kitle grevi ile ilgili bir denemesini, SPD Programı ile uyumlu olmayan bir cumhuriyet çağrısında bulunduğu gerekçesiyle yayımlamayı reddetmiştir. Aralarında sert yazışmalar gidip geldikten sonra, Kautsky konumunu, SPD'nin hükümetin cepheden saldırı riskini göze almak yerine bir "yıpratma stratejisi" izlemesi gerektiğini ileri sürdüğü "Yeni Bir Strateji"de (*Neue Zeit*, 12-24 Haziran 1910) savunmuştur. Rosa Luxemburg'un, ilk dört bölümü burada yayımlanan yanıtı, SDP önderlerinin artan karşı çıkışlarına karşılık kendiliğindenlik ile örgütlenme arasındaki yeni ilişki konusundaki öngörülerini sergilemektedir. 1910'da Kautsky ile giriştiği tartışma, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla İkinci Enternasyonal'den açıkça koparan bunalımı önceden göstermektedir. Çeviri David Wolff tarafından yapılmıştır.

* * *

I

Parti çevrelerinin ilgisini çeken tartışmamızın ilk sorusu şudur: Kitle grevi tartışmasının partili basında, adı sanıyla *Vorwärts* ile *Neue Zeit*'da engellenip engellenmediğidir. Yoldaş

Kautsky, "doğal olarak, kitle greviyle ilgili tartışmayı 'yasaklama'yı hiçbir zaman düşünmediği"ni söyleyerek bunu yadsımaktadır.[1] Yoldaş Kautsky beni yanlış anlamayı istemektedir. Elbette ki Yoldaş Kautsky'nin vetosundan söz etmiyoruz —tek bir editör hiçbir şeyi "yasaklayamaz"—, söz konusu olan, "yüksek mevki"in makalemin özgün biçimine yönelik bir vetosudur; Yoldaş Kautsky de, kendi etki alanı içinde, *Neue Zeit*'da buna uymuştur.

Öteki konuya gelince —bir cumhuriyet için propaganda— burada da Yoldaş Kautsky beni engellediğini yadsımaktadır: "Böyle bir şey asla olmamıştır." Söz konusu olan, genel grevle ilgili makalemde, *Neue Zeit*'ın editörlerine göre "uygun sözcüklerin kullanılmadığı" bir cumhuriyet ile ilgili bir parçadır. Sonradan makalemi *Dortmund Arbeiterzeitung*'da yayımlattım[2]: *"Birisi, bir cumhuriyet ile ilgili parça için bu makaleyi boş yere elden geçirecektir."* Yoldaş Kautsky, bu cümleyi başka bir yerde yayınladığımı "fark etmemiş"tir. "Yoldaş Luxemburg'un bize yöneltiği, ilkeleri korkakça örtme suçlaması" diye sürdürmektedir, "bundan ötürü şuna indirgenmiştir: Makalesinde bulunan, sonradan gönüllü olarak çıkarmış olduğu bir parçaya karşı çıkmışız. Böyle bir strateji kahramanlık değildir, Oktavia!"

Beni böylesine saçma bir yere koyan, gerçeklerin böyle sunulmasında Yoldaş Kautsky tekil hataların kurbanı olmaktadır. Aslında sorun hiç de "bir parça" ve orada "kullanılan sözcükler"in olası tehlikesi sorunu değildir; içerik, bir cumhuriyet sloganı ve o doğrultudaki ajitasyon sorunudur. Yoldaş Kautsky,

---

[1] Tersi belirtilmedikçe, yapılan alıntıların tamamı Kautsky'nin makalesindendir: "Eine neue Strategie", *Neue Zeit*, No 28, 2, 10-24 Haziran 1910, s. 332-341, 364-374, 412-421.

[2] "Was weiter?", Arbeiter Zeitung (Dortmund), 14-15 Mart 1910, "The Next Step" başlıklı İngilizce çevirisi için bkz. *Rosa Luxemburg: Selected Political Writings*, ed. Robert Looker (New York: Grove Press, 1974), s. 148-159.

olayı sunuş biçiminin beni soktuğu güvenilmez konum karşısında başlıca tanık ve başım sıkıştığında kurtarıcım olarak kendisine başvurduğumdan ötürü beni bağışlamalıdır. Kitle grevi ile ilgili makalemi aldıktan sonra bana şunu yazmıştı:

> Makaleniz çok güzel ve çok önemlidir; her konuda aynı görüşte değilim ve tartışma hakkımı saklı tutuyorum. Bunu bugün yazacak zamanım yok. Sayfa 29'dan sonuna kadar olan bölümü çıkartacak olursanız makaleyi sevinerek kabul edeceğim. Başka bir biçimde yayımlamam olası değil. Çıkış noktanız yanlış olsa bile. Programımızda cumhuriyet ile ilgili tek bir sözcük bulunmamaktadır. Ne gözetimden ne de editör kaprisinden; çok açık gerekçelerle. Aynı biçimde Gotha Programı'nda bir cumhuriyetten söz edilmemektedir ve Marx, bu programı eleştirdiği halde yazdığı mektupta açıkça bir cumhuriyet isteminde bulunmayacağını yazmıştır (*Neue Zeit*, IX, 1, s. 573)[3]. Engels de aynı konuyla ilgili olarak Erfurt Programı'nda konuşmuştur (*Neue Zeit*, XX, 1, s. 11)[4].
>
> Marx ile Engels'ın, Bebel[5] ile Liebknecht'in[6] doğru bilgi verdikleri gerekçeleri sıralamak için zamanım yok. İstediğiniz, bugü-

---

[3] Bkz. Marx, *Gotha Programının Eleştirisi*, Sol Yayınları. s. 31-40.

[4] 1891'de, Kautsky ve Bernstein tarafından kaleme alındıktan sonra kabul edilen Erfurt Programı Alman Sosyal Demokrasisi ile İkinci Enternasyonal'in yol gösterici program öğretisi olmuştur. Engels'in Program ile ilgili eleştirisi için bkz. "1891 Sosyal-Demokrat Program Tasarısının Eleştirisi", *age.* s. 74-86.

[5] August Bebel (1840-1913), Marx'ın görüşlerinin ardılı olduğunu ileri sürerek 1869'da Eisenach grubunu kurmuştur. SPD'nin ve İkinci Enternasyonal'in en etkili önderlerinden biri olmuştur. Reichstag'da uzun süre temsilci olarak bulunmuştur; ateşli konuşmalarıyla bilinir. *Kadın ve Sosyalizm*'in de yazarıdır. Başka erkek önderlerle özel yazışmalarında zaman zaman cinsiyetçi yorumlar yaptığından sık sık Rosa Luxemburg ile çatışırdı.

[6] Wilhelm Liebknecht (1826-1900), Londra'da sürgünde bulunduğunda Marx'ın asistanlığını yapmış, Eisenach grubunu kurmak için Bebel ile birleşmiştir. Kuruluşundan ölümüne kadar SPD'nin önde gelen üyelerinden

ne kadar hep reddedilen tamamıyla yeni bir ajitasyon. Ancak bu ajitasyon, böylesine açık tartışılmasında yarar olmayan türden. Makalenizle, partinin sürekli reddettiği yeni bir ajitasyonu kendi adınıza, tek bir kişi olarak açıklamak istiyorsunuz. Bu konuda bir şey yapamayız, yapmayacağız da. Ne kadar önemli olursa olsun, tek bir kişi, kendi adına, parti için öngörülemeyen sonuçlar doğurabilecek bir emri vakide bulunamaz.

Aynı minval üzerinde iki sayfa daha gidiyordu.

Parti için öngörülemeyen sonuçlar doğurabilecek "tamamıyla yeni ajitasyon" şöyleydi:

Şu sıralarda en geniş katmanların coşkuyla uzlaşmalarını sağlayan şimdiki amaç, cinsiyet ayrımı gözetmeden, bütün yetişkinlere genel, eşit ve doğrudan oy hakkı sağlanmasıdır. Ancak şimdi vazetmemiz gereken tek amaç bu değildir. Hükümetin ve burjuva partilerinin, gerçekten demokratik bir seçime çözüm olacağını açıkladıkları o berbat seçim reformu beceriksizliğine yanıt vermekle uğraşırsak —siyasal durum bir bütün olarak alındığında— kendimizi savunmada buluruz. Her gerçek savaşın o eski iyi taktiğine, en iyi savunmanın güçlü bir saldırı olduğu görüşüne uygun olarak, yönetenlerin tahrikine, ajitasyonumuzla durumu tersine çevirerek ve cephe boyunca şiddetli bir saldırıya geçerek daha cüretli bir yanıt vermemiz gerekmektedir. Bunu en görünür, açık ve söylemek gerekirse oya gibi işleyerek, siyasal programımızın ilk maddesini oluşturan şu isteği açıkça ortaya koyarak yapabiliriz: *Bir cumhuriyet isteği.*

Şimdiye kadar yaptığımız ajitasyon çalışmalarında cumhuriyet sözcüğü sınırlı bir rol oynamıştır. Bunun sağlam nedenleri vardı: Partimiz, (örneğin) Fransız sosyalizminin tarihinde felakete yol açan ve hâlâ açmakta olan o burjuva ya da küçük burjuva cumhuriyet yanılsamasından Almanya'daki işçi sınıfını korumak istemekteydi. Almanya'daki proletarya mücadelesi, başlangıcın-

---

olmuştur. Siyasal konularda sık sık görüş ayrılıkları yaşasalar da, Luxemburg'un dostu ve yardımcısıydı.

dan bu yana, tutarlı ve kararlı biçimde, sınıflı toplumun şu ya da bu biçimdeki uruna değil, doğrudan sınıflı topluma; anti-militarizm, anti-monarşizm gibi küçük burjuva "izm" parçacıklarına değil, tutarlı olarak, bütün urları ve biçimleriyle, ister monarşi ister cumhuriyet örtüsüne bürünmüş olsun, bugünkü düzenin ölümcül düşmanı olan anti-kapitalizme yönelmiştir. Ve kırk yılı bulan aydınlatma çalışmaları sonunda, uyanan Alman proletaryasına şunu kalıcı olarak benimsettik: En iyi burjuva cumhuriyeti de, bugünkü monarşi gibi bir sınıflı toplum ve kapitalist sömürünün siperidir; proletaryanın koşullarını maddi olarak değiştirebilecek olan, "halk egemenliği"nin bir burjuva cumhuriyetindeki dışa dönük gösterisi değil, yalnızca ücret düzeninin ve her türlü sınıf egemenliğinin ortadan kaldırılmasıdır.

Öyleyse, Almanya'da cumhuriyetçi küçük burjuva yanılsaması tehlikesine karşı Sosyal Demokrasi'nin kırk yıllık emeği öylesine önleyici olmuştur ki, siyasal programımızın en önünde yer alan ilke konusunda bugün hakkıyla kazanılmış olan ajitasyon çalışmalarını rahatlıkla yapabiliriz. Sosyal Demokrasi'nin cumhuriyetçi niteliğini öne çıkararak, başka şeylerin yanı sıra, *proletaryanın bir sınıf partisi* olarak *bütün burjuva partilerinin* birleşik cephesine nasıl ilkeli karşı çıktığımızı elle tutulur, popüler bir biçimde sergileme olanağını kazanmış oluruz. Almanya'da burjuva liberalizminin korkulan çöküşü kendini en iyi liberal burjuvanın muhafazakâr Junkerin sadece bir burun gerisinde kaldığı monarşinin önünde Bizansvari diz çökmesiyle ortaya koyar.

Ancak bu yeterli değildir. Son yıllarda Almanya'daki iç ve dış siyasetin genel durumu, hüküm süren gericiliğin görünen yüzü olarak monarşiyi merkeze koyar ya da en azından dışa dönük olarak gösterir. Yarı mutlakıyetçi monarşi, kişisel yetkisiyle, çeyrek yüzyıldır —ve her yıl daha da çok— tıpkı Prusya'da Junkerliğin kalkanı ve Prusya'nın siyasal geri kalmışlığının bütün Reich içinde hüküm sürmesinin sîperi olduğu gibi, militarizmin sığınağı, savaş gemisi diplomasisinin* itici gücü, jeopo-

---

* Almanya'nın denizlerde güçlü olmasının dünyaya da egemen olmasını sağlayacağına yönelik anlayış (ç.n.).

litik maceranın öncü ruhu, sonunda da, denilebilir ki, işçi sınıfı ile Sosyal Demokrasi'nin yeminli kişisel düşmanı olmuştur.

Bu nedenle, Almanya'da, *bir cumhuriyet sloganı* bir demokratik "halk hükümeti" düşünden ya da bulutlarda dolaşan siyasal kuramcılıktan çok daha etkili bir açıklamadır; militarizme, marinizme, sömürgeciliğe, jeopolitiğe, Junker egemenliğine, Almanya'nın Prusyalaştırılmasına karşı bir savaş çığlığıdır; yöneten karşı devrimin bütün tekil gösterilerine karşı günlük mücadelemizin bir sonucu ve güçlü bir özetidir. Yakınlardaki olaylar da dosdoğru aynı yönü göstermektedir: Reichstag'da, Junkerliğin mutlakıyetçi darbe tehditleri,* Şansölye'nin Reichstag'da Prusya *Landtag*'ında oy hakkına saygısızca saldırması, Bethmann'ın reform tasarısı**ile Prusya'daki oy hakkı sorunu üzerine "kraliyet taahhüdü"nden vazgeçilmesi.

Parti'ye en küçük bir zarar vermeden yayımlanmış olan bu "tamamıyla yeni kışkırtma"yı burada gönül rahatlığıyla ileri sürebilirim. Cumhuriyet ile ilgili kısmı çıkarmayı (elbette istemeyerek ama uysallıkla) kabul ettiğim halde, Yoldaş Kautsky sonunda genel grev ile ilgili makalemin tamamını geri gönderdi. Bir sözcüğünü bile değiştirmeden, yasaklanan (29'dan sonuna kadarki) sayfaları, bir giriş ve sonuç ekleyerek, "Zeit der Aussaat" [Ekim Zamanı] başlığıyla, başlı başına bir makale olarak 25 Mart'ta, *Breslau Volkswacht*'a gönderdim; Parti'nin

---

* Reichstag'ın 29 Ocak 1910'daki oturumunda, sonradan Hindenburg'un yakın çevresinde yer alacak, Hitler'in Başbakan olmasında önemli bir rol oynayacak olan Muhafazakâr Elard Kurt Maria Fürchtegott von Oldenburg-Januschau (1855-1937), "Prusya Kralı ve Almanya'nın Kayzeri her an bir subayı çağırıp, 'yarına on adam al ve Reichstag'ı kapat!' diyebilmelidir" diyerek açıkça anayasanın ihlal edilmesini istemiş, bunun üzerine Almanya'nın birçok eyaletinde protesto gösterileri yapılmıştır. (ç.n.).

** Theobald Theodor Friedrich Alfred von Bethmann Hollweg (1856-1921), 10 Şubat 1910'da, Prusya Meclisi'nde seçim yasasında değişiklik yapılmasını öngören bir tasarı getirmiş, bunun üzerine başlayan kitlesel gösteriler yıl boyu sürmüştür (ç.n.).

birçok gazetesinde yayımlandı. Hatırladığım kadarıyla, Dortmund, Bremen, Halle, Elberfeld, Königsberg ve Thüringen'deki gazeteler. Elbette ki, bu benim açımdan bir kahramanlık falan değildi; o tarihlerde, Yoldaş Kautsky'nin cumhuriyet sloganı konusunda Parti'nin konumuna ilişkin düşünceleri gibi Parti gazetelerini okumasının da dağınık olması şansım oldu. Konuya daha olgun yaklaşmış olsaydı, belki de bir cumhuriyet konusunda Marx ile Engels'i bana karşı kullanmaya kalkışmazdı. Kautsky'nin sözünü ettiği Engels'in makalesi, 1891'de, Erfurt Programı'nın taslağında parti önderliğinin eleştirisi üzerinedir. Burada Engels, Bölüm II'de, "Siyasal Talepler"de şunları söylemektedir:

> Tasarının siyasal istemlerinin büyük bir kusuru var. Asıl söylenmesi gereken *konmamış*. Eğer bu on istemin hepsi kabul edilseydi, kuşkusuz, başlıca temel istemi sonuca vardırmak için çeşitli araçlara sahip olmuş olurduk, ama bu temel siyasal istemin kendisine varmış olmazdık. (*Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi*, Sol yay: s. 81)

Engels, Sosyal Demokrasi'nin siyasal isteklerinde "temel nokta"nın ne olduğunun açıklanmasına duyulan ivedi gereksinmeyi, "Sosyal Demokrat basının büyük bölümünde var olan oportünizmi" imleyerek kanıtlamaktadır. Sonra da şöyle devam etmektedir:

> Şu anda, nazik, ama temel olan bu noktalar nelerdir?
>
> *Birincisi.* - Kesinliği açık olan bir şey varsa, o da, partimizin ve işçi sınıfının egemen duruma, ancak demokratik cumhuriyet biçimi altında gelebileceğidir. Hatta, demokratik cumhuriyet, büyük Fransız Devrimi'nin gösterdiği gibi, proletarya diktatörlüğünün özgül biçimidir de. Örneğin Miquel'm yaptığı gibi, en iyi adamlarımızm bir imparatorun altında bakan olmasının akla sığar bir şey olmadığı çok açık değil mi?
>
> Cumhuriyet istemini programa doğrudan koymak, hukuksal bakımdan olanaksız gibi görülmektedir, oysa bu, Fransa'da,

Louis-Philippe zamanında yapılabildi, ve bugün de İtalya'da yapılmaktadır. Ama bugün Almanya'da açıkça cumhuriyetçi bir parti programının kaleme alınmasının olanaksız oluşu, bu ülkede barışçı yoldan bir cumhuriyet kurulabileceğinin, ve yalnızca cumhuriyet değil, bir komünist toplum yaratılabileceğinin, ne büyük bir yanılsama olduğunu kanıtlar.

Bununla birlikte, zorunluluk karşısında gene de cumhuriyet sorunu, susarak geçilebilir. Ama bence programda yeralması gereken ve yeralması olanaklı olan şey, bütün siyasal iktidarın halkın temsilcilerinin elinde toplanması istemidir. Daha ileri gidilmek istenmiyorsa, şimdilik, bu kadarı yeterli olabilir. (*Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi*, Sol Yayınları, s. 83)

İkincisi. - Almanya'nın yeniden kurulması...

Demek ki, üniter cumhuriyet...

Bütün bunlardan, programa fazla bir şey aktarmak olanaklı değildir. Bunun sözünü ediyorsam, bu, böyle şeylerin söylenmesine izin olmayan Almanya'da durumun özelliğini belirtmek ve aynı zamanda böyle bir durumu, komünist toplum biçimine yasal yoldan sokmak isteyenlerin ne ölçüde hayale kapıldıklarını göstermek içindir. Ve aynı zamanda, partinin yönetim komitesine, doğrudan halk tarafından yasama ve parasız adaletin dışında, başka önemli siyasal sorunların olduğunu anımsatmak içindir de; sonuç olarak bu olmasa da biz ilerleriz. Genel güvensizlik gözönüne alınırsa, bu sorunlar birdenbire günün en yakıcı sorunları haline gelebilir, biz bunları aramızda tartışmazsak, bu konularda görüş birliğine varmazsak, o zaman ne duruma düşeriz? (*Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi*, Sol Yayınları, s. 83-85)]

Engels'in Parti programında "büyük bir hata" gördüğünü görüyoruz: Bir cumhuriyet isteğini içermemektedir; bunun nedeni, bu gibi konuların söz konusu olmadığı Almanya'dan söz ediliyor olmasıdır. Görülebilir tedirginlik ve kaygılardan ötürü ekşi elmayı ısırmaya ve "gene de" bir cumhuriyet isteğinin "yanından dolanma"ya karar vermiştir. Ancak *bir cum-*

huriyet sloganının parti basınında tartışılması konusunda esas olan kendinin yetersiz olduğunu açıklamış olmasıdır:

> Bunun dışında, programda yukarda incelediğim noktalarla ilgili başka istemlerin de formüle edilip edilemeyeceğini benim buradan kestirmem, sizin oradan belirlemenizden daha zordur. Ama bu sorunların, parti içinde çok gecikmeden tartışılması iyi olur. (*Gotha ve Erfurt Programının Eleştirisi*, Sol Yayınları, s. 85)[7]

Bir cumhuriyet ajitasyonun gerekliliğine ilişkin tartışmayı, "bugüne kadar parti tarafından hep reddedildiği" ileri sürülen "tamamıyla yeni bir ajitasyon" olduğundan, *Neue Zeit*'da yasakladığında Friedrich Engels'in *bu* "siyasal vasiyeti"ni Yoldaş Kautsky'nin özel olarak böyle yorumladığını varsayalım.

Marx'a gelince, Gotha Programı'nın Eleştirisi'nde, programın en önündeki siyasal talebin bir cumhuriyet olduğu açıkça yer almazsa, demokratik ayrıntılara ilişkin bütün öbür isteklerin de içerilmemesini söylemeye kadar gitmiştir. Gotha Programı konusunda şunları yazmıştır:

> Programın politik talepleri, herkesin bildiği eski demokratik teraneden daha fazlasını içermiyor: genel oy hakkı, doğrudan yasama, halk adaleti, halk milisi vb...
>
> Ama bir şey unutulmuştur. Alman İşçi Partisi, "bugünkü ulusal devlet" içersinde, yani kendi devleti, Prusya-Almanya İmparatorluğu içersinde hareket ettiğini... açıkça ifade ettiğine göre, şu en önemli noktanın unutulmaması gerekirdi: Bütün bu güzel küçük şeyler, halk egemenliği denen şeyin tanınmasına dayanır ve dolayısıyla ancak demokratik bir cumhuriyette yerleri vardır.
>
> Fransız işçilerinin, Louis-Philippe ve Louis Napoleon zamanında programlarına yazdıkları demokratik cumhuriyet isteminin ileri sürülmesine cesaret edilemediğine göre —ve koşul-

[7] *Neue Zeit*, 20, 1, s. 11-12 (RL). Bkz. Engels, "Bkz. 1891 Sosyal-Demokrat Program Tasarısını Eleştirisi", Sol Yayınları, s. 74-86.

lar ihtiyatlı olmayı gerektirdiğinden bu akıllıcadır— [dikkat: Marx bunu Tessendorf[8] döneminden otuz beş yıl önce, yaklaşmakta olan Anti-sosyalist Yasa'nın[9] gölgesinde yazmıştır – R.L.], parlamenter biçimlerle süslenmiş ve şimdiden burjuvazinin etkisi altında olduğu halde feodalizm karışımı ile gizlenmiş, bürokratik olarak yontulmuş, askeri bir despotizmden ve bir polis devletinden başka bir şey olmayan bir devletten, ancak demokratik bir cumhuriyette anlamı olan şeyleri talep etmek kurnazlığına, ("dürüst" olmadığı gibi saygın da olmayan kurnazlığa) başvurulmamalıydı; (ve sonra bu aynı devlete, bu talepleri kendisine "yasal yoldan" dayatabileceklerini sandıkları güvencesi verilmemeliydi).

Milenyumun demokratik cumhuriyette gerçekleştiğine inanan ve sınıflar arasındaki savaşımın bir sonuca ulaşılıncaya kadar burjuva toplumun bu sonal devlet biçimi altında verilmesi gerektiğinden kuşkusu olmayan vülger demokratlar bile, polisin izin verdiği ve mantığın izin vermediği sınırlar içine hapsedilmiş bu türden demokrasiciliğin yüz kat üstündedir.[10]

Marx *in puncto* [söz konusu] cumhuriyet ile ilgili olarak tamamıyla farklı bir dil kullanmaktadır. Anti-Sosyalist Yasa'nın yürürlüğe girmesinden kısa süre önce ve sonra, Engels gibi Marx da —Almanya'dan aldıkları güvenceye dayanarak— programda bir cumhuriyet isteğine resmi olarak belki de yer vermemenin daha iyi olacağını söylemektedir. Ancak bugün, çeyrek yüzyıl sonra, bu ajitasyon çalışması isteği (ki burada

---

[8] Hermann Tessendorf, 1873'ten 1879'a kadar Berlin polis savcısıydı.

[9] "Anti-Sosyalist Yasa" [Sozialistengesetz ya da tam adıyla *Gesetz gegen die gemeingefährlichen Bestrebungen der Sozialdemokratie*" (Sosyal Demokrasi'nin kamu düzeni için tehlikeli etkinliklerine karşı yasa) (ç.n.).] olarak da bilinen "Olağanüstü Güç Yasası", Almanya'da 1878'den 1890'a kadar yürürlükte kalmıştır. Yasayla konuşma, basın ve örgütlenme özgürlüklerine ciddi sınırlamalar getirilmiştir.

[10] *Neue Zeit*, 9. 1, s. 573 (RL). Bkz. Marx, *Gotha Programının Eleştirisi*, Sol Yayınları, s. 36-37.

ilgilendiğimiz yalnızca budur) "tamamıyla yeni" ve duyulmamış bir şey olmaktadır –muhakkak ki, ikisinin de düşleyemeyeceği bir şeydir.

Kuşkusuz, Yoldaş Kautsky, *Neue Zeit*'da bir cumhuriyetin propagandasını zaten yapmış olduğuna değinmektedir; ama benim şimdi zarar verici biçimde yaptığımdan "çok farklı" bir biçimde. O, konuyu benden çok daha iyi bilmektedir: Bu durumda belleğim beni yanıltmaktadır. Ancak bu konuda esas olan, uygulamada yapılması gerekenlerin yapılmadığına ilişkin olarak son olaylardan çok daha kesin kanıt gerekmiyor mu? Prusya kraliyet bütçesinin[11] artırılması, bir kez daha Parti'ye düşünülebilecek en güzel olanağı sunduğu gibi, bir cumhuriyet sloganını yüksek sesle ve açıkça dillendirme ve propagandasını yapma görevini de yadsınamaz biçimde onun önüne koydu. Oy hakkı tasarısının rezil sonundan sonra bu hükümet tasarısının küstahça meydan okuması, monarşinin siyasal işlevinin ve Prusya-Almanya'daki kişisel yetkesinin gözler önüne serilmesiyle, militarizm, marinizm ve toplumsal-siyasal durgunluk ile ilişkisi vurgulanarak, "insan güruhu" ve "hoşaf kâsesi"* üzerine ünlü "konuşmalar" ve "değinmeler", "cezaevleri yasa tasarısı"[12] hatırlatılarak, bütün Alman emperyal karşı-devriminin görünür yüzünün monarşi olduğu ortaya çıkarılarak, kayıtsız koşulsuz yanıtlanmalıydı.

Bütün burjuva partilerinin tasarıyı Bizanscvari ele alma konusundaki dokunaklı görüş birliği, bir kere daha açıkça göstermiştir ki, günümüzün Almanya'sında bir cumhuriyet sloganı

---

[11] Haziran 1910'da Prusya alt meclisinden geçen, Prusya krallığına ödenen paraları çok artıran bir tasarıya göndermedir.

* "Prusya Kralı ve Almanya Kayzeri" sıfatlarını taşıyan II. Wilhelm'in konuşmalarında kullanmış olduğu, örneğin, işçiler ile ilgili yasanın görüşülmesi sırasında "hoşaf kâsesi dolu" demesi gibi, nitelemelerdir; (ç.n.).

[12] 1899'da, hükümetin desteklediği, Reichstag'da reddedilen, örgütlenme ve grev hakkının kaldırılmasını öneren bir tasarıya göndermedir.

sınıfsal bölünmenin belirleyici sözcüğü, sınıf mücadelesinin sloganı olmuştur. Bunlara ilişkin *Neue Zeit*'da ya da *Vorwärts*'de hiçbir şey bulunmamaktadır. Kraliyet bütçesindeki artışın siyasal yönüne değinilmemiş, mali bir sorun, Hohenzollern ailesinin gelirine ilişkin bir konu olarak ele alınmış, bir miktar espriyle geçiştirilmiştir. Ancak önde gelen iki yayınımızda da bir heceyle bile cumhuriyetten söz edilmemiştir.

Yoldaş Kautsky, Marx'ı benden çok daha iyi bilen biridir; Marx'ın *bu* "kurnazlıklar"ın ve "polisin izin verdiği ve mantığın kabul etmediği sınırlar içine hapsedilmiş" *bu* tür cumhuriyetçiliğin başına hangi sıfatları koyduğunu benden çok daha iyi bilmelidir.

Bu nedenle, Yoldaş Kautsky, *Neue Zei*'ın editörleri "kötü davrandıkları" için "yakındığımı" söylediğinde yanılmaktadır. Kendisine kötü davrananın yalnızca Yoldaş Kautsky olduğunu düşünüyorum.

II

Gelelim kitle grevine. Prusya'daki son oy hakkı kampanyasında, genel grev sloganına karşı beklenmeyen tavrını açıklarken Yoldaş Kautsky iki strateji üzerine tam bir kuram yaratmıştı: "Devirme stratejisi" ve "yıpratma stratejisi". Şimdi Yoldaş Kautsky bir adım daha ileri gitmiş ve Rusya ile Almanya'daki siyasal kitle grevlerinin koşulları üzerine bir başka yeni kuramı *ad hoc* ortaya çıkarmıştır.

Tarihsel örneklerin yanıltıcılığına ve gereken özen gösterilmezse, tarihte bütün stratejiler, yöntemler, amaçlar, kurumlar ve genel olarak bu dünyaya ait şeylere nasıl uygun gerekçeler bulunabileceğine ilişkin genel açıklamayla başlamaktadır. İlk bakışta kapsamı ve genellemesi zararsız olan bu gözlemler, iş şu biçimlendirmeye geldiğinde zararsız olmanın ötesine geçen bir eğilim ve amaç ortaya koymaktadır: "Devrimci örnekler çağrıştırdığında özellikle tehlikeli"dir. Bir ölçü-

de Yoldaş Frohme'nin[13] babacan öğütlerinden kalma bu uyarılar özellikle [1905] Rus Devrimi'ne yöneliktir. Arkasından Rusya ile Almanya'yı tamamıyla birbirinin antitezi olarak göstermeye ve kanıtlamaya çalışan bir kuram gelmektedir: Genel grev koşullarının olduğu Rusya ve olmadığı Almanya.

Rusya'da, dünyanın en zayıf hükümeti bulunmaktadır, Almanya'da ise en güçlüsü; Rusya, küçük bir Asya ülkesiyle savaşta başarısız olmuştur, Almanya ise "dünyanın en büyük güçlerine karşı neredeyse bir yüzyıldır sürekli zafer kazanmıştır." Rusya'da ekonomik geri kalmışlık ve 1905'e kadar Çarın tanrı olduğuna inanan köylülük vardır; Almanya'nın ekonomik gelişmişlik düzeyi çok yüksektir ve onunla birlikte, çalışan kitleleri en acımasız şiddetle bastıran kartellerin birleşik gücü bulunmaktadır. Rusya'da siyasal özgürlüğün zerresi yoktur, Almanya'da ise, işçilere "güvenli" protesto ve mücadele yolları sağlayan siyasal özgürlükler vardır ve bu nedenle de "örgütlenme, toplantılar, basın ve her türlü seçim onları tamamıyla ilgilendirmektedir". Bu karşıtlıkların sonucu şudur: Rusya'da grev, proletaryanın mücadelesinin tek olası yoluydu, bu nedenle de, plansız ve etkisiz olsa bile grevin kendisi bir zaferdi; ayrıca, grev yasak olduğundan, her grev başlı başına siyasal bir eylemdi. Öte yandan, Batı Avrupa'da —burada Almanya örneği bütün Batı Avrupaya'ya yaygınlaştırılmaktadır— bu tür "biçimsiz, ilkel grevler"in zamanı çoktan geçmişti; burada ancak olumlu bir sonuç beklenebiliyorsa greve gidilirdi.

Bütün bunlardan çıkartılacak olan, ekonomik ve siyasal eylemlerin, gösterilerin ve çarpışmaların sürekli değiştiği ve birbirlerinin yerini aldığı genel grevlerin o uzun devrimci süreci, Rusya'nın geri kalmışlığının özel bir sonucudur. Batı Avru-

---

[13] "Yoldaş Frohme", reformcu bir Sosyal Demokrat ve Reichstag'da milletvekili olan Karl Frohme'dir. En ünlü çalışması *Die Entwicklung der Eigentums-Verhältnisse* (Bockenheim, 1884)'dir.

pa'da, özellikle de Almanya'da, Rusya'daki gibi bir kitlesel gösteri grevi bile çok zor, neredeyse olanak dışıdır; "yarım yüzyıllık sosyalist harekete karşın değil, ondan ötürü." Siyasal genel grev, bir mücadele aracı olarak ancak tek bir nihai savaşta "ölümüne" kullanılabilir; bu nedenle de proletarya için bir ölüm kalım sorunudur.

Yoldaş Kautsky'nin Rusya'daki koşullara ilişkin tanımlamasının, birçok önemli noktada gerçeğin tamamıyla tersine çevrilmesi olduğuna geçerken değinmek isterim. Örneğin, Rusya'da köylülük durup dururken birden 1905'te ayaklanmamıştır. Serflerin sözde 1861'deki özgürleşmelerinden başlayarak, 1885 ile 1895 arasındaki kısa bir duralama dışında, köylü ayaklanmaları, toprak sahiplerine karşı ayaklanmaların yanı sıra hükümet organlarına karşı şiddetli direnişler olarak da Rusya'nın tarihinde kızıl bir tehlike gibi baş göstermişlerdi. Bu nedenle de İçişleri Bakanı, bütün Rusya'daki köylülüğü sıkıyönetim altına sokan 1898 tarihli ünlü genelgeyi çıkartmıştı. 1905'te yeni ve ayrıksı olan, köylü kitlelerin sürekli ayaklanmalarının ilk kez kent proletaryasının bilinçli bir amacı olan, devrimci sınıfsal eylemlerine eşlik etmesi ve onları bütünlemesi anlamında siyasal ve devrimci bir anlam kazanmış olmasıdır.

Daha da ters yüz edilen, Yoldaş Kautsky'nin sorunun esas noktasını, Rus proletaryasının grev ve genel grev eylemlerini algılayışıdır. Rus işçilerinin, herhangi bir amacı, planı olmayan, isteklerde bulunmayan ve "kesin başarı" öngörmeyen, şaşkın, grev yapmış olmak için greve çıkılan, karışık, "biçimsiz, ilkel grevler" tablosunun tam da parıltılı bir fantezi olmasıdır. Devrimci süreçte yapılan grevler, ücretlerde çok önemli bir artış sağlamışlardı; daha da önemlisi, işgününü, neredeyse genel olarak on, birçok yerde de dokuz saate indirmiş olmalarıdır. St. Petersburg'da, sekiz saatlik işgünü için haftalaca inatla mücadele etmişlerdi. Örgütlenme hakkını sadece işçiler için değil, devletin posta ve demiryolu çalışanları için de elde etmişler ve kar-

şı-devrim üstünlük sağlayıncaya kadar da bu hakkı bütün saldırılara karşı savunmuşlardır. İşverenlerin hükümranlığını kırmış, birçok büyük işletmede, çalışma koşullarının düzenlenmesi için işçi komiteleri oluşturmuşlardı. Parça başına çalışmayı, evde çalışmayı, gece çalışmasını, fabrikalarda verilen cezaları ortadan kaldırmayı ve pazar tatilini elde etmeyi görevleri bilmişlerdi.

Umut veren sendikaların kısa sürede hemen hemen bütün sanayilerde coşku, güvenilir yönetim, kasa dairesi, ana sözleşmeler ve etkili bir sendika basını ile birlikte boy attığı —devasa İmparatorluk'taki hareketin tamamını birleşik bir yönetim altında toplayan ünlü St. Petersburg İşçi Temsilcileri Konseyi gibi bir oluşumu ortaya çıkaran— Rusya'daki bu grevler ve genel grevler, yüreklilikleri, güçleri, sınıf dayanışmaları, kararlılıkları, maddi kazanımları, ilerici amaçları ve örgütsel sonuçları bakımından hiç de "biçimsiz ve ilkel" değillerdi; rahatlıkla "Batı Avrupa" sendikal hareketinin yanına yerleştirilebilirlerdi. Devrimin püskürtülmesinden bu yana, siyasal kazanımların yanı sıra ekonomik kazanımların birçoğunun da adım adım yitirildiğini kabul ediyorum. Ancak bu, devrim sürdüğü sürece grevlerin gösterdikleri özellikleri değiştirmez.

"Örgütlü olmayan", bu nedenle de "plansız" olan bu ekonomik, kısmi ve yerel uzlaşmazlıklar, sürekli, genel siyasal ve devrimci kitle grevlerinin içinde "kendiliğinden" büyümüş, devrimci koşullardan ve kitlelerin sınıf dayanışmasının gizil enerjisinden ötürü de başka yerel eylemler boy atmıştır. Böyle bir genel siyasal-devrimci eylemin süreci ve hemen elde edilen sonuçları —kitlesel hareketlerde ve fırtınalı günlerde hep olduğu üzere— ne "örgütlü"ydü ne de ilkel. Ancak biri kalkıp da, Yoldaş Kautsky gibi, grevlerin ve "akılcı grev yönetimi"nin ilerici niteliğini hemen elde ettikleri başarılarla ölçecek olursa, Rusya'da grevlerin sürdüğü uzun dönemde, devrimin birkaç yılı içinde elde ettikleri ekonomik, toplumsal ve siyasal kazanımların Almanya'daki sendikal hareketin varlığını sürdürdü-

ğü kırk yıl içinde elde ettiğinden görece daha büyük olduğu görülür. Ve bunların hepsi Rus proletaryasının ne özel bir kahramanlığıdır ne de özel bir dehasıdır; tamamen bir devrimci dönemin hızlı yürüyüşünün burjuva parlamentarizminin çerçevesi içinde yavaş adımlar atan sessiz gelişmeye üstünlüğüdür.

Yoldaş Kautsky'nin, *Toplumsal Devrim*'de (2. baskı, s. 63) söylediği üzere:

> Bu "devrimci romantizm"e karşı sık sık dile getirilen sadece bir itiraz daha kaldı: Rusya'daki koşullar bize, Batı Avrupa ile ilgili hiçbir şey kanıtlamaz; çünkü koşullarımız temelden farklıdır.
>
> Elbette ki, koşullarm neden farklı olduklarını bilmiyorum; öte yandan, çok da abartılmamaları gerekir. Yoldaş Luxemburg'un son broşürü, Rus işçi sınıfının hiç de genellikle düşünüldüğü kadar zayıf, kazanımlarının da az olmadığını göstermektedir. Nasıl İngiliz işçileri Alman işçilerine baktıklarında geri kalmış bir sınıf görmekten vazgeçmişlerse, bizim de Almanya'dan Ruslara aynı biçimde bakmaktan vazgeçmemiz gerekmektedir.

Dahası da var:

> Bugün İngiliz işçileri, siyasal bir öğe olarak, ekonomik açıdan daha geri ve siyasal açıdan daha az özgür Avrupa ülkelerindeki, mesela Rusya'daki işçilerden daha zayıftırlar. Ruslara büyük pratik güçlerini veren, o canlı devrimci bilinçtir; İngilizleri gerçek siyasette sıfırlaştıran da, devrimden vazgeçmeleri, yakın çıkarlarını göz ardı etmeleri, sözüm ona "siyasal gerçekçilikleri"dir.[14]

---

[14] *The Social Revolution* adıyla A. M. ve Maywood Simons tarafından çevrilen İngilizce baskı (Chicago: Charles Kerr&Co, 1902), 1902'deki ilk Almanca baskısına dayanmaktadır. İlk baskısı 1905 Devrimi'nden önce yayınlandığından, Luxemburg'un alıntıladığı parça bulunmamaktadır. 1911'deki üçüncü Almanca baskıda (*Die Soziale Revolution* [Berlin: Verlag

Ancak şimdi Rusya'daki koşulları bir yana bırakalım ve Yoldaş Kautsky'nin Prusya-Almanya'daki koşulları tanımlamasına dönelim. Söylemesi garip ama burada da şaşırtıcı şeyler öğrendik. Örneğin, şimdiye kadar, Doğu Elbe* Junkerliğinin, Prusya'nın "en güçlü çağdaş hükümet"e sahip olduğu görüşünü yücelterek yaşama ayrıcalığı varmış. Sosyal Demokrasi, nasıl olur da, "parlamenter biçimlerle bezenmiş, feodal öğelerle karıştırılmış, açıkça burjuvazinin etkisi altında bulunan, bürokrasi tarafından tezgâhlanmış, polisin gözetimindeki askeri despotizmden başka bir şey olmayan" bir hükümeti bütün ciddiyetiyle "en güçlü" olduğunu kabul eder –bunu anlamakta zorlanıyorum. Sefilliğin o aptalca resmi: Bethmann-Hollweg "kabinesi": İliğine kadar karşı devrimci, bu nedenle bir planı ya da siyaset doğrultusu olmayan, devlet adamları yerine dalkavuklar ve bürokratların bulunduğu, saçmasapan zikzakları olan, içinde sıradan bir Junker hizbi ile saray kalabalığının sayısız entrikalarının cirit attığı, dış siyaseti, öngörüden nasibini almamış kişisel yetkenin oyun topuna dönmüş, daha birkaç yıl önce "dünyadaki en zayıf hükümet"in, rezil çizme parlatıcısının hükümeti; çok büyük bölümü Sosyal Demokratlardan oluşan, aptalca eğitime tabi tutulan, askerleri dünyada en kötü muamele gören bir orduya dayanan Rus Çarlığı: Bu da "en güçlü çağdaş hükümet"! Ne olursa olsun, bugüne kadar bir hükümetin "gücü"nün geriliğinden, kültüre duyduğu nefretten, "ölü itaati"nden ve polisten kaynaklandığını anlamayı beceremeyen tarihin maddeci kavranışına eşsiz bir katkı.

Dahası, Yoldaş Kautsky bu "en güçlü hükümet" için başka şeyler de yaptı; "Dünyanın en büyük güçlerine karşı neredey-

---

Buchhandlung Vorwärts]) Kautsky, Luxemburg'un pozisyonunu öven satırı çıkartmıştır.

* İkinci Dünya Savaşı'na kadar, Alman İmparatorluğu'nun, Elbe Nehri'nin öbür yanındaki topraklarına verilen gayri resmi addır (ç.n.).

se bir yüzyıldır sürekli zaferler kazanmıştır" diyerek de yaltaklandı. Eski askerlerin derneklerinde, bugüne kadar yalnızca 1870'in "şanlı seferi" ile günlerini geçirdiler. Yoldaş Kautsky, kendi şanlı Prusya "yüzyılı"nı kurgulamaya Yena'daki kıyımı da eklemiş görünüyor —Ve elbette, Kont Waldersee'mizin yönettiği Çin'deki Hunn Seferi[15] ile Trotha'nın Kalahari'de Hottentot kadın ve çocuklarına karşı kazandığı zaferi de.[16]

Ancak Yoldaş Kautsky'nin, Aralık 1906'daki o güzelim makalesinde, "İmparatorluğun Durumu"nda, uzun ve ayrıntılı betimlemesinin sonunda söylediği üzere:

> İmparatorluğun başındaki dışa dönük parıltılı durumu şimdiki durumuyla karşılaştırıldığında, miras kalan güç ve saygınlığın bu kadar çabuk çarçur edildiği asla görülmemiştir... Alman İmparatorluğu'nun tarihinde, dünyadaki konumu hiçbir zaman böylesine zayıf olmamıştır; hiçbir Alman hükümeti de şimdi olduğundan çok düşüncesizce ve bilerek ateşle oynamamıştır.[17]

Elbette, o sırada 1907'deki seçimlerde bizleri bekleyen parıltılı seçim zaferinin[18] ve Yoldaş Kautsky'ye göre, ardından

---

[15] Albert Graf von Waldersee (1832-1904), 1899'da Çin'de meydana gelen anti-emperyalist I Ho Ch'uan Ayaklanması'nı (Boxer Ayaklanması) bastıran Alman Genelkurmay Başkanı'dır.

[16] Herero ve Nama (bir Kloikhoi halkı) Namibya'daki yerli etnik gruplardır; "Hottentot", Kloikhoi'lerin hepsi için kullanılan aşağılayıcı Afrikalı addır. Herero ve Nama, on dokuzuncu yüzyılın başlarında, Alman işgali ve sömürgeleştirmesine direndiklerinde, General Lothar von Trotha'nın (1848-1920) askerleri onlardan on binlercesini öldürerek, Alman emperyalizmi tarafından neredeyse yok edilmişlerdir. Herero ve Namin halklarını yok etme itkisi Hitler'in daha sonra Yahudileri yok etme itkisine örnek oluşturmuştur.

[17] "Die Situation des Reiches", *Neue Zeit*, 25, 1, Aralık 1906, s. 427 **(RL)**.

[18] 1907'deki Reichstag seçimleri sırasında, Şansölye Bernhard von Bülow kampanyasını emperyalist bir platformda yürütmüş ve Sosyal Demokratları ihanetle suçlamıştır. Seçimde SPD 38 sandalye yitirmiştir.

gelmesi kaçınılmaz olan kargaşanın cilalanması gerekmekteydi, aynen şimdi önümüzdeki Reichstag seçiminde kaçınılmaz olarak yapmak zorunda kalacağı gibi.

Öte yandan, Almanya ile Batı Avrupa'nın ekonomik ve siyasal koşullarını tanımlamasından, Yoldaş Kautsky öyle bir grev siyaseti çıkartıyor ki, bu —gerçek ile karşılaştırıldığında— insanı hayretler içinde bırakan bir fanteziden başka bir şey değildir. "Almanya'daki —ve bir bütün olarak Batı Avrupa'daki— işçiler" diyor Yoldaş Kautsky, "ancak *kesin başarı* görüyorlarsa bir mücadele aracı olarak greve gitmektedirler; böyle bir başarı gözükmüyorsa, grevin amacı ortadan kalkmaktadır." Yoldaş Kautsky, bu buluşuyla Alman ve "Batı Avrupa" sendikalarına karşı acı bir yargıda bulunmaktadır. Peki, Almanya'daki grev istatistikleri bize ne göstermektedir? 1890 ile 1908 arasında 19.766 grev ve lokavt olmuştur; bunun tam dörtte biri (yüzde 25,2) tamamıyla başarısız olmuştur; dörtte bire yakını (yüzde 22,5) kısmen başarılı, yarısından çoğu (yüzde 49,5) ise tümüyle başarılı olmuştur.[19]

Bu istatistikler de, kartellerde olduğu gibi işçi örgütlerinin etkin gelişmesi konusunda da Yoldaş Kautsky'nin kuramını yalanlamaktadır: "Bu örgütler arasındaki mücadele sonuçta daha merkeziyetçileşerek ve yoğunlaşarak gelişmiştir" ve "*sıklıkları azalmıştır.*" 1890'dan 1899'a kadarki on yıl içinde Almanya'da toplam 3.722 grev ve lokavt olmuştur; 1900 ile 1908 arasındaki dokuz yılda, hem kartellerin, hem de sendikaların büyük gelişme gösterdiği bir zamandaki rakam ise 15.994'tür. "Sıklıkları azalan" grevler bu kadar sınırlıdır: Son on yıl içinde sayıca dört kat artmışlardır. Önceki dönemde greve katılan işçi sayısı 425.142 iken, son dokuz yılda 1.709.415

---

[19] *Correspondenzblatt der Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands* [Alman Sendikaları Genel Komisyonu'nun İletişim Bülteni], 1909, No. 7. Statistische Beilage [İstatistik Ek] (RL).

olmuştur. Gene dört kat çok ve grev başına da ortalama aynı sayıda katılım.

Yoldaş Kautsky'nin şemasına göre, Almanya'daki sendikaların bu mücadelelerinin dörtte biri ile yarısının "amacı başarısız olmuş"tu. Ancak sendikal çalışma yapan her ajitatörün bildiği üzere, maddi kazanım anlamında "kesin başarı" ekonomik mücadelenin tek amacı, tek belirleyici boyutu değildir, olamaz da. Tersine, "Batı Avrupa'daki" sendikalar, mücadeleyi sınırlı bir "kesin başarı"ya ulaştırabilmek için adım adım ilerlemek zorunda kalırlar. Salt savunmaya yönelik grevler konusundaki istatistiklerin de özellikle gösterdiği üzere, Almanya'da son on dokuz yıl içinde yapılan grevlerin yüzde 32,5'i tam bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylesine "başarısız" olan grevlerin "amaçsız" oldukları söylenemez; tersine, işçilerin yaşam düzeylerini savunmak, işçilerin mücadele azmini korumak, işverenlerin gelecekteki saldırılarını engellemek açısından yaşamın doğrudan bir gerekliliğidir ve bunlar, Almanya'daki sendikaların uygulamalarının başlıca temel kurallarıdır.

Ayrıca, "Batı Avrupa'daki" grevlerin, maddi kazanımlarda "kesin başarı"nın yanı sıra ve başarı *olmadan* da, sendikal *örgütlenme*nin başlama noktaları olma gibi belki de en önemli sonuçları söz konusudur; özellikle de geri kalmış yerlerde ve örgütlenmenin zor olduğu işkollarında her seferinde sendikaların kurulmasına yaklaşan bu tür "başarısız" ve "düşüncesiz" grevler daha çoktur. Büyük Crimmitschau grevinde Vogtland dokuma işçilerinin mücadelelerinin ve katlandıkları acıların tarihi en ünlü bölümü oluşturur* ve bu konudaki tek tanıklık

---

* Almanya'da, Saksonya'da yaklaşık 8.000 dokuma işçisi, on saatlik işgünü ve ücret artışı istekleriyle greve gitmişlerdir. Grev kısa sürede siyasal bir nitelik kazanmış, işverenlerin grevi bastırma/kırma yolundaki bütün girişimleri işçilerin daha da bilenmeleri ile sonuçlanmıştır. 22 Ağustos

da değildir.[20] Yoldaş Kautsky'nin şimdi ortaya koyduğu "strateji", bırakın büyük bir siyasal eyleme yöneltmeyi, olağan bir sendikal harekette bile aciz kalır.

Ancak Yoldaş Kautsky'nin "Batı Avrupa'daki grevler"e ilişkin yukarıdaki şemasında, aslında tam da ekonomik mücadelenin genel grev sorununu, bizim asıl konumuzu ortaya çıkardığı noktada şaşırtıcı bir başka boşluk daha vardır; o da, pek bir "plan"ı olmayan, uzun ve şiddetli grevlerin, tam da "Batı Avrupa'da", sömürülen büyük proleter kitlelerin sermayenin ya da kapitalist devletin yoğunlaşmış egemenliğine karşı çıktığı bölgelerde, durdurulamaz bir fırtına gibi ortaya çıktığı olgusunu bu şemanın tamamıyla dışlamış olmasıdır: "Sıklıkları azalarak" değil daha sık gelişen grevler; çoğunlukla "kesin başarı" olmadan sona eren grevler; ama buna karşın ya da daha çok bundan ötürü, doğrudan siyasetin alanına yayılan, derindeki içsel çelişkilerin patlamaları olarak büyük önemi olan grevler. *Madencilerin* Almanya'da, İngiltere'de, Fransa'da, Amerika'daki dönemsel büyük grevleri; İtalya ile Galiçya'da olduğu üzere, *tarım işçilerinin* kendiliğinden gelişen genel grevleri; *demiryolu işçilerinin* bir gün o ülkede, bir gün bu ülkede patlak veren grevleridir bunlar.

Yoldaş Kautsky'nin, 1905'te Ruhr Havzası'ndaki "Madenciler Grevinin Dersleri" [Die Lehren des Bergarbeiterstreiks] adlı o çok güzel makalesinde söylediği gibi:

> Ancak bu yolla madenciler için önemli gelişmeler elde edilebilir. Maden sahiplerine karşı grev ümitsiz hale gelmiştir: Bu andan sonra grev siyasallaşma doğrultusunda gelişmelidir; istek-

---

1903'ten 18 Ocak 1904'e kadar süren, Alman İmparatorluğu'nun bu en büyük ve en uzun süreli grevi bütün ülkeyi etkilemiştir (ç.n.).

[20] Binlerce dokuma işçisinin katıldığı Crimmitschau grevi Ağustos 1903'de olmuştur. Reformcu sendika önderleri, müdahalede bulunarak Ocak 1904'de grevi zorla sonlandırmışlardır; işçiler de aslında hiçbir şey kazanmamıştır.

leri, taktikleri, yasa koyucuyu harekete geçirmeyi göz önüne almalıdır...

Ve Yoldaş Kautsky devam eder:

> Bu yeni sendika taktiği, sendika ile siyasal eylemi birleştiren *siyasal grev*, madencilerin gerçekleştirebilecekleri olası tek şeydir; gerek sendikal, gerek parlamenter eylemi yeniden canlandırabilecek, her ikisine de kavgacılığı yükseltecek güç verecek tek şey olduğu kesindir.

Belki de burada "siyasal eylem"den siyasal genel grevi değil de parlamenter eylemi anlamamız gerekmektedir. Ancak Yoldaş Kautsky bütün kuşkuları ortadan kaldırmakta, açıklıkla belirtmektedir:

> Ancak mücadeleci proletaryanın büyük, kararlı eylemleri gittikçe daha çok artarak siyasal grevin değişik türlerine yönelecektir. Ve pratik, kuramı hızla aşıp geçecektir. Bizler siyasal grevi tartışır, kuramsal çerçevesini ve doğrulanmasını araştırırken, kitlelerin kendiliğinden harekete geçmesi sonucu, birbiri peşi sıra muazzam siyasal kitle grevleri çıkacak ya da ister madenciler, Rusya'daki proletarya, ister İtalyan tarım işçileri, demiryolu işçileri vb olsun, her kitle grevi bir siyasal eylem olacak, her büyük siyasal güç smaması bir genel greve dönüşecektir.[21]

Yoldaş Kautsky, 11 Mart 1905'te bunları yazıyordu.

Burada "kitlelerin kendiliğinden harekete geçmesi" ile sendika önderliğinin, ekonomik mücadele ile siyasal mücadelenin, kitle grevi ile devrimin, Rusya ile Batı Avrupa'nın en güzel biçimde iç içeliği, şemanın bütün bölümlerinin, şiddetli toplumsal fırtınalarm büyük bir döneminde canlı, karşılıklı ilişkileri söz konusudur.

---

[21] *Neue Zeit*, 23, 1, s. 780, 781 **(RL)**.

Anlaşılan "kuram" pratik kadar "hızlı ilerlemek" ile kalmamıştır; ne yazık ki, zaman zaman yuvarlanarak geri de gitmiştir.

III

Yoldaş Kautsky'nin Rusya ile Batı Avrupa üzerine en yeni kuramının olgusal temellerini kısaca inceledik. Ancak bu en son yaratıyla ilgili en önemli şey, devrimci Rusya ile parlamenter "Batı Avrupa" arasında mutlak bir çelişkinin varlığını ortaya çıkarmaya ve Rus devriminde siyasal genel grevlerin oynadıkları önemli rolü Rusya'nın ekonomik ve siyasal *geri kalmışlığına* bağlamaya yönelik genel eğilimdi.

Ancak Yoldaş Kautsky, çok şeyi kanıtladığından, karşı çıkılamaz bir konumda görüyor kendini. Bu durumda daha az olan şey kesinlikle daha çok olacaktı.

Öncelikle, Yoldaş Kautsky, şimdiki kuramının önceki "yıpratma kuramı"nı yıktığının farkında değildir. "Yıpratma kuramı"nın merkezinde, yaklaşmakta olan Reichstag seçimlerine göndermede bulunmaktadır. Benim bağışlanmaz hatam da şudur: Yoldaş Kautsky, gelecek yıl yapılacak Reichstag seçimlerinde kazanılacak o muazzam zaferin kitle grevini zorunlu ve elverişli kılacak "yepyeni bir durum" yaratacağından söz ederken, kitle grevinin Prusya'da sürdürülmekte olan oy hakkı için ileri sürüldüğünü sanmıştım. Ancak şimdi Yoldaş Kautsky, istenebilecek açıklıkta belirtmiştir ki, Almanya'da —ve elbette bütün Batı Avrupa'da— siyasal grevler için gerekli koşullar hiç yoktur. "Çünkü sosyalist hareketin, Sosyal Demokrat örgütlenmelerin ve siyasal özgürlüğün yarım yüzyılı"ndan ötürü, Rusya'da olduğu kapsam ve itkide basit kitlesel gösteri grevleri bile Batı Avrupa'da neredeyse olanaksız hale gelmiştir.

Eğer böyleyse, o zaman Reichstag seçimlerinden sonra da kitle grevi olasılığı epey sorunludur. Kitle grevini Almanya'da mutlak biçimde olanaksız kılan bütün koşullar —en güçlü çağ-

daş hükümet ve parıldayan saygınlığı, devlet çalışanlarının ölü sessizlikleri, kartellerinin sarsılamaz gücü, proletaryanın siyasal yalnızlığı—, bunların hepsi, gelecek yıla kadar birdenbire ortadan kalkmayacaktır. Siyasal kitle grevine karşı ortaya konan gerekçeler, "yıpratma kuramı"nın gerektirdiği gibi, şu anki durumda bulunmayıp, "Batı Avrupa'nın" çok gelişmiş düzeydeki ekonomik ve siyasal yaşamının, "yarım yüzyıllık sosyalist aydınlanmanın ve siyasal özgürlüğün" doğrudan sonucuysa, o zaman, bir kitle grevi bekleyişinin gelecek yıl yapılacak Reichstag seçimlerinin sonrasına kadar ertelenmesi, "yıpratma stratejisi"nin gerçek içeriğini, Reichstag seçimlerinin övülmesini örten bir incir yaprağından başka bir şey olmayacaktır. İlk yanıtımda,[22] "yıpratma stratejisi"nin gerçekte "Parlamentarizmden Başka Bir Şey Olmadığı"nı göstermeye çalışmıştım. Şimdi Yoldaş Kautsky de kuramını ayrıntılandırarak bunu doğrulamaktadır.

Dahası var. Yoldaş Kautsky, kuşkusuz, büyük kitle grevi eylemini Reichstag seçimleri sonrasına ertelemektedir; ama aynı zamanda, şimdiki koşullarda siyasal kitle grevinin "her an" zorunlu olabileceğini de kabul etmelidir; çünkü "Alman İmparatorluğu'nun tarihinde, toplumsal, siyasal ve uluslararası çelişkiler hiçbir zaman şimdiki kadar gerilimli olmamıştır."[23] Ancak, genel olarak, "Batı Avrupa'nın", özellikle de Almanya'nın toplumsal koşulları ve tarihsel olgunluğu bugün bir kitle grevini olanaksız kılmaktaysa, nasıl olup da böyle bir eylem "her an" harekete geçirilebilecektir? Polisin acımasız bir tahriki, bir gösterideki kayım kitlelerin öfkesini ansızın yükseltebilir ve koşulları keskinleştirebilir; ama açıktır ki, Almanya'nın bütün ekonomik

---

[22] Rosa Luxemburg'un bir denemesine göndermedir: "Ermattung oder Kampf?", *Neue Zeit*, 28, 2, 1909/10, s. 257-266, 291-305.

[23] Karl Kautsky, "Was nun?", *Neue Zeit*, 28, 2, 15 Nisan 1910, s. 80.

ve siyasal yapısını ansızın altüst edecek o "büyük fırsat" olmayabilir.

Ancak, Yoldaş Kautsky şimdi bir başka yüzeysel şey daha ortaya koymaktadır. Almanya'daki genel ekonomik ve siyasal koşullar Rusya'daki gibi bir genel grev eylemini olanaksız kılacak gibiyse ve [1905] Rus Devrimi'ndeki genel grevlerin yaygınlığı Rusya'nın geri kalmışlığının özel bir sonucuysa, o zaman sadece Prusya'daki oy hakkı mücadelesi değil, Yena kararı da tartışma konusu olacaktır. Yena'daki parti kongresinin kararı, şimdiye kadar, hem burada, hem de ülke dışında çok önemli bir açıklama sayılmıştır; çünkü resmi olarak genel grevi Rus Devrimi'nin cephaneliğinden almış, bir siyasal mücadele aracı olarak Alınan Sosyal Demokrasisi'nin taktikleri arasına koymuştur. Aslında bu karar biçimsel olarak öyle düzenlenmiş ve birçok kişi tarafından öyle yorumlanmıştır ki, Sosyal Demokrasi ancak Reichstag seçimlerinde oy hakkına bir saldırı olması durumunda buna başvurulabileceğini açıklamak durumunda kalmıştır. Ancak anlaşılan Yoldaş Kautsky önceleri o biçimcilerden değildi; çünkü 1904'de, vurgulayarak şunları yazmıştı:

> Belçika örneğinden bir şey öğrendiysek eğer, o da Almanya'da bizim siyasal grev ilan etmek için belli bir zamanı, *örneğin Reichstag ile ilgili oy hakkına saldırı gibi bir olay* beklememizin ölümcül bir hata olacağıdır.[24]

Yena kararının asıl önemi bu biçimsel "yükümlülük" değil, Alman Sosyal Demokrasisi'nin, Rus Devrimi'nin ders ve örneklerini ilkesel olarak kabul etmiş olmasıdır. Partimizin Yena'daki toplantısına egemen olan Rus Devrimi'nin ruhuydu. Ancak şimdi Yoldaş Kautsky, Rus Devrimi'nde genel grevlerin oynadığı rolü Rusya'nın *geri kalmışlığı*na bağlar ve devrimci Rusya ile parlamenter "Batı Avrupa" arasında bir çelişki oluşturursa;

---

[24] "Allerhand Revolutionäres", *Neue Zeit*, 22, 1, s. 736. Vurgulamalar benimdir. **(RL)**.

devrimin örnek ve yöntemleri konusunda kesin uyarıda bulunursa —evet, hatta Rus Devrimi'nde proletaryanın yenik düşmesini, dolaylı olarak, "proletaryanın sonunda tükenmiş olması gerektiği" o görkemli genel grev eyleminin borç hanesine yazarsa— kısaca, Yoldaş Kautsky, açıkça "ne olursa olsun, devrim öncesindeki ve sonrasındaki Rus genel grev şeması Almanya'nın koşullarına uymaz" diye açıklarsa, o zaman *bu* bakış açısından çıkacak olan şey, Alman Sosyal Demokrasisi'nin, resmi, bir mücadele aracı olarak kitle grevini doğrudan Rus Devrimi'nden almasının inanılmaz bir yanılgı olduğudur. Aslında Yoldaş Kautsky'nin şimdiki kuramı, Yena kararının korkutucu biçimde temelden değiştirilmesidir.

Yoldaş Kautsky, Prusya'daki son oy hakkı kampanyasındaki bireysel, saçma tavrını haklılaştırmak için, —son on yıl içinde proletaryanın genişletilen ve zenginleştirilen taktiklerinin en önemlisi olan— Rus Devrimi'nin derslerini adım adım satmaktadır.

IV

Yoldaş Kautsky'nin en yeni kuramından çıkartılan sonuçların ışığında, bu kuramın her yönüyle yanlış olduğu artık açığa çıkmaktadır. Rus proletaryasının, çağdaş sınıf mücadelesi tarihinde örneği olmayan genel grev eylemini Rusya'nın toplumsal geri kalmışlığına bağlamak —başka bir anlatımla, Rus Devrimi'nde kent sanayi proletaryasının çarpıcı önemini ve öncü rolünü Rusya'nın "geri kalmış" olması ile açıklamak— her şeyi baş aşağı etmektir.

O görkemli genel grev eylemini olanaklı kılan ve onun nedeni olan şey, ekonomik geri kalmışlık değil, Rusya'da kapitalizmin, çağdaş sanayinin ve ticaretin tam da çok gelişmiş olmasıydı. Siyasal özgürlük mücadelesini sadece bu proletaryanın yürütebilmiş olmasının nedeni, gerçek çağdaş kapitalist çelişkilerin hızla gelişmesinden ötürü kent sanayi proletaryasının zaten çok olması, büyük merkezlerde yoğunlaşmış olma-

sı ve hızla sınıf bilinci kazanmasıydı. Ancak bundan ötürü de liberal reçeteye dayanan bir anayasal mücadele olarak kalmamış, bütün yaygınlığı ve derinliği ile, işçilerin siyasal olduğu kadar ekonomik çıkarları, Çarlığa karşı olduğu kadar kapitalizme karşı da, demokratik bir anayasa kadar sekiz saatlik işgünü için de savaşan gerçek bir çağdaş sınıf mücadelesiydi. Ve sadece kapitalist sanayi ve ona bağlı çağdaş ticaret araçları devletin ekonomik yaşamının varlık nedeni olduklarından, Rusya'daki proletaryanın genel grevlerinin etkisi böylesine sarsıcı, belirleyici olabilmiştir; devrim zaferlerini onlarla birlikte kutlamış, onlarla birlikte yenilgiyi tatmış ve sessizleşmiştir.

Burada sorgulanan etmenleri, genel grev üzerine olan 1906'daki broşürümde verdiğimden daha iyi tanımlamayı şu an için düşünemiyorum:

> Rusya'daki genel grevin [diye yazmışım orada] Sosyal Demokrasi'nin düşünülüp taşınılmış taktiğinin yapay bir ürünü olmadığını, şimdiki devrimin temelinde ortaya çıkan doğal, tarihsel bir biçim olduğunu gördük. Devrimin bu yeni görünüşünü şimdi ortaya çıkaran Rusya'daki güçler nelerdir?
>
> Rus Devrimi'nin ilk görevi, mutlakıyetçiliğe bir son vermek ve çağdaş bir burjuva-parlamenter hukuk devletini oluşturmaktır. Biçimsel olarak bu, Almanya'da Mart Devrimi'nde, on sekizinci yüzyılın sonunda Fransa'da Büyük Devrim'de üstlenilen görevin tıpatıp aynısıdır. Ancak biçimsel olarak benzer olan bu devrimlerin ortaya çıktığı koşullar, tarihsel ortam açısından bugünün Rusya'sındakilerden temelde farklıdır. Koşullardaki farklılık, Batı'daki o burjuva devrimleri ile Doğu'daki halihazırdaki burjuva devrimi arasında kapitalist gelişmenin bütün bir döngüsünün geçmiş olmasıdır. Bu gelişme sadece Batı Avrupa'yı değil, mutlakıyetçi Rusya'yı da ele geçirmiştir. Büyük sanayi, bütün sonuçları —çağdaş sınıfsal bölünme, belirgin toplumsal karşıtlıklar, çağdaş büyük kent yaşamı ve çağdaş proletarya— ile birlikte Rusya'daki üretimin egemen (yani toplumsal gelişmesi için belirleyici) biçimi olmuştur.

Ancak garip, çelişkili bir tarihsel durum ortaya çıkmıştır: Biçimsel hedefleri burjuva olan bir devrimin çağdaş, sınıf bilinci olan proletaryanın önderliğinde ve burjuva demokrasisinin çöküş işaretleri vermekte olduğu bir uluslararası ortamda yürütülecek olması. Artık burjuvazi, küçük burjuvazinin içinde erimiş proleter kitlelerin burjuvaziye asker olarak hizmet ettikleri Batı'daki önceki devrimlerde olduğu gibi devrimci bir öğe değildir. Her şey tersine dönmüştür: Sınıf bilinci olan proletarya öncü ve itici güçtür; büyük burjuvazi katmanlarının bir bölümü doğrudan karşı-devrimci, bir bölümü de güçsüz liberaldir; sadece kırsal küçük burjuvazi, kentsel küçük burjuva aydınları ile birlikte kararlı karşıt, hatta devrimci düşüncededir. Ancak burjuva devriminde öncü olmaya böylesine yazgılanan Rusya'daki proletarya burjuva demokrasisine ilişkin her türlü yanılsamadan uzaktı ve bu nedenle de, sermaye ile emek arasındaki karşıtlıkta adamakıllı bilenmiş kendi özel sınıf çıkarlarına ilişkin çok gelişmiş bir bilinçle mücadeleye girdi.

Bu biçimsel burjuva devriminde, burjuva toplumun mutlakıyetçiliğe karşıtlığını yönetenin proletaryanın burjuva toplumuna karşıtlığı olması; proletaryanın mücadelesinin eşzamanlı olarak ve eşit güçle mutlakıyetçiliğe ve kapitalist sömürüye yöneltileceği; devrimci mücadelenin programının eşit ağırlıkla, proletaryaya insanca yaşamayı sağlayacak bir maddi varlığa olduğu gibi siyasal özgürlük ile sekiz saatlik iş gününe de yöneltilmesi gerçeği olayların bu çelişkili durumunu gösterir. *Rus Devrimi'nin bu ikili özelliği, Rusya'daki olayları ele alırken öğrendiğimiz ve doğal anlatımını genel grevde bulan içsel birlikte, ekonomik ve siyasal mücadelenin karşılıklı eyleminde kendini gösterir...*

[...]

Böylece kitle grevi, mutlakıyetten çıkma, özel bir Rus ürünü olarak değil, *kapitalist gelişmenin ve sınıf ilişkilerinin geldiği aşamanın sonucu olarak proletaryanın sınıf mücadelesinin genel bir biçimi* olarak kendini göstermektedir. Bu açıdan, üç burjuva devrimi —Büyük Fransız Devrimi, Almanya'daki Mart Devrimi ve bugün Rusya'daki devrim— kapitalist yüzyılın yansıttığı gönenci ve sonu yansıtan bir gelişme zinciri oluşturur...

[...]

Bugünkü devrim, mutlakıyetçi Rusya'nın özel koşullarını, uluslararası kapitalist gelişmenin genel sonuçlarını da ifade etmekte ve böylece *eski burjuva devrimlerinin son ardılı olmaktan çok Batı'daki bir dizi yeni proletarya devriminin öncülü olarak görünmektedir.* Bu en geri kalmış ülke, kendi burjuva devrimini mazur görülmeyecek biçimde ertelediği için, *Almanya'daki ve çok gelişmiş kapitalist ülkelerdeki proletaryaya genişletilmiş sınıf mücadelesinin yol ve yöntemlerini göstermektedir.*[25*]

Yoldaş Kautsky de Rus Devrimi'ne daha önce aynı tarihsel perspektiften bakmıştır. Aralık 1906'da, benim yorumumla tam bir görüş birliği içinde şunu yazmıştır:

Rus Devrimi'nin, ne geleneksel anlamda bir burjuva devrimi ne de sosyalist bir devrim olduğunu, birinin çözülmesini isteyen, ötekinin oluşmasına hazırlık yapan, burjuva toplumu ile sosyalist toplum arasındaki sınır çizgisinde yer alan, tamamıyla kendine özgü bir süreç ve her iki durumun da, kapitalist uygarlıktaki bütün insanlığa getirdiği gelişme doğrultusunda ileriye atılmış devasa bir adım olduğunu bilirsek, Rus Devrimi'ni ve önümüze koyduğu görevleri ancak o zaman çok daha çabuk özümseyebiliriz.[26]

Ancak, Rus Devrimi'nin özgül bir yeni mücadele biçiminin, genel grev eyleminin kökeninde yatanın gerçek toplumsal ve tarihsel koşullar olduğu kavranırsa —ki Yoldaş Kautsky'nin "biçimsiz, ilkel grevler" nitelemesiyle şimdi yaptığı gibi, bu eylemin *fiili* sürecini önemsiz göstermenin dışında işe yaramayan bir yorum da söz konusudur— o zaman proletaryanın devrimci mücadelesinin biçimi olarak klitle grevlerinin neden

---

[25] Bkz. bu kitapta "Kitle Grevi, Siyasal Parti ve Sendikalar".

*Ancak bu kitapta "Kitle Grevi, Siyasal Parti ve Sendikalar"ın yalnızca 2., 3. ve 4. bölümleri yer almıştır; oysa Luxemburg'un yukarıda alıntı yaptığı parça 7. bölümde yer almaktadır (ç.n.).

[26] "Triebkräfte und Aussichten der russischen Revolution", *Neue Zeit*, 25, 1, s. 333. **(RL).**

Rusya'dan çok, kapitalizmin gelişme düzeyinin yüksek olduğu (örneğin, Almanya'da) Batı Avrupa'da dikkate alındığı açıklık kazanır.

Aslında, Yoldaş Kautsky'nin siyasal kitle grevine karşı harekete geçirdiği bütün koşullar, Almanya'daki kitle grevi eylemini çok daha kaçınılmaz, yaygın ve güçlü kılacak şeylerdir.

Yoldaş Kautsky'nin değindiği ve boşu boşuna "bulmaya çalıştığı" kartellerin gücü, Almanya'da devlet çalışanlarının o devasa kategorisinin içine düştüğü ölüm sessizliğidir. Bunların hepsi, tam da barışçıl, verimli bir sendikal çalışmayı Alman proleter yığınları için daha da zorlaştıran şeylerdir; hep daha şiddetli güç sınamalarını, ekonomik alanda patlamaları beslerler; özleri ve kitlesel yaygınlıkları ne kadar uzun sürerse o kadar siyasal anlam yüklenirler.

Yoldaş Kautsky'nin değindiği, Almanya'daki proletaryanın siyasal yalnızlığı, en sonuncu küçük burjuvaya kadar birleşmiş burjuvazinin hükümetin arkasında, hükümete karşı olan her büyük siyasal mücadeleyi burjuvaziye, sömürüye karşı bir mücadeleye çeviren bir duvar gibi durduğu olgusudur. Ve aynı koşullar, Almanya'daki her enerjik kitlesel eylemin, liberalizmin parlamenter biçimini ya da küçük burjuvazinin devrimci mücadelesinin önceki biçimini, kısa barikat çarpışmalarını değil de, kitle grevinin, klasik proleter biçimini almasının da güvencesidirler.

Ve son olarak: Tam da bizim Almanya'da arkamızda "yarım yüzyıllık sosyalist aydınlanma ve siyasal özgürlük" olduğundan, koşullar olgunlaşır olgunlaşmaz kitleler sokaklara dökülecekler, her siyasal mücadelenin harekete geçirdiği proletaryanın eylemi özel ve devlet sömürüsüne karşı her türlü eski hesabı ezip geçecek, siyasal kitlesel mücadeleyi ekonomik bir mücadele ile birleştirecektir. Çünkü Yoldaş Kautsky 1907'de şöyle yazmıştır:

> Almanya'daki proletaryanın Rusya'dakinden daha az sömürüldüğünü düşünmemiz için de en küçük bir neden yok. Tersine, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte proletaryanın sömürülmesinin de arttığını gördük. Eğer Almanya'daki işçi Rusya'dakinden biraz daha iyi durumdaysa, emek verimliliğinin ve ulusal yaşam düzeyi ile bağlantılı olarak gereksinmelerinin de daha yüksek olmasındandır: Bu nedenle, belki de Alman işçisi kapitalist boyunduruğu Rusya'dakinden çok daha acı hissetmektedir.[27]

Alman işçilerinin nasıl "tamamıyla örgütlenmeler, toplantılar ve her tür seçimle dolu oldukları" konusunda göz boyayan Yoldaş Kautsky, bu arada, örgütlenme hakkı yasal olarak da, uygulamada da kendilerinden esirgendiği sürece, ne yazık ki "örgütlenmeler, toplantılar ve her tür seçenek" ile çok sınırlı ilgilenebilen Prusya-Almanya kamu çalışanlarını, demiryolu ve posta işçilerini, tarım işçilerini, o devasa köle sürülerini, bu devasa kategorilerin kraliyet Prusya'sının özgürlüğünün göbeğinde nasıl siyasal ve ekonomik bakımdan gerçek "Rusya" koşullarında yaşadıklarını, bu nedenle de bu kategorilerin — madencilere değinmeye hiç gerek yok— bir siyasal sarsıntıda ölüm sessizliklerini sürdürmeyi ya da kendi özel hesap pusulalarını büyük kitle grevleri biçiminde sunmaktan kaçınmayı olanaksız göreceklerini unutmuştur.

Bir de "Batı Avrupa"ya bakalım. Yoldaş Kautsky bütün bunları tartışırken benden başka uğraşması gereken bir karşıtı daha var: Gerçek. Yalnızca son on yıl içindeki en önemli genel grevlere baktığımızda özellikle neler görürüz?

Belçika'da, genel oy hakkını elde eden büyük genel grevler, cüretli bir deneyim olarak hâlâ kendi başlarına doksanlı yıllarda durmaktadır. Ne bolluk ve çeşitlilik ama!

1900'de, Pennsylvania'da madencilerin kitle grevi, Amerikalı yoldaşların tanıklıklarına göre, sosyalist düşüncelerin

---

[27] *Die Soziale Revolution*, 2. baskı, s. 60. **(RL)**.

yayılması için on yılda yapılacak ajitasyon çalışmalarından çoğunu sağlamıştır; aynı biçimde, 1902'de Avusturya'daki madencilerin kitle grevi; 1902'de Fransa'daki madencilerin kitle grevi; 1902'de mücadele etmekte olan metal işçilerini desteklemek üzere Barselona'daki bütün üretim dallarındaki işçilerin yaptıkları kitle grevi; 1902'de, genel, eşit oy hakkı için İsveç'te yapılan kitlesel gösteri grevi; 1902'de, Belçika'da genel, eşit oy hakkı için kitle grevi; 1902'de, örgütlenme haklarını savunmak için tarım işçilerinin doğu Galiçya'nın tamamındaki (katılımın 200.000'in üzerinde olduğu) kitle grevi, Hollanda'daki demiryolu işçilerinin 1903'ün Ocak ve Nisan'ındaki iki kitle grevi; 1904'de, Macaristan'da demiryolu işçilerinin kitle grevi; 1904'de, Sardinya'daki kıyımı* protesto için İtalya'daki kitlesel gösteri grevi; Ocak 1905'te, Ruhr Havzası'ndaki madencilerin kitle grevi; Ekim 1905'te, Bohemya Eyalet Meclisi seçimlerinde genel, eşit oy hakkı için Prag ve çevresindeki (100.000 işçinin) kitlesel gösteri grevi; Ekim 1905'te, Galiçya Eyalet Meclisi seçimlerinde genel ve eşit oy hakkı için Lemburg'daki kitlesel gösteri grevi; Kasım 1905'te bütün Avusturya'da, Meclis seçimlerinde genel, eşit oy hakkı için kitlesel gösteri grevi; 1905'te İtalyan işçilerin kitle grevi; 1905'te İtalyan demiryolu işçilerinin kitle grevi; 1906'da Trieste'de Eyalet Meclisi seçiminde genel, eşit oy hakkı için kitlesel gösteri grevi, ki *zafer kazanarak reform yapılmasını zorlamıştır*; 1906'da, Witkowitz (Mähren)'de, 1 Mayıs kutlamaları nedeniyle işten çıkarılan 400 işyeri temsilcisine destek için döküm işçilerinin yaptıkları kitle grevi zaferle sonuçlanmıştır; 1909'da örgütlenme hakkını savunmak için İsveç'teki kitle grevi; 1909'da, Fran-

* Sardinya Adası'nın kıyısında küçük bir madencilik kenti olan Buggeru'daki madenleri işleten Fransız şirketinin uyguladığı acımasız çalışma saatleri ile düşük ücretlerin yol açtığı başkaldırıya 4 Eylül 1904'de ordu müdahale etmiş, üç işçi askerler tarafından öldürülmüştür. Bu, Buggeru'daki madenciliğin de sonu olmuştur (ç.n.).

sa'daki posta işçilerinin kitle grevi; Ekim 1909'da, Trient ile Rovereto'da, Sosyal Demokrasi'ye yönelik siyasal zulmü protesto için yapılan, bütün işçilerin katıldığı kitlesel gösteri grevi; 1910'da, tramvay işçilerinin örgütlenme haklarını desteklemek için Philadelphia'daki kitle grevi; ve şu anda, Fransa'daki demiryolu işçilerinin bir kitle grevi hazırlıkları.

İşte "Batı Avrupa"daki kitle grevlerinin, özellikle de kitlesel gösteri grevlerinin Yoldaş Kautsky'nin ak ve kara olarak gösterdiği haliyle "olanaksızlığı" böyle bir şeydir. Yoldaş Kautsky, siyasal ve ekonomik grevleri birbirine karıştırmanın olanaksızlığını; etkili ve genel kitlesel gösteri grevlerinin olanaksızlığını; kitle grevlerinin, göğüs göğüse savaşın yinelendiği bir *dönem* olmasının olanaksızlığını, kuramsal olarak apaçık ortaya koymuştur. Son on yıldır, ekonomik, siyasal, çarpışma ve gösteri genel grevlerinin olduğu bir dönem yaşadığımızı, çarpıcı görüş birliği ile neredeyse bütün "Batı Avrupa ülkeleri"ni ve Birleşik Amerika'yı kapsayan, kapitalist açıdan en geri İspanya'dan Birleşik Devletler gibi en gelişmiş ülkelere, Fransa gibi sendikal hareketin en zayıf olduğu bir ülkeden Avusturya gibi Sosyal Demokrat sendikaların güçlü olduğu bir ülkeye, tarım ülkesi Galiçya'dan ileri ölçüde sanayileşmiş Bohemya'ya, Hapsburg monarşisi gibi yarı-feodal devletlerden, Fransa gibi cumhuriyetlerden ve Rusya gibi mutlakıyetçi devletlerden yayılan bir dönemi unutmuştur. Ve elbette, yukarıda sayılanlara ek olarak, kitle grevinin önem ve kapsamının nasıl başlangıçta devrimci koşullar ve proletaryanın siyasal eylemi ile birlikte geliştiğini gösteren —1902 ile 1906 arası— Rusya'daki görkemli genel grevleri de.

> Siyasal grevi tartışır, kuramsal çerçevesini ve doğrulanmasını arştırırken, kitlelerin kendiliğinden harekete geçmesi sonucu, muazzam bir siyasal genel grevi bir diğeri izlemiştir –ya da ister madenciler arasında olsun, ister Rus proletaryası, İtalyan tarım işçileri ve demiryolu işçileri vb. olsun, her genel grev siyasal bir eylem

olmuş, gücün her büyük siyasal sınanması bir kitle grevinde doruğa ulaşmıştır.[28]

Buradan görülen, Yoldaş Kautsky'nin, Almanya'da bir siyasal kitle grevleri döneminin olanaksızlığına ilişkin en yeni kuramı ile Rusya ile Batı Avrupa arasında pek bir çelişki göstermediği, daha çok Almanya ile dünyanın geri kalanı arasındaki bir çelişkiyi gösterdiği, Batı Avrupa'nın Rusya'yı da içerdiğidir. Eğer Yoldaş Kautsky'nin üzerinde çalıştığı Prusya'da kısa genel kitlesel gösteri grevlerinin bile olanaksızlığı doğru olsaydı, bütün kapitalist ülkeler arasında Prusya istisna olurdu.

"Burada hükümete karşı bir gösteri grevinde trenlerin, tramvayların ve gaz tedarikinin durması", Almanya'da "bütün caddelerin görüntüsünü değiştiren, böylece de hem burjuvazinin dünyasının tamamında, hem de proletaryanın kayıtsız katmanlarında derin etki yaratan" bir gösteri grevi "tamamıyla düşünülemez" olacaktır. Ancak Almanya'da "düşünülemez" olan, olanaklı olduğu Galiçya'da, Bohemya'da, İtalya'da, Trieste ve Trento'da, İspanya'da ve İsveç'te kanıtlanmış olandır. Bütün bu ülkelerde ve kentlerde "caddelerin görüntüsü"nü tamamıyla değiştiren parlak gösteri grevleri olmuştur. Bohemya'da, 20 Kasım 1905'te, *tarım kesimi*ne bile yayılan mutlak bir genel iş durdurma eylemi yaşanmıştır. Rusya'da ise böyle bir şey henüz yaşanmamıştır. İtalya'da, Eylül 1904'te, tarım işçileri, tramvaylar, elektrik ve gaz dağıtımı durdurulmuş, hatta günlük gazeteler bile basımı durdurmak zorunda kalmışlardır. "Aslında tarihin gördüğü en kapsamlı genel grev oldu" diye yazmıştı *Neue Zeit*, "üç gün boyunca Cenova kenti ışıksız, ekmeksiz ve etsiz kalmıştı; bütün ekonomik yaşam felç olmuştu."[29] İsveç'in baş-

---

[28] Karl Kautsky, "Die Lehren des Bergarbeiterstreiks", *Neue Zeit*, 23, 1, s. 781.

[29] Oda Olberg, "Der italienische Generalstreik", *Neue Zeit*, 23, 1, s. 19.

kenti Stockholm'de, 1902'de ve 1909'da, ilk hafta içinde bütün ulaşım ve ticaret –tramvaylar, faytonlar, yük arabaları, belediye hizmetleri- durmuştu. 1902'de, Barselona'da bütün ekonomik yaşam günlerce sessizliğe bürünmüştü.

Ve böylece, —dünyanın geri kalanının tamamında olanaklı olan— proletaryanın mücadele yöntemlerinin her türlü olanaksızlığını açıkladığı varsayılan "en güçlü çağdaş hükümet" ile özgül "Almanya koşulları"nın olduğu Prusya-Almanya'da, Yoldaş Kautsky'nin bir zamanlar bizi alaya almasına vesile olan o özel "Bavyera" ve "güney Almanya" koşullarına sonunda hiç beklenmedik bir karşılık bulmuş olduk. Ancak özellikle bu Alman "olanaksızlıklar"ı, en güçlü partinin, en güçlü sendikaların, en iyi örgütlenmenin, en iyi disiplinin, en aydınlanmış proletaryanın ve Marksizmin en büyük etkisinin tam da Almanya'da olduğu gerçeğiyle de böbürlenirdi. Böylece bu yöntemle, aslında tekil sonuca, Sosyal Demokrasi ne kadar güçlü olursa, işçi sınıfının da o kadar aciz olacağına geleceğiz. Ancak ben, birçok başka ülkede olanaklı olan kitle grevleri ile gösteri grevlerinin bugünün Almanya'sında olanaksız olduğunu söylemenin, Alman proletaryasına hiç de hak etmediği bir yetersizlik etiketi yapıştırmak olduğuna inanıyorum.

[...]

9
KADIN SORUNU ÜZERİNE YAZILAR, 1902-1914

Editörlerin Notu: Rosa Luxemburg yaşamı boyunca işçi kadınların kurtuluş hareketinin güçlü bir destekçisi olduğu halde, kadın sorunlarıyla ilgilenmesi; büyük oranda sahne gerisinden, yakın dostu, Alman Sosyal Demokrat Kadın Hareketi'nin önderi, tirajı yüksek bir gazete olan *Gleichheit* (Eşitlik)'ın editörü Clara Zetkin aracılığıyla gerçekleştiğinden, Rosa hep gölgede kalmıştır. Bu bölüm, Rosa Luxemburg'un 1902'de, seçim koalisyonu yapmış oldukları Liberallerin isteği üzerine kadınlara oy hakkı çağrılarından vazgeçmeyi kabul eden reformcu Belçika Sosyal Demokratlarına şiddetle saldırdığı "Taktik Bir Sorun" *[Eine taktische Frage]* ile başlamaktadır. Bu makalesinde, kadınlara oy hakkı verilmesinin sadece toplumun tümünü değil, Sosyal Demokrat hareketin önderlerini ve saflarındaki "bunaltıcı" cinsiyetçiliği de sarsacağını yazmaktadır. 1907'de Enternasyonal Sosyalist Kadınlar Konferansı'nda yaptığı konuşma, kadın derneğinin, Enternasyonal Sosyalist Büro'nun bulunduğu Brüksel'e taşınmayıp Stuttgart'taki merkezinde kalması durumunda derneğin bağımsızlığını sürdürebileceğini savunmaktadır. "Kadınlara Oy Hakkı ve Sınıf Mücadelesi" *[Frauenwahlrecht und Klassenkampf]* üzerine 1912'de yaptığı konuşma, işçi kadınlar hareketinin orta sınıf Alman kadın derneklerinden bağımsız olarak varlığını sürdürmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Uluslararası Kadınlar Günü için yazılmış olan 1914 tarihli "Proleter Kadınlar" *[Die Proletarierin]* makalesi, işçi kadınların, sömürgeci ve kapitalist barbarlığa karşı yaşam mücadelesi verdikleri sanayileşmiş ülkeler ile Afrika ve Latin

Amerika'da uğradıklan baskıların ve direnmelerinin toplumsal-tarihsel bir açıklamasını yapmaktadır. Yayımlanmış olan makaleler özgün olarak *Leipziger Volkszeitung* (4 Nisan 1902), *Vorwärts* (18 Ağustos 1907) ve *Sozialdemokratische Korrespondenz*'de (5 Mart 1914) çıkmıştır. 1912 tarihli makale, bu bölümdeki seçme içinde daha önce de İngilizce yayımlanmış olan tek makaledir; çeviriyi Rosmarie Waldrop yapmıştır. Ötekileri, Rosa Luxemburg'un *Gesammelte Werk*'inden Ashley Passmore ile Kevin B. Anderson çevirmişlerdir.

* * *

9a. Taktik Bir Sorun

Birkaç yıl önce, burjuva partileri ile ittifak kurma sorunu aramızda özellikle canlı bir tartışma konusu olduğunda, siyasal ittifaktan yana olanlar Belçika [Sosyal Demokrat] İşçi Partisi* örneğine değinmeye özen gösteriyorlardı. Genel oy hakkı konusundaki uzun mücadele sırasında partinin Liberaller ile yapmış olduğu ittifakın, Sosyal Demokrasi ile burjuva demokrasisi arasındaki koalisyonların genellikle zorunlu ve siyasal açıdan zararsız olmasının bir örneği olarak görülüyordu.

Kanıtları yerle bir oldu. Ancak Belçika liberallerinin proleter yol arkadaşlarına karşı sürekli duraksamalarının ve yinelenen ihanetlerinin farkında olmayanlar, burjuva demokrasisinin işçi sınıfını desteklemesi konusunda karamsarlık duymayabilirler. Bugün, Belçika Sosyal Demokrasisi'nin en son Parti Konferansı'nın kararı[1] bu sorunu değerlendirmemiz için yeni ve çok önemli bir katkıda bulunmuştur.

---

* Rosa Luxemburg'un konuşmasında, İşçi Partisi, Sosyalist Parti, Sosyal Demokrasi derken kastettiği *Le Parti Ouvrier Belge* (Belçika İşçi Partisi)'dir (ç.n.).

[1] Paskalya haftasının sonunda, 30-31 Mart 1902'de yapılan Belçika İşçi Partisi Konferansı'nda, "bir erkek, bir oy" çağrısında bulunulmuş, ama

Bildiğimiz üzere, Belçika proletaryası, on beş yıldır büyük bir kararlılıkla mücadele ettiği genel oy hakkı konusunda önemli bir dönüm noktasıyla karşı karşıya. Proletarya, Kilisenin önderliğine ve çoklu oy kullanma sistemine[2] karşı yeni bir saldırıya hazırlanıyor. Kararlı bir işçi sınıfının baskısı sonucu, yorgun liberal burjuvazi eyleme çekildi ve ortak bir kampanya için Sosyal Demokrasi'ye el uzatıyor.

Ancak bu sefer ittifak açık bir pazarlığa dönüştü. Liberaller çoklu oy kullanma sisteminden vazgeçtiler; genel, *eşit* oy hakkını (bir erkek, bir oy) kabul edecekler. Karşılığında, Sosyal Demokrasi de *kadınlara oy hakkı* isteğinden ve oy hakkı için kullandığı *devrimci yöntemler*den vazgeçecek, anayasal geçerliliği olan nispi sistemi kabul edecektir. İşçi Partisi'nin Brüksel Federasyonu, liberallerin ileri sürdükleri başlıca koşulları kabul etmiş durumda. Belçika Sosyal Demokrasisi'nin Doğu Konferansı ise onayını vererek siyasal anlaşmayı sonuçlandırdı.

Bu nedenle, ittifakın ya da daha doğrusu liberaller ile uzlaşısının Sosyal Demokratların programlarının temel ilkelerinin birinden vazgeçildiği anlamına geldiği öylesine açık ki, bunu tartışmak bile gereksiz. Kuşkusuz, Belçikalı yoldaşlarımız kadınlara oy hakkı talebini, erkekler için genel oy hakkını kazandıktan sonra yeniden ileri sürmek üzere *"şimdilik"* bir yana bıraktıkları konusunda bize güvence verecekler. Ancak, programlarındaki, her yemeğin ancak öncekinden sonra yenilebileceği bir yemek listesi olduğu yönündeki anlayış, bütün ülkelerdeki Sosyal Demokrasi için yeni bir şeydir. Belirli siyasal koşullar İşçi Partisi'nin programındaki bazı taleplere geçici olarak ağırlık

---

uzun zamandır talep ettikleri şey olan "kadınlara oy hakkı" bir yana bırakılmıştır.

[2] Bu seçim sisteminde, eğitimi ya da malı mülkü fazla olanların oyları iki, hatta üç oy sayılabiliyordu.

vermesini gerekli kılsa bile, taleplerimizin *bütünlüğü* siyasal mücadelemizin kalıcı temeli olmayı sürdürmektedir. Programda yer alan bir maddeye geçici olarak daha az önem verilmesi ile programdaki bir başka istek pahasına geçici de olsa feda edilmesi arasında, Sosyal Demokrasi'nin ilkeli mücadelesini burjuva partilerinin siyasal hilelerinden ayırmanın ötesinde bir fark söz konusudur.

Belçika'da kadınların oy hakkı örneğinde bir *fedakârlığın* söz konusu olduğu doğrudur. Gerçekten de, Brüksel Kongresi'nin kabul ettiği kararda kısa ve öz olarak söylenen şu: "Anayasada yapılacak değişiklik erkeklere genel oy hakkı ile sınırlanmalıdır." Artık beklenmesi gereken, değişiklik sırasında Kilise'nin kadınların oy hakkı konusunda resmi bir tasarı getirerek liberaller ile Sosyal Demokratların önlerine kapışılacak bir kemik atmasıdır. Brüksel Kararı, böyle bir durumda İşçi Partisi, temsilcilerinin "bu manevrayı bozmaları ve genel oy hakkından yana olanlar arasındaki ittifakı *desteklemeleri*" gerektiğini önermektedir. Bunun çevirisi, kadınların oy hakkına *karşı* oy kullanın demektir!

İlkelerde başarılı olmak aslında ciddi bir iştir ve soyut bir program taslağı uğruna yakındaki kazanımlardan vazgeçmesini bir İşçi Partisi'nden istemeyi asla düşünmemeliyiz. Ancak burada, her zaman olduğu gibi, ilkeler fiili, pratik kazanımlara değil, sadece *yanılsamalara* feda edilmiştir. Olaya yakından bakıldığında, hep olduğu gibi, siyasal ilkelerimizin pratik başarılarımıza bir engel oluşturduğu bir *fantezi*den başka bir şey değildir.

Gerçekten de öyle! Belçika Sosyal Demokratları, kadınlara oy hakkı talebinde ısrar edecek olsalardı, bu liberallerden ayrılmaları anlamına gelecek ve bütün kampanyayı tehlikeye sokacaktı. Ancak İşçi Partisi'nin, Liberal Federal Koalisyon'un koşullarını ne kadar ciddiye aldıklarının küçük bir ölçüsü, Libe-

rallerin üçüncü koşulunu, *devrimci yöntemleri bırakma*yı sessiz bir umursamazlıkla kabullenmelerinde görülebilir. Belçika Sosyal Demokrasisi'nin mücadelesinin yöntemi konusunda elinin kolunun bağlanmasına izin vermemesi gerektiği açıktır. Oysa o, mücadelenin gerçek gücünün, zaferin güvencesinin sarsak liberal belediye başkanlarını ve senatörleri desteklemede *değil*, proleter kitlelerin savaşa hazır olmalarında, parlamentoda *değil*, *sokaklarda* olduğu doğrusundan döndürülmesine olanak vermiştir.

Belçika İşçi Partisi'nin, kitle grevi ve işçi sınıfının sokak gösterileri gibi önemli tehditleri sayesinde elde ettiği zaferden, çoklu oy kullanma sistemini kısmi olarak durdurmalarından sonra bile bu konuda en ufak bir kuşkusunun ortaya çıkması oldukça garip olacaktır. Ancak daha önce de olduğu üzere, Belçika proletaryasının ilk gözü pek kapıtısı "liberal" burjuvazinin üzerine gök gürültüsü gibi indiğinde, Sosyal Demokrasi'nin "ittifaklar"ı öngörülebilir bir hızla koşuşarak parlamenter ihanetin fare deliğine sığınacak, genel oy hakkını da işçilere bırakacaklardır. Bu olasılık Belçika İşçi Partisi için bir gizemden farksızdır.

Bütün bunlara karşın, liberaller ile varılan anlaşmanın üçüncü maddesini sessizce halının altına süpürür ve kendisini açıkça gerçekleşebilecek her olasılığa hazırlarsa, o zaman "liberal destek"in aslında ne demek olduğunu görecektir: Aynı yolun belli bir yerinde, birinin yürürken kabullendiği, ötekinin ise bir adım sapmadığı rastlantısal ve geçici bir dostluk.

Bu, kadınların oy hakkının feda edilmesi karşılığı sağlayacağı düşünülen "pratik kazanım"ın bile sadece bir zırva olduğunu mantıksal olarak gösterir. Böylece burada, başka yerlerde de olduğu üzere, uzlaşma için ortaya çıkan aptalca projelerin her seferinde temel ilkemize mal olduğu, aslında düşlenen "gerçekçi kazanımlar"ın değil de program isteklerinin feda edilmesinin

söz konusu olduğu gözlemlenebilir. Bizim "gerçekçi siyasetçilerimiz" için bunlar geride kalan ve artık bir önemleri kalmadığı için de papağan gibi yinelenecek Hecuba'lardır[3].

Kadınlara oy hakkı Belçika Sosyal Demokrasisi tarafından sadece sürekli ve genel olarak kabul edilmiş olmakla kalmamış, parlamentoda bulunan işçi temsilcilerince de 1895'te *oybirliğiyle* kabul edilmiştir. Gerçi, şimdiye kadar bu talep ne Belçika'da ne de bir başka Avrupa ülkesinde karşılanmıştır. Ancak bugün, ilk kez siyasal gündemde bir tehdit oluşturmuş ve ansızın İşçi Partisi saflarında programla ilgili bu eski talep üzerine bir tek görüşün bile ortaya atılmadığı görülmüştür. Hatta daha da ötesi; Dewinne'ın[4] Brüksel Kongresi'ndeki açıklamasına göre, "kadınlara oy hakkı konusunda Parti'nin tamamının tavrı olumsuzdur."

Ancak en şaşırtıcı dram, Belçika Sosyal Demokratları'nın kadınlara oy hakkına karşı çıkarken yaptıkları açıklamalardır. İleri sürdükleri savlar, Çarlık Rusyası'nda siyasal adaletsizliği gerekçelendirmek için ileri sürülenden (eskiden de Almanya'daki monarşi "kralın kutsal hakkı"nı kullanmıştı) farksız: "Toplum, oy hakkını kullanacak kadar olgun değil." Sanki siyasal olgunluğun *hakları kullanmak*tan başka bir okulu varmış gibi! Sanki işçi sınıfının erkekleri seçim sandığını sınıf çıkarlarını savunmak için nasıl kullanacaklarını öğrenme sürecinden geçmemişler gibi!

Tersine, açık görüşlü herkes, er ya da geç, proleter kadınların siyasal yaşama katılmalarıyla işçi hareketinin nasıl güçlü bir sıçrama yapacağını görecektir. Bu bakış, sadece Sosyal Demok-

---

[3] Euripides'in *Troyalı Kadınlar*'ında, Troya Kralı Priamos'un karısı Hecuba, zafer kazanan Yunan'lara savaş ganimeti olarak verilir. Hecuba'nın öyküsünün birkaç biçimi varsa da, Rosa Luxemburg'un değindiği bu olmalıdır.

[4] August Dewinne, reformcu bir Sosyal Demokrat'tır.

rasi'ye yeni ve devasa bir çalışma alanı açmakla kalmamaktadır. Kadınların siyasal özgürleşmeleri ile siyasal ve toplumsal yaşamlarının yanı sıra, kuşkuya yer bırakmayacak biçimde Parti üyelerimizi, işçileri ve önderleri de yıpratan bugünkü zevksiz aile yaşamının boğucu havasını da temizleyecek güçlü ve taze bir rüzgâr esecektir.

Elbette başlarda, kısa dönemde, Belçika'da kadınlara oy hakkı tanınmasının bir sonucu olarak dinsel yetkenin güçlenmesi gibi hiç de kabul edilebilir olmayan siyasal sonuçlar ortaya çıkabilir. İşçi Partisi'nin bütün örgütlenmesi ve çalışmaları da baştan sona yenilenecektir. Kısacası, kadınların siyasal eşitliği *cesur ve görkemli bir siyasal deneyimdir!*

Ancak garip olan, *Millerand*[5] tarzı "deneyimler"e büyük bir hayranlık duyan ve bu deneyimlerin *gözü kara* olmasını yeterince övemeyenlerin, Belçikalı yoldaşlarının kadınlara oy hakkı konusunda attıkları geri adımla ilgili en ufak bir söz söylememiş olmalarıdır. Evet, o zaman "gözü kara" bakanlık deneyimi konusunda "Yoldaş" Millerand'ı hemencecik kutlayan Belçikalı önder Anseele[6] bile, bugün kendi ülkesinde kadınlara oy hakkına yönelik bütün çabalara şiddetle karşı çıkanlardan biridir. Burada, yine, başka şeylerin yanı sıra, bizim "gerçekçi siyasetçilerimiz"in zaman zaman nasıl bir "gözü karalık" önerdiklerine ilişkin bir kanıt söz konusudur. Görünen o ki, sadece Sosyal Demokrat ilkelerin zararına olan oportünist deneyimlerin üstlenilmesindeki gözü karalıktır söz konusu olan. Programa ilişkin isteklerimizin kararlılıkla uygulanmasına sıra geldiğinde, aynı siyasetçiler gözü karalıklarıyla bizleri etkilemek için parmaklarını bile kıpırdatmamakta ve "çok üzülerek" belli program

---

[5] 1899'da, Fransız reformcu önder Alexandre-Étienne Millerand, bir "burjuva" hükümetinde görev kabul eden ilk Sosyal Demokrat olmuştur.

[6] Eduard Anseele, önemli bir reformcu Sosyal Demokrat'tır.

maddelerinden "şimdilik" vazgeçmeye bahaneler bulmaya çalışmaktadırlar.

9b. Enternasyonal Sosyalist Kadınlar Konferansı'ndaki (1907) Konuşma[7] *

Uluslararası kadın hareketinin Brüksel'deki Enternasyonal Sosyalist Büro'ya katılması isteği dile getirildi. Bu Büro'nun üyesi, aslında da tek cins-i latif üyesi olduğum için (alkışlar), birkaç şey söylemek istiyorum. İçtenlikle şunu söylemeliyim ki, Enternasyonal Büro'nun etkisini belki de sadece uzaktan hisseden yoldaşlar ona inanılmaz bir hayranlık duyuyorlar (alkışlar). Uluslararası sosyalist işçi hareketinin bir merkezini oluşturamayacağımıza inandırıldık. Marx'ın kendisinin uluslararası proletaryanın fiili merkezi olduğu, Enternasyonal zamanı geride kaldı. Artık, değişik ülkelerin temsilcileri olarak Brüksel'de düzenli toplanmanın ötesinde yapılan bir şey yok; o da temsilciler için pek hoşlanılacak bir görev değildir. Çünkü her seferinde, Büro'nun yüzlerce görevini yerine getiremeyeceğimizi hissediyoruz. Bu iyi niyet ya da şimdiki Sekreterliğin becerisinin yetersizliği meselesi değil. Ancak Enternasyonal Büro'nun üye ulusal partiler tarafından tamamıyla boşlandığına ilişkin yakınmalar tekrar tekrar ortaya çıkabilir; olan da budur. Yapılanlara ilişkin kısa raporlar bile gönderilmez. Şansımız olur da, üye ülkelerde yeterince ilgi yaratabilecek bir moral yetke merkezi olursak, sosyalist hareketin çok daha

---

[7] Başlık editörlerindir. Konferans Stuttgart'ta yapılmıştır.

* 17 Ağustos 1907'de toplanan Birinci Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'na, Avrupa, Hindistan ve Japonya'dan 58 kadın katılmıştır. Konferans'ta kadınlara oy hakkı verilmesine ilişkin kararın kabul edilmesi, kadınların siyasal haklarına yönelik mücadelenin başlangıcını oluşturmuştur. O tarihte sadece Yeni Zelanda ve Finlandiya'da kadınların oy hakkı bulunmaktaydı (ç.n.).

canlı ve etkin bir merkezi oluruz. Ancak Alman kadın yoldaşların önerisini kabul ederseniz bu şanslı konumda olacak olanlar sizlersiniz. Size bir başka sırrı daha açıklayayım (alkışlar). Amsterdam'da,[8] Brüksel'deki Enternasyonal Büro'nun acılı düş kırıklıklarıyla dolu dört yılını geride bırakmıştık; gerçek bir Enternasyonal Büro'nun ancak, önce Almanya'da, ikinci olarak, Stuttgart'ta, üçüncü olarak da *Gleichheit*'ın yazı işlerinde yeniden yerleşmesi gereği bizler için neredeyse apaçıktı. Ancak Parti yönetimi Enternasyonal Büro'nun Almanya'da olması düşüncesini elinin tersiyle bir kenara itiverdi, böylece biz de bu düşünceden vazgeçmek zorunda kaldık. Ancak sizler Enternasyonal'ın bu moral merkezini diriltebilirsiniz; bana da Yoldaş Zetkin'in hâlâ bu yükü omuzlayacak olmasına parmak ısırmak kalır. Enternasyonal Sosyalist Kadın Bürosu'nun Brüksel'e yerleşmesi sadece durumun boşlanmış olmasından ortaya çıktı.[9] Bu düşünceyi reddederek bir şey yitirdiğinizi düşünmeyin. "Olmasaydı ne kadar güzel olurdu"[10] demeyin (yoğun alkış ve tezahürat).

9c. Kadınların Oy Hakkı ve Sınıf Mücadelesi

"Neden Almanya'da çalışan kadınların bir örgütü yok?" Neden işçi kadınlar hareketi üzerine bu kadar az şey duyuyoruz? Almanya'da proleter kadın hareketinin kurucularından biri

---

[8] Enternasyonal Sosyalist Kongre 1904'de Amsterdam'da toplanmıştır.

[9] Konferans'ta, çalışan kadınların mücadelesine ilişkin bilgi toplamak üzere bir Enternasyonal Kadın Sekreterliği kurulması kabul edilmişti. Zetkin onun önderi, gazetesi *Gleichheit* (Eşitlik) da resmi yayını olmuştu.

[10] Viktor Scheffel (1826-1886)'ın *Der Trompeter von Säckingen* operasından çok bilinen Almanca şarkısı "Behüt Dich Gott"un nakaratına bir yollamadır.

olan Emma Ihrer'ın[11] 1898 tarihli "Sınıf Mücadelesinde İşçi Kadınlar" adlı denemesi bu sorularla başlıyordu. O tarihten bu yana ancak on dört yıl geçti; ama proleter kadın hareketi büyük bir yayılma gösterdi. Yüz elli binden çok kadın sendikalarda örgütlendi ve proletaryanın ekonomik mücadelesinde en etkin kümeler arasında yerlerini aldılar. Siyasal açıdan örgütlenmiş binlerce kadın Sosyal Demokrasi'nin bayrağı altında bir araya geldi; Sosyal Demokrat kadın gazetesinin [Clara Zetkin'ın editörlüğünü yaptığı *Die Gleichheit*][12] abonesi 100.000'in üzerinde; kadınlara oy hakkı Sosyal Demokrasi'nin gündemindeki en yaşamsal konulardan biri.

Tam da bu olgular bazılarını kadınların oy hakkının önemini küçümsemeye yönlendirebilir. Düşünebilirler ki: Kadınların oy hakkı olmadan bile kadınların eğitimi ve örgütlenmesinde böylesine büyük ilerleme olmuş; öyleyse bu oy hakkı ivedi bir zorunluluk değil. Böyle düşünen aldanmaktadır. Son on beş yıl içinde proleter kadın kitlelerinin siyasal ve sendikal uyanışı muhteşem oldu: ancak bu, haklarından yoksun olmasına karşın sınıfının siyasal ve parlamenter mücadeleye canlı bir ilgi duymasından kaynaklanıyor. Bugüne kadar proleter kadınlar, kendilerinin de dolaylı olarak katılabildikleri erkeklerin oy hakkını kullandılar. İşçi sınıfı erkekleri ve kadınların-

---

[11] Emma Ihrer (1857-1911), Alman kadın hareketinin önemli önderlerinden biriydi. 1885'te, kadın işçilerin çıkarlarını destekleyen *Berliner Arbeiterinnenverein*'ı kurdu. 1891'de, sonradan Rosa'nın da katkıda bulunduğu, sosyalist kadın hareketinin başlıca yayını olan *Gleichheit* 'a dönüşen [haftalık *Die Arbeiterin* adlı (ç.n.).] gazetenin editörlüğünü yaptı.

[12] Clara Zetkin (1857-1933), Alman kadın hareketinin önde gelen eylemcisi ve kuramcısıdır; SPD'nin kadın gazetesi *Gleichheit*'ın editörlüğünü yaptı. Luxemburg'un yakın dostu ve destekçisiydi; düzenli olarak onunla yazışmaktaydı. SPD içindeki tartışmalarda sürekli solda yer aldığından birçok önderin nefretini kazanmıştı. Spartaküs Birliği ile Alman Komünist Partisi'nin kurucu üyelerindendir.

dan oluşan büyük kitleler, seçim kampanyalarını birlikte yer alacakları bir amaç olarak gördüler. Sosyal Demokrasi'nin bütün seçim toplantılarında en büyük kesimi, kimi zaman da çoğunluğu kadınlar oluşturdu. Hep ilgi gösterdiler ve heyecanla katıldılar. Sağlam bir Sosyal Demokrat örgütlenmenin olduğu her seçim bölgesinde kampanyalara yardım ettiler. Kampanyanın en önemli silahı olan broşürleri dağıtarak, Sosyal Demokrat yayınlara abone sağlayarak paha biçilmez çalışma yapanlar gene kadınlar oldu.

Kapitalist devlet, kadınları siyasal yaşamla ilgili bütün bu görevleri üstlenmeden ve çalışmadan alıkoymayı başaramadı. Aslında örgütlenme ve toplanma haklarını tanıyarak adım adım bu olanağı sağlamak ve güvence altına almak zorunda kaldı. Ancak son siyasal hakkın, oy hakkının yasama ve yürütme organındaki halkın temsilcilerini doğrudan seçme, bu organların seçilmiş bir üyesi olma hakkının kadınlara verilmesi engellendi. "Başlamasına olanak vermeyin!": Toplumsal yaşamın başka alanlarında olduğu gibi, burada da slogan bu oldu. Bugünkü devlet, kamusal toplantılarda, siyasal derneklerde yer almasına olanak sağlayarak proleter kadınların önünde geri adım attı. Ancak bunu kendiliğinden yapmadı, yükselen işçi sınıfının baskısına dayanamadığından yapmak zorunda kaldı. Siyasal derneklerin toplantılarında ünlü "kadınlar şubesi"ni[13] kaldırmaya, kadınların siyasal örgütlenmelerine kapıları sonuna kadar açmaya Prusya-Alman polisini zorlayan proleter kadınların ateşli baskısı oldu. Böylece taş çok daha hızlı yuvarlanmaya başladı. Proletaryanın sınıf mücadelesinin önlenemez yükselişi işçi kadınların haklarını siyasal yaşamın gündemine soktu. Örgütlenme ve toplanma hakkını kullanan proleter ka-

[13] "Kadınlar şubesi", [Kuzey Polonya'daki (ç.n.).] Hammerstein'ın Prusyalı Bakanı tarafından 1902'de kurumlaştırılmıştır. Siyasal toplantılarda, odanın özel bir bölmesinin kadınlara ayrılması öngörülmüştür.

dınlar parlamenter yaşamın ve seçim kampanyalarının en etkin bölümünü oluşturdular. Bugün milyonlarca proleter kadının cüretli ve özgüvenli bir biçimde haykırdıkları şey, sadece kaçınılmaz bir sonuç, hareketin mantıksal bir sonucudur: *Oy hakkımızı verin!*

Bir zamanlar, 1848 öncesinde, mutlakıyetçiliğin o güzel günlerinde, bütün işçi sınıfının siyasal hakları kullanacak "yeterli olgunluk"ta olmadığı söylenmişti. Bunu bugün proleter kadınlar için söylemek olası değil; çünkü siyasal olgunluklarını gösterdiler. Herkes biliyor ki, onlar olmadan, proleter kadınların heyecan dolu yardımları olmadan Sosyal Demokrat Parti asla 12 Ocak'taki [1912] o görkemli zaferi kazanamaz, 4.250.000 oyu alamazdı. Ancak işçi sınıfı her zaman kitlesel başarılı ayaklanmalarla siyasal özgürlük konusundaki olgunluğunu kanıtlamak zorunda kalmıştır. Tahttaki Kutsal ve ülkenin en soylu ve iyi adamları, proletaryanın nasırlı yumruğunu gözlerinin önünde, dizini de göğüslerinde hissetiklerinde halkın siyasal "olgunluğu"nu ancak o zaman kadar anlayıvermişlerdi. Bugün de kapitalist devleti, kendi olgunlukları konusunda bilinçlendirme sırası proleter kadınlara geldi. Bu, proletaryanın bütün mücadele ve baskı araçlarıyla, sürekli ve güçlü bir kitle hareketiyle yapılmak zorundadır.

Hedef kadınların oy hakkıdır; ama bunu sağlayacak olan sadece kadınların kitle hareketi değil, proleter erkekler ile kadınlarının ortak sınıfsal çıkarlardır. Bugün Almanya'da kadınların haklarının eksik olması, halkların yaşamlarına vurulan prangaya karşı tepki zincirinin sadece bir halkasıdır; bu, tepkinin öteki ayağıyla da yakından bağlantılıdır: Monarşi. Yirminci yüzyılın gelişmiş kapitalist, ileri düzeyde sanayileşmiş Almanya'sında, elektrik ve uçak çağında, kadınların siyasal haklarının olmaması, tahtta oturan Kutsal'ın hükümranlığı kadar, ölü geçmişin gerici bir kalıntısıdır. Her iki olgunun da —tarihsal enstrüman olarak önde gelen siyasi bir güç [monarşi] ve kamu-

sal yaşamın fırtınalarına, siyaset ile sınıf mücadelesine ilgisiz, evinde, ocak başında oturan uslu kadın— ikisinin de kökleri geçmişin çürümüş koşullarında, kırsal alanda serfliğin, kentlerde de loncaların bulunduğu zamanlardadır. O zamanlar bunlar anlaşılabilirdi ve zorunluydu; ama ikisi de, hem monarşi, hem de kadının haklarının olmaması, çağdaş kapitalizmin gelişmesi sonucu köklerinden sökülüp atıldılar, gülünç karikatürlere dönüştüler. Günümüzün modern toplumunda varlıklarını sürdürüyor olmaları, insanlar onlardan vazgeçmeyi unuttuklarından, koşulların dayatmasından ve uyuşukluğundan değildir. Hayır, ikisi de —monarşi ve hakları olmayan kadınlar— hâlâ varlıklarını sürdürmektedir; çünkü halka karşı olan kesimlerin güçlü araçları olmuşlardır. Proletaryanın sömürülmesinin ve köleleştirilmesinin en beter ve vahşi savunucuları taht ile sunak kadar, kadınlarının siyasal köleliklerinin de gerisinde durmaktadırlar. Monarşi ve kadınların haklarının olmaması, egemen kapitalist sınıfın en önemli araçlarıdır.

Aslına bakılırsa, bugünkü devlet çalışan kadınları ve sadece onları oy hakkından uzak tutmak derdindedir. Örneğin, (düşünen her proleter kadının öldüresiye düşman olmadan duramayacağı) militarizm, monarşi, geçim araçları üzerine yüklenen vergi ve harçlar vb. sınıf egemenliklerinin geleneksel kurumlarını tehdit edeceklerinden haklı olarak korkmaktadır. Düşmanını, yani devrimci Sosyal Demokrasi'yi güçlendirecek milyonlarca kadın olduğundan, bugünkü kapitalist devlet kadınların oy hakkından dehşet duymakta ve nefret etmektedir. Söz konusu olan burjuva kadınların oy hakkı olsaydı, kapitalist devletin onlardan bekleyebileceği şey, gericiliğe etkili bir destek vermeleriydi. "Erkeklerin ayrıcalıkları"na karşı dişi aslanlar gibi mücadele veren o burjuva kadınların çoğu, oy hakları olsaydı, tutucu ve ruhani gericiliğin saflarında uysal kuzular gibi kırıtacaklardı. Aslında, sınıflarının erkek bölümünde olmaktansa gerici olmaları çok daha iyiydi. İşi olan az sayıda burjuva kadı-

nın ötesindekiler toplumsal üretime katılmamaktadırlar; erkeklerinin proletaryadan ele geçirdiği artık değerin ortaklaşa tüketicilerinden başka bir şey değiller. Toplumsal bedenin asalaklarının asalaklarıdırlar ve genellikle ortaklaşa tüketenler, bir asalak yaşamın sağladığı "hakları" savunmada, sınıf egemenliğini ve sömürüyü doğrudan sürdürenlerden çok daha sabırsız ve acımasızdır. Bütün büyük devrimci mücadelelerin tarihi bunun korkunç örnekleriyle doludur. Büyük Fransız Devrimi'ni alalım. Jakobenlerin yıkılışından sonra, Robespierre zincirlerle bağlanmış olarak arabada idam edileceği yere götürülürken, zafer sarhoşu burjuvazinin çıplak fahişeleri sokaklarda, Devrim'in devrik kahramanının çevresinde neşeyle, utanmazca dans etmişlerdi. 1871'de, Paris'te, Komün'ün kahraman işçileri makineli tüfeklerle yenilgiye uğratılırlarken, burjuvazinin gözü dönmüş kadınları, bastırılan proletaryadan kanlı öç almakta hayvansı erkeklerini bile geride bırakmışlardı. Mülk sahibi sınıfların kadınları, toplumsal olarak işe yaramayan varlıkları için gerekli araçları dolaylı olarak aldıkları emekçilerin sömürülmesini ve köleleştirilmesini hep şiddetle savunageldiler.

Sömürücü sınıfların kadınları, ekonomik ve toplumsal olarak nüfusun bağımsız bir kesimi değiller. Tek toplumsal işlevleri, egemen sınıfların doğal üremesinin aracı olmalarıdır. Buna karşılık, proletaryanın kadınları ekonomik açıdan bağımsızdır. Erkekler gibi toplum içinde üretkendirler. Bunu demekle çocukların büyütülmesini, ya da kadınların evde çalışarak kısıtlı ücretlerle ailelerini geçindirmeye çalışan erkeklere yardım etmelerini kastetmiyorum. Ne kadar özveride bulunulsa, güç harcansa, binlerce küçük çaba gösteriliyor olsa da, bu tür çalışma günümüzün kapitalist ekonomisi anlamında üretken sayılmaz. Bu, işçinin özel yaşamı, mutluluğu ve iyiliği içindir; bu nedenle de günümüz toplumunda yok sayılır. Kapitalizm ve ücret düzeni egemen olduğu sürece, sadece artık değer üreten, kapitalist kâr yaratan çalışma üretken sayılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında,

çalgılı meyhanede bacakları işvereninin cebine kâr bırakan dansçı üretken bir işçidir; proleter erkeklerin eşlerinin ve annelerinin evlerinin dört duvarı arasında yaptıkları bütün o işler ise üretken sayılmamaktadır. Bu acımasız ve anlamsızdır; ama günümüzün kapitalist ekonomisinin acımasızlığı ve anlamsızlığı ile de tam bir uyum içindedir. Bu acımasız gerçeği apaçık görmek de proleter kadınların ilk görevidir.

İşte tam da bu nedenle, proleter kadınların eşit siyasal haklar istemelerinin ekonomik gerekçesi vardır. Bugün, milyonlarca proleter kadın, fabrikalarda, atölyelerde, çiftliklerde, ev işlerinde, bürolarda, dükkânlarda, erkekler gibi kapitalist kâr yaratmaktadırlar. Günümüz toplumunda, sözcüğün bilimsel anlamında, *üretkendirler*. Kapitalizmin sömürdüğü kadınların sayısı her geçen gün artmaktadır. Sanayide ya da teknolojideki her yeni gelişme, kapitalist kâr mekanizmasında kadınlara yeni alanlar açmaktadır. Böylece, sanayinin gelişmesi her gün ve her adımda kadınların eşit siyasal haklar isteğinin temeline yeni bir taş eklemektedir. Kadınların eğitimi ve ruhsal gelişmeleri ekonomik mekanizmanın kendisi için bir zorunluluk olmuştur. Patriyarkal "aile döngüsü"nün dar, gözden uzak kadınları siyaset kadar sanayi ve ticaretin de gereksinmelerini yeterince karşılayamıyorlar. Kapitalist devletin görevini bu açıdan bile boşlamış olduğu doğrudur. Bugüne kadar kadınları düşünsel ve ruhsal açıdan uyandırmak, yetiştirmek için elinden geleni yapan oluşumlar sendikalar ve Sosyal Demokrat örgütlenmeler oldu. Onlarca yıl önce bile, Alman işçilerin en yetenekli ve aydın kesiminin Sosyal Demokratlar olduğu biliniyordu. Benzer biçimde, bugün de sendikalar ve Sosyal Demokratlar proleter kadınları o bunaltıcı, dar yaşam kalıplarından, ev yönetiminin o acınası ve küçük dünyasından çıkarıyorlar. Proletaryanın sınıf mücadelesi onların ufuklarını genişletmiş, zihinlerini açmış, düşüncelerine esneklik getirmiş, onlara çabalarının karşılığı olan büyük hedefler göstermiştir. Sosyalizm, proleter kadın

kitlesinin düşünsel olarak yeniden doğuşunu sağlamıştır; ayrıca hiç kuşku yok ki, onları sermayenin yetenekli üretken işçileri de yapmıştır.

Bütün bunlar dikkate alındığında, proleter kadınların siyasal haklarının olmaması en azından yarım bir yalan, rezil bir adaletsizliktir de. Buna karşın, kadın kitleleri siyasal yaşamda etkin olarak yer almaktadırlar. Ancak Sosyal Demokrasi "adaletsizlik" savını kullanmamaktadır. Bizim ile önceki duygulu ütopyacı sosyalizm arasındaki temel fark da budur. Biz, egemen sınıfların adaletine güvenmeyiz; tek güvendiğimiz, emekçi kitlelerin devrimci gücü ve elbette bu gücün temelini hazırlayan toplumsal gelişme sürecidir. Bu nedenle, karşı devrimci kurumları yıkmak için adaletsizlik kendi başına bir sav değildir. Ancak, toplumun büyük kesimlerinde adaletsizlik duygusu varsa —der, bilimsel sosyalizmin kurucularından biri olan Friedrich Engels—, bu, toplumun ekonomik temelinin önemli ölçüde değiştiğinin, var olan durumun gelişme süreci ile çeliştiğinin kesin bir işaretidir. Siyasal hakları olmamasının haksızlık olduğunu bağıran milyonlarca proleter kadının bugünkü güçlü hareketi de böyle şaşmaz bir işarettir; egemen düzenin toplumsal temelinin çürüdüğünün ve günlerinin sayılı olduğunun bir işareti...

Yüz yıl önce, sosyalist düşüncenin ilk büyük peygamberlerinden Fransız Charles Fourier[14] şu unutulmaz sözcükleri yazmıştı: Her toplumda, kadınların özgürlük düzeyleri genel özgürlük düzeyinin doğal bir ölçüsüdür.[15] Bu, günümüz toplumu

---

[14] François Fourier (1772-1837), karşılıklı işbirliğine dayanan tarımsal toplulukları özendiren bir ütopyacı sosyalisttir. Kadınların kurtuluşunu ve cinsel özgürlüklerini savunması zamanının çok ilerisindeydi.

[15] Rosa Luxemburg, ölümünden önce yayınlanmadığından, Marx'ın, *1844 Elyazmaları*'nda benzer bir düşünceyi ileri sürdüğünü bilemezdi: "İnsandan insana olan doğrudan, doğal ve zorunlu ilişki erkek ile kadın ara-

için tamamıyla doğrudur. Kadınların siyasal hakları için bugün yapılmakta olan kitlesel mücadele proletaryanın özgürlük için verdiği mücadelenin sadece bir yansıması ve bir bölümüdür. Gücü ve geleceği de buradadır. Çünkü proletaryanın kadınların genel, eşit ve doğrudan oy hakkı için mücadelesi, proletaryanın sınıf mücadelesini son derece yoğunlaştıracak ve ileriye götürecektir. Burjuva toplumunun kadınların oy hakkından nefret etmesi ve korkması da bu yüzdendir. Bizim bunu elde etmek istememizin ve elde edecek olmamızın nedeni de budur. Kadınların oy hakkı için mücadele ederek mevcut toplumun devrimci proletaryanın çekiç darbeleri altında yıkılacağı saatin gelmesini de hızlandıracağız.

9d. Proleter Kadın (1914)

Proleter Kadınlar Günü, "Sosyal Demokrasi Haftası"nı açmaktadır.[16] Dışlananların partisi, kadın kollarını sekiz günlüğüne mücadelenin ortasına, sosyalizmin tohumlarını yepyeni tarlalara ekmeleri için ön cephelere sürmektedir. Bir bütün olarak işçi sınıfına yeni destekçiler kazanmaya hazırlanırken yapacakları *ilk şey kadınların siyasal eşitliği çağrısında bulunmaktır.*

Günümüzde, modern ücretli proleter, işçi sınıfının kadın öncüleri, aynı zamanda, ait oldukları toplumsal cinsiyetin yüzyıllardan bu yana ilk kadın öncüleri olarak da kamu sahnesinde boy göstermektedir.

Halktan kadınlar her zaman sıkı çalışmışlardır. Yabanıl ilkel toplulukta ağır yükleri taşımışlar, yiyecek toplamışlardır; ilkel köyde ekip biçmişler, çömlek yapmışlardır; eski çağda köle olarak efendilerine hizmet etmişler, bebeklerini emzirmişlerdir;

---

sındaki ilişkidir... İnsanlığın bütün gelişmesi bu ilişkiden çıkartılabilir." Bkz. MECW, 3, s. 296-296.

[16] 8 Mart Uluslararası Kadınlar Günü, 1914 yılında, Alman Sosyal Demokrat Parti'nin "Kızıl Haftası"nda başladı. Gösterilerin, toplantıların düzenlendiği, yeni üyelerin kaydedildiği bir dönemdi.

Ortaçağ'da feodal efendinin iplik eğirme odasında çalıştırılmışlardır. Ancak özel mülkiyetin oluşmasından bu yana, halktan kadınlar genellikle, toplumsal üretimin büyük işliklerinden, böylece kültürden de ayrılarak çalıştırılmış, acınası aile yaşamının ev işlerine tıkılmışlardır. Onları aileden koparan, başka alanlarda, işliklerde, binalarda, bürolarda, fabrikalarda, depolarda toplumsal üretimin boyunduruğu altına sokan kapitalizm olmuştur. Burjuva kadını toplumda bir asalaktır; tek işi, sömürünün meyvelerini tüketmektir. Küçük burjuva kadın ise ailenin yük atıdır. Modern proleter kadınlar ilk kez insan olmuştur; çünkü *insanları kültüre, insanlık tarihine katkıda bulunmaya ilk hazırlayan [proletaryanın] mücadelesidir.*

Mülk sahibi burjuva kadının dünyası evidir. Proleter kadınların evi bütün dünyadır; bütün acı ve neşesi, bütün soğuk zalimliği ve işlenmemiş temizliği ile dünya. Proleter kadınlar, tünel yapımındaki işçilerle birlikte İtalya'dan İsviçre'ye yürür, barakalarda kalır, çocuğunun kirlilerini dinamitle patlatılan kayalıkların yanı başında kurutur. Mevsimlik tarım işçisi olarak, başında gösterişsiz taranmış saçlarını örten bir başörtüsü, elinde mütevazı çıkını ile o gürültülü tren istasyonlarında oturur, sabırla doğudan batıya götürülmeyi bekler. Açlıktan kırılan, çok dilli proletaryanın bulunduğu okyanus ötesi gemilerin orta güvertesinde, her dalga bunalımdan doğan sefaleti süpürürken, Avrupa'dan Amerika'ya göçer; Amerika'da bir bunalım çıktığında, geri gelen dalga, yeni umutlar ve düş kırıklarıyla yeniden Avrupa'daki özgün sefaletine döndürünceye kadar yeni iş ve ekmek peşinde koşmaya yollanır.

Burjuva kadınların siyasal haklarla gerçek bir ilgisi yoktur; çünkü toplumda herhangi bir ekonomik işlevleri yoktur, çünkü sınıf egemenliğinin bitmiş ürünlerinin keyfini çıkarırlar. Rahatı yerinde burjuva kadınları arasında kadınların eşitliği çağrısında bulunanlar da, maddi kökleri olmayan güçsüz birtakım kümelerin saf ideolojisi, erkek ile kadın arasındaki karşıtlığın bir ha-

yaleti, bir gariplikten başka bir şey değildir. Yani aslında, süfrajet hareketin doğası bizatihi maskaralıktır.

Proleter kadınların siyasal haklara gereksinmesi vardır; çünkü erkek proleterlerle aynı ekonomik işlevleri yerine getirmekte, aynı biçimde sermayeye kölelik etmekte, devlet de ona fark gözetmeden davranmakta, kanını emmekte ve ezmektedir. Çıkarları aynıdır ve savunmak için aynı silahları kuşanır. Siyasal talepleri, sömürülen sınıfı sömürücülerden ayıran toplumsal uçurumun derinliklerine, erkek ile kadın arasındaki karşıtlığa değil, emek ile sermaye arasındaki karşıtlığa kök salmıştır.

Biçimsel düzeyde, kadınların siyasal hakları burjuva devleti ile tamamıyla uyumludur. Finlandiya, Amerikan eyaletleri, birkaç belediye gibi örneklerin hepsi de kadınlara eşit haklar siyasetinin, devleti henüz alaşağı etmediğini göstermektedir; bu haklar, sermayenin egemenliğine de tecavüzde bulunmamıştır. Ancak kadınların siyasal hakları aslında proleter sınıfın talebi olduğundan, bu, bugünkü kapitalist Almanya'nın son kozu gibi görünmektedir. *Kadınların oy hakkı* da, *cumhuriyet* gibi, *milis* gibi, *sekiz saatlik işgünü* gibi ancak bir bütün olarak proletaryanın mücadelesi ile birlikte başarıya ulaşacak ya da başarısız olacaktır; bunu savunmak ancak proleter mücadele yöntemleri ve zor araçlarıyla mümkündür.

Kadın haklarının burjuva savunucuları, siyasal yaşamda bir rol üstlenmek için *siyasal hakların* temin edilmesini istemektedirler. Proleter kadınlar ise, yasal düzenlemelerle bir parçacık güç kazanmanın tersine, ancak ve ancak işçilerin mücadele yolundan gidebilir. *Her toplumsal ilerlemenin başlangıcında eylem vardır.* Proleter kadınlar, her alanda yapacakları etkinlikler ile siyasal yaşamda sağlam bir yer edinmek zorundadır; haklarının temelini ancak böyle güvenceye alabilirler. Egemen toplum, onların yasa yapıcı tapınaklarına girmelerine izin vermeyecektir; ama bir başka büyük güç kapıları onlara açacaktır: *Sosyal Demokrat*

Parti. Burada, örgütlenmenin bütün kademelerinde siyasal çalışma ve siyasal güç için sonsuz alan proleter kadınlara açıktır. Yalnızca burada kadın eşit düzeyde olan bir öğedir. Sosyal Demokrasi sayesinde tarihin atölyesine girebilecektir. Ve devasa güçlerin çekiç sallamakta olduğu bu atölyede, burjuva anayasasında yazılı bir konum olmasa da, gerçekten eşit haklar için mücadele edebilecektir. İşçi kadınlar, erkeklerin yanı başında, mevcut toplumsal düzenin dayanaklarını sarsacak ve bu düzen kendilerine haklarının verildiği yanılsamasını bahşetmeden önce, o toplumsal düzeni molozların altına gömecektir.

Geleceğin atölyelerinin birçok ele ve yüreğe gereksinmesi olacak. Kadınların acı çektiği bir dünya kurtarılmayı beklemektedir. Köylünün eşi yaşamın yükü altında neredeyse çökmüş inlemektedir. Alman Afrika'sında, Kalahari Çölü'nde, bir Alman birliğindeki askerlerin sürek avına maruz kalan, açlık ve susuzluktan korkunç biçimde ölen savunmasız Herero kadınlarının kemikleri güneşin altında kavrulmaktadır.[17] Okyanusun öte yakasında, Putumayo'nun yüksek kayalıklarında, dünyanın boşladığı, uluslararası kapitalistlerin kauçuk plantasyonlarında yaşamı kararan Kızılderili kadınların ölüm çığlıkları yükselmektedir.[18]

Yoksulların en yoksulu, güçsüzleştirilenlerin en güçsüzü proleter kadınlar; kapitalist egemenliğin dehşetinden kadınları ve insanlığı kurtaracak mücadeleye katılmakta acele edin! Sosyal Demokrasi, size onurlu bir yer ayırdı. Ön cepheye, siperlere koşun!

---

[17] 1904'de, Namibya'daki soykırım benzeri "Herero Savaşı"na yollamadır.

[18] Kolombiya'da Putumayo ile Amazon Havzası'ndaki diğer yerlerde, yirminci yüzyılın başlarında, kauçuk işçilerinin düpedüz köleleştirilmelerine gönderme yapılıyor.

3. KISIM

Lenin'le Tartışmalar: Kendiliğindenlik, Örgütlenme ve Demokrasi

10
RUS SOSYAL DEMOKRASİSİ'NİN ÖRGÜTSEL SORUNLARI

Editörlerin Notu: 1904'e gelindiğinde, Rosa Luxemburg, bir bütün olarak İkinci Enternasyonal'de Polonya ve Rusya üzerine önde gelen bir uzman olarak tanınır olmuştu. Bu nedenle de, Rus Marksizminin Menşevik kanadının egemen olduğu *Iskra*'nın editörleri, ondan, 1903'te Rus Sosyal Demokrat Partisi'ndeki Menşevikler-Bolşevikler bölünmesini çözümlemesini istemişlerdi. Çözümlemesini 1904'de *Neue Zeit*'da "Rus Sosyal Demokrasisi'nin Örgütsel Sorunları" Almanca başlığı *[Organisationsfragen der russischen Sozialdemokratie]* altında yayımlamıştır. Deneme, Lenin'in örgüt kuramına yönelik önemli eleştirilerinden birini içermektedir. Lenin sonradan bu eleştiriye yanıt vermişse de,* Kautsky, Lenin'in yanıtını *Neue Zeit*'da yayımlamayı reddettiğinden, Luxemburg'un yanıtı görüp görmediği bilinmemektedir. Lenin'in örgütsel "merkeziyetçiliği"ne yönelik sert eleştirilerine karşın Luxemburg, yaşamının sonuna kadar, birçok önemli anda, özellikle de 1905 Devrimi sonrasında Lenin ile çok yakın çalışmıştır. Çeviri Richard Taylor'undur.

* * *

Rus sosyal demokrasisi, sosyalizm tarihinde benzeri olmayan bir görevi üstlenmiştir: Mutlakıyetçi** bir devlette proletarya-

---

* Söz konusu yanıt için bkz. V. İ. Lenin, *Bir Adım İleri İki Adım Geri*, Sol Yayınları, Ankara, 2009, 7. baskı, s. 263-275, çev. Yurdakul Fincancı (ç.n.).

** "Almanca metindeki "mutlakıyetçilik *(absolutism)*", Kitap'ın bütününde doğru karşılıkla çevrildiği halde, burada "otokrasi *(autocracy)*" olarak

nın sınıf mücadelesine uygun sosyal demokrat taktikler üzerine çalışmak. Bugün Rusya'daki koşullar ile Anti-Sosyalist Yasa'nın çıkarıldığı tarihteki Almanya'nın koşullarının geleneksel karşılaştırması, Rusya'nın koşullarına siyasal açıdan değil de polisin bakış açısından baktığından sakattır. Demokratik özgürlüklerin olmamasının kitlesel harekete engeller oluşturması, nispeten, ikincil önemdedir; kitlesel hareket, Rusya'da bile, mutlakıyetçi "anayasal" engelleri aşmayı becermiş ve "sokaktaki huzursuzluk"tan, aksak olsa da kendi "anayasa"sını ortaya çıkarmıştır. Otokrasi üzerinde son zaferi kazanıncaya kadar da bu çizgi doğrultusunda ilerleyecektir. Rusya'da sosyal demokrat mücadelenin karşılaştığı başlıca zorluk, burjuvazinin sınıf egemenliğinin mutlakıyetçi zorun tahakkümü tarafından perdelenmiş olmasından kaynaklanmaktadır; mutlakıyetin bu tahakkümü, zorunlu olarak sınıf mücadelesine ilişkin sosyalist öğretiye soyut bir propaganda, siyasal ajitasyon çalışmalarına da büyük ölçüde devrimci demokrat özellik kazandırıyor. Anti-Sosyalist Yasa, sadece işçi sınıfını anayasal sınırların ötesine yerleştirmeyi ve bunu sınıf karşıtlıklarının açıkça ortada olduğu ve tamamıyla parlamentarizmde sergilendiği ileri düzeyde gelişmiş bir burjuva toplumunda yapmayı tasarlamıştır; Bismarck'ın girişiminin saçmalığı, anlamsızlığı da buradadır. Rusya'da tersi bir deneyimin üstesinden gelinmelidir: Burjuvazinin doğrudan siyasal egemenliğinin yokluğunda sosyal demokrasinin yaratılması gerekmektedir.

Bu yalnızca sosyalist öğretiyi Rus toprağına ekmek sorunu değildir, *ajitasyon* sorunu da değildir; *örgütlenme* sorunudur.

çevrilmiştir. Çeviride dil bütünlüğünü korumak amacıyla "mutlakıyetçilik" yeğlenmiştir (ç.n.).

* Almanca metindeki "mutlakıyetçilik *(absolutism)*", Kitap'ın bütününde doğru karşılıkla çevrildiği halde, burada "otokrasi *(autocracy)*" olarak çevrilmiştir. Çeviride dil bütünlüğünü korumak amacıyla "mutlakıyetçilik" yeğlenmiştir (ç.n.).

Sosyal demokrat harekette, sosyalizmin önceki ütopyacı deneyiminden farklı olarak *örgütlenme*, propagandanın yapay bir ürünü olarak görülmez; sadece sosyal demokrasinin siyasal bilinç taşıdığı sınıf mücadelesinin tarihsel bir ürünüdür. Olağan koşullarda, yani burjuvazinin eksiksiz sınıfsal siyasal tahakkümünün sosyal demokrat hareketten önce oluştuğu yerde, işçi sınıfının başlangıçtaki siyasal birleşmesini büyük ölçüde sağlayan burjuvazinin kendisidir. "Bu aşamada," der *Komünist Manifesto*, "işçilerin kitle halinde bir araya gelişleri henüz onların kendi birleşmelerinin bir sonucu değil... burjuvazinin birleşmesinin bir sonucudur."[1] Rusya'da, tarihsel süreçteki bir aşamayı bilinçli müdahale sonucu atlamak ve proletaryayı mutlakıyetçi düzenin temelini oluşturan siyasal parçacıklara ayrılmış olmaktan alıp dosdoğru örgütlenmenin en üst düzeyine, amaçlarının bilincinde olan ve onun için çarpışan bir sınıf olmaya götürmek Sosyal Demokrasi'nin görevidir. Sonuçta, burjuva demokrasisinin biçimsel araçlarının olmadığı bir ortamda bir örgüt yaratma açısından değil, her şeyin ötesinde, bir ölçüde Yüce Tanrı'nın "yoktan var etmesi gibi", başka yerlerde burjuva toplumu tarafından hazırlanmış olan siyasal hammaddenin yokluğunda bu örgütlenmeyi gerçekleştirmek zorunda olduğundan, örgütlenme sorunu Rus Sosyal Demokrasisi için özgül bir sorun olmaktadır.

Birkaç yıldır Rus Sosyal Demokrasisi'nin karşılaştığı sorun, yerel ölçekteki parçalanmış ve tamamıyla bağımsız örgütlenme biçiminden, hareketin hazırlık, çoğunlukla propaganda aşamasına uygun bir örgütlenme türünden, kitlenin ülke ölçeğinde birlikte siyasal eylem için gerekli örgütlenme biçimine geçiştir. Ancak külfetli ve siyasal açıdan köhnemiş eski örgütlenme biçimlerinin ayırıcı özelliği parçalı, tamamıyla bağımsız ve kendi kendini yöneten yerel örgütlenmeler olduğundan,

[1] *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*, çev. Nail Satlıgan, Yordam Yayınları, İstanbul, 2010, s. 29.

yeni aşamaya —büyük ölçekli, hazırlıklı örgütsel yapıya— geçişin çözümü doğal olarak *merkeziyetçilik* olmaktadır.

Iskra'nın, son parti kongresine hazırlık, aslında kuruluşu doğrultusunda üç yıldır sürdürdüğü parlak kampanyanın "ana dürtü"sü merkeziyetçilik düşüncesinin vurgulanması olmuştur; aynı düşünce, Rusya'daki genç kuşak Sosyal Demokratların tamamında da egemendir. Kongre'de[2] görünen, sonrasında da daha belirginleşen şey, merkeziyetçiliğin tarihsel içeriğinin ve Sosyal Demokrat bir örgütlenmenin özelliklerinin hiçbir yerde doğru dürüst kavranılmayan bir slogan olmasıdır. Sosyalizmin Marksist kavramlaştırılmasının hiçbir alanda, örgütsel sorunlarda bile, katı kalıplara bağlanamayacağı bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Önümüzdeki kitap, *Iskra*'nın Rusya'daki parti kongresine hazırlık kampanyasının saygın önderlerinden ve militanlarından Yoldaş Lenin'in *Bir Adım İleri İki Adım Geri*'si,[3] Rusya'daki partideki aşırı merkeziyetçi eğilime ilişkin görüşlerin sistemli biçimde sunulmasıdır. Burada güçlü ve ayrıntılı anlatımını bulan bakış açısı uzlaşmasız merkeziyetçiliktir: Başlıca ilkesi, bir yandan, açık ve etkin devrimcilerin örgütlü unsurlarının, örgütsüz de olsa, kendilerini çevreleyen devrimci ortamdan katı biçimde kopartılmaları, öbür yandan da, merkezi yetkenin katı bir disiplin ve doğrudan, kararlı ve kesin biçimde partinin yerel örgütlerindeki her türlü yaşam belirtisine müdahalesidir. Bu görüş doğrultusunda, örneğin, Merkez Komitesi, partinin bütün yerel komitelerini örgütleme, böylece Cenevre'den Liège'e, Tomsk'a ve Irkutsk'a kadar her yerel Rus örgütüne üyeliği belir-

---

[2] Menşevikler ile Bolşevikler arasında ilk parçalanmanın yaşandığı, RSDLP'nin Ağustos 1903'teki ikinci kongresi.

[3] Lenin'in kitabı Mayıs 1904'de yayımlanmıştır. Bkz. Lenin, *Collected Works*, Cilt 7 (Moskova: Progress Publishers, 1964), s. 203-524. Türkçe çevirisi için bkz. V. İ. Lenin, *Bir Adım İleri İki Adım Geri*, Sol Yayınları, Ankara, 2009, 7. baskı, çev. Yurdakul Fincancı.

leme, onlara hazırlanmış bir yerel pozisyon vermeye, alacağı kararla dağıtmaya ve yeni baştan oluşturmaya, böylece partinin en yüksek organının, Kongre'nin bileşimi üzerinde dolaylı yoldan etkili olmaya yetkisi vardır. Sonuçta partinin gerçekten faal tek çekirdeği Merkez Komitesi'dir; geri kalan örgütler onun sadece yürütme araçları olmaktadır.

Lenin, böylesine katı bir merkeziyetçi örgütlenme ile sosyal demokrat kitle hareketinin bileşiminde özellikle devrimci-Marksist bir ilke görmekte, bakış açısını desteklemek üzere de bir dizi olgu sıralayabilmektedir. Ancak konuya biraz daha yakından bakalım.

Bir bütün olarak Sosyal Demokrasi'nin merkeziyetçilik doğrultusunda güçlü bir eğilimi barındırdığına kuşku yoktur. Kapitalizmin ekonomik toprağında, onun merkeziyetçi eğilimleri ile gelişen ve mücadelesinde, merkezileşmiş büyük burjuva devletinin siyasal çerçevesine bağımlı olan Sosyal Demokrasi, özünde her türlü tikelciliğe ve ulusal federalizme kesinlikle karşıdır. Belirli bir devlet [yapısının] çerçevesi içinde kalarak, bir sınıf olarak proletaryanın genel çıkarlarını temsil etmek istemek (proletaryanın bütün özel ve toplu çıkarlarına karşı çıkmak gibi), işçi sınıfı içindeki bütün ulusal, dinsel ve mesleki kümeleri tek bir parti içinde kaynaştırmak konusunda her yerde doğal bir istek vardır; bu ancak özel, olağandışı koşullarda söz konusu olur, örneğin, bir istisna, federal ilkelere bir ödün olan Avusturya'da olduğu gibi.[4]

Bu konuda, özel ulusal ve yerel örgütlerin çeşitliliğinin bir federatif kümelenmesi yerine Rusya İmparatorluğu'nun tümünü kapsayan türdeş ve derli toplu bir parti oluşturmak Rusya'daki Sosyal Demokrasi için ne bir sorun olmuştur ne de böyle bir sorun vardır. Ancak, az ya da çok merkeziyetçilik ile onun

---

[4] Avusturya Sosyal Demokratları'nın, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çok uluslu özelliğine karşılık olarak, ulusal seksiyonlarına özerklik veren federal bir parti yapısı oluşturmuş olmasına göndermedir.

*niteliğ*inin birleşik ve türdeş Rusya Sosyal Demokrasisi içinde tam olarak ne olması gerektiği çok farklı sorunlardır.

Mücadele partisi olarak Sosyal Demokrasi'nin önünde duran biçimsel görevler açısından, Parti'nin savaşa hazır olmasının ve enerjisini doğrudan doğruya örgütlemesinin, merkeziyetçi olmasına bağlı olduğu baştan görülmektedir. Ancak bu bağlamda, proletaryanın mücadelesinin özgül tarihsel koşulları mücadelenin herhangi bir örgütünün biçimsel gereksinmelerinin bakış açılarından çok daha önemlidir.

Sosyal demokrat hareket, sınıflı toplumların tarihinde, her yönüyle ve bütün gelişmesiyle kitlenin örgütlenmesine ve bağımsız doğrudan eylemine dayanan ilk harekettir.

Sosyal demokrasi, bu açıdan, önceki sosyalist hareketlerden, örneğin Jakoben-Blankist çizgiden tamamıyla farklı bir örgütlenme yaratmıştır.

Lenin, kitabında devrimci Sosyal Demokrat'ın aslında "*sınıf bilinci olan proletarya örgütü*ne sımsıkı bağlı Jakoben"den başka bir şey olmadığını yazarken, bunu önemsemiyor görünmektedir. Lenin'in Sosyal Demokrasi ile Blankizm arasında gördüğü en önemli fark, küçük bir azınlığın entrikalarına karşı proletaryanın örgütlenmesi ve sınıf bilincidir. Bunun, örgütsel kavramlarımızın, tamamıyla yeni bir merkeziyetçilik anlayışının, örgütlenme ile mücadele arasındaki karşılıklı ilişkilere ilişkin tamamıyla yeni bir kavramın yeni baştan değerlendirilmesi demek olduğunu gözden kaçırmaktadır.

Blankizm, kitlelerin sınıfsal etkinliklerine doğrudan dayanmamakta, bu nedenle de kitlesel bir örgütlenmeye gereksinme duymamaktadır. Tersine, başlangıç etkinlikleri küçük bir azınlığın devrimci darbe hazırlığından oluşan devrim anı gelip çattığında geniş halk kitlelerinin savaş alanında boy göstereceklerini varsayar; söz konusu görevlerinin başarılı olması için bu belli görevlere seçilmiş kişiler ile halk kitleleri arasında kesin bir

ayrım gerekli görülür. Blankist örgütün entrikacı etkinlikleri ile halk kitlelerinin günlük yaşamları arasında herhangi bir bağlantı olmadığından bu mümkündü.[5]

Aynı zamanda, etkinliğin taktiği ve kesin görevlerin ne olacağı konusunda önceden en ince ayrıntısına kadar çalışılır, belirlenir ve kesin bir plan oluşturulur; çünkü esas sınıf mücadelesi ile bir bağlantısı olmaksızın doğaçlama ve iradi olarak uygulamaya konulur. Bunun bir sonucu olarak da, örgütün aktif üyeleri, doğal olarak, kendi etkinlik alanlarının dışında önceden belirlenmiş olan bir iradenin yürütme organına, Merkez Komite'nin *aracına* dönüşürler. Bu, komplocu merkeziyetçiliğin ikinci özelliğini ortaya çıkartır: Partinin bütün organlarının merkezi yetkeye gözü kapalı, mutlak uyumları ve merkezi yetkenin gücünün parti örgütünün en dış çeperine kadar yayılması.

Sosyal demokrat etkinliğin koşulları kökten farklıdır. Tarihsel olarak asli sınıf mücadelesinden ortaya çıkarlar. Sosyal demokrasi diyalektik çelişkiler çerçevesinde hareket eder; proleter ordusu mücadelenin içinde oluşur ve mücadelenin amaçlarına ilişkin bilinci yalnızca mücadelenin içinde kazanır. Örgütlenme, aydınlanma ve mücadele, Blankist harekette olduğu gibi mekanik olarak değişik zamanlara yayılan birbirinden kopuk aşamalar değildir; aynı sürecin farklı yönleridir. Mücadelenin genel temel ilkelerinin ötesinde, Merkez Komite'nin sosyal demokrat üyelere aktarabileceği hazır, önceden belirlenmiş ve ayrıntılı taktikleri de yoktur. Öte yandan, örgütü yaratan mücadele sü-

---

[5] *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*'de Lenin şöyle yazar: "Bu 'berbat sözler' — jakobencilik ve öteki sözler— yalnızca *oportünizmin* kanıtıdır, başka hiçbir şeyin değil. Kendisini proletaryanın... örgütüyle tam olarak özdeşleştiren bir jakoben, *devrimci bir sosyal-demokrat*tır... proletarya diktatörlüğünden korkan ve demokratik istemlerin mutlak değerine sevgi besleyen bir jirondendir, oportünisttir." Bkz. Lenin, *Bir Adım İleri, İki Adım Geri*, s. 212. Fransız Devrimi sırasında, 1789-1794'te, Jakobenler daha ılımlı Jirondenlere üstün gelmişlerdi.

reci, sosyal demokrasinin etki alanında sürekli dalgalanmalara yol açar.

Buradan çıkan sonuç, sosyal demokrat merkeziyetçiliğin, partinin militanlarının merkezi yetkelerine ne körü körüne itaate ne de mekanik boyun eğmelerine dayanabileceğidir; ayrıca, sıkıca kenetlenmiş parti kadrolarında örgütlenmiş, sınıf bilinci olan proletaryanın çekirdeği ile çevrelerindeki, sınıf mücadelesine çekilmiş ve sınıf bilinci edinme sürecinde olan tabakalar arasına aşılmaz bir duvar da asla çekilemeyeceğidir. Bu nedenle, sosyal demokraside bu iki ilkeye, Lenin'in savunduğu üzere, partinin bütün örgütlerinin ve etkinliklerinin en küçük ayrıntıya kadar, herkes için düşünen, etkinlik gösteren ve karar veren bir merkezi yetkeye körü körüne boyun eğmesine ve partinin örgütlü çekirdeği ile onu çevreleyen devrimci ortamın birbirinden kesin biçimde ayrılmasına dayanan bir merkeziyetçiliğin oluşturulması, bize, Blankist hareketin komplocu çevrelerinin örgütlenme ilkelerinin çalışan kitlelerin sosyal demokrat hareketine mekanik biçimde aktarılması olarak görünmektedir. Lenin, bu bakış açısını, "devrimci Sosyal Demokrat", "sınıf bilinci olan işçilerin örgütüne *bağlı* Jakoben" olarak tanımlarken, belki de kendine karşı olanlardan çok daha zekice nitelendirmiştir. Ancak aslında sosyal demokrasi işçi sınıfının örgütüne bağlı değildir; işçi sınıfının kendi hareketidir. Bu nedenle de sosyal demokrat merkeziyetçilik Blankist merkeziyetçilikten tamamıyla farklı bir özellikte olmalıdır. Bu, işçilerin bilinçli ve militan öncülerinin iradelerinin, aralarındaki ayrı gruplara ve bireylere karşı yetkin bir anlatımından başka bir şey değildir; proletaryanın yöneten katmanlarının "kendi merkeziyetçilikleri", kendi parti örgütü içindeki çoğunluğunun egemenliğidir.

Sosyal demokrat merkeziyetçiliğin gerçek içeriğine ilişkin incelememizin sonucunda açık olan şey, sosyal demokrat merkeziyetçilik için gerekli olan koşulların şimdilik Rusya'da ta-

mamıyla bulunduğunun söylenemeyeceğidir. Bu koşullar, proletaryanın, siyasal mücadele okulunda okumuş önemli bir kesiminin varlığı ve (parti kongrelerinde, parti basınında vb.) doğrudan ve etkili bir biçimde savaşa hazır olduğunu gösterme fırsatıdır.

İkinci koşul, açıktır ki, Rusya'da ancak siyasal özgürlüklerin olduğu bir ortamda gerçekleştirilebilir; ancak birincisi — proletaryanın mantıklı ve sınıf bilinci olan öncülerinin yaratılması— henüz oluşum sürecindedir ve yakın zamanda yürütülecek ajitasyon ve örgütlenme çalışmalarının ana konusu olmak durumundadır.

Çok şaşırtıcı olan, Lenin'in aksi görüşte olması, geniş ve büyük ölçüde merkezileşmiş bir işçi partisinin gerçekleştirilmesine ilişkin önkoşulların Rusya'da bulunduğunu söylemesidir. Her ne kadar, iyimserlikle, "örgütlenme ve disiplin konularında kendilerini eğitmesi gerekenlerin proletarya değil, Rus sosyal demokrasisindeki bazı aydınlar olduğu"nu belirtiyor ve proletaryanın "disiplin ve örgütlenme" konusunda tamamıyla olgunlaşmasını sağlamada fabrikaların eğitim bakımından önemini övüyor olsa da, bu bir kez daha sosyal demokrat örgütlenmenin aşırı mekanik bir kavramlaştırılması olmaktadır. Lenin'in kafasında olan "disiplin", proletaryaya sadece fabrikalarda değil, *kışlalar* ile modern bürokrasi, kısacası merkezileşmiş burjuva devletinin bütün aygıtı tarafından da verilmektedir. "Disiplin"i nitelendirmek için böylesine karşıt iki kavramın, çok sayıda kolu ve bacağı olan bir bedenin, irade ve düşünmeden yoksun biçimde, sopayla mekanik olarak harekete geçirilmesi ile toplumsal katmanların bilinçli siyasal eylemlerinin gönüllü eşgüdümünün eşzamanlı sloganlar olması, tıpkı ezilen bir sınıfın körü körüne itaat etmesi ile kurtuluşu için mücadele eden bir sınıfın örgütlü başkaldırısı gibi çok hatalı bir kullanımdır. Proletaryayı yeni bir disiplin konusunda eğitecek, sosyal demokrasinin gönüllü özdisiplinini kazandıracak olan, kapitalist

devletin proletaryaya aşıladığı, sopanın burjuvaziden alınıp dosdoğru sosyal demokrat bir Merkez Komite'nin eline verilmesiyle kendini gösteren disiplin değil, bu aşağılık disipline karşı çıkılması ve kökünün kazınmasıdır.

Öte yandan, aynı görüşle, sosyal demokrat anlamda merkeziyetçiliğin işçi hareketinin her aşamasında eşit ölçüde varolan mutlak bir kavram olmadığı da açıktır; çalışan kitlelerin, mücadele süreci içinde gelişen bilinç düzeylerine ve siyasal eğitimlerine uygun olarak gittikçe gerçekleşen bir *eğilim* sayılmalıdır.

Elbette ki, Rusya'daki harekette merkeziyetçiliğin tam gerçekleştirilmesi için gerekli önkoşulların yeterince mevcut olmaması önemli bir engel oluşturabilir. Ancak bize ters gelen, kendi parti örgütlerinde bilinçli işçilerin çoğunluğunun yönetiminin gerçekleştirilememiş olmasının yerini "geçici" olarak merkezi parti yetkesinin tek iktidarının, parti organlarının ne yaptıkları ve yapmadıkları üzerinde çalışan kitlelerin denetiminin olmamasının yerini de devrimci işçilerin etkinliklerinin Merkez Komitesi tarafından denetlenmesinin almasıdır.

Rusya'daki hareketin tarihi, bu ikinci anlamda merkeziyetçiliğin değerinin kuşkulu olduğuna ilişkin çok sayıda kanıt sağlamaktadır. Lenin'in düşündüğü üzere, neredeyse sınırsız müdahale ve denetim hakkı olan çok güçlü bir merkezi kurumun, eğer gücünü özellikle sosyal demokrasinin sadece *teknik* boyutları, günlük yöntemlerin düzenlenmesi, parti yazınının sağlanması, ajitasyon çalışmalarında kullanılacak kaynakların ve mali kaynakların doğru dağıtılması ile sınırlayacaksa, anlamsız kalacağı açıktır. Gücünü, mücadele taktiğinin örgütlenmesinde ve Rusya'da büyük bir siyasal eylem başlatmada kullanacaksa onun kabul edilebilir bir siyasal amacı olacaktır. Ancak Rusya'daki hareketin bugüne kadar geçirdiği değişikliklerde gördüğümüz nedir? Son on yıl içindeki en önemli ve verimli değişiklik ne hareketin önderlerinden ne de yönetici örgütlerden biri

tarafından "keşfedilmiş"tir; her olayda özgür hareketin kendiliğinden ortaya çıkan ürünüdür. 1896'da St. Petersburg'da kendiliğinden oluşan devasa grev ile başlayan ve Rus proletaryasının kitlesel ekonomik etkinliklerinin başlangıcını oluşturan proletarya hareketinin ilk aşamasında böyle olmuştur. Mart 1901'de, St. Petersburg'daki öğrencilerin rahatsızlıkları sonucu tamamıyla kendiliğinden gelişen siyasal sokak gösterilerinin olduğu ikinci aşamada da böyledir. Taktikler konusunda yeni ufuklar açan sonraki önemli dönüm noktası, Rostov-on-Don'da, *ad hoc* sokak ajitasyonları, açık hava toplantıları ile "kendiliğinden" ortaya çıkan genel grevdir; en heyecanlı Sosyal Demokrat'a bile bir düş, hayal edilemez bir şey gibi gelen bütün bu olaylar yalnızca birkaç yıl önce görülmüşlerdir. Bu örneklerin hepsinde "başlangıçta eylem vardı."[6] Sosyal demokrat örgütlerin *inisiyatifi* ve bilinçli önderlik olağanüstü önemli bir rol oynamıştır. Ancak bu, bu örgütlerin oynayacakları role (her ne kadar dikkate değer bir önemi varsa da) yeterince hazırlıklı olmamalarından değildir; Lenin'in planında mevcut olduğu haliyle çok güçlü bir merkezi yetkenin o tarihlerde Rus Sosyal Demokrasisi'nde olmamasının etkisi daha da azdır. Tersine, belki de böyle bir yetke sadece tekil parti komitelerinin kararsızlığını artıracak, fırtınalı kitle ile uyuşuk Sosyal Demokrasi arasındaki ayrılığı kışkırtacaktı. Aynı olguya —parti önderliğinin taktikler oluşturmada bilinçli inisiyatif almalarının önemsizliği— Almanya ve başka yerlerde de rastlanmaktadır. Mücadelenin sosyal demokrat taktiklerinin başlıca özellikleri bir bütün olarak "keşfedilmiş" değildir; tersine, sınıf mücadelesinin, çoğunlukla kendiliğinden olan, deneyerek yaratılan bir dizi büyük yaratıcı eylemin sonucudurlar. Burada da bilinçsizlik bilinçliliğin, tarihsel sürecin nesnel mantığı onun temsilcilerinin öznel mantıklarının önüne geçmektedir. Bütün bunlarda sosyal demokrat önderliğin işlevi

[6] Bu ünlü alıntı Goethe'nin *Faust*'undandır.

aslında tutucu olmuştur; çünkü deneyimin de gösterdiği üzere, mücadele için yeni kazanımlar elde ettiklerinde onun üzerinde kapsamlı çalışmaya başlamakta ve sonunda daha büyük ölçekli yeniliklere bir ayak bağına dönüştürmektedirler. Örneğin, Alman sosyal demokrasisinin şu sıradaki taktikleri, gösterdikleri çeşitlilik, esneklik, aynı zamanda kendilerine olan güvenleri her yerde hayranlık uyandırmaktadır. Ancak bu, sadece, günlük mücadelesi içinde partimizin kendisini çağdaş parlamentarizmin koşullarına en küçük ayrıntıya kadar uydurduğu, parlamentarizmin sunduğu bütün araçları sonuna kadar kullanabildiği ve kurallarına egemen olduğu anlamına gelmektedir. Oysa bu belirli taktiklerin biçimlendirilmesi daha geniş ufukları öylesine etkin biçimde karartmaktadır ki, parlamentarizmin taktiklerini sürdürmek ve onu sosyal demokrat mücadelenin *tek* eğilimi olarak görmek doğrultusunda önemli bir eğilim açıkça baş göstermektedir. Bunun tipik bir örneği Parvus'un[7] umutsuzluğudur: Genel oy hakkının kaldırılmasına uygun düşecek taktiklerin geliştirilmesine ilişkin bir tartışmayı Parti basınında başlatmaya çalışan uzun girişimlerine parti önderleri büyük bir ciddiyetle yaklaşmışlardır. Bu uyuşukluk, büyük ölçüde, daha ortada olmayan, bu nedenle de fantezi dünyasında kalan siyasal bir duruma yönelik somut çözümler konusunda soyut düşünceler oluşturmaya kalkışmanın zor olmasıyla açıklanabilir. Ancak sosyal demokrasi için ayrı ölçüde önemli olan, geleceğe yönelik taktiklerin asla öngörülemeyecek ve hazır planlar yapılamayacak olması, ama belli bir anda baskın olan mücadele biçimleri-

[7] Takma adı Parvus olan Aleksander Helphand (1867-1924), 1891'den sonra SPD'nin sol kanadında faal olan bir Rus devrimcisidir. Bernstein'in revizyonizmine ilk saldıranlardan birisi olarak Birinci Dünya Savaşı öncesinde Rosa Luxemburg ile çalışmıştır. Rosa Luxemburg, Birinci Dünya Savaşı esnasında Almanya'yı desteklediği, Rusya'daki devrime sorun yaratmak için hükümetten büyük miktarlarda para aldığı için, 1914'ten itibaren Parvus'la ilişkisini kesmiştir.

nin doğru tarihsel değerlendirmesinin, mücadelenin belli anlarındaki göreliliğinin ve proletaryanın sınıf mücadelesinin son amacı açısından devrimci ânın zorunlu yükselişinin partinin içinde canlı tutulmasıdır.

Ancak Lenin'in yaptığı gibi, parti önderliğine *olumsuz* nitelikte bir mutlak gücün verilmesi, özünde kaçınılmaz olan tutuculuğun yapay ve çok tehlikeli bir ölçüde güçlendirilmesi olacaktır. Sosyal demokrat taktikler, bir Merkez Komite'nin değil, bir bütün olarak partinin —ya da daha kesin anlamda, bir bütün olarak hareketin— yaratısı olursa, tekil parti örgütlerinin, belirli koşulların bulunduğu, mücadeleyi daha ileri götürecek ve devrimci inisyatifi geliştirecek araçların tam kullanılabileceği olanakları kendilerine sağlayan bir hareket alanına gereksinmeleri olacaktır. Lenin'in savunduğu aşırı merkeziyetçilik, özünün tamamı itibariyle, olumlu, yaratıcı olmayan gece bekçisi devletin[8] verimsiz ruhsal durumunu önerir görünmektedir; düşünce çizgisi, aslında partinin etkinliğinin nasıl verimli kılınacağı değil nasıl denetleneceği, nasıl *yaygınlaştırılacağı* değil nasıl *kısıtlanacağı*, hareketle nasıl *birlikte yol alınabileceği* değil hareketin nasıl *tıkanacağı* üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Rus sosyal demokrasisinin, üstelik de tam da bu anda, bu tür bir deneyime kalkışması iki kat tehlikeli görünmektedir. Otokrasiyi devirecek büyük devrimci savaşların arifesinde, taktiksel alanda en yaratıcı etkinliğin önünde, daha doğrusu içinde bulunması gereken ve —devrimci dönemlerde kaçınılmaz olan— etki alanının bir genişleyip bir gerilediği bir dönemde bulunmaktadır. Böyle bir dönemde, parti düşüncesine yönelik girişimler konusunda deneylere kalkışmak ve sınırlandırmak, partinin hızlı genişleme yeteneğinin çevresine dikenli teller örmek, sosyal demokrat hareketi, büyük görevleri karşı-

[8] Otoriter bir devletin.

sında önemli ölçüde işe yaramaz duruma getirmekten başka bir şey değildir.

Kuşkusuz, sosyal demokrat merkeziyetçiliğin belirgin özellikleri üzerine yaptığımız genel gözlemlerden Rusya'daki partinin örgüt tüzüğüne ilişkin paragraflara yönelik somut bir taslak çıkartamayız. Doğaldır ki, böyle bir taslak, son tahlilde, belli bir dönemde söz konusu olan etkinliğin somut koşullarına bağlı olacaktır ve Rusya'daki öncelikli sorun büyük bir proletarya örgütlenmesini oluşturmak olduğundan, daha baştan yanılmazlık iddiasında bulunamaz; önce pratiğin ateşinden geçmelidir. Sosyal demokrat örgütlenmeye ilişkin genel kavramlaştırmamızdan çıkarabileceğimiz şey, örgütlenmenin *ruh*udur; bununla kastedilen, özellikle kitlesel hareketin ilk aşamalarında, sosyal demokrat merkeziyetçiliğin düzenleyen ve dışlayan özellikleri değil, eşgüdüm sağlayan, toparlayan özellikleridir. Ancak, hareketin ilkelerine ve birliğine sıkı sıkıya bağlılık ile birlikte bu siyasal esneklik parti saflarında kök salarsa, ancak o zaman, en kötü biçimde tasarlanmış olsa bile, herhangi bir örgütlenmedeki sarsıntılar, çok kısa sürede pratik tarafından giderilebilir. Bir örgütlenme biçiminin değerini belirleyen tüzükteki sözcükler değil, etkin militanların ona verdikleri anlam ve kattıkları ruhtur.

II

Buraya kadar, sosyal demokrasinin genel ilkeleri, kısmen de Rusya'da var olan koşullar açısından merkeziyetçilik sorununa baktık. Ancak Lenin ve dostlarının savundukları aşırı merkeziyetçilikteki gece bekçisi yaklaşımı yanılgılardan ortaya çıkan rastgele bir sonuç değildir; en küçük ayrıntısına kadar örgütlenme sorununun içine işleyen oportünizme karşı duyulan düşmanlıkla bağlantılıdır. "Sorun" der Lenin, "... *o maddelerin yardımıyla oportünizme karşı az çok keskin bir silah yapılabilmesi*

sorunudur. Oportünizmin nedenleri derine gittikçe, bu silahın daha keskin olması gerekir."[9]

Lenin, benzer biçimde, Merkez Komite'nin mutlak yetkesini ve tüzük maddeleri ile partinin kesin biçimde sınırlanmasını, başlıca özelliklerini, doğuştan özerklikten ve örgütsüzlükten yana olmak, katı bir parti disiplinini partinin yaşamında "bürokratizm"in bir biçimi olarak olarak görmek diye tanımladığı oportünist eğilimlere karşı etkin bir engel olarak görmektedir. Lenin'in görüşüne göre, Merkez Komite'nin böylesine ölçüsüz yetkelerine karşı çıkabilecek olanlar, doğuştan kafa karışıklıkları ve bireyciliklerinden ötürü sadece sosyalist "yazarlar"dır; öte yandan, gerçek bir proleter, devrimci sınıf içgüdülerinden ötürü, en üst parti organının katılığından, şiddetinden ve kararından belli bir haz duyar ve "parti disiplini"nin bütün işlemlerine gözü kapalı destek verir. "*Bürokrasi*ye karşı demokrasi" der Lenin, "gerçekte *devrimci sosyal-demokrasinin örgütlenme ilkesi*ne karşı oportünistlerin örgütlenme ilkesidir."[10] Merkeziyetçi ve özerklikçi anlayışlar arasında benzer bir çatışmanın, devrimci [eğilim] ile reformcu ya da revizyonist eğilimlerin karşı karşıya geldikleri bütün ülkelerdeki sosyal demokraside görüldüğünü vurgular. Özellikle Almanya'daki partideki son olaylara ve seçim çevrelerinin özerkliği sorunu üzerine başlamış olan tartışmalara değinir.[11] Sadece bundan ötürü de, Lenin'in çizdiği koşutlukların yeniden incelenmesine kayıtsız kalınmamalıdır ve bu yararsız değildir.

Öncelikle değinmemiz gereken, ne sosyal demokrat örgütlerde proletaryanın doğuştan gelen yeteneğine yapılan güçlü vurguda ne de sosyal demokrat hareket içindeki "aydın" öğele-

---

[9] Lenin, *Bir Adım İleri İki Adım Geri*, s. 87.

[10] Lenin, *Bir Adım İleri İki Adım Geri*, s. 227.

[11] SPD içindeki revizyonistler, SPD'nin "aşırı merkeziyetçiliği"ne karşı, reformcu siyasetleri uygulayabilmenin bir yolu olarak, genellikle SPD'nin seçim çevrelerinde yerel özerklik istemişlerdir.

re duyulan kuşkuda "devrimci Marksist" diye bir şey olmadığıdır; tersine, onlarda oportünist görüşlere yakınlık bulmak da o kadar kolaydır. Katıksız proleter unsur ile proleter olmayan sosyalist aydın arasındaki karşıtlık, Fransız yarı-anarşist katıksız sendikacılığın o eski "Méfiez-vous de politiciens"[12] söylemiyle İngiliz sendikacılığının sosyalist "vizyonerlere" duyduğu güvensizlik ve —eğer doğru bilgilendirildiysek— son olarak da sendikacılığın o dar görüşlülüğünü otokratik Rusya'ya aktaran Petersburg'un eski *Rabochaya Mysl* (*İşçi Düşüncesi* gazetesi)'in[13] "ekonomizmi"nin altında el ele tutuştuğu ortak ideolojik pankarttır.

Elbette ki, Batı Avrupa'daki sosyal demokrasinin bugüne kadarki uygulamasından, örgütlenme sorununda oportünizm ile aydınlar arasındaki ilişki gibi oportünizm ile yerinden yönetim arasında da yadsınamayacak bir ilişki olduğunu çıkarabiliriz. Ancak, somut tarihsel temelleri olan bu olguları, evrensel ve mutlak değeri olan soyut modelleri desteklemek için kendi bağlamından ayıran biri, Marksizmin "Kutsal Ruhu"na, açıkçası tarihsel-diyalektik düşünceye karşı büyük bir günah işlemektedir.

Soyut olarak söylenebilecek olan tek şey, burjuvazinin içinden gelen toplumsal bir unsur olarak "aydın"ın, kökeninden ötürü proletaryaya yabancı olduğu, kendi sınıf kimliğinden ötürü uysallıkla değil, ancak bu sınıfsal hissiyatı ideolojik yoldan aşarak sosyalizme varabileceği, bundan ötürü de, içinden çıktığı, devrimci olmasını sağlayan toplumsal çevre ve proletarya kitlesi ile bağını yitirmemiş, sınıf bilinci olan proletaryadan çok daha fazla oportünist sapmaya yatkın olduğudur. Ancak aydının oportünist eğilimlere karşı bu yöneliminin somut biçi-

---

[12] Bir sendikal slogan olan "bütün siyasetçilerden sakının"ın Fransızcası.

[13] *Rabochaya Mysl* (İşçi Düşüncesi), 1897'den 1902'ye kadar RSDLP'nin St. Petersburg Komitesi'nin organıydı.

mi, özellikle de örgütlenmeye karşı elle tutulur tavrı, her durumda, söz konusu olan toplumun somut toplumsal çevresine bağlıdır.

Lenin'in değindiği, Alman, Fransız ve İtalyan sosyal demokrasisinde görülen bu olgular belirli bir toplumsal temelden, yani *burjuva parlamentarizm*inden kaynaklanmaktadır. Batı Avrupa'daki sosyal demokrat harekette bugün görülen oportünist akımı besleyen bu özgül temel olduğundan, örgütsüzlüğe karşı belirli oportünist eğilimler baş göstermiştir.

Parlamentarizm, sadece Fransa, İtalya ve Almanya'da günümüzde gördüğümüz oportünist akımların reformların abartılması, sınıflar ve partiler arasında işbirliği, barışçıl gelişme gibi o çok bilinen yanılsamalarını desteklemekle kalmaz, bu yanılsamaların uygulamada işleyebileceği ortamları da hazırlar; sosyal demokraside bile, parlamenter olarak aydınları proletarya kitlelerinden koparır, hatta belli ölçüde farklı da gösterir. Sonunda, işçi hareketleri büyüdükçe, aynı parlamentarizm siyasal yükselmenin bir sıçrama tahtasına dönüşür; burjuvazinin hırslı kazazedeleri olarak kolaylıkla bir sığınak bulmalarının nedeni de budur.

Batı Avrupa sosyal demokrasisinde oportünist aydını örgütsüzlüğe ve disiplin yoksunluğuna iten eğilimleri ortaya çıkaran da bütün bu etmenlerdir. Günümüzdeki oportünist akımları ortaya çıkaran belirgin ikinci koşul, oldukça gelişmiş bir sosyalist hareketin, böylece etkili bir sosyal demokrat parti örgütünün de zaten var olmasıdır. Parti örgütü, burjuva-parlamentarist eğilimlere karşı devrimci sınıf hareketinin kalesi işlevi görür; proletaryanın derli toplu ve etkin çekirdeği biçimsiz bir seçmen kitlesine dönüştürülmek isteniliyorsa parçalanması ve yok edilmesi gerekmektedir. Tarihsel olarak çok iyi temellendirilmiş ve belirli siyasal amaçlara oldukça elverişli çağdaş oportünizmin "özerklikçi" ve yerinden yönetimci eğilimlerinin ortaya çıkması böyledir; bu nedenle de, Lenin'in varsaydığı üzere,

"aydın"ın doğuştan örgütsüzlüğü ve tükenmişliği, burjuva parlamentarizminin gereksinmeleri, aydının *ruhsal durumu* ile değil, oportünistlerin *siyaseti* ile açıklanabilir.

Ancak bu koşulların hepsi, işçi hareketi içinde oportünizmin hiçbir biçimde sosyal demokrasinin güçlü gelişmesinin, Batı'da olduğu gibi burjuva toplumunun çözülmesinin değil de, tam tersine, siyasal geriliğin bir sonucu olduğu otokratik Rusya'da önemli ölçüde farklı gözükmektedir.

İçinden sosyalist aydının çıktığı Rus aydınlarının çok iyi tanımlanmamış bir karakteri olduğu, kelimenin tam anlamıyla, Batı Avrupa'daki aydından çok daha büyük ölçüde deklase olması anlaşılır bir durumdur. Bunlar, Rusya'daki proletarya hareketinin çocukluğuyla birleştiğinde, açıktır ki, genel olarak, çok daha büyük kuramsal kararsızlıklara ve oportünist bocalamalara neden olmaktadır; öyle ki, zaman zaman işçi hareketinin siyasal boyutunun tamamen yadsınmasına, zaman zaman tek çıkış yolu olarak şiddetten medet umulmasına yol açmakta, sonunda da siyaset alanında liberalizmin, "felsefe" alanında da Kantçı idealizmin[14] bataklığına saplanılmaktadır.

Görüşümüze göre, Rusya'daki sosyal demokrat aydının eksikliği, sadece örgütsüzlüğe yönelik belli bir *etkin* eğilimi özendiren burjuva parlamentarizminin olumlu deneyimi değil, ona eşlik eden sosyo-psikolojik ortamın olmamasıdır da. Çağdaş Batı Avrupa'nın, kendilerini saygın "ego" tutkusuna adayan ve hatta bu "efendi ırkın ahlakı"nı sosyalist düşünce dünyasına ve mücadelesine taşıyan yazarlar, genel anlamda değil, varoluşlarının belli bir aşamasındaki özgün burjuva aydınlarıydı; başka bir anlatımla, zaten kendi sınıf egemenliğinin kısır döngüsünde sıkışmış, yoz, kokuşmuş bir burjuva-

[14] Immanuel Kant (1724-1804)'ın eleştirel felsefesine bir göndermedir. Bu, Luxemburg'un yazılarında klasik bir felsefeciye göndermede bulunduğu görece az örnektir biridir.

zinin ürünleriydi. Rusya'daki sosyalist düşünce içerisindeki ütopyacı ve oportünist kurgular, kendini yadsımanın ve küçük görmenin ters çevrilmiş kuramsal biçimini benimsemeye eğilimliydiler. Bir zamanların "halka gitme"[15] hareketi, yani aydının köylü kisvesinde zorunlu gizlenmesi, aynı aydının "nasırlı el" tutkusu nasıl katıksız "ekonomizm" yandaşları için umutsuz bir buluşsa, eski Narodnikler için de öyle umutsuz bir buluştu.

Örgütlenme biçimleri sorununu, Batı Avrupa'nın katı kalıplarını mekanik biçimde Rusya'ya aktarmak yerine Rusya'nın özgül somut koşullarını inceleyerek çözmeye çalışacak olursak çok farklı bir sonuçla karşılaşırız. Lenin'in yaptığı üzere, oportünizmi yerinden yönetim gibi herhangi bir örgütlenme biçimine bağlamak içsel özünün yanlış anlaşılmasına yol açar. Oportünistte olduğu gibi oportünizmde de, örgütlenme sorununda bile, sadece bir tek ilke geçerlidir: İlkesizlik. Kendi amaçlarına uygun düştüğü sürece, her zaman yöntemini koşullara göre seçer. Ancak oportünizmi, Lenin gibi, proletaryanın bağımsız sınıf hareketini, tahakküm için can atan burjuva aydınların bir aracı yapmak üzere zayıf düşürmeye duyulan istek olarak tanımlayacak olursak, o zaman işçi hareketinin *ilk aşamalarında* bu amaca ulaşmanın en iyi yolunun yerinden yönetim değil, hâlâ bulanık olan proletarya hareketini bir avuç aydın önderin insafına bırakan katı *merkeziyetçilik* olduğunu kabul etmemiz gerekir. Almanya'da da, hareketin *ilk* aşamalarında, bilinçli proletaryanın güçlü bir çekirdeği ve sınanmış sosyal demokrat taktikler ortaya çıkmadan önce, her iki örgütlenme eğilimi de mevcuttur: Lassalle'ın Genel Alman

[15] "Halka gitmek", 1870'ler ile 1880'lerde Rusya'nın halk yardakçısı aydınlarının bir sloganıydı.

İşçi Derneği'ndeki aşırı merkeziyetçilik[16] ve Eisenacher'lerin "özerklikçiliği". Kabul edilen ilkenin bütün karışıklığına karşın proleter öğelerin partinin düşünsel yaşamına etkin biçimde katılmalarını sağlayan, işçilerin inisiyatif almalarını özendiren —başka şeylerin yanı sıra, önemli bir yerel basın yaratmada bu grubun sağladığı hızlı gelişme bunun kanıtıdır— Eisenacher'lerin bu taktiği olmuştur ve hareketin, doğal olarak "diktatörleri" ile birlikte giderek artan üzücü sonuçlarla karşı karşıya kalan Lassalle'cılarınkinden çok daha güçlü ve sağlıklı *genişlemesine* yol açmıştır.

Genel olarak, çalışan kitlelerin devrimci kesiminin hâlâ örgütlü olmadığı ve hareketin sallantılı olduğu, kısaca şimdi Rusya'da olan koşullara benzer durumlarda, oportünist aydınların örgütlenme eğilimi olarak ortaya çıkanın ceberrut merkeziyetçilik olduğu kolaylıkla gösterilebilir. Öte yandan, sonraki aşamada —bir parlamenter geçmişe ve güçlü bir birleşik partiye karşılık— oportünist aydınların eğilimleri *yerinden yönetim* olmaktadır.

Entelijansiyanın proletarya hareketi üzerinde tehlikeli etkiler yaratacağından korkan Lenin'in bakış açısıyla, kendisinin örgütlenme kavramının Rus sosyal demokrasisi için daha büyük bir tehlike oluşturduğu kesindir.

Aslında, hâlâ genç olan bir proletarya hareketini iktidar açlığı çeken entelijansiya kolayca ve kesin biçimde teslim eden, militan işçiyi bir "komite"nin söz dinler aracına indiren bürokratik merkeziyetçiliğin deli gömleğinden başka bir şey olamaz. Öte yandan, işçileri hırslı aydınların oportünist komitesinden kesinlikle koruyacak olan da işçilerin kendiliğinden oluşan

---

[16] Lassalle'ın Genel Alman İşçi Derneği için bkz. yukarıda Bölüm 5, dipnot 2.

devrimci hareketinden, siyasal sorumluluklarının artmasından başka bir şey değildir.

Lenin'in bugün bir umacı olarak gördüğü şey yarın kolaylıkla somut bir gerçek olabilir.

Rusya'da eli kulağında olan devrimin bir proletarya devrimi değil, sahnenin tamamını sosyal demokrat mücadeleye elverişli kılacak biçimde kökten değiştirecek olan bir burjuva devrimi olduğunu göz ardı etmeyelim. O zaman, Rusya'daki entelijansiya da kısa süre içinde kendi burjuva sınıf bileşiminin özelliğini kazanacaktır. Eğer şimdilik sosyal demokrasi Rusya'daki çalışan kitlenin tek önderiyse, devrimin sabahında burjuvazi ve elbette de önce onun entelijansiyası, kendi parlamenter egemenliklerini sağlayacak temeli oluşturmasını kitleden isteyeceklerdir. İşçilerin farkındalığı en yüksek olan kesiminin kendiliğinden etkinliği, özgür inisiyatifi, siyasal kavrayışı ne kadar az olursa, bir sosyal demokrat merkez komite tarafından siyasal açıdan ezilmesi ve yönlendirilmesi o kadar kolay olacak, yeni Rusya'da burjuva demagogların oyun oynamaları o kadar kolaylaşacak, bugünün sosyal demokrat emeği burjuvazinin harmanında kendini o kadar çok bulacaktır.

Ancak, her şeyin ötesinde, bir örgütsel tüzük yardımıyla işçi hareketini oportünizmden koruma düşüncesine yol açan aşırı merkeziyetçi görüşün temel yaklaşımının tamamı yanlıştır. Fransız, İtalyan ve Alman sosyal demokrasisindeki son olayların etkisi altında kalan Rus Sosyal Demokratları arasında da, genel olarak oportünizmi proletarya hareketine yabancı, işçi hareketine dışarıdan, burjuva demokrasisinin unsurlarıyla gelecek bir unsur olarak görmek eğilimi açıkça ortaya çıkmıştır. Bunun doğru olması halinde, örgütlenmede tüzükle yapılan sınırlamaların oportünist unsurların baskısı karşısında etkisiz olduğu görülür. Proleter olmayan unsurların sosyal demokrasiye kitlesel olarak sızmaları, küçük burjuvazinin hızlı ekonomik çöküşü ve burjuva liberalizminin daha da hızlı siyasal çöküşü,

burjuva demokrasisinin yok oluşu gibi çok derin nedenlerden kaynaklanıyorsa, bu gelgit dalgasının parti tüzüğündeki belli paragraflarla durdurulabileceğini düşünmek çok naif bir yanılsamadır. Paragraflar yalnızca küçük grupların ya da özel derneklerin varlığını düzenlerler; tarihin akışı, en zekice düzenlenmiş paragrafları bile nasıl aşacağını her zaman bilmiştir. Ayrıca, burjuva toplumunun ilerici çözülmesinden açığa çıkan unsurların kitlesel akışını dışarıda tutmanın işçi hareketinin sadece çıkarına olduğunu düşünmek de çok yanlıştır. Proletarya sınıfının bir temsilcisi olan sosyal demokrasi düşüncesi aynı zamanda toplumdaki bütün ilerici grupların ve burjuva toplumsal düzeninin ezilen kurbanlarının da temsilcisidir; ama bundan, sosyal demokrasinin programında bütün bu grupların bir ideal olarak bir araya getirildikleri çıkarılmamalıdır. Bu düşünce, bir siyasal parti olarak sosyal demokrasinin, tarihsel gelişme sürecinde gittikçe çok değişik, huzursuz unsurun sığınağı olması sonucu gerçeğe dönüşmüş, böylece sosyal demokrasi, egemen burjuvazinin küçük bir azınlığına karşı gerçekten de halkın partisi olmuştur. Bu karmakarışık yol arkadaşlarının dertlerine işçi sınıfının nihai amaçları doğrultusunda nasıl kalıcı bir çözüm bulacağı, proleter olmayan muhalefetin canlılığını proletaryanın devrimci eylemine nasıl katacağı, kısacası kendine akan unsurları nasıl özümseyip sindirebileceği sadece sosyal demokrat partinin bilgisine bağlıdır. Bu şimdiye değin, Almanya'da olduğu gibi, ancak sosyal demokrasi içinde, proletaryanın, tonu ayarlayan, sınıfsız ve küçük burjuva yol arkadaşlarını nasıl devrime çekeceği konusunda yeterince bilinçli, iyi eğitilmiş, seçkin birliklerin olması ile mümkündür. Böyle bir durumda, örgüt tüzüğünde merkeziyetçi kavramların katı biçimde yer alması ve parti disiplininin acımasızca uygulanması, oportünist akımlara karşı bir baraj işlevi görecektir. Elbette ki bu koşullarda örgüt tüzüğü oportünizmle mücadelede, aynen Fransa'da,

Jaurèsçi[17] kafa karışıklığının saldırısına karşı devrimci sosyal demokrasinin işine yaradığı, aynen Almanya'daki partinin tüzüğünün şimdilerde bu doğrultuda değiştirilmesinin bir zorunluluk olması gibi, bir silah olarak işe yarayacaktır. Ancak bu durumda bile, parti tüzüğü kendiliğinden oportünizme karşı bir tür silah olarak anlamlandırılamaz; sadece, partinin içinde gerçekte olan devrimci proleter çoğunluğun buyurgan etkisinin uygulanmasında başvurulacak zorunlu bir araçtır. Böylesine bir çoğunluk yoksa yerini kâğıt üstündeki en katı yaptırımlar bile alamaz.

Ancak, değindiğimiz üzere, burjuva unsurların gelişi asla sosyal demokrasi içindeki oportünist akımın tek kaynağı değildir. Öteki kaynak, sosyal demokrat mücadelenin özünde, içsel çelişkilerindedir. Proletaryanın dünya tarihinde zafere doğru ilerleyişi, tarihte ilk kez, geniş kitleler isteklerini kendileri dile getirdikleri ve bütün egemen sınıflara karşı seslendirdikleri bir süreç olduğu için eşsizdir; bu istek ancak günümüz toplumunun sınırlarının ötesinde gerçekleştirilebilir. Öte yandan, bu *istek* sadece kitlelerin mevcut düzene karşı gün be gün verecekleri mücadele ile geliştirebilir ve yalnızca bu çerçeve içinde gerçekleştirilebilir. Geniş halk kitlesini mevcut düzenin tamamının ötesine geçen bir amaç, günlük mücadeleyi de devrimci bir ayaklanma ile özdeşleştirmek, gelişmesi boyunca, mantıksal olarak iki tuzak arasından ileriye yürümek zorunda olan sosyal demokrat hareketin diyalektik çelişkisini oluşturmaktadır: Kitlesel karakterini yitirmek ve amacından vazgeçmek, gruplara bölünmek ve bir burjuva reform hareketine dönüşmek.

---

[17] 1904'de *L'Humanité* gazetesini kuran, Yüzbaşı Eduard Dreyfus'un savunmasına öncülük eden reformcu bir Fransız sosyalisti olan Jean Jaurès'ye (1854-1914) göndermedir. Rosa Luxemburg, çok saygı duyduğu halde onunla birçok kez tartışmıştır. Jaurès savaşa karşı çıktığından Birinci Dünya Savaşı arifesinde öldürülmüştür.

Bundan ötürü de devrimci anlamda sosyal demokrat taktiklerin önceden kesin olarak belirlenebileceğini ve böylece işçi hareketinin oportünist sapmalardan korunabileceğini düşünmek tam bir tarihdışı yanılsamadır. Marx'ın öğretisinin her tür oportünist düşünceye karşı yıkıcı cephane sağladığı açıktır. Ancak sosyal demokrat hareket bir kitle hareketi olduğu, onu tehdit eden tuzaklar da insan kafasından değil de toplumsal koşullardan kaynaklandığı için, oportünist hatalara karşı önceden hiçbir önlem alınamaz; bunlar uygulamada ortaya çıktığındaysa, hareketin kendisi ve elbette ki Marksizm'in sağladığı silahlar sayesinde üstesinden gelinebilir. Bu açıdan bakıldığında, oportünizm de hareketin bir ürünü, tarihsel gelişmesinin zorunlu bir özelliği olmaktadır. Sosyal demokrasinin hâlâ çok yeni olduğu, işçi hareketinin siyasal koşullarının hiç de olağan olmadığı Rusya'da da oportünizm büyük ölçüde bu kaynaktan, kaçınılmaz olan taktiklerin sınanması ve denenmesinden, çok olağandışı, birbirine paralel olmayan koşullarda yapılan mücadeleyi temel sosyalist ilkelere taşıma gereksinmesinden ortaya çıkmıştır.

Durum bu ise, oportünizm akımların ortaya çıkmasının işçi hareketinin ilk aşamalarında örgüt tüzüğünde belirli düzenlemeler yapılarak önlenebileceği düşüncesi bize çok saçma gelmektedir. Bu gibi kâğıt üzerindeki düzenlemelerle oportünist korunma çabası aslında oportünizme değil, sosyal demokrasinin kendisine zarar vermekte ve yaşayan sağlıklı bir yapının nefes almasını durdurmakta, sadece oportünist akımlara karşı değil —daha da önemli olması gereken— mevcut toplumsal düzene karşı mücadelede direncini zayıflatmaktadır. Araçlar amacın aleyhine olmaktadır.

Rus Sosyal Demokratlarının bir kesiminin, çokbilmiş ve her şeye burnunu sokan bir Merkez Komite'nin vesayeti aracılığıyla, böylesine umut ve coşku dolu, gelişmekte olan bir işçi hare-

ketini atılacak yanlış adımlardan korumaya duydukları aşırı istek, Rusya'daki sosyalist düşünceye çok sık zarar vermiş olan *öznelciliği* bize hatırlatmaktadır. Tarihin saygıdeğer insan öznesinin, kendi tarihsel sürecinde neden olmayı sevdiği zararlar gülünçtür. Rusya'daki otokrasinin yıkıp ezdiği ego, kendi devrimci düşünce sistemi içinde, kendini tahta çıkararak ve ortalarda olmayan bir "Narodnaya Volya"[18] adına hareket eden bir komplocular komitesi olarak en güçlünün kendisi olduğunu açıklayarak intikamını almaktadır. Ancak "özne" güçlülüğünü göstermiştir; tarihsel sürecin belli bir aşamasının "meşru" anlatımı olduğunu gösterdiğinden sonunda zafer kurbacın olacaktır. Sonunda, tarihsel sürecin çok daha "meşru" bir çocuğu sahnede yerini alacaktır: Rusya tarihinde ilk kez halkın isteklerini gerçekten ortaya çıkarmada umut verici bir başlangıç yapan Rus işçi hareketi. Ancak şimdi, Rus devrimcilerinin "ego"su baş aşağı durmakta ve bu sefer sosyal demokrat işçi hareketinin Merkez Komitesi'ndeki heybetli kişi kisvesinde bir kez daha tarihin en güçlü denetçisi olduğunu açıklamaktadır. Bu becerikli akrobat, denetçi rolünü şimdi üstlenecek olanın, hata yapmaktan kaçınmayan ve tarihin diyalektiğini kendi öğrenmekte ısrar eden işçi sınıfının kitlesel egosu olduğunu görememektedir. Son olarak, kendi aramızda içtenlikle konuşalım: Gerçekten devrimci bir işçi hareketinin yaptığı hatalar, tarihsel olarak söylenecek olursa, olası en iyi "Merkez Komite'nin yanılmazlığından ölçülemeyecek kadar yararlı ve değerlidir.

---

[18] *Narodnaya Volya*, Ağustos 1879'da kurulan, devrimci terör uygulayan halk yardakçısı bir Rus örgütüdür. 1 Mart 1881'de, örgüt üyeleri Çar II. Aleksandr'ı öldürmüşlerdir. Hemen sonrasında, şiddetli baskı uygulayan Rus hükümeti, örgütü ortadan kaldırmıştır.

11

KREDO: RUSYA'DA SOSYAL DEMOKRASİ'NİN DURUMU ÜZERİNE[1]

Editörlerin Notu: El yazısıyla Lehçe yazılmış ve Rosa Luxemburg yaşarken hiç yayımlanmamış olan bu makale, Menşevikler ile Bolşevikler arasındaki bölünmenin kaçınılmaz olduğu Eylül ya da Ekim 1911 başlarında kaleme alınmıştır. Luxemburg'un özel yazışmalarında "Kredo" olarak anılan [bu makalede] Rus Marksizmi içindeki değişik eğilimlerin geniş bir eleştirisi yapılmakta ve farklılıklarına karşın partinin birliği savunulmaktadır. Luxemburg'un, acımasızca saldırdığı Menşevikler'den ya da Troçki'den çok Lenin ve Bolşeviklere yakın olduğu açıksa da, Lenin'in örgütsel yöntemlerine de karşı çıktığı görülmektedir. Makale, bu anlamda, onun uzun zamandır bilinen, 1904'de örgütlenme, 1918'de de Rus Devrimi konusundaki eleştirilerinin yanı sıra Lenin'e yönelik üçüncü eleştirisini oluşturmaktadır. Yazıldığı dönem, Alman Marksizmi açısından da özellikle çalkantılı bir dönemdir. Daha birkaç hafta önce, Ağustos ve Eylül 1911'de, Luxemburg Kautsky'yi ve SPD önderliğini, Almanya'nın Fas üzerindeki emperyalist tasarılarına karşı çıkmadıkları için açıkça eleştirmiş, bu tavrından dolayı da parti disiplinini bozmakla itham edilmiştir. Feliks Tych, Luxemburg'un Polonya

---

[1] Başlık, bu cilt için editörler tarafından konulmuştur. Özgün elyazmasının başlığı yoktur. Başında, Leo Jogiches'in el yazısıyla bir not vardır: "Adolf [Jogiches]'un alış tarihi Ekim 11." Jogiches'in el yazısıyla yaptığı öteki eklemeler ya da çıkartmalar dipnotlarda belirtilmiştir.

Partisi'nin Moskova'daki arşivinde bulduktan sonra Kredo'nun Almanca çevirisini ilk kez 1991'de yayımlamıştır. Tych'ın önsözüne ve açıklayıcı notlarına aşağıdaki notlarımızda epey yer verdik. Almancadan Ashley Passmore ile Kevin B. Anderson'un yaptığı çeviriyi Urszula Wislanka özgün Lehçe metinle karşılaştırdı. Verdiği arka plan bilgiler için Albert Resis'e teşekkür ederiz.

* * *

Son zamanlarda, Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin örgütsel yaşamında ciddi bir bunalım, belli bir ölçüde belirleyici olan bir moment yeniden baş gösterdi. Bu bunalımın başlangıcı, Merkez Komite üyelerinin bu yılın Haziran'ında Paris'te toplanmalarıydı.[2] Aldıkları kararlar, Parti'de sonradan gerçekleşen bir dizi önemli olayın olduğu kadar Parti'deki hizip ve eğilimlerin de ortaya çıkmasının ekseninin oluşturmuştur. Ancak bu toplantıda alınan kararları kapsamlı bir biçimde tartışmaya başlamadan önce, giriş niteliğinde olsa da, böyle bir toplantının yapılmasının ve orada üstlenilen siyasal çalışmanın anlamını kavrayabilmek için bu yılın ortasında Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin içinde bulunduğu genel koşulları dikkate almak gerekmektedir.

---

[2] Rus Sosyal Demokrat Partisi (RSDRP)'nin ülke dışında toplanması Bolşeviklerin girişimiyle olmuş ve Rosa'nın Polonya Krallığı ve Sosyal Demokrat Partisi (SDKPiL) tarafından da desteklenmiştir. SDKPiL adına Feliks Dzerzhinski ve Jogiches, Bolşevikler adına da Lenin, Aleksey Rykov ve Grigory Zinoviev katılmışlardır. Ayrıca, Menşevik Boris Goldman-Gorev, Birlik'ten Mark Liber, Litvanya Sosyal Demokratları'ndan M. V. Ozolin-Martyn de hazır bulunmuştur. Toplantının ana konusu, RSDRP'nin Parti Konferansı'nın toplanmaya çağrılmasıydı. Bu doğrultuda parti basını, [ilgili] yazının yasa dışı yollardan Rusya'ya sokulması vb konularla ilgilenmek üzere bir Teknik Komisyon, bir de Dış İlişkiler Komisyonu oluşturulmuştur. (Bu bağlamda, "dış ilişkiler" Rus İmparatorluğu dışında ikamet eden, aslında Parti'nin gerçek önderliğini yapan Sosyal Demokratlar anlamına gelmektedir.)

Bütün yoldaşlar, Merkez Komite'nin 1910'un başındaki[3] o son oturumundaki raporun bir bütün olarak Parti'de ve konumları ne olursa olsun bütün üyeler üzerinde yarattığı olumlu izlenimi hâlâ hatırlayabilirler. Parti'nin tamamıyla birleşmesi, hizipçi örgütlerin dağıtılması ve hizipçi gazetelerin sekteye uğratılması. Rusya'daki Parti'de beklenen şeyle, Merkez Komite'nin o oturumu toplanmadan az öncesine kadar çok güçlü bir biçimde süregelen bitmez tükenmez hizip çekişmelerinin üzücü ve iğrenç uygulamalarıyla öylesine çelişmekteydiler ki, neredeyse kimsenin inanamayacağı açıklamalardı bunlar. Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin örgütsel birliğine ilişkin bu önemli taahhüdün sonucu olan büyük zorluklara ve kötüleşen ilişkilere karşın, Merkez Komite'nin bu kararlarından kaynaklanan Parti'nin gücüne ve geleceğine duyulan inancın tazelenmesinin çok daha güçlü bir etkisi[4] oldu. Böylece basında "Menşevikler" ve "Bolşevikler"in daha az,[5] tartışma ve sürtüşmelerinin daha da az duyulması, yerlerine, değişik konumlarına karşın parti birliğini her şeyin üstünde tutan Rus Sosyal Demokratları hakkında bir şeyler duymamız beklenebilirdi.

Merkez Komite'nin kazanımları daha da kalıcı olacak gözüküyordu; çünkü parti birliği sadece mekanik olarak değil, güçlü, ideolojik ve daha ilkeli bir temel üzerine oturtulmuştu. Çalışmalarını teknik ve örgütsel önlemlerle sınırlamayan oturum, Par-

---

[3] Bu toplantıda SDKPiL'yi Jogiches ile Adolf Warski temsil etmişlerdir. SDKPiL'nin ve "uzlaştırıcı" Bolşevik grubun temsilcilerinin etkisiyle, Lenin'in ve grubunun isteklerinin tersine Parti hiziplerinin dağıtılmasını ve hizipsel organlara bir son verilmesini kabul etmişlerdir. O güne kadar Bolşeviklerin elinde olan Parti'nin (Schmitt Mirası olarak adlandırılan) fonları, Alman Sosyal Demokrasisi'nden, mütevelli heyeti işlevi görecek olan üç kişiye emanet edilmiştir: Karl Kautsky, Franz Mehring, Clara Zetkin.

[4] Jogiches'in eklemesi: "Oydaş, kararlı isteklerini kanıtlar."

[5] Jogiches'in eklemesi: "Parti içinde örgütlü, iki ayrı hizip konusunda daha az."

ti'nin siyasetinin doğrultusunu biçimlendiren açık siyasal buyruklar da planladı. Bir yandan, sınıf mücadelesinin ilkelerine ve devrimci proletaryanın ayrı bir partisi olarak Sosyal Demokrasi'nin konumuna uygun olan her tür yasal taktiğin —mevcut karşı-devrimci koşullarda— kullanılabildiği noktaya kadar kullanılmasının zorunlu olduğuna karar verildi. Öbür yandan da, genel oturum şu şiarı kabul etti: Gerek "tasfiyecilik" ya da tamamıyla yasallık uğruna yasadışı bir örgüt olarak Parti'yi yıkmaya çalışan eğilim ile "Ostzovizm"* diye adlandırılan saçmalığa, zaman zaman karşı-devrimin bu kalesinin "halkı temsil etme" maskesini düşürmek için Sosyal Demokrat hizbin Üçüncü Duma'dan [Parlamento] çekilmesini isteyen eğilime karşı güçlü ve kararlı mücadele.[6] Genel oturum Parti siyasetini sağ ve sol sapmalardan ayırıp ilkeli sınıf mücadelesi temeline yerleştirdikten sonra, olabildiğince çabuk, tam bir parti konferansı toplanması çağrısı yapan bir karar alarak emeğini taçlandırmıştır. Bu, olağan parti kongresinin yerine[7], ortaya konulan ilkeler doğrultusunda Parti'nin çalışmalarını ilerletecek, toplu ve tutarlı uygulamayla düşünsel birliğini pekiştirecekti.

---

* Sözcük "Ostzovism" değil, Rusça "otozvat = çekilme" sözcüğünden gelen "otzovist"tir. Üçüncü Duma'dan çekilinmesini ve yasal örgütlerde çalışmaya son verilmesini isteyen Bogdanov, Pokrovskiy, Lunacharskiy, Bubnov'un da aralarında bulunduğu, Lenin'e karşı çıkan bir grup Bolşevik'e verilen addır. Duma'da oturmayı, yasal sendikalarda, kooperatiflerde diğer yasal ya da yarı yasal kitle örgütlerinde çalışmayı reddetmişler, yasadışı örgütleri savunmuşlardır (ç.n.).

[6] "Tasfiyeciler", RSDRP'nin Menşevik kanadıydı; "Ostzovizm"* ise, (Leninist olmayan) Bolşevik kanada bağlıydı. Üçüncü İmparatorluk Duması Kasım 1907'den Haziran 1912'ye kadar sürmüştür.

[7] Birleşen RSDRP'nin en son Parti Kongresi Mayıs 1907'de, Londra'da, Luxemburg'un da katılımıyla toplanmıştı (bu Kitap'ta Bölüm 7'deki konuşmasına bkz.). RSDRP'nin sonraki Parti Kongreleri bölünmüş bir partiyle yapılmıştı.

Merkez Komite'nin kapanış oturumundaki süreç ve 1910'da tamamlandıktan sonraki arayışlar böyleydi.

Ne yazık ki, bunlar bir ölçüde boş umutlar ve arayışlardı. Eski hizipsel zaaf ve sıkıntıların Parti'nin ve proletaryanın yararına olan her düşünceye galebe çaldığı kısa sürede görüldü. Merkez Komite'nin açık kararına ters olarak Menşevik hizbin yayın organı *Golos* ortalıktan çekilmedi. Tersine, kapanış oturumundan sonraki her gün Parti'nin merkez kurumlarını topa tutmaya başladı. Parti'nin merkez yayın organının yazı kurulunda Menşevikleri temsil eden iki kişi çalışmaya katkıda bulunmayı reddederek boykota gittiler[8] ancak bu, neredeyse bir yıl yazı kurulu ücretlerini almaktan onları alıkoymadı. "Menşevikler"in içindeki isyancıların bu tür eylemleri, doğal olarak öteki tarafın da hizipsel bir kampanya başlatmasına yol açtı ve kısa süre içinde eski hizip kavgası bütün tantanasıyla dergilerde yeniden başladı; Parti'nin merkezinde *de facto* "devlet içinde devlet" olan hizipler sığınak ve kalelerini çok daha aleni bir biçimde güçlendirdiler.

Olayların bu doğrultuya girmesi vahim sonuçlara yol açtı. Merkez Komite'nin son oturumunda kararlaştırılan parti konferansı toplanmadı. Parti'nin en yüksek organı olan Merkez Komitesi tutuklamalarla yıprandı, bir buçuk yıl içinde bir kere bile toplanmadı, hiçbir canlılık belirtisi göstermedi ve nereden bakılırsa bakılsın var olamadı. Bitmek tükenmek bilmeyen hizip kavgaları sonucunda yazı kurulunda tam bir kargaşa

---

[8]Menşevik Tasfiyeciler'in gazetesi olan *Golos Sotsial-Demokrata* Şubat 1908 ile Aralık 1911 arasında, önce Cenevre'de, sonra da Paris'te çıkmıştır. RSDRP merkezinin organı olan *Sotsial Demokrata* 1908 ile 1913 arasında Paris'te yayınlanmış, Kasım 1911 sonrasında *de facto* Bolşeviklerin gazetesi olmuştur. İkinci gazetenin Menşevikler tarafından boykot edilmesinden söz ettiğinde Rosa Luxemburg'un ima ettiği kişiler Menşevik Feodor Dan ile Julius Martov'dur. Lenin'in baskısı sonucunda ikisi de Haziran 1911'de yayın kurulundan temelli ayrılmışlardır. Kasım 1911'de, SDKPiL'nin temsilcileri de istifa etmişlerdir.

hüküm sürer oldu. Merkez Komite'nin kapanış oturumunda, değişik teknik konularla ilgilenmesi ve bir parti konferansı toplaması için atanmış komisyon olan "Merkez Komitesi Dış İlişkiler Komisyonu"nda da aynı durum söz konusuydu: Sürekli hizip kavgası. Birlik ile Litvanya Sosyal Demokrasisi'nin temsilcilerinin desteğiyle "Menşevikler", Bolşevikler ile SDKPiL'in temsilcilerine[9] karşı oy çoğunluklarını kullandılar ve utanmadan bu yapıyı, Merkez Komite'nin yardımcısı, teknik bir organ olan "Dış İlişkiler Komisyonu"nu, Merkez Komite'nin açık karar ve buyruklarına karşın, "Menşevizm"in hizip siyasetinin enstrümanı yaptılar. Bu, kendini, özellikle Merkez Komite'nin toplanmasına karşı Dış İlişkiler Komisyonu'nun gösterdiği düzenli direnişte açıkça gösterdi. Oysa Parti saflarında hüküm süren anarşiden ötürü böyle bir oturum can alıcı bir zorunluluk olmuştu. Parti kongresi ya da bir konferans olmadan, sadece Parti'nin en üst organı, Merkez Komitesi, yeniden ateşlenen hizip kavgalarını yatıştırabilir, Parti'yi birleştirebilir, Parti'ye açık ve birleşik bir yön verebilir ve günlük eylemlerde güveni sağlayabilirdi. Bu durum tutuklamalardan ve başka zorluklardan ötürü ortaya çıkmış olsa bile, Merkez Komite'nin olabildiğince çabuk toplanması, Merkez Komite'nin atamayla belirlediği bir araç olan Dış İlişkiler Komisyonu'nun görevi ve sorumluluğuydu. Ancak parti konferansı, hatta Merkez Komite'nin bir oturumunu toplamak yerine, Parti'nin çoğunluğu ile —herkesin gördüğü üzere— Dış İlişkiler Komisyonu'ndaki beklenmedik çoğunluğuna dayanarak istediğini yapan, katı hizipsel bir görüşle, bu durumun kaçınılmaz olarak Parti'yi çözülmeye, karışıklığa, moral çöküntüsüne götüreceği, etkinliklerini felce uğratacağı ve Parti'nin yetkesinin ülkenin [Rusya] dört bir yanında çökeceği herkes tarafından görülse bile, Parti'nin merkezi ku-

[9] Luxemburg'un partisi, Polonya Krallığı ve Litvanya Sosyal Demokrat Partisi.

rumlarının olmamasının neden olduğu durumu kullanmak isteyen oportünist azınlık arasında uzlaşmaz bir tartışma açıkça ortaya çıktı.

Çökme görüntüleri giderek belirginleşti.[10] "Menşevikler"in oportünizm orjileri ve tasfiyecilerin açık desteği, bildiğimiz üzere, kendi hiziplerinin can damarını parçaladı ve Georgi Plekhanov'un başını çektiği "parti Menşevikleri"nin ayrılmasına yol açtı. Menşevizm'in kaba oportünizmine tepki olarak Bolşevik hizipte de tehlikeli bir gelişme baş gösterdi. Bu hizip, bütün gücünü Parti'nin birliğini kurtarmak için kullanmak yerine, Lenin'ın yönetiminde, kendi hizipsel aygıtını yeniden kurma gayretkeşliğine kapıldı. Kendi hizip merkezleri, organları, işçilere yönelik ayrı bir gazeteleri, hatta kişileri hizip için eğiten ayrı bir "Parti Okulu" olan hizip örgütlenmesini oluşturmaya ya da yenilemeye yöneldiler. Ancak Parti'nin geleceğine yönelik en büyük tehlike, Lenin ve dostlarının çok açık biçimde katıldıkları bu örgütlenme siyaseti oldu. Sadece "parti Menşevikleri", yani Plekhanov grubu[11] ile bir blok kurmak isteyen bu siyaset, *Vperyod*[12] gazetesi ile birleşik eski "Otzo-vist" hareketi ile tam bir iki yüzlü siyaset izleyen, köktenciliği ve partinin birliğini yücelten, sevecen bir sessizlikle de oportünizmi, tasfiyeciliği ve onların her türlü kötülüğünü destekleyen Troçki'nin *Pravda*'sını[13] izleyenlerin yanı sıra Parti dışında *Golos*'un yayın kurulu ile bağlantılı olarak Martov-Dan grubunu kapatmak anlamına da geliyordu.

---

[10] Jogiches sayfa kenarına "yukarıda!" yazmıştır.

[11] Menşevik kanat, tasfiyecilerin görüşlerini paylaşmıyor ve birleşik bir RDSRP'yi sürdürmek istiyordu.

[12] *Vperyord* [İleri], 1900 ve 1911'de Sol Bolşevikler'in bir yayınıdır; katkıda bulunanlar arasında Maksim Gorki, A.V. Lunacharski ve Aleksandr Bogdanov va vardı.

[13] *Pravda* kendinin RSDRP'nin "hizipler üstü" gazetesi olduğunu açıklamıştır.

Burada özetlenen olgulardan ötürü Parti'nin durumu umutsuzdu. Örgütsel bölünme aslında tamamlanmıştı ve her an açığa çıkabilirdi. Birbiriyle savaşan hiziplerin davranışları, artık Parti'nin varlığını gözeten herhangi bir düşüncenin, hizipleri saran alevin yerini alamayacağını gösterdi. Martov'un Lenin'e karşı çıkardığı, bugüne kadar sadece sosyalistlerin onurunu yerle bir etmek ve çamura bulamak isteyen karşı-devrimcilerin paralı yazarlarının kalemlerinden çıkabilen aşağılık ve küstahlıktaki o pis broşür,[14] Menşevikler tarafından kasıtlı olarak hazırlanan Parti'yi bölmekte olan ateşi söndürmenin artık zamanı geldiğine ilişkin kaygı veren bir uyarıydı. Öte yandan, Merkez Komite'nin bir toplantı yapmasına direnen Merkez Komite Dış İlişkiler Komisyonu, [Komisyon'daki] "Bolşevik" temsilcilerin istifa etmelerine ve Parti kaynaklarından [Komisyon'a] verilen mali kaynakları geri çekmelerine neden oldu. Böylece Parti kurumları içindeki hizipsel bölünme, tıpkı Menşevik editörlerin boykotundan ötürü merkez [yayın] organının yazı kurulundaki hizipsel bölünme gibi bir gerçeklik haline geldi. Lenin'in önderliğinde Bolşevikler, Rus Sosyal Demokrasisi'ndeki bölünmeyi resmen açıklayacak ve kanıtlayacak olan, kendi eğilimlerindekileri bir hizipsel toplantıya çağırmaya hazırlanmışlardır.[15]

Bu durumda, Merkez Komite'nin bir grup üyesi, Parti'nin birliğini nasıl kurtarabileceklerini görüşmek üzere bir araya gelmeye kalkışmışlardır. Ancak bu toplantı sonucunda uygulamaya konan politikaları değerlendirmeden önce örgütümüzün, SDKPiL'nin Rus partisinde bütün bu olup bitenler karşısındaki tavrını ele almamız gerekmektedir.

---

[14] Mayıs 1911'de Rusça ve Almanca yayınlanan bu broşür Lenin'e ve Bolşevikler'e sert saldırılar içermekteydi.

[15] Burada Jogiches "doğallıkla" sözcüğünü eklemiştir.

Daha baştan[16], SDKPiL'nin konumu ve işlevi kendilerini Menşevik hiziple de, Bolşevik hiziple de özdeşleştirmemek olmuş, Batı Avrupa'nın devrimci Sosyal Demokrasisi olarak kendi tavırlarını sahiplenmişlerdir.[17] Bir bütün olarak Rus İmparatorluğu'nda uygulanacak proletarya taktiklerine ilişkin temel anlayışta bizi Menşevikler'den ayıran önemli bir uçurum söz konusudur. Onlar açısından, Martov ve Dan'ın hareketi, 1905'te başlamış olan, liberal burjuvazinin siyasal önderliği altındaki devrimi bir burjuva devrimi olarak algılamaktadır. İşçi sınıfının tek işlevi onlara yardımcı olmak, liberallerin etkinliklerini desteklemektir. Bizim partimizin uzun zamandır benimsediği görüş ise, Rus İmparatorluğu'ndaki kitlelerin siyasal önderliğinin, bağımsız devrimci eylemle mutlakıyeti yıkabilecek ve yeni bir siyasal düzen kurabilecek olan bilinçli proletaryanın olduğu yolundadır; Çarlığın denetimindeki lanetli burjuva liberalizmin ise bir düşman ve karşı-devrimin bağlaşığı olarak görülmesi gerekmektedir. Görüşlerdeki bu temel farklılık, her seferinde, şimdiki karşı-devrimci dönemde proletarya partisi için tamamıyla farklı rehber ilkelerin yanı sıra, tamamıyla farklı taktikler ve devrim sürecine, sonuçlarına, neden başarısız olduğuna ve geleceğine ilişkin tamamıyla farklı kestirimlere de neden olmuştur. Devrimin yenilgisini izleyen olayların seyrinden düş kırıklığına uğrayan ve bağımsız devrimci eylemi yeniden canlandırma konusunda kuşkuya düşen Menşevikler, Stolypin[18]

---

[16] Yani, SDKPiL'nin Nisan 1906'da Stockholm'de yapılan Dördüncü Parti Kongresi'nde birleşik Rus Sosyal Demokrasisi'ne katılmasından bu yana.

[17] Bu cümlenin son maddesi Jogiches tarafından çizilmiştir.

[18] Çar II. Nikola'nın başbakanı A. Stolypin (1906-1911), 1905-1907 Devrimini kanla bastırmış ve devrim yanlısı İkinci Duma'yı Haziran 1907'de dağıtmıştır. Zengin sınıfların parlamenter çoğunluğunu güven altına alan yeni bir seçim yasası çıkartmıştır. Ayrıca tarımı da kapitalist doğrultuda

çerçevesi içinde tam bir yasal varolma arayışına, proletaryanın siyasetini sürekli olarak liberal burjuvazinin eylemlerinin kuyruğuna takmaya girişmişlerdir. Sonunda Rusya'daki oportünistler bir "İşçi Kongresi"[19] düşüncesi çevresinde toplanmışlar, geleceği, yasal, kültürel ve sendikal etkinlikler bağlamında karşı-devrimin iznine bağlamakta ve frakların kuyruğuna takılmakta görmüşler ve devrimin başarısızlığından bu yana yasal olmayan Sosyal Demokrat örgütlenmeyi ve yasal olmayan Sosyal Demokrat etkinlikleri açıkça küçümsemeye ve önemsememeye başlamışlardır. Devrimci mücadele sırasında proletaryanın bağımsız sınıf siyasetine karşı bir tehlike oluşturduklarından, karşı-devrimin egemenliği altında yasal olmayan bir proletarya partisinin varlığına karşı açık bir tehlikeye dönüşmüşlerdir. Ayrıca, bilinçli ya da bilinçsiz, Sosyal Demokrasi'yi kendi devrimci örgütünden tasfiyeye, karşılığında da işçi sınıfını köktenci ve liberal aydınların bütün işe yaramaz kesimlerine teslim etmeye yönelen bir öğe olmuşlardır. Bu oportünizm salgınına ve tasfiyecilere karşı acımasız bir mücadele vermek, daha en başından bu yana, SDKPiL'nin bütün-Rusya partisinin içindeki siyasetinin ekseni olmuştur.

Ancak partimiz Bolşevik çizgiye karşı da ciddi bir muhalefet içindedir. Rus Sosyal Demokrat Partisi içindeki iki hizipsel kanadın uzlaşmasından kısa bir süre sonra, daha 1903'te, Lenin ve dostlarının örgütsel merkeziyetçiliklerine kesin olarak karşı

---

modernleştirmeye girişmiştir. Eylül 1911'de bir Sosyal Devrimci tarafından öldürülmüştür.

[19] Kongre hiçbir zaman gerçekleşmedi ve o sırada sadece danışman konumunda olan Duma, Ekim 1905'deki Rus genel grevi ile sonlandı. Devrimin yenilgisinden sonra Menşevikler, Stolypin'in sistemi içinde Sosyal Demokrasi'ye yasallık kazandırmak üzere "geniş İşçi kongreleri" düşüncesine yeniden sarıldılar. Luxemburg da, Lenin de buna şiddetle karşı çıktılar ve RDSRP'nin 1907 Londra Kongresi'nde bu doğrultuda bir karar çıkarttılar.

çıkmakla yükümlü gördük kendimizi; çünkü katıksız mekanik bir yöntemle, Parti'nin merkez yöneticisi aydın bir diktatörün Parti'yi kundağa sarıp sarmalaması yoluyla proletarya hareketinin devrimci doğrultuda yönlendirilmesini güvenceye almak istemekteydiler.[20] Çok geçmeden, devrimin niteliğini anlamaya ilişkin bu uyumsuz mekanik yöntem, 1905 ve 1906'daki devrim sırasında, Lenin'in destekçilerinin "silahlı bir ayaklanmaya hazırlanma" gereksinmesini yüksek sesle dillendirmelerinde ortaya çıktı. "Üç kişilik" ve "beş kişilik" gruplar, silahlı küçük müfrezeler oluşturacaklar ve "savaş" eğitimi vereceklerdi. 1907'de Londra'da yapılan son geniş Parti Kongresi'nde temsilcilerimiz Menşevik Sağ'ın fırsatçı yozlaşmasına da, Leninist Sol'un kaba, devrimci eylemine de sürekli karşı çıktı. O tarihten bu yana Bolşeviklerin, Sosyal Demokrat radikalizmi daha Avrupai tarzda kavramaya yönelmeleri, tasfiyecilik vebasına karşı birlikte ve temelden bir mücadele verilmesi konusunda partimiz ile bu eğilim arasında bir yakınlaşmayı olanaklı kılmıştır. Ancak son zamanlarda, Parti'nin yukarıda anlatılan genel akametten bu yana, Lenin ve dostlarının özel taktikleri partimizi yeniden kesin bir muhalefete zorlamıştır. Bu sefer bir ölçüde yeniden görülen şey, Rus Sosyal Demokrat Partisi'ndeki sorunları ve zorlukları Lenin'in mekanik biçimde, şiddet kullanarak çözme niyetiydi ki bu Parti için tehlikeli bir durumdu. Tasfiyeciler Martov, Dan ve şürekâsı ile omuz omuza olan hiziplerin alaycı aşırılıklarını göz önüne alan Lenin ve arkadaşları *Golos* eğilimini dışlayacak bir Parti Konferansı toplama konusunu konuşmaya başlamışlardır. Rus Menşevikleri ile ilgilenen, onların yazınını okuyan ve belli ölçüde uygulamalarını bilen yoldaşlarımız da bu grubun işçi hareketi için bir felaket olduğu sonucuna varmışlardır. Ülkedeki [Polonya] etkin işçi yoldaşlarımız, partimizin

[20] Kendisinin, bu Kitap'ta Bölüm 10'da yer alan "Rus Sosyal Demokrasisi'nin Örgütsel Sorunları" (1904) makalesine göndermedir.

yaptığı bütün toplantılarda, konferanslarda ve kongrelerde, bu tasfiyeci oportünist yozlaşmaya devrimci proletarya partisinin saflarında yer olmadığına ilişkin kesin görüşlerini açıklamışlardır. Sonuçta, Menşevikler'ın siyasal kestirimlerine göre, bizim eğilimimiz ile Lenin eğilimi arasında önemli bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak önemli bir faklılık yaratan, Martov-Dan grubu ile öteki küçük gruplara karşı mücadele yöntemidir. Hiç kuşkusuz belirli anarşist eğilimler gösteren ve kafa karışıklığının şu ya da bu biçimde parti saflarının enerjisine yansıyan *Vperyod* grubunun gündeme geldiği yer de burasıdır. Gene burada dikkati çeken şey, tasfiyecilerden kaynaklanan tehlikeyi yadsıyarak ve Polonyalı tasfiyecilerin, yani PPS Lewica'nın koruyuculuğuna soyunarak temelde Golos grubunu destekleyen, Cizvitce politikalar uygulayan Troçki'nin *Pravda*'sının Parti içindeki bir avuç izleyicisidir. Lenin ve dostları gibi bizim de, profesyonel olarak "parti birliği" üzerine ahkâm kesen ama iş uygulamaya geldiğinde her fırsatta Parti'nin sol kanadına bağırıp çağıran Troçki'nin bu ikiyüzlü aracılığının oportünizme siyasal destek sağladığından hiç kuşkumuz yoktur. Ancak ne olursa olsun, bütün bunlara karşın, Merkez Komite'de, merkez organda ve Dış İlişkiler Komisyonu'nda bulunan partimizin temsilcileri, Lenin'in grubunun bu öteki grupların hepsine karşı kullandığı taktiklerle ne uyum içindeydiler ne de uyum içinde olabilirlerdi. Bu taktikler, *Vperyod* grubu ve Troçki'nin *Pravda*'sı ile birlikte *Golos* grubunu da Parti'nin dışına atmak ve Menşevik Parti'nin Plekhanov eğilimi ile birleşmek anlamına gelmektedir. Bu taktiğin bir sopa olduğuna kuşku yoktur; ancak her sopa gibi bunun da iki ucu vardır ki, bir bütün olarak Parti'nin çıkarı açısından bakıldığında iki ucu da keskin olabilir. *Golos* grubunun tasfiyecilerinin yuvasının, Parti'nin kendini kurtarması — ne kadar çabuk olursa o kadar iyidir— gereken bedenindeki habis bir ur olduğunu düşünsek bile, eski hizip hesaplaşmaları-

na giderek bu işlemin yapılabilmesini olası görmüyoruz. *Golos* grubu hâlâ Parti'dedir ve bu yıkıcı hareketi bastırmak ya da örgüt dışına atmak ancak ve ancak Parti'nin yetkesi ve görevidir. Bu nedenle de SDKPiL'nin temsilcileri Lenin ve yoldaşlarından tamamıyla farklı bir tavır almak zorundadırlar. Hizipleri karşılıklı dışlanmasına karşıdırlar; [dışlamak] yerine, Parti'nin kurumlarını topluca yeniden inşa etmeye yönelik çalışmaya çağrılmasından, böylece yenilenmiş parti birliği kapsamı içinde hep birlikte, Parti içindeki tasfiyeci hastalığa karşı daha katı bir ideolojik direnmeye yönelmekten yanadırlar.

Geri kalan öteki gruplara karşı kullanılan Leninist taktikler konusunda partimizin desteği daha da azdır. *Vperyod* grubu ile Troçki'nin *Pravda*'sını *Golos*'un tasfiyecilerine olduğu gibi bir ayrım gözetmeden aynı inatçılıkla düşman saymak, Lenin'in bu "kol bükme siyasetleri", şimdi Parti'nin sol kanadına karşı birleşmiş olan bütün bu öğelerin yapay olarak daha da yakınlaşmasına neden olacaktır. Leninist taktiklerin bütün bu grupları Bolşeviklere karşı birleşik bir muhalefete iterken hiçbir ayrım gözetmemesine karşın, [bu gruplar arasında] pek de siyasal görüş yakınlığı bulunmamaktadır. Bolşeviklerin bütün başka gruplara karşı bu inatçı savaşının sonucu, Leninist hizbin yalıtılmasından korkan Plekhanov grubunun bile, Lenin'in tek olasılık olarak gördüğü bir bağlaşıklıktan kesinlikle vazgeçmesidir.

Bu durumu dikkate alırsak, Lenin'in taktiklerinin, bir yandan, Parti'nin sol kanadının parçalanmasına ve Bolşevik hizbin tamamıyla yalnızlaşmasına, öbür yandan da, sağ kanadın birbirine hiç benzemeyen öğelerinin bir koalisyonuna yol açmasının kaçınılmaz olacağı açıktır. Son tahlilde, Lenin'in radikal taktikleri de kesinlikle Martov ve şürekâsının oportünist taktikleri ile aynı sonucu verecektir: Parti'nin parçalanması. İki aşırı uç koca Parti'yi parçalara ayırmaktadır: Bir yanda, *Golos* ve Dış İlişkiler Komisyonu'ndaki Menşeviklerin tasfiyeci sinizmi, öbür yanda,

Lenin'in kör "mekanik" radikalizmi. Partimiz, açık ve kesin bir birleşme programı ile bu intihar siyasetlerine karşı partinin birliğini korumaya çalışmalıdır. Parti'deki grupların hiçbiri hizipsel tartışmalarla dışlanmamalı, parti birliğini desteklemek üzere sağlam bir ideolojik çekirdek yaratılmalı, Parti içindeki tasfiyeciler tehlikesi ile savaşılmalıdır —SDKPiL temsilcilerinin ortaya koymaları gereken açık, iyi tanımlanmış plan buydu. Bu plan aynı zaman çok önemli noktayı da içeriyordu: Parti'nin yaşamı, neden ne olursa olsun, özellikle ve tamamıyla iç tartışmalara boğulmamalıydı. Lenin ve dostları, parti siyasetini tasfiyeciliğe karşı mücadele açmaya yönelteceklerse, o zaman SDKPiL'nin temsilcileri eşanlı bir çağrıda bulunacaklardır: Karşıdevrime karşı mücadele ve Dördüncü Duma seçimlerine[21] hazırlanma. Parti'nin genel görevleri göz önüne alınarak, seçim kampanyası için örgütlenmeyi birleştirme ve güçlendirme; kitle hareketlerini ve grev dalgasını canlandırmak üzere sendikal mücadeleye yol gösterme ve güçlendirme; yasal etkinlikler düzenleme, yasadışı çalışmanın merkezlerini yeniden oluşturma —bunların hepsi partinin bütünü için yakıcı konulardır. Bu görevleri gözetmek ve aynı zamanda birleşik partiyi yeniden canlandırmak ve Merkez Komite'yi yenilemek için kendilerini Parti'nin parçası gören bütün örgütlenmelerin ve hareketlerin katılmaya çağrılacakları bir Parti Konferansı'nın toplanması bir zorunluluktu. SDKPiL temsilcilerinin önerdikleri politika budur; çünkü partimiz tarafından kendilerine verilen yetkinin, Parti Konferansları ile Kongrelerinin kararlarının ve partimizin tamamının politikaları doğrultusunda sadece böyle davranılması gerektiğine inanmışlardır.

SDKPiL'nin ortaya koyduğu tavır, Merkez Komite toplantısının dayanabileceği tek temel olmuştur. Varolan koşullarda

[21] Bu, Eylül ve Ekim 1912'de olmuştur.

başka bir seçenek de yoktu. Ya Lenin'in, Dış İlişkiler Komisyonu'ndan Bolşevik temsilcilerin resmen ayrılmasıyla zaten başlamış olan açık bir bölünmeye götürecek olan taktikleri ya da Merkez Komite'nin Polonyalı üyelerinin, partinin birliğinin etkin, devrimci bir sınıf mücadelesi temelinde pekiştirilmesi ve yeniden yapılanmasına götürecek taktikleri. Bu seçenek öylesine kesin ve Polonya planının zorunlu olduğu öylesine açıktı ki, yoldaşlarımız, Bolşevik hizbin partilerinin ve kendi kanatlarının çıkarlarının artık Lenin'in düşüncesiz kampanyasını izlemelerine olanak bırakmadığını anlayan bir bölümünü de yanlarına çekebildiler. Bu koşullardan ötürü Yoldaş Tyshka [Jogiches], Paris'te, Bolşevikler ile birlikte, bu önerinin ruhuna uygun güçlü, Parti içindeki yeni kümelenmeye dayanan bir Merkez Komitesi oluşturmayı başardı. Neredeyse kararlarının tamamı, politikalarında ısrar eden Lenin ve dostlarının direnmesine karşın alındılar. Bu, temsilcilerimizin Bolşevikler ile oluşturdukları çoğunluktan ötürü gerçekleşebildi.

Artık Paris toplantısına gelebiliriz. Merkez Komite'nin dışarıda yaşayan üyelerinin tamamının çağrıldıklarına değinmek gerekir. Toplantıya katılanlar şunlardı: Bolşevikleri temsil eden üç üye, SDKPiL'nin iki temsilcisi, Merkez Komite Dış İlişkiler Komisyonu'ndaki çoğunluğun iki üyesi (biri Menşevik, biri de Bund üyesi), Merkez Komite'deki Litvanya Sosyal Demokrasisi'nin temsilcisi. Böylece, Merkez Komite'nin sekiz üyesi ya da on beş üyeden oluşan [Merkez Komite'nin] yarıdan çoğu toplantıda hazır bulundular. Daha toplantı başlamadan önce ortaya çıkan şey, Merkez Komitesi Dış İlişkiler Komisyonu'nun Bund ile Menşevikleri temsil eden iki üyesinin Menşevik politikalar doğrultusunda önceden biçimlendirilmiş talimatlarla gelmeleri, toplantıyı karıştırmak ve verimli her çalışmayı engellemek kararında olmalarıydı. Her şey çok anlaşılırdı: Tasfiyeciler birtakım bahanelere sığındılar; daha bir karar taslağı bile ortaya çıkmadan, kararların meşruluğu konusunda alışıldık söylemi kullan-

dılar ve önce biri, sonra da öbürü toplantıdan ayrıldı. Dış İlişkiler Komisyonu'ndaki taktiklerin devamı olmaktan öte bir anlam taşımayan bu manevra karşısında yılgınlık göstermeyen öteki üyeler vargüçleriyle çalışmaya devam ettiler.

Toplantının yeterliliğine ilişkin sorulara alınan kararların nitelikleriyle cevap verilebilir. Paris toplantısında, Merkez Komite'nin yapmış olduğu son genel oturumda alınan kararların ötesinde yeni karar tasarıları üzerinde durulmamıştır. [Son genel oturumda] genel parti konferansı çağrısına ilişkin olarak alınan karar toplantının odak konusunu oluşturmuştur. Yalnızca ve özellikle bu kararı uygulamak üzere, toplantı, Parti'nin varlığını geçici de olsa güvenceye almak ve bir Konferans toplamak, ayrıca, Parti'nin en ivedi günlük işleriyle de uğraşmak üzere bir teknik komisyon ve en kısa sürede bir Parti Konferansı için çağrı yapmaktan başka bir görevi olmayan bir örgütlenme komisyonu atamak zorunda kalmıştır. Bu geçici örgütlenmenin oluşturulması mutlak bir gereklilik olmuştur; çünkü Merkez Komite'nin son genel oturumunda kurulan teknik organ olan Dış İlişkiler Komisyonu niteliğinden ötürü tamamıyla başına buyruk olmuş ve açıkça bir hizbin organına dönüşmüş, böylece kendi yönetim kurulunun, Merkez Komite'nin görevlerini yerine getirmesine engel oluşturmuştur. Toplantı, Bolşevik üyenin Dış İlişkiler Komisyonu'ndan ayrılmasından sonra [Komisyon'un] sonlandırılması sorunu ile karşı karşıya kalmış ve Dış İlişkiler Komisyonu'nun, Merkez Komite'nin bir aracı olarak işlemediği gerçeğini göz önüne almak zorunda kalmıştır. Merkezi yayın organın yayımlanmasıyla, ulaşımla vs., yani Parti'nin bir dizi pratik ve yakıcı gereksinmesiyle gün be gün ilgilenilmesi ve bir bütün olarak Parti'nin varlığının kesintiye uğramaması gerekmekteydi. Toplantının ana görevi Parti'nin birliğini sağlamak olduğundan, günlük işlerin yapılması önem taşımaktaydı ve bu amaç doğrultusunda Merkez Komite Dış İlişkiler Komisyonu'nun yerine yeni bir organın oluşturulmasına gerek

vardı. Örgütlenme komisyonunun oluşturulması, doğrudan doğruya, Merkez Komite'nin, doğal olarak, her türlü hazırlığın yapılması ve ülkede [Rusya] etkinlik gösteren örgütlenmelerle iletişim kurulması vb. işleri gerekli kılan, bir bütün-Parti Konferansı toplamaya ilişkin kararını uygulamak gereksinmesinden kaynaklanmıştır. Sadece bu da değil. Paris toplantısı öncelikle iki komisyonun son genel oturumdaki talimat ve kararların somut içeriğine de bağlı kalmaları gerektiğini belirlemiştir. Teknik komisyona, Dış İlişkiler Komisyonu'nun zamanında bağlı kaldığı[22], parti kaynaklarını Merkez Komite'nin belirlemiş olduğu parti bütçesinin sınırlarına kesinlikle bağlı kalarak kullanması talimatını vermiştir. Örgütlenme Komisyonu'na da, Parti Konferansı'nın toplamaya yönelik hazırlıkları yaparken, Merkez Komite'nin son Genel Oturum'da bu amaç doğrultusunda tasarlamış olduğu kurallara uyması talimatı verilmiştir. Toplantı, bunların dışında bir karar hazırlamamıştır. Merkez Komite'nin son genel oturumunda alınan kararların uygulanmasına ilişkin yukarıdaki adımlarla Merkez Komitesi üyeleri yetkilerini hiçbir biçimde aşmamışlar, sadece Parti için görevlerini yerine getirmişlerdir. Buna karşı çıkanlar yalnızca Parti içinde karmaşa ve düzensizlik, hiç olmazsa bozulma olmasını kendi hiziplerinin çıkarına görenler olabilir. Partinin birliğinin kurtarılmasını yaşamsal bir sorun olarak görenler açısından, Merkez Komite üyelerinin Paris'te toplanma yönünde inisiyatif koyması ve bu toplantıda gerçekleştirilen çalışmalar, bu üyeler hesabına, bir görevin özenle yerine getirilmesiydi; bu görevin ihmal edilmesi, en tehlikeli anlarda, partinin birlikteliği tehlike altındayken onun çıkarlarını hedef alan bir saldırı demek olacaktı.

Tasfiyecilerin yarı açık ve örtülü izleyicilerinin dile getirdikleri ikinci suçlama, "yasal" parti kurumlarının yerine yasal olmayan hizipsel kurumların, teknik komisyon ile örgütlenme komisyonunun oluşturulmuş olması, Paris toplantısının neden

---

[22] Jogiches, sayfa kenarına "Troçki" diye yazmıştır.

olduğu ileri sürülen bölünmedir. Bu suçlama, bölünmenin, Merkez Komite Dış İlişkiler Komisyonu'nda etkinlikleri felç etmenin Paris toplantısından önce ortaya çıktığı gerçeğini bilerek göz ardı etmektedir; [Paris toplantısı] bir oldubittiyle karşı karşıya kalmıştır: Merkez Komite Dış İlişkiler Komisyonu'nun Merkez Komite'yi toplantıya çağırmayı reddetmesi ve aynı komisyonun Bolşevik üyelerinin çekilmeleri; ayrıca, merkez organın yayın kurulundaki iki Menşevik üyenin ısrarlı boykotları ve son olarak da, aşağılık ve sinik bir hizip savaşının birleşik partinin kadavrası üzerinden yürütüldüğünü haber veren Martov'un o rezil broşürü gibi yayınlar... Böylece, Paris toplantısı bölünmeye neden olmamış, bölünmeyi kucağında bulmuştur. Ancak her ne yaptıysa bölünmeyi doğrudan derinleştirmeye değil, daha da derinleşmesini elinden geldiğince önlemeye yönelmiştir. Lenin ve yakın dostlarının direnmesine karşın toplantı, birbirini yemeye ve hizipsel kavgalara son verebilecek tek slogan olan, hizipsel olmayan bir birleşme ve uzlaşma politikası sloganını açıklamıştır. Toplantı bir hizbin ya da sadece sol kanadın konferansını değil, Parti'nin bütün örgütlerinin çağrılacağı bir parti konferansı için çağrıda bulunma kararı almıştır. Aslında *Golos* grubuna doğrudan bir çağrı yapılmamıştır ve son oturumda bu organı dağıtma ve onun şu ya da bu ölçüde desteklediği tasfiyecilere karşı sert bir direnme kararı alınmış olduğundan, Merkez Komite üyeleri de böyle bir görevleri olduğunu düşünmemişlerdir. Ancak, parti disiplinine ve birliğine karşı hizipsel ayaklanmanın etkin bir sesi olan bu organın yayın kurulunu çağırma sorumluluğunu Paris toplantısı üstlenmemiş olsa da, yine de *Golos* grubunun konferansa katılması olanağına da neredeyse güvence sağlamıştır. Konferansın meşru katılımcılarından birinin onlar adına bu konuda bir istekte bulunması ve sorumluluğu üstlenmesi durumunda *Golos* grubunu çağırmanın kaçınılmaz olacağına karar vermişlerdir. Toplantı ayrıca, SDKPiL'ın ulusal örgütlenmesinin yanı sıra Bund ve Litvanyalı-

ları, *Vperyod* grubunu, *Pravda*'nın yazı kurulunu ve elbette Plekhanov grubunu, kısaca Parti içindeki bütün eğilimleri konferansa çağırma kararı almıştır. Bununla uyum içinde, teknik komisyon ile örgütlenme komisyonu da hiçbir biçimde herhangi bir hizip siyaseti izlemeye niyetli olmadıklarını, Lenin'inki gibi hiziplere uzak durduklarını, Lenin'in yalnızlaştırma siyasetine açıkça ters düştüklerini, Parti'de uzlaşma ve birleşmeden yana olduklarını, ancak bunu yaparken, Merkez Komite'nin son genel oturumunda verdiği taktik talimatlara, yani tasfiyeciliğin bütün tür ve belirtilerine karşı yoğun mücadele verme gerekliliğine sıkı sıkıya bağlı kalacaklarını açıkça duyurmuştur.

Son Paris toplantısının yaptığı çalışma şudur: Merkez Komite'nin yeniden oluşturulması, elde kalan Parti kurumlarının yenilenmesi, seçim öncesi dönemde yapılacak kampanya için Parti'nin güçlendirilmesi amacıyla bir parti konferansı çağrısı yapmak... şimdilik gündemde olduğu görülen görev budur. Teknik komisyon ile örgütlenme komisyonu bütün güçlerini bu göreve ayırmışlardır. Örgütlenme komisyonu, hazırlıklar için merkezi, ülke dışından Rusya'ya götürmeyi kararlaştırmış ve işyerlerinde etkin olan parti örgütlerini konferans çağrısı yapacak özel bir komite kurmakla görevlendirmiştir. Eğilimleri ne olursa olsun, bütün parti örgütleri komisyonda yer alabileceklerdir; bu, konferans hazırlıklarının meşruluğu konusunda bir hizbin en küçük suçlamasına bile meydan verilmemesi demektir. Yerleşik olmayan örgütlenme komisyonu, konferansın toplanmasına ilişkin her türlü yükümlülüğü ve sorumluluğu bu komiteye aktarmış, böylece kendi işlevini en aza indirmiştir. Artık sadece Merkez Komite'nin son genel oturumunun talimatlarına uygunluğunu gözetecektir.

Hiziplere karşı güvence verilmesi ve uzlaşma siyaseti konusunda böylesine kararlı ve uyumlu olunması doğrultusunda, Paris toplantısında üstlenilen görevin bütün tarafların tam bir onayını alması gerektiği düşünülebilir. Ne yazık ki, şimdiye

kadar, hizipçiliğin o inatçı ruhu Parti'yi kurtarmaya yönelik en iyi niyetlerin ve çabaların önüne dikildi. Lenin ve onun Parti'yi parçalama siyasetinin izleyicileri ilk andan başlayarak birleşme ve tam bir Parti konferansı toplamaya yönelik çalışmayı sekteye uğrattılar. Öbür yanda, Dış İlişkiler Komisyonu'nda, üye ve SDKPiL temsilcisi olan Yoldaş Tyshka'nın, konferansın toplanması konusunda örgütlenme komisyonu ile işbirliği için bir anlaşma yapılmasına yönelik dilekçesi, kargaşayı sürdürmekten ve Parti'yi parçalamayı amaçlayanların Parti karşıtı tavırlarının bir kez daha ortaya çıkmasından başka bir işe yaramadı, dilekçe alaycı bir biçimde reddedildi. Üçüncü tarafta da, Parti'nin birliğinden yana olan aziz maskesini çıkaran Troçki'nin *Pravda*'sı hiç utanmadan Paris toplantısına katılanlara "gaspçı" ve "parti yıkıcısı" diye saldırdı ve böylece açık biçimde *Golos* tasfiyecileri ile "Dış İlişkiler Komisyonu"nun yanında saf tuttu. Ve Dış İlişkiler Komisyonu, bütün engellemelere karşın örgütlenme komisyonunun çalışmalarının Rusya'da ilerlemekte olduğunu gördüğünde, bu çabayı etkin biçimde kösteklemek üzere, örgütlenme komisyonunun rızası varmış gibi ikinci bir parti konferansı toplamaya kalkıştı. Menşevik örgütlenmenin bozgunculuğu ve Parti'nin yarıdan çoğunun Dış İlişkiler Komisyonu'na karşı tavrı doğrultusunda, ötekiler gibi, *Golos* grubunun, bağlaşığı Yoldaş Troçki'yle birlikte sonuna kadar inandığı tasfiyecilerin bir organı olan Dış İlişkiler Komisyonu'nun toplamaya kalkıştığı bu konferans gerçekte hiç toplanamayacaktır. Parti içinde Dan ve Martov'u izleyenlere gelince, geldikleri noktanın konferans ile hiçbir ilgisi bulunmuyordu; ancak Parti'nin birleşmesi yönünde örgütlenme komisyonu tarafından yürütülmekte olan çalışmayı engellemek doğrultusundaki iki girişimin kışkırttığı bir kafa karışıklığı söz konusuydu. Bu amaçla Dış İlişkiler Komisyonu'nun sonradan çevirdiği dolaplar öyle bir noktaya geldi ki, Dış İlişkiler Komisyonu'nda partimizi temsil etmekte olan

Yoldaş Tyshka'ya önlemler ve gelişmeler konusunda bilgi vermeye bile gerek görülmedi.

Dışarıdan çevrilen bütün bu dolap ve dalaverelere karşın, Rusya'daki örgütlenme komisyonunun çalışması, yavaş da olsa, hiç kuşku yok ki yürümektedir. İşyeri örgütlenmeleri, siyasal eğilimleri ne olursa olsun, Paris toplantısının girişimlerini hoşnutlukla karşılmışlardır; birbiri peşi sıra hazırlık komitesi'ne katılmaktadırlar. Tam bir parti konferansı toplanması arayışı gelişmektedir ve bundan da, başlamış olan çalışmanın başarıyla olumlu bir sonuca ulaşacağı umulabilir.

Şimdi bütün yoldaşların görevi, tam bir parti konferansı toplanmasına yönelik hazırlıkları tamamıyla ve sonuna kadar desteklemektir. Sosyal Demokrasi, bir kez daha içeriden çözülmenin üstesinden gelmek zorundadır; hem kendini içten yaralayan hizipçilik doğrultusundaki içgüdüleri, hem de kendini dışarıdan kemiren oportünist tasfiyecilik urunu, bu çok başlı yılanı demir bir yumrukla boğmak zorundadır. Partinin birlik olması ve devrimci sınıf taktiklerinin güçlendirilmesi doğrultusundaki ikili sloganı, tam bir parti konferansı toplamaya yönelik çalışma bölgesine sonradan atanması ve Sosyal Demokrasi'nin herkesi kapsayan bir siyasal eyleme yönelmesinden ötürü, merkez parti örgütündeki SDKPiL temsilcileri, görevlerini yerine getirdikleri ve SDKPiL'nin bütün-Rusya partisine eklemlendiği ilk andan bu yana, ilkeleri ve gelenekleri doğrultusunda kendilerine verilen görevi tamamladıkları inancındadırlar.

12
RUS DEVRİMİ

Editörlerin Notu: Rosa Luxemburg "Rus Devrimi"ni, Birinci Dünya Savaşı'na karşı çıkmasından ötürü hapse atıldığı Eylül 1918'de yazmıştır. Aslında (1916'da savaşa ve Alman Sosyal Demokrasisi'ne karşı çıkan devrimciler tarafından kurulan) Spartaküs Birliği'ndeki arkadaşları tarafından yayımlanmasını istiyordu; ama çalışması, Kasım 1918'de serbest bırakılıncaya kadar bitmemişti; yaşadığı sürece de hiç yayımlanmadı. Avukatı, sonra da Alman Komünist Partisi'nin önderi olan Paul Levi tarafından (Levi, 1922'de Parti'den çıkarıldıktan sonra) yayımlamıştır. "Rus Devrimi", Rosa Luxemburg'un, 1917'deki Bolşevik Devrimi'nin kazanım ve sınırlamalarını en kapsamlı değerlendirdiği ve iktidar ele geçirildikten *sonra* devrimci demokrasiye duyulan gereksinmeyi en ayrıntılı savunduğu çalışmasıdır. "Yozlaşmayla Mücadele" başlıklı Bölüm 7 dışında belgenin tamamı burada yeniden yayımlanmaktadır. Bertram D. Wolfe'nin çevirisi, İlk Frankfurt Okulu'nun organı olan *Archiv für de Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung*'da yayımlanan 1928 Almanca baskısına dayanmaktadır.

Çevirenin Notu: *Rus Devrimi*, Yazılama, İstanbul, Nisan 2009, çev. Cangül Örnek. Rus Devrimi'nin II. Bölümü'nün Türkçe çevirisi için bkz. "Rus Devriminde Milliyetler Sorunu", *Ulusal Sorun*, Belge, Ocak 2010, s. 269-276, çev. Osman Akınhay. Özgün Almanca metinde ara başlıklar bulunmamaktadır; alt bölümler I, II... diye ayrılmıştır. Bu sıralama izlenmiş olmakla birlikte, İngilizce çeviride ara başlık kullanılmış olan yerlerde de ara başlığa yer verilmiştir.

I

Rus Devriminin Temel Önemi

Rus Devrimi, Dünya Savaşı'nın en büyük olgusudur. Başlaması, benzersiz radikalliği, sürekli etkileri, resmî Alman Sosyal Demokrasisi'nin, savaşın başında, Alman emperyalizminin fetih seferini ideolojik olarak örtmek için kullandığı yalancı söylemini, Alman süngülerinin Rus Çarlığı'nı yıkacağı ve ezilen halklarını özgürleştireceği söylemini en iyi biçimde açığa çıkarmıştır.

Rusya'daki devrimin genişliği, bütün sınıf ilişkilerini sarsan, tüm toplumsal ve ekonomik sorunları açığa çıkartan, içsel mantığının ölümcüllüğüyle burjuva cumhuriyetinin ilk evresinden daha ileri sonraki aşamalarına ilerleyen, sonunda da Çarlık'ın yıkılmasını önemsiz bir olay derecesine indiren derinlemesine etkisi: Bunların hepsi, ne Rusya'nın özgürleşmesinin savaşın bir kazanımı ne de Çarlık'ın askerî yenilgisinin, Kautsky'nin editörlüğünü yaptığı *Neue Zeit*'ın başyazısında sözünü verdiği üzere "Alman yumruğu içindeki Alman süngüsü"nün bir sonucu olduğunu gösterir; tersine, Rusya'nın özgürleşmesinin, kendi ülkesinin topraklarında derin kök salmış ve içsel olarak bir hayli olgunlaşmış olmasının sonucu olduğunu göstermektedir.

Alman emperyalizminin, Alman Sosyal Demokrasisi'nin ideolojik kalkanı arkasındaki savaş macerası, Rusya'daki devrimi olanaklı kılmamış, tersine, başlangıçta belirli bir süre için — 1911'den 1913'e kadar artarak gelişen fırtınadan sonra— kesintiye uğratmış, bir süre öteletmiş, ardından da —devrimin başlamasından sonra— karşısına en ağır, en olağandışı koşulları çıkarmıştır.

Bu gelişmeler, her düşünebilen gözlemci için, Kautsky'nin hükümetteki Sosyal Demokratların partisiyle paylaştığı, Rusya'nın ekonomik açıdan geri kalmış, genellikle tarım ülkesi olarak toplumsal devrim ve proletaryanın diktatörlüğü için

daha olgunlaşmadığını ileri süren öğretisel kuramı yalanlayan bir karıttır. Rusya'nın ancak bir *burjuva* devrimi için olgunlaştığını söyleyen bu kuram, aynı zamanda, Rus işçi hareketi içerisindeki oportünist kanadın, Akselrod ve Dan'ın[1] deneyimli yönetimi altında, Menşevikler diye adlandırılanların da kuramıdır. Rusya'daki sosyalistlerin burjuva liberalizmi ile koalisyona girme taktiğini temellendiren yaklaşım da bu kurama dayandırılmıştır. Rus Devrimi'nin bu temel kavramlaştırılmasından taktiklere ilişkin kendi ayrıntılı konumlarını kendiliğinden çıkarsayan Rus ve Alman oportünistleri kendilerini Alman Sosyalist Hükümeti ile tam bir anlaşma içinde bulmuşlardır. Bu üçüne göre, Alman emperyalizminin savaşı yürütmesi sonucunda, Alman Sosyal Demokrasisi'nin mitolojisine göre amaçladığı soylu görev doğrultusunda Rus Devrimi bir duraklama aşamasına girmeli, yani Çarlık yıkıldıktan sonra durmalıdır. Bu görüşe göre, devrim bu noktadan ileri gitmiş ve proletarya diktatörlüğünü görev bilmişse, bu Rus işçi hareketinin oportünist kanadının, Bolşeviklerin, basit bir hatasıydı; bu yüzden de devrimin ilerleyen süreçlerinde karşılaştığı her olumsuzluk, katlanmak zorunda kaldığı her kargaşa bu ölümcül hatanın bir sonucu olarak gösterilmekteydi.

Stampfer'ın[2] *Vorwärts*'inin ve benzer biçimde Kautsky'nin "Marksist düşünce"nin meyvesi olduğunu ileri sürdüğü bu öğreti, *kuramsal* olarak, sosyalist devrimin ulusal, yani her çağdaş devletin kendi iç sorunu olduğunu söyleyen özgün "Marksist" buluşun yolunu izlemektedir. Kuşkusuz Kautsky, soyut

---

[1] Pavel Borisoviç Akselrod (1850-1929), RSDLP'nin baştaki önderi ve önde gelen bir Menşevik'tir; 1903'ten sonra *Golos Sotsial-Demokrata*'nın editörlüğünü yapmıştır. Feodor Ilyiç Dan (1871-1947), pasifist gerekçelerle Birinci Dünya Savaşı'na karşı çıkan, önde gelen bir Menşevik'tir. Akselrod gibi o da 1918 Bolşevik Devrimi'ne karşı çıkmıştır.

[2] Friedrich Stampfer (1874-1957), Birinci Dünya Savaşı sırasında orta yolcu bir tutum alan gazeteci ve SPD önderidir.

şemanın mavi sisleri arasında, bütün çağdaş ülkeleri birbirine bağlı tek bir organizma durumuna sokan sermayenin dünya ölçeğindeki ekonomik bağlantılarını nasıl izleyeceğini çok iyi bilmektedir. Ayrıca, *uluslararası* gelişmelerin ve tarım sorununun bir ürünü olduğundan, Rus Devrimi'nin sorunlarının burjuva toplumunun sınırları içerisinde çözülmesi de pek olanaklı olmayacaktır.

Aynı öğreti, *uygulamada,* uluslararası proletaryanın, özellikle de Alman proletaryasının Rus Devrimi'nin gelişmesine ilişkin sorumluluğunu unutturmayı, bu devrimin uluslararası bağlantılarını yadsımayı simgelemektedir. Savaş ve Rus Devrimi, Rusya'nın daha olgunlaşmadığını değil, Alman proletaryasının tarihsel görevleri yerine getirmedeki olgunluktan ne kadar uzak olduğunu kanıtlamıştır; Rus Devrimi'ne her eleştirel bakışın ilk görevi, bu gerçeği tüm açıklığı ile göz önüne çıkartmaktır.

Rus Devrimi'nin yazgısı bütünüyle *uluslararası* olaylara bağımlıydı. Bolşeviklerin siyasetlerini tamamen dünya proletaryasının devrimine dayandırmaları, siyasal uzak görüşlülüklerinin, ilkelere bağlı kalmanın ve cesur siyasetlerinin en parlak kanıtıdır. Burada kapitalist gelişmenin son on yılda yaptığı büyük gelişme de görülebilmektedir. 1905–1907 Devrimi, Avrupa'da pek ses getirmedi. Bu nedenle de bir başlangıç bölümü olarak kalmak zorundaydı. Devamı ve çözümü, Avrupa'daki gelişmeye bağlıydı.

Eleştiri yapmadan savunmanın değil, derinlemesine ve düşünülerek yapılan eleştirinin deneyim ve öğreti zenginliğini ortaya çıkartabileceği çok açıktır. Dünya tarihinde işçi sınıfı diktatörlüğüne ilişkin ilk deney üzerine düşünürken (hem de düşünülebilecek en ağır koşullar altında, emperyalist kitle kıyımının yol açtığı dünya ölçeğindeki yangının ve kargaşanın ortasında, Avrupa'nın en gerici askerî gücünün sarmalında, uluslararası işçi sınıfının bütünüyle başarısızlığı karşısında),

böylesine olağandışı koşullar altındaki bir işçi diktatörlüğü deneyiyle Rusya'da yapılanların ya da yapılmadan bırakılanların hepsinin mükemmelliğin doruğu olduğunu ileri sürmek delilik olurdu. Tam tersine, sosyalist siyasetin temel kavramları ve zorunlu tarihsel önkoşullarına bakış, bu son derece ölümcül koşullar altında en devasa idealizmin ve nice fırtınalar atlatmış devrimci enerjinin bile demokrasi ve sosyalizmi gerçekleştirmeye değil, olsa olsa bunların en çarpık girişimleri olarak kalacağını anlamaya zorlamaktadır bizi.

Bunların bütün temel boyutları ve sonuçlarıyla açıkça gözler önüne serilmesi bütün ülkelerdeki sosyalistlerin temel görevidir; uluslararası proletaryanın, Rus Devrimi'nin yazgısıyla ilgili sorumluluğunun büyüklüğünü ancak böylesine acı bir bilgiye dayanarak ölçebiliriz. Öte yandan, proletarya devriminin kararlı uluslararası eyleminin belirleyici önemi ancak bu temelde kavranabilir; böyle bir eylem olmadığında, tek bir ülkedeki proletarya ne kadar enerji harcarsa harcasın, ne büyük özveride bulunursa bulunsun, kaçınılmaz olarak çelişkiler ve hatalar dolambacında darmadağın olacaktır.

Rus Devrimi'nin akıllı önderlerinin, Lenin ve Troçki'nin, dikenli ve türlü tuzakla dolu olan yollarında attıkları bazı kesin adımları, büyük duraksamalar yaşayarak, içlerinden yükselen karşı çıkışlara karşın attıklarına kuşku yoktur. Enternasyonal'ın, acı zorunluluklar ve dayatmaların kaynayan girdabında yaptıklarını ve yapamadıklarını, sosyalist siyasetin, hiçbir eleştiri yapmadan hayranlık ve hevesle taklit edilmesine yol açacak parlak bir örneği olarak kabul etmesini düşünmek kesinlikle akıllarından bile geçmemiştir.

Rus Devrimi'ne karşı duyulan saygıyı ve çekici gücü zayıflatacağını düşünerek, Rus Devrimi'nin şimdiye kadar aştığı yolların eleştirel bir değerlendirmesini yapmaktan korkmak da o kadar yersizdir; oysa ancak böylesine bir değerlendirme Alman kitlelerin ölümcül uyuşukluğunun üstesinden gelebilir. Bundan

yanlış bir şey olamaz. Almanya'daki işçi sınıfının devrimci enerjisi artık hiçbir zaman Alman Sosyal Demokrasisi'nin hüzünlü anılarındaki korumacı yöntemlerle açığa çıkarılamaz; ister kendi "yüksek komitelerimiz" olsun, ister "Rusya örneği", herhangi bir kusursuz yetke tarafından geri getirilemez. Alman proletaryası saflarında tarihsel eyleme dönük gerçek bir güç, devrimci haykırışlarla değil, tersine, sadece yerine getirilecek görevlerin önem ve karmaşıklıklarının tam olarak kavranması, sadece siyasal olgunluk ve zihinsel bağımsızlık, sadece Alman Sosyal Demokrasisi tarafından on yıllardır çeşitli bahanelerle düzenli olarak öldürülmeye çalışılan kitlelerin eleştirel karar verme yetisi ile yaratılabilir. Rus Devrimi'nin bütün tarihsel bağlantıları içinde eleştirel çözümlenmesi, Alman ve uluslararası işçi sınıfının günümüzdeki durumdan doğacak görevlerin üstesinden gelebilmelerine yönelik en iyi eğitim olacaktır.

II

Rus Devrimi'nin, Mart'ta patlak vermesinden Ekim Devrimi'ne kadar süren ilk dönemi, gelişme sürecinin genel çizgileri bakımından, gerek Büyük İngiliz Devrimi'nin*, gerek Büyük Fransız Devrimi'nin tam bir benzeridir. Burjuva toplumunun dölyatağında üreyen devrimci güçlerin eski toplumun zincirlerine karşı verdikleri her ilk, büyük genel mücadelenin tipik gelişme sürecidir.

Gelişmesi, doğal olarak, yükselen bir çizgide hareket etmektedir: Ilımlı başlangıçlardan, amaçların giderek daha çok radikalleşmesine, sınıflar ve partiler koalisyonundan, en radikal partinin tek başına egemenliğine doğru.

---

* İngiltere'de, 1642-1651'de, Parlamentocular ile Kralcılar arasındaki İç Savaş. 1651'de Parlamentocuların zaferi ile sonuçlanmıştır. Kimi kaynaklarda, özellikle de Marksist kökenlilerde Büyük Ayaklanma ve/ya İngiliz Devrimi diye anılmaktadır (ç.n.).

İlk anlarda, 1917 Mart'ında, devrimin başında duranlar "Kadetler", yani liberal burjuvazi idi. Devrimci selin ilk genel yükselişi, önüne çıkan herkesi ve her şeyi önüne katıp götürdü. *Coup d'état*'dan* ortaya çıkan ve aşırı gerici dört sınıflı seçimin** aşırı gerici ürünü olan Dördüncü Duma ansızın devrimin bir organına dönüşüverdi.

Milliyetçi sağcılar dâhil bütün burjuva partileri aniden mutlakıyete karşı bir saf oluşturdular. Mutlakıyet, daha ilk taarruzda, neredeyse hiçbir mücadele olmadan, yere düşmek için hafif bir dokunma bekleyen ölü bir uzuv gibi yıkıldı. Liberal burjuvazinin, hiç olmazsa tahtı ve hanedanı kurtarmaya yönelik kısa çabası da birkaç saat içinde çöktü. Olayların gelişmesi, zamanında Fransa'nın on yıllar sonrasında geçtiği yolu, günler, hatta saatler içerisinde aldı. Rusya'nın, Avrupa'nın yüz yıllık gelişmesinin meyvelerini topladığı ve 1917'deki devrimin, Alman "kurtarıcılar"ın hediyesi değil, 1905–1907 Devrimi'nin doğrudan devamı olduğu görüldü.

Ancak şimdi ikinci ve daha zor olan görev başlıyordu. Devrim'ın itici gücü, daha ilk andan itibaren kent proletaryası kitle-

---

* Çarlık Hükümeti, 3 Haziran 1907'de II. İmparatorluk Duması'nı lağvetmiş, Sosyal Demokrat fraksiyonun üyelerini de tutuklamıştı. Aynı anda, İmparatorluk Duması'nın onayını almadan, yeni bir seçim yasasını yürürlüğe koydu. Bu darbe, hükümete, Duma içerisinde sağcı bir çoğunluk sağlama ve 1912'de seçilen IV. İmparatorluk Duması'nı "en gerici katmanların, köleci toprak sahipleri ve burjuvazinin üst kesimleri ile iç içe geçmiş olan Çarlık bürokrasisinin" iktidar organı haline getirme olanağını veriyordu. (V.I. Lenin, *Werke*, Cilt 19, s. 29) (ç.n.).

** 21 Aralık 1905 tarihli seçim yasasına göre, seçmenler, zümre ve mülkiyet durumlarına göre dört sınıfa ayrılıyor, toprak sahiplerine özel ayrıcalıklar tanınıyor, işçi ile köylü delegelerinin sayısı azaltılıyordu. Bu antidemokratik seçim yasasına 1907 darbesinden sonra yeni sınırlamalar eklendi. Böylece büyük toprak sahipleri ile büyük burjuvazinin Duma'daki egemenliği güvenceye alınırken, Rusya'nın kenar bölgelerindeki halklara seçim hakkı ya hiç verilmiyordu ya da çok sınırlı veriliyordu (ç.n.).

siydi. İstekleri salt siyasal demokrasiyle kısıtlı değildi; uluslararası siyasetin ivedi sorununa yönelikti: Derhal barış. Devrim, aynı zamanda, derhal barış isteğini yükselten ordu kitlesini ve 1905 Devrimi'nden bu yana hep devrimin ekseninde yer almış olan tarım sorununu ön planda tutan köylü kitlesini de kucaklamaktaydı. Derhal barış ve toprak: Devrimci saflardaki yarılmayı kaçınılmaz kılan bu iki amaç oldu. Derhal barış isteği, sözcülüğünü Milyukov'un* yaptığı liberal burjuvazinin emperyalist eğilimine fazlasıyla ters düşmekteydi. Toprak sorunu ise, burjuvazinin öteki kanadının, kırsal toprak sahiplerine korku salan bir hayaletti. Ayrıca, kutsal özel mülkiyete yönelik bir saldırı anlamına geldiğinden, mülk sahibi sınıfın tamamının duyarlı noktasıydı.

Böylece devrimin zaferinin daha ertesi günü, devrimin tam ortasında yer alan iki yakıcı sorun, barış ve toprak sorunu üzerine bir iç mücadele başladı. Liberal burjuvazi işi sürüncemede bırakma ve kaçınma taktiğine başvurdu. Emekçi kitle ler, ordu, köylülük giderek daha sert bir biçimde bastırıyorlardı. Barış ve toprak sorunu ile cumhuriyetin siyasal demokrasisinin yazgısının birbirlerine bağlı olduğuna kuşku yoktu. Devrimin ilk fırtınalı dalgasına kapılıp, cumhuriyetçi hükümete kadar sürüklenen burjuva sınıfları, kısa zaman sonra gerici dayanak noktaları aramaya ve sessizce karşı devrimi örgütlemeye başladılar. Kaledin Kazakları'nın[3] Petersburg'a karşı giriştikleri saldırı bu eğilimin açık bir anlatımıydı. Bu saldırı başarılı olsaydı, sadece barış ve toprak sorununun değil, cumhuriyetin de sonu gelecek-

---

* Kadetlerin önderi P.N. Milyukov geçici hükümette Dışişleri Bakanı'ydı (ç.n.).

[3] Aleksei Maksimovitch Kaledin (1861-1918), Birinci Dünya Savaşı sırasında Rus Ordusu'nun savaş alanındaki komutanlarından biriydi. 1917 Rus Devrimi'nden sonra Don Kazakları'ndan bir ordu oluşturdu ve Sovyet rejimini yıkmaya kalkıştı. Ocak 1918'de, Bolşevik güçlerini bozguna uğrattıktan kısa süre sonra kendini öldürdü.

ti. Proletaryaya karşı dehşetli bir egemenlik kuracak olan askerî diktatörlük, ardından da monarşiye geri dönüş kaçınılmaz sonuçlar olacaktı.

İşte burada, Rus "Kautskycileri"ne ya da Menşeviklere yol gösteren taktiklerin ne kadar ütopyacı, ne kadar kökten gerici bir karakterde olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Rus Devrimi'nin burjuva karakteri mitine bağımlılıkları —görüyor musunuz, Rusya daha toplumsal bir devrim için hazır değil!— arttıkça, burjuva liberalleri ile koalisyona daha da umutsuzca sarıldılar. Ancak bu, devrimin doğal içsel gelişmesinde birbirinden kopan ve birbirleriyle keskin biçimde çelişen öğelerin birleştirilmesi anlamına geliyordu. Akselrod'lar ve Dan'lar, ne pahasına olursa olsun devrime ve onun ilk kazanımı olan demokrasiye yönelik en büyük tehdidi oluşturan sınıf ve partilerle işbirliği yapmak istiyorlardı.

Bu çalışkan adamın (Kautsky) Dünya Savaşı'nın dört yılında, yorulmak bilmeyen barışçıl ve yöntemsel yazılarıyla sosyalizm kumaşında nasıl birbiri ardı sıra delikler açtığını gözlemek şaşırtıcıdır. Bu, sosyalist kuramı kalbura çeviren, iler tutar hiçbir yer bırakmayan bir çalışmadır. Kendisini izleyenlerin, resmî kuramcılarının bu çalışkanlığını eleştirinin olmadığı bir kayıtsızlıkla izlemeleri, her yeni buluşunu gözlerini kırpmadan yutmaları, Scheidemann & Ortaklarının peşinden gidenlerin, bunların sosyalizmi uygulamada delik deşik etmelerine kayıtsız kalmaları ile benzeşmektedir. Gerçekten de iki uğraş birbirini tamamlamaktadır. Savaşın başlamasıyla, Kautsky, Marksizm tapınağının resmî bekçisi, Scheidemann'lar uygulamada neler yaptılarsa aynı şeyleri kuramda yapmıştır: 1. Enternasyonal'ın barışın bir aracı yapılması; 2. silahsızlanma, Milletler Cemiyeti ve milliyetçilik; en sonunda da 3. sosyalizm *değil* demokrasi.[4]

---

[4] Kautsky'nin 4 Ağustos 1914'deki olayları savunmasına bir göndermedir. Kautsky, İkinci Enternasyonal'in "barış için tasarlanan bir araç olduğu"nu, "savaş zamanlarına uygun olmadığı"nı ileri sürmüştür.

Böyle bir durumda, başlangıçtan sadece demokrasiyi kurtaran ve devrimi daha ileri götüren taktiklerini açıklayan ve çelikten bir tutarlılıkla izleyen Bolşevik eğilim tarihsel bir hizmette bulunmuştur. Bütün iktidarı yalnızca işçi ve köylü kitlesinin, sovyetlerin eline bırakmak, devrimi içinde bulunduğu zorluktan çıkarmanın gerçekten tek yolu, Gordion düğümünü kesen, devrimi dar bir çıkmaz yoldan çıkartan, hiçbir engele takılmadan özgür ve açık arazilere ulaşmasını sağlayan kılıç darbesiydi.

Böylece Lenin'in partisi, devrimin daha ilk döneminde gerçek çıkarların ne olduğunu kavrayan Rusya'daki tek parti oldu. Devrimi ileriye iten, bu anlamda da gerçekten sosyalist bir siyaset yapan tek partiydi.

Devrimin başlarında dört bir yandan baskıya uğrayan, iftira edilen, karalanan Bolşeviklerin, en kısa sürede devrimin başına geçmeleri ve halk kitlelerinin tamamını, kent proletaryasını, orduyu, köylülüğü, demokrasinin devrimci öğelerini ve Sosyalist Devrimcilerin[5] sol kanadını kendi bayrağı altına toplayabilmelerini açıklayan işte budur.

Rus Devrimi'nin kendini içinde bulduğu gerçek durum birkaç ay sonrasında tek seçeneğe indirgendi: Ya karşı devrimin zaferi ya da proletarya diktatörlüğü, ya Kaledin ya da Lenin. İlk sarhoşluk geçtikten sonra, her devrimde kendini gösteren ve burjuva devrimi çerçevesinde çözümü olmayan somut, yakıcı barış ve toprak sorunlarının Rusya'daki bir sonucu olarak ortaya çıkan nesnel durum buydu.

---

[5] Popülist Sosyal[ist (ç.n.).] Devrimci Parti (SR), 1901'de, yoksul köylülerin çıkarlarının temsilcisi olarak kurulmuştur. Ekim 1917'de bölünmüş, sol kanadı Bolşevikler ile koalisyona gitmiştir. Sol SR, Almanya ile Brest-Litovsk Barış Anlaşması'nın imzalanması üzerine, Mart 1918'de hükümetten ayrılmıştır.

Rus Devrimi, bu noktada, her büyük devrimin temel dersini, var olmasının yasasını doğruladı: Devrim ya çok hızlı, fırtınalı ve kararlı bir ilerleme gösterecek, önüne çıkan bütün engelleri demirden yumruğuyla ezip geçecek ve hedeflerini hep daha ileriye taşıyacaktı ya da kısa zamanda kırılgan çıkış noktasının da gerisine püskürtülecek ve karşı devrim tarafından ezilecekti. Durmanın, yerinde saymanın, ilk anda ulaşılan hedeflerle yetinmenin devrimde yeri yoktur. Kurbağalar ile fareler arasındaki parlamento kavgalarının kendinden menkul bilgeliklerini devrimci taktiklere uygulamaya kim kalkışacak olursa, sadece devrimin yaşam yasası, psikolojisi konusunda bir şey bilmediğini ve tarihsel deneyimlerin hepsinin yedi mühürle mühürlenmiş kapalı bir kitap olduğunu gösterir.

1642'de patlak veren İngiliz Devrimi'nin sürecine bakın. Eşyanın mantığı, önderlerinin I. Charles'a karşı belirleyici bir savaşa girmekten, böylece bir zafer kazanmaktan bilerek kaçındığı Presbiteryenler'in ilk zayıf dalgalanmaları, Bağımsızlar'ın* onları Parlamentodan çıkarmalarını ve iktidarı kendi ellerine geçirmelerini kaçınılmaz kılmıştır. Aynı biçimde, Bağımsızlar hareketinin bütün vurucu gücünü Bağımsızlar Ordusu içindeki küçük burjuva askerlerin alt kitlesi, Lilburn'cü "Düzleyiciler"i[6] oluştururken, askerler arasındaki proleter öğelerin, toplumsal devrime ilişkin tutkularını daha ileriye götüren öğelerin Kazıcılar Hareketi içerisinde yer almaları ve "Düzleyiciler"in demokratik partisinin mayasını oluşturmaları gibi.[7]

---

* İngiltere'de, cemaatleri bağımsız sayan kiliseden yana olanlar (ç.n.).

[6] John Lilburne (1614-1657), İngiliz İç Savaşı sırasında köktenci demokrat bir parti olan ve egemenliğin Avam Kamarası'na aktarılmasını ve hükümetin merkeziyetçilikten uzak, komünal bir temelde yönetmesini savunun Düzleyiciler'in önderiydi.

[7] Kazıcılar Hareketi, İngiliz İç Savaşı sırasında, başını Gerrard Winstanley ile William Everard'ın çektiği bir grup tarım komünistiydi.

Devrimci proleter öğelerin genel asker kitlesi üzerindeki moral etkisi, demokratik asker kitlesinin de Bağımsızlar'ın burjuva üst katmanlarına yönelik baskısı olmasaydı, ne Uzun Parlamento* Presbiteryenler'den "temizlenir", ne Şövalyeler Ordusu'na** ve İskoçlara karşı verilen savaş zaferle sonuçlanır, ne mahkeme açılıp I. Charles idam edilebilir, ne de Lordlar Kamarası lağvedilip, cumhuriyet ilân edilebilirdi.

Büyük Fransız Devrimi'nde neler olup bitmişti? Burada da dört yıl süren bir mücadeleden sonra Jakobenlerin iktidarı ele geçirmelerinin, devrimin kazanımlarını kurtarmak, cumhuriyeti kurmak, feodalizmi parçalamak, içteki ve dıştaki düşmanlara karşı devrimci savunmayı örgütlemek, karşı devrimin çevirdiği dolapları bastırmak ve Fransa'daki devrimci dalgayı bütün Avrupa'ya yaymak için tek araç olduğu ortaya çıkmıştır.

Rus Devrimi'nin, ilk safhasındaki "burjuva karakteri"nin korunmasını isteyen Kautsky ve Rus yandaşları, Büyük Fransız Devrimi'ni, Jirondist olanı "iyi" devrim, Jakobenci ayaklanmadan sonrakini de "kötü" devrim diye iki evreye ayıran, geçen yüzyılın Alman ve İngiliz liberallerinin tamı tamına dengidirler. Tarih anlayışının liberal sığlığı, "ölçüsüz" Jakobenlerin iktidarı ele geçirmeleri olmasaydı Jirondist evrenin ürkek ve yarım kazanımlarının bile devrimin yıkıntısı altında kalacağını —tarihsel gelişmenin demir süreci bu soruyu 1793'te getirdi— ve Jakoben diktatörlüğün tek seçeneğinin "ılımlı" bir demokrasi değil, Bourbon'ların restorasyonu olacağını kavra-

---

* "Uzun Parlamento", 3 Kasım 1640'da mali tasarıları görüşmek üzere kurulmuştur; adını, ancak üyelerin anlaşmasıyla dağılabilecek olmasından, üyelerin de 1660'a kadar bu konuda anlaşmamaları sonucu varlığını sürdürmüş olmasından almıştır (ç.n.).

** İngiliz İç Savaşı sırasında Parlamentocular'ın Kralcıları destekleyenler için kullandıkları bir addır (ç.n.).

maz elbette ki! Devrimlerin hiçbirinde "altın orta yol" ayakta kalamaz. Devrimin doğa yasası, çabuk karar alınmasını gerekli kılar: Ya lokomotif son hızıyla tarihsel yükselişin en uç noktasına kadar ilerletilecektir ya da kendi ağırlığıyla çıkış noktasına geri kayacaktır; zayıf güçleriyle tepeye giden yolun yarısında durdurmak isteyenleri de kurtulamayacakları biçimde uçurumu sürükleyecektir.

Her devrimde, ancak devrimi ileriye götürecek en uygun sloganları sunan ve bunun bütün sonuçlarına katlanmayı göze alan partinin önderliği ve iktidarı ele geçirebileceği açıktır. Başlangıçta kitleler üzerinde çok büyük etkileri olan, ama uzun süren ikircikliliklerinden, iktidarı ve sorumluluğu üstlenmeyi beceremmemelerinden ötürü sahneden süpürülen Rus Menşeviklerinin, Dan'ların, Zereteli[8] ve ötekilerinin acıklı rollerini de bu açıklayabilir.

Lenin'in partisi, gerçek bir devrimci partinin görev ve yükümlülüklerini kavrayan ve "Tüm iktidar proletarya ve köylülüğe!" sloganıyla devrimin devamını güvence altına alan tek partiydi.

Böylece Bolşevikler, Alman Sosyal Demokrasisi'nin her zaman bir karabasanı olan ünlü "halkın çoğunluğunu kazanma" sorununu çözdüler. Alman Sosyal Demokrasisi, parlamenter bozukluğun huyundan vazgeçmeyen çömezleri olarak, devrimleri parlamenter anaokulunun kendinden menkul mantığına uygulamaya çalıştılar: Bir şeyi gerçekleştirebilmek için önce çoğunluğa sahip olmak gerekir. Aynı şey, söylediklerine göre, devrim için de geçerliymiş: Önce "çoğunluk" olmalıyız. Ancak devrimlerin gerçek diyalektiği bu parlamenter köstebek bilgeliğini tersine çevirmektedir: Yol, çoğunluk sağlanıp da devrimci taktiklere değil, devrimci taktiklerden çoğunluğa gider.

---

[8] Iraklii Georgievich Tsereteli (1882-1959), Gürcistan'dan önde gelen bir Menşevikti; 1917'de Kerenski Hükümeti'nde İçişleri Bakanı oldu.

Sadece önderlik yapmayı, yani ileriye itmeyi bilen bir parti, fırtınalı zamanlarda destek bulur. Lenin ve yoldaşlarının belirleyici anda ileriye götürücü olan tek sloganı ("Tüm iktidar proletarya ve köylülüğe!") yükseltme kararlılıkları, önderleri Marat[9] gibi bodrumlarda saklanmak zorunda kalan, kovuşturulan, karalanan bir azınlığın bir gece içerisinde duruma mutlak olarak egemen olmasını sağlamıştır.

Ayrıca Bolşevikler de hemen, iktidarın ele geçirilmesinin amacını kapsamlı bir devrimci program olarak açıkladılar: Burjuva demokrasisini güvence altına almak değil, sosyalizmi gerçekleştirmek üzere proletarya diktatörlüğü. Böylece ilk kez sosyalizmin son hedefini uygulamadaki siyasetin doğrudan bir programı olarak açıklamanın tarihsel onurunu da bir daha silinmeyecek biçimde elde etmiş oldular.

Lenin, Troçki ve yoldaşları, tarihsel bir dönemeçte bir partinin gösterebileceği cesaret, devrimci öngörü ve tutarlılığı gösterebilmişlerdir. Batıdaki Sosyal Demokrasi'de olmayan bütün devrimci onur ve yetenek Bolşeviklerde temsil edilmekteydi. Onların Ekim başkaldırısı, sadece Rus Devrimi'nin gerçek kurtuluşu olmakla kalmadı, aynı zamanda uluslararası sosyalizmin onurunun da kurtuluşu oldu.

III

Bolşevik Toprak Siyaseti

Bolşevikler, İngiliz Düzleyiciler ile Fransız Jakobenlerin tarihsel mirasçılarıdırlar. Ancak Rus Devrimi'nde iktidarı ele geçirdikten sonra Bolşeviklerin karşı karşıya kaldıkları somut görev, tarihsel öncüllerinin görevleri ile karşılaştırılamayacak

[9] Jean-Paul Marat (1743-1793), Fransız Devrimi sırasında Jakoben kanadın önderi olan devrimci bir Fransız gazeteci ve siyasetçiydi.

kadar zordu. ("Tarım sorununun önemi. Daha 1905'te. Ardından 3. Duma'daki sağcı köylüler! Köylülük sorunu ve savunma, ordu.") Kuşkusuz, doğrudan, hemen ele geçirilmesi ve toprağın köylüler* arasında paylaşılması, iki şeye ulaşmanın, büyük toprak sahipliğini ortadan kaldırmanın ve köylülüğü hemen devrimci hükümete bağlamanın en kısa, basit ve özlü formülüydü. Proleter-sosyalist hükümetin güçlendirilmesine yönelik siyasal bir önlem olarak mükemmel bir taktikti. Ne yazık ki, iki yanı vardı ve öbür yanda, köylülüğün mülkiyeti doğrudan ele geçirmesinin sosyalist ekonomiyle hiçbir ortak yanı olmadığı olgusu bulunmaktaydı.

Ekonomik ilişkilerin sosyalist dönüşümü, tarımsal ilişkiler konusunda iki önkoşulu zorunlu kılar:

Önce, sadece tarımsal üretim açısından teknik olarak en ileri ve yoğun araç ve yöntemlerin kullanılmasına olanak sağlayan büyük toprakların kamulaştırılması, toprakta sosyalist üretim biçiminin bir başlangıç noktası olabilecektir. Kuşkusuz, küçük köylünün toprağını elinden almanın gereği yoktur; toplumsal üretimin büyük yararlarını görerek gönüllü olarak bize katılmasını, önce kooperatife birleşmesini, sonra da bir bütün olarak

---

* Almanca metinde şöyle bir açıklama bulunmaktadır: 2. Bütün Rusya Sovyet Kongresi'nin 8 Kasım 1917 tarihinde, "köylü seçmenin verdiği görev" doğrultusunda kabul ettiği kararname ile toprak üzerindeki mülkiyet kaldırılmış, büyük toprak sahiplerinin, kilise ve manastırların arazileri tazminat ödenmeksizin kamulaştırılmıştır. Toprak, denkleştiren arazi kullanımı ilkesine, yani çalışma ve kullanım normlarına göre dağıtılmıştır. Arazi kullanımının, tek tek kişiler, yerel yönetim ya da kooperatif biçiminde olup olmayacağı kararını köy halkının iradesinin belirleyeceği kabul edilmiştir. Ekonomik olarak gelişmiş araziler ise dağıtılmamışlar, yerel yönetime ya da devlete bırakılmışlardır. Böylece yoksul köylü kitlelerinin ivedi gereksinimleri karşılanmıştır. Bu çözümle toprak sorunun çözümü "Marksizme sadık kalmış ve burjuva-demokratik devrimini "atlama"yı denemeye kalkışmamıştır. Eşzamanlı olarak, "sosyalizme geçiş sürecinde esnek bir tarım düzeni" kurulmuştur (V.I. Lenin, *Werke*, Cilt 28, s. 315) (ç.n.).

toplumsallaşmış ekonominin parçası olmasını güven içinde bekleyebiliriz. Topraktaki her sosyalist reformun büyük ve orta ölçekli toprak sahipliğinden başlaması gerektiği açıktır. Burada mülkiyet hakkı öncelikle ulusa ya da devlete —ki sosyalist bir hükümet söz konusuysa ikisi aynı şeydir— verilecektir; çünkü tarımsal üretimin, birbiri ile bağıntılı olan büyük ölçekli sosyalist üretimin gereksinmelerine uygun olarak örgütlenebilme olanağını sadece bu sağlar.

İkinci olarak, bu dönüşümün önkoşullarından biri de, burjuva toplumunun karakteristik özelliği olan kırsal ekonomi ile sanayi ayrılığının kaldırılması, tarım ve sanayi üretimini birleşik bir bakış açısıyla planlayabilmek için iç içe geçmelerine ve birleşmelerine olanak sağlanmasıdır. Uygulamada ekonomik düzenlemeler nasıl olursa olsun, —ister bazılarının önerdiği gibi kentsel komünler yoluyla, ister hükümet merkezinden yönetilerek— önce merkezden uygulamaya konulan bir reform yapılmalı, ardından da toprak kamulaştırılmalıdır. Büyük ve orta ölçekteki toprakların kamulaştırılması ve tarım ile sanayinin birleşmesi, yapılacak herhangi bir sosyalist ekonomi reformunun temel iki şartını oluşturur; bunlar olmadan sosyalizm de olmaz.

Rusya'daki Sovyet Hükümeti'nin bu devasa reformları uygulayamaması nedeniyle kim sitem edebilir ki! Lenin ve yoldaşlarından, kısa iktidarlarında, iç ve dış mücadelelerin yırtıcı girdabının tam ortasında, etrafları sayısız düşman ve karşıtlarla sarılmışken, sosyalist devrimin en zor görevlerinden birisini, evet, rahatlıkla söyleyebiliriz, toplumun sosyalist dönüşümünün *en* zorlu görevini yerine getirmiş olmalarını, hatta bu yönde adım atmaya başlamış olmalarını beklemek bile kötü bir şaka olurdu! Biz de, hele bir iktidara gelelim, Batı'da ve en uygun koşullar altında dahi, daha kabaca da olsa, bu devasa görevin

binlerce karmaşık zorluğunun üstesinden gelmeden çok sayıda dişimizi bu çetin cevizle kırarız!

Ancak, iktidara gelmiş olan bir sosyalist hükümet her durumda şunu yapmalıdır: Tarımın ilerideki sosyalist reformunun temel önkoşulları doğrultusunda önlemleri almalı, en azından o önlemlere giden yolu tıkayacak olan her şeyden kaçınmalıdır.

Bolşeviklerin, toprak mülkiyetini hemen ele geçirme ve toprağı köylülere dağıtma sloganı, ister istemez, ters yönde de etkide bulunacaktı. Sadece sosyalist bir önlem olmamakla kalmadı, aynı zamanda böylesine önlemlere giden yolu kesmekte, tarımsal ilişkilerin sosyalist dönüşümünün önüne aşılamayacak zorluklar yığmaktadır.

Lenin ve arkadaşlarının basit, "Gidin, toprağa kendiniz için el koyun!" sloganı üzerine, büyük toprakların köylülük tarafından ele geçirilmesi, büyük toprak mülkiyetinin ansızın ve karmakarışık bir biçimde köylülüğün mülkiyetine geçmesine yol açtı. Gerçekleştirilen toplumsal mülkiyet değil, tersine yeni bir özel mülkiyet biçimidir; büyük toprakların orta ve küçük topraklar olarak parçalanması ya da görece ileri büyük üretim birimlerinin, firavunlar döneminden kalma teknik araçlarla işlenilen ilkel, küçük işletmelere dönmesidir.

Bu kadar da değil! Bu önlemlerin karmakarışık ve keyfi biçimde uygulanması sonucu toprak mülkiyetindeki farklılıklar giderilemedi, tersine daha da keskinleştirilmiş oldu. Her ne kadar, Bolşevikler, köylü komiteleri kurulması, böylece soyluların topraklarına el koyulmasının bir toplu eyleme dönüştürülmesi için köylülüğe çağrı yapmış olsalar da, bu genel çağrının uygulamada ve toprak ilişkilerinde hiçbir değişikliğe yol açamayacağı açıktı. Komiteli ya da komitesiz, her Rus köyündeki yerel gücü ellerinde tutan köy burjuvazisini oluşturan zengin köylüler ve tefeciler, tarım devriminden asıl yararlananlar oldular. Bunu görmek için orada olmaya da gerek yok; toprak dağıtımı sonucunda köylüler arasındaki toplumsal ve ekonomik

eşitsizliğin giderilemediğini, tersine artırıldığını, oradaki sınıf çelişkilerinin daha da keskinleştirildiğini herkes hesap edebilir. Bu güç değişimi kesinlikle proletaryanın ve sosyalizmin çıkarlarının *aleyhine* gerçekleşmiştir.

Önceleri, toprakla ilgili bir sosyalist reformun karşısında sadece küçük bir soylu tabakası ile kapitalist toprak sahipleri ve zengin köy burjuvazisinin küçük bir azınlığı vardı. Bunların devrimci bir kitle hareketi tarafından mülksüzleştirilmeleri çocuk oyuncağıydı. Oysa şimdi, "mülkiyetin ele geçirilmesi"nden sonra ise, tarımsal üretimin toplumsallaştırılmasına yönelik her türlü girişimin karşısında, yeni elde ettikleri mülkiyeti her tür sosyalist saldırıya karşı dişleri ve tırnaklarıyla savunacak olan çok büyük, yeni gelişmiş ve güçlü mülkiyet duygusu sahibi köylü kitlesi durmaktadır. Tarımın gelecekteki toplumsallaşması, yani genel olarak Rusya'daki üretimin toplumsallaştırılması artık kentsel proletarya ile köylü kitlesi arasında bir karşıtlık ve mücadele sorunu durumuna gelmiştir. Bu çelişkinin ne kadar keskinleştiğini, köylülerin kentlere gıda maddeleri vermeyip, aynı Prusyalı Junkerler gibi vurgun yapmak için kullandıkları boykot göstermektedir.

Fransız küçük köylüsü, *göç edenler*in el konulan topraklarını kendisine dağıtan Büyük Fransız Devrimi'nin en ateşli savunucusu olmuştu. Napolyon askeri olarak Fransa'nın bayrağını zafere taşımış, Avrupa'yı boydan boya aşmış, birbiri peşi sıra ülkelerdeki feodalizmi paramparça etmişti. Herhalde Lenin ve arkadaşları da tarım sloganlarının benzer bir sonuç vereceğini beklediler. Ancak Rus köylüsü, toprağı kendi gücü ile ele geçirdikten sonra, toprağa sahip olmasını sağlayan Rusya'yı ve devrimi savunmayı rüyasında bile düşünmedi. Bu yeni mülküne sarıldı ve devrimi düşmanları, devleti yıkım, kentlerde yaşayanları da açlık ile baş başa bıraktı.

Lenin'in konuşmasında sanayinin merkezileştirilmesi, bankalar ile ticaret ve sanayinin kamulaştırılması zorunluluğundan söz edilir. Neden toprak değil? Tersine, burada olan merkezden uzaklaşma ve özel mülkiyettir.

Lenin'in devrim öncesindeki kendi tarım programı farklıydı. Slogan, çok kınanan Sosyalist Devrimciler'den ya da daha doğrusu, kendiliğinden oluşan köylü hareketinden alınmıştır.

Sosyalist ilkeleri tarımsal ilişkilere yerleştirmek için Sovyet Hükümeti şimdi de çoğu kentlerdeki işsizlerden oluşan proleterlerden tarım komünleri kurmaya çalışmaktadır. Ancak tarımsal ilişkilerin kapsamı düşünüldüğünde, bu çabaların sonuçlarının ne kadar önemsiz kalacağı kolayca görülmektedir. Sosyalist bir ekonomi için en uygun başlangıç noktası olan büyük mülkler küçük birimlere bölündükten sonra, şimdi de bu küçük birimlerden yola çıkarak komünist modelde üretim birimleri oluşturulmaya çalışılıyor. Bu koşullar altında, bu tür komünler, genel bir toplumsal reform olarak değil, sadece birtakım denemeler olarak değerlendirilebilirler. Şimdi, şenlikten sonra *[post festum]*, sınıf savaşını köye taşımak istiyorlar!*

Leninist tarım reformu, kırsal alanda, sosyalizme karşı direnmeleri soylu büyük toprak sahiplerininkinden çok daha tehlikeli ve inatçı olacak düşmanlardan oluşan güçlü yeni bir halk tabakası yarattı.

Uluslar Sorunu

Askerî yenilginin, Rusya'nın yıkılmasının bir çöküşe dönüşmüş olmasından bir ölçüde Bolşevikler sorumludurlar. Ancak Bolşevikler, bu durumun nesnel zorluklarını, siyasetlerinin

---

* Bu cümle, Almanca metinde, Rosa Luxemburg'un sayfanın sol köşesine, nereye ait olduğunu belirtmeden düştüğü bir not olarak dipnotta verilmiştir: "Primli tahıl tekeli. Şimdi *post-festum*, sınıf savaşını köye taşımak istiyorlar!" (ç.n.).

önüne yerleştirdikleri bir slogan ile daha da keskinleştirdiler: Uluslarm kendi kaderlerini tayin hakkı ya da gerçekte bu deyimin üstünü örttüğü Rusya'nın parçalanması.

Rus İmparatorluğu'nda bulunan çeşitli ulusların "Rusya'dan devlet olarak ayrılmaya varıncaya kadar" kendi kaderlerini kendilerinin tayin hakkına yönelik olarak kuramcı bir inatçılıkla yinelenen formül, Lenin ve yoldaşlarının Milyukovcu, sonra da Kerenskici emperyalizme karşı çıkışlarında kullandıkları özel bir savaş çığlığıydı,[10] Ekim Devrimi'nden sonra da iç siyasetlerinin eksenini ve Bolşeviklerin Brest-Litovsk'daki,[11] tüm platformunu, Alman emperyalizminin gücüne karşı çıkabilecekleri tek silahı oluşturuyordu.

Lenin ve yoldaşlarının, siyasetler konusunda hep söyleyegeldikleri merkeziyetçilikle olduğu kadar, benimsedikleri öteki demokratik ilkelerle de böylesine çelişen bir sloganda ısrar etmelerindeki inatçılık ve katı tutarlılıkları şaşırtıcıdır. Bir yandan, Kurucu Meclis'e, genel seçim hakkına, basın ve toplantı özgürlüklerine, kısacası bir bütün olarak Rusya'daki kitlelerin "kendi kaderini tayin hakkı"nı oluşturan demokratik hak ve özgürlüklerin bütününe açıkça soğuk bakarken, öte yandan, gerçek eleştirileri göz ardı ettikleri ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını demokratik siyasetin bir mücevheri olarak ele alıyorlardı. Rusya'da Kurucu Meclis plebisitinin[12], bir halk cumhuriyetinin tüm

---

[10] Pavel Nikolayeviç Miliukov (1859-1943), Anayasal Demokrat Parti (Kadetler)'nin bir önderiydi; Mart-Temmuz 1917 arasındaki geçici hükümette Dışişleri Bakanı olarak bulundu. Aleksandr Kerenski (1881-1970), Birinci Dünya Savaşı'nı destekleyen eski bir Sosyalist Devrimci'ydi; Bolşeviklerin Ekim 1917'de devirdikleri geçici hükümette Başbakandı.

[11] Brest-Litovsk, Sovyet hükümetinin Almanya ile Mayıs 1918'de barış görüşmelerini yaptığı kenttir.

[12] Kurucu Meclis, Ocak 1918'deki ilk toplantısında Bolşevikler tarafından feshedilmiştir.

özgürlükleri altında, dünyanın en demokratik seçim yasasına dayanılarak gerçekleştirilen bir seçimin kendilerini hiçbir biçimde etkilemesine olanak tanımazlar ve çok soğukkanlı bir değerlendirmeden geçirerek sonuçlarını geçersiz sayarlarken, Rusya'nın yabancı uluslarının hangi devlete ait olacakları konusunda "halkoylaması" yapılmasını, her türlü özgürlük ve demokrasinin gerçek kutsal değeri, halkın isteğinin bozulmamış özü ve ulusların siyasal yazgısı sorusunda başvurabilecekleri en son yargı yeri olarak savundular.

Buradaki çelişki çok açıktır; o ünlü "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı" içi boş bir küçük burjuva anlatım biçimi ve ikiyüzlülüğü iken, sonradan da göreceğimiz gibi, her ülkedeki siyasal yaşamın demokratik biçimlerinde gerçekten de sosyalist siyasetin son derece değerli, hatta vazgeçilmez esasları söz konusu olduğundan, daha da anlaşılmazdır.

Gerçekten de, bu hak hangi anlama geliyor? Sosyalizmin, bir ulusun bir başka ulusu ezmesi dâhil, her türlü baskıya karşı çıkması sosyalist siyasetin ABC'sidir.

Lenin ve Troçki ile arkadaşları gibi, genelde silahsızlanma, Milletler Cemiyeti vb. her ütopik deyişe alaycı bir biçimde omuz silken soğukkanlı ve eleştirel siyasetçiler, tam da aynı türden içi boş bir deyimi özel tutkuları yaptılarsa, bize bir tür fırsatçılığın sonucu gibi gözükmektedir. Lenin ve yoldaşları, basit bir biçimde, Rus İmparatorluğu'ndaki birçok yabancı ulusu devrim davasına, sosyalist proletaryanın davasına bağlamak için, onlara devrim ve sosyalizm adına kendi kaderlerini tayin için en sınırsız özgürlüğü vermekten başka güvenli bir yöntem olamayacağını hesaplıyorlardı. Bu, Bolşeviklerin, toprağa karşı olan açlıkları soyluların mülklerini doğrudan ele geçirme sloganıyla dindirilecek, böylece devrimin ve proletarya hükümetinin bayrağına bağlanacak olan Rus köylülerine karşı uyguladıkları siyasetin benzeridir. Ne yazık ki, yapılan hesaplar her iki durumda da bütünüyle yanlış çıkmıştır. Lenin ve yoldaşları, "ay-

rılma"ya kadar ulusal özgürlüğün savunucuları olduklarında açıkça Finlandiya'yı, Ukrayna'yı, Polonya'yı, Litvanya'yı, Baltık ülkelerini, Kafkasları vs. Rus Devrimi'nin sadık ittifakları yapacaklarını umarlarken, tam tersi bir gösteriye tanık olduk: Bu "uluslar", kendilerine daha yeni hediye edilen özgürlüğü, birbiri ardı sıra, Rus Devrimi'nin ölümcül düşmanı Alman emperyalizmi ile ittifak ve karşı devrimin bayrağını Alman emperyalizminin koruması altında Rusya'ya taşımak için kullandılar. Brest'teki görüşmelerde belirleyici bir dönüm noktası olan ve Bolşeviklerin şimdi iç ve dış siyasette karşı karşıya oldukları durumu ortaya çıkaran Ukrayna'nın küçük oyunu* buna kusursuz bir örnektir. Finlandiya'nın, Polonya'nın, Litvanya'nın, Baltık ülkelerinin ve Kafkas halklarının tavırları, burada aykırı bir örnekle değil, tersine tipik bir olguyla karşı karşıya olduğumuzu inandırıcı biçimde göstermektedir.

Kuşkusuz, bütün bu örneklerde gerici siyaseti güdenlerin gerçekten "halklar" olmadığı, tersine, kendi proleter kitlelerine keskin bir karşıtlıkla "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı"nı karşı-devrimci sınıf siyasetlerine dönüştüren burjuva ve küçük burjuva sınıfları olduğu açıktır. Ancak –böylece sorunun düğüm noktasına da gelmiş oluyoruz– bu milliyetçi sloganın ütopik, küçük burjuva karakteri de işte burada yatmaktadır: Sınıf toplumunun sert gerçekliğinde, özellikle de sınıf karşıtlıkları fazlasıyla keskinleştiğinde kolayca burjuva sınıf egemenliğinin bir aracına dönüşmüştür. Kapitalizmin egemenliği altında halkın kendi kaderini belirleyemeyeceği, sınıflı

---

* Ukrayna'nın milliyetçi Merkez Rada'sı Ocak 1918'de, o sırada egemenliğini yitirmiş ve Sovyet iktidarı Ukrayna genelinde zafer kazanmış olduğu halde, Mihver Ülkeler ile bir sözleşme imzalamıştır. Almanya, bu sözleşmeye dayanarak Ukrayna'yı işgal etme hakkını elde etmiş ve 27–28 Ocak 1918'de, Brest-Litovsk'da yürütülen barış görüşmelerinde "ilhak" isteğini bir "ültimatom" biçiminde ileri sürmüştür (ç.n.).

bir toplumda her sınıfın "kendi kaderini belirleme"ye farklı çaba göstereceği ve burjuva sınıfları için ulusal özgürlüğün tamamıyla sınıf egemenliğine bağlı olduğu Bolşeviklere, kendilerine ve devrime verilen büyük zarar pahasına öğretilmiştir. Ukrayna burjuvazisi gibi Fin burjuvazisi de, Almanya'nın zorba egemenliğini, Bolşevizm ile bağlantılı olması durumunda ulusal özgürlüğe yeğlemede görüş birliği içinde olmuştur.

Devrimci kitlelere güvenerek, gerçek sınıf ilişkilerini bir ölçüde tersine çevirmek ve Rus Devrimi ile birleşme konusunda çoğunluğun oyunu almak umudu —Lenin ve Troçki bunu ciddi olarak düşündülerse eğer— anlaşılamaz bir iyimserlikti. Yok, Alman güç siyasetiyle girişilen düelloda salt taktiksel bir darbe olarak düşünüldüyse, o zaman da ateşle oynanan tehlikeli bir oyundu. Köylü kitleleri ile küçük burjuvazinin büyük kesimlerinin psikolojisi* ve burjuvazinin seçimi etkileyebileceği binlerce yöntem dikkate alındığında, Alman askeri işgali olmasa da, sınır ülkelerde yapılacak o ünlü "halk plebisiti"nin Bolşevikleri sevindirecek bir sonuç vereceği kuşkuluydu. Gerçekte, ulusal sorun üzerine yapılacak plebisitlerde, egemen sınıfların, işlerine gelmediğinde engelleyecekleri ya da ellerindeki irili ufaklı araçlarla, nasıl aynı araçlar halkoyuyla sosyalizme geçmeyi olanaksız kılıyorsa, sonuçları etkileyebilecekleri de iyi bildikleri sarsılmaz bir kural olarak geçerlidir.

Ayrılma doğrultusundaki ulusal tutkuların ve eğilimlerin devrimci mücadelenin tam ortasına getirilmesi, hatta Brest barışının bir sonucu olarak öne çıkarılması ve de sosyalist ve devrimci siyasetin *shibboleth*'i** yapılması, sosyalist saflarda

---

* Almanca metinde "... proletaryanın hâlâ kayıtsız olan büyük kesimleri, küçük burjuvazinin gerici eğilimleri..." de vardır (ç.n.).

** İbranice bir sözcüktür. Sözlük anlamı, "mısır tanesi" gibi "tane" içeren bitkidir. Ayrıca, belli bir sınıfı ya da belli bir insan kümesini başkalarından ayıran gelenekler, ilkeler, inançlar, özellikle de artık gerilerde kalmış, kullanılmayan, önemsizleşmiş olanlar, Almanca konuşulan yerlerde de

büyük kafa karışıklığı yaratmış, özellikle de sınır ülkelerdeki proletaryanın durumunu sarsmıştır.

Finlandiya'da, sosyalist proletarya Rusya'nın açık vermeyen devrimci saflarının bir parçası olarak mücadele ettiği sırada baskın bir güç konumunu elde etmişti; Fin parlamentosunda, ordu içinde çoğunluğa sahipti; kendi burjuvazisini tamamıyla etkisizleştirmişti ve sınırlar içinde egemendi.

Ya da Ukrayna. Yüzyılın başlarında, gümüş rubleleriyle, "Ukrayna milliyetçiliği" saçmalığı öncesinde, "Universalleri"* ile Lenin'in "bağımsız Ukrayna" eğlencesi henüz icat edilmeden önce, Ukrayna Rus devrimci hareketinin bir kalesiydi. Devrimin ilk lav selleri (1902'den 1904'e kadar) oradan, Rostov'dan, Odesa'dan, Donez bölgesinden akmaya başlamış, bütün Güney Rusya'yı bir alev denizine çevirerek 1905 patlamasını hazırlamıştı. Aynısı, Güney Rusya proletaryasının, proleter safların seçkin birliklerini oluşturdukları şimdiki devrimde yinelendi. Polonya ve Baltık ülkeleri, 1905'ten bu yana devrimin en güçlü ve en güvenilir ocaklarıydı; sosyalist proletaryanın orada seçkin bir işlevi vardı.

Ne oldu da, bütün bu ülkelerde karşı devrim ansızın zafer kazandı? Milliyetçi hareket, proletaryayı Rusya'dan koparark felce uğrattı ve sınır ülkelerdeki burjuvazinin ellerine teslim etti.

(şakayla karışık) oralı olmayanların yabancı konumlarını göstermek için kullanılmaktadır. Burada Rosa Luxemburg, uluslann kendi kaderini tayin hakkının sosyalist siyasete yabancı olduğunu anlatmak üzere kullanmaktadır (ç.n.).

* "Universal", resmi bir açıklama ya da yasal bir metin anlamına gelen tarihsel bir deyimdir. Latince kökenli olan sözcüğün anlamı herkese yönelik açıklamadır. Ukrayna tarihinde de yetkililerin çıkardıkları yasal metinlere "Universal" denmektedir. Örneğin, Ağustos 2006'da parlamento bunalımını sona erdiren siyasal partiler arasındaki anlaşmaya da Ulusal Birlik Universali *(Universal of National Unity)* denmiştir (ç.n.).

Bolşevikler, başka konularda içtenlikle savundukları uluslararası sınıf siyaseti bağlamında davranmak, İmparatorluğun bütününde devrimci güçlerin en yoğun birlikteliğini sağlamak için çalışmak, bir devrim bölgesi olarak Rus İmparatorluğu'nun bütünlüğünü dişleri ve tırnaklarıyla savunmak, Rus Devrimi içerisinde bütün uluslardan proleterlerin dayanışmasına ve ayrılmazlığına yönelik her türlü ayrılıkçılığa karşı çıkmak yerine, "ayrılmaya kadar kendi kaderini tayin hakkı"na ilişkin içi boş milliyetçi deyişlerle tam tersini yapmışlar, sınır devletlerdeki burjuvaziye, karşı devrimci çabalarının bayrağı olan, en istenen bahaneyi sağlamışlardır. Sınır ülkelerdeki proleterleri burjuva tuzağı olan her türlü ayrılıkçılığa karşı uyarmak yerine, sloganları ile sınır ülkelerdeki kitlelerin kafalarını karıştırdılar ve onları burjuva sınıflarının lafebeliğine teslim ettiler. Bu tür milliyetçi isteklerle Rusya'nın parçalanmasına neden oldular, Rus Devrimi'nin kalbine saplayacakları bıçağı düşmanlarının eline verdiler.

Kuşkusuz, Alman emperyalizminin, Kautsky'nin *Neue Zeit*'ının yazdığı gibi, "Alman yumruklarının tuttuğu Alman dipçikleri"nin yardımı olmadan, Ukrayna'nın Lubinski'leri ve öteki alçakları, Finlandiya'nın Erich'leri, Mannerheim'ları[13] ve Baltık baronları, kendi ülkelerindeki proleter kitleler ile hiçbir zaman başa çıkamayacaklardı. Ancak ulusal ayrılıkçılık, Alman "yoldaşlar"ın ellerinde süngülerle o ülkelere girmelerini sağlayan Truva Atı'ydı. Gerçek sınıf karşıtlıkları ve askerî güç ilişkileri Almanya'nın müdahalesini sağladı; ama Bolşevikler,

---

[13] Mykola Liubyinski (1891-1936), Bolşeviklere karşı çıkan Ukraynalı bir Sosyal Demokrat'tır; 1918 başlarında Ukrayna Dışişleri Bakanı olmuş ve Brest-Litovsk'daki barış görüşmelerinde Ukrayna'yı temsil etmiştir. Rafael Erich bir Fin milliyetçisiydi ve Alman emperyalizmi ile bağlaşık olmaya can atan Fin hükümetinin üyesiydi. General Karl Mannerheim (1867-1951), 1918'de, Finlandiya iç savaşında Bolşeviklere karşı savaşan güçlerin başındaydı, sonra da Finlandiya Cumhurbaşkanı oldu.

karşı-devrimin bu seferini maskeleyen ideolojiyi verdiler, burjuvazinin konumunu güçlendirdiler, proletaryanın konumunu ise zayıflattılar.

Buna en iyi örnek, Rus Devrimi'nin yazgısında çok uğursuz bir rol oynayacak olan Ukrayna'dır. Rusya'daki Ukrayna milliyetçiliği, sözgelimi, Çek, Polonya ya da Fin milliyetçiliğine benzemiyordu; ülkenin ekonomik, siyasal ya da ruhbilimsel koşullarıyla hiçbir bağı olmayan on beş-yirmi küçük burjuva aydının heveslerinden ve aptallıklarından başka bir şey değildi. Ukrayna hiçbir zaman bir ulus ya da hükümet oluşturmadığından, Şevçenko'nun* gerici-romantik şiirlerinin ötesinde herhangi bir tarihsel geleneği de yoktu.

Sanki güzel bir günde, *Wasserkante*'de yaşayan halk yeni bir Aşağı Almanya *(Plattdeutsche)* ulusu ve hükümeti kurmaya kalkışmış gibiydi![14] Birkaç üniversite profesörü ile öğrencilerinin bu gülünç tavırlarını, Lenin ve yoldaşları, kuramcı ajitasyonları olan "ayrılma hakkına varıncaya kadar, kendi kaderini tayin hakkı" ile siyasal bir öğe durumuna getirerek işi abartmışlardır. Başlangıçta sadece bir güldürü olan zamanla öyle bir önem kazanmıştır ki, güldürü —önceden olduğu gibi sonra da, kökleri olmadığından ciddi bir ulusal hareket değil, ama karşı devrimin bir levhası ve bayrağı olarak— çok öldürücü bir ciddilik kazanmıştır. Brest'te, bozuk olan bu yumurtanın içinden Alman süngüleri çıkıvermiştir.

Sınıf mücadeleleri tarihinde böylesine boş laflar zaman zaman epey gerçek anlam kazanırlar. Dünya Savaşı'nda karşı devrimci siyaset için ideolojik bahane sunmak, sosyalizmin kötü kısmetiydi. Alman Sosyal Demokrasisi, savaş başladığında, yaşlı ustalarımızın (Marx ve Engels) özlemini çektikleri Çarlık

---

* Taras Hryhoroviç Şevçenko (1814-1861), çağdaş Ukrayna edebiyatının kurucusu sayılan şairdir (ç.n.).

[14] *Wasserkante*, Almanya'da, şivesine *Plattdeutsch* denilen bir bölgedir.

Rusya'sına karşı özgürlük seferi diye nitelendirerek, Alman emperyalizmin yağmasını Marksizmin sandık odasından çıkardıkları ideolojik kalkanla süslemek için acele ettiler. Bizim Hükümet sosyalistlerimizin azılı karşıtlarına, Bolşeviklere ise, halkların "kendi kaderini tayin hakkı" söylemiyle karşı devrimin değirmenine su taşıma düşmüştür; böylece sadece Rus Devrimi'nin boğulmasına değil, Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan bütün bunalımı yatıştıracak planlara da ideolojik destek sağlanmıştır.

Bolşeviklerin siyasetlerini bu bağlamda dikkatle incelememiz için yeterince neden var. "Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı", Milletler Cemiyeti ve Başkan Wilson'un lütfuyla silahsızlanma ile bağlantılı olarak, uluslararası sosyalizmin burjuvazi ile gelecekteki hesaplaşmasının savaş çığlığını oluşturmaktadır. Şimdilik uluslararası sosyalizme karşı en büyük tehlikeyi oluşturan kendi kaderlerini tayin hakkı söylemi ile bütün milliyetçi hareketlerin, Rus Devrimi'nden ve Brest'teki görüşmelerden olağanüstü güç kazandıkları çok açıktır. Bu platform ile ileride daha ayrıntılı ilgilenmeliyiz. Rus Devrimi'ndeki, Bolşeviklerin kendi elleriyle dikenli tellerine yakalandıkları ve kanayan yaralar açan bu söylemlerin trajik yazgısı uluslararası proletarya için bir uyarı ve ders olmalıdır.

Bütün bunları, Brest anlaşmasından "Ek Sözleşme"ye* kadar Almanya'nın diktatörlüğü izledi. Moskova'daki 200 kişi kefaret

---

* 27 Ağustos 1918'de, Rusya ile Almanya, Avusturya-Macaristan-Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanan Barış Anlaşması'na Ek Anlaşma: Estonya ve —sonradan Estonya ile Litvanya arasında bölünecek olan— Livonya'nın doğu sınırlarının belirlenmesinden sonra, Almanya bu sınırların doğusunda kalan işgal ettiği bölgelerden çıkacaktı. Ayrıca Almanya, Beresina'nın doğusundaki bölgeyi, Sovyet Rusya'nın Malî Anlaşma'da belirlenen ödeme yükümlülüklerini yerine getirdiği oranda boşaltacaktı. Sovyet Rusya, Estonya, Livonya ve Gürcistan üzerindeki egemenliğinden

kurbanı oldu.[15] Bundan çıkan, şiddet ve demokrasinin ezilmesiydi.

IV

Kurucu Meclis

Bunu bazı örneklerle daha ayrıntılı inceleyelim.

Kasım 1917'de Kurucu Meclis'ın bilinen dağıtılışı, Bolşeviklerin siyasetinde önemli bir rol oynuyordu; daha sonraki konumları için belirleyiciydi, taktiklerinin bir ölçüde dönüm noktasıydı.

Lenin ve yoldaşlarının, Ekim Zaferi'ne kadar bir Kurucu Meclis'ın oluşturulmasını ısrarla istemelerinin ve Kerenski Hükümeti'nin bu konuyu sürüncemede bırakan siyasetinin, Bolşeviklerin o hükümeti suçladıkları maddelerden biri olduğu ve sert eleştirilerinin temelini oluşturduğu bir gerçektir. Hatta Troçki, *Ekim Devrimi'nden Brest Barış Sözleşmesi'ne* başlıklı ilginç broşüründe, Ekim Devrimi'nin, aynen devrim için olduğu gibi, "Kurucu Meclis için bir kurtuluş" olduğunu yazar. Şöyle sürdürür: "Kurucu Meclis'ın giriş kapısına Zereteli'nin Hazırlık Parlamentosundan değil, ancak Sovyetlerin iktidarı ele geçirmesinden gidilebileceğini söylediğimizde, tamamen haklıydık."[16]

Ve bu açıklamaların ardından, Lenin'in Ekim Devrimi'nden sonra attığı ilk adım... devrimin giriş kapısı olacağı düşünülen

---

feragat etti. Alman-Rus Malî Antlaşması'na göre de Sovyet Rusya, Almanya'ya 6 milyar mark ödemekle yükümlü tutuldu. (ç.n.).

[15] Bolşeviklerin, Alman Büyükelçisi Kont Wilhelm von Mirbach'ı öldürmekle suçlayarak, Brest-Litovsk Antlaşması'nın imzalanmasına karşı çıkan bazı Sosyalist Devrimciler'i Temmuz 1918'de idam etmelerine açık bir göndermedir.

[16] Bkz. Leo Trotzki, *Von der Oktober-Revolution bis zum Bresterfriedensvertrag* (Belp-Bern: Promachus Verlag, 1918), s. 90.

Kurucu Meclis'in dağıtılması oldu. Böylesine şaşırtıcı bir dönüşü hangi nedenler belirlemiş olabilir? Troçki, yukarıda anılan broşüründe bu konuyu ayrıntılı biçimde ele alıyor; biz de onun gerekçelerini burada belirtmek istiyoruz:

> Ekim Devrimi'nden önceki aylar, kitlelerin sola, işçilerin, askerlerin ve köylülerin ise Bolşeviklere yöneldiği bir dönemdi; bu süreç kendini Sosyalist Devrimciler Partisi içerisinde sol kanadın, sağın aleyhine güçlenmesi olarak gösteriyordu. Ancak Sosyalist Devrimciler'in aday listelerinde hâlâ sağ kanadın eski adları dörtte üçlük bir yer almaktaydılar...
>
> Sonra başka şeyler oldu; seçimler Ekim Devrimi'nden sonraki ilk haftalar içinde yapıldı. Gerçekleşen değişimin haberleri, yoğun çevrelerden, başkentten eyaletlere, kentlerden köylere görece yavaş yayılıyordu. Birçok yerde, Petrograd ve Moskova'da neler olduğu konusunda köylü kitlelerinin pek bir bilgisi yoktu. "Toprak ve özgürlük" için oy vermişler, *Narodnik* bayrağı altında toplanmış olan toprak komitelerine temsilciler seçmişlerdi. Ama böyle yaparak oylarını, toprak komitelerini dağıtıp üyelerini tutuklattıran Kerenski ve Avksentiev'e[17] oy vermiş oluyorlardı...
>
> Bu olay, Kurucu Meclis'ın, siyasal mücadele ile parti gruplarının gelişmesinin ne kadar gerisinde kaldığını açıkça göstermektedir.

Bunların hepsi çok güzel ve epey inandırıcıdır. Ancak gene de Lenin ve Troçki gibi böylesine akıllı insanların neden yukarıda anılan olgulardan çıkartılabilecek sonucu çıkartmayı başaramadıklarına şaşmak gerekiyor. Kurucu Meclis, belirleyici dönüm noktasından, Ekim Devrimi'nden çok önceleri seçilmiş-

---

[17] Nikolay Avksentiev (1878-1943), Sosyalist Devrimci Parti'nin kurucularından; 1917'de Kerenski Hükümeti'nde görev aldı, Kurucu Meclis'in de üyesiydi. Rus İç Savaşı sırasında, Rusya'yı işgal eden İttifak birliklerini destekleyen Geçici Sibirya Hükümeti'nde yer aldı.

ti[18], oluşumu da yeni durumu değil, geride kalmış geçmişin resmini yansıtıyordu; bu durumda, zaman aşımına uğramış, bu nedenle de ölü doğmuş olan Kurucu Meclis'in hemen kapatılması ve hiç gecikmeden yeni bir Kurucu Meclis için seçime gidilmesi gerektiği sonucu çıkıyordu! Onlar, devrimin yazgısını, dünün Kerenski Rusya'sını, dalgalanma ve burjuvazi ile koalisyon dönemini yansıtan bir meclise bırakmak istemiyorlardı, bırakmamalıydılar da. O zaman geriye, yenilenen, daha ileriye gitmiş olan Rusya'yı temsil edecek bir meclis toplamaktan başka bir çözüm kalmıyordu.

Troçki bunun yerine, Ekim'de bir araya gelen Kurucu Meclis'in özel yetersizliğinden, devrim sırasında yapılacak genel seçimden çıkacak herhangi bir temsilin işe yaramaz olduğu genel sonucunu çıkartıyor.

> Emekçi kitleler, hükümet için verilen açık ve doğrudan mücadele sayesinde en kısa zamanda epey siyasal deneyim birikimi edinmişler ve siyasal gelişmelerinde hızla bir basamaktan ötekine sıçramışlardır. Ülke ne kadar büyük ve teknik donanımı ne kadar eksik olursa, demokratik kurumların hantal mekanizması bu gelişmeyi o kadar az yakalayabilir.

Burada da önümüze, sorunda adlandırıldığı gibi, "demokratik kurumların mekanizması" çıkıyor. Bunun karşısında öncelikle, temsili kurumların böyle değerlendirilmesinde, bütün devrimci çağların tarihsel deneyimleriyle büsbütün çelişen şematik, katı bir anlayışın anlatımını bulduğu vurgulanmalıdır. Troçki'nin kuramına göre, her seçilmiş meclis, kesin olarak, seçmenin seçim sandığına gittiği andaki zihinsel durumunu, siyasal olgunluğunu ve ruhsal durumunu yansıtır. Buna göre, demokratik bir kurum, kitlenin seçimden sonraki resminin

---

[18] Rosa Luxemburg burada yanılmaktadır; çünkü Kurucu Meclis seçimleri, öyle planlanmış olduğu halde, Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmelerinden *önce* değil, *sonra* yapılmıştır.

yansımasıdır; aynı Herschel'in, göksel cisimleri hep bize gökyüzüne baktığımız andaki gibi değil, ışıklarını uzaydan, hesaplanamaz uzaklıklardan yeryüzüne gönderdikleri andaki gibi gösteren resmi gibi. Bir kere seçildikten sonra, seçilmiş olanlar ile seçmenler arasında var olan her zihinsel bağlantı, aralarında süreklilik gösteren her sürekli etkileşim burada yadsınmaktadır.

Ancak bütün tarihsel deneyim bununla nasıl da çelişiyor! Deneyim bize tam tersini, halkın ruh halindeki canlı akıcılığın temsili kurumlara sürekli aktığını, içine sızdığını, yönlendirdiğini gösteriyor. Yoksa her burjuva parlamentosunda zaman zaman tanık olduğumuz üzere, "halk temsilcileri"nin gülünç davranışları ansızın "yeni bir ruh"un tazeliğiyle hiç beklenmedik sözler söylemeleri ya da kupkuru olmuş mumyaların gençleşmeleri ve çeşitli *Scheidemanncıkların*[19] –fabrikalar, işyerleri ve sokaklar kaynadığında– birden göğüslerinden devrimci böğürtüler çıkartmaları nasıl olanaklı olurdu ki?

Kitlelerin ruhsal durumlarının ve siyasal olgunluklarının seçilmiş kurumlar üzerindeki canlı etkisi, bir devrim anında parti levhalarının ve seçim listelerinin katı düzenleri karşısında mı başarısız olacaktı? Tam tersine! Asıl devrim, korlaşmış ateşi sayesinde halkın duygu dalgalarının, yaşamının nabzının en harikulade biçimde temsili kurumları etkilediği o ince, titreyen, duyarlı siyasal atmosferi yaratır. O çok iyi bilinen hareketli sahnelerin, önceki rejimde, sınırlı seçim hakkı ile gerçekleştirilmiş bir parlamento seçiminden çıkan eski gerici ya da aşırı ılımlıların ansızın ayaklanmanın kahraman ve ateşli sözcüleri oldukları sahnelerin her devrimin ilk aşamasında kaçınılmaz olarak kendini göstermesinin bu olguya dayandığına kuşku yoktur. Bunun en klasik örneği, 1642'de seçilip toplanan ve tam yedi yıl boyunca ayakta kalan İngiltere'deki ünlü "Uzun Parlamen-

---

[19] "Küçük Scheidemann [Scheidemännchen –ç.n.] ", Alman Hükümet Başkanı adına yazılan bir oyundur.

to"dur. Bu süre içinde, halkın duygularının, siyasal olgunluğun, sınıf farklılıklarının, başlangıçta Krallık ile çarpışan diz çökmüş sadık Sözcü'den Lordlar Kamarası'nın kaldırılmasına, Charles'ın idamına, cumhuriyet'in ilânına kadar devrimin en yüksek noktasına ilerlemesinin bütün değişmelerini, kaymalarını yansıtmıştır.

Ve aynı olağanüstü değişim, Louis Philippe'ın sansürcü-bağımlı Meclis'inde ve hatta —bu son, çok çarpıcı örnek Troçki'ye öylesine yakındı ki— 1909'da, karşı devrimin en katı yönetimi altında seçilen, ansızın altüst oluşun parlayan ateşini duyumsayıp devrimin çıkış noktası olan Rusya'nın Dördüncü Duma'sında bile yinelenmemiş midir?

Bütün bunlar, "demokratik kurumların hantal mekanizması"nın güçlü bir düzelticiyi, yani kitlenin canlı hareketini, sürekli baskısını barındırdığını gösteriyor. Ve katı parti levhalarına, eskimiş seçim listelerine vs. karşın, kurum ne kadar demokratik olursa, kitlenin siyasal yaşamının nabzı o kadar canlı ve güçlü, etkisi o kadar doğrudan ve tam olur. Her demokratik kurumun, insanların bütün kurumlarında olduğuna kuşku olmayan sınırları ve eksiklikleri vardır. Ancak Troçki ile Lenin'in buldukları çözüm, demokrasinin böylesine yok edilmesi, iyileştirilmeye çalışılan hastalıktan da beterdir; çünkü toplumsal kurumların doğuştan gelen bütün yetersizliklerini tek başına düzeltebilecek olan o canlı kaynağı, en geniş halk kitlelerinin etkin, kararlı, enerjik siyasal yaşamını tıkamaktadır.

Seçme Hakkı Sorunu

Başka bir çarpıcı örneği ele alalım: Sovyet hükümetinin düzenlediği seçme hakkı. Seçme hakkına ne gibi bir önem verildiği pek açık değildir. Troçki ile Lenin'in demokratik kurumlara yönelik eleştirilerinden, genel seçimlerle oluşturulan halk temsilciliklerini ilke olarak reddettikleri ve sadece Sovyetlere da-

yanmak istedikleri sonucu çıkmaktadır. O zaman neden böyle bir düzenleme yapıldığı gerçekten belli değildir. Ayrıca bu düzenlemenin herhangi bir yerde yaşama geçirildiğini de bilmiyoruz; bu temelde herhangi bir temsili organ seçildiğine ilişkin bir şey de duymadık şimdiye kadar. Kuramsal bir ürün, deyim yerindeyse, diplomasi ürünü olması büyük bir olasılık; ancak bu biçimiyle Bolşevik diktatörlük kuramının dikkate değer bir ürününü oluşturmaktadır.

Her oy hakkı, her siyasal hak gibi, "adalet" ya da burjuva demokrasisinin benzer deyimlerinin bir tür soyut şemaları ile değil, uyarlandığı toplumsal ve ekonomik ilişkiler ile ölçülür. Sovyet hükümeti tarafından yapılan düzenleme, burjuva-kapitalist toplum biçiminden sosyalist toplum biçimine geçiş dönemine, yani proleter diktatörlük dönemine göre düşünülmüştür. Lenin ile Troçki'nin bu diktatörlüğü yorumlamaları anlamında, seçme hakkı sadece kendi emeği ile geçinenlere tanınmış, geri kalan kimse için kabul edilmemiştir.

Şimdi, böylesi bir seçme hakkının sadece, çalışmak isteyen herkese, kendi emeği karşılığında yeterli uygar bir yaşamı olanaklı kılacak konumda olan bir toplum için anlamlı olduğu açıktır. Şimdiki Rusya'da bu geçerli mi?

Rusya'nın mücadele etmek zorunda olduğu müthiş zorluklar: Dünya piyasası ve en önemli hammadde kaynakları ile bağlantısı koparılmış, ekonomik yaşamı korkunç bir genel sarsıntıya götüren koşullar, tarım, sanayi ve ticaretteki mülkiyet ilişkilerinin dönüşümünden ötürü üretim ilişkilerindeki altüst oluşlar. Bu koşullar altında, ekonominin mekanizması içinde emek gücüne istihdam olanağı bulma konusunda nesnel bir olasılık olmaksızın çok sayıda yaşamın ansızın kökünden koptuğu, raydan çıktığı açıktır. Bu sadece kapitalist ve toprak sahibi sınıflar için değil, aynı zamanda orta sınıfın geniş kesimleri, hatta işçi sınıfının kendisi için de geçerlidir. Sanayinin küçülmesinin, kırsal ekonomide bir yer edinme arayışındaki kent prole-

taryasının kırsal alanlara kitlesel dönüşüne neden olduğu bir gerçektir. Böylesi koşullar altında, emeğiyle geçinme zorunluluğunu getiren bir siyasal oy hakkı anlaşılmaz bir önlemdir. Ana eğilim, sadece sömürücüleri siyasal haklarından yoksun bırakmak istemektedir. Öte yandan, üretken emek gücü kitlesel olarak köklerinden sökülürken, Sovyet hükümeti genellikle kamu sanayi kuruluşlarını eski sahiplerine kiraya vermek zorunda kalmaktadır. Aynı biçimde, Sovyet hükümeti burjuva tüketim kooperatifleriyle bir uzlaşma yapmaya zorlanmıştır Ayrıca burjuva uzmanların kullanılmasının kaçınılmaz olduğu da kanıtlanmıştır. Aynı durumun bir başka sonucu da, proletaryanın giderek artan sayıda katmanının, Kızıl Muhafızlar vb. olarak devletin kamu kaynaklarından sağladıklarıyla yaşamını sürdürüyor olmasıdır. Aslında olan, ekonomik mekanizmanın hiçbir biçimde çalışma yükümlülüğünü yerine getirme olanağı sağlamadığı küçük burjuvazi ile proletaryanın geniş ve büyüyen kesimlerinin siyasal olarak herhangi bir haklarının olmamasıdır.

Oy hakkını toplumsal gerçeklikten kopuk, ütopyacı bir imgelem ürünü olarak görmenin hiçbir anlamı yoktur. Bu nedenle de proletarya diktatörlüğünün ciddi bir aracı değildir. Proletarya diktatörlüğüne geçiş döneminde değil de, tamamlanmış bir sosyalist ekonomide yeri olan hukuksal durum tarihsel bir yanılgıdır.

Bütün orta sınıflar, burjuva ve küçük burjuva aydınlar, Ekim Devrimi'nden sonra, Sovyet hükümetini aylarca boykot ettiklerinde, demiryolları, posta ve telgraf, eğitim ve yönetim aygıtlarını çalışamaz duruma getirdiklerinde, böylece işçi hükümetine karşı çıktıklarında, elbette direnişlerini demir bir yumrukla kırmak için siyasal haklardan, ekonomik olanaklardan yoksun kılınmaları vb. dâhil yeterli önlemler alınmıştır. Burada, bütünün çıkarları söz konusu olduğunda, korumak ya da önlemek

için belirli önlemleri almada hiçbir güç kullanımından korkmaması gereken sosyalist diktatörlüğün anlatımı ortaya çıkmaktadır. Ancak toplumun geniş kesimlerini genel olarak haklardan yoksun kılan, onları siyasal olarak toplumun dışına iten, onlara o çerçeve içinde ekonomik olarak bile herhangi bir yer yaratamayan bir seçim yasası, somut bir amaca yönelik somut bir önlem değil de, yaşama geçirilme olanağı olmayan, etkisi sürekli olacak bir genel kural olacak olursa, bu diktatörlüğün bir gerekliliği değil, ölü doğmuş bir geçici çözüm olur. Bu, temel olarak Sovyetler, Kurucu Meclis ve genel oy hakkı için geçerlidir.

Bolşevikler, çoğunluğu köylüler (köylü ve asker delegeleri) oluşturduğundan Sovyetleri gerici olarak nitelendirmişlerdi. Ancak Sovyetler onların yanlarına geçince, halk iradesinin gerçek temsilcisi oldular. Bu keskin dönüş sadece barış ve toprak sorunu ile bağlantılıydı.[20]

Ancak sorun sadece Kurucu Meclis ve seçim düzenlemesiyle bitmiyor. Yukarıda, sağlıklı bir kamu yaşamının ve çalışan kitlelerin siyasal etkinlikte bulunabilmelerinin en önemli demokratik güvencelerinin yok edilmesine değinmedik: Sovyet rejiminin bütün karşıtlarına yasaklanan basın özgürlüğü ile örgütlenme ve toplanma özgürlükleri. Troçki'nin yukarıda anılan, demokratik seçimle oluşan kurumların hantallığına dair savları (demokratik haklara yönelik) bu saldırı için yeterli olmaktan uzaktır. Öte yandan, özgür ve kısıtlanmamış basın, sınırsız örgütlenme ve toplanma hakkı olmadan geniş halk kitlelerinin egemenliğinin tamamıyla düşünülemez olduğu çok iyi bilinen ve tartışma götürmeyen bir gerçektir.

---

[20] Bu paragraf, elyazması içinde sayfa numarası olmayan bir kâğıtta bulunmuştur. Rus Devrimi'nin özgün Almanca baskısının editörü tarafından buraya konulmuştur.

Diktatörlük Sorunu

Lenin diyor ki: Burjuva devleti, işçi sınıfını ezmenin bir aracıdır; sosyalist devlet de burjuvaziyi ezmenin bir aracıdır. Burada söz konusu olanın kapitalist devletin baş aşağı çevrilmesi olduğunu söyler. Bu basitleştirici yaklaşım temel öğeyi göz ardı etmektedir: Burjuva sınıf egemenliğinin, halk kitlelerinin bütününün siyasal öğrenimine ve eğitimine, en azından dar çizilmiş belirli sınırların ötesinde, gereksinimi yoktur. Oysa proletarya diktatörlüğü içinse bu öğe yaşamsaldır; olmadığı zaman teneffüs edemeyeceği havadır.

"Hükümet için verilen açık ve doğrudan mücadele sayesinde" diye yazar Troçki, "en kısa zamanda epey siyasal deneyim birikimi edinmişler ve siyasal gelişmelerinde hızla bir basamaktan ötekine sıçramışlardır."

Troçki burada kendini ve arkadaşlarını yalanlıyor. Bu doğru olduğundan da, kamu yaşamını bastırarak siyasal deneyimin çeşmesini ve gelişmenin artmasının kaynağını tıkadılar! Tersi düşünülse, deneyim ve gelişmenin, Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmelerine kadar gerekli görüldüğünü, zirveye ulaştığını, ondan sonra da gereksizleştiğini varsaymak gerekecektir. (Lenin'in konuşması: Rusya sosyalizm için kazanılmıştır!!!)

Gerçekte ise tam tersi doğrudur! Bolşeviklerin cesaret ve kararlılıkla çözmeye çalıştıkları o devasa sorunlar, kitlelerin en yoğun siyasal eğitimi almalarını ve deneyim birikimini gerekli kılmaktadır.

Sadece hükümeti destekleyenlere, sadece bir partinin üyelerine –sayıları ne kadar çok olursa olsun– tanınan özgürlük, özgürlük değildir. Özgürlük, her zaman ve yalnızca farklı düşünenin özgürlüğüdür. "Adalet"e aşırı düşkünlükten değil, siyasal özgürlüğün tüm yol göstericiliği, iyileştiriciliği ve arındırıcılığı bu ana özelliğe bağlı olduğundan ve "özgürlük" özel bir ayrıcalık durumuna geldiğinde etkisini yitirdiğinden.

Bolşevikler ellerini vicdanlarına koyduklarında, adım adım, bunu garipsediklerini, öyle ya da böyle düzeltmeleri, denemeleri, sınamaları gerektiğini ve aldıkları birçok kararın hiç de bilgeliğin paha biçilmez incileri olmadığını yadsımak istemeyeceklerdir. Her yerde aynı zor koşullar olmasa da, aynı aşamaya geldiğimizde bu bizim de karşımıza çıkacaktır ve çıkmalıdır.

Leninist-Troçkist diktatörlük kuramının üstü örtülü varsayımı şudur: Sosyalist dönüşüm, hazırlanmış formülü devrimci partinin cebinde bulunan, sadece enerjik biçimde uygulamaya geçirilmesi gereken bir şeydir. Ne yazık ki —belki de iyi ki— durum böyle değildir! Sosyalizmin gerçekleştirilmesi, sadece uygulanması gereken hazır reçetelerin toplamı değil, bir ekonomik, toplumsal ve hukuksal düzen olarak tamamen geleceğin sislerine saklanmış duran bir şeydir. Programımızda olan, genellikle olumsuz özellik gösteren zorunlu önlemlerin aranacağı genel doğrultuyu gösteren az sayıdaki yol işaretidir. Sosyalist ekonomiye giden yolu açmak için ilk önce neleri kaldırmamız gerektiğini az çok biliyoruz. Ancak iş, sosyalist ilkeleri ekonominin, hukukun, bütün toplumsal ilişkilerin içine yerleştirmek için her adımda alınması gereken binlerce büyük küçük somut, pratik önleme gelince, ne bir sosyalist parti programında ne de ders kitabında anahtarı vardır. Bu bir eksiklik değildir; tam tersine, bilimsel sosyalizmi ütopyacı türleri karşısında üstün kılan şeydir. Sosyalist toplum düzeni, sadece tarihsel bir ürün olmalıdır ve olabilir; kendi deneyimlerinin okulunda yetişen, yaşayan tarihin gelişmesinin bir sonucu olarak gerçekleşme sürecinde doğan, —son tahlilde, parçası olduğu organik doğa gibi— gerçek toplumsal gereksinmelerin yanı sıra onların karşılanması için gerekli araçları da üreten, görevle birlikte her zaman çözümünü getirme gibi güzel bir alışkanlığı olan tarihsel bir üründür. Durum böyleyse, o zaman sosyalizmin doğası

gereği kararname ya da *ukase** ile uygulamaya konulamayacağı çok açıktır. Önkoşul olarak, mülkiyete vs. karşı bir dizi şiddet önlemini zorunlu kılar. Olumsuz olan, yıkıcı olan kararnamelerle gerçekleştirilebilir, ama yapılacak olan, olumlu olan kararnamelerle gerçekleştirilemez. Yepyeni bir alan. Binlerce sorun. Düzeltmeler yapabilme ve yeni yollar açabilme durumunda olan sadece deneyimdir. Sadece engellenmeyen, köpüren yaşam binlerce yeni biçim alabilir, doğaçlama olabilir, yaratıcı gücü gün ışığına çıkarabilir, yanılgılarını kendisi düzeltebilir. Kısıtlı özgürlüğün olduğu ülkelerdeki kamu yaşamı, demokrasi dışlandığından bütün düşünsel zenginlik ve ilerleme kaynakları kesildiğinden, öylesine yoksul, öylesine sefil, öylesine katı, öylesine kısırdır ki (Kanıtı: 1905 yılı ve Ocak 1917'den Ekim'e kadar geçen aylar). Sorun aslında siyasaldı; ama aynı şey ekonomik ve toplumsal yaşam için de geçerlidir. Halk kitlesinin tamamı katılmalıdır. Yoksa sosyalizm, bir düzine aydının oturdukları birkaç masanın arkasından çıkartılan kararnameler olarak kalacaktır.

Kamunun denetimi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Yoksa deneyimlerin değişimi sadece yeni hükümetin memurlarının kapalı çevresi içinde kalır. Yolsuzluk kaçınılmazdır. (Lenin'in sözleri, Bülten No 36*). Sosyalizmin yaşama geçirilmesi, yüzyıl-

---

* Eski Rusya'da hükümet tarafından yayınlanan emir ya da fermanlar (ç.n.).

* Almanca metinde, Rosa Luxemburg'un "Bülten No. 29"u yanlışlıkla yazdığı belirtilmekte ve şu açıklamaya yer verilmektedir: "Rus Devrimi'nden Sonra başlıklı makale, Berlin ve Çevresi Sosyal Demokrat Seçim Dernekleri Birliği'nin 8 Aralık 1918 tarihli ve 36 nolu bülteninde *[Mitteilungs-Blatt des Verbandes der sozialdemokratischen Wahlvereine Berlins und Umgegend]* yayımlanmıştı. Makale, Lenin'in Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet Rusya'da karşılaşılan zorluklar üzerinde durduğu *Sovyet İktidarının Diğer Görevleri* başlıklı çalışmasından, kısmen kelime kelime, ama çok detaylı alıntılarını içermektedir." (ç.n.).

lardır burjuva sınıf egemenliğince aşağılanan kitlelerin tam bir manevi dönüşümünü gerekli kılar. Bencil içgüdüler yerine toplumsal içgüdüler, tembellik yerine kitle inisiyatifi, bütün acıları aşmaya yarayan idealizm vb. Hiç kimse bunu Lenin'den daha iyi bilemez, daha etkili açıklayamaz, daha inatçı yineleyemez.

Ancak Lenin, kullandığı araçlar konusunda tamamıyla yanılmaktadır. Kararnameler, fabrika yöneticilerinin diktatörce şiddeti, acımasız cezalar, şiddetin egemenliği... bunların hepsi geçicidir. Yeniden doğuşa giden tek yol, kamu yaşamı okulunun kendisi, en sınırsız, geniş demokrasi, kamuoyudur. Yıldırıcı olan, şiddetin egemenliğidir.

Bütün bunlar olmazsa, geriye ne kalır? Lenin ve Troçki, emekçi kitlelerin tek gerçek temsilcisi olarak genel seçimlerden çıkan temsili kurumların yerine Sovyetleri koydular. Ancak ülke bütünündeki siyasal yaşamın baskıya alınması sonucu Sovyetlerin yaşamı da giderek sakatlanmak durumundadır. Genel seçimler olmadan, sınırsız basın ve toplantı özgürlüğü olmadan, düşüncenin özgürce mücadelesi olmaksızın, her kamu kurumundaki yaşam ölür, içinde sadece işleyen tek unsur olarak bürokrasinin kalacağı bir biçime dönüşür. Kamu yaşamı giderek uykuya dalar; birkaç düzine parti önderi tükenmez enerjileri ve sınırsız deneyimleri ile yönlendirir ve yönetirler. Gerçekte yönetenler ise, aralarındaki bir düzine mükemmel beyindir. Zaman zaman işçi sınıfının seçkin bir kesimi de, önderlerinin konuşmalarını alkışlamak, önerilen kararları oybirliğiyle onaylamak için toplantılara çağrılır —yani aslında bir klik olayı vardır. Bir diktatörlük; ancak kuşkusuz proletaryanın diktatörlüğü değil, bir avuç siyasetçinin diktatörlüğü, yani burjuva anlamında, Jakobenler anlamında bir diktatörlük (Sovyet Kongresi'nin toplanmasının üç aydan altı aya ertelenmesi!). Hatta daha da öteye gidebiliriz: Böylesi koşullar kaçınılmaz olarak kamu yaşamının gaddarlaşmasına neden olmak duru-

mundadır: Suikast girişimleri, rehinelerin kurşuna dizilmeleri vb. (Lenin'in disiplin ve yozlaşmaya ilişkin konuşması.)

Demokrasi ve Diktatörlük

Leninist-Troçkist kuramın temel hatası, aynı Kautsky gibi, demokrasinin karşısına diktatörlüğü koymaktır. "Diktatörlük *ya da* demokrasi", gerek Bolşeviklerin, gerekse Kautsky'inin benzer biçimde ortaya koydukları sorudur. Kautsky'inin yanıtı, doğal olarak, demokrasiden, yani burjuva demokrasisinden yanadır; çünkü onu kesinlikle sosyalist devrimin seçeneği olarak göstermektedir. Öte yandan, Lenin ile Troçki de demokrasi yerine bir avuç insanın diktatörlüğünden yanadırlar, yani burjuva tarzı diktatörlükte karar kılıyorlar. Her ikisi de, gerçek sosyalist siyasetten uzak olan iki karşıt kutuptur. Proletarya iktidarı ele geçirdiğinde, Kautsky'inin "ülkenin olgunlaşmamış olması" bahanesiyle verdiği, sosyalist devrimden vazgeçen ve kendini demokrasiye adayan öğüde uyarak sadece demokrasiye yönelemez; kendisine, Enternasyonal'e ve devrime ihanet etmeden bu öğüde uyamaz. En enerjik, en kararlı biçimde, duraksamadan hemen sosyalist önlemleri uygulamaya başlamak zorundadır ve başlamalıdır, yani bir diktatörlük kurmalıdır; ama *sınıf* diktatörlüğünü, bir parti ya da kliğin diktatörlüğünü değil. Sınıf diktatörlüğü, sınırsız bir demokraside, halk kitlelerinin en etkin, en sınırsız katılımının olduğu bir diktatörlük demektir.

Troçki, "Marksistler olarak" diye yazar, "hiçbir zaman biçimsel demokrasinin putperestleri olmadık." Kuşkusuz, hiçbir zaman biçimsel demokrasinin putperestleri olmadık. Ama hiçbir zaman sosyalizmin ya da Marksizmin de örnek putperestleri olmadık. Yoksa buradan sosyalizmi, bizi rahatsız edici oldu-

ğunda, Cunow, Lensch,[21] Parvus gibi çöplüğe atabileceğiz sonucu mu çıkıyor? Troçki ve Lenin bu sorunun yaşayan çürütücüleridir.

"Hiçbir zaman biçimsel demokrasinin putperestleri olmadık." Bu şu anlama gelir: Her zaman, toplumsal çekirdeği burjuva demokrasisinin siyasal biçiminden ayırıyoruz; her zaman, biçimsel eşitlik ile özgürlüğün tatlı kabuğu altında saklı duran toplumsal eşitsizliğin ve özgürlük yoksunluğunun sert çekirdeğini —eşitlik ve özgürlüğü yok etmek için değil, tersine işçi sınıfının sadece kabuk ile yetinmemesi, siyasal iktidarı ele geçirmesi, burjuva demokrasisinin yerine bir sosyalist demokrasi yaratması için— ortaya çıkarıyoruz; her türlü demokrasiyi yok etmek için değil.

Ancak sosyalist demokrasi, sosyalist ekonominin temelleri yaratıldıktan sonra yalnızca kutsal topraklarda başlayan bir şey değildir; bir avuç sosyalist diktatörün, arada sadık biçimde kendini destekleyen saygıdeğer halka vereceği bir Noel hediyesi olarak da başlamaz. Sosyalist demokrasi, sınıf egemenliğinin yıkılması ve sosyalizmin kurulmasıyla eşzamanlı başlar. Sosyalist parti iktidarı alır almaz başlar. Proletarya diktatörlüğü ile aynı şeydir.

Evet, diktatörlük! Ancak bu diktatörlük, sosyalist dönüşümün başka türlü gerçekleşemeyeceği, burjuva toplumunun yerleşik haklarına ve ekonomik ilişkilerine yönelik enerjik, kararlı müdahalelerle *demokrasinin uygulanması anlamındadır*; *yok edilmesi* anlamında değil. Ancak bu diktatörlük *sınıfın* ürünü olmalıdır, sınıf adına hareket eden küçük bir yönetici azınlığın

---

[21] Heinrich Cunow (1862-1936), bir Alman sosyal demokrat ve budunbilimcidir; Birinci Dünya Savaşı öncesinde revizyonizme karşı çıkmış, 1914'den sonra ise savaşı desteklemiş ve Scheidemann'la yakın işbirliği yapmıştır. Paul Lensch (1873-1926 –ç.n.), 1914 öncesinde SPD'nin sol kanadındayken, savaşın başlamasıyla savaş yanlısı bir şoven olmuştur.

değil; kitlelerin etkin katılımıyla adım adım gelişmeli, kitlelerin doğrudan etkisi altında bulunmalı, kamuoyunun tam bir denetimine tabi olmalı, halk kitlelerinin artan siyasal eğitiminden çıkmalıdır.

Ne kadar iyi niyetli ve güzel ilkelerle dolu olsa da, sosyalist siyaseti darmadağın eden Dünya Savaşı'yla, Alman işgalinin dehşetiyle ve bunlarla bağlantılı bir dizi olağandışı zorlukla karşı karşıya kalmamış olsalardı, kuşku yok ki Bolşevikler de böyle hareket ederlerdi.

Bunun kaba bir karıtını, Alman emperyalizminin yıkılmasından hemen önceki dönemde ve Alman Büyükelçisi'nin canına kast eden girişimden hemen sonra Sovyet hükümetinin epey yaygın kullandığı şiddet vermektedir. Bunu devrimlerin tozpembe olmadıklarına bağlamak epey yetersiz kalmaktadır.

Rusya'da olan her şey anlaşılabilirdir; başlama ve bitiş noktaları Alman proletaryasının başarısızlığı ile Rusya'nın Alman emperyalizmi tarafından işgal edilmesine bağlı olan, kaçınılmaz bir neden ve sonuç zinciridir. Bu koşullar altında, Lenin ve yoldaşlarından bir de en güzel demokrasiyi, proletarya diktatörlüğünün en iyi örneğini, en güzel büyüyen sosyalist ekonomiyi yaratmalarını beklemek, insanüstü çabaları beklemek anlamına gelirdi. Kararlı devrimci tavırları, eylemdeki benzersiz güçleri, uluslararası sosyalizme sarsılmaz bağlılıkları ile bu son derece zor koşullar altında yapılabileceklerin en iyisini yaptılar. Tehlikeli olan, zorunluluğu bir erdem saymaları, bu ölümcül koşulların dayattığı taktikleri tam bir kuramsal düzende dondurmaları ve bunu uluslararası proletaryaya sosyalist taktiklerin bir örneği olarak önermeleridir. Işıklarını bu yana tuttuklarında, gerçek, sorgulanamaz tarihsel hizmetlerini, zorunluluğun dayattığı yanlış adımların gölgesi altında bırakarak, uğruna savaşıp, acılar çektikleri uluslararası sosyalizme kötü bir hizmette bulunmuş olmaktadırlar; çünkü zorunluluklar ile güçlüklerin dayat-

masıyla Rusya'da oluşan, ama son tahlilde, enternasyonal sosyalizmin bu dünya savaşında iflasının yan ürünü olan bütün çarpıklıkları yeni buluşlar olarak depolarına yerleştirmek istemektedirler.

Varsın Alman Hükümet Sosyalistleri, Bolşeviklerin Rusya'daki egemenliklerinin, proletarya diktatörlüğünün çarpıtılmış bir anlatımı olduğunu haykırsınlar. Öyle olmuşsa ya da öyleyse, Alman proletaryasının tavrı sosyalist sınıf mücadelesinin çarpıtılmış anlatımının bir ürünü olduğundandır. Hepimiz tarihin yasalarına bağlıyız; toplumun sosyalist düzeni de ancak uluslararası ölçekte gerçekleştirilebilir. Bolşevikler, gerçekten devrimci bir partinin tarihsel olanakların sınırları içerisinde yapılabilecek her şeyi yapabileceklerini göstermişlerdir. Mucize yaratmaları beklenilmemelidir. Tek başına bırakılan, Dünya Savaşı'nda bitkin düşen, emperyalizmin ümüğünü sıktığı, uluslararası proletaryanın ihanetine uğrayan bir ülkede, örnek ve hatasız bir proleter devrim ancak mucize olurdu.

Önemli olan, Bolşeviklerin siyasetlerinde temel olan ile olmayanı, öz ile rastlantısal olanı ayırabilmektir. Dünyanın dört bir yanında belirleyici son mücadeleler ile karşı karşıya geldiğimiz şu dönemde, sosyalizmin en önemli sorunu, ikincil önemdeki şu ya da bu taktik değil, proletaryanın eylem yeteneği, eylem gücü ve sosyalizmin iktidarına duyduğu istekti; bu hâlâ da en yakıcı sorundur. Bu bağlamda, Lenin ve Troçki ve arkadaşları dünyadaki proletaryaya örnek olan *ilk*lerdir; şimdiye kadar Hutten gibi bağırabilecek olan *sadece* onlardır: "Ben göze aldım!"*

---

* Ulrich von Hutten (1488-1523), Alman İmparatorluk şövalyesi ve hümanisttir. Almanya'nın Papalık ile bağlarının çözülmesini savunmuştur. Almanca yapıtı *Aufwecker der teutschen Nation* (1520; Töton Ulusunun Uyarışı) "Ben göze aldım! (Ich hab's gewagt)" sloganıyla başlar (ç.n.).

Bolşevik siyasetinin temeli ve *kalıcı olanı* budur. *Bu* anlamda, siyasal iktidarı fethetmek üzere ve sorunların başına sosyalizmin gerçekleşmesini koyarak uluslararası proletaryanın önüne geçmiş olmaları, sermaye ile emek arasında bütün dünyada süren mücadeleye çok büyük hız kazandırmaları yaptıkları ölümsüz tarihsel hizmettir. Sorun Rusya'da ancak ortaya konabilirdi; ama Rusya'da çözülemezdi. Ve *bu* anlamda gelecek her yerde "Bolşevizm"indir.

4. KISIM

Dünya Savaşı'na Muhalefetten Devrimin Güncelliğine

13

JUNİUS BROŞÜRÜ: ALMAN SOSYAL DEMOKRASİSİ'NİN BUNALIMI*

Editörlerin Notu: "Alman Sosyal Demokrasisi'nde Bunalım", Rosa Luxemburg, Birinci Dünya Savaşı'na karşı çıktığından ötürü cezaevindeyken, Şubat-Nisan 1915 arasında yazılmıştır. 1760'lı yıllarda Alman basınında çıkan öncü siyasal makalelerin imzası olan "Junius" takma adı altında yayınlamıştır. Bu takma ad, Roma Cumhuriyeti'nin kurulmasına yol açan ayaklanmayı yönettiği söylenen efsanevi Lucius Junius Brutus'tan da alınmış olabilir. Rosa Luxemburg, yazıyı cezaevinden dışarıya göndermeyi başarmıştır; ilk kez İsviçre'de, Zürich'te, bir broşür olarak 1916'da yayımlandı. Dünya savaşı bağlamında çöken Avrupa sosyalizmine ilişkin eleştirilerinin devrimci Marksist perspektifi yeniden oluşturmanın yollarını arayanların düşünceleri üzerinde olağanüstü etkisi olmuştu. Başka enternasyonalcilerin yanı sıra Lenin de, ulusların kaderlerini tayin hakkına karşı çıktığı için eleştirmiş olsa da, yayımlanır yayımlanmaz olumlu yorumlarda bulunmuştu. Görüşlerin çoğu Spartaküs Birliği'nin ve 1918-1919'daki ayaklanmada Alman aşırı solunun siyasal perspektifinin temelini oluşturmuştu. Burada verilen, 1918'de, New York'ta, Sosyalist Yayınlar Derneği [Socialist Publication Society]

---

* *Politische Schriften* içinde yer alan "Sosyal Demokrasi'nin Bunalımı" [Die Krise der Sozialdemokratie]" başlıklı Almanca metinle karşılaştırılmış ve gerekli görüldüğünde Almanca metin esas alınmıştır. Junius Broşürü'nün tamamının Türkçe çevirisi için bkz. *Sosyal Demokrasinin Bunalımı*, Belge Yayınları, İstanbul, 1998, çev. A. Cavidan. Ayrıca Broşür'den Bölüm VII'nin Türkçe çevirisi için bkz. *Conatus*, sayı 7, Kasım 2007, ss. 151-164 (ç.n.).

tarafından çevrilen broşürün Bölüm 1 ile Bölüm 7 ve 8'den oluşan parçalardır.

BÖLÜM 1

Sahne tamamen değişti. Altı haftada Paris'e ulaşma planı bir dünya dramı haline geldi.[1] Toplu cinayetler sıradanlaştı; yine de ne ileri ne de geri bir çözüme yaklaşıldı. Burjuva devlet yönetme sanatı kendi kurduğu tuzağa yakalandı; harekete geçirdiği ruhu artık yasaklayamaz.

İlk çılgın bilinç kaybı yok oldu. Yurtsever sokak gösterileri bitti, kuşkulu görünen otomobillerin arkasından kovalamaca bitti, sahte telgraflar, kolera ile zehirlenmiş kuyular bitti. Berlin'deki her tren köprüsünün üzerinden bomba atan Rus öğrencilerin ya da Nürmberg üzerinde uçan Fransızların çılgın öyküleri bitti;[2] casus avlayan insanların taşkınlıkları, şarkı söyleyen kalabalıklar, yurtsever şarkıların kulakları tırmaladığı kafeler yok oldu; ihbar etmeye, kadınlara kötü davranmaya, her zıpır söylenti üzerine çılgınca bir hezeyana kapılmaya hazır vahşi ayaktakımı yok oldu; âdet haline gelmiş cinayet ortamı, insan onurundan geriye kalan tek temsilci olarak yalnızca polisleri köşede bekleten Kişinev havası gitti.[3]

---

[1] Fransa ile Almanya arasında savaş çıktığında, Almanya'nın altı hafta içinde Paris'i ele geçirme planlarına bir göndermedir. 1899'da, Genelkurmay Başkanı Kont Alfred von Schlieffen (1833-1913) tarafından yapılan Schlieffen Planı, 1914'de, Belçika ile Fransa'nın direnmesi üzerine uygulamaya konmuştur.

[2] Almanya'nın savaş açmasını haklı göstermek için savaşın ilk günlerinde ortaya atılan mesnetsiz söylentilere göndermedir. Onlardan biri de, Fransız havacıların Alman kenti Nürmberg'i bombaladıklarıydı.

[3] Güney Rusya'daki Kişinev kentinde (şimdi Moldova'da), Nisan 1903'de, Çarlık memurlarının kışkırtmasıyla, Hamursuz Bayramı'nda Yahudilere karşı pis bir pogrom yürütülmüş, 45'in üzerinde Yahudi öldürülmüştür.

Gösteri bitti. Perde, coşkulu genç kızların neşeli çığlıkları arasında hareket eden yedeklerle dolu trenlerin üzerine kapanıyor. Artık trenin pencerelerinden savaş delisi bir kalabalığa mutlulukla gülümseyen güleç yüzleri görmüyoruz. Sırt çantaları omuzlarında, halkın asık bir suratla günlük işlerinin peşinden koşturmakta olduğu sokaklardan aceleyle yürüyorlar.

Solgun gün ışığının düş kırıklığı yaratan ortamında farklı bir koronun sesi çınlamaktadır: Savaş alanının şahinleriyle sırtlanların boğuk sesi. Şartnamelere uygun on bin çadır! 100.000 kilo domuz pastırması, kakao tozu, kahve niyetine kullanılan şeyler —ivedi teslimde peşin ödeme! Şarapnel, torna tezgâhları, fişek torbaları, savaşta dul kalanlar için evlilik büroları, deri kemerler, savaş siparişleri— yalnızca ciddi öneriler dikkate alınır! Ağustos ve Eylül'de savaş alanında ölmek üzere trenlere bindirilen askerler Belçika ve Vosges'daki meydanlarında çürürken, ölüm tarlalarında fışkıran yabani otlar gibi kazançlar da fırlıyor. İş hayatı kalıntılar üzerinde canlanıyor. Kentler yıkıntıya, bütün ülkeler çöle, köyler mezarlıklara, tüm yurttaşlar dilenciye, kiliseler ahırlara dönüyor; insan hakları, antlaşmalar, ittifaklar, en kutsal sözcükler ve en tepedeki yetkililer birer paçavraya dönüşmüş durumda. Tanrı'nın lütfuyla egemen olan herkese karşı taraftaki kuzeni aptal, vefasız sefil der;[4] her diplomat düşman ülkesindeki bütün meslektaşlarına iflah olmaz suçlular der; her hükümet öteki hükümete dünyanın aşağılamaya değer gördüğü halkının kötü ruhu olarak bakar. Venedik'de, Lizbon'da, Moskova'da, Singapur'da açlık yüzünden patlak veren ayaklanmalar, Rusya'da salgın hastalıklar, sefalet ve çaresizlik ise her yerde.

---

[4] Burada, Avrupa'daki neredeyse her kraliyet ailesinin kan ve evlilikle birbirlerine bağlı olduklarına gönderme yapmaktadır. Örneğin, İngiltere Kralı V. George ile Almanya'nın Kayzeri Wilhelm, Kraliçe Viktorya'nın torunları, bu nedenle de kuzendirler.

Burjuva toplumu, utanç içinde, onursuz, kan gölü içinde yürüyerek, üzerinden pislik akıtarak ayakta durmaktadır. Genellikle onu gördüğümüz gibi barış ve dürüstlükten, düzenden, felsefeden ve ahlaktan yana rolünü oynayarak değil —kültürü ve insanlığı yıkıma sürükleyen kükreyen bir hayvan gibi, bir anarşi orjisi gibi, öldürücü bir nefes gibi— bütün iğrenç çıplaklığında görünür.

Bu orjinin ortasında bir dünya trajedisi gerçekleşti: Enternasyonal Sosyal Demokrasi'nin teslim olması.[5] İnsanın gözlerini *bu* gerçeğe kapaması, onu gizlemeye çalışması en aptalca, proletaryanın yapabileceği en tehlikeli şey olacaktır. Karl Marx der ki, "Demokrat (yani devrimci küçük burjuva), en utanç verici çöküşe ne kadar masum girdiyse oradan o kadar temiz çıkar. Kazanması gereken güçlenmiş güveni ile kendisinin ve partisinin yeni ilkelere gereksinimi olmadığından, olaylarla koşulların sonunda bunları karşılayacağından her zamankinden daha emindir." Çağdaş proletarya, tarihsel deneyimlerin gösterdiğinden başka türlü anlaşılır. Sorunları kadar hataları da büyüktür. Her zaman geçerli olan hiçbir sağlam plan, hiçbir geleneksel alışkanlık ona gitmesi gereken yolu göstermez. Tarihsel deneyim onun tek öğretmenidir; onun özgürlüğe giden Çile Yolu[6] sadece tarifsiz acılarla değil, sayısız hatayla da doludur. Yolculuğunun amacı, son kurtuluşu, *kendi* hatalarından ders almayı anlayıp anlamayan proletaryaya dayanmaktadır. Kötülüğün dibine kadar giden özeleştiri, acımasız, sert özeleştiri proletarya hareketinin yaşam belirtisidir. Dünyanın, sosyalist proleteri

---

[5] 4 Ağustos 1914'de, Reichstag'daki SPD temsilcileri Alman Hükümeti'nin savaşa girmesini onayladılar. 119 SPD milletvekilinden 14'ü savaştan yana olumlu oy kullanmamışsa da, görüşlerini Luxemburg'a açıklayarak parti disiplinine aykırı davranma yoluna gitmediler; 4 Ağustos 1914, Alman Sosyal Demokrasisi ile İkinci Enternasyonal'in çöküşünü haber verdi.

[6] Çile Yolu, Hz. İsa'nın çarmıha gerileceği yere gittiği yoldur.

içine attığı felaket insanlık için başka bir örneği olmayan bir talihsizliktir. Sosyalizm ancak, uluslararası proletarya felaketin derinliğini ölçemez ve öğrettiği dersi anlamayı reddederse yitirilebilir.

Çağdaş işçi hareketinin gelişiminin son kırk beş yılı tehlikedir. Bugünkü durum onun hesabının kesilmesi, yarım yüzyıllık çalışmanın öğelerinin özetlenmesidir. Paris Komünü'nün mezarında, Avrupa işçi hareketinin ilk aşaması ve Birinci Enternasyonal gömülmüş yatmaktadır. Her birinin ardından proletaryanın bir kez daha durgun bir edilgenliğe düşmesi; kendiliğinden devrim, ayaklanma ve barikatlar yerine, sistematik günlük mücadeleye burjuva parlamentarizmine, kitlesel örgütlenmeye, ekonomik mücadelenin siyasal mücadeleyle, sosyalist ideallerin ivedi gereksinimlerin inatçı savunmasıyla harmanlanmasına savrulmak geldi. İlk kez proletaryanın amacına ve onun kurtuluşuna bilimsel bilginin kılavuz yıldızı öncülük etti. Hepsi birlikte ve kesinlikle birbirinden ayrı olarak, her ülkede hizipler, ekoller, ütopyalar, deneyimler yerine, ulusları birleştiren tekbiçimli, enternasyonal bir kuramsal temel bulduk. Marx'ın kuramsal çalışmaları, bütün dünyadaki işçi sınıfına, değişmeyen tek amaçlarına doğru yolculuklarında saat saat taktiklerini belirleyecekleri bir pusula verdi.

Bu yeni yöntemin taşıyıcısı, savunucusu, koruyucusu Alman Sosyal Demokrasisi idi. 1870 Savaşı[7] ve Paris Komünü'nün düşüşü Avrupa işçi sınıfı hareketinin ağırlık merkezini Almanya'ya kaydırmıştı. Nasıl proletaryanın sınıf mücadelesinin birinci aşamasının klasik ülkesi Fransa, nasıl Paris de o zamanın Avrupa işçi sınıfının parçalanan ve kanayan yüreği olmuş ise, Alman işçi sınıfı da ikinci aşamanın öncüsü oldu. Dur durak bilmez ajitasyon çalışmalarıyla ve yaptığı fedakârlıklarla en

[7] Almanya'nın Fransa'yı yenilgiye uğrattığı 1870'deki Fransa-Almanya Savaşı.

güçlü, örnek proletarya örgütünü oluşturdu; en büyük basını yarattı; en etkin eğitim ve propaganda yöntemlerini geliştirdi; devasa işçi kitlelerini bayrakları altında topladı; ulusal meclise en büyük temsilci gruplarını seçtirdi.

Alman Sosyal Demokrasisi, Marksist sosyalizmin en saf cisimleşmesi olarak tanındı. İkinci Enternasyonal'de öğretmen ve öncü olarak özel bir saygınlığı oldu ve onu yönlendirdi: Friedrich Engels, Marx'ın *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'nın ünlü Giriş'inde şöyle yazdı:

> Ama, başka ülkelerde ne olursa olsun, Alman sosyal-demokrasisinin özel bir durumu vardır ve bu bakımdan da, hiç değilse kısa vadede özel bir görevi vardır. Alman sosyal-demokrasisinin sandık başına gönderdiği iki milyon seçmen, onların ardındaki seçmen olmayan gençler ve kadınlar uluslararası proletarya ordusunun en kalabalık, en sıkı örülmüş kitlesini, kesin 'vurucu grubunu' oluşturur.[8]

Wiener Arbeiterzeitung'un 5 Ağustos 1914'de yazdığına göre, Alman Sosyal Demokrasisi "sınıf bilinci olan proletarya örgütlerinin mücevheri"ydi.[9] Fransız, İtalyan ve Belçika Sosyal Demokrasileri ile Hollanda, İskandinavya, İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri işçi hareketleri az çok istekle onun izinden gittiler. Slav ülkeleri, Ruslar, Balkan Sosyal Demokratları, Alman hareketine sonsuz, hemen hemen koşulsuz bir hayranlık duydular. Alman Sosyal Demokrasisi, İkinci Enternasyonal'de belirleyici etmendi. Her Kongrede, Enternasyonal Sosyalist

---

[8] Bkz. Engels, "Fransa'da Sınıf Savaşımları'na Giriş", [1895], Karl Marx, *Fransa'da Sınıf Savaşımları 1848-1850*, Sol Yayınları, Ankara, 2006, s. 26, çev. Sevim Belli. Luxemburg'un sonradan Engels'in Giriş'ini yeniden değerlendirmesi için bkz. "Programımız ve Siyasal Durum", bu kitapta Bölüm 14.

[9] *Wiener Arbeiterzeitung*, Avusturya Sosyal Demokrasisi'nin başlıca gazetesiydi.

Büro'nun her toplantısında[10] her şey Alman grubunun görüşüne bakıyordu.

Özellikle militarizmle mücadele ve savaşta Alman Sosyal Demokrasisi'nin aldığı pozisyon her zaman belirleyici olmuştur. "Biz Almanlar bunu kabul edemeyiz" denmesi, genellikle Enternasyonal'ın yönelimini belirlemek için yeterliydi. Enternasyonal körü körüne, kendinden emin bir biçimde, o çok hayranlık duyulan, kudretli Alman Sosyal Demokrasisi'nin önderliğine boyun eğdi; her sosyalistin gururu, bütün ülkelerdeki egemen sınıfların korkusu idi.

Büyük tarihsel bunalım çıktığında Almanya'da ne oldu? En derin çöküş, en güçlü felaket. Proletaryanın örgütü hiçbir yerde böylesine emperyalizme uşak yapılmadı; hiçbir yerde kuşatma durumu böylesine sessiz karşılanmadı; hiçbir yerde basın bu kadar susturulmadı, kamuoyu böylesine bastırılmadı; hiçbir yerde işçi sınıfının ekonomik ve siyasal sınıf mücadelesi Almanya'da olduğu gibi böyle tamamen terk edilmedi.

Ancak Alman Sosyal Demokrasisi, Enternasyonal'ın sadece en güçlü birimi değil, aynı zamanda düşünen beyniydi. Bu nedenle, çözümleme ve değerlendirme süreci kendi hareketinin içinde başlamalıdır. Enternasyonal sosyalizmi kurtarmak, yani kendi eksikliklerini acımasızca eleştirmek onun için bir onur görevidir.

Burjuva toplumunda başka hiçbir parti, hiçbir sınıf kendi yanlışlarını, kendi zayıflıklarını bütün dünyanın önünde aklın berrak aynasında açığa vurmaya cesaret edemez; çünkü ayna, arkasına saklanan tarihsel yazgıyı yansıtacaktır. Bu amansızca kendini suçlama anlamına gelse bile, işçi sınıfı her zaman gerçekle yüz yüze gelebilir; çünkü onun zayıflıkları bir hatadan

---

[10] Enternasyonal Sosyalist Büro, İkinci Enternasyonal'in merkezi Brüksel'de olan Yürütme Komitesi'ydi.

başka bir şey değildir ve tarihin karşı konulmaz yasaları ona güç verir, nihai zaferi garanti eder.

Bu acımasız özeleştiri yalnızca temel bir gereklilik değil, aynı zamanda işçi sınıfının en önemli görevidir. İnsanlığın en büyük hazinesi bizde; proletarya da onun koruyucusudur! Burjuva toplumu, kanlı sefahatten utanç içinde ve onursuzca kendi kaçınılmaz sonuna doğru koşarken, uluslararası proletarya, bir kargaşa ve zayıflık anında dünya savaşının vahşi girdabının dibine çökmesine izin verilen altın hazineyi bir araya toplatacaktır.

Bir şey kesindir: Dünya savaşı dünyada değişiklik demektir. Tavşanın neşeyle yoluna devam etmek için fırtınanın geçmesini beklemek üzere çalının altına saklanması gibi, her şeyin eskisi gibi sürmesi için yalnızca savaştan sağ çıkmamız gerektiğine inanmak aptalca bir yanılsamadır. Dünya savaşı mücadelemizin koşullarını değiştirdi; daha da önemlisi, çoğumuzu değiştirdi. Kapitalist gelişmenin yasaları ya da sermaye ile emek arasındaki ölüm kalım savaşı değişmedi ya da yatışmadı. Şimdi bile, savaşın ortasında, maskeler düşüyor, iyi bilinen eski yüzler bize sırıtıyor. Ancak gelişme, emperyalist yanardağın patlamasıyla ileriye doğru güçlü bir ivme kazandı. Yakın gelecekte sosyalist proletaryanın önünde yükselen görevlerin büyüklüğü yanında işçi hareketinin bugüne kadarki tarihinde ne varsa hoş bir düş gibi görünmektedir.

Tarihsel olarak savaşın proletaryanın davasına güçlü bir ivme kazandırdığı varsayılmaktadır. Marx, *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'nda, geleceğin bağrında yatan pek çok tarihsel olayı önceden gören bir kâhin gibi, şöyle yazar:

> Fransa'da, küçük-burjuvazi, normal olarak sanayi burjuvazisinin yapması gereken şeyi yapıyor; işçi, normal olarak küçük-burjuvanın görevi olması gereken şeyi yapıyor; ama işçinin görevi, onu kim yapıyor? Hiç kimse. Fransa'da, bu yapılmıyor, Fran-

> sa'da, bunun yalnızca sözü edilir. Bu, ulusal sınırlar içersinde, hiçbir yerde başarılmamıştır. Fransız toplumunun bağrında, sınıf savaşı, ulusları karşı karşıya getiren bir dünya savaşına dönüşmektedir. Çözüm, ancak, dünya savaşı yoluyla, proletaryanın dünya pazarına egemen olan ulusun başına, İngiltere'nin başına geçtiği anda başlar. Burada, örgütlenişinin sonunda değil, ancak başında bulunan devrim kısa soluklu bir devrim değildir. Bugünün kuşağı, Musa'nın çölden geçirdiği Yahudilere benzer. Bu kuşak, yalnız yeni bir dünyayı ele geçirmek zorunda değildir, bu kuşağın, o yeni dünya ile başa çıkabilecek insanlara yer açmak için yok olması da gerekir.[11]

Bu 1850'de, İngiltere'nin kapitalist açıdan gelişmiş tek ülke, İngiliz proletaryasının da en iyi örgütlenmiş proletarya olduğu, ülkesindeki sanayi gelişme yoluyla uluslararası işçi hareketinin önderliğini alması mukadder gözüken bir zamanda yazılmıştı. İngiltere yerine Almanya'yı koyup okuyun: Karl Marx'ın sözleri, şimdiki dünya savaşını esinlendiren bir kehanet haline gelir. Alman proletaryası, halkların önderliğine, böylece dünyada siyasal üstünlük elde etmek için emek ile sermaye arasındaki büyük uluslararası çatışmanın "örgütsel başlangıcı"nı yaratmaya çağrılmıştır.

İşçi sınıfının dünya savaşında oynanacağı role ilişkin farklı bir görüşümüz hiç oldu mu? Geliyorum, diyen olayı, daha birkaç yıl önce betimlemeyi nasıl alışkanlık edindiğimizi unuttuk mu?

---

[11] Bkz. Marx, *Fransa'da İç Savaş*, MECW, 10, s. 117 [ancak İngilizce çevirideki bu dipnot hatalıdır; çünkü yukarıda verilen alıntı, Luxemburg'un da metin içinde açıkça belirtmiş olduğu gibi, *Fransa'da Sınıf Savaşımları* (Bölüm III. 13 Haziran 1849'un Sonuçları'ndan (Consequences of June 13, 1849) alınmıştır (bkz. *Fransada Sınıf Savaşımları*, s. 117-118, Sol Yayınları, s. 117-118), *Fransa'da İç Savaş* 'tan değil. Nitekim metinde alıntıyı izleyen cümle "bu 1850'de yazılmıştır" diye başlamaktadır; İngilizce çevrinin editörlerinin kaynak verdikleri *Fransa'da İç Savaş* ise 1870 sonrasında yazılmıştır –ç.n.]

"Sonra felaket gelecektir. Bütün Avrupa silah altına alınacak ve cinayetin en iyi araçları ile donatılmış on altı ila on sekiz milyon erkek, ülkelerin çiçekleri birbirleriyle savaşacaklardır. Ancak ben inanıyorum ki, bu yürüyüşün arkasında nihai çökme görünmektedir. Biz değil, onların kendileri bunu getireceklerdir. Onlar şeyleri aşırıya sürüklüyorlar, onlar bizi doğrudan doğruya felakete yöneltiyorlar. Ektiklerini biçeceklerdir. *Burjuva dünyasının Götterdämmerung'u*[12] *yakındır. Bundan emin olunuz. Geliyor.*"

Reichstag'da, Fas bunalımına ilişkin tartışmada grubumuzun sözcüsü Bebel böyle konuşmuştu.[13]

Birkaç yıl önce yüz binlerce dağıtılan Parti'nin resmi el duyurusu *Emperyalizm ya da Sosyalizm* şu sözcüklerle biter:

Dolayısıyla militarizme karşı mücadele, *sermaye ile emek arasında*, her gün giderek daha açıkça *belirleyici bir mücadele* durumuna gelir. Savaş, yüksek fiyatlar ve kapitalizm; barış, herkese mutluluk, Sosyalizm! Seçim sizin. *Tarih bir karara doğru hızla ilerliyor.* Proletarya dünya ile ilgili görevinde durmaksızın çalışmak zorundadır; örgütlenme gücünü ve anlayışının berraklığını güçlendirmelidir. O zaman olacak olan olur, ister insanlığı bir dünya savaşının korkunç zulmünden kurtarmak için gücüyle başarılı olur ya da *kapitalizm nasıl kanla ve şiddetle doğmuşsa, gene öyle tarihe gömülür*: Tarihsel an, işçi sınıfını hazırlanmış bulur ve *hazırlıklı olmak her şeydir.*

---

[12] Wagner "Tanrıların şafağı" anlamına gelen bu deyimi Niebelungen Yüzüğü adlı operasının son bölümünün adı olarak kullanmıştır.

[13] Temmuz 1911'de, Alman Hükümeti savaş gemisi *Panther*'i bölgedeki Fransız emperyalizmine kafa tutmak için Fas'a, Agadir sularına gönderdi. SPD, yapılacak olan parlamento seçimlerindeki şansını tehlikeye sokacağı korkusuyla bu harekete karşı içten bir tavır almadı. Rosa Luxemburg, Fas olayında "sessiz kaldığı" için SPD önderliğini şiddetle eleştirdi; Alman emperyalizmine karşı kesin bir karşı duruşta başarısız olunduğunu ileri sürdü.

Son Reichstag seçimlerinin yapıldığı 1911'de "Sosyalist Seçmenlere Resmi El Kitabı"nın 42. sayfasında, beklenen savaş üzerine şunlar vardır:

> Yöneticilerimiz ve egemen sınıflar halktan bu korkunç şeyi talep etmeye cesaret ederler mi? Halkların dehşet, öfke ve kızgınlık çığlığı duyulmayacak ve insanları bu cinayete son vermeye götürmeyecek mi?
>
> Sormayacaklar mı: Kimin için ve ne için? Böyle bir muamele görecek kadar ya da böyle bir muameleyi tolere edecek kadar aklımızı yitirdik mi?
>
> Büyük bir Avrupa savaşının olasılığını serinkanlılıkla göz önüne alırsak başka bir sonuca ulaşılamaz.
>
> Bir sonraki Avrupa savaşı, dünyanın benzerini daha önce hiç görmediği bir *va-banque*[14] oyunu,* büyük bir olasılıkla son savaş olacaktır.

Bu sözlerle Reichstag'da 110 sandalye kazandık.

1911 yazında *Panther* Agadir'e yollandığında ve Alman emperyalistlerinin kopardığı kızılca kıyamet Avrupa'yı savaşın uçuruma getirdiğinde, 4 Ağustos'ta Londra'da bir uluslararası toplantı aşağıdaki kararı aldı:

> İşçi örgütlerinin Almanya, İspanya, İngiltere, Hollanda ve Fransa temsilcileri, sonuç olarak *her türlü yolla her savaş açıklamasına karşı çıkmaya hazır olduklarını duyururlar.* Burada temsil edilen her ülke, kendi ulusal ve uluslararası kongrelerinin kararları gereğince, egemen sınıfların suç oluşturan bütün entrikalarına karşı çıkmayı *görev edinir.*

Ancak Kasım 1912'de Enternasyonal Barış Kongresi Basel'de toplandığı zaman, uzun emek kervanının temsilcileri

---

[14] Tek harekette her şeyi riske etmek.

* Oyuncunun büyük bir risk aldığı, elinde ne varsa masaya sürdüğü bir şans oyunudur (ç.n.).

Münster'e* girdiklerinde, gelmekte olan yazgının önsezisi tüylerini ürpertti ve herkesin göğsünde kahramanca bir kararlılık oluştu.[15]

Soğukkanlı, kuşkucu Victor Adler şöyle haykırıyordu:

> Yoldaşlar, önemli olan burada, gücümüzün ortak kaynağında olmamız, her birimizin, kendi ülkemizde yapabileceklerimiz, elimizdeki yol ve yöntemleri kullanarak bu savaş suçuna karşı çıkmak için buradan güç almamızdır; başarılırsa, savaşı gerçekten önleyebilirsek, bu bizim yaklaşan zaferimizin mihenk taşı olsun. Bütün Enternasyonal'e can veren ruh budur.
>
> Ve cinayet ve kundakçılık ve öldürücü salgın hastalık uygar Avrupa'mızın üzerine çökerse, onu yalnız dehşet ve öfkeyle düşünebiliriz ve yüreklerimizden protestolar çınlar. Ve bugünkü proletarya, gerçekten sessizce mezbahaya götürülen koyunlardan başka bir şey değil midir? diye sorarız[16]

Troelstra, Belçikalılar adına konuştuğu gibi küçük ülkeler adına da konuşuyordu[17]:

> Küçük ülkelerin proletaryaları kanlarıyla ve sahip oldukları her şeyle, savaşı önlemek için Enternasyonal'ın vereceği karar-

---

* Münster, Basel'deki kilisedir; Konferans orada yapılmıştır (ç.n.).

[15] Barış Konferansı, İsviçre'de, Basel'de, 24-25 Kasım 1912'de yapılmıştır. Savaş öncesinin son genel İkinci Enternasyonal toplantısı, 1912'de çıkan Birinci Balkan Savaşı'na tepki olarak düzenlenmiştir. Konferansta, sosyalistlerin bütün "emperyalist savaşlar"a karşı çıkmaları yükümlenilmiştir.

[16] Victor Adler (1852-1918), Avusturya Sosyal Demokrasisi'nin kurucusu ve önderidir. Bebel'in yakın bir dostu, Luxemburg'un da karşıtıydı. Birinci Dünya Savaşı arifesinde, 19 Temmuz 1914'te, Enternasyonal Sosyalist Büro'nun toplantısında, savaş çıkacak olursa, İkinci Enternasyonal'in örgütlü sosyalizmin çöküşü ile "kalabalıkların vatanseverlikleri"ne teslim olmak arasında seçim yapmak zorunda kalacağını belirtmiştir. Savaş çıktığında, ikinciyi seçmiş, Hapsburg monarşisi yıkıldıktan sonra kurulan liberal hükümette Dışişleri Bakanı olmuştur.

[17] Pieter Jelles Troelstra (1860-1930), İkinci Enternasyonal'deki sol kanada karşı çıkan Hollandalı bir sosyalisttir.

lara bağlılık yemini ederler. Ne beklediğimizi yineleyelim: Büyük ülkelerin egemen sınıfları, kanla ve iktidar şehvetini ve yöneticilerinin açgözlülüğünü küçük ülkelerin topraklarında doyurmak için proletaryanın çocuklarını silâh altına çağırdığında, proleter ana babaların ve proleter basının güçlü etkisi altında proletaryanın çocuklarının, kültür düşmanlarının hizmetinde bize, dostlarına zarar vermeden önce üç kez düşünmelerini bekliyoruz.

Ve Jaures, Enternasyonal Büro'nun savaş karşıtı manifestosu okunduktan sonra konuşmasını bitirdi: "Enternasyonal, dünyanın manevi güçlerini temsil eder! Ve trajik saat geldiğinde, kendimizi feda etmemiz gerektiğinde bu bilinç bizi destekleyecek, güçlendirecektir. Laf olsun diye değil, yüreklerimizin derinliklerinden gelerek her türlü özveride bulunmaya hazır olduğumuz ilan ederiz!"

Bu bir Ruetli sözü gibiydi.[18] Tüm dünya, çanların yavaş ve ağırbaşlı, emek ve sermaye orduları arasındaki yaklaşan büyük çarpışmaya çaldığı Basel'in Münster'ine bakıyordu.

3 Eylül 1912'de Sosyal Demokrat milletvekili David[19] Alman Reichstag'ında konuştu:

> Ömrümün en güzel saatiydi. Burada açıkça söylüyorum: Münster'ın çanları uluslararası Sosyal Demokratların uzun saflarına eşlik ettiğinde, kızıl bayraklar kilise altarının çevresine dikildiğinde, barış iletisini yansıtan org sesiyle halkın temsilcileri selamlandığında, bu benim hiçbir zaman unutamayacağım bir izlenimdi...
>
> Burada olanı anlamalısınız. Kitleler iradesiz, düşüncesiz sürüler olmayı bıraktılar. Bu, dünya tarihinde yenidir. Bugüne ka-

---

[18] Geleneksel anlamıyla, Ruetli Sözü, 1291'de, İsviçreli yurtseverlerin Ruetli ormanında gizli bir toplantı yaparak Avusturyalıları İsviçre'den çıkarmaya ahdetmelerinden kaynaklanır.

[19] Eduard David (1863-1930), Vollmar ile yakın çalışma içinde olan reformcu SPD önderi. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman yayılmacılığının ateşli bir destekçisiydi.

dar kitleler, savaşa meraklı olanların, halkları toplu kıyım için birbirlerinin boğazını sıkmaya sürükleyenlerin önderliğini hep körü körüne izlediler. Bu duracaktır. Kitleler araç olmaya, savaşta çıkarı olanlara sadakatle hizmet etmeye son vermişlerdir.

Savaş patlamadan bir hafta önce, 26 Temmuz 1914'de Alman parti gazetesinde şunlar yazıyordu:

> Biz kukla değiliz; insanları kör koşulların güçsüz araçları yapan bir sisteme, barışa susamış Avrupa'yı dumanlar tüten bir savaş alanına çevirmeye hazırlanan kapitalizme karşı bütün gücümüzle savaşıyoruz. Yıkım olacağına varırsa, önümüzdeki birkaç gün içinde büyük gösterilerde ifadesini bulacak olan Alman ve uluslararası proletaryanın barış için kararlı talebi dünya savaşını önleyemezse, o zaman en azından o son savaş olmalıdır, kapitalizmin *Götterdämmerung*'u olmalıdır."

30 Temmuz 1914'de Alman Sosyal Demokratlarının merkez organı haykırıyordu:

> Sosyalist proletarya, kör olmuş ve deliliğin eşiğinde olan egemen sınıfların neden olduğu olayların bütün sorumluluğunu reddeder. Yıkıntılardan bize yeni bir yaşamın doğacağını biliyoruz. Ancak sorumluluk bugünkü yöneticilerindir. Onlar için bir varoluş sorunudur! *Die Weltgeschichte ist das Weltgericht*.[20]

Ve arkadan o korkunç, inanılmaz 4 Ağustos 1914 geldi.

Bu gelmek *zorunda* mıydı? Böyle önemli bir olay yalnızca bir rastlantı olamazdı. Derin, önemli, nesnel nedenleri olmalıdır. Ancak bu nedenler belki de proletaryanın öncüsünde, Sosyal Demokrasi'nin kendinde, hatalarında, aslında savaşma isteğimizin zayıflamasında, cesaretimiz ile inançlarımızın bizi terk ettiği gerçeğinde bulunabilir. Bilimsel sosyalizm, tarihsel gelişmenin nesnel yasalarını bize öğretmiştir. İnsan kendi irade-

---

[20] "Dünya Tarihi Son Yargılamadır." Genellikle Marksistlerin kullandıkları deyim için bkz. *Hegel's Philosophy of Right*, parag. 340.

siyle tarihini yapmaz, ama yine de tarihi yapar. Proletarya, eylemlerinde, toplumsal evrimin ilerlemesindeki doğruluk derecesine bağlıdır. Ancak gene, toplumsal evrimin ilerlemesi proletaryanın dışında bir şey değildir; ürünü ve sonucu olduğu ölçüde onun itici gücü ve nedenidir de. Ve nasıl insan kendi gölgesinin üzerinden atlayamaz ise, biz de tarihsel gelişmemizdeki bir dönemi artık atlayamayız; onu hızlandırmak ya da geciktirmek bizim elimizdedir.

Sosyalizm, kendine bir hedef belirlemiş olan dünyadaki ilk halk hareketidir ve insanın toplumsal yaşamına bilinçli bir düşünce, belli bir plan, insanlığın özgür iradesini yerleştirmiştir. Bu nedenle, Friedrich Engels sosyalist proletaryanın son zaferinin insanlığın hayvanlar âleminden özgürlük âlemine atılan bir adımı olduğunu söyler. Bu adım da değiştirilemez tarihsel yasalarla, çetrefil yavaş büyümeyle geçmişteki binlerce merdiven basamağına bağlıdır; ancak kitlelerin bilinçli iradesinin yakıcı kıvılcımı geçmişteki gelişmeler tarafından oluşturulan maddi koşullardan doğmuyorsa hiçbir zaman gerçekleştirilemeyecektir. Sosyalizm talih kuşu gibi gökten inmeyecektir; ancak uzun bir zinciri [iki yanından] çeken eski ve yeni güçlerin güçlerini denemeleri, proletaryanın, yazgısını kendi eline almayı, tarihin biçare kurbanı olmak yerine bilinçli rehberi olmak için toplumun dümenini tutmayı Sosyal Demokrasi'nin öncülüğünde öğrendiği uzun bir mücadele sonucu kazanılabilir.

Friedrich Engels bir keresinde şöyle demişti; "Burjuva toplumu bir ikilemle karşı karşıyadır: Sosyalizme yönelme ya da barbarlığa dönme."[21] Avrupa uygarlığının bugünkü aşamasında "barbarlığa dönüş" ne anlama gelmektedir? Bu sözcükleri, onların korkunç anlamını kavramadan düşüncesizce okuyup

---

[21] Rosa Luxemburg'un aklında olan belki de *Komünist Manifesto*'da Marx ile Engels'in "ya toplumun tümüyle devrimci bir dönüşüme uğramasıyla ya da çatışan sınıfların ortak yıkımıyla..." sonuçlanan sınıf mücadelelerinden söz ettikleri parçaydı. *Komünist Manifesto*, Yordam Yayınları, s. 22.

yineledik. Bu noktada kendimize bakmak, burjuva toplumunda barbarlığa dönüşün ne anlama geldiğini gösterecektir. Bu dünya savaşı barbarlığa dönüş demektir. Emperyalizmin zaferi, daha yeni başlayan dünya savaşları döneminde nihai ve kesin sonuca ulaşıncaya kadar olan yıkıcı süreç göze alınırsa, çağdaş bir savaş, düzensiz biçimde ve sonsuza kadar kültürün yıkımına yol açar. Bundan ötürü bugün, Friedrich Engels'in bir kuşak öncesinde kehanette bulunduğu gibi, korkunç önermenin önünde duruyoruz: Ya emperyalizmin zaferi ve kültürün tamamının yok olması, antik Roma'da olduğu gibi nüfusun tırpanlanması, ıssızlaştırma, yozlaşma, çok büyük bir mezarlık. Ya da sosyalizmin zaferi, yani sınıf bilinci olan uluslararası proletaryanın emperyalizme ve onun yöntemi olan savaşa karşı mücadelesi.

Bu dünya tarihinin, sınıf bilinci olan proletaryanın son kararına göre kaçınılmaz seçiminin dengede duran terazinin "ya o, ya bu" ikilemidir. Kültürün ve insanlığın geleceği buna, proletaryanın devrimci savaş kılıcını hangi kefeye koyacağına bağlıdır. Bu savaşta emperyalizm kazanmıştır. Onun halkların kanına bulanmış katil kılıcı terazinin kefesini zorbalıkla utanç ve sefalet uçurumuna çevirdi. Proletarya, egemen sınıfların elinde hizmetkâr olmayı reddetmeyi, kendi yazgısının efendisi olmayı bu savaştan öğrenirse, utanç ve yoksulluk boşuna çekilmiş olmayacaktır.

Çağdaş işçi sınıfı, tarihsel görevinin gerçekleşmesinin bedelini ağır ödeyecektir. Sınıfının kurtuluşunun Golgotha'ya[22] giden yolu korkunç kurbanlarla kaplanmıştır. Haziran Savaşçıları,[23] Komün kurbanları, Rus Devrimi'nde yaşamlarını yitirenler,

---

[22] İsa'nın çarmıha gerildiği yer.

[23] "Haziran Savaşçıları", 23 Haziran 1848'de, Paris'te, işsizlik gibi sorunların üstesinden gelecek bir toplumsal cumhuriyet isteğiyle liberal cumhuriyete karşı ayaklanan işçileri anlatmaktadır.

sonsuz bir kanlı gölgeler silsilesi; Marx'in Komün kahramanları için yazdığı gibi, "işçi sınıfının yüce gönlünde sonsuza dek taşıyacağı" onur meydanında ölmüşlerdir. Şimdi milyonlarca proleter, dudaklarında kölelik şarkısı, onursuzluk meydanına, kardeş katilliğine, öz-yıkıma sürükleniyorlar. Bu da bizi kurtarmayacak. Bizler, Musa'nın çölden çıkardığı Yahudiler gibiyiz. Ancak biz kaybolmadık; nasıl öğreneceğimizi unutmadıysak kazanacağız. Ve proletaryanın çağdaş önderleri, Sosyal Demokrasi nasıl öğrenileceğini bilmiyorsa, "yeni dünyanın sorunlarıyla daha iyi baş edebileceklere yer açmak için" yok olacaklardır.

BÖLÜM VII

"Fakat savaşı önleyemediğimiz için, bize rağmen çıktığı için ve ülkemiz işgalle karşı karşıya olduğu için ülkemizi savunmasız mı bırakacağız? Sosyalizm ulusların kendi kaderini tayin hakkını savunmuyor mu? Hatta herkesin özgürlüklerini, bağımsızlığını korumakla görevli olmasında haklı olduğu anlamına gelmiyor mu? Ev yanarken, kundakçıyı belirlemeden önce yangını söndürmeyecek miyiz?"

Bu savlar Almanya'da ve Fransa'da Sosyal Demokrasi'nin tutumu savunulurken defalarca yinelendi. Tarafsız ülkelerde bile bu sav kullanıldı. Örneğin Hollandacaya çevrisinde şunu okuyoruz: "Gemi su alırken önce deliği tıkamaya çalışmamalı mıyız?"

Elbette. İşgal karşısında teslim olan halka yuh olsun; içerdeki düşman karşısında teslim bayrağını çeken partiye de yuh olsun!

Yanan evdeki itfaiyecinin unuttuğu bir şey var: Bir sosyalistin ağzında "anavatanı korumak" deyimi emperyalist burjuvazinin komutası altında savaşa ölmeye giden askerler rolünü oynamak anlamına gelemez.

İşgal, bir büyücünün doğaüstü eli değmiş gibi ülkedeki bütün sınıf çatışmalarının ortadan kalkıverdiği, gerçekten bütün

korkulardan daha korkunç olan bir şey midir? Burjuva vatanseverliğinin ve askeri yönetiminin kolluk kuramına göre, sınıf mücadelesinin her izi ülke çıkarlarına karşı bir suçtur; çünkü ulusun dayanma gücünün zayıflaması anlamına gelmektedir. Sosyal Demokrasi kendisinin de bu çarpıtılmış görüşe kapılmasına olanak sağlamıştır. Çağdaş burjuva toplumun tarihi, yabancı işgalinin, kapitalist toplumun gözünde, asla bugün genellikle boyandığı gibi hiç azalmayan bir terör olmadığını, tersine, burjuvazinin içerdeki düşmana karşı sık sık ve memnuniyetle etkili bir silah olarak başvurduğu bir önlem olduğunu göstermemiş midir? Burbonlar ve Fransız aristokratları Jakobenlere karşı yabancı işgalini davet etmemişler midir? 1849'da Avusturya karşı-devrimi Roma'ya karşı Fransız, Budapeşte'ye karşı Rus işgalcileri çağırmamış mıdır? Fransa'da, 1850'de, Ulusal Meclis'i zorlamak için "Düzen Partisi" onu açıkça Kazak işgaliyle tehdit etmedi mi?[24] Ve Jules Favre, Thiers ve şürekâsı ile Bismarck arasındaki ünlü anlaşma sonucu Bonapart'ın ordusu serbest bırakılmamış ve Paris Komünü'ne karşı Prusya ordusunun desteği garanti edilmemiş miydi?[25] Bu tarihsel kanıt, kırk beş yıl önce Karl Marx'ı çağdaş burjuva toplumunun "ulusal savaşları"nı sefil sahtekârlıklar olarak açığa vurmaya götürdü. Paris Komünü'nün düşüşü üzerine Enternasyonal'ın Genel Konsey'indeki ünlü konuşmasında dedi ki:

---

[24] Marx, *Louis Bonaparte'ın On Sekizinci Brumaire*'inde, "Düzen Partisi"nin 1849'da burjuva demokrasisinin daha liberal kanadına üstünlük sağlayan büyük burjuvazinin 1851'deki Bonapartist darbenin taşlarını döşeyen temsilcileri olduğuna değinir.

[25] Marie Joseph Thiers (1797-1877), Paris Komünü'nün bastırılmasını örgütlemiştir. Claude Favre (1809-1880), Thiers Hükümeti'nin, Fransız Ordusu'nun Bismarck'a teslim olmasına ve Paris Komünü'nün bastırılmasına yardım etmesine ilişkin görüşmeleri yapan bakanıdır.

> Modern zamanların en korkunç savaşından sonra, yenilen ve ve yenenin proletaryasının ortaklaşa katliamı için kardeşleşmeleri, görülmemiş olay Bismarck'ın düşündüğü gibi yükselen bir yeni toplumun kesin ezilmesini değil, ama eski burjuva toplumun tam bir dağılışını gösteriyor. Eski toplumun hâlâ yetenekli olduğu en yüksek kahramanlık çabası, ulusal bir savaştır. Oysa şimdi ulusal savaşın, hükümetlerin sınıflar savaşımını geciktirmeye yönelik ve bu sınıf savaşımı iç savaş biçiminde patlak verir vermez bir yana atılan, katıksız bir aldatmaca olduğu da görüldü. Sınıf egemenliği, kendini artık ulusal bir üniforma altında gizleyemez; ulusal hükümetler, proletaryaya karşı ancak bir bütün oluştururlar![26]

Burjuva tarihinde, resmi açıklamaların inandırmak istediği gibi, işgal ve sınıf mücadelesi birbirlerinin karşıtı değil, biri ötekinin aracı ve anlatımıdır. İşgalin, sınıf mücadelesine karşı sermayenin elindeki gerçek ve denenmiş silah olduğu gibi, sınıf mücadelesinin korkusuz arayışının her zaman yabancı işgallerinin en etkili engelleyicisi olduğu da tanıtlanmıştır. Çağdaş zamanların eşiğinde, Hohenstauffen'e* karşı sert mücadele veren İtalyan kentleri, Floransa ve Milano örneği vardır. İçerdeki sınıf mücadeleleriyle parçalanan bu kentlerin fırtınalı tarihi, sınıf mücadelesinin gücünün ve şiddetinin yalnızca toplumun savunma gücünü artırmakla kalmadığını, ayrıca onların ateşiyle dış düşmanın her saldırısına dayanacak güçte alevlerin parlayacağını tanıtlamaktadır.

Ancak çağımızın klasik örneği büyük Fransız Devrimi'dir. 1793'te Paris, Fransa'nın kalbi, düşmanlar tarafından kuşatılmıştı. Ancak Fransa ve Paris, Avrupa koalisyonunun fırtınalı işgal taşkınına boyun eğmemiş, tersine, büyüyen tehlike karşısında gücünü devasa bir muhalefette birleştirmişti. Fransa'nın, o kri-

---

[26] Bkz. Marx, *Fransa'da İç Savaş*, Sol Yayınları, s. 88.

* 1138-1208 ve 1212-1254 arasında Kutsal Roma İmparatorluğu'na hükmeden Alman hanedanı (ç.n.).

tik dönemde, düşmanın her yeni koalisyonunu mucizevî ve azalmayan bir savaşma ruhu ile göğüsleyebilmesi, Fransa'daki sınıfların büyük mücadelesinde toplumun iç güçlerinin gevşemesinden ötürüdür. Bugün, yüzyıllık perspektifte, yeni doğan bir toplumu, düşmanlarla dolu bir dünyaya, bir hanedanın entrikalarına, aristokrasinin haince dolaplarına, ruhban sınıfının girişimlerine, komutanların ihanetlerine, altmış eyaletin ve vilayet merkezinin muhalefetine, Avrupa'nın krallık orduları ile donanmalarına karşı savunmaya ve elde tutmaya yetecek araçlar ile güçleri Fransa toprağının, yalnızca sınıf mücadelesindeki bu yoğunlaşmanın, Fransız halkının diktatörlüğünün ve onun korkusuz radikalizminin üretebileceği açıkça görülebilir. Yüzyıllar, özveride bulunmayı sağlayan, kitlelerin moral gücünü canlandıran şeyin kuşatılma olmadığını, yabancı bir düşmana karşı en iyi koruyucu ve en iyi savunmanın sınıf mücadelesi olduğunu tanıtlamıştır.

Aynı trajik *quid pro quo* bu savaşta tavrını ulusların kendi kaderini tayin hakkına dayandırdığında Sosyal Demokrasi'yi kurban etmiştir.

Sosyalizmin her halka bağımsızlık hakkını ve kendi kaderini bağımsız olarak tayin özgürlüğünü verdiği doğrudur. Ancak bugünkü kapitalist toplumu ulusların kendi kaderlerini tayin etmesinin ifadesi olarak kabul etmek sosyalizmin gerçek bir çarpıtmasıdır. Halkların kendi ulusal, siyasal ve toplumsal varoluşlarının biçimini ve koşullarını belirleme hakkının olduğu ülke nerede? Almanya'da halkın talepleri, somut anlatımını 1848'in Alman devrimci demokratlarının biçimlendirmesinde buldu; Alman proletaryasının ilk savaşçıları, Marx, Engels, Lassalle, Bebel ve Liebknecht birleşik bir Alman Cumhuriyeti ilan ettiler ve onun için savaştılar. Berlin ve Viyana'daki devrimci güçler, o hazin Mart günlerinde, barikatların üzerine kanlarını bu ideal için döktüler. Bu programı yürütmek için, Marx ve

Engels Prusya'nın Çarlığa karşı silaha sarılmasını talep ettiler. Ulusal programın en başta gelen talebi "örgütlü çürümenin tepesinin, Hapsburg hanedanı"nın yanı sıra Almanya'daki iki düzine öteki cüce monarşinin tasfiyesiydi. Alman devriminin çökmesi, Alman burjuvazisinin kendi demokratik ideallerine ihaneti, Bismarck yönetimine ve onun kuklalarına, bugünkü Büyük Prusya'ya, yirmi beş ülkenin tek yönetim altında olduğu, Alman İmparatorluğu'na yol açtı. Çağdaş Almanya, Mart Devrimi'nin[27] mezarının, Alman halkının kendi kaderini tayin hakkının yıkıntısının üzerine kuruldu. Türkiye ile Hapsburg monarşisini ve Alman askeri otokrasisini destekleyen şimdiki savaş, Mart devrimcilerini ve Alman halkının ulusal programını ikinci kez gömmektir. Sosyal Demokratların, 1848 Alman yurtseverlerinin mirasçılarının bu savaşta ellerinde havaya kaldırdıkları "ulusların kendi kaderlerini tayin" bayrağı ile savaşa gitmeleri, tarihin acımasız bir jestidir. Ancak belki de Üçüncü Fransız Cumhuriyeti, dört kıtaya yayılan sömürgeleri, ikisinde de sömürge dehşeti ile Fransız ulusunun kendi kaderini tayin etmesinin anlatımıdır. Ya da Hindistan'ı, bir milyon beyazın beş milyondan fazla siyahi halkı yönettiği Güney Afrika'daki yönetimiyle İngiliz ulusu? Ya da belki Türkiye ya da Çarlık İmparatorluğu?

Kapitalist polşitikacılar (onların gözünde ulus, halkı yönetenlerden ve egemen sınıflardan oluşur) bu tür sömürgeci imparatorluklarla ilintili olarak "ulusların kendi kaderini tayin hakkı"ndan dürüstçe söz edebilirler. Sosyaliste göre ise, ulusal varlığı başka bir halkın köleleştirilmesine dayanan hiçbir ulus özgür değildir; çünkü onun için sömürge halkları da insandır ve böyle olduğundan ulusal devletin parçasıdırlar. Enternasyonal

---

[27] Mart Devrimi, Berlin'de göstericilere bir birliğin saldırmasının ateşlediği 1848'deki Alman devrimidir. İzleyen kitlesel ayaklanma Frankfurt'ta Ulusal Meclis'in kurulmasına yol açmıştır.

Sosyalizm eşit haklarla özgür, bağımsız uluslarm hakkını kabul eder. Ancak yalnızca sosyalizm böyle uluslar yaratabilir, halklarının kendi kaderlerini belirlemesini getirebilir. Sosyalizmin bu sloganı, bütün ötekiler gibi, mevcut koşullar için bir apoloji değil, bir yol işaretidir; devrimci için bir dürtüdür, canlandırıcı etkendir, proletaryanın aktif siyasetidir. Kapitalist devlet var oldukça, yani bir ulusun iç ve dış yaşamını emperyalist dünya siyasetleri saptadığı ve düzenlediği sürece, savaşta ya da barışta "kendi kaderini tayin" söz konusu olamaz.

Bugünkü emperyalist ortamda kendini savunmaya yönelik ulusal savaşlar olamaz. Bu belirleyici tarihsel ortama dayanan, siyasetlerini tek bir ulus açısından dünya girdabında belirlemeye istekli olan her sosyalist siyaset, kumdan bir temel üzerine kurulmuş demektir.

Almanya ile ona karşı olanlar arasındaki bugünkü çatışmanın arka planını göstermeye çalıştık. Şimdiki savaşın arkasındaki itici gücü oluşturan gerçek güçleri ve ilişkileri daha açıkça göstermek gerekliydi; çünkü ulusun varlığının savunulması, Almanya'nın özgürlüğü ve uygarlığı söylencesi Reichstag'daki grubumuzun ve sosyalist basınımızın tavrında önemli bir rol oynamaktadır. Bu söylenceye karşı, bunun Alman militarizmi ve onun dünya-siyaseti düşünceleri tarafından yıllardır hazırlanan bir savaş olduğunu, 1914 yazında Avusturya ve Alman diplomasisi tarafından tamamen hayata geçirildiğini göstererek tarihsel gerçek vurgulanmalıdır.

Savaşın genel nedenlerinin bir tartışmasında ve öneminde "suçlu taraf" sorusu tamamen konu dışıdır. Kuşkusuz Almanya'nın bir savunma savaşından söz etmeye hakkı yoktur; ama Fransa ile İngiltere'nin biraz daha fazla gerekçesi vardır. Onlar da kendi ulusal varlıklarını değil, dünya-siyasetinin varlığını, eski emperyalist varlıklarını Alman türedilerinin saldırılarından koruyorlar. Kuşkusuz Alman ve Avusturya emperyalizminin

Doğu'ya hücumları yangını başlattı; ama Fransız emperyalizminin Fas'ı yutması, İngiliz emperyalizminin Mezopotamya'ya tecavüz etme girişimi ve Hindistan'da egemenliğini sağlama bağlamak için düşünülen bütün öteki önlemler, Konstantinopol'ü hedefleyen Rusya'nın Baltık siyasetleri, bütün bu etmenler dört bir koldan yangını körükleyen odunları taşıdılar ve yığdılar. Eğer kapitalist silahlanma, felaketin patlak vermesini zamanlayan ana neden olarak önemli bir rol oynadıysa, silahlanma yarışı bütün devletleri kapsamaktaydı. Almanya, Bismarck'ın 1870'deki yarışmacı silahlanma siyaseti ile bu sürecin önemli bir temel taşını döşemişti, ancak ikinci İmparatorluk ile üçüncü İmparatorluğun askeri-sömürge siyasetleri, onun Doğu Asya ve Afrika'da yayılması ile bu siyaset daha da uç noktalara taşındı.

Fransız sosyalistlerinin "ulusal savunma" konusunda kaygılanmaları için pek bir neden yoktu; çünkü Temmuz 1914'de ne Fransız hükümetinin ne de halkın aklında en küçük bir savaşma isteği vardı. Jaurès, ömrünün son konuşmasında, savaşın arifesinde, Brüksel'de, Halk Evi'ndeki bir toplantıda "Bugün Fransa'da herkes dürüstçe, dimdik, koşulsuz barıştan yanadır" diyordu. Bu kesinlikle doğruydu; ülkelerine dayatılan bu caniyane savaş Fransız sosyalistlerinin kızgınlığının psikolojik açıklamasını vermektedir. Ancak bu gerçek, tarihsel bir olay olarak dünya savaşı üzerine sosyalist tavrı belirlemek için yeterli değildi.

Bu savaşı doğuran nedenler Temmuz 1914'de başlamadı; on yıllar öncesine uzanır. Emperyalist dünya siyasetlerinin amansız ağı, beş kıtayı kuşatıncaya değin bir doğal gelişim tezgâhında ilmik ilmik örüldü. En uçtaki dalları yayılan ve doğan yeni bir dünyayı belli belirsiz işaret eden kökenleri plutonik kayaçla-

ra* ulaşan ekonomik oluşumun çok büyük tarihsel olaylar karmaşasıdır; enginliği karşısında her şeyi kucaklayan, suçluluk ve öç kavramı, savunma ve saldırma cansız hiçliğe gömülen olaylardır.

Emperyalizm, bir devletin ya da herhangi bir devlet grubunun eseri değildir. Sermayenin dünyadaki gelişmesinin belli bir olgunlaşma aşamasının ürünüdür; özündeki uluslararası koşul, yalnızca bütün ilişkilerinde görülebilen ve hiçbir ülkenin kendi isteğiyle dışında kalamadığı bölünmez bütündür. Bu savaşta, ancak bu bakış açısıyla "ulusal savunma" sorununu doğru olarak anlamak olanaklıdır.

Ulusal devlet, ulusal birlik ve bağımsızlık, Orta Avrupa'daki kapitalist devletlerin geçen yüzyılda kendilerine oluşturdukları ideolojik kalkanlardı. Kapitalizm, küçük devletler halinde bölünmelere eşlik eden ekonomik ve siyasal bölünmelerle bağdaşmaz. Gelişmesi için büyük, birleşmiş topraklara, ülkede toplumun taleplerini ve gereksinimlerini kapitalist üretimin geçerli aşamasına denk gelen bir düzeye ve çağdaş kapitalist sınıf egemenliğinin mekanizmasına yükseltecek düşünsel ve entelektüel bir gelişmeye gereksinimi vardır. Kapitalizm, gelişmeden önce, kendisine ulusal sınırlamalarla kesin biçimde belirlenmiş bir toprak yaratmaya çalıştı. Bu program, Büyük Devrim zamanında yalnız Fransa'da yürütüldü; çünkü feodal Ortaçağ'dan Avrupa'ya kalan ulusal ve siyasal kalıtta bu ancak devrimci önlemlerle gerçekleştirilebilirdi. Avrupa'nın geri kalanında bu uluslaştırma bir bütün olarak, devrimci hareket gibi, yarı yarıya tutulan sözlerin yamalı bohçasını hatırlatmaktadır. Alman İmparatorluğu, modern İtalya, Avusturya-Macaristan ve Türkiye, Rus İmparatorluğu ve İngiliz dünya imparatorluğu,

* Magmanın yer kabuğunun derinliklerinde soğuyarak katılaşmasıyla oluşan magmatik kayaçlara verilen addır (ç.n.).

hepsi bu gerçeğin canlı kanıtlarıdır. Ulusal program, iktidar arzusuyla dolu, gelişen burjuvazinin, Orta Avrupa'nın büyük ülkeleri üzerinde sınıf egemenliğini şu ya da bu biçimde pekiştirinceye, gelişmesi için gerekli araçları ve koşulları onların içinde oluşturuncaya kadar ideolojik anlatımını temsil ettiği ölçüde tarihsel bir rol oynayabilir. Emperyalizm, o zamandan bu yana, tüm ülkelerin burjuvazisinin özgün programı için, ulusal ilişkilere aldırmaksızın yayılmacı eylemleri yerine koyarak burjuvazinin eski demokratik programını tamamıyla gömmüştür. Ulusal ifade elbette korunmuştur; ancak gerçek içeriği, işlevi tam tersine saptırılmıştır. Bugün ulus, emperyalist istekleri örten bir şaldır; emperyalist husumet için bir savaş çığlığı, emperyalist savaşlarda ölmeye gönderilen askerlere rollerini oynatmak için kitleleri ikna edebilecek son ideolojik önlemdir.

Nasıl iktisadi rekabet yasaları birey üreticinin üretim yapacağı koşulları belirlemekteyse, bugünkü kapitalist siyasetlerin bu genel eğilimi de her devletin körü körüne işleyen yüce hukuku olarak siyasetlerini belirler.

[...]

Dünya savaşının büyük tarihsel ânı, yalnızca Sosyal Demokrasi'nin sağlayabileceği, açıkça oydaş bir siyasal başarı, açık fikirli, kapsayıcı bir tutum talep etti. Bunun yerine, işçi sınıfının parlamentodaki temsilcileri hesabına sefil bir çöküş yaşandı. Sosyal Demokrasi yanlış siyaseti benimsemedi; onun herhangi bir siyaseti yoktu. Bir sınıf olarak, belli bir dünya görüşüyle birlikte kendini tamamen silip yok etmiş, ülkeyi, bir protesto sözü bile etmeden, içerdeki kılıç diktatörlüğü ile dışarıdaki emperyalist savaşın ellerine bırakmıştı. Sosyal Demokrasi savaşın sorumluluğunu kendi omuzlarına aldı. "Reichstag Grubu"nun bildirisi diyor ki: "Yalnızca ülkemizin savunması için gerekli araçlara oy verdik. Savaşın bütün sorumluluğunu reddediyoruz." Ancak gerçek bunun tam tersidir. Sosyal Demok-

rasi, "ulusal savunma" için araçlar, yani askeri monarşinin silahlı kuvvetlerinin emperyalist kitle katliamı için oy vermedi; çünkü savaş kararı biraz olsun Sosyal Demokrasi'ye bağlı değildi. Onlar azınlık olarak, kapitalist Reichstag'ın dörtte üçlük çoğunluğuna karşı durdular. Sosyal Demokrat grup savaş kredilerinin lehinde oy vererek yalnızca bir şey başardı: Savaşa demokratik vatan savunması damgasını vurdu; savaşın gerçek koşullarına ve sorunlarına ilişkin hükümet tarafından yayılan kurmacaları destekledi ve sürdürdü.

Böylece ulusal çıkarlar ile proletaryanın uluslararası dayanışması arasındaki ciddi ikilem, parlamenterlerimizi "gönülsüzce" emperyalist savaştan yana olmaya götüren trajik çatışma yalnızca bir imgelem, bir burjuva ulusal kurgusuydu. Savaşta ve barışta, ulusal çıkarlar ile proletaryanın sınıf çıkarları arasında gerçekten tam bir uyum vardır. İkisi de sınıf mücadelesinin en enerjik uygulamasını, Sosyal Demokrat programın uygulanması konusunda en kararlı ısrarı talep eder.

Ancak parti savaşa karşı çıkışımıza ve savaşla ilgili taleplerimizin ağırlığına ve vurgusuna karşı hangi davranış içinde olmalıydı? Bir genel grev ilan etmeli miydi? Askerlik hizmetini reddetmeleri için askerlere çağrıda bulunmalı mıydı? Dolayısıyla soru genel olarak ortaya konulacaktır. Basit bir evet ve hayırla yanıtlamak karar vermek kadar gülünçtür: "Savaş patladığında biz devrimi başlatacağız." Devrimler "üretilmez"; büyük halk hareketleri, parti önderlerinin ceplerinde duran teknik tariflere göre üretilmedi. Küçük bir komplocu çevre, belli bir gün ve belli bir saat için bir karışıklık yaratabilir, kendi küçük destekçi gruplarına olayları başlatmak için bir işaret verebilir; ancak büyük tarihsel bunalımlarda kitle hareketleri böyle ilkel önlemlerle başlatılamaz. En iyi hazırlanmış kitle grevi, parti önderleri işaret verdikleri anda berbat bir biçimde parçalanabilir, ilk saldırıdan önce tamamen çökebilir. Büyük halk hareketlerinin

başarısı, mutlaka başlama zamanının ve koşulunun bazı ekonomik, siyasal ve psikolojik etmenlere göre karar verilmesine bağlıdır. Sınıflar arasında var olan gerilimin derecesi, kitlelerin bilgi ve direnme ruhunun düzeyi ya da olgunluğu; hesaplanamayan bütün bu etmenler hiçbir tarafça yapay olarak yaratılamayacak önermelerdir. Büyük tarihsel çalkantılar ile iyi disipline olmuş bir partinin parti önderlerinin sopasına itaatkâr bir şekilde tepki veren, barış zamanında, düzenli, iyi-çalışılmış performanslar yürütebileceği küçük gösteriler arasındaki fark budur. Büyük tarihsel ânın kendisi, devrimci hareketleri başarılı bir sonuca götürecek biçimleri yaratır, yeni silahlar yapar ve tasarımlar, halkların silah depolarını, partiler ve önderleri tarafından bilinmeyen ve duyulmamış silahlarla zenginleştirir.

Sınıf bilinçli proletaryanın öncüsü olarak Sosyal Demokrasi'nin vermesi gereken gülünç yönergeler ve teknik tarifler değil, siyasal sloganlar, proletaryanın savaş zamanındaki siyasal sorunlarına ve çıkarlarına ilişkin açıklıktır.

Rus Devrimi'nde genel grevler hakkında ne söylendiyse bunlar her kitle hareketi için de aynen geçerlidir: "Ortaya çıkışı, maliyetinin hesaplanması ve karşılanması anlamında bir kitle grevinin yönetilmesi devrim sürecinin bir sorunuysa, bir başka anlamda da, kitle grevinin yönetilmesi Sosyal Demokrasi'nin ve yönetici organlarının görevidir. Sosyal Demokrasi, kafasını teknik boyutla, kitle grevinin mekanizmasıyla karıştırmak yerine, devrimci sürecin ortasında *siyasal* önderliği üstlenmeye çağrılmalıdır. Mücadelenin işaretini vermek ve yönünü belirlemek; çoktan ortaya dökülen ve etkin olan proletaryanın mevcut gücünün tamamının mücadelenin her aşamasında ve her anında partinin mücadele safında yerini almasını sağlayacak biçimde siyasal taktik oluşturmak; Sosyal Demokrasi'nin taktiğinin kararlılığının ve keskinliğinin asla güçler arasındaki fiili dengenin *altında* olmamasını, tersine, üzerine çıkmasını sağlamak —bir

kitle grevi sürecinde liderliğin en önemli görevi budur. Bu liderliğin kendisi de bir ölçüde teknik doğrultuda gelişir. Sosyal Demokrasi'nin tutarlı, kararlı, ileri bir taktiği kitlelerde güven duygusu, özgüven ve mücadele isteği yaratır; kararsız, zayıf, proletaryanın gücünün küçümsenmesine dayanan taktikler geliştirilmesinin ise kitleler üzerinde aksatıcı ve kafa karıştırıcı etkisi olur. Birinci durumda, kitle grevi 'kendiliğinden' ve 'tam zamanında' oluşur; ikinci durumda, kitle grevini yöneten organın doğrudan çağrıları arasında etkisiz kalır."

Hareketin dıştan görünen, teknik biçiminden çok daha önemli olan onun siyasal içeriğidir. Bu nedenle, örneğin, parlamento aşaması, Sosyal Demokrat temsilciler tarafından çıkarlarını, işçi sınıfının sorunlarını ve taleplerini yüksek sesle ve açıkça dile getirmek için kullanılmış olsaydı, etki alanı geniş ve uluslararası boyutta dikkat çeken tek platform, insanları uyandırmak için çok güçlü bir itici güç olabilirdi.

"Kitleler, Sosyal Demokrasiyi savaşa karşı tavrında desteklerler miydi?" Bu hiç kimsenin yanıtlayamayacağı bir sorudur; ancak önemli de değildir. Parlamenterlerimiz, savaş borçlanması lehine oy vermeden önce Prusya ordusunun generallerinden mutlak zafer için bir güvence talep ettiler mi? Askeri ordular için doğru olan devrimci ordular için de doğrudur. Önceden başarı güvencesi olmadan nerede gerekirse orada savaşa girerler. En kötü durumda, savaşın ilk aylarında parti siyaseten etkisizliğe mahkûm edilmiş olacaktır.

Belki de erkekçe duruşundan ötürü en acı suçlamalar, 1870'de Liebknecht ve Bebel'in ödülleri olduğu gibi partimize yöneltilecektir. Ancak Ignaz Auer[28] 1895'te Sedan Günü'ndeki*

---

[28] Ignaz Auer (1846-1907), SPD'yi Bebel ve Liebknecht ile yönetmiş, yıllarca parti sekreteri olarak görev yapmış, genellikle Rosa Luxemburg'a karşı reformcu akımın yanında olmuştur. Revizyonizm tartışmaları iyice arttığında Bernstein'a yazdığı cümle ünlüdür: "Bu gibi şeyler *söylenmez, yapılır*."

konuşmasında açıkça "Bunun ne önemi var," dedi. "Dünyayı fethedecek olan bir parti bunun getireceği tehlikeleri dikkate almadan ilkelerini taşımalıdır. Başka bir şekilde hareket etmek kaybolmaktır!"

Yaşlı Liebknecht de, "akıntıya karşı yüzmek hiçbir zaman kolay olmamıştır," diye yazmıştır:

> "Hele akıntı bir Niyagara'nın hızında ve gücündeyse hiç de kolay olmamıştır. Yaşlı yoldaşlarımız, o büyük ulusal utanç yılının nefretini, 1878'de sosyalistleri dışlayan yasaları hâlâ hatırlarlar. O zaman, milyonlar her sosyal demokrata 1870'in canisi ve adi suçlusu olarak bakıyorlardı; kitlelerin gözünde sosyalistler bir hain ve bir düşmandılar. "Halkın içine işlemiş" böylesine salgınların baş göstermesi şaşırtıcı, çarpıcı, unufak edicidir. İnsan kendini büyük bir güç karşısında kolu kanadı kırılmış duyumsar. Gerçek bir zorlayıcı nedendir. Ortada elle tutulur bir hasım yoktur. İnsanları, havayı, her yeri saran bir hastalık gibidir.
>
> Ancak 1878'deki olay ne şiddeti ne de azgınlığıyla 1870'dekiyle karşılaştırılabilir. İnsan tutkusunun kasırgası önüne ne çıkarsa yıkıp döküyordu; o korkunç militarizm makinesi en ürkütücü etkinlikti; değmesi bile ölüm demek olan o demir tekerleklerin, her an bizi yakalamakla tehdit eden demir kolların arasında duruyorduk. Başıboş kalmış ruhların bu güçlerinin yanı sıra öldürme sanatının dünyanın o güne kadar gördüğü en gelişmiş makinesi de vardı. Hepsi acımasızca etkinlik göstermekteydi; her kazan patlama noktasına gelmişti. Öyle bir zamanda bireyin gücünün ve iradesinin ne önemi olabilirdi ki? Özellikle de, küçük bir azınlığı temsil ettiğini ve halktan hiçbir destek alamadığını biliyorsa.

---

* Sedan Günü, Alman Kayzer İmparatorluğu (1871-1918)'nda, 2 Eylül 1870'de, Fransız ordusunun Sedan'da teslim oluşunun ve III. Napolyon'un tutsak alınışının yıldönümü anısına her yıl kutlamaların yapıldığı gündür (ç.n.).

O tarihte partimiz daha gelişme aşamasındaydı. En zorlu sınav karşımıza konmuştu; üstelik onunla başa çıkacak örgütlenmeyi de daha sağlayamamıştık. Anti-sosyalist hareket, düşmanlarımız için utanılası, sosyal demokrasi için onurlu olan yılda geldiğinde güçlü ve yaygın bir örgütümüz vardı. Hepimiz ve her birimiz, arkamızda örgütlü bir hareketin gücü olduğunu bilerek güçlenmiştik; partinin düşüş yaşayacağına inanabilecek aklı başında hiç kimse yoktu.

Akıntıya karşı yüzmek o zamanlar da kolay bir şey değildi. Ancak yapılması gereken neyse o yapılmalıydı. Böylece dişler sıkılacak, başa ne gelecekse katlanılacaktı. Korkmakla kaybedilecek zaman yoktu... Elbette Bebel ile ben... yapılan uyarıyı bir an bile olsun düşünmedik. Geri adım atmadık; ne gelecekse gelecekti, konumumuzu korumak zorundaydık!"

Konumlarını korudular ve Alman Sosyal Demokrasisi, düşmanlarla dolu bir dünyaya karşı çıkarak edindiği moral güçle kırk yıl yaşadı.

Aynı şey şimdi de olacak. Önceleri, sadece proletaryanın onurunu kurtarmış olmanın ötesinde bir şey geçmeyecek belki elimize; siperlerin önünde ölen ruhları karmakarışık olmuş binlerce ve binlerce proleter, kafası karışık olarak değil, yaşamında her şeyin, halkların özgürlüğü olan uluslararası Sosyal Demokrasi'nin bir düş ürünü olmadığını bilerek ölmüş olacak.

Partimizin sesi, kitlelerin şoven zehirlenmesine karşı ıslak bir battaniye işlevi görecek. Partimiz, proletaryayı çılgınlığın eşiğinden döndürecek, emperyalizmin insanların zihinlerini zehirlemesi ve sersemletmesi daha da zor olacak. Sosyal Demokrasi'ye karşı açılan haçlı seferi kitleleri inanılmayacak kadar kısa sürede uyandıracak.

Ve savaş sürdükçe, sonsuz kıyımlar ve kan gölü her ülkede büyüdükçe, emperyalist yırtıcılığı giderek daha belirginleştikçe, kana susamış vurguncuların sömürüsü giderek daha utanmazlaştıkça, kitle içerisindeki her canlı, dürüst, ilerici ve insancıl

unsur Sosyal Demokrasi'nin bayrağı altında toplanacaktır. Alman Sosyal Demokrasisi, bu çılgın çöküş ve yıkılış girdabının ortasında, fırtınalı bir denizdeki kaya gibi duracak, bütün Enternasyonal'ın deniz feneri olacak, yeryüzünün her ülkesindeki işçi hareketine yol gösterecek, onu yönlendirecektir. Alman sosyalistlerinin benzersiz saygınlığı kısa süre içinde tüm ülkelerdeki sosyalistleri harekete geçirecektir. Barış duyguları kıvılcım gibi her yere sıçrayacak ve bütün ülkelerden yükselecek barış istekleri bu kıyımın sonunu getirecek, kurban sayısını azaltacaktır.

Alman proletaryası, sosyalizmin ve insanlığın kurtuluşunun fener bekçisi olarak kalacaktır. Aslında bu da Marx, Engels ve Lassalle'ın yolundan gidenlerin hak ettikleri bir görevdir.

BÖLÜM VIII

Askeri diktatörlüğe ve sansürlenen basına karşın, Sosyal Demokrasi'nin çöküşüne karşın, kardeşin kardeşi öldürdüğü savaşa karşın, Parti'deki sivil barıştan sınıf mücadelesi bütün gücüyle yükselmektedir. Savaş meydanlarının kan ve dumanından uluslararası emeğin dayanışması yükselmektedir. Eski Enternasyonal'i yapay olarak canlandırmaya yönelik zayıf girişimler değil, savaş bittiğinde birlikte olmaya yönelik olarak orada burada verilen sözler değil. Hayır, şimdi burada, savaşın içinde, savaşın dışında, yeni bir güçle, bütün ülkelerin proletaryasının çıkarlarının tek ve aynı olduğunun anlaşılması yükselmektedir. Dünya savaşı, yarattığı yalanların tümünün tersini kendisi kanıtlamaktadır.

Zafer mi, yenilgi mi? Savaşa taraf olan her ülkedeki o güçlü militarizmin sloganı buydu; Sosyal Demokrat önderler de bir yankılanma gibi bu sloganı kabul ettiler. Zafer ya da yenilgi, Almanya, Fransa, İngiltere ve başka ülkelerdeki egemen sınıflar gibi işçilerin de yükselen dürtüsü olmuştu. Toplar gürlediğinde,

bütün proletarya kendi ülkesinin zaferi, öteki ülkelerin yenilgisi ile ilgilenir olmuştur. Gelgelelim, zafer proletaryaya ne getirebilir ki?

Sosyal Demokrasi'nin önderlerinin hiçbir eleştiriyle karşılaşmadan böylesine kolay kabul ettikleri resmi söyleme göre, Alman güçlerinin zaferi, Almanya için hiçbir engel tanımayan, sınırsız bir sanayi gelişmesi anlamına gelecektir; yenilgi ise, çöküş demektir. Bu kavramlaştırma, bir bütün olarak, genellikle 1870'deki savaşa dayanmaktadır. Ancak 1870 savaşını izleyen kapitalist büyüme dönemi savaştan kaynaklanmamıştır; Bismarck'ın Alman İmparatorluğu'nu kurması bu birliği sakat bırakmış olsa da, daha çok, değişik Alman devletlerinin siyasal birliğinin sonucu olmuştur.

Sanayinin gelişmesi, savaşa ve onu izleyen çeşitli karşı devrimci engele karşın gerçekleşmiştir. Savaşın zaferle sonuçlanmasının getirdiği şey, Almanya'da askeri monarşinin ve Prusya soyluluğunun kurulması olmuştur; yenilgi ise, Fransa'ya imparatorluğun ortadan kalkmasını, yerine bir cumhuriyetin kurulmasını sağlamıştır. Ancak bugün söz konusu olan ülkelerde durum farklıdır. Bugün savaş, genç kapitalizme "ulusal" gelişmesi için gerekli siyasal koşulları sağlayacak dinamik bir güç işlevi görmemektedir. Çağdaş savaş sadece Sırbistan'da bu işlevi görmüştür ki, o da çok tekil bir örnektir. Nesnel tarihsel önemine indirgendiğinde, halihazırdaki savaş iyice gelişmiş bir kapitalizmin dünyaya egemen olmak, dünyanın kapitalist olmayan bölgelerinde ne kaldıysa onları sömürmek üzere birbirlerine karşı verdikleri bir mücadeledir. Bu olgu hem savaşa, hem de savaş sonrasının siyasal etkilerine tamamıyla yepyeni bir özellik kazandırmaktadır. Kapitalist üretimin gelişmesinin dünya ölçeğinde geldiği düzey, kendi ifadesini, savaşa taraf olan ülkelerin hepsinde birbirine yakın olan olağanüstü teknik gelişmede, yani savaş araçlarının yıkıcılığında bulmaktadır.

Savaş sanayilerinin uluslararası örgütlenmesi askeri dengeye yansımaktadır; terazinin kefeleri, kısmi kararlar ve kararsızlıklar sonucu dengeye gelmekte, genel bir karar sürekli ertelenip durmaktadır. Ayrıca, savaşların askeri sonuçlarının belirsizlikleri, savaşa taraf olan ülkelerden ve o zamana kadar tarafsız kalmış olan ülkelerden de gittikçe daha çok yedeğin cepheye gönderilmesine yol açmaktadır. Savaş, emperyalist istekleri ve uzlaşmazlıkları karşılayacak malzemeyi her yerde yeterince bulmaktadır; bozkır yangını gibi dört bir yana yayılan yangın felaketini besleyecek yeni malzeme yaratmaktadır. Ancak ne kadar çok kitle ve ne kadar çok ülke dünya savaşı batağına çekilirse, çılgınlık da o kadar uzun sürecektir. Zafer ya da yenilgiye ilişkin herhangi bir askeri karardan çok önce savaşın sonucunun ne olacağını belirleyecek olan bütün bunlardır: Katılan bütün ülkelerin ekonomik yıkımı modern zamanların bütün önceki savaşlarından tamamıyla farklı bir olgu olarak, resmen savaşın dışında kalan ülkelerde de düzenli olarak büyüyen bir yıkım. Savaşla geçen her ay bu etkiyi doğrulamakta ve artırmakta, böylece askeri bir zaferden elde edileceği beklenen yararları onlarca yıl öteye götürmektedir. Son çözümlemede, bunu ne zafer ne de yenilgi değiştirebilir; tersine, sadece askeri bir kararı kuşkulu kılmakta, savaşın sonunda genel ve aşırı bir tükenmişlikle sona ermesi daha büyük bir olasılık olmaktadır. Ancak bu koşullarda Almanya'nın bir zaferi, emperyalist savaş kışkırtıcılarının karşıtlarının tamamen yok olmasına yol açan kitlesel bir kıyımda başarılı olmaları, en gözü kara düşlerinin gerçekleşmesi bile bir Pirus zaferinden başka bir şey olamayacaktır. Yoksullaşmış ve nüfusu azalmış toprakların ele geçirilmesi, kendi çatısının altında sırıtan bir yıkıntı savaşın getirisi olacaktır; savaş tahvilleri ile boyalı sahneler ve savaş buyrukları ile ayakta tutulan "zarar görmemiş gönenç"in Potemkin köyle-

ri* bir yana itildiğinde, bunları hiçbir şey gizleyemeyecektir. En yüzeysel gözlemci bile, en büyük zaferi kazanan ülkenin bile savaşta göreceği zararın boyutlarını görmekten başka yapabileceği bir şey yoktur. Belki de, Almanya'nın ekonomik ilişkilerinden ötürü kendi gönencinin de böylesine bağımlı olduğu düşmanları İngiltere ve Fransa'nın yenilmesinin yol açacağı daha büyük ekonomik çöküntüyü zaferlerinin getirisi ve yeniden gelişmenin nedeni olarak görebilirler. Zaferle biten bir savaştan sonra bile Alman halkının durumu öyle bir noktaya gelecektir ki, yurtsever parlamento tarafından "oylanan" savaş giderlerini ödemesi istenecektir ondan; yani zaferin tek soyut kalıcı ürünü olarak ölçülemez miktarda vergi yükününü ve güçlenmiş bir askeri diktatörlüğü Alman halkı sırtlamak durumunda kalacaktır.

Bir yenilginin en kötü olası sonuçlarının neler olacağını görmeye kalkıştığımızda, emperyalist ilhaklar dışında, zaferin kesin sonuçlarının ortaya çıkardığı resmin tıpkısı karşımıza çıkacaktır: Günümüzde savaşın etkileri öylesine uzun erimli, ki, kökleri öylesine derindedir ki, askeri sonucu ne olursa olsun sonuçlar çok az değişecektir.

Bir an için zafer kazanan ülkenin kendi halkının büyük bir karışıklığa düşmesini önleyebilecek konumda olacağını, savaşın bütün yükünü yenilgiye uğrayanların sırtına yüklediğini, her türlü engellemeye başvurarak düşmanlarının ekonomik gelişmesini durdurduğunu varsayalım. Ekonomik gerilemenin Fransız, İngiliz, Belçikalı ve İtalyan işçilerin etkinliklerini kösteklediği sürece Alman işçi hareketinin gelişmesinin başarılı

---

* Potemkin köyleri tarihsel bir söylenceye dayanmaktadır. Söylence, 1787'de Kırım'a gelen İmparatoriçe II. Katerina'yı kandırmak ve ele geçirdiklerinin ne kadar değerli olduğunu göstermek üzere, Kırım'daki askeri harekâtı yöneten Rus Bakan Grigory Potemkin'in, Dinyeper Nehri'nin kıyılarına sahte köyler yaptırmasından kaynaklanmaktadır (ç.n.).

olması beklenebilir mi? 1870 öncesinde değişik ülkelerdeki işçi hareketleri birbirlerinden bağımsız olarak gelişmekteydiler; tek bir ülkedeki işçi hareketi kendi kararını kendisi verebiliyordu. İşçi sınıfının çarpıştığı ve karar verdiği yer Paris sokaklarıydı. Çağdaş işçi hareketi, yorucu günlük ekonomik mücadeleleri, kitlesel örgütlenmeleri, bütün kapitalist ülkelerdeki işçilerle işbirliğine dayanmaktadır. Emek davasının ancak sağlıklı, güçlü bir ekonomik ortamda gelişebileceği doğruysa, bu sadece Almanya için değil, Fransa, İngiltere, Belçika, Rusya ve İtalya için de geçerlidir. Ve eğer Avrupa'nın bütün kapitalist ülkelerindeki işçi hareketi duraklarsa, oralardaki ekonomik koşullar, işçiler açısından, düşük ücretlere, zayıflamış sendikalara ve direnme gücünün azalmasına yol açacak olursa, Almanya'daki sendikacılık da büyük bir olasılıkla gelişemeyecektir. Bu açıdan bakıldığında, ister Alman sermayesi Fransız sermayesinin aleyhine ister İngiliz sermayesi Alman sermayesinin aleyhine güçlensin, işçi sınıfının ekonomik mücadelesi son çözümlemede özdeştir.

Savaşın siyasal etkilerine de bir göz atalım. Burada farklılaşma ekonomik boyuttan daha kolaydır; çünkü proletaryanın yandaşlığı ve partidaşlığı hep gericiliğe karşı ilerlemeyi savunanların yanında olma eğiliminde olagelmiştir. Bu savaşta ilerlemeyi temsil eden kimdir, gericiliği temsil eden kim? Savaşta taraf olan ülkelerin "demokrasi" ya da "mutlakıyet" olarak dış görünüşlerine yansıyan siyasal özelliklerine bakılarak bu soruya yanıt verilemeyeceği açıktır; sadece dünya siyasetindeki konumlarına bakılarak bir değerlendirme yapılabilir. Almanya'nın zaferinin Almanya'daki proletaryaya ne kazandırabileceğine bakmadan önce, Avrupa'nın bütünündeki siyasal koşullar üzerindeki genel etkisine bakmamız gerekir. Almanya'nın kesin bir zaferi, en önce Belçika'nın, Doğu ve Batı'da bir miktar toprağın ve Fransa'nın sömürgelerinin ilhak edilmesi, Hapsburg monarşisinin ve onun birçok yeni ülkedeki ağırlığının sürgit devam etmesi, son olarak da, Türkiye'nin kurmaca "bü-

tünlüğü"nün Almanya'nın koruması altında sağlanması, yani Küçük Asya ile Mezopotamya'nın şu ya da bu biçimde Alman eyaletlerine dönüştürülmesi demek olacaktır. Sonunda bu, Avrupa'da Almanya'nın fiili askeri ve ekonomik hegemonyasının sağlanması demektir. Emperyalist kışkırtıcıların istekleriyle uyumlu olduğu için mutlak bir Alman zaferinin bu sonuçları beklendiğinden değil, Almanya'nın dünya siyasetinde benimsediği konumun, Almanya'nın da içine girdiği ve savaş süresince özgün boyutlarının ötesine geçen İngiltere, Fransa ve Rusya ile çatışan çıkarlarının kaçınılmaz sonucu olduğundan. Bu olguların hiçbir koşulda dünya siyasetinde sürekli bir denge sağlayamayacağını hatırlamak yeterlidir. Bu savaş, katılanların hepsinin, yenilenlerin daha da beter çöküşü olabilse de, barış ilan edilir edilmez, Avrupa ve Asya üzerindeki Prusya-Alman boyunduruğunu yıkmak için İngiltere'nin öncülüğünde yeni bir dünya savaşının hazırlıkları başlayacaktır. Almanya'nın zaferi erken bir ikinci dünya savaşının ön oyunu olacak, bu nedenle de yeni bir silahlanmanın, her ülkede, özellikle de Almanya'da en kara gericiliğin ortaya salınmasının işaretini verecektir. Öte yandan, İngiltere ile Fransa'nın zaferi de, Almanya için, en iyi olasılıkla, Alsas-Loren ile sömürgelerinin bir bölümünü yitirmek ve kuşkusuz Alman militarizminin dünya siyasetindeki konumunun iflas etmesi demek olacaktır. Ancak bu da Avusturya-Macaristan'ın çözülmesi ve Türkiye'nin tamamen tasfiyesi anlamına gelecektir. Bu iki devlet öylesine gericidir ki, dağılmaları ilerici gelişmenin istekleriyle örtüşecek, bugünkü dünyanın siyasal ortamında Hapsburg monarşisi ile Türkiye'nin dağılması, buralardaki halkların en yüksek fiyatı verenin — Rusya, İngiltere, Fransa ya da İtalya— üzerinde kalması demek olacaktır. Dünyanın bu devasa yeniden paylaşımını ve güç dengesinin Balkan devletleri ile Akdeniz'den kaymasını kaçınılmaz olarak bir başka Asya izleyecektir: İran'ın tasfiyesi ve

Çin'in yeniden paylaşımı. Bu da İngiltere-Rusya ve İngiltere-Japonya uzlaşmazlıklarını uluslararası siyasette öne çıkaracak, şimdiki savaşın tasfiyesi ile doğrudan ilişkili, belki de Konstantinopol için yeni bir dünya savaşı yakın gelecekte kaçınılmaz olacaktır. Böylece, bu tarafın zaferi de, bütün ülkeleri —elbette, en başta da yenilen Almanya'yı— yeni, ateşli bir silahlanmaya yöneltecek, Avrupa'nın tamamını, son hedefi yeni bir savaş olan militarizm ile gericiliğin birbirinden ayrılmayan egemenliği saracaktır.

Böylece proletaryanın, ilerleme ve demokrasi açısından bakıldığında, bugünkü savaşın şu ya da bu tarafına ağırlığını koyması, dünya siyaseti daha geniş bir bakış açısıyla ele alındığında, iki berbat seçenek arasında kalmak demek olacaktır. Bu koşullar altında, zafer ya da yenilgi, Avrupa işçi sınıfı açısından ekonomik olduğu gibi siyasal boyutuyla da iki yenilgiden birini seçmek sorunudur. Bu nedenle de, Fransız sosyalistlerinin, Alman emperyalizmine boyun eğdirerek militarizm ile emperyalizme öldürücü bir darbe vurma, böylece barışçı demokrasiye giden yolu temizlemeye inanmaları tehlikeli bir çılgınlıktan başka bir şey değildir. Bu savaşta, her zaferden ve her yenilgiden sonra emperyalizm ve onun uşağı militarizm yeniden ortaya çıkacaktır. Bunun sadece bir tek istisnası olabilir: Uluslararası proletaryanın devrimci müdahalesinin önceki hesapların hepsini alt üst etmesi.

Proletaryanın bu savaştan çıkaracağı önemli ders şu değişmez olgudur: ne Almanya ve Fransa'da ne de İngiltere ve Rusya'da "zafer ya da yenilgi" sloganı eleştiriden azade olamaz, olmamalıdır; çünkü gerçekliği sadece emperyalizmin bakış açısından gören bir slogandır ve her büyük devletin gözünde, dünya siyasetinde güç olmak, toprak elde etmek, sömürgeleri, askeri üstünlüğü kazanmak ya da yitirmekle özdeştir.

Bir sınıf olarak Avrupa proletaryası için savaşan iki taraftan birinin kazanması ya da yenilgiye uğraması eşit bir felaket ola-

caktır. Askeri sonucu ne olursa olsun, savaş, Avrupa proletaryası için düşünülebilecek en büyük yenilgidir. Zaferi getirecek tek yol, proletaryanın uluslararası devrimci eylemiyle savaşın bir an önce alaşağı edilmesi ve hemen bir barışın zorlanmasıdır. Ve Belçika'yı gerçekten kurtarabilecek, Avrupa'ya demokrasiyi getirebilecek zafer sadece budur.

Sınıf bilinci olan proletaryanın amacının herhangi bir askeri tarafla özdeşleştirilmesi savunulabilir bir görüş değildir. Bu, proletaryanın günümüzdeki siyasetinin "statüko"ya dönmeyi istediği, her şeyin savaş öncesinde nasılsa öyle olmasını ummaktan öteye bir eylem planımız olmadığı anlamına mı gelmektedir? Mevcut koşullar ne bizim idealimizdir ne de halkın kendi kaderini eline almasının anlatımı olmuştur. Ve bir şey daha: Eski ulusal sınırlar değişmeden kalsa bile, eski koşullar artık geri getirilemezler. Daha resmen sona ermeden önce bile bu savaş devasa değişikliklere, karşılıklı birbirlerinin gücünü kestirme, bağlaşıklıklar ve uzlaşmazlıklara neden olmuştur. Ülkelerin, toplumdaki sınıfların birbirleriyle ilişkileri gözden geçirilmiş, öylesine çok eski yanılsama ve güç yerle bir edilmiş, öylesine çok yeni güç ve sorun yaratılmıştır ki, 4 Ağustos 1914 öncesindeki bir Avrupa'ya dönmek, başarısız bir devrimden sonra devrim öncesi koşullara dönmek kadar olanaksızdır. Proletarya, geriye dönüşün söz konusu olmadığını, sadece ileriye, ortaya çıkan en yeni koşulların bile ötesinde olan bir hedefe yönelmesi gerektiğini bilmektedir. Proletaryanın, sadece bu anlamda, izleyeceği siyasetle emperyalist dünya savaşının iki tarafına da karşı çıkabilmesi olasıdır.

Ancak bu siyaset, Sosyal Demokrat partilerin tek tek ya da bir uluslararası konferansta hep birlikte, burjuva diplomasisinin, gelecekte barışçı ve demokratik gelişmeyi güvenceye almak için nasıl barış ilan edeceğine ilişkin reçeteleriyle ilgilenmek durumunda değildir. Tam ya da kısmi bir silahsızlanma, gizli

diplomasinin bırakılması, büyük devletlerin ulusal küçük devletlere dönüştürülmesi talebi ve benzeri bütün öneriler, kapitalist sınıfın egemenliği sürdükçe tamamıyla ütopyadır. Kapitalizmin, bugün içinde bulunduğu emperyalist süreçte, var olan militarizmden, gizli diplomasiden, birçok ulusal devletin merkezileşmesinden vazgeçmek öylesine olanak dışıdır ki, bu önerileri tek bir basit öneride, "kapitalist sınıflı toplumdan vazgeçilmesi"nde birleştirmek çok daha tutarlı olacaktır. Proletarya hareketi, ütopik tavsiyeler ve burjuva toplumlarında yapılacak kısmi reformlarla emperyalizmi zayıflatmaya, uysallaştırmaya ya da yatıştırmaya dönük projelerle hak ettiği yeri yeniden eline geçiremez. Dünya savaşının sosyalist partilerin önüne koyduğu gerçek sorun, *proleter kitlelerin emperyalizme karşı savaşa hazır olup olmadıkları*dır ki, işçi sınıfı hareketinin geleceği bu sorunun çözümüne bağlıdır. Uluslararası proletaryada eksik olan öneriler, programlar, sloganlar değil, savaş gibi belirleyici anlarda eylem, etkili direniş ve emperyalizme saldırıdır. Eski sloganı olan "savaşa karşı savaş"ı uygulamaya dönüştürmeyi başaramamıştır. Proleter hareketin ve onun geleceğinin önünde duran Gordion düğümü budur.

Emperyalizm, bütün o kanlı şiddet siyaseti, kendisinin kışkırttığı durmak bilmez toplumsal karışıklıklar zinciriyle, bugünkü dünyanın egemen sınıfları için kesin bir tarihsel zorunluluktur. Proletaryanın bu savaştan, kapitalizmin huzurlu ve barış içinde gelişme olasılığı olduğuna ilişkin en ufak bir umut ya da yanılsama çıkarmasından daha zararlı bir şey olamaz. Emperyalizmin tarihsel bir zorunluluk olmasından proletaryanın çıkarabileceği tek bir sonuç vardır: Emperyalizme boyun eğmenin sonsuza kadar onun gölgesi altında, zaferlerinden arta kalan kırıntılarla yaşamak demek olduğu.

Tarihsel gelişme çelişkilerle hareket eder ve her zorunluluk karşısında karşıtını bulur. Burjuva sınıfının egemenliği kuşku

yok ki tarihsel bir zorunluluktur; ama işçi sınıfının ona başkaldırması da bir tarihsel zorunluluktur. Sermaye tarihsel bir zorunluluktur; ama onun mezarını kazan sosyalist proletarya da bir tarihsel zorunluluktur. Emperyalizmin dünya egemenliği tarihsel bir zorunluluktur; ama uluslararası proletarya tarafından yıkılması da bir tarihsel zorunluluktur. İki tarihsel zorunluluk yan yana, birbirleriyle sürekli uzlaşmazlık içinde var olurlar. Bizim için de sosyalizm zorunluluktur. Zorunluluk olmasının gerekçesi, burjuva sınıfının egemenliğinin tarihsel ilerlemenin taşıyıcısı olmaktan uzaklaşması, toplumun gelecekteki gelişmesine bir engel, bir tehlike oluşturuyor olmasıdır. Bugünkü savaşın gösterdiği şey, kapitalizmin o aşamaya ulaştığıdır.

Kapitalizmin, ömrünün son dönemindeki bu en olgunlaşmış durumunun anlatımı, emperyalist yayılma için duyduğu isteğin içerdiği ekonomik eğilim, bütün dünyayı kapitalist üretim biçimindeki ülkelere çevirmek, köhne, kapitalizm öncesi üretim ve toplum biçimlerini ortadan kaldırmak, yeryüzünün bütün zenginliklerini ve üretim araçlarını sermayenin önüne sermek, çalışan insanları her yerde ücretli kölelere dönüştürmektir. Afrika'da ve Asya'da, en kuzeydeki bölgelerden Güney Amerika'nın en güney ucuna kadar ve Güney Denizi'nde, eski komünist toplum kümelerinin, feodal toplumun, ataerkil çiftçi topluluklarının ve eski el sanatları üretiminin kalıntıları yok edilmiş ve kapitalizm tarafından kökleri kazınmıştır. Bütün halklar ortadan kaldırılmış, eski uygarlıklar yerle bir edilmiş, yerlerine en çağdaş biçimiyle vurguncular yerleşmiştir. Sermayenin dünyadaki bu vahşi ve muzaffer geçit törenine her türlü şiddet, yağma, rezillik eşlik etmiştir; ama bunun aydınlık bir yanı da vardır: Nihai yıkılışı için gerekli önkoşulları yaratmış, sadece sosyalist dünya devriminin izleyebileceği kapitalist dünya egemenliğini kurmuştur. Bu ilkel ülkelere getirildiği söylenen kültürün kültürel ve ilerici olan tek yönüdür. Burjuva liberal eko-

nomistlere göre, demiryolları, kibrit, kanalizasyon ve büyük mağazalar ilerleme ve kültürdür. Kendilerine göre de, ilkel koşullara aşılanan bu tür şeyler ne kültür ne de ilerlemedir; çünkü hem geleneksel toprak sahipliğinin, hem de aşırı modern, aşırı ince sömürünün sefalet ve şiddet dolu kaplarından (üstelik aynı anda) su içmek zorunda kalan halkların ekonomik ve kültürel çöküşü çok pahalıya mal olmuştur. Sadece sermayenin egemenliğini yıkacak ve sınıflı toplumu ortadan kaldıracak maddi koşullar, kapitalizmin dünyadaki o muzaffer yürüyüşüne tarihsel anlamda ilerlemenin damgasını vurabilir. Emperyalizm, bu anlamda çıkarlarımıza hizmet etmektedir.

Bugünkü savaş, emperyalizmin yaşamında bir dönüm noktasıdır. Kapitalist Avrupa'nın dünyanın dört bir yanına saldığı canavarlar berbat bir sıçrayışla ilk kez Avrupa'nın ortasında boy göstermişlerdir. Avrupa kültürünün paha biçilmez mücevheri Belçika, değerli sanatsal anıtların bulunduğu kuzey Fransa, parça parça kör ve yıkıcı bir gücün önüne düştüğünde bir dehşet çığlığı dünyayı sarmıştır. Aynı emperyalizm, on binlerce Herero'yu ölüme gönderip de Kalahari Çölü, susuzluktan çıldıranların yakarışları, can vermekte olanların zor çıkan soluklarıyla ürperdiğinde; Putumayo'da,* on yıl içinde kırk bin kişi Avrupalı sanayi soyguncuları tarafından öldürülüp geri kalanları da sakat kaldığında; Çin'de eski bir uygarlık Avrupalı askerlerin ateşi ve kıyımı altında yıkım ve kargaşaya bırakıldığında; İran, yabancı güçler ümüğüne çöküp de nefes alamaz duruma sokulduğunda; Trablusgarp'ta Araplar ateş ve kılıçla biçilip de sermayenin boyunduruğuna alındıklarında bu "uygar dünya", emperyalist canavarın azı dişlerinin ölümcül, nefesinin iğrenç, yırtıcı pençelerinin kendi öz anasının, Avrupa'nın burjuva kül-

---

* Putumayo, Kolombiya, Peru ve Ekvator sınırındaki nehirden adını alan bölgedir. Önce İspanyol fatihler, sonra da Cizvit rahipler "Hıristiyan uygarlığı"nı götürmüşler, yerli halkın topraklarını yağmalamışlardır (ç.n.).

türünün bile göğsünü paraladığını daha yeni anlamaya başlamıştır. Bu geç kalan anlayış bile Avrupa dünyasına burjuva ikiyüzlülüğünün çarpıtılmış biçimiyle girmekte, her ülke, alçaklığı, sadece bir başka ülkenin üniformasında görmektedir. Sanki örgütlü cinayet işleyenler barbar sürülerine dönüşmezmiş gibi Alman barbarlığından söz etmektedirler! Sanki dehşetlerin en büyüğü savaş değilmiş, sanki sosyalist bir gençlik dergisinde insan kıyımına övgü düzmenin özünde Kazaklık ile hiç ilgisi yokmuş gibi, Kazak dehşetinden söz etmektedirler.

Ancak Avrupa'daki emperyalist vahşetin "uygar dünya"nın ne gözüne dehşeti sokan ne de yüreğine acı düşüren bir başka sonucu daha olmuştur: Avrupa proletaryasının kitlesel çöküşü. Daha önce hiçbir savaş bütün ulusları öldürmemişti; geçen yüzyılda hiçbir zaman uygar Avrupa'nın büyük ve köklü ülkelerini silip süpürmemişti. Vosges'da, Ardennes'de, Belçika'da, Polonya'da, Karpatlar'da ve Save üzerinde milyonlarca insan yok edildi, milyonlarcası da umutsuzca sakat kaldı. Bu milyonların onda dokuzu kentlerde ve kırsal alanda çalışanlardı. Oralarda gün be gün otlar gibi biçilmeden önce bizim gücümüz, umudumuzdular. Uluslararası sosyalizmin en iyileri, en aydınları, en iyi eğitim görmüşleri, kutsal geleneklerin, en yüce kahramanlıkların, çağdaş işçi hareketinin taşıyıcıları, bütün dünya proletaryasının öncüleriydiler; İngiltere'nin, Fransa'nın, Belçika'nın, Almanya'nın, Rusya'nın susturulan ve kitlesel kıyıma uğrayan işçileriydiler. Zamanı geldiğinde, ulusları özgürleştirecek toplumsal devrimin işaretini sadece Avrupa, en eski kapitalist ülkeler verebilirdi. Sadece İngiliz, Fransız, Belçikalı, Alman, Rus, İtalyan işçiler, birlikte, sömürülen ve ezilenler ordusunun başını çekebilirlerdi. Zamanı geldiğinde, yüzyıllardır ilkel halklara karşı işledikleri suçun hesabını kapitalizmden sadece onlar sorabilirler, bütün bir dünyayı yok edişinin öcünü sadece onlar alabilirlerdi. Ancak sosyalizmin ilerlemesi ve zafere ulaşması

için güçlü, eğitimli, hazır proletaryaya, gücü nicelikte olduğu kadar bilgide de olan kitlelere gereksinmemiz vardı. Ve bu kitleler dünya savaşıyla yok edildiler. Gençliğimizin gücünün çiçeği, İngiltere, Fransa, Belçika, Almanya ve Rusya'da onlarca yıl süren eğitim ve propagandanın ürünü sosyalist eğitimi almış yüz binler, sosyalizm derslerini almaya hazır diğer yüz binler savaş meydanlarında düşüp öldüler. Kuşaklar boyu gösterilen özverilerin ve çalışıp didinmenin meyveleri birkaç hafta içinde yok edildi; uluslararası proletaryanın seçkin birliklerinin kökleri kopartıldı.

Haziran savaşındaki kan kaybı Fransız işçi hareketini neredeyse on yılın üstünde bir süre geriletti; Komün kıyımındaki kan kaybı bir on yıl daha geriye götürdü. Şimdi olan ise, daha önce dünyanın hiç görmediği bir kıyım; önde gelen bütün ülkelerdeki emekçi nüfusu yaşlılara, kadınlara ve sakatlara indirgedi. Avrupa işçi hareketini kanını emmekle tehdit eden bir kan kaybı.

Böyle bir savaş daha olacak olursa, sosyalizm umudu emperyalist barbarlığın yıkıntıları altına gömülür. Bu, Liège'in ve Reims Katedrali'nin yıkımından[29] çok daha acımasızdır. Bu, geçmişin burjuva uygarlığına değil, geleceğin sosyalist uygarlığına vurulan bir darbedir; insanlığın geleceğini dölyatağında taşıyan, geçmişin değerli zenginliklerini daha iyi bir topluma geçirecek olan güce karşı vurulan öldürücü bir darbedir. Burada kapitalizm kuru kafasını göstermekte, varoluşunun tarihsel haklılığı için yaptıklarına ihanet etmekte, yönetiminin insanlığın ilerlemesi için artık uygun olmadığını göstermektedir.

---

[29] Ağustos 1914'de, Belçika'da, Liege'deki bir kale Alman kuşatması sonucu yerle bir edilmiştir. Eylül 1914'de, Clovis'ten XVI. Louis'ye kadar bütün Fransız krallarının taç giydiği Reims Katedrali şiddetli bombardıman altında kalmıştır.

Ancak bu, savaşın sadece büyük bir cinayet olması değil, aynı zamanda Avrupa işçi sınıfının intiharı demektir. Sosyalizmin askerleri, İngiltere'nin, Fransa'nın, Almanya'nın, İtalya'nın, Belçika'nın işçileri, sermayenin buyruğu altında birbirlerini öldürmekte, soğuk, ölümcül çeliği birbirlerinin göğüslerine saplamakta, birbirlerine ölüm getiren kolları birbirlerine sarılmış olarak mezarların üzerinde sendelemektedirler.

"Deutschland, Deutschland über alles"[30], "Yaşasın demokrasi", "Yaşasın Çar ve kölelik", "Şartnamelere göre sağlanacak on bin çadır bezi", "Yüz bin kilo domuz pastırması", "Hemen teslim kahve ikamesi"... Kârlar artmakta, proletarya yere serilmektedir; yere düşenlerin her biriyle birlikte, geleceğin bir savaşçısı, devrimin bir askeri, insanlığı kapitalizmin boyunduruğundan kurtaracak bir kurtarıcı mezara girmektedir.

Bu çılgınlığın durması, bu kanlı cehennem karabasanının bitmesi için, Almanya'nın, Fransa'nın, Rusya'nın ve İngiltere'nin işçileri sarhoş uykularından uyanmaları, birbirlerine kardeşçe el uzatmaları, emperyalist savaş kışkırtıcılarının vahşi korolarını ve kapitalist sırtlanların seslerini, emeğin gür sesiyle susturmaları gerekmektedir: "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!"

---

[30] "Deutschland über alles", "Almanya her şeyin üstündedir"; deyim, Heinrich Hoffman von Fallersleben (1798-1876)'in bir şiirindendir.

14

SAVAŞ VE DEVRİM ÜZERİNE KONUŞMALAR VE MEKTUPLAR*

Editörlerin Notu: Rosa Luxemburg'un Kasım 1918'de cezaevinden çıkışı ile 15 Ocak 1919'da, Spartaküs Birliği'nin silahlı ayaklanmasının bastırılması üzerine karşı-devrimci *Freikorps* tarafından öldürülmesi arasında sadece iki ay bulunmaktadır. Bu iki ay, kendini 1918 Alman Devrimi ve sonrasının siyasal akıntısına bıraktığından Rosa'nın yaşamındaki en önemli ve yaratıcı zamanlardan biri olmuştur. Çoğu, artık hükümetin parçası olan reformcu Sosyal Demokratların sınırlarının ötesine devrimi geçirmeye çalışan İşçi ve Asker Konseyleri ülkenin dört bir yanını sarmıştır. Aşağıdaki beş yazı, bu dönemde toplumsal devrime ortam hazırlamak için Rosa Luxemburg'un gösterdiği çabaların çeşitliliğini göstermektedir. Birinci yazı olan "Başlangıç", Rosa'nın ceza-

---

* Bütün yazılar özgün Almanca metinler ile karşılaştırılarak Türkçeye çevrilmiştir. Özgün Almanca metinlerin başlıkları, sırasıyla, şöyledir: "Der Anfang", *Freier Sozialistischer Jugend*'in yayın organı *Die Junge Garde*'de 4 Aralık 1918'de yayımlanan "Die Sozialisierung der Gesellschaft" (ki Alman Bolşevizmi [Deutscher Bolschewismus, Jugend Internationale, 28 Dezember 1918], Toplumsallaşma [Vergesellschaftung, Volksblatt, 6 Januar 1919] gibi değişik adarla Almanya'da değişik süreli yayınlarda yayımlanmasının yanı sıra, Bolşevizm Nedir? [What is Bolshevism?] adıyla yayımlanmış İngilizce çevirileri de bulunmaktadır), "Was will der Spartaküsbund?", "Unser Programm und die politische Situation", "Die Ordnung herrscht in Berlin".

evinden çıkışından çok kısa süre sonra, 18 Kasım 1918'de *Kızıl Bayrak (Die Rote Fahne)*'ta yayımlanmıştır. Çeviriyi William D. Graf yapmıştır. İkincisi, "Toplumun Sosyalizasyonu", Luxemburg'un kapitalizm sonrası toplumun niteliği üzerine yaptığı en kapsamlı tartışmayı içermektedir. Özgün olarak Aralık 1918'de *Die Junge Garde*'da yer almıştır. Çeviriyi yapan Dave Hollis'tir. "Spartaküs Birliği Ne İstiyor?" ilk kez 14 Aralık 1918'de *Kızıl Bayrak*'ta yayımlanmıştır. Çeviren Martin Nicolaus'dur. "Programımız ve Siyasal Durum" başlıklı dördüncü yazı, Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht'ın başlıca önderleri oldukları Alman Komünist Partisi'nin 31 Aralık 1918'deki kuruluş konferansında yapılan konuşmadır. Konuşmadan alınan bölümleri Dick Howard çevirmiştir. Beşinci ve sonuncu yazı, "Berlin'de Düzen Egemen" Spartaküs Birliği'nin ayaklanması başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra, Rosa Luxemburg saklanmak zorunda kaldığında yazılmıştır. Elimizde bulunan metin onun kaleminden çıkmış son yazıdır. Ertesi gün, Liebknecht ve Luxemburg proto-faşist *Freikops*'un üyeleri tarafından öldürülmüşlerdir. "Berlin'de Düzen Egemen", 14 Ocak 1919'da *Kızıl Bayrak*'ta yayımlanmıştır. Çeviriyi Peggy Fallen Wright yapmıştır.

[Söz konusu metinlerden "Spartaküs Birliği Ne İstiyor?", *Spartakistler Ne İstiyor?* adıyla Belge Yayınları tarafından yayımlanmıştır (1979, çev: N. Sarıali; 2008, çev. Ragıp Zarakolu; 2012, çev. Ragıp Zarakolu).

"Programımız ve Siyasal Durum" ile "Berlin'de Düzen Egemen" de, Zafer Üskül'ün Fransızcadan, Rosa Luxemburg, Oevres II (écrits politiques 1917-1918), Petite Collection Maspero 41, Paris, 1971'den çevirdiği Rosa Luxemburg, *Siyasal Yazılar (1917-1918)*, Verso Yayınları, Ankara, Şubat 1989, s. 107-133 ve 134-140'da yer almıştır. Özellikle "Programımız ve Siyasal Durum"un İngilizce çevirisinin oldukça "serbest" bir biçimde yapıldığı görüldüğünden, anlam kaymalarını önlemek ya da vurgulamayı belirtmek için kimi yerlerde Almanca metnin esas alınması yoluna gidilmiştir –ç.n.]

* * *

14a. Başlangıç

Devrim başlamıştır. Yapılması gereken, kazanımlarla bayram yapmak, hırpalanan düşmanın üstesinden gelmek değil, başladığımız işin bitirilmesi için katı özeleştiri ve enerjinin demir

gibi bir araya getirilmesidir. Kazanımlarımız küçüktür, düşman da daha yenilgiye uğratılmış değildir.

Kazanımlarımız nelerdir? Monarşi yok edilmiş, en üst iktidar gücü İşçi ve Asker temsilcilerinin[1] eline geçmiştir. Ancak monarşi hiçbir zaman gerçek düşman olmamıştır; o sadece bir görüntü, emperyalizmin tabelasıydı. Dünya savaşını zincirlerinden kurtaran, yerkürenin dört bir yanını ateşe veren ve Almanya'yı uçurumun kenarına getiren Hohenzollern değildi. Her burjuva hükümeti gibi monarşi de egemen sınıfların icracısıydı. Emperyalist burjuvazi ve egemen kapitalist sınıf: soykırımdan sorumlu tutulması gereken suçlular bunlardır.

Kapitalizmin egemenliğinin ortadan kaldırılması, sosyalizmin toplumsal düzeninin gerçekleştirilmesi, bugünkü devrimin tarihsel konuları bunlardır, daha azı değil. Bu, şıpınişi tepeden çıkartılacak birkaç kararname ile tamamlanamayacak kadar devasa bir iştir; ancak kentlerde ve kırsal alanda işçi kitlelerinin bilinçli eylemleri ile üstesinden gelinebilir; ancak halk kitlelerinin en üst düzeydeki manevi olgunluğu ve bitmez tükenmez idealizmi ile zorluklar aşılabilir.

Gidilecek yolu devrimin amacı, izlenecek yöntemi de görev belirler. *Bütün gücü çalışan kitlelerin eline, işçi ve asker konseylerinin eline vermek, devrimin kazanımlarını gizli düşmanlarından korumak:* devrimci hükümetin alacağı her önlemde yol gösterecek olanlar bu ilkelerdir.

Hükümetin atacağı her adım, yapacağı her davranış, bir pusula gibi şu yönü göstermek zorundadır:

- Yerel işçi ve asker konseylerinin yeniden seçilmesi ve ihya edilmesi; ki böylece oluşturulmalarındaki ilk kargaşa ve

[1] Batı Cephesi'nin çökmesi, açık bir devrimin baş göstermesi ve işçi ve asker konseylerinin Almanya'ya yayılması üzerine Kayzer II. Wilhelm tacını bırakarak Kasım 1918 başlarında Hollanda'ya kaçmıştır.

aceleciliğin yerini devrimin hedeflerini, görevlerini ve yöntemlerini bilinçli olarak anlayan bir süreç olacaktır;

- kitlelerin bu temsilcilerinin düzenli, belirlenmiş toplantılar yapmaları ve gerçek iktidar gücünün küçük yürütme konseyinden, tabanı daha geniş olan işçi ve asker konseylerine aktarılması;
- Almanya'nın tamamında proletaryanın bir sınıf, derli toplu bir siyasal güç oluşturması ve devrimin siperi ve itici gücü haline getirilmesi için hemen ulusal işçi ve asker konseylerinin toplantıya çağrılması;
- "çiftçiler"in değil, şimdiye kadar devrimin dışında olan tarım proletaryasının ve küçük toprak sahiplerinin hemen bir sınıf olarak örgütlenmesi;
- devrimin sürekli korunmasını sağlamak üzere proleter kızıl muhafızlar oluşturulması ve proletaryanın tamamını tetikte olmaya hazırlamak için işçi milislerinin eğitilmesi;
- mutlakıyetçi militarist polis devletinin eski yönetim ve yargı organlarının, ordunun yok edilmesi;
- karşı-devrimin en tehlikeli bağlaşığı açlık olduğundan, halkın gıda gereksinmesini güvence altına almaya yönelik geçici bir başlangıç önlemi olarak hanedan mülklerinin ve varlıklarının, büyük toprakların hemen kamulaştırılması;
- devrimin sosyalist ve enternasyonal niteliğini açıkça ve belirgin biçimde vurgulamak üzere Dünya İşçi Kongresi'ni Almanya'da hemen toplantıya çağırmak; çünkü Alman devriminin gelecekte sığınacağı yer sadece Enternasyonal, proletaryanın dünya devrimi olacaktır.

Burada sadece atılması gereken en zorunlu ilk adımları saydık. Şimdiki devrimci hükümet ne yapmaktadır?

Devletin yönetimini, tepeden aşağıya, dün Hohenzollern mutlakıyetçiliğini koruyan, yarın da karşı devrimcilerin maşası olacaklara bırakmıştır;

Kurucu bir Ulusal Meclis toplamakta, böylece işçi ve köylü temsilcilerin karşısına burjuva ağırlık yaratmakta, bunu yaparak devrimi bir burjuva devriminin kuyruğuna takmakta ve devrimin sosyalist hedeflerini yok etmektedir;

Kapitalist sınıfın süren iktidarını yıkmak için hiçbir şey yapmamaktadır;

Burjuvaziyi yatıştırmak, özel mülkiyetin kutsallığını bir yerlere sığdıramamak, sermayenin dokunulmazlığını korumak için her şeyi yapmaktadır;

Kitlelere seslenmeden, halkı yüksek sesle uyarmadan, altını oymakta olan karşı devrimin etkinliklerine göz yummaktadır.

Kanun! Düzen! Düzen! Kanun! Dört bir yandan, hükümetin yaptığı her açıklamadan yükselen ses budur; bu, burjuvaziden yükselen sesin yankılanmasıdır. "Anarşi" ve "darbecilik" gulyabanisine karşı cırtlak bir bağırtı –burjuvazinin yanmaz kasaları, malı mülkü ve kârları ile ilgili o çok bildik cehennem müziği– günün sesi en yüksek çıkan notasıdır. İşçi ve askerlerin devrimci hükümeti, sosyalizme karşı bir saldırıya yol açacak bu genel gidişi sessizce hoş görmekte, hatta sözleri ve eylemleriyle buna katılmaktadır da...

Devrimin birinci haftasının sonucu şudur: Hohenzollern devletinde pek bir şey değişmemiştir; işçi ve askerlerin hükümeti, iflas eden emperyalist hükümetin temsilcisi gibi davranmaktadır. Yaptığı ve yapmadığı her şeyi emekçi kitlelerden duyulan korku yönlendirmektedir. Devrim daha canlılık ve ivme kazanmadan, yaşamsal tek gücü, sosyalist ve proleter niteliği yok edilmiştir.

Her şey yolundadır. Uygar dünyanın gerici devleti yirmi dört saat içinde halkın devrimci devleti olmayacaktır. Daha dün, gericiliğin koruyucusu olarak Finlandiya'da, Rusya'da, Ukrayna'da, Baltık'da devrimci proletaryayı öldüren askerler ve bunun olup bitmesini sessizce izleyen işçiler, yirmi dört saat

içinde ne sosyalizmin destekçileri olmuşlardır ne de hedeflerinin farkındadırlar.

Alman devriminin sergilediği tablo Almanya'nın iç olgunluğuna tekabül etmektedir. Alman devriminin hükümeti bu aşamada Scheidemann ile Ebert'ın ellerindedir.[2] Scheidemann ve Ebert ile birlikte sosyalizmi gerçekleştirebileceklerine inanan, onlarla "katıksız bir sosyalist hükümet kurulabileceğine "Die Freiheit"ta* (özgürlük) yemin billâh eden Bağımsızlar[3], bu geçici başlangıç aşamasında firmanın uygun ortakları olduklarını göstermişlerdir. Ancak devrimler hareketsiz durmazlar. Yaşamsal yasaları hızla ilerlemek, kendini geliştirmektir. Bu ilk aşama, içsel çelişkilerle ileriye yönelmiştir. Durum, bir başlangıç olarak

---

[2] Friedrich Ebert (1871-1925), 1913'de Bebel'in ölümünden sonra SPD'nin başkanı olmuştur. Savaş sırasında SPD'deki çoğunluğun içindeydi ve bütün gücüyle toplumsal devrime karşı çıkmıştı. Kayzer'in tahttan inmesinin ardından 9 Kasım 1918'de geçici bir hükümet kurulmasına yardımcı olmuştur. Ocak 1919'daki Spartakist ayaklanmayı parçalayan ve Luxemburg'un ölümünde parmağı olan hükümette önde gelen biriydi. 1919-1925'de Weimar Cumhuriyeti'nin Başkanı olmuştur. Philipp Scheidemann (1865-1939), Kasım 1918'de kurulan geçici hükümette yer alan, SPD'nin sağ kanadından biriydi. Spartakist ayaklanmanın parçalanmasında Ebert ile yakın işbirliği yapmıştır. 1919'da, Versay Anlaşması'na karşı olduğundan hükümetten istifa etmiştir.

[3] "Bağımsızlar"la kastedilen, Mart 1917'de, SPD önderliğinin eleştiri bile yapmadan Birinci Dünya Savaşı'na destek vermesine karşı çıkan, içlerinde Kautsky ile Bernstein'ın da bulunduğu, uzun süre SPD'nin önderliğini yapanların Mart 1917'de, Gotha'da kurdukları Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi [*Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands* ya da kısaca USPD (ç.n.).]'dir. Merkezde konumlanan USPD, Kasım 1918'de kurulan Ebert-Scheidemann Hükümeti'nde yer almuşsa da 29 Aralık 1918'de ayrılmıştır. Parti 1922'de, (Kautsky ve Bernstein gibi) bazı önderlerinin SPD'ye geri dönmeleriyle parçalanmıştır; ancak üyelerinin çoğu Alman Komünist Partisi'ne katılmışlardır.

**Die Freiheit* (Özgürlük), 1918-1922 arasında Berlin'de yayınlanan ve USPD'nin organı olan günlük bir gazetedir (ç.n.).

anlaşılabilirdir; ama uzun süre katlanılabilir değildir. Karşı-devrimin her cephede üstünlük kazanmaması için kitlelerin tetikte olması gerekir.

Bir başlangıç yapılmıştır. Gerisi, devrim sürecini durduracak, dünya tarihinin tekerleğine taş koyacak cücelerin işi değildir. Bugün dünya tarihinin gündeminde olan, sosyalizm nihai hedefinin gerçekleştirilmesidir. Alman devrimi, bu parlak yıldıza giden trene binmiştir. Adım adım, fırtına ve gerilime, savaşa ve acıya, sefalete ve zafere göğüs gererek hedefe ulaşacaktır.

Ulaşmak zorundadır!

14b. Toplumun Sosyalizasyonu

Başlamış olan proletarya devriminin sosyalizmi gerçekleştirmekten başka bir amacı ve sonucu olamaz. İşçi sınıfı, her şeyden önce devletteki tüm siyasal gücü eline geçirmek için uğraşmalıdır. Ancak siyasal güç biz sosyalistler için sadece bir araçtır. Bu gücü kullanmamız gereken amaç, ekonomik ilişkilerin tamamının kökten değişimidir.

Bugün tüm zenginlikler, en büyük ve en iyi topraklar, madenler, işyerleri ve fabrikalar birkaç Junker'in[4] ve kapitalistin elinde bulunmaktadır. Büyük işçi kitleleri çok çalışmakta, karşılığında bu Junkerlerden ve kapitalistlerden, ancak yaşayabilecekleri kadar bir ücret almaktadır. Bugünkü ekonominin amacı az sayıda aylağın zenginleşmesidir.

Bu gidiş durdurulmalıdır. Bütün toplumsal zenginlikler, altında ve üstünde bulunan tüm doğal kaynaklarıyla toprak, tüm fabrikalar ve işyerleri sömürücülerin ellerinden alınmalı, insanlığın ortak mülkiyetine geçirilmelidir. Gerçek bir işçi hükümeti-

---

[4] Junker aristokrasisi, on üçüncü yüzyılda Almanya'nın doğu kesimine yerleşen Töton Şövalyelerin ahfadı olduklarını iddia ederler. Topraklarını feodal denetim altında tutan büyük toprak sahipleriydiler. Ayrıca bir hayli milliyetçiydiler.

nin ilk görevi, bir dizi kararnameyle en önemli üretim araçlarının ulusal mülkiyette olduğunu duyurmak ve onları toplumun denetimine vermektir. Ancak asıl ve daha zor görev bundan sonra başlamaktadır: Ekonominin yeni temeller üzerinde tamamen yeniden yapılandırılması.

Bugün her işletmede üretim tek tek kapitalistlerin kendi girişimlerine göre yönetilmektedir. Neyin nasıl üretileceğini, üretilen malların nerede, ne zaman, nasıl satılacağını sanayici belirlemektedir. İşçiler bunlarla uğraşmamaktadır; onlar sadece işlerini yapmaları gereken canlı makinelerdir.

Sosyalist bir ekonomide her şey çok farklı olmak zorundadır! Özel işveren ortadan kalkacaktır. O zaman üretimin amacı bir kişinin zenginleşmesi değil, halkın çoğunluğunun her türlü gereksinmesini karşılayacak araçların sağlanması olacaktır. Buna uygun olarak fabrikalar, işyerleri, tarımsal işletmeler yeni bir bakış açısıyla yeniden biçimlendirilmelidir.

İlk olarak, üretimin amacı herkese insanlık onuruna uygun bir yaşam, bol yiyecek, giyecek ve diğer kültürel geçim araçlarını sağlamak ise, o zaman emek verimliliğinin bugünkünken çok daha yüksek olması gerekir. Toprak daha çok ürün vermeli, fabrikalarda en ileri teknoloji kullanılmalı, sadece en verimli kömür ve maden ocakları işletilmeli vb.

Bundan ötürü öncelikle sanayi ve tarımdaki büyük işletmeler toplumsallaştırılacaktır. Küçük tarım üreticisi ve zanaatkârın zar zor geçimini sağladığı küçük toprak parçasına ve atölyeye ne gereksinmemiz var ne de bunları onların elinden almak istiyoruz. Onlar zamanla gönüllü olarak bize katılacaklar, sosyalizmin özel mülkiyet karşısındaki yararlarını öğreneceklerdir.

İkincisi: Toplumdaki herkesin zenginliklerden yararlanabilmesi için herkesin çalışması gerekmektedir. Ancak kol ve kafa emeği ile topluma yararlı işler gerçekleştiren kişiler, kendi gereksinmelerini karşılayacak araçları toplumdan almaya hak

kazanabilirler. Birçok zengin sömürücünün sürdürmekte olduğu tembel yaşam sona erecektir. Küçük çocuklar, yaşlılar ve hasta olanlar dışında, çalışabilecek herkesin çalışması zorunluluğu sosyalist ekonomide çok doğaldır. Çalışamayacak durumda olan insanların bakımını toplumun geri kalan büyük çoğunluğu –bugünkü gibi birkaç kuruş sadakayla değil, elverişli koşullarda– hemen sağlamak, çocukların toplumsallaşmış bakımını, yaşlıların özenli bakımını, hastalar için kamusal sağlık olanaklarını vb. üstlenmek zorundadır.

Üçüncüsü: Aynı bakış açısıyla, yani toplumun genel refahı için, hem üretim araçlarının hem de işgücünün yönetiminde duyarlı ve tutumlu olunmalıdır. Bugün her yerde karşımıza çıkan savurganlık sona erdirilmelidir. Sosyalist toplumun ölüm silahlarına gereksinmesi olmadığından savaş ve cephane sanayileri ortadan kaldırılmalı, buralarda kullanılan değerli malzeme ve insangücü yararlı ürünlerin üretiminde istihdam edilmelidir. Aylak zenginler için her türlü gösterişli malı üreten lüks tüketim malları sanayileri de kişisel hizmetkârlarla birlikte ortadan kalkmalıdır. Buralardaki insan emeği için çok daha değerli ve yararlı işler bulunacaktır.

Herkesin herkes için, kamunun refahı ve çıkarı için çalıştığı bir işçi toplumunu böylece kurabilirsek, o zaman çalışmanın kendisinin de çok başka bir biçimde örgütlenmesi gerekir. Bugün sanayide, tarımda ya da büroda çalışmak, proleterler için çoğunlukla bir eziyet ve yüktür. İnsanlar, gitmek zorunda olduklarından işe gidiyorlar, yoksa geçim imkânlarından mahrum kalırlar. Herkesin birlikte kendi refahları için çalıştığı bir sosyalist toplumda, işgücünün sağlığı ve çalışma isteği en çok önemsenecek şeydir. Herkesin üzerine düşeni yaparken iyi zaman geçirebilmesi için, normal çalışma yeteneğini aksatmayan kısa çalışma saatleri, sağlıklı çalışma mekânları, işi iyileştirecek her türlü yöntem ve iş çeşitliliği yaşama geçirilmelidir.

Ancak bütün bu reformlar uygun bir insan kaynağına gereksinim duyar. Bugün kapitalist, onun ustabaşı ya da gözetmeni, elinde kırbacı ile işçilerin başında durmaktadır. Açlık, proleterleri Junker ya da büyük çiftçi için çalışmak üzere fabrikaya ya da büroya yöneltiyor. İşverenler, zamanın boşa harcanmamasına, malzemenin har vurulup harman savrulmamasına, iyi ve verimli çalışılmasına dikkat ediyorlar.

Sosyalist toplumda eli kırbaçlı sanayiciler olmaz. İşçiler, kendi refah ve yararları için çalışan özgür ve eşit insanlardır. Yani kendi başlarına, kendi istekleriyle çalışırlar, kamu varlıklarını boşa harcamazlar, en güvenilir ve dikkatli işçiyi çıkarırlar. Her sosyalist girişim, kuşkusuz, ne yaptıklarını tam olarak bilen, işlerin yolunda gitmesini, en iyi işbölümünü ve en yüksek etkinliği sağlayacak talimatları verebilen teknik yöneticilere gereksinme duyar. Artık sorun, talimatlara gönüllü olarak ve eksiksiz uymak, disiplini ve düzeni sağlamak, zorluklara ve karışıklıklara yol açmamaktır.

Kısacası, sosyalist ekonomide işçi, açlığın kırbacı olmadan, kapitalist ve köle yöneticisi başında durmadan da çok ve düzenli çalışabileceğini, disiplini koruyabileceğini, elinden gelenin en iyisini yapabileceğini göstermek zorundadır. Bu da iç disiplin, manevi olgunluk, yüksek ahlâk, ağırbaşlılık ve sorumluluk duygusu, proleterin tam anlamıyla içsel yeniden doğuşunu gerektirir.

Tembel, aklı havada, bencil, düşüncesiz, kaygısız insanlarla sosyalizmi gerçekleştiremezsiniz. Sosyalist toplumun, kendi bulunduğu yerden, genel refah için tutku ve heves duyan, yoldaşı insanlar için özveri ve duygudaşlıkla, zor olanı gerçekleştirmeye kalkışacak cesaret ve kararlılıkla dolu insanlara gereksinmesi vardır.

Bununla birlikte, böyle bir insan türünün gelişmesi için onlarca yıl ya da bir yüzyıl beklememize gerek yok. Proleter kitle-

ler, gerekli idealizmi tam da şimdi, mücadelenin ve devrimin içinde öğreniyorlar; kısa sürede manevi olgunluğa da erişecekler. Aynı zamanda, devrimi gerçek anlamda zafere ulaştırabilmemiz için cesaret ve dayanıklılığa, içsel berraklık ve özveriye gereksinmemiz var. Bugünkü devrim için becerikli savaşçıları üye yaparken, aynı zamanda yeni bir düzenin temeli olarak gerek duyduğu geleceğin sosyalist işçilerini de yaratmış oluyoruz. Özellikle işçi sınıfı gençliği bu görevler için yeterince niteliklidir. Gelecek kuşak olarak daha şimdiden sosyalist ekonominin gerçek temellerini oluşturmuşlardır. Artık yapması gereken, insanlığın geleceğinin taşıyıcısı olmaya ilişkin o büyük görevi üstlenecek güçte olduğunu göstermektir. Koskoca bir eski dünya hâlâ devrilmeyi, tamamen yeni bir dünya da inşa edilmeyi bekliyor. Genç dostlarım, biz bunu yapacağız, değil mi? Yapacağız! Tıpkı şarkıdaki gibi:

Kuşlar kadar özgür olmak için,
Bizim büyüttüğümüz her şey dışında,
elbette ki hiçbir eksiğimiz yok, karıcığım, çocuğum:
Sadece zaman!

14c. Spartaküs Birliği Ne İstiyor?

I

9 Kasım'da, işçiler ve askerler Almanya'da eski rejimi yıktılar. Prusya kılıçlarının dünya egemenliği çılgınlığı Fransa'daki savaş meydanlarında kan kaybından öldü. Dünyayı ateşe veren ve Almanya'yı bir kan denizine sürükleyen suçlular çetesi yolun sonuna geldi. Dört yıldır ihanete uğrayan, her türlü pisliğe bulaşmaya hazır Moloch'un* hizmetinde kültürü, dürüstlüğü

* İncil'deki gaddar tanrı (ç.n.).

ve insanlığı unutan uçurumla yüz yüze gelen halk, o gaflet uykusundan uyandı.

9 Kasım'da, Alman proletaryası utanç veren boyunduruğu çıkarıp atmak üzere ayaklandı. Hohenzollern alaşağı edildi; işçi ve asker konseyleri seçildi.

Ancak Hohenzollern, emperyalist burjuvazinin ve Junker'lerin emir kullarından başka bir şey değildi. Almanya'daki, Fransa'daki, Rusya'daki, İngiltere'deki, Avrupa ve Amerika'daki Dünya Savaşı'ndan sorumlu olan gerçek suçlu, burjuvazinin sınıf egemenliğiydi. Kitlesel cinayeti kışkırtanlar bütün ülkelerin kapitalistleridir. Uluslararası sermaye, milyonlarca insan kurbanın kanlı ağzına atıldığı açgözlü Baal'dır.**

Dünya Savaşı toplumu karar verme durumunda bıraktı: Ya kapitalizm ile yeni savaşlar çıkacak, ve kargaşa ve anarşi içinde dünyanın sonu gelecek ya da kapitalist sömürü ortadan kaldırılacaktı.

Dünya Savaşı'nın sonucunda, burjuvazinin sınıf egemenliği var olma hakkını yitirdi. Artık toplumu, emperyalist sefahatin ardında bıraktığı o korkunç ekonomik çöküntüden çıkarabilme yeteneği yok.

Üretim araçları inanılmaz boyutlarda yok edildi. Milyonlarca işgücü, işçi sınıfının en değerli ve güçlü çocukları kıyıma uğradı. Kurtulmayı başaranlar evlerine döndüklerinde kendilerini işsizlik bekliyor. Kıtlık ve hastalık halkın gücünü derinden derine aşındırmakla tehdit ediyor. Savaşın yol açtığı devasa borçlardan ötürü devletin mali iflası kaçınılmaz.

Bu kanlı keşmekeşte, bu giderek büyüyen uçurumda sosyalizmden başka hiçbir şey yardımcı olamaz; ne kaçış ne de kurtuluş var. Yalnızca dünya proletaryasının devrimi bu kargaşayı

** "Efendi" anlamında kullanıldığı gibi, birçok tanrı için de kullanılmaktadır (ç.n.).

yok edip düzen getirebilir, herkese iş ve ekmek sağlayabilir, halkların karşılıklı birbirlerini boğazlamasını sona erdirebilir, canı alınan insanlığa barışı, özgürlüğü, gerçek kültürü geri verebilir. Kahrolsun ücret düzeni! Günün sloganı budur! Ücretli emek ve sınıf egemenliğinin yerini kolektif emek almalıdır. Üretim araçları tek bir sınıfın tekelinde olmaktan çıkarılmalı, herkesin ortak mülkiyeti olmalıdır. Sömürücülere ve sömürüye son! Üretimin planlanması, ürünlerin paylaşımının herkesin yararı gözetilerek yapılması. Sadece bugünkü üretim biçiminin, sömürü ve soygunun değil, aynı biçimde yalana dayanan bugünkü ticaretin de yok edilmesi gerekiyor.

İşverenlerin ve onların ücretli kölelerinin yerine özgürce çalışan yoldaşlar! Çalışmak herkesin görevi olduğundan kimseye işkence olarak gözükmeyecek! Toplumsal görevini yapan herkese insancıl ve onurlu bir yaşam! Açlık emeğin belası değil, aylakların cezası olacak!

Ancak böyle bir toplumda ulusal nefret ve uşaklığın kökleri sökülür. Ancak böyle bir toplum gerçek olduğunda yeryüzü cinayetlerle kirlenmez. "Bu sonuncu savaştı" sözünü ancak o zaman söyleyebiliriz.

Şu an insanlığın tek kurtuluşu sosyalizmdir. *Komünist Manifesto*'nun şu sözleri, kapitalist toplumun yıkılan surlarının üzerinde ateşli bir *meneteke*[5] gibi ışır: Ya sosyalizm ya barbarlık[6].

II

Sosyalist bir toplum oluşturmak, dünya tarihinde bir sınıfın ve bir devrimin üstlenmek durumunda kaldığı en büyük görevdir. Bu görev, devletin bütünüyle dönüştürülmesini, toplumun

---

[5] *Mene-tekel*, eli kulağında olan yazgının İbranice bir işaretidir.

[6] Marx'ın yazdıkları tam olarak şöyledir: "Ya toplumun tümüyle devrimci devrimci bir dönüşüme uğramasıyla ya da çatışan sınıfların ortak yıkımıyla...". Bkz. Yordam: s. 22.

ekonomik ve toplumsal temellerinin tamamıyla yerle bir edilmesini gerektirir.

Bu dönüşüm ve yıkım bir büronun, komitenin ya da parlamentonun kararıyla yapılamaz; sadece ve sadece halk kitlelerin kendileri tarafından başlatılabilir ve uygulanabilir.

Önceki devrimlerin hepsinde, halkın küçük bir azınlığı devrimci mücadeleyi yönetmiş, amacını ve yönünü göstermiş, kitleleri sadece çıkarlarını, azınlığın çıkarlarını zafere götürecek bir araç olarak kullanmıştır. Sosyalist devrim, büyük çoğunluğun çıkarlarına olan ve ancak emekçi halkın büyük çoğunluğunun zafere götürebileceği ilk devrimdir.

Proletarya, devrimin amaçlarına ve yönüne sahip çıkmaktan ötesini yapmak zorundadır. Kişisel olarak, yapacağı etkinliklerle sosyalizmi adım adım yaşama geçirmelidir.

Sosyalist toplumun özünü, çalışan büyük kitlenin baskın bir kitle olmayı bırakması, siyasal ve ekonomik yaşamın tamamını kendisi için yaratması ve bu yaşama bilinçli, özgür, özerk bir yön vermesi oluşturur.

Proleter kitle, bu nedenle, devletin en tepesinden en küçük beldeye kadar burjuva sınıfının egemenliğinden devraldığı bütün organların –meclisler, parlamentolar ve kent meclisleri– yerine kendi sınıfının organlarını, işçi ve asker konseylerini yerleştirmek zorundadır. Bütün mevkileri ele geçirmeli, bütün işlevleri gözetim altına almalı, bütün resmi gereksinmeleri kendi sınıf çıkarlarının ve sosyalizmin terazisiyle tartmalıdır. Ancak halk kitleleri ile organları, işçi ve asker konseyleri arasında sürekli, yaşamsal ve karşılıklı bağ kurulmasıyla halkın etkinlikleri devleti sosyalist bir ruha kavuşturabilir.

Aynı minvalde, ekonomik dönüşüm de, süreç proleter kitle tarafından yönetiliyorsa gerçekleştirilebilir. Aksi halde en yüksek devrimci makamın çıkaracağı toplumsallaşmaya ilişkin kararlar içi boş kalıplar olarak kalırlar. Ancak işçi sınıfı, kendi

etkinlikleriyle bu sözleri ete kemiğe büründürebilir. İşçiler üretimi ve sonunda gerçek iktidarı, sermaye ile göğüs göğüse, her işyerinde, kitlenin doğrudan baskısı, grevler ve sürekli temsil organlarını yaratarak kendi ellerine alabilmelidirler.

Proleter kitlelerin, sermayenin üretim sürecine koyduğu ölü makinelerden kendilerini nasıl bu sürecin özgür ve bağımsız yöneticilerine dönüştüreceklerini öğrenmeleri gerekmektedir. Toplumsal zenginliklerin tamamının tek başına sahibi olan bütünün etkin üyelerine yakışan sorumluluk duygusunu edinmelidirler. İşverenin kırbacı olmadan çalışmayı, kapitalistin yöneticisi olmadan en yüksek verimliliği elde etmeyi, boyunduruk olmadan disiplini, yetke olmadan düzeni geliştirmelidirler. Nasıl aptallık, bencillik ve yozlaşma kapitalist toplumun ahlaki temelleri ise, bütünün çıkarı doğrultusunda yüksek bir idealizm, en katı öz-disiplin, kitlelerin gerçek kamusal ruhu da sosyalist bir toplumun ahlaki temelleridir.

Bütün bu sosyalist yurttaşlık erdemleri, sosyalist işletmeleri yönetmek için gerekli bilgi ve becerilerle birlikte işçi kitleleri ancak kendi etkinlikleri, kendi deneyimleriyle elde edebilirler.

Toplumun sosyalizasyonu ancak çalışan kitlelerin her cephede, emek ile sermayenin, halk ile burjuvazinin sınıf egemenliğinin birbirlerinin göz bebeklerini görebilecekleri her yerde verecekleri kararlı, yorulmak bilmez mücadelesi ile sağlanabilir. İşçi sınıfının kurtuluşu, işçi sınıfının eseri olmalıdır.

III

Burjuva devrimlerinde, kan gölü, şiddet, siyasal cinayetler, yükselen sınıfların ellerindeki kaçınılmaz silahlardır.

Proleter devrimin, amaçlarına ulaşması için şiddete gereksinmesi yoktur; öldürmekten nefret eder ve aşağılar. Bu silahlara gereksinmesi yoktur; çünkü kişilerle değil, kurumlarla savaşır; arenaya, düş kırıklıklarının öcünü almak gibi yanıl-

samalarla çıkmaz. Bir azınlığın dünyaya kendi ideallerine göre zorla biçim verme girişimi değil, tarihsel bir görevi yerine getirmeye ve tarihsel bir zorunluluğu gerçekliğe dönüştürmeye yazgılı milyonlardan oluşan büyük bir kitlenin eylemidir.

Ancak proleter devrim, aynı zamanda, bütün köleliğin ve baskının da ölüm çanıdır. Bütün kapitalistlerin, Junkerlerin, küçük burjuvaların, subayların, sömürü ve sınıf egemenliğinin asalaklarının proleter devrime karşı ölüm kalım savaşına girmelerinin nedeni budur.

Kapitalistlerin iyi niyetle bir parlamentonun ya da meclisin sosyalist kararına uyacaklarına, kolayca mülklerinden, kârlarından, sömürü haklarından vazgeçeceklerine inanmak düpedüz saçmalıktır. Bütün egemen sınıflar, ayrıcalıklarını korumak için bitmez tükenmez bir enerji ile sonuna kadar çarpışırlar. Romalı soylular, Ortaçağın feodal derebeyleri, İngiliz kavalyerler, Amerikalı köle tüccarları, Eflak boyarları[7], Lyon'un ipek imalatçıları... bunların hepsi, ayrıcalıklarını ve iktidarlarını savunmak için kan göllerine batmış, cesetler üzerinde yürümüş, cinayete, kundakçılığa, iç savaş çıkarmaya ve ihanete başvurmaktan kaçınmamışlardır.

Sömürücülerin son temsilcileri olan emperyalist kapitalist sınıf, vahşette, açık sinizmde ve ihanette kendinden öncekileri fersah fersah geride bırakmıştır. Kutsal saydıklarını, kârlarını, sömürme ayrıcalıklarını dişiyle tırnağıyla, sömürge siyasetinin tarihinin ve son Dünya Savaşı'nın bütün dünyaya gösterdiği gibi, soğukkanlı şeytansı yöntemlerle savunmuştur. Proletaryaya karşı cenneti de, cehennemi de harekete geçirecektir. Köylüleri kentlere karşı, işçi sınıfının geri tabakalarını sosyalist öncülere karşı kışkırtacak; acımasız subaylarını kullanacak; binlerce edilgen direnme yöntemine başvurarak her sosyalist önlemi

[7] Bugün Romanya olan bölgedeki toprak sahipleriydiler.

geçersiz kılmaya çalışacak; devrimin boynuna yirmi Vendée[8] dolayacak; kendini kurtarmaları için yabancı düşmanlara, Clemenceau'nun, Lloyd George'un, Wilson'un[9] ölümcül silahlarına çağrı çıkartacaktır; kendi isteğiyle ücretli köleliğe son vermektense ülkeyi yangın yerine çevirecektir.

Bütün bu direnme, demir bir yumruk ve dinmek bilmez bir enerji ile adım adım kırılacaktır. Karşı-devrimci burjuvazinin şiddeti proletaryanın devrimci şiddeti ile karşılanacaktır. Burjuvazinin saldırılarına, üstü kapalı sözlerine ve söylentilerine karşı amaçların açıklığından geri adım atılmamalı, uyanıklık elden bırakılmamalı ve proleter kitle eyleme hep hazır olmalıdır. Karşı-devrim tehdidine karşı halk silahlanmalı, egemen sınıflar da silahsızlandırılmalıdır. Burjuvazinin parlamentoda yapacağı engellemelere karşı işçiler ve askerler etkin biçimde örgütlenmelidirler. Burjuva toplumunun her yerde olmasına ve binlerce güç aracına karşılık işçi sınıfının birleştirilmiş, birlik içinde ve iyice gelişmiş gücü. Ancak bütün Alman proletaryasının yekvücut cephesi, Almanya'nın güneyi ile kuzeyi, kentleri ve kırları, işçiler ve askerler, Alman Devrimi'nin Enternasyonal ile canlı manevi özdeşleşmesi, Alman Devrimi'nin proletaryanın dünya devrimine sıçratılması, geleceğin kurulabileceği yapıyı, onun granitten temelini oluşturabilir.

Sosyalizm için savaş, dünya tarihinin gördüğü en devasa iç savaştır ve proletarya devrimi bu iç savaş için gerekli araçları

---

[8] Lyon yakınındaki Vendée bölgesi, 1793-1794 arasında karşı devrimci ayaklanmanın ve Jakoben şiddetin merkeziydi.

[9] Georges Clemenceau (1841-1929), gençliğinde sosyalist iken sonra sağa kaymış, 1906-1909 ve 1917-1919'da Fransa'da Başbakan olmuştur; Versay Anlaşması'nı ortaya çıkaran konferansın düzenleyicilerindendir. İngiliz liberal siyasetçisi David Lloyd George (1863-1945), Birinci Dünya Savaşı sırasında Savaş Bakanı, 1918-1921'de de Başbakan olmuştur. Woodrow Wilson (1856-1924), 1912-1920'de ABD Başkanı idi.

sağlamalı, mücadele etmek ve kazanmak için onları nasıl kullanacağını öğrenmelidir.

Bütün çalışan insanların devrim doğrultusunda her türlü siyasal güçle böylesine silahlanması, yani proletarya diktatörlüğü, bu nedenle de gerçek demokrasidir. Ölüm kalım meselelerinde parlamentoda yapılan tartışmalara katılmak üzere ücretli kölenin kapitalistin, kırsal proletaryanın Junker'in yanı başında, düzmece bir eşitlikle oturması değil, milyonlardan oluşan proleter kitlenin devletin bütün gücünü nasırlı elleriyle kavrayarak, elinde çekiciyle Tanrı Thor* gibi egemen sınıfların başını ezmek için kullanması: demokrasi yalnızca budur, halkın kandırılması değil.

Proletaryanın bu görevleri yerine getirebilmesi için Spartaküs Birliği'nin istekleri şunlardır:

I Devrimi korumak için alınacak ivedi önlemler:

1. Bütün polis gücünün, subayların ve proletaryadan olmayan askerlerin silahsızlandırılması; egemen sınıfların üyelerinin hepsinin silahsızlandırılması.

2. Bütün silahlara ve cephaneye, silah yapım fabrikalarına işçi ve asker konseylerinin el koyması.

3. Bütün yetişkin erkek proleterlerin işçi milisleri olarak silahlandırılması. Devrimi, karşı-devrimci saldırılara ve yıkıcı etkinliklere karşı sürekli koruma altına almak üzere milislerin etkin kesiminin proletaryanın Kızıl Muhafızları olarak örgütlenmesi.

---

* İskandinav mitolojisinde, elinde çekiciyle fırtınayı gücü simgeleyen, insanlığın koruyucusu tanrı (ç.n.).

4. Subayların ve astsubayların komuta yetkilerinin ellerinden alınması. Askeri kadavra disiplininin* yerine askerlerin gönüllü disiplinlerinin yerleştirilmesi. Bütün subayların, her an görevden alınma hakkı saklı kalmak üzere birlikleri tarafından seçilmeleri. Askeri yargı düzeninin kaldırılması.

5. Subaylar ile ayrıcalık yanlılarının bütün işçi konseylerinden dışlanmaları

6. Eski rejimin bütün siyasal organlarının ve yetkililerinin yerine işçi ve asker konseylerinin temsilcilerinin yerleştirilmesi

7. Savaşın başlamasından ve uzamasından sorumlu olan başlıca suçluların, Hohenzollern'ler,[10] Ludendorff, Hindenburg, Tirpitz[11] ve işbirlikçilerini, bütün karşı devrim kışkırtıcılarını yargılamak üzere devrim mahkemelerinin kurulması.

8. Halkın yiyecek gereksinmesini güvence altına almak için bütün gıda maddelerine hemen el konulması.

II Siyasal ve toplumsal alanda:

1. Bütün prensliklerin kaldırılması; birleşik bir Alman Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulması.

---

* "Kadavra disiplini" ile kastedilen bir "kadavra" gibi, hiçbir tepki göstermeden söylenenlere boyun eğilmesidir (ç.n.).

[10] Hohenzollern, 1871'de Almanya'nın tamamını ele geçiren Prusya monarşisinin hükümran ailesiydi.

[11] General Paul von Hindenburg (1847-1934), 1870-1871'de Fransa-Prusya savaşında çarpışmış, Birinci Dünya Savaşı'nda da Doğu cephesindeki Alman kuvvetlerinin başında Feldmareşal olarak yer almıştı. 1925'de, Weimar Cumhuriyeti'nde, Ebert'in yerine Cumhurbaşkanı oldu, 1933'de de, Hitler'i Almanya Şansölyesi olarak atadı. General Eric Ludendorff (1865-1937), Birinci Dünya Savaşı sırasında Hindenburg'un Genelkurmay Başkanı'ydı. Savaş sonrasında Nasyonal Sosyalistler ile yakınlaştı, 1920'de Kapp darbesine, 1923'de de Hitler'in Münih'teki "birahane darbesi"ne katıldı. Alfred von Tirpitz (1849-1930), Birinci Dünya Savaşı'nda Alman donanmasının başındaki amiraldi. Sınırsız denizaltı savaşının savunucusuydu.

2. Bütün parlamento ve belediye meclislerinin dağıtılması, onların işlevlerini işçi ve asker konseylerinin ve onların komite ve organlarının üstlenmesi.

3. Almanya'nın her yerinde, kentte ve kırsal alanda, işyerlerinde çalışan her iki cinsiyetten de bütün yetişkinlerin işçi konseylerini, askerlerin de (subayları ve ayrıcalıklıları dışlayarak) asker konseylerini seçmeleri. İşçi ve askerlerin temsilcilerini her an görevden alma hakkı.

4. Ülkenin her yerinde işçi ve asker konseylerinin, yasama ve yürütme erkinin en yüksek organı olarak yürütme konseyini seçecek olan işçi ve askerler merkez konseyine katılacak temsilcileri seçmeleri.

5. Merkez konseyinin, her seferinde yeniden seçilecek temsilcilerle, yürütme konseyinin etkinliklerini sürekli denetleyebilmek ve ülkedeki işçi ve asker konseyleri ile en yüksek hükümet organı arasında etkin bir özdeşleşme sağlamak üzere geçici olarak en az üç ayda bir toplanması. Seçilen temsilciler kendilerini seçenlerin çıkarları doğrultusunda çalışmazlarsa hemen yerel işçi ve asker konseyleri tarafından görevden alınma ve yerlerine yenilerini seçme hakkı. Yürütme konseyinin gerek halk komiserlerini, gerek merkezi ulusal yetkilileri ve görevlileri atama ve görevden ama hakkı.

6. Bütün rütbe farklarının, hiyerarşinin ve unvanların kaldırılması. Cinsiyetler arasında tam bir yasal ve toplumsal eşitlik sağlanması.

7. Köktenci toplumsal yasal düzenlemeler. İşsizliği denetim altına almak için, dünya savaşında işçi sınıfının fiziksel olarak zayıf düştüğü de göz önüne alınarak işgününün kısaltılması. En çok altı saatlik işgünü.

8. Beslenme, konut, sağlık ve eğitim düzenlerinin hemen proletarya devriminin ruhuna ve anlamına uygun olarak temelden dönüştürülmesi.

III İvedi ekonomik talepler:

1. Hanedanının bütün servet ve gelirlerine toplum adına el konulması.

2. İşçi ve asker konseyleri merkez konseyi tarafından belirlenecek bir tutar dışında, bütün savaş borçlarıyla birlikte tüm devlet ve diğer kamu borçlarının silinmesi.

3. Büyük ve orta ölçekli tarım işletmelerinin tümünün arazi ve tarlalarına el konulması, ülkede merkezi bir yönetim altında sosyalist tarım kolektiflerinin oluşturulması. Küçük tarım işletmeleri, gönüllü olarak sosyalist kolektiflere katılıncaya kadar sahiplerinin mülkiyetinde kalacaktır.

4. Cumhuriyet konseyinin bütün bankalara, madenlere, dökümhanelere, bütün sanayi ve ticaret girişimlerine el koyması.

5. Merkez konseyinin belirleyeceği bir düzeyin üzerindeki bütün servetlere el konulması.

6. Cumhuriyet konseyinin bütün kamu ulaşım düzenini eline alması.

7. İşçi konseyleriyle işbirliği içinde işletmelerin iç işleyişlerini düzene sokmak, çalışma koşullarını düzenlemek, üretimi denetlemek ve sonra da işletmenin yönetimini üstlenmek üzere bütün işletmelerde işletme konseylerinin seçilmesi.

8. İşletme konseyleriyle sürekli işbirliği içinde, artık birleşik bir önderlik altında, sosyalizm doğrultusunda, işçi ve asker konseylerinin siyasal iktidarının güçlü desteğiyle ülkenin tamamında başlayacak grev hareketlerini yürütmek üzere merkezi grev komisyonunun oluşturulması.

IV Enternasyonal görevler:

Sosyalist devrimi enternasyonal bir temele oturtmak, enternasyonal kardeşlik ve dünya proletaryasının devrimci ayaklanması

yoluyla barışı biçimlendirmek ve güvenceye almak üzere başka ülkelerdeki kardeş partilerle bağların hemen kurulması.

V Spartaküs Birliği'nin istediği budur!

Ve istekleri bunlar olduğu, uyarının ve önceliklerin sesi olduğu, Devrim'in sosyalist bilinci olduğu için, Devrim'ın ve proletaryanın açık ve gizli bütün düşmanları tarafından nefret edilmekte, eziyet görmekte ve aşağılanmaktadır.

Çarmıha gerin! diye haykırmaktadır, kasalarının üzerine titreyen kapitalistler.

Çarmıha gerin! diye haykırmaktadır, burjuvazinin sınıf egemenliğinde edindikleri bolluğu kollayan küçük burjuvazi, subaylar, Yahudi karşıtları, burjuvazinin basındaki uşakları.

Çarmıha gerin! diye haykırmaktadır, Judas Iscariot* gibi, işçileri burjuvaziye satan ve onların siyasal egemenliklerinin gümüş sikkeleri üzerine titreyen Scheidemann.

Çarmıha gerin! diye, Spartaküs Birliği'ne öfke duyduklarında kendilerine öfkelendiklerinin farkında olmayan, işçi sınıfının kandırılmış, ihanete uğramış, güveni kötüye kullanılmış kesimleri ve askerleri papağan gibi yinelemektedirler aynı lafları.

Bütün karşı-devrimciler, bütün halk düşmanları, bütün sosyalizm karşıtı, ne olduğu belirsiz, karanlık unsurlar Spartaküs Birliği'nden nefret etmekte ve onu aşağılamakta birleşmişlerdir. Bu da Devrim'ın yüreğinin Spartaküs Birliği'nde çarptığının ve geleceğin onun olduğunun kanıtıdır.

Spartaküs Birliği, işçi kitlelerinin üzerinde ya da onlar aracılığıyla iktidara gelmek isteyen bir parti değildir.

Spartaküs Birliği, işçi sınıfının geniş kitlelerine her adımdaki tarihsel görevlerini gösteren, Devrim'in belirli her aşamasında

---

* On iki Havari'den biridir ve İncil'de anlatıldığına göre, Romalılar'dan 30 gümüş sikke alarak İsa'yı ihbar etmiş, onun yakalanmasına yol açmıştır (ç.n.).

nihai sosyalist amacı ve bütün ulusal sorunlarda proletaryanın dünya devriminin çıkarlarını gözeten, proletaryanın en bilinçli, amacının ne olduğunu bilen kesiminden başka bir şey değildir.

Spartaküs Birliği, burjuvazinin uşaklarıyla, Scheidemann-Ebert'le hükümete katılmayı reddeder; çünkü böyle bir işbirliğinde sosyalizmin temellerine ihanet edildiğini, karşı devrimin güçlendirildiğini ve Devrim'in zayıf düşürüldüğünü görmektedir.

Spartaküs Birliği, Scheidemann-Ebert batacağı için, onlarla işbirliği yapan Bağımsızlar da çıkmaz bir sokakta olduğundan hükümete katılmayı reddedecektir.

Spartaküs Birliği, bütün Almanya'daki proleter kitlesinin büyük bir çoğunluğunun açık ve kesin iradesi dışında, proletaryanın Spartaküs Birliği'nin görüşlerini, amaçlarını ve mücadele yöntemlerini bilinçli olarak onaylaması dışında, hiçbir biçimde hükümet gücünü üstlenmeyecektir.

Proletarya devrimi, aşamalı olarak, adım adım, kendi acı mücadele deneyimlerini yaşayarak, yenilgiyi ve zaferi tadarak Golgota yolunda ilerleyerek ancak, tam bir açıklığa ve olgunluğa erişebilecektir.

Spartaküs Birliği'nin zaferi bir başlangıç değil, Devrim'in sonudur; milyonlarca sosyalist proleterin zaferiyle özdeştir.

Proletarya, ayağa kalk! Mücadeleye koş! Orada kazanılacak bir dünya ve yenilgiye uğratılacak bir başka dünya var. İnsanlığın en yüce amaçları doğrultusunda dünya tarihindeki bu son sınıf savaşında düşmana karşı sloganımız şudur: Başparmağımız gözünde, dizimiz göğsünde olacak![12]

14d. Programımız ve Siyasal Durum

Yoldaşlar! Bugünkü görevimiz bir programı tartışmak ve kabul etmek. Bu işe kalkışmamızın nedeni, dün yeni, bağımsız

[12] Bu, Ferdinand Lassalle'in iyi bilinen sloganıydı.

bir parti kurmuş olmamız, yeni bir partinin de resmi bir program yapma zorunluluğu olmasına ilişkin yalnızca biçimsel bir düşünceyle sınırlı değil. Büyük tarihsel olaylar bugünkü niyetimizi belirleyen nedenlerdir. Proletaryanın sosyal demokrat sosyalist programının tamamının yeni bir temel üzerine oturtulmasının zamanı gelmiştir. Yoldaşlar! Böylece, Marx ve Engels'in tam tamına yetmiş yıl önce *Komünist Manifesto*'da örmüş oldukları şeye ilmeklenmiş oluyoruz. Bildiğiniz üzere, *Komünist Manifesto*, proletarya devriminin ivedi görevi olarak sosyalizm ve sosyalizmin nihai amaçlarının gerçekleşmesi ile ilgilenir. Marx ve Engels'in 1848 Devrimi sırasında savundukları ve uluslararası anlamda proletarya eyleminin temeli olarak değerlendirdikleri anlayış budur. Proletarya hareketinin tüm önderleriyle birlikte Marx ve Engels de ivedi görevin sosyalizme geçiş olacağına inanıyorlardı. Sosyalizmin hemen ete kemiğe bürünmesi için gereken şeyin siyasal devrimi tamamlamak, devlette siyasal gücü ele geçirmek olacağına inanmaktaydılar. Bildiğiniz üzere, Marx ile Engels sonraları bu görüşü baştan sona gözden geçirdiler. *Komünist Manifesto*'nun 1872'deki baskısına yazdıkları ortak Önsöz'de şunları söylüyorlardı:

> Bu nedenle, ikinci bölümün sonunda önerilen devrimci tedbirlere özel bir ağırlık verilmemiştir. Orada yazılanlar, birçok bakımdan, bugün olsa çok başka bir biçimde kaleme alınırdı. Son yirmi beş yıldır çağdaş sanayinin dev adımlarıyla ilerlediği ve onunla birlikte işçi sınıfının parti örgütünün de gelişip yayıldığı göz önünde tutulacak olursa; ilkin Şubat Devriminde, sonra da proletaryanın ilk kez tastamam iki ay süreyle iktidarı elinde tuttuğu Paris Komününde daha da büyük ölçüde kazanılan pratik tecrübe göz önünde tutulacak olursa, bu program bazı ayrıntılarda eskimiştir. Komün özellikle bir şeyi ispatlamıştır:

"İşçi sınıfı devlet çarkına hazırdan el koyup onu kendi amaçları için kullanamaz."[13]

Eskidiği söylenen parça aslında nasıldı? Şöyleydi:

Proletarya siyasi hâkimiyetini tüm sermayeyi burjuvazinin elinden adım adım söküp almak, bütün üretim araçlarını devletin, yani hâkim sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde merkezîleştirmek ve üretici güçler kütlesini elden geldiğince hızlı bir biçimde artırmak için kullanacaktır.

Elbette başlangıçta mülkiyet hakkına ve burjuva üretim ilişkilerine despotik tecavüzlerde bulunmaksızın, dolayısıyla iktisaden yetersiz ve savunulamaz gibi görünen, ama hareketin seyri içinde kendilerini aşan ve üretim tarzını tümüyle altüst etmenin aracı olarak kaçınılmaz olan önlemler alınmaksızın bunu gerçekleştirmek olanaksızdır. Bu önlemler hiç kuşkusuz farklı ülkelere göre farklı olacaktır.

Gene de aşağıdaki önlemler en ileri ülkelerde oldukça genel olarak uygulanabilecektir:

1. Toprak mülkiyetinin kamulaştırılması ve toprak rantının devlet masraflarında kullanılması.

2. Ağır bir artan oranlı vergi.

3. Miras hakkının kaldırılması.

4. Bütün göçmen ve isyancıların mülkiyetine el konulması.

5. Kredinin devlet sermayesiyle işletilen ve münhasır tekel uygulayan bir ulusal banka aracılığıyla devlet elinde merkezîleştirilmesi.

6. Nakliye işlerinin devlet elinde merkezîleştirilmesi.

7. Ulusal fabrikaların, üretim araçlarının çoğaltılması, bütün büyük emlak ve arazilerin ortaklaşa bir plan uyarınca tarıma elverişli duruma konması ve iyileştirilmesi.

---

[13] "*Komünist Parti Manifestosu*'nun 1872'deki Alman Baskısı'na Önsöz", Yordam Kitap, s. 55-56.

8. Herkes için eşit çalışma yükümlülüğü, özellikle tarım alanında sanayi ordularının kurulması.

9. Tarım ile sanayi işletmesinin birleştirilmesi, kent ile kırsal alan ayrımının giderek ortadan kaldırılması.

10. Bütün çocuklar için resmî ve parasız eğitim. Bugünkü biçimiyle çocukların fabrikada çalışmalarına son verilmesi. Eğitimin maddi üretimle birleştirilmesi vb.[14]

Gördüğünüz gibi, birkaç ayrıntı dışında bunlar bugün de karşımızda olan görevlerdir: Sosyalizme geçiş, sosyalizmin gerçekleştirilmesi. Yukarıdaki programın biçimlendirildiği zaman ile bugün arasında kapitalist gelişmenin yetmiş yılı var; tarihin diyalektiği, Marx ve Engels'in, yanlış olduğunu düşünerek 1872'de bıraktıkları görüşlere götürdü bizi. O dönemde ilk görüşlerinin yanlış olduğunu düşünmeleri için iyi nedenler söz konusuydu. Ancak o günden bu yana kapitalizmin gelişmesi, 1872'de yanlış olanı bugün doğru yaptı; o nedenle, bugün yerine getirilmesi gereken öncelikli görevimiz, Marx ve Engels'in 1848'de yapmaya niyetlendikleridir. Ancak gelişmenin o noktasındaki, başlangıçtaki aşamasıyla şimdiki görüşlerimiz ve görevlerimiz arasına yalnızca kapitalizmin bütün gelişmesi değil, sosyalist işçi hareketinin, özellikle de çağdaş proletaryanın önder ülkesi Almanya'daki gelişme de giriyor. Bu gelişmenin özgün bir biçimi vardı.

Marx ve Engels, 1848 Devrimi'nin düş kırıklığından sonra, proletaryanın sosyalizmi hemen gerçekleştirebilecek durumda olduğu görüşünü bırakınca, her ülkede, çok farklı kavramlaştırmalardan esinlenen sosyal demokrat, sosyalist partiler kuruldu. Bu partilerin önündeki ivedi görevin, kapitalist gelişme olgunlaştığında sosyalizmi gerçekleştirmeye hazır proleter ordularını yavaş yavaş oluşturmak üzere ayrıntılı çalışma, siyasal

[14] *Komünist Manifesto*, Yordam Kitap., s. 39-40.

ve ekonomik alanlarda küçük günlük mücadele olduğu açıklandı. Böylece sosyalist program bambaşka bir temele dayandırıldı; bu değişiklik Almanya'da çok özgün bir biçim aldı. Alman Sosyal Demokrasisi, 4 Ağustos 1914'deki çöküşe kadar, ivedi en küçük görevler diye adlandırılan şeyleri öne çıkaran ve sosyalizmi nihai amaç olarak uzaktan parıldayan bir yıldıza indirgeyen Erfurt Programı'na dayanmaktaydı. Ancak programda yazılı olanlardan çok daha önemli olan, programın eylemde nasıl yorumlandığı oldu. Bu açıdan bakıldığında, işçi hareketimizin tarihine ilişkin bir belgeye çok önem verilmelidir: Friedrich Engels'in 1895'te *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'nın yeni basımına yazdığı *Önsöz*. Bu sorunları yeniden konu etmem yalnızca tarihe ilgi duyduğumdan ilgiden değil; konu aşırı güncel. Programımızı, 1848'de Marx ve Engels'in oluşturdukları temele yerleştirmek tarihsel görevimiz olmuştur. Tarihsel gelişmenin getirdiği değişiklikler dikkate alınarak, 4 Ağustos'taki çöküşe kadar Alman Sosyal Demokrasisi'ne yol gösteren görüşleri gözden geçirmek görevimizdir. Bu gözden geçirme resmi olarak burada yapılmalıdır.

Yoldaşlar, Engels, 1895'te, Marx'ın ölümünden [on iki yıl] sonra Marx'ın *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'na yazdığı ünlü *Önsöz*'de bu konuyu nasıl görmüştür? Önce 1848'e geri gidelim: Sosyalist devrimin çok yakın olduğu anlayışının eskidiğini göstermiştir. Sonra da açıklamalarını şöyle sürdürmektedir:

> Tarih bizi ve benzer düşüncede olanların hepsini haksız çıkardı. Tarih gösterdi ki, Kıta Avrupası üzerindeki iktisadi gelişme durumu, o zaman, kapitalist üretimin kaldırılması için yeterince olgunlaşmamıştır; ve tarih, bunu, 1848'den bu yana bütün Kıtayı kaplamış olan ve Fransa'da, Avusturya'da, Macaristan'da, Polonya'da ve son olarak da Rusya'da büyük sanayinin gerçekten kök salmasına yol açan ve Almanya'yı da birinci sınıf bir sanayi ülkesi durumuna getiren –bütün bunları, demek

ki 1848 yılında hâlâ büyük bir genişleme kapasitesi olan kapitalist temel üzerinde yapan– ekonomik devrim ile tanıtladı.[15]

Engels, o günlerden sonra ortaya çıkan değişiklikleri özetledikten sonra Almanya'daki partinin ivedi görevleri sorununu ele alıyor:

> 1870-1871 savaşı ve Komünün yenilgisi, Marx'ın önceden söylediği gibi, Avrupa işçi hareketinin ağırlık merkezini, bir zaman için, Fransa'dan Almanya'ya aktardı. Fransa'da 1871 Mayısının yaralarını sarmak için doğal olarak yıllar gerekti.[16] Buna karşılık, üstelik havadan gelen Fransız milyarları ile beslenen sanayinin, sıcak seradaki gibi, durmadan hızlanan bir ritimle gerçekten geliştiği Almanya'da, sosyal-demokrasi daha da büyük bir hızla ve başarıyla büyüyordu. 1866'da kurumlaşan genel oy sistemini kullanmada Alman işçilerinin gösterdikleri maharet sonucu partinin şaşırtıcı ölçüde bir büyüme kaydettiği, tartışma götürmez rakamlarla, bütün dünyaya gösterildi.[17]

Bu açıklamaları, seçimlerde milyonlarca oy elde partinin büyümesini gösteren o ünlü döküm izliyor. Bu gelişmeden Engels şu sonucu çıkartıyor:

> Ama, proletarya, genel oy hakkını böyle etkin bir biçimde kullanarak yepyeni bir savaşım yöntemini işe koşmuştu, ve bu yöntem çabucak gelişti. Burjuvazinin egemenliğinin örgütlendiği devlet kuruluşlarının, işçi sınıfına, bu devlet kurumları ile savaşmak için başkaca olanaklar sağladığı anlaşıldı. Çeşitli Dietlerin, belediye meclislerinin, patronlarla işçilerden oluşan hakem kurullarının seçimlerine katılındı, atanmaların saptanmasında proletaryanın yeterli bir bölümünün de katıldığı her görev üzerinde burjuvazi ile tartışıldı, çekişildi. Ve böylece,

---

[15] Bkz. Engels'in 1895'deki "Fransa'da Sınıf Savaşımları'na Giriş", age., s. 14.

[16] Paris Komünü'nün çökertilişi.

[17] "Fransa'da Sınıf Savaşımları'na Giriş", age., s. 17-18.

burjuvazi ve hükümet, işçi partisinin illegal eyleminden çok legal eyleminden, ayaklanmadaki başarılarından çok seçimlerdeki başarılarından korkar oldular.[18]

Engels burada, çağdaş kapitalizm koşullarında, proletaryanın sokakta, devrimle her şeyi elde edebileceği yanılsamasının ayrıntılı bir eleştirisine girişiyor. Ancak, bir devriminin, sokak çarpışmalarının ve onun getirebileceklerinin nitelediği bir devrimin ortasında olduğumuz bugün, Alman Sosyal Demokrasisi'nin günümüze kadar resmen benimsemiş olduğu ve 4 Ağustos 1914'daki deneyimimizin de sorumluluğunu paylaşan anlayışı tartışmamızın zamanının geldiğine inanıyorum.

Bunları söylerken, bu açıklamalarla Engels'in Almanya'daki gelişme sürecinin sorumluluğunu kişisel olarak paylaşması gerektiğini söylemek istemiyorum. Yalnızca, Alman Sosyal Demokrasisi'nin yaşamsal –ya da ölümcül– görüşlere ilişkin klasik bir belge olduğunu söylüyorum. Yoldaşlar, burada Engels, askerlik bilimi alanında bir uzman olarak bütün bilgisini kullanıyor, askerlik tekniğinin ve sanayinin geldiği aşamada ve büyük kentlerin bugünkü özelliklerinin ışığında, emekçi halkın sokak çarpışmalarıyla devrim yapmaya kalkışabileceğine ve yapabileceğine inanmanın boş bir yanılsama olduğunu gösteriyor. Bu tür bir mantık yürütmenin iki sonucu olmuştur: İlk olarak, parlamenter mücadele, proletaryanın doğrudan devrimci eylemine karşıt olarak gösterilmiş ve içtenlikle sınıf mücadelesinin hemen hemen tek aracı olarak değerlendirilmiştir. Bu eleştirinin mantıksal sonucu, "yalnızca parlamentarizm" öğretisiydi. İkinci olarak, sınıf devletinin kesinlikle en güçlü örgütü olan askeri aygıtın, üniformalı proleterler kitlesinin her türlü sosyalist etkiye *a priori* olarak bağışık ve erişilemez olduğu ilginç bir biçimde söylenmiştir. Önsöz'de, dev orduların bugünkü çağdaş gelişme düzeylerinde, proletaryanın makineli tüfek-

[18] "Fransa'da Sınıf Savaşımları'na Giriş", age., s. 20

ler ve en son tekniği kullanan araçlarla donatılmış askerlere karşı durabileceğini düşünmenin çılgınlık olduğu söylendiğinde, yapılan değerlendirme açıkça, her askerin *a priori* olarak ve her zaman yönetici sınıfların bir destekçisi olacağı varsayımına dayanmıştır.

Tarihsel belgenin oluşturulduğu sırada geçerli koşulları bilmeseydik, şimdiki deneyimin ışığında, hareketimizin başında bulunan birinin böyle bir hataya düşebileceğini düşünmemiz tamamıyla kaçınılmaz olurdu. İki büyük ustamızın onurunu gözeterek, özellikle de Marx'tan on iki yıl sonra ölen ve büyük çalışma arkadaşının kuramlarının hep inançlı bir savunucusu olan Engels'in hakkını vererek, O'nun bu Önsöz'ü o dönemin parlamento temsilcilerinin doğrudan baskısı altında yazdığının vurgulanması gerekir[19]. [Anti] sosyalist yasanın yürürlükten kalkmasından sonra, 1890'lı yılların başlarında, Alman işçi hareketi içinde, partiyi parlamenter mücadele içinde bütünüyle yok olmaktan kurtarmayı amaçlayan güçlü bir köktenci-sol akım ortaya çıkmıştı. Köktenci öğeleri kuramsal olarak yenilgiye uğratmak, uygulamada da etkisizleştirmek, büyük ustalarımızın otoritesini kullanarak kitlelerin dikkatini onlardan uzaklaştırmak için, Bebel ve yandaşları (ki bu içinde bulunduğumuz

---

[19] Luxemburg, Engels'in "Fransa'da Sınıf Savaşımları'na Giriş"inde yapmış olduğu "hata"nın aslında Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin önderlerinin kusuru olduğunu o tarihte bilemezdi. Devrimci bir dilin hükümete yeni bir anti-sosyalist yasa çıkarma bahanesi vereceğinden korkan Parti önderleri Engels'in Giriş'inde çok köktenci bulduklan bütün bölümleri çıkarmışlardır. Engels, toplumsal devrim için sokak çarpışmalarının hâlâ geçerliliğini koruduğunu ileri sürmüştür. Engels, SPD önderlerinin yaptıkları çıkarmaları kişisel olarak protesto etmişse de, metinde herhangi bir değişiklik yapılmadan ölmüştür. Parti önderlerinin sildikleri bölümleri de içeren özgün el yazması ancak Luxemburg'un ölümünden sonra bulunmuştur.

durumun o zamanki örneğidir: Parlamenter temsilciler, partimizin yazgısı ve görevleri konusunda gerek ideolojik, gerek taktik kararlar aldılar), ülke dışında yaşayan, bu yüzden de onların söylediklerine güvenmek durumunda olan Engels'i, Alman işçi hareketinin bu anarşist sapmadan kurtarılmasının zorunlu olduğunu ileri sürerek bu Önsöz'ü yazmaya zorladılar. Engels'in açıkladığı taktikler, o zamandan bu yana, 4 Ağustos 1914'e kadar Alman Sosyal Demokrasisi'nin yaptığı ve yapmadan bıraktığı her şeyi belirledi. Önsöz, parlamentarizmin sadece bir taktik olarak açıklanmasıydı. Engels aynı yıl [1895 –çn.] öldü; bu nedenle de kuramının böyle kullanılmasının pratik sonuçlarını görme olanağı olmadı.

Marx ve Engels'in yapıtları bilinince, öğretilerinden ve yazılarından çıkan canlı, içtenlikli devrimci ruh tarumca, yalnızca parlamentarizmin baştan çıkarıcılığına, 4 Ağustos (1914) öncesinde Almanya'daki işçi hareketinin özelliği olan bozulmaya ve yozlaşmaya karşı çıkacak ilk kişinin Engels olacağının düşünüleceğinden eminim.

4 Ağustos bulutsuz bir gökyüzünde aniden patlayan fırtına değildi; 4 Ağustos'ta olan biten, yıllardır yaptıklarımızın mantıksal sonucuydu. Engels –ve yaşasaydı Marx– buna bütün güçleriyle karşı çıkacak, aracın çamura saplanmasını önlemek için bütün güçlerini kullanacak ilk kişi olurdu. Ancak Engels, Önsöz'ü yazdığı yıl öldü. Onu 1895'te yitirdikten sonra kuramsal yönetim ne yazık ki Kautsky'nin eline geçti. Sonuç, her yılki parti kongresinde, tek başına parlamentarizm siyasetine karşı sol kanattan gelen tüm protestolar, tehlikeli sonuçlarını herkesin görmüş olabileceği bu siyasetin kısırlığına karşı verilen kararlı mücadele, anarşizm, anarko-sosyalizm ya da en azından Marksizm karşıtı olmakla yaftalandılar. Resmi olarak Marksizm sayılan şey, bütün duraksamaları, gerçek devrimci sınıf mücadelesinden bütün geri dönüşleri, Alman Sosyal Demokrasisi'ni,

genel olarak işçi hareketini ve de sendikaları suçlayan, kapitalist toplumu sarsmak ya da kapitalist boyunduruğu kırmak konusunda herhangi bir ciddi girişim yapmaksızın kapitalist toplum çerçevesinde ve onun topraklarında yaşamaya mahkûm eden yarım yamalak önlemleri örten bir paravan oldu.

Ancak bugün öyle bir noktaya geldik ki, yoldaşlar, Marx'a geri döndüğümüzü, onun bayrağı altına ilerlediğimizi söyleyebiliriz. Bugün programımızda, proletaryanın –kısa bir ifadeyle– sosyalizmi bir gerçek ve olgu durumuna getirmekten ve kapitalizmi kökten yıkmaktan başka ivedi bir görevi olmadığını açıklıyorsak, bunu söyleyerek Marx ve Engels'in 1848'de bulundukları ve ilke olarak da asla terk etmedikleri noktaya geri dönüyoruz. Gerçek Marksizmin ne olduğu artık bellidir; Sosyal Demokrasi'de bunca zamandır resmi Marksizm olan sahte Marksizmin ne olduğu da şimdi görülüyor. O tür Marksizmin nereye yöneldiğini de, Ebert, David ve şürekâsının Marksizmine. On yıllar boyunca gerçek, saf Marksizm yerine konulan öğretinin temsilcileri onlardır. Hayır, Marksizm o yöne, Scheidemann gibileriyle birlikte karşı devrimci eylemler yapmaya götüremez. Gerçek Marksizm, Marksizmi çarpıtmaya uğraşanlarla da çarpışır. Bir köstebek gibi kapitalist toplumun temellerini oyar; o kadar iyi çalışmıştır ki, Alman proletaryasının en iyi kesimi bugün bizim bayrağımız, devrimin o fırtınalı bayrağı altında yürüyor. Karşı tarafta, karşı devrimin hâlâ güçlü göründüğü yerde bile yandaşlarımız, gelecekteki kavga yoldaşlarımız var.

Yoldaşlar! Daha önce de belirttiğim üzere, tarihsel diyalektik süreç bizi, Marx ve Engels'in 1848'de, uluslararası sosyalizmin bayrağını ilk kez açtıklarında bulundukları noktaya götürdü. Onların oldukları yerdeyiz; ama kapitalist gelişmenin yetmiş yılının daha arkamızda kalmış olmasının avantajına sahibiz. Yetmiş yıl önce, 1848'in yanlışlarını ve yarılsamalarını gözden geçirenler, sosyalizm gerçeğe dönüşünceye kadar proletaryanın

önünde hâlâ aşması gereken sonsuz uzunlukta bir yol olduğuna inanıyorlardı. Elbette, ciddi kuramcılardan hiçbiri, kapitalizmin çöküşü yönünde hiçbir zaman belirli bir tarih belirlemeye kalkışmadı; ancak çöküş hâlâ uzak bir gelecekteymiş gibi gözüküyordu. Engels'in 1895'te yazdığı *Önsöz*'ün her satırında bu inanç okunabilir. Şimdi hesabı çıkarabiliriz. Geçen zaman, eskinin sınıf mücadeleleriyle karşılaştırıldığında çok kısa değil miydi? Yetmiş yıl boyunca kapitalizmin gösterdiği büyük gelişme bugün kapitalizmi yeryüzünden tamamıyla yok etmeyi ciddi olarak düşünebilmemize yetti. Dahası da var: Bugün sadece bu işi başarabilecek durumda değiliz; bunun başarılması sadece proletaryaya olan görevimiz olmakla kalmıyor, insan toplumunun varlığını yıkımdan kurtarmanın tek çıkış yolunu da sunuyor.

Yoldaşlar! Savaş, burjuva toplumundan geriye devasa bir yıkıntıdan başka ne bıraktı ki? Üretim araçlarının hepsinin ve çok sayıda iktidar aygıtının hâlâ egemen sınıfların ellerinde olduğuna kuşku yok. Bu konuda bir yanılsama içinde değiliz. Fakat egemenlerimizin, sahip oldukları bu yetkiler ve de çılgınca girişimlerle, kendi sömürü düzenlerini kan dökerek yeniden kurabilmeleri, anarşiden başka bir şey doğurmayacaktır. Bugün olaylar öyle bir noktaya gelmiştir ki, insanlık bir ikilemle karşı karşıyadır: Kargaşa içinde yok olup gitme ya da sosyalizmle kurtuluşa erme. Dünya Savaşı'nın sonuçları, kapitalist sınıfların, sınıf egemenliklerini ve kapitalizmi sürdürerek zorluklardan çıkabilecekleri bir başka yol bulmalarını olanaksız kılıyor. Böylece kendimizi, sözcüğün tam anlamıyla, bulduğumuz yer, Marx ve Engels'in, hareketimizin büyük bir belgesinde, *Komünist Manifesto*'da, sosyalizmin bilimsel temeli olarak ilk kez açıkladıkları mutlak doğrudur: Sosyalizm tarihsel bir zorunluluk olacaktır. Sadece proletarya artık kapitalist sınıfın ona dayattığı maddi koşullarda yaşamak istemediği için değil, proletarya sınıf görevini yerine getirmez, sosyalizmi gerçekleştirmede

başarısız olur ise, hepimiz yok olacağımızdan sosyalizm bir zorunluluk olmuştur.

Yoldaşlar, bugün resmen kabul edecek olduğumuz, taslağını *Spartaküs Birliği Ne İstiyor?* adlı broşürde okuduğunuz programın genel temeli budur. Programımız, Erfurt Programı'ndaki görüşe karşıdır; en geniş program sayılan sosyalist amaçtan siyasal ve ekonomik mücadelenin gerekli kıldığı ivedi, dar diye adlandırılan isteklerin ayrılmasına bilerek karşı çıkmaktadır. [Erfurt Programı'na] bilerek karşı çıkarak, gelişmenin son yetmiş yılının sonuçlarını, özellikle de Dünya Savaşı'nın ilk sonuçlarını şöyle söyleyerek tasfiye ediyoruz: Bizim için ne dar ne de geniş bir program vardır; sosyalizm tek ve aynı şeydir; bugün gerçekleştirmemiz gereken en dar şey budur.

Burada program taslağımızın ayrıntılarına girmeyi önermiyorum. Bu çok zaman alacaktır; ayrıca konular üzerinde ayrıntılı görüşlerinizi oluşturma olanağınız da olacaktır. Görevimin yalnızca, şimdiye kadar Alman Sosyal Demokrasisi'nin resmi programı denilen metinden programımızı ayıran genel ilkeleri belirtmek ve biçimlendirmek olduğunu düşünüyorum. Ancak, somut durumları yorumlama biçimimizi, benimseyeceğimiz taktikleri, siyasal durumu, devrimin bugüne kadarki gelişme sürecini ve gelecekteki gelişmesinin öngörülebilir başka doğrultularını göz önüne alarak hayata geçirilmesi gereken pratik önlemleri tasarlamamızın, onlar üzerinde bir anlaşmaya varmamızın çok daha önemli ve ivedi olduğunu düşünüyorum. Siyasal durumu derin karakterize etmeye çalıştığım bakış açısına –sosyalizmin gerçekleştirilmesini alacağımız her tedbire ve her pozisyona rehberlik eden acil bir görev olarak gören bakış açısı– göre değerlendirmek zorundayız.

Yoldaşlar! Şunu gururla söyleyebileceğimi sanıyorum ki, Parti Kongremiz, Alman proletaryasının tek devrimci sosyalist partisinin kongresi, Alman devriminin gelişmesindeki bir dö-

nüm noktasıyla çakışmaktadır. "Çakışmaktadır" diyorum; ama aslında bu bir rastlantı değildir. Son günlerin olaylarından sonra Alman devriminin ilk sahnesinin üzerine perdenin indiğini söyleyebiliriz. Şimdi ikinci perdeyi, gelişmenin daha ileri bir aşamasını açıyoruz. Özeleştiri yapmak, tamamladığımız, başardığımız ya da boşladığımız şeyleri ayrıntılı bir eleştirel değerlendirmeden geçirmek hepimizin görevi olduğu gibi, gelecek için daha sağlam ve ayrıntılı bilginin de kaynağı olacak, daha da ilerlememiz için ek bir dürtü kazanmamıza olanak sağlayacaktır. Öyleyse, devrimin daha yeni sona eren birinci perdesini dikkatle inceleyelim:

Hareket 9 Kasım'da başladı. 9 Kasım Devrimi'nin özelliği yetersizlikler ve zayıflıklar oldu. Bu hiç de şaşırtıcı değildi. Devrim, savaşla geçen dört yılı, Sosyal Demokrasi'nin ve özgür sendikaların eğitiminden geçen Alman proletaryasının hoş görülemeyecek bir soysuzlukla davrandığı ve sosyalist görevlerini başka hiçbir ülkede görülmeyen ölçüde reddettiği dört yılı izledi. Tarihsel gelişmeyi yol gösteren ilke olarak alan Marksistler ve sosyalistler olarak bizler, 4 Ağustos'taki o korkunç gösteriyi yaşayan, sonraki dört yılı da o gün ekilenin hasadını kaldırmakla geçiren Almanya'da, kesin bir sınıf bilinciyle hareket eden, bilinçli bir amaca yönelen görkemli bir devrimin 9 Kasım 1918'de ansızın ortaya çıkmasını pek bekleyemezdik. 9 Kasım'da yaşadığımız, yeni bir ilkenin zaferinin ötesinde var olan emperyalizmin çöküşüydü.

Açıkça, içi boş devasa bir heykelin içerden çürümüş emperyalizmin yıkılma zamanı gelmişti. Onun yıkılışının ardından, az çok kargaşa dolu, bilinçli bir planı olmayan bir hareket oluştu. Uyumlu tek bağ ve kurtarıcı ilke şuydu: "İşçi ve Asker Konseyleri Oluşturun!" İlk anların yetersizliklerine ve zayıflıklarına karşın, proleter sosyalist devrime damgasını vuran, bu devrimin anahtar kavramı buydu. Bize Rus Bolşevikler ile ilgili yalanlar söylendiğinde bunu unutmamalı ve şöyle yanıt vermeli-

yiz: "Devriminizin ABC'sini nerede öğrendiniz? İşçi ve asker konseylerinin oluşturulmasını istemeyi Ruslardan öğrenmediniz mi?"[20] Bugün yanlışlıkla Alman sosyalist hükümeti dediklerinin başında bulunan o pigmeler, İngiliz emperyalistleri ile el ele Bolşeviklere ölümcül bir saldırı düzenlemeyi başlıca görevlerinden biri olarak görenler de iktidarlarını biçimsel olarak işçi ve asker konseylerine dayandırıyorlar; bu nedenle, dünya devriminin sloganlarını ilk ortaya atanın Rus Devrimi olduğunu kabul etmek zorundalar. Mevcut duruma bakarak, proletarya devrimi Almanya'dan sonra hangi ülkede patlak verecek olursa olsun, ilk işinin işçi ve asker konseyleri kurmak olacağını kesinlikle kestirebiliriz.

Hareketimizin uluslararası bağı da işte tam burada yatıyor. Devrimimizi kendinden önceki burjuva devrimlerinin hepsinden tamamıyla ayıran slogan da budur. Aslında bütün öbür devrimler gibi 9 Kasım da bu devrimi harekete geçiren diyalektik çelişkileri de çok iyi nitelemektedir; yeni doğan bir bebeğin içgüdüsel çığlığı gibi, devrimin ilk çığlığı da bizi sosyalizme götürecek sloganı buldu: İşçi ve asker konseyleri.

Herkesi bir araya toplayan çağrı buydu ve devrim içgüdüsel olarak bu sözcüğü buldu; oysa 9 Kasım'da öylesine yetersiz, öylesine güçsüz, öylesine girişimden yoksun, amaçlan gibi açıklıktan da öylesine uzaktı ki, eline geçirdiği güç araçlarının yarısını daha devrimin ikinci gününde elinden kaçırdı. Burada, bir yandan, devrimimizin güçlü tarihsel zorunluluk yasasına tabi olduğunu görüyoruz; tüm güçlüklere, pürüzlere ve bütün hata-

---

[20] Ebert-Scheidemann Hükümeti, işçi ve asker konseylerinin desteğini kazanmak için önemli bir çaba göstermiştir. Ocak 1919'da Ebert-Scheidemann Hükümeti'ne karşı ayaklanmanın desteklenmesine ilişkin işçi ve asker konseyinin geçici yürütme kurulunun aldığı kararın reddedilmesinin de gösterdiği üzere Berlin'de büyük ölçüde başarılı da olmuşlardı. Öte yandan, öteki kentlerdeki işçi ve asker konseyleri üzerinde Rosa Luxemburg'un Spartaküs Birliği'nin önemli bir etkisi bulunmaktaydı.

larımıza karşın adım adım amacımıza ulaşmamızı güvence altına alıyor.

Öte yandan, bu harika savaş çığlığı, uygulamada ulaşılan sonuçların yetersizlikleriyle karşılaştırıldığında, bunların devrimin daha ilk emeklemelerinden öte bir şey olmadığını, ilk sloganların verdikleri sözleri tam olarak gerçekleştirmek için yapılacak daha çok iş, katedilecek daha çok yol olduğunu kabul etmemiz gerekiyor.

Yoldaşlar! 9 Kasım'dan bugüne kadar süren ilk perde her tarafın kendine özgü yanılsamalarıyla doludur. Devrimi yapan proletaryanın ve askerlerin ilk yanılsaması: "Sosyalizm" diye adlandırılan bayrağın altında birlik yanılsaması. 9 Kasım Devrimi'nin içsel zayıflığını, daha devrimin patlamasından birkaç saat önce ona karşı ajitasyon yapmayı başlıca görevleri sayanların –devrimi olanaksız kılmaya çalışan Ebert'ler, Scheidemann'lar ve Haase'ler[21]– hareketin başına geçmiş olmalarından daha iyi anlatacak bir olgu olabilir mi? Çeşitli sosyalist eğilimlerin birleşmesi düşüncesi 9 Kasım Devrimi'nin sloganıydı – kefareti kanlı biçimde ödenecek bir yanılsama. Son birkaç gün içinde yaşadığımız olaylar düşlerimizden acıyla uyanmamızı sağladı. Ancak Ebert ve Scheidemann grubunu ve burjuvaziyi etkileyen kendini kandırma evrenseldi; bizimkinden daha az da değildi. Bu perdenin sonunda burjuvazinin bir başka yanılsaması: Ebert-Haase işbirliğiyle, sosyalist diye adlandırılan hükümet sayesinde gerçekten proleter kitleleri dizginleyebilecek-

---

[21] Hugo Haase (1863-1919), Bebel'in ölümünden sonra SPD'nin Reichstag'daki temsilcilerinin önderi olmuştur. 1914'de savaş bütçesinin onaylanmasına karşı çıkmışsa da, görüşünü kamuya açıklayarak Parti disiplinini bozmayı yeğlememiştir. Bunun yerine, Reichstag'da, SPD'nin "kendisine gerek duyulan bir anda hükümetten ayrılmaması"na ilişkin bir konuşma yapmıştır. 1916'da USPD'nin kurulmasına yardımcı olmuş, 19 Aralık 1918'de istifa edinceye kadar da Ebert hükümetinde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. Bir kralcı tarafından öldürülmüştür.

lerini ve sosyalist devrimi bastırabileceklerini umuyorlardı. Bir başka yanılsama da Ebert-Scheidemann Hükümeti'nindi: İşçi kitlelerinin sosyalist sınıf mücadelelerini cepheden dönen askerlerin yardımıyla durdurabileceklerini umdular.

Son günlerdeki olayları açıklayan çeşitli yanılsamalar böyleydi. Artık hepsi hiçlikte yok oldular. Haase ile Ebert-Scheidemann'ın "sosyalizm" bayrağı altındaki birliğinin karşı devrimci bir siyasetin çıplaklığını gizleyen incir yaprağından başka bir şey olmadığı görüldü. Bütün devrimlerde olduğu gibi, biz de kendimizi kandırmaktan kurtulduk. Halkı yanılsamalardan kurtarmak için kesin bir devrimci yöntem vardır; ne yazık ki çözüm halkın kanı pahasına satın alınıyor. Önceki devrimlerin hepsinde olduğu gibi Almanya'da da aynı süreç ortaya çıktı. 6 Aralık'ta Chausseestrasse kurbanlarının kanı[22] ile 24 Aralık'ta katledilen denizcilerin kanı[23] gerçeği geniş halk kitlelerinin gözüne soktu; birbirine yapıştırılan ve sosyalist hükümet diye adlandırılanın burjuvazinin karşı devrimini temsil eden bir hükümetten başka bir şey olmadığı ve bu gibi durumları hoş görmeyi sürdürenlerin proletaryaya ve sosyalizme karşı çalıştıklarını anladılar.

[...]

---

[22] 6 Aralık 1918'deki Chausseestrasse kıyımı, Ebert-Scheidemann Hükümeti'nin denetimi altındaki güçlerin Spartaküs Birliği'ne yaptıkları silahlı bir saldırıdır; Birlik'ten öldürülenler olmuştur. Hükümet, Spartaküs Birliği ile bazı işçi ve asker konseylerinin bir darbe girişiminde bulunduklarını ileri sürerek eylemini haklı çıkarmaya çalışmıştır; ancak kanıtlar, solu ezmek için olayı hükümetin kışkırttığını göstermektedir.

[23] 24 Aralık 1918'de, Berlin'de, devrimci yönelimli denizcilerden oluşan bir birlik hükümetin buyruklarına uymayı reddetmiş ve SPD'nin Berlin'deki askeri şefi olan Otto Wels'i tutuklamışlardı. Ebert-Scheidemann Hükümeti denizcilerin üzerine askerleri göndermiş, onlardan bir düzineye yakını öldürülmüştür.

Yoldaşlar! Anlattığım üzere, devrimin 24 Aralığa kadar diyebileceğimiz ilk döneminin özelliği, devrimin sırf siyasal boyutta kalmış olmasıdır. Bunun bilincine tam olarak varmalıyız. Devrimin belirsizliğini, yetersizliğini, yarım yamalaklığını ve bilinçsizliğini açıklayan budur. Bu, başlıca görevlerin ekonomik alanda yer aldığı devrimci bir altüst oluşun birinci aşamasıydı: Ekonomik koşulların temelden dönüştürülmesi. Adımları, nereye gittiğini bilmeden el yordamıyla yürüyen bir çocuk gibi saf ve bilinçsizdi. Yineliyorum: Bu ilk aşamada devrimin niteliği hâlâ siyasaldı. Ancak son iki üç hafta içinde tamamıyla kendiliğinden grevler ortaya çıktı. Bir şeyi bilelim: Bu devrimin niteliği, grevlerin gittikçe daha çok önem kazanmasını, giderek daha çok devrimin merkezi durumuna gelmelerini gerektirir. Ancak o zaman bir ekonomik devrim ve aynı anda sosyalist bir devrim olur. Sosyalizm için mücadele, sadece kitlelerin kapitalizmle, her fabrikada, bütün proleter işvereniyle göğüs göğse çarpışmasıyla verilir. Bir sosyalist devrim ancak o zaman söz konusu olacaktır.

Kuşkusuz, düşüncesizce davrananların olayların gelişmesine ilişkin başka bir düşleri vardı. Eski hükümeti devirmenin, yerine sosyalist bir hükümet kurmanın, sonra da kararnamelerle sosyalizmi kurmanın yeterli olacağını düşlüyorlardı. Bu, bir kez daha bir yanılsamaydı. Sosyalizm, ne kararnamelerle ne de ne kadar sosyalist olursa olsun herhangi bir sosyalist hükümetle kurulabilir. Sosyalizm kitleler tarafından, bütün proleterler tarafından kurulmalıdır. Kapitalizmin zincirleri nereden perçinlenmişse, oradan kırılmalıdır. Sosyalizm ancak budur ve ancak böyle yaratılabilir.

Sosyalizm için mücadelenin dış biçimi nedir? Grevdir. Bu nedenle de devrimin ikinci perdesinde öne çıkan gelişmenin ekonomik aşamasıdır. Burada bunun kendimizle gurur duyabileceğimiz bir şey olduğunu ve bütün Almanya'da greve giden

ve çarpışan işçileri destekleyenin yalnızca biz, Spartaküs Birliği, Almanya'nın Komünist Partisi olduğunu kimsenin reddedemeyeceğini vurgulamak isterim.

Bağımsız Sosyalistler [USPD]'nin grevler karşısındaki tavrının ne olduğunu her fırsatta okudunuz, tanık oldunuz. *Vorwärts* ile *Freiheit*'ın görüşleri arasında hiçbir fark yoktur[24]; ikisi de aynı şarkıyı söylemektedir: Çalışın; sosyalizm çok çalışmak demektir. Kapitalizm hâlâ dizginleri elinde tutarken görüşleri bu! Sosyalizm böyle kurulmaz; ancak kapitalizme karşı güçlü bir mücadeleyle kurulur. Ancak gördüğümüz, sadece kötü gericinin değil, Bağımsız Sosyalistler'in ve yayın organları *Freiheit*'ın da kapitalizmin istediklerini savunmakta olduklarıdır. Komünist Partimiz tek başına işçileri desteklemektedir. Devrimci komünist platformda yanımızda yer almayan herkesin ısrarla ve şiddetle grevlere karşı çıktığını göstermek için bu kadarı yeter.

Bundan çıkan sonuç, grevlerin devrimin ikinci perdesinde giderek sadece sıklaşmakla kalmayacağı, salt siyasal olan sorunları geri iterek devrimin merkezinde yer alacağı ve devrimin belirleyici öğesi olacağıdır. Bunun kaçınılmaz sonucunun, ekonomik mücadelenin önemli ölçüde yoğunlaşması olacağını anlıyorsunuz...[...]... Böylece şiddetlenen ekonomik mücadele er ya da geç Ebert ve Scheidemann Hükümeti'nin gölgeler arasında yok olmasına neden olacaktır.

[...]

Devrimin ikinci perdesinde Ulusal Meclis'e ne olacağını söylemek de aynı şekilde zordur. Meclis oluşursa, işçi sınıfını eğitmeye olanak sağlayan yeni bir okul durumuna gelebilir. Ancak Ulusal Meclis'in hiç oluşmaması olasılığı da yok değildir. Öngö-

[24] O tarihlerde, *Vorwärts* SPD'nin, *Freiheit* da USPD'nin gazetesiydi.

rüde bulunulamaz. Dün pozisyonumuzu[25] hangi bakış açısından savunduğumuzu anlamanıza yardımcı olmak için, ayraç içinde şunu söylememe izin verin: Tek itirazımız taktiğimizi tek bir seçenekle sınırlamak. Tartışmayı yeniden başlatmak istemiyorum; ancak yanlış olarak içinizden aynı anda bir öyle bir böyle söylediğimi düşünebilecek birisi olursa diye de sadece bir iki sözcük söylemek istiyorum: Dünkü pozisyonumuz neyse bugünkü de odur. Taktiklerimizi, bir olasılık olan ama kesinlik göstermeyen Ulusal Meclis'e göre belirlemek istemiyoruz. Her şeyi, Ulusal Meclis'in hiç oluşmayacağı düşüncesine bağlamayı reddediyoruz. Oluşması durumunda Ulusal Meclis'ın devrimci amaçlar doğrultusunda kullanımı da dahil tüm olasılıklara hazırlıklı olmak istiyoruz. Oluşup oluşmayacağının bilinmesi fark etmez; her iki durumda da devrimin başarısı kesindir...

[...]

Yoldaşlar! Bütün bu entrikalar, Demir Tümenler'in* kurulması, özellikle İngiliz emperyalizmiyle yukarıda değinilen anlaşma,** Alman sosyalist hareketini boğmaya yönelik son sa-

---

[25] "Pozisyonumuz", Spartaküs Birliği'nin Merkez Komitesi'nin pozisyonunu anlatmaktadır. Luxemburg, daha yeni kurulmuş olan Komünist Parti'nin Ulusal Meclis seçimlerine katılmasında ısrar etmiş ama Parti'nin kuruluş konferansında 62'ye 23 ile reddedilmiştir. Oylama üzerine Jogiches Parti'den ayrılmaya kalkışmış (aynı zamanda merkez komite üyesiydi de) ancak Rosa Luxemburg bunu yapmaması konusunda onu ikna etmiştir.

* Demir Tümen *(Eiserne Division)*, bir Alman subayı olan Josef Bischoff'un, Kızıl Ordu'nun ilerlemesini yavaşlatmak üzere Riga'da kurduğu "Demir Tugaylar"ın, Almanya'dan gelen gönüllüler ve Alman 8. Ordusu'ndan arta kalanlarla birleşerek oluşturduğu bir milis gücü, *Freikops* birimidir (ç.n.).

** Luxemburg, İngilizce metinde yer verilmeyen bölümde, Alman sosyal demokrat ve sendika yöneticisi, Kasım 1918'de de Baltık ülkeleri için tam yetkili Reich temsilcisi olan August Winning (1878-1956) ile İngiliz Hükümeti temsilcisi Riga Başkonsolosu Monsanquet'in İngiliz bandıralı *Princess Margaret*'de bir araya gelmelerine değinmektedir (ç.n.).

kınganlıklardan başka bir şey değildir. Ancak temel sorun, barışın geleceğinin ne olacağı, bunlara sıkı sıkıya bağlıdır. Bütün bu görüşmeler, savaşı yeniden ateşleme girişimi değilse nedir? Bu alçaklar Almanya'da bir oyun oynarlarken, barışı kurmak için didindiklerine bizi inandırmaya çalışırlarken, bizim İtilaf Devletleri ile ilgili kuşkular yaratan ve barışı geciktiren oyunbozanlar olduğumuzu ileri sürerlerken, savaşı, Doğu'da bir savaşı, ardından hemen gelecek olan Almanya'daki savaşı kendi elleriyle yeniden ateşlemeye hazırlanıyorlar. Bir kez daha keskin bir uzlaşmazlığın kaçınılmaz olduğu bir döneme giriyoruz. Sadece sosyalizmi ve devrimin çıkarlarını değil, dünya barışının çıkarlarını da savunmak durumundayız. Bu bizim, Spartakistlerin, savaşla geçen dört yıl boyunca tutarlılıkla ve her fırsatta izlediğimiz taktiklerin kesinlikle doğru olduğunu gösteriyor. Barış, proletaryanın dünya devrimidir! Barışı gerçekten kurmanın ve güvence altına almanın sosyalist proletaryanın zaferinden başka bir yolu yoktur!

Yoldaşlar! Yakın gelecekte kendimizi içinde bulacağımız durumla başa çıkabilmek için buradan ne gibi taktik sonuçlar çıkarmalıyız? İlk sonuç, kuşkusuz, Ebert-Scheidemann Hükümeti'nin düşüşünü görmek, onun yerine açıkça devrimci, sosyalist ve proleter bir hükümeti getirmek umududur. Ancak kendi adıma, dikkatinizi piramidin tepesine, önderliğine değil, tabanına yöneltmenizi isterim. Devrimin birinci aşamasının, 9 Kasım'ın yanlışlarını ne besleyebiliriz ne de sürdürebiliriz; sosyalist bir devrim yapmak için kapitalist hükümeti devirmenin, yerine başka bir hükümet kurmanın yeterli olacağını düşünemeyiz. Proletarya devrimini zafere ulaştırmanın tek bir yolu vardır. Proletaryanın toplumsal ve devrimci bir kitle mücadelesiyle Ebert-Scheidemann Hükümeti'nin altını gitgide oyarak işe koyulmalıyız. Size burada, Alman devriminin, devrimin birinci perdesi kapandığında üstesinden gelinemeyen, şimdilik hükü-

meti devirerek sosyalizmin zaferini sağlayacak noktaya gelmekten çok uzakta olduğumuzu gösteren bazı zayıflıklarını hatırlatmak isterim. 9 Kasım Devrimi'nin öncelikle siyasal bir devrim olduğunu ve temelde ekonomik bir devrim durumuna gelmesinin gerektiğini sizlere göstermeye çalıştım. Ayrıca devrimci hareket kentlere sıkışmıştı; şimdiye kadar kıra el uzatılamadı. Sosyalizmi tarımsal düzene dokunmadan gerçekleştirmek deliliktir. Genel olarak, sosyalist ekonomi açısından, sosyalist ilkelere göre yeniden örgütlenmiş bir tarımla bütünleştirilmeden sanayi yeni bir yapıya asla kavuşturulamaz. Sosyalist ekonomik düzenin en büyük düşüncesi, kent ile kır arasındaki karşıtlığın ve bölünmenin ortadan kaldırılmasıdır. Bu bölünme, bu uzlaşmazlık, bu çelişki, sosyalist bakış açısıyla bakılırsa, hemen ortadan kaldırılması gereken salt kapitalist bir olgudur. Sosyalist yeniden yapılanma gerçekten hayata geçirilecekse, sanayi merkezlerini olduğu kadar kırı da dikkate almalıyız. Ne yazık ki, bu noktada daha ilk adımı bile atmış değiliz. Bu çok önemlidir; sadece tarımı toplumsallaştırmadan sosyalizmi kuramayacak olduğumuzdan değil; karşı devrimin bize ve çabalarımıza karşı olan son yedek güçlerini de dikkate aldığımızı düşünsek bile, hiç dikkate alınmayan önemli bir yedek güç kalacaktır: Köylülük. Sosyalizm şimdiye kadar ulaşamamış olduğundan, köylülük karşı devrimci burjuvazi için ek bir yedek güç oluşturur. Sosyalist grevlerin alevleri ayaklarını yalamaya başladığında düşmanlarımızın yapacakları ilk şey, aşırı özel mülkiyetçi olan köylülüğü harekete geçirmek olacaktır. Bu karşıdevrimci gücün tehditlerine karşı koyabilmek için yapılabilecek tek şey vardır: Sınıf mücadelesini kıra taşımalı, topraksız proletaryayı ve yoksul köylülüğü varlıklı köylülere karşı harekete geçirmeliyiz.

Buradan, devrimin başarısının önkoşullarını hazırlamak için neler yapmamız gerektiğine geçebiliriz. Sonraki ivedi görevle-

rimizi şöyle özetleyeceğim: Öncelikle, işçi ve asker konseyleri düzenini, özellikle de işçi konseylerini yaygınlaştırmak zorundayız. 9 Kasım'da yaptığımız sadece zayıf bir başlangıçtı; hatta o bile değildi. Devrimin ilk aşamasında ele geçirdiğimiz güç araçlarının büyük bölümünü yitirdik. Karşı-devrimin, işçi ve asker konseylerini sürekli yıkmaya çalıştığını biliyorsunuz. Hesse'de, karşı-devrimci hükümet işçi ve asker konseylerini tamamıyla ortadan kaldırdı; başka yerlerde de iktidar ellerinden zorla alınıyor. Bu yüzden, işçi ve asker konseylerini yaygınlaştırmakla yetinemeyiz; tarım işçileri ile yoksul köylülerin de bu düzeni kabul etmelerini sağlamalıyız. İktidarı almak zorundayız; iktidarı alma sorunu şu soruyu sormamızı gerektiriyor: Almanya'nın tamamında her işçi ve asker konseyi ne yapıyor, ne yapabilir, ne yapmalıdır? İktidar işte burada yatıyor! Her yerde, kamu gücünü yasama ile yürütme arasında bölmesine son vererek burjuva devletinin altını oymak zorundayız. Yasama ile yürütme gücü işçi ve asker konseylerine verilmelidir.

Yoldaşlar! İşte işlenecek geniş bir alan. Hazırlıkları temelden yapmak zorundayız. İşçi ve asker konseylerine öylesine güç vermeliyiz ki, sadece Ebert-Scheidemann Hükümeti'nin ya da benzeri herhangi bir hükümetin devrilmesi oyunun son perdesini oluşturmasın. Böylece iktidar bir hamlede kazanılmış olmayacaktır. Gelişen bir süreç olacaktır; kapitalist devletin her yerini işgal etmeli, dişimiz tırnağımızla savunmalıyız. Benim ve Parti'deki en yakın dostlarımın görüşüne göre, benzer biçimde, ekonomik mücadele de işçi konseyleri tarafından yürütülmelidir. Ekonomik çatışmayı yönetmek ve bu mücadeleyi giderek yaygınlaştırmak da işçi konseyleri tarafından yapılmalıdır. Konseyler, devlet içinde iktidarın tamamına sahip olmalıdırlar.

Yakın gelecekte etkinliklerimizi bu amaçlara yöneltmeliyiz; bu çizgiyi izleyeceksek, görevleri üstleneceksek, yakın gelecekte mücadelemizin fazlasıyla yoğunlaşmasının kaçınılmaz olacağı

açıktır. Bütün devlet gücünün parça parça burjuvaziden alınıp işçi ve asker konseylerine verilebilmesi için, her eyalette, her kentte, her köyde, her kasabada göğüs göğüse, adım adım ilerleyerek mücadele etmek söz konusudur çünkü. Ancak bu adımları atmadan önce gerek Partimizin üyelerinin, gerek genel olarak proletaryanın eğitilmesi gerekmektedir. İşçi ve asker konseylerinin olduğu yerlerde bile, varoluş nedenlerinin ne olduğu konusunda hala bilinç eksikliği var.[26] İşçi ve asker konseylerinin her anlamda devlet aygıtının kaldıracı olduklarını, iktidarın tamamını ellerine almaları ve tek bir doğrultuya, sosyalist devrime yöneltmeleri gerektiğini kitlelerin anlamasını sağlamak zorundayız. Görevlerinin ne olduğunun bilincinde olan birkaç proleter azınlık dışında, işçi ve asker konseylerinde örgütlenmiş işçi kitleleri bile böyle bir bakış açısını benimsemekten hâlâ çok uzaklar. Bu bir eksiklik değil, çok da olağan. Kitleler, iktidarı kullanarak iktidarı kullanmayı öğrenmek zorundadırlar. Bunu onlara öğretmenin başka bir yolu yok. Ne mutlu ki, proletaryaya sosyalist "eğitim" vermenin önerildiği günler geride kaldı. Gerçi, Kautsky okulunun Marksistleri hâlâ o günlerin geride kalmadığına inanıyorlar. Proleter kitlelere sosyalist eğitim vermek, onlara nutuk atmak, bildiri ve broşür dağıtmak anlamına geliyor. Hayır, sosyalist proletaryanın okulunun bunlara gereksinmesi yok. İşçiler eylem okulunda öğreniyorlar.

Mottomuz şudur: Başlangıçta eylem vardı. Eylem, işçi ve asker konseylerinin görevlerini yapmaları ve bütün ülkedeki tek kamu gücü olmayı öğrenmeleridir. Çalışmalarımızı taçlandıracak devrime yol açması için temelin altını ancak böyle oyabiliriz. İşte yoldaşlar, açık bir hesapla, aydınlık bir bilinçledir ki,

---

[26] Berlin işçi ve asker konseyinin Ebert-Scheidemann Hükümeti'nin birçok siyasetini destekleme eğilimine bir göndermedir. Rosa Luxemburg ile Liebknecht, Berlin'deki konseyin geçici yürütme kuruluna katılmak istemişlerse de, işçi ya da asker olmadıkları gerekçesiyle reddedilmişlerdir.

dün size şunu açıkladık, özellikle de ben şunu söyledim: "Mücadelenin öyle kolay süreceğini düşünmeyin." Bazı yoldaşlar, sözlerimi, kendilerinin Ulusal Meclis'i boykot etmek ve düpedüz onların ellerini kollarını bağlamak istediklerini söylediğim şeklinde yorumladılar. Kalan süre içinde bunu enine boyuna tartışmaya olanak yoktu; ama şunu söyleyeyim ki, bunu aklımdan bile geçirmedim. Anlatmaya çalıştığım, tarihin, devrimimizi, merkezdeki resmi iktidarı devirmenin, yerlerine de birkaç düzine kadar yeni kişiyi yerleştirmenin yeterli olduğu burjuva devrimleri gibi hiç de kolay bir iş yapmayacağıdır. Temelden çalışmak zorundayız; bu da, toplumsal oluşumun temellerini amaçlayan devrimimizin kitle karakteri ile çakışıyor; siyasal iktidarın tepeden değil, tabandan ele geçirilmesini öngören şimdiki proletarya devriminin karakterine denk düşüyor. 9 Kasım'da, mevcut devlet iktidarını yıkmak, sınıf egemenliğine son vermek denendi; zayıf, eksik, bilinçsiz, karmakarışık bir denemeydi. Şimdi yapılması gereken, proletaryanın tüm güçlerini bilinçle kapitalist toplumun tam da temellerine yöneltmektir. Temele, her işverenin ücretli köleleri ile çatıştığı yere; temele, siyasal sınıf egemenliğinin yürütme organlarının bu egemenliğe bağımlı olanlarla, kitlelerle çatıştığı her yere; iktidar araçlarını egemenlerin ellerinden kendi ellerimize almak için, adım adım...

Anlattığım gibi, süreç başlangıçta sanılabileceğinden daha yavaş gözüküyor. Bu devrimin bütün zorluklarını ve karmaşıklığını bütün açıklığıyla bilmemizin sağlıklı olacağını düşünüyorum. Biriken görevlerin zorluklarının tanımlanmasının, benim açımdan olduğu kadar, içinizden kimsenin de, ne canlılığını ne de enerjisini tüketmemesini umuyorum. Tersine, görev ne kadar büyükse, bütün gücümüzü de o kadar çok toplayacağız. Devrimin işini olağanüstü bir hızla tamamlayabildiğini de unutmayacağız. Bu süreç için gerekli süreyi kestirmeye kalkış-

mayacağım. Gerçekleştirmek için yaşamınız yettiği sürece kim zamanı umursar, kim dert eder ki. Sadece ne yapmanız gerektiğini kesin ve açık olarak bilmek önemlidir; zayıf gücümle, yapmak zorunda olduklarımızı genel çizgileriyle bir ölçüde sizlere gösterebildiğimi umarım.

14e. Berlin'de Düzen Egemen*

1831'de, Praga varoşların o korkunç saldırısını başlattıktan sonra Paskiewitsch'ın başıbozuk askerleri Polkonya'nın başkentine girip de isyancıları asmaya başladıklarında, Bakan Sébastiani, Temsilciler Meclisi'nde "Varşova'da düzen egemen" diyordu.[27]

Ebert ile Noske'nin burjuva basını ve küçük burjuva ayaktakımının sokaklarda mendillerini sallayıp "yaşasın" diye haykırarak karşıladıkları "muzaffer birlikler"in subayları "Berlin'de düzen egemen" diyorlardı. Dünya tarihinin önünde Alman ordularının ünü ve onuru kurtulmuştu. Flandres ile Argonne'da sefil yenilgiye uğrayanlar, *Vorwärts*'deki 300 Spartakiste karşı kazandıkları bu parlak zaferle[28] saygınlıklarını yeniden elde ettiler. Alman birliklerinin Belçika'ya görkemli

---

* "Ordnung herrscht in..." Türkçeye "Düzen hâkim", "Düzen hüküm sürüyor" olarak da çevrilmiştir; en uygun karşılığının "Asayiş berkemal" olduğunu düşünmekle birlikte "Düzen egemen" yeğlenmiştir (ç.n.).

[27] Polonya'daki 1830-1831 ayaklanmasının Rus General Ivan Fyodoroviç Paskiewitsch (1782-1856) tarafından bastırılmasına bir göndermedir. 1831'de Varşova'ya girdiğinde, askerleri binlerce özgürlük savaşçısını katletmiştir. Paskiewitsch, 1849'da da, Rus Ordusunun Genelkurmay Başkanı olarak Macaristan Devrimi'ni bastırmış, böylece 1848'de Avrupa'da başlayan devrimleri sona erdirmiştir.

[28] 13 Ocak 1919'da, Ebert-Scheidemann Hükümeti, *Vorwärts*'in merkezini işgal eden Spartaküs Birliği destekçilerinin üzerine asker göndermiştir. Askerlerin devrimcilere karşı kazandıkları zafer Spartaküs ayaklanmasının sonunun başlangıcı olmuştur.

biçimde girdiği günler, Liège'i ele geçiren General von Emmich'ın günleri[29], Reinhardt* ve şürekâsının Berlin sokaklarındaki başarılarının yanında sönük kalıyor. *Vorwärts*'ın teslim olmasını görüşmeye gelen aracıların katledilmesi ve dipçiklerle dövülerek bedenlerinin bile tanınmaz duruma sokulması; tutsak alınanların duvarın önüne dizilerek kafatasları patlatılıp beyinleri her yere dağılacak biçimde öldürülmeleri: Bu şanlı eylemler karşısında kim kalkar da hâlâ Fransız, İngiliz ya da Amerikalıların önünde alınan rezil yenilgileri düşünür? Düşmanın adı "Spartaküs"dü; subaylarımızın nasıl kazanacaklarını bildikleri yer de Berlin'di. Ludendorff'un başarısız olduğu yerde zaferi nasıl örgütleyeceğini bilen generalin adı da Noske'ydi, "işçi" Noske.[30]

Paris'teki "kanun ve düzen" yanlısı sarhoş sürülerinin kendinden geçişini, burjuvazinin Komüncülerin cesetleri üzerinde âlem yapmasını kim hatırlamaz ki? Prusyalılar önünde acınası şekilde teslim olan, topukları kıçlarını döverek tabansızca kaçan ve ülkenin başkentini yabancı düşmana bırakan da aynı burjuvaziydi. Ancak kötü silahlanmış, açlıktan kırılan Parisli proleterlere, savunmasız kadınlara ve çocuklara meydan okumak söz konusu olduğunda, burjuvazinin küçük oğullarının, o "altın gençlik"in ve subayların erkekçe yiğitlikleri nasıl da ortaya çıkmıştı! Yabancı düşman karşısında geriye çark eden Mars'ın bu oğullarının yiğitlikleri, savunmasız insanlar, yaralılar ve

---

[29] Alman General von Emmich (ö. 1915), Ağustos 1914'de, Belçika'da, Liège'de kanlı kuşatmayı yapan 10. Kolordu'nun başındaki generaldi.

[30] Gustav Noske (1868-1946), eski bir mobilya ustası, Birinci Dünya Savaşı öncesinde askeri konularda uzmanlaşmış sağ kanat bir SPD üyesiydi. 1918'de, Ebert-Scheidemann Hükümeti'nde Savunma Bakanı oldu; Spartaküs ayaklanmasının kanla bastırılmasından, ayrıca Luxemburg ile Liebknecht'in öldürülmelerine izin verilmesinden sorumludur.

*Walther Reinhardt (1872-1930), Prusya'nın son Savaş Bakanı (ç.n.).

mahkûmlara karşı hayvansı canavarlıklar söz konusu olduğunda nasıl da canlanmıştı!

"Varşova'da düzen egemen!" – "Paris'te düzen egemen!" – Berlin'de düzen egemen!" Her yarım yüzyılda bir, "düzen"in muhafızlarının raporları, dünyanın tarihsel mücadele merkezlerinin birinden ötekine böyle yayılıyorlardı. Sevinç çığlıkları atan "galipler" hep kanlı kıyımlarla korunmak zorunda kalınan bir "düzen"in, giderek kendi tarihsel yazgısına, kaçınılmaz sonuna yaklaşmakta olduğunu fark etmiyorlardı.

Berlin'deki bu son "Spartaküs Haftası" neyin nesiydi? Bize ne getirdi? Ne öğretti? Hâlâ mücadelenin ortasındayken ve karşı devrimin zafer çığlıkları yükselirken, devrimci proletarya ne olup bittiğinin bir değerlendirmesini yapmak, olayları ve sonuçlarını tarihin o büyük terazisinde tartmak zorundadır. Devrimin yitirecek zamanı yoktur; ileriye, büyük hedeflerine doğru yürüyüşünü sürdürmektedir; hâlâ açık olan mezarlar, "zaferler" ve "yenilgiler" geride kalmıştır. İlkelerini ve yolunu açık seçik izlemek enternasyonal sosyalizm için savaşanların ilk görevleridir.

Bu uzlaşmazlıktan devrimci proletaryanın son zaferle çıkması ya da Ebert-Scheidemann'ın [hükümetinin] yıkılması ve sosyalist bir diktatörlüğün kurulması beklenebilir mi? Bu konuda belirleyici olan bütün öğeler dikkatle incelenecek olursa, kesinlikle hayır. Şu anda devrimci sürecin bamteli –şimdi bile hâlâ subaylarının kendilerini düşmanca, karşıdevrimci amaçlarla kullanmalarına izin veren asker kitlelerin siyasal hamlıkları– zaten tek başına, bu çatışmada kalıcı bir devrimci zafer elde etmenin olanaksız olduğunun kanıtıdır. Öte yandan, askerlerin hamlıkları da Alman devriminin genel hamlığının bir belirtisidir.

Sıradan askerlerin büyük bir kesiminin geldiği kırsal alana, her zaman olduğu gibi gene devrimin eli pek ulaşmamıştır.

Şimdiye kadar Berlin ülkenin geri kalanından hemen hemen kopuk durumdadır. Kuşkusuz, eyaletlerde devrimci merkezler bulunmaktadır, kuzeydeki deniz kıyısında Rhineland'da, Brunswick, Saxe ve Württemberg'de; onlar da canla başla Berlin proletaryasının yanındadırlar. Öncelikle hâlâ eksik olan, Berlin işçi sınıfının çarpışma dürtüsünü ve istekliliğini benzeri olmayan biçimde etkin kılacak olan ileriye yürüyüşün eşgüdümü, eylemler arasında doğrudan iletişimdir. Ayrıca –ki bu devrimin siyasal olgunluğa erişememiş olmasının derinindeki nedendir– ekonomik mücadeleler, devrimci sınıf mücadelesini sürekli besleyecek olan volkanik kaynak daha gelişmenin başındadır.

Bütün bunlardan çıkan sonuç, şu an için kesin ve kalıcı bir zaferin beklenemeyeceğidir. O zaman, geçen haftaki mücadele bir "hata" mıydı? Eğer aslında kasıtlı bir "saldırı" ya da "darbe" diye adlandırılan bir sorun olsaydı, evet! Ancak geçen haftaki çarpışmanın başlangıcı neydi? Daha önceki bütün olaylarda olanın aynı; 6 Aralık'ta, 24 Aralık'ta olan, hükümetin gaddarca bir kışkırtması! Daha önce, Chausseestrasse'deki savunmasız göstericilere reva görülen kan banyosunda ya da denizcilerin kıyımında olduğu gibi bu sefer de sonraki bütün olayların nedeni Berlin polis merkezine yapılan saldırıdır. Devrim açık alanda, isteğe bağlı, yalnızca "stratejistler" tarafından çizilen bir plana göre gelişmez. Karşıtları da önayak olabilirler; aslında, kural olarak, devrimden daha çok da onlar denerler.

Ebert-Scheidemann'ın utanmaz provokasyonu ile karşılaştıklarında devrimci işçi sınıfı da silaha sarılmıştır. Evet, karşı-devrimin daha ileri gitmesi özendirilmek istenmiyorsa, proletarya saflarının ve Alman devriminin Enternasyonal'deki yerinin sarsılması istenmiyorsa, saldırıyı anında bütün gücüyle püskürtmek devrim için bir onur sorunudur.

Berlin'deki kitlelerin anında direnişi kendiliğinden öylesine bir güçle gelmiştir ki, daha başında manevi zafer "sokağın" olmuştur.

Devrimin içsel bir yasası vardır: Bir adım atıldıktan sonra asla hareketsiz, edilgen kalınmaz. En iyi savunma güçlü bir darbe vurmaktır. Bütün mücadelelerin bu temel kuralı bugün her zamankinden daha çok, devrimin her adımı için geçerlidir. Söylemeye gerek yok ama Eichhorn'un eski görevine dönmesiyle yatıştırılamazdı –ki bu, Berlin proletaryasının sağlıklı içgüdüsüne ve içsel gücünün diriliğine tanıklık etmektedir–; karşı devrimci iktidarın diğer mevkilerinin işgal edilmesine kendiliğinden kalkışıldı: Burjuva basını, yarı-resmi haber ajansları, *Vorwärts*. Bütün bu önlemler, karşı devrimin uğradığı yenilgiye katlanamayacağını, genel bir güç sınamasına girişeceğini halkın sezgisel olarak kavramış olmasının sonucu olmuştur.

Burada da, her çarpışmada sadece geri çekilmenin özrünü bulmaya çalışan USPD'nin bu küçük "devrimcileri"nin bütün safsatalarını ve sözde bilimini parça parça eden, devrimin büyük tarihsel yasalarından biriyle karşı karşıyayız. Devrimin temel sorunu açıkça ortaya konduktan sonra –ki bu devrimde, sosyalizmin zaferine karşı ilk engeli oluşturan Ebert-Scheidemann'ın alaşağı edilmesidir– bu sorun, o ânın ezici bir gereksinmesi olarak sürekli ortaya çıkar ve mücadelenin her tekil bölümü, bir doğal yasanın sonucu olarak sorunu kendi bütünlüğü içinde ele alır; ancak çözümü için devrim hazırlıksız olabilir, koşullar hâlâ olgunlaşmamış olabilirler. "Kahrolsun Ebert ve Scheidemann"! Bu slogan, bütün parçalı uzlaşmazlıkları özetleyen tek bir formül olarak her devrimci bunalımda kaçınılmaz biçimde duyuluyor ve böylece kendiliğinden, içsel, nesnel mantığıyla mücadelenin her bölümü istense de, istenmese de aşırıya yöneliyor.

Devrimin başlangıç aşamasında, görevin artan önemi ile çözümü için gerekli önkoşullar arasındaki çelişkiden ortaya çıkan şey, devrimin tekil çarpışmalarının biçimsel bir yenilgiyle son bulmasıdır. Ancak devrim, son zaferin ancak bir dizi "yenilgi"den sonra hazırlanabildiği "savaş"m tek biçimidir ve bu da onun özgül yaşam ilkesidir.

Çağdaş devrimlerin ve sosyalizmin bütün tarihi bize neyi gösteriyor? Avrupa'da sınıf mücadelesinin ilk parlaması – Lyon'daki ipek dokumacılarının 1831'deki ayaklanması– ağır bir yenilgiyle sonuçlandı. İngiltere'deki Çartist hareket de bir yenilgi ile sonuçlandı. Paris işçilerinin 1848'ın Haziran günlerindeki ayaklanması ağır bir hüsranla sonuçlandı. Paris Komünü korkunç bir yenilgiye uğradı. Sosyalizmin bütün yolu, eğer devrimci mücadeleler dikkate alınacak olursa bir sürü yenilgi ile doludur.

Ancak aynı tarih, bizi kaçınılmaz olarak, adım adım son zafere de götürmektedir! Kendilerinden tarihsel deneyimi, bilgiyi, gücü, idealizmi kazandığımız bu yenilgiler olmasaydı bugün nerede olurduk? Bugün proleter sınıf mücadelesinin doğrudan en son kavgasının eşiğinde bulunduğumuz yerde, kesinlikle bu yenilgilere dayanıyoruz; her biri gücümüzün ve amaç berraklığımızın birer parçası olan bu "yenilgilerin" birini bile yitirmek istemeyiz.

Bu bağlamda, devrim mücadeleleri, parlamenter mücadelelerin tam karşıtıdır. Almanya'da dört on yıl içinde bir sürü parlamenter "zafer" kazanmaktan başka bir şey yapmadık; neredeyse bir zaferden ötekine koşup durduk. Ancak 4 Ağustos 1914'teki tarihin büyük sınavında sonuç yıkıcı bir siyasal ve moral yenilgi, duyulmamış bir yıkım, eşi benzeri olmayan bir iflas oldu. Devrimler şimdiye kadar bize yenilgilerden başka bir şey getirmediler; ama bu kaçınılmaz yenilgiler sade-

ce gelecekteki son zaferimizin güvencelerini birbiri üstüne koyuyor.

Elbette, bir koşulla! Söz konusu olan her yenilginin ne gibi koşullarda ortaya çıktığı sorulmalı: İleri atılan kitlelerin devrimci enerjisinin tarihsel önkoşulların yeterince olgunlaşmamış olmasının engeline çarpması sonucu mu, yoksa devrimci eylemin kendisinin yetersizliği, bocalaması ve kendi iç zayıflıkları sonucu felce uğramasından ötürü mü?

Her iki durum için de klasik örnekler vardır: Bir yanda Fransa'da Şubat Devrimi, öbür yanda Almanya'da Mart Devrimi. Paris proletaryasının 1848 yılındaki kahramanca eylemi, uluslararası proletaryanın tamamı için sınıf enerjisinin canlı kaynağı olmuştur. Mart Devrimi'nin [1848] esef verici gerçekleri ise, çağdaş Almanya'nın gelişmesinin ayağına vurulmuş bir pranga olmuştur. Bunlar, resmi Alman Sosyal Demokrasisi'nin özgül tarihinde, Alman Devrimi'nin en son olaylarına – ve yeni yaşadığımız dramatik bunalıma kadar– artçı etkilerini sürdürmüşlerdir.

Yukarıdaki tarihsel sorunun ışığında, "Spartaküs Haftası" adı verilen yenilgi nasıl görülmektedir? İleri atılan devrimci enerji ile yeterince olgunlaşmamış koşulların sonucu mu, yoksa eylemin zayıflıklarının ve tutarsızlıklarının sonucu mu?

İkisi de! Bunalımın ikili karakteri; Berlinlilerin güçlü, kararlı, saldırgan tavırları ile Berlinli önderliğin kararsızlığı, korkaklığı, tutarsızlığı arasındaki çelişki bu yeni yaşanmış olayın özgül karakteridir.

Önderlik başarısız oldu; ama önderlik kitleler tarafından ve kitleler dışından yeniden yaratılabilir ve yaratılmalıdır. Belirleyici olan öğe kitlelerdir; üzerinde devrimin son zaferinin yapılacağı kaya gibidir onlar. Kitleler üzerlerine düşeni yaptılar. Bu son "yenilgi"yi, uluslararası sosyalizmin gururu ve gücü olan tarihsel yenilgiler zincirinin bir halkası yaptılar. Bu

yüzden de bu "yenilgi" geleceğin zaferinin tohumudur. "Berlin'de düzen egemen!". Sizi budala zaptiyeler! Sizin "düzen" dediğiniz kum üzerine kuruludur. Devrim "zincir şakırtıları içinde yeniden ayağa kalkacak"[31]; boru sesleri ile sizi dehşete düşürerek duyuracak: *Vardım, varım, var olacağım!*

[31] Marx'ın yakın dostu olan Friedrich Freiligrath'ın *Abschiedswort* adlı şiirinden bir dize. Marx onu, 1848 Devrimi'nin yenilgisinden sonra *Neue Rheinische Zeitung*'un tamamı kırmızı mürekkeple basılan son sayısında yayınlamıştır. "Vardım, varım, var olacağım" ise Freiligrath'ın 1851'de yazmış olduğu *Die Revolution*'dandır.

5. KISIM
"Gök gürültüsü gibi"

İçimde,
bütün kuralları ve kalıpları hiçe sayan yepyeni,
özgün bir biçim olgunlaşıyor.
Düşüncelerin gücü ve güçlü bir inanç onları yıkıyor.
İnsanları bir gök gürültüsü gibi etkilemek,
konuşarak değil, görüşümün derinliğiyle,
inancımın gücüyle, anlatımımın keskinliğiyle
beyinlerini ateşlemek istiyorum.

ROSA LUXEMBURG'tan Leo Jogiches'e,
19 Nisan 1899

15
SEÇİLMİŞ MEKTUPLAR 1899-1917

Editörlerin Notu: Rosa Luxemburg yaşamı boyunca yorulmak bilmeden mektuplar yazdı. Kamuya açık yazıları ve konuşmalarının odaklandığı başlıc tarihsel sorunlar herkesin gözü önündeydi. Fakat mektuplarında, bir başka yönünü sergiler Rosa; toplumsal olayların bir insan olarak onun üzerinde nasıl bir etki yarattığına, kişisel ilişkilerini nasıl kendine özgü bir sıcaklık ve ilkesellikle sürdürdüğüne tanık oluruz bu mektuplarda. Aşağıda verilen mektuplarından bazıları cezaevinde olduğu sırada yazılmıştır. Leo Jogiches'e yazdığı mektupları Elzbieta Ettinger, ötekileri Stephen Eric Bronner çevirmiştir.

* * *

Leo Jogiches'e

Berlin, 9 Ocak 1899

Sevgili Dziodzio,

... Şu küçük sorunu çözmede bana yardım et; ama çabuk. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte çelişkiler de gelişir ve hem kapitalizmin ekonomik düzeni hem de kapitalist devlet savunulamaz hale gelir. İkincisi, yani kapitalist politika benzer şekilde bir

çöküşe yol açar. Praksisten bir örnek, uluslararası siyasetten: Beş altı yıl önce, çevresinde bütün uluslararası mücadelelerin dönüp durduğu Konstantinopol merkez durumundaydı. Ancak son on yıldır, tamamıyla stratejik olan bir nokta doğrudan işe karıştığından, güç dengesini korumak adına, Türkiye'nin bütünlüğünü istikrara kavuşturmaya yönelik bir siyaset ortaya çıktı. Böylece Konstantinopol konusu gelip kör bir noktaya dayandı; uluslararası ilişkilerin gelişmesi orada tıkanıp kaldı.

1895'te temel bir değişiklik oldu: Japonya savaşı[1] Çin kapısını açtı, hem kapitalist çıkarların hem de devlet çıkarlarının yönlendirdiği Avrupa siyaseti Asya'ya girdi. Konstantinopol arka planda kaldı. Burada devletlerin arasındaki çelişkiler, onunla birlikte siyasetin gelişmesi önünde geniş bir alan açıyor: Avrupa siyasetinin izlediği siyasetin amacı bütün Asya'nın ele geçirilmesi ve bölünmesi oluyor. Onu Çin'in çarçabuk parçalanması izliyor. Şimdi de İran ile Afganistan'a Rusya ile İngiltere saldırmakta. Buradan da Afrika'daki Avrupa karşıtlıkları yeni bir ivme kazanıyor; orada da yeni bir güçle mücadele ortaya çıkıyor (Fashoda, Delagoa, Madagaskar).[2]

Asya ve Afrika'nın parçalanmasının, artık Avrupa siyasetinin yayılmasına yer bırakmayan son sınırlar olduğu açık. Böyle bir sıkışma Doğu sorununda da ortaya çıkıyor ve *nihai bunalım dönemi siyasete el koyuncaya kadar* Avrupa devletlerinin önünde

---

[1] Japonya'nın Çin'i yenilgiye uğrattığı, 1895'deki Çin-Japon Savaşı'na göndermedir.

[2] Fashoda olayı, 1898'de, Sudan'ın ileri karakolu Fashoda'nın denetimi konusunda İngiltere ile Fransa arasında çıkan ve neredeyse iki ülkeyi savaşa sokacak olan uzlaşmazlığa yollamadır. Delagoa Körfezi, o sırada bir Portekiz sömürgesi olan Mozambik'tedir. 1898'de, Güney Afrikalı Boer'lere karşı verdikleri mücadelenin bir parçası olarak İngilizler orayı denetimleri altına almaya çalışmışlardır. Aynı yıl içinde Fransa Madagaskar Adası'nın koruması altında olduğunu açıklamıştır.

birbirlerinin boğazına sarılmaktan başka bir seçenek kalmıyor... vs. vs.

Bunun önümüze koyduğu harika olasılıkları görüyorsun, değil mi? Bu konu üzerinde düşün; ekleyeceğin bir şeyler olursa bana hemen yaz –*hemen*. Önce bana çok güzel bir makale başlığı gibi gözüktü: "Dünya Siyasetindeki Değişimler"; ama sonradan makale yazmak yerine, Ede [Bernstein] üzerine yazmakta olduğum yazıya ekleme yapmaya karar verdim; böylece sadece soyut şeylerden söz etmiş olmayacağım, somut olgulara da değinmiş olacağım.[3]

Şimdilik bu kadar, canım. Ede üzerine çok sıkı çalışmaktayım: "İngiliz Gözlük"[*] konusunda yanılıyorsun; ele alışıma göre, savımın çok temel bir parçası. Yavaş yavaş şu sonuca geliyorum: İngiltere, kapitalizmin ilk ortaya çıktığı, kapitalizmin kemikleşmesinin de ilk olacağı yer ve bu kemikleşme süreci de zaten başladı. Sayısız kanıt var. Bu da Ede'm İngiltere'den çıkardığı sonuçların epey garip olduğunu gösteriyor: tepetaklak bir durum.

Dünden bu yana canım sıkkın; o nedenle de daha uzun yazamıyorum. Yüreğimden bir öpücük gönderiyorum sana, canım. Bana yaz; benim yazmamı bekleme. Kendimi biraz daha iyi hissedersem yeniden yazarım.

Senin R.

* * *

---

[3] Rosa Luxemburg'un bu düşüncelere "Reform ya da Devrim"de yer vermesine ilişkin bir göndermedir.

[*] Bernstein 1887'de Londra'ya gitmiş, Fabian Derneği ve kurucusu Henry Mayers Hyndman (1842-1921) olan Sosyal Demokrat Federasyon dâhil birçok sosyalist örgütle ilişki kurmuştur. Sonraki yıllarda, kendisine karşı olanların dünyaya "İngiliz gözlüğü"nden baktığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (ç.n.).

Berlin, 19 Nisan 1899

Dyodyo! Sonunda boş zaman buldum –düzeltmeleri gönderdim ama ben de bittim–, uyuyamayacak kadar yorgunum. Sana ancak şimdi yazıyorum. Uzun süredir söylemek istediğim, aslında söylemeye gerek duyduğum bir şey var; ama boş bir saniye bile olmadı!!

Uzun süredir ne hissediyorum, biliyor musun? İçimde bir şey kıpırdıyor, dışarı çıkmak istiyor. Zihinsel bir şey; sana yazmam gereken bir şey. Telaşlanma; gene şiir ya da roman değil. Hayır, bir tanem; hissettiğim şey beynimin içinde. Gücümün onda birini, hatta yüzde birini bile kullanmadığımı hissediyorum. Yazdıklarımdan hiç de hoşnut değilim; kesin ve açık olan, çok daha iyisini yapabileceğim. Heinrich'in[4] dediği gibi, "önemli bir şey" söyleme gereği duyuyorum.

Beni doyumsuzluğa iten, yazılarımın *biçimi.* "İç"imde, bütün kuralları ve kalıpları hiçe sayan yepyeni, özgün bir biçim olgunlaşıyor. Düşüncelerin gücü ve güçlü bir inanç onları yıkıyor. İnsanları bir gök gürültüsü gibi etkilemek, konuşarak değil, görüşümün derinliğiyle, inancımın gücüyle, anlatımımın keskinliğiyle beyinlerini ateşlemek istiyorum.

Nasıl? Ne? Nerede? Hâlâ bilmiyorum.

Gülüp geç istersen, umursamıyorum. İçimde bir şeyin kıpırdadığından eminim, bir şey doğuyor. Belki de "dağ doğura doğura bir fare doğuracak" diyorsundur. Boş ver. Göreceğiz.

Bu gece yeniden *senin* durumunu düşündüm, ne yapmalı, nasıl yapmalı? Yoluna girsin diye dünyadaki her şeyimi, ömrümün yarısını veririm. Ah, Dyodyo!

---

[4] Wladyslaw Heinrich (1869-1957), Rosa Luxemburg'u Zürih Üniversitesi'ndeki günlerinden tanımaktadır ve 1890'larda SDKPiL'in öncülü olan Polonya Krallığı Sosyal Demokrasisi (SDKP)'nin üyesiydi. Sonra tanınmış bir Polonyalı filozof olmuştur.

Her gün yaz bana. Bir karar verdim: Zamanım elverdiğinde sana her gün yazacağım; isterse bir iki satır olsun. Birkaç gün birbirimize söyleyecek bir sözümüzün olmaması korkunç.

Sevgilim Dyodyuçni, bugün acele bir postanın seni uyandırdığını düşledim; sürünerek yatağından çıkıyorsun, uykulu, sarışın saçlarının karmakarışık olduğu başını dikkatle kapının aralığından çıkartıyorsun; o tatlı yüzünde aptalca bir gülümseme; kusura bakma, kapıda durmuyorum, o nedenle de o aptal burnuna bir öpücük konduramıyorum –böylesine zor.

Ròzia

Leipzig, "Toplumsal Devrim ya da Reform"dan 600 adet almış. Üç bini kısa sürede satılacak; ikinci baskı için telif hakkı isteyeceğim.

Epey önce Warski'ye[5] yanıt vermiştim; "Varşova Kütüphanesi"ne de...

* * *

[5] "Warski", SDKP'yi kuranlardan biri, SDKPiL'in de uzun süre önderi olan Adloph Warzawski (1868-1937)'nin takma adıydı. Öğrenciyken arkadaş olmuşlardı; sonra da *Sprawa Robotnicz*'in editörü olmuş, yirmi yıl da Rosa Luxemburg ile çok yakın çalışmıştı. 1918'den sonra Lenin'in başında olduğu Rus Komünist Partisi'nin önemli kişilerinden biri oldu. 1937'de, Polonya Komünist Partisi'ndeki tasfiyeler sırasında Stalin tarafından öldürtüldü.

Berlin, 1 Mayıs 1899

Dziodzio!

Dünkü acele posta mektubuna teşekkürler. Bütün gün tek başıma –[kardeşin] Jozio'yu bekleyerek– boş evde oturup durduğumdan, çok sevindim. Gidecek bir yerim yoktu; yağmur yağıyordu, ben de kendimi pek iyi hissetmiyordum. Hiç beklemediğim bir anda postacı kapıyı çaldı ve son birkaç gündür beklediğim haberleri getirdi senden...

Parti Kongresi'ndeki[6] konuşmaları kimlerin yapacağının belli olup olmadığını soruyorsun. Bebel'ın Bernstein'la görüşeceğini sana daha önce yazdığımı sanıyorum –militarizm konusunda kimin konuşacağı daha belli değil. Öteki konuların da bizimle ilgisi yok.

"Ne pahasına olursa olsun bir konuşma yapma girişiminde bulunmak" öğüdün gerçekten çocukça. Hâlâ böyle münasebetsiz önerilerde bulunmayı sürdürmen beni şaşırtıyor; üstelik böylesine önemli bir konuda. Orada bulunması –ne kadar mükemmel olsalar da– yazdığı birkaç makaleye dayanan, daha bir yıldır hareketin içinde bulunan birine konuşma fırsatı verilebileceği konusunda en küçük bir olasılık olduğuna gerçekten inanıyor musun? Gruptan olmayan, kendinden başka kimsenin korumasından yararlanmayan birine? Sadece düşmanlarının (Auer ve şürekâsı) değil, dostlarının da –Bebel, K[arl] K[autsky], Singer vb– adamakıllı korktukları birine? Çabucak kendilerini geçebileceğinden kuşkulanılan, en iyi davranışın onu olabildiğince dışlamak olduğu duygusunu veren birine? Bunların hiçbirini anlamıyor musun? Onların onayı olmadan konuşma olanağını bulmak perdenin arkasında ipleri tutanlar açıkça onlar olduğundan bunu yapabilmenin yolu yok.

---

[6] Yaklaşan Hannover'deki SPD toplantısına yollamadır.

Sakin sakin kafa yoruyorum; bunun böyle gelişeceğini daha başından biliyordum; hiçbir dolap, korku ya da kıskançlığın partinin ön sıralarında yer almamı önleyemeyeceğini de biliyorum. Elbette şu anki durum –Bernstein– bir istisna. Sen hâlâ, dünyanın merkezinin burada olduğunu, şimdi eyleme geçilmezse her şeyin yitip gideceğini düşünüyor gözüküyorsun. Bu, saçmalık. Parti daha yeni (son iki yıldır) daha zor görevlerin, daha zor koşulların girdabına kapılıyor. Gücünü ve kaçınılmaz olduğunu günlük mücadelede gösterebileceği binlerce fırsat çıkacak.

Bu durumda, sadece eleştiriyle yetinmek gibi bir niyetim yok. Tersine, bireyleri değil, bir bütün olarak hareketi, elimden geldiğince, yaptığımız bütün olumlu çalışmaları yeniden değerlendirmeye, yeni ajitasyon ve praksis biçimleri göstermeye – bulunabilirse tabii, ama bulunabileceklerinden hiç kuşkum yok–, bezginlik ve uyuşuklukla savaşmaya vb. itme niyeti ve isteğindeyim. Kısacası, hareketi sürekli dürtecek biri olmak istiyorum. Parvus'un[7] başta olduğu ve ne yazık ki sadece birkaç ay sürdürebildiği gibi. Ne olursa olsun, hareketin içinde birinin yapabileceği çok şey olduğuna inanıyorum; Parvus'un yaptıklarını her gün ve önümdeki uzun yıllar boyunca yapabileceğime sarsılmaz inancım var.

---

[7] Parvus, Aleksander Helphand (1867-1924)'in takma adıydı. Rosa Luxemburg ile Zürih'te öğrenciyken tanışmış, sonra da bir solcu olarak SPD'de etkin olmuş bir Rus devrimcidir. *Sachische Arbeiterzeitung*'un editörüyken Bernstein'in revizyonizmine ilk saldıranlardan biri olmuş ancak birkaç ay sonra tartışmanın tarafı olmayı bırakmıştır. 1905'de Rusya'ya dönmüş, Leon Troçki'nin tutuklanmasından sonra St. Petersburg Sovyeti'nin başkanı olmuştur. 1910'da Türkiye'ye gittikten sonra işadamı olarak servet edinmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'yı desteklemiş, savaş sırasında da Alman Dışişleri Bakanlığı'nın paralı ajanlığını yapmıştır.

Şu sıralar hepimiz için olağanüstü önemli. Ancak ne yazık ki benim de geç ilgilendiğim *Landtag*[8] seçimlerinin de gösterdiği gibi, partiyi yakasından tutup da sürükleyecek kimsenin olmadığı bir gerçek. Ancak yıllarla birlikte böyle yüzlerce konu ortaya çıkacak. Sadece gümrük tarifeleri, dış olaylar ve meslek sendikalarını düşünsen, al sana yararlanılmayan üç olanak. Öte yandan, köhne biçimlerde takılıp kalmış sözlü ve yazılı ajitasyon çalışmaları var, ki aslında artık kimseyi pek etkilemiyor; yeni kanallar açılmalı, basın, toplantılar ve broşürlere yeni bir canlılık kazandırılmalı.

Bunların hepsini, neler olup bittiğine bir planım ve düşüncem olmadan bakmadığımı sana göstermek, ikinci olarak da Bernstein ve Hannover ile dünyanın durmayacağını anımsatmak için, belli bir sıra gözetmeden çarçabuk yazıyorum. Almanya'daki hareketin içinde bir idealist olmanın aptalca olduğu görüşüne katılmıyorum. Bir defa, burada idealistler var. En başta da, işçi kitlelerin içinden gelen çok sayıda, basit ajitatörler ve daha çoğu; hatta önderlikte bile, örneğin Bebel. İkincisi, Polonya-Almanya'daki devrimci faaliyetim boyunca, insanın çevresindekiler ve ötekiler konusunda kendisine sadık kalması gerektiğini temel ilke olarak aldığımdan bütün bu olanlar çok da ilgimi çekmiyor. Polonya hareketinde olduğu gibi Almanya'daki harekette de bir idealist olarak yer alıyorum, öyle de kalacağım.

Elbette, bu başkaları için çalışan sadık bir eşek olarak kalacağım anlamına gelmiyor. Kesin olan şu: Hareketin içinde en etkili yere gelmek için uğraşmak istiyorum, uğraşacağım da; ama bu idealizmim ile en ufak bir çelişki içinde olmayacak; çünkü kendi

---

[8] SPD içindeki revizyonist kanadın baskın olduğu 1889 ve 1899 yerel parlamento seçimlerine göndermedir.

"yeteneğim" dışında bir yönteme başvurmayacağın –bu yeteneğe sahip olduğum sürece..

Neyse, bugünlük bu kadar. Öperim.

Rosa'n

* * *

Berlin-Friedenau, 11 Şubat 1902

Sevgili Dziodzio!

[...]

Her zaman olduğu gibi, seyahatimde elbette olaylar oldu. Reichenbach'taki toplantıdan sonra –her kentte, toplantı bittikten sonra, yoldaşlarla daha özel bir yerde gecenin ikisine kadar birlikte olmak gerekiyor; buna pek itirazım yok!– yerel kodamanlardan biri bir süre bana baktıktan sonra dedi ki: "27'den daha büyük olamazsınız. Oysa ben 42 dolaylarında olduğunuzu sanıyordum." Şaşkınlıkla "Nerden çıkardınız?" diye sordum. "*Süddeutscher Postillon*'daki* resminizden," dedi.

Nasıl güldüğümü kestirebilirsin. O saflıklarıyla, gazetedeki resmi gerçek sanmış ve hepsi ciddi ciddi bir kopyasını saklamıştı.

Meerane (Saksonya)'deki toplantıdan sonra ise, kadın sorunu ve evlilik konusunda resmen sorgulandım. Hoffman adında parlak bir genç dokumacı lafı hep bu konuya getiriyordu. Bebel'i, Lili Braun'u**, *Gleichheit*'ı*** okumuştu; "kadının yeri evi-

---

* *Süddeutsche Postillon*, 1882-1910 arasında yayınlanan bir gülmece dergisiydi. Yayıncısı Maximin Ernst, Lenin'in yasadışı *Iskra*'sını da basıyordu (ç.n.).

** Asıl adı Amalie von Kretschmann olan Lily Braun (1865-1916), Alman feminist yazardır (ç.n.).

*** *Die Gleichheit* (Eşitlik), 1890-1925 arasında, Almanya'daki kadın proletarya hareketinin çıkardığı, 1892-1917 arasında editörlüğünü Clara Zetkin'in

dir" diyen ve kadınların fabrikalarda çalışmalarının kaldırılmasını savunan yaşlı köylü yoldaşlarıyla amansızca kapışmış. Hoffman'dan yana çıkınca büyük bir zafer kazanmış gibi oldu! "Gördünüz mü," diye haykırdı, "üstat da benim yanımda!"

Yaşlılardan biri, gene bir kadının fabrikada, genç erkeklerin yanında çalışıyor olmasının ayıp olduğunu söylediğinde Hoffman, "Bunlar yanlış ahlaki nosyonlar!" diye bağırdı, "Düşünebiliyor musunuz, ya Rosa'mız burada konuşmasını yaparken gebe olsaydı? O zaman onu daha da çok severdim!"

Bu hiç beklenmedik açıklamaya dayanamadım, neredeyse kahkahayı koyuverecektim ki, baktım hepsi çok ciddi, dudaklarımı ısırmak zorunda kaldım.

Neyse, bir dahaki sefere Reichenbach'a gitmeden gebe kalmaya çalışmalıyım. Duyuyor musun? Ayrılmadan önce (gecenin ikisi olmuştu), bu genç yoldaş, önemli bir soruya yanıt vermem için beni biraz daha tuttu: Günümüzdeki evlilikler ikiyüzlü bir düzenlemeye dönüşmüşse de, evlenmeli miydi? Bereket evlenmesi gerektiğini söyledim; ötekilerin fısıldaşmaları ve gülüşmelerinden bu yanıtın çok hoşuna gittiğini anladım; sonra kendisi de itiraf etti, evlilik hazırlığı yapıyormuş. Tam da zamanıymış; çünkü nişanlısı, kendisinin görmekten çok hoşnut olduğu bir durumdaymış...

[...]

Kucaklarım.

Senin R.

* * *

yapmış olduğu, iki ayda bir yayınlanan Sosyal Demokrat süreli yayındır (ç.n.).

20 Mart 1907

Clara Zetkin'e

Parti'nin Yürütme Kurulu'nun çağrısı senin kadar beni de etkiledi. Bunu herkes söylüyor. Rusya'dan döndüğümden bu yana kendimi burada yalıtılmış hissediyorum. Partinin bütününün kararsızlığını ve küçük işlerle uğraşmasını eskisine göre çok daha açık ve ıstırap verici bir şekilde duyumsuyorum. Ancak senin kadar öfkelenmiyorum; çünkü artık –şaşırtıcı biçimde– anladım ki, bütün koşullar tepeden tırnağa değişmedikçe ne insanlar ne de olaylar değişecek. Hatta o zaman bile – soğukkanlı düşününce– kitleleri canlandırmak istiyorsak, o kişilerin kaçınılmaz *direniş*lerini de dikkate almamız gerektiği sonucuna vardım.

Durum basit: August [Bebel] ve diğerleri, herhangi bir kayıt gözetmeksizin parlamentarizme giderek daha çok teslim oluyorlar. Parlamentarizmin sınırlarının ötesine taşan olaylar olduğunda ne yapacaklarını şaşırıyorlar. Şaşırmaktan da öte, onu parlamentarizmin kanallarına yönlendirmenin yollarını arıyorlar. Daha ileri geçmek isteyen hareket ya da kişilere "halk düşmanı" diye şiddetle saldırmalarının nedeni de bu. Kitleler, gittikçe daha çok yoldaş kitlesi, yüreklerinin derinliğinde parlamentarizme yeter diyorlar. Taktiklerimiz biraz taze hava soluyabilseler, sevinç çığlıklarıyla karşılanacaklar. Ancak hâlâ eski yetkililerin, dahası, oportünist editörlerin, milletvekillerinin ve sendika liderlerinin peşinden gidiyorlar.

Görevimiz, bu yetkililerin neden oldukları durgunluğa olabildiğince güçlü karşı çıkmak. Böyle yaptığımızda, koşullara bakılırsa, kendimizi oportünistlerin yanı sıra Parti'nin Yürütme Kurulu'na ve August'a da karşı çıkarken bulacağız. Kendilerini Bernstein ve dostlarına karşı savunmak söz konusu olduğu sürece August ve şürekâsı yardımımızı keyifle kabul ettiler; çünkü ödleri patlıyordu. Ancak sıra oportünistlere hücuma

geçmeye geldiğinde, o zaman eskiler Ede [Bernstein], Vollmar ve David'in[9] yanında bize karşı cephe aldılar. Durumu böyle görüyorum. Ve önemli olan: Başını dik tut ve soğukkanlı ol! Görev çok; hesabıma göre, tamamlamak yıllar alacak.

Rosa

* * *

Wronke, 28 Aralık 1916

Emanuel ve Malhilde Wurm'a

Sevgili Tilde,

Noel mektubuna hemen yanıt vermek istiyorum; çünkü beni çok öfkelendirdi. Evet, mektubun tepemin tasını attırdı; çünkü kısa olduğu halde, her satırı ne kadar çok çevrenin etkisinde kaldığını gösterdi bana. O ağlamaklı hava, yaşadığın düş kırıklıklarını, aynaya bakıp da bütün insanlığın perişanlığının çarpıcı benzerliğini görmek yerine başkalarını suçladığın o düş kırıklıklarını [anlatırken kullandığın] bütün o "eyvah"lar ve "yazık"lar! "Biz" dediğinde de, eskiden birlikte olduğumuzda benim dostlarım anlamına gelen, şimdi ise senin çamur arkadaşlarını anlatan kelime. Bak bekle, "siz"i çoğul olarak ele alacağım.

İç karartıcı görüşüne göre, top namlularının üzerine yürümediğiniz için yakınıyormuşum. "Yürümediğiniz" lafı hafif kalıyor! Sizler yürümezsiniz, hatta adım bile atmazsınız; sizler sürünürsünüz. Bu sadece basit bir derece farkı değil, daha çok tür farkıdır. Bir bütün olarak sizler, benden farklı bir hayvan türüsünüz; sizlerin, ağlamaklı, hırçın, korkak ve isteksizliğiniz

[9] Eduard David (1863-1930), yakın çalıştığı bir revizyonisttir. Birinci Dünya Savaşı'nı desteklemiş, 1919-1920 arasındaki bir SPD hükümetinde de parlamento dışından atanan bakan olarak görev yapmıştır.

bana hiç şimdi olduğu kadar yabancı, nefret edilesi gelmemişti. Arsızlıktan zevk alacağınızı düşünüyorsunuz; ama onun için biri sizi içeri tıkabilir ve o zaman "işe yaramaz" olur. Sizi gidi sefil paralı askerler. Bir miktar "kahramanlık" satışa koymaya yeterince hazırsınızdır; elbette, küflenmiş üç bakır kuruş bile olsa, "nakit karşılığında". Hem birisi satış tezgâhında bu kahramanlığın "kullanımını" hemencecik anlamalıdır.

Dürüstlüğe ve doğruluğa dair sözler sizler için telaffuz edilmemiştir. "Burada duruyorum, başka türlü yapamam. Tanrı bana yardım eder!"[10] Bereket ki, buraya kadar, dünya tarihini sizin gibiler yapmadı. Yoksa Reform filan olmaz, belki de hala eski rejimde* yaşıyor olurduk.

Bana gelince, hiçbir zaman yumuşak olmadıysam da, son zamanlarda iyice katılaştım; parlatılmış çelik gibiyim ve artık kimseye en küçük bir ödün vermeyeceğim; ne siyasal ne de kişisel ilişkilerde. Sizlerin kahramanlarınızı düşündüğümde içim ürperiyor: Tapılası Haase, o güzel sakalı ve Reichstag'da yaptığı o güzel konuşmalarla Dittmann; Emmo'nuzun iyi günde de, kötü günde de peşinden gittiği kararsız papaz Kautsky; görkemli Arthur [Stadthagen][11] –Saymakla bitmez!

---

[10] Martin Luther'in İmparator V. Charles'ın huzurunda söylediği bu sözlerin Protestan Reformasyonu'nu başlattığına inanılmaktadır.

* Luxemburg burada Fransızca sözcüğü kullanmaktadır: *Ancien régime*, Fransa'da yaklaşık 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar süren aristokrat, toplumsal ve siyasal düzene verilen addır (ç.n.).

[11] Hugo Haase (1863-1919), 1897-1898'de Reichstag'da SPD temsilcisi, 1914'de de SPD'nin Reichstag grubunun önderiydi. 1914'de savaş kredilerinin oylanmasına karşı çıkmış ama parti disiplinini çiğnemek istemeyerek oylamayı ilan eden konuşmayı yapmıştır. 1917'de USPD'nin kuruluşuna yardım etmiş, 19 Aralık 1918'de istifa edinceye kadar da Ebert Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı olmuştur. 1919'da bir kralcı tarafından öldürülmüştür. Wilhelm Dittmann (1874-1954), USPD'nin önderi olan bir SPD üyesidir. 1920'de SPD'ye geri dönmüştür. Arthur Stadthagen (1857-1917), 1890-1917 arasında SPD'nin Reichstag'daki temsilcilerinden ve *Vorwärts*'in yayın

Sana yemin ederim: Yıllarca cezaevinde kalabilirim; bütün o önceki yerlerle karşılaştırıldığında burada cennette olduğumu söylemek istemiyorum; ancak Alexanderplatz'ın[12] bitişiğindeki, gece gündüz ışık olmayan, (W'siz) C* ile demir karyola arasındaki 11 metre küplük hücremde sıkıştırıldığım, ezberimden Mörike'mi[13] okuduğum o yerde bile olmayı, sizin kahramanlarınızla (anlatımımı bağışla) birlikte "mücadele" etmeye ya da genel konuşmak gerekirse, onlarla herhangi bir ilişkim olmasına yeğlerim! Kont Westarp[14] bile daha iyi olurdu; Reichstag'da "badem biçimindeki kadife gözlerim"den söz ettiği için değil, adam olduğundan!

Sana bir şey söyleyeyim: Burnumu dışarı çıkarır çıkarmaz, boru sesleriyle, kamçıyı şaklatarak, tazılarla senin o kurbağa dostlarının peşine düşüp avlayacağım –*Penthesilea* [15]gibi demek istiyorum; ama bereket içinizden hiçbiri bir Aşil değil!

Bir Yeni Yıl kutlaması için bu kadar yeter mi? O zaman bir *İnsan* olarak kaldığını görürsün! Asıl olan *İnsan* olmaktır! Bu da kararlı, açık ve neşeli olmak demektir. Evet, her şeye karşın neşeli; çünkü sızıldanmak zayıfların işidir. *İnsan* olmak, gerektiğinde, birinin yaşamını mutlulukla "yazgının büyük terazisi"ne

---

kurulunun da üyesiydi. Avukat olarak, Rosa Luxemburg'u birkaç kez cezaevinden çıkartmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nı desteklediği 1914'den sonra ilişkileri kopmuştur.

[12] Alexanderplatz, Luxemburg'un 1916'da altı hafta kapatıldığı Berlin'deki ünlü cezaevidir. Sonradan Hitler'in Gestapo'sunun merkezi olmuştur. Luxemburg, orada geçirdiği günlerin yaşamının en zor dönemi olduğunu söylemiştir.

* WC kısaltmasından hareket edilerek W'siz, yani suyun olmadığı, sadece C (klozet)'nin bulunduğu anıştırılmaktadır (ç.n.).

[13] Eduard Friedrich Morike (1804-1875), bir Alman şairdir.

[14] Kont Kuono von Westarp (1864-1945), Reichstag'daki muhafazakârların önderiydi.

[15] Heinrich von Kleist (1771-1811)'ın oyunu *Penthesilea*'da Amazon kraliçesi ölür ve sevgilisi Aşil de onu yer.

vurmaktır; ama, aynı zamanda, her aydınlık günden, her güzel buluttan keyif almaktır. Sana *İnsan* olmak üzerine bir reçete yazamam. Tek bildiğim, birinin nasıl *bir İnsan olduğu*dur; günbatımının kızıl ışıkları buğdayların üzerine düştüğünde, Südende' tarlalarında birkaç saat yürüdüğümüzde sen de biliyordun.

Bütün korkunçluğuna karşın dünya öylesine güzel ki; zayıflar ve korkaklar olmasa çok daha güzel olacak. Yapmacıksız bir maskara olduğun için yine de öpüyorum. Mutlu Yıllar!

R

* * *

Wronke i.P. Kalesi, 16 Şubat 1917

Emanuel ve Mathilde Wurm'a

(Mühürlü mektuplarınız, üstüne "savaş tutsağı" mektubu yazmadan doğrudan buraya gönderin.)

Sevgili Tilde,

Mektubu, kartı ve bisküvileri aldım; çok teşekkür ederim. Merak etme, üste çıkmadaki gözü karalığına karşın, hatta savaş ilan ettiğin noktada bile, her zaman olduğu gibi seni seveceğim. Gülümsemek zorunda kaldım; benimle "savaş" istiyorsun. Genç hanımefendi, eyerin üzerinde sağlam oturuyorum. Şimdiye kadar kimseden korkup saklanmadım ve bunu bana kimin yaptırabileceğini bilmek için meraktan ölüyorum. Ancak gülümsememin nedeni başka: Benimle "savaşmak" istediğini bile bilmiyorsun ve bana, siyasal olarak, düşündüğünden çok daha bağımlısın. Hep senin pusulan olacağım; çünkü doğruculuğun,

yargılarımda yanılmadığımı sana söylüyor; çünkü başkalarının yargılarını bozan bütün o can sıkıcı konular, endişeler, alışıldık işler, parlamenter kretinizm benimle unutulurlar. "Burada duruyorum, başka türlü yapamam!" dememe karşı bütün savın şöyle: "İyi, öyle kal; ancak kitleler böyle kahramanlıklar göstermek için çok korkak ve zayıflar." *Ergo** onların zayıflıklarına ve "Yavaş yürü; o zaman güven içinde yürürsün" demelerine karşı birinin taktikler belirlemesi gerekiyor.

Küçük kuzum, ne dar bir tarihsel görüş! İnsanın ruhsal durumundan daha değişken hiçbir şey yok. Kitlelerin ruhu, her zaman bütün gizli olasılıkları barındıran sonsuz deniz gibidir: Ölümcül dinginlik ve kükreyen fırtına, korkaklık ve en şiddetli kahramanlık. Kitle hep o sıradaki koşullara göre ne olması *gerekiyorsa* o olur ve her zaman göründüğünden çok farklı bir şey olmaya hazırdır. Rotasını, suyun yüzeyi o anda nasıl gözüküyorsa ona göre ayarlayan, gökyüzündeki ya da derinlerdeki belirtilere bakarak gelmekte olan fırtınayı nasıl kestireceğini bilemeyen iyi bir kaptan! Küçüğüm, "kitleler konusunda düş kırıklığı", her zaman siyasal bir önderin en utanmaz tanıklığıdır. Büyük bir önder, taktiklerini kitlelerin anlık durumlarına değil, gelişmenin demir yasalarına uyarlar: Bütün "düş kırıklıkları"na karşın taktiklerine sımsıkı bağlı kalır ve gerisini tarihin olgunlaştırmasına bırakır. Bu konuyu kapatalım. Sevinçle dostun olmayı sürdüreceğim. Öğretmenin olarak kalıp kalmayacağım ise *sana* bağlı.

Bana altı yıl öncesini, kuyruklu yıldızı beklemek üzere Schlachtensee'ye gittiğimiz geceyi anımsattın. Garip, hiçbir şey anımsamıyorum. Ancak bir başka anıyı canlandırdın gözümde. Bir Ekim gecesinde, (ressam) Hans Kautsky* ile Havel Neh-

---

* Öyleyse (ç.n.).

* Karl Kautsky'nin kardeşidir (ç.n.).

ri'nde, Tavuskuşu Adası'nın* karşısında oturmuştum; gene kuyruklu yıldızı bekliyorduk.

Koyu bir alacakaranlıktı; ama ufukta hâlâ mor bir çizgi parıldıyor, Havel'in üzerine yansıyor ve suyun üstünü büyük bir gül yaprağına dönüştürüyordu. Nehrin üzerinden ansızın bir fırtına geçti, suyun üzerinde kara noktalar oluştu. Yaban ördekleriydi; Havel'in üzerinde dinlenmek üzere mola vermişler, öylesine özlem dolu ve uzaklardan duyulan sessiz çığlıklarını bize iletmişlerdi.

Çok güzel bir ortamdı; büyülenmiş gibi sessizce oturduk. Havel'e baktım, o arada Hans bana baktı; korkuyla elimi kavradı: "Ne oldu sana?" diye bağırdı. Arkasından bir göktaşı gelmiş ve beni fosforlu yeşil bir ışık sarıp sarmalamıştı; Bir ceset gibi donuk görünüyor olmalıydım. Onun göremediği bu garip gösteriyi görür görmez dehşetle ayağa fırladım; Hans herhalde ölmekte olduğumu düşünmeden edememiştir. (Sonra Havel'dek o gecenin çok güzel, büyük bir resmini yaptı.)

"Tekil konular", yani partinin kararsızlıkları dışında zamanın da, ilgin de olmaması çok kötü. Böylesine bir tek yanlılık birinin siyasal yargılarını da gölgeler; daha da ötesi, her zaman eksiksiz biri gibi yaşamak gerekir.

Ancak bak, mademki kitapların kapağını pek açmıyorsun, o zaman, hiç olmazsa sadece *iyi* kitaplar oku, bana gönderdiğin "Spinoza romanı" gibi ucuzlukları değil. Yahudilerin çektikleri acılardan ne elde etmeyi bekliyorsun? Putumayo'daki kauçuk plantasyonlarındaki zavallı kurbanlar, Avrupalıların sürek avlarına maruz kalan Afrika'daki Siyahlar hemen yanı başımdalar. Trotha'nın Kalahari Çölü'ndeki seferi konusunda Büyük Genelkurmay'ın çalışmasında yazılanları anımsıyor musun? "Susuzluktan çıldıranların yakarışları, can vermekte olanların

---

* *Pfaueninsel*, güney batı Berlin'de Wannsee'de, Potsdam ile Brandenburg'u ayıran Havel Nehri üzerindeki bir adadır (ç.n.).

zor çıkan solukları sonsuzluğun görkemli sessizliğinde yok olup gittiğinde."

Ah, bunca çığlığın duyulmadan yok olup gittiği o "sonsuzluğun görkemli sessizliği". İçimi öylesine güçlü dolduruyor ki, yüreğimde getto için ayrı bir yer yok: Dünyada nerede bulutlar, kuşlar ve insan gözyaşları varsa, ben oradayım...

[...]

Senin R

* * *

Wronke, 2 Mayıs 1917

Sonja Liebknecht'e

Belki anımsarsın, geçen Nisan'da bir sabah saat 10'da ikinize de aceleyle telefon etmiş, benimle birlikte botanik bahçesine, enfes bir konser ziyafeti verecek bülbülü dinlemeye gitmeye çağırmıştım. Oraya gittiğimizde, sık fundalıkların arasına gizlenmiş ipince bir akarsuyun yakınındaki kayalıklara oturmuştuk. Bülbülün şakıması bittiğinde, ansızın tekdüze, dokunaklı bir ses duymuştuk; şöyle bir şeydi: Gligligligliglik! Ben, bataklık ya da su kuşlarının sesine benzetmiştim, Karl da[16] aynı görüşteydi; ama ne olduğunu bir türlü çıkaramamıştık.

---

[16] Karl Liebknecht (1871-1919), Wilhelm Liebknecht'in oğlu, Birinci Dünya Savaşı öncesinin önde gelen bir anti-militaristi ve genç eylemcisiydi. Rosa Luxemburg'u 1914'ten önce tanıdığı halde, Reichstag'da savaş bütçesine karşı çıkan birkaç SPD üyesinden biri olduğundan, ancak Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasından sonra yakın çalışmaya başlamışlardır. Spartaküs Birliği'nin kuruluşunda Rosa ile birlikte çalışmış, Birinci Dünya Savaşı'na karşı çıkan başlıca kişilerden biri olmuştur. 1918'de cezaevinden çıktıktan sonra, Ebert ve Scheidemann Hükümeti'ne karşı sol kanat muhalefetin canlandırılmasına ve Alman Komünist Partisi'nin kurulmasına yardım etmiştir. Rosa Luxemburg ile birlikte Ocak 1919'da öldürülmüştür.

Düşün bir kere; birkaç gün önce, sabahın erken bir saatinde, ansızın aynı sesi burada, yakınımda duyuverdim. Sonunda ne olduğunu öğrenebileceğimden yüreğim sabırsızlıkla atıyordu. Bugün ne olduğunu anlayıncaya kadar rahatım kaçtı: Su kuşu değildi, bir tür gri ağaçkakan olan boyunburandı. Bir serçeden biraz daha büyüktü; adını da, tehlikeyle yüz yüze geldiğinde, gülünç tavırlar takınması, kafasını garip biçimde kıvırıp düşmanını korkutmasından alıyordu. Karıncayiyen gibi, yapışkan diliyle topladığı karıncalarla besleniyordu. Bu nedenle de İspanyollar ona *Hormiguero*, karınca kuşu, diyorlardı.

Bu arada, Mörike de kuş üzerine çok güzel, gülünç bir şiir yazmış. Hugo Wolf[17] da seslendirmiş. Ağlamaklı sesi olan bu kuşu öğrenmem sanki bir armağan oldu bana. Belki Karl'a da yazabilirsiniz; hoşuna gidecektir.

Ne mi okuyorum? Çoğu zaman, doğa bilimleri: Bitkilerin ve hayvanların coğrafyası. Sözgelimi, dün çalıbülbülünün neslinin Almanya'da yok olmakta olduğunu öğrendim. Düzenli ormancılık, bahçecilik ve tarım, bütün doğal yuva yapma ve beslenme yerlerini, ağaç kovuklarını, sürülmemiş toprakları, sık çalılıkları, bahçelerdeki kuru yaprakları giderek yok etmekteymiş. Bunu okuduğumda çok *acı* duydum. Yok, insanlara söyledikleri şarkılardan değil, bu zararsız küçük yaratıkların sessizce, önüne geçilemez biçimde yok oluşlarının resmiydi beni ağlamaklı yapan. Zürih'teyken okuduğum bir Rus kitabını anımsattı bana; Profesör Sieber'ın[18] yazdığı kitap Kuzey Amerika'daki Kızılderililerin ortadan kaldırılışları üzerineydi. Onlar da, gene aynı biçimde, uygar insanlar tarafından adım adım topraklarından edilmişler, sessiz ve acımasız bir ölüme terk edilmişlerdi.

---

[17] Hugo Wolf (1860-1903), Wagner'in yolunda giden bir klasik müzik sanatçısıydı. Başlıca yapıtlarından biri *Penthesilea*'dır.

[18] Nikolai Sieber (1844-1888), Rusya'da Marx'ın *Kapital*'i üzerine ilk yorumu yapanlardan Rus iktisatçı ve tarihçidir.

En ufak bir şeyin beni böylesine duygulandırdığına bakılırsa sağlığım bozuk herhalde. Bilir misiniz, zaman zaman gerçekten bir insan değilmişim, insan biçimine bürünmüş bir kuş ya da hayvanmışım gibi geliyor bana. Aslında, buradaki gibi küçük bir bahçedeyken, daha da çok karlarda, arı sesleri arasında çimenlere uzandığımda, kendimi parti kongrelerimizin birinde olduğumdan çok daha rahat hissediyorum. Bunu size rahatça söyleyebilirim; hemencecik sosyalizme ihanet ettiğim kuşkusuna kapılmazsınız nasılsa! Gene de, bütün bunlara karşın, grev başında, bir sokak çarpışmasında ya da cezaevinde ölmeyi gerçekten isterim.

Ancak içimdeki ben, "yoldaşlar"dan daha çok iskete kuşuna yakın. Moralleri çökmüş birçok siyasetçi gibi doğada dinlenecek bir sığınak bulduğumdan değil. Tersine, doğada da, attığım her adımda, beni çok üzecek yığınla şey buluyorum. Örneğin, şu küçük deneyimi bir türlü kafamdan silip atamadığımı düşünün. Geçen ilkyazda, tarlalarda yaptığım yürüyüş sonrasında sessiz, boş sokaklardan eve dönüyordum; ansızın kaldırım taşlarının arasında küçük, kara bir lekeye ilişti gözüm. Eğildim ve sessiz bir trajediyle yüz yüze geldim: Sırt üstü dönmüş iri bir bok böceği, çevresine üşüşmüş onu canlı canlı yemeye çalışan küçük bir karınca ordusuna karşı umarsızca bacaklarıyla kendini savunmaya çalışıyordu! Tüylerim diken diken oldu! Mendilimi çıkardım, o küçük zalim hayvanları kovmaya başladım. Ancak öylesine cüretli ve inatçıydılar ki, uzun bir mücadele vermek zorunda kaldım. Sonunda zavallı kurbanı kurtarıp uzaktaki çimenlerin üzerine koyduğumda ne göreyim: Bacaklarının ikisi çoktan yenmişti... Uzun vadede ona iyilik değil, kötülük yapmıştım; acıyla oradan uzaklaştım.

Alacakaranlık uzamaya başladı. Bu anları nasıl da seviyorum! Südende'de çok sayıda karatavuk vardı; burada ne görüyorum ne de duyuyorum. Bir çifti bütün bir kış besledim; ama artık onlar da çekip gittiler. Südende'de, akşamın bu saatlerin-

de, sokaklarda dolaşırdım; çok güzel olurdu: Günün son menekşe rengi ışığında ansızın sokak lambalarının gül rengi ışıkları titreşir, sanki kendilerinden biraz utanıyorlarmış gibi alacakaranlıkta garip kalırlardı. Geç kalmış bir kadının, bir şey almaya gönderilen bir kapıcı ya da hizmetçinin bulanık görüntüsü koşarak geçerdi sokaklardan. Ahbaplık ettiğim kunduracının çocukları, köşe başından yükselen bir ses kendilerini çağırıncaya kadar karanlık sokakta oyun oynarlardı. O saatte, bir türlü yuva kuramayan, uykusunda çığlık atan yaramaz bir çocuk gibi ansızın çığıran, sonra da gürültüyle ağacın birinden öbürüne uçan birkaç karatavuk olurdu. Orada, sokağın ortasında durur, ilk yıldızları sayar, eve gitmek, o ılık havadan, gündüz ile gecenin yavaşça iç içe geçtiği alacakaranlıktan ayrılmak istemezdim.

Sonyuşa, sana yakında gene yazarım. Soğukkanlı ve neşeli olun. Yakında her şey düzelecek, Karl için de. Sonraki mektuba kadar, hasretle...

Kucaklıyorum.

Senin Rosa

Aralık ortası 1917*

Sophie Liebknecht'e

Karl, Luckau'da bir yıldır hapis. Bunu ve beni görmeye Wronke'ye gelip de güzel Noel ağacını verdiğiniz bir yıl öncesini bu ay o kadar çok düşündüm ki... Bu yıl buradan bir ağaç ayarladım; ama öylesine bakımsız, bazı dalları kırılmış küçük bir ağaç getirdiler ki, sizin getirdiğinizle karşılaştırılamaz bile. Aldığım sekiz mumu tutturmayı nasıl becerebileceğimi bilemiyorum. Hapisteki üçüncü Noel'im; ama sakın kendinizi üzmeyin. Her zaman olduğu gibi sakin ve neşeliyim. İlk kez geçen gece uzun

* Bu mektup Breslau'dan yazılmıştır (ç.n.).

süre uyanık kaldım. Saat 10'da yatağa gitmek zorundayım; ama 1'den önce uyuyamıyorum; o nedenle de karanlıkta öylece yatıyor, birçok şey düşünüyorum. Geçen gece şöyle düşündüm: "Ortada yeterli hiçbir neden yokken hep böyle keyifli olmam ne garip! Burada, karanlık bir hücrede, taş gibi bir döşeğin üzerine uzanmışım; bina her zamanki gibi kilise sessizliğinde, öyle ki insan kendini mezarda sanıyor; cezaevinin önünde bütün gece yanan lambanın ışığı pencereden içeri girip yatağın üzerine düşüyor. Ara sıra, uzaklardan geçen bir trenin gürültüsü ya da yakınlarda ağır postalları içinde ayakları uyuşmasın diye gidip gelen nöbetçinin kuru öksürüğü geliyor. Ayaklarının altında ezilen kumların çıkardığı ses öylesine umutsuz ki, sanki şu karanlık ve nemli gecede varolmasının bütün yorgunluğunu ve boşunalığını dile getiriyor. Burada sessizlikte, karanlık, can sıkıntısı, özgür olamama ve kış tarafından kuşatılmış halde yatıyorum ve gene de, sanki parlak bir güneşin altında çiçekli bir çayırda yatıyormuşum gibi yüreğim tarifsiz ve anlaşılamaz bir keyifle çarpıyor. Karanlığın içinde, kötülük ile üzüntüyü aydınlığa ve mutluluğa dönüştürebilecek bir büyüyü biliyormuşum gibi yaşama gülümsüyorum." Ancak bu sevincin nedenini aramaya kalkıştığımda, bir nedeni olmadığını görüyor, sadece kendime gülebiliyorum. Sırrın anahtarının yaşamın kendisi olduğunu sanıyorum. Böyle bakılacak olursa, gecenin bu koyu karanlığı bir kadife gibi yumuşacık ve güzel. Duyacak kulakları olan için, nöbetçinin yavaş ve ağır adımları altında kumların gıcırdaması da, aynı biçimde, güzel ve kısa bir yaşam şarkısı. Böyle anlarda sizi düşünüyorum; keşke bu sihirli anahtarı size de verebilsem. O zaman, hangi koşullarda ve nerede olursanız olun, yaşamın güzelliğini görebilir, tadını çıkarabilirsiniz; o zaman sizin de içiniz sevinçle dolar ve çiçekli çayırların yolunu tutarsınız. Sakın düşsel sevinçler sunduğumu ya da çilekeşlik vaazı verdiğimi düşünmeyin. Duyularla algılanabilir

bütün gerçek zevklerin tadını almanızı istiyorum. Tek istediğim, şu tükenmez mutluluğumu size vermek. Yapabilsem, yaşamınız boyunca sizi her türlü küçüklüklere, saçmalıklara ya da bunalımlara karşı koruyacak yıldızlardan örülmüş bir örtü altında olduğunuzu bildiğimden sizler için üzülmeyeceğim.

Steglitz Parkı'nda demetle o güzel kara ve kırmızı-mor böğürtlenlerden topladığınızı duymak ilgimi çekti. Kara böğürtlenlerin zamanı geçmiştir belki. Elbette, yelpaze biçimindeki yaprakların arasından sarkan sık ve ağır salkımları bilirsiniz. Ancak büyük olasılıkla kurtbağrıdırlar; ince, yemyeşil yapraklar arasından sarkarlar. Küçük yaprakların altına gizlenen kırmızımor böğürtlenler de bodur muşmula ağacının olabilirler; aslında kırmızıdırlar ama mevsimin bu zamanında olgunlaşıp da çürümeye yüz tuttuklarında genellikle morlaşırlar. Yaprakları mersin yapraklarını andırır: Küçük, sivri uçlu, koyu yeşil, üstleri deri gibi sert, altlarıysa pürtüklüdür.

Sonyuşa, Platen'in *Uğursuz Çatal*'ını biliyor musun.[19] Bana gönderebilir ya da geldiğinde getirebilir misin? Karl, onu evde okuduğunu söylemişti. George'un[20] şiirleri çok güzel. Kırlarda yürüyüşe çıktığımızda söylemeyi sevdiğin "Ve kızıl başakların titreşimi içinde" dizesini nereden aldığını artık biliyorum. Zaman bulursanız, "Yeni Amadis"i benim için yazar mısınız? Bu şiiri çok severim (Bu bilgiyi Hugo Wolf'un müziğine borçluyum); ama yanımda yazılısı yok. Hala *Lessing Efsanesi*"*ni mi

---

[19] August von Platen (1796-1835), Alman şair ve oyun yazarıdır. [İngilizce çeviride Almanca, *Verhängnisvolle Gabel* olarak bırakılmıştır; yergili bir güldürüdür (ç.n.).]

[20] Stefan George (1869-1933), kitle kültürü ve tüketiciliğe karşı çıkan etkili bir Alman şairidir.

* Alman yazar ve önde gelen bir Marksizm tarihçisi olan Franz Erdmann Mehring (1846-1919)'in önce 1892 yılında *Die Neue Zeit*'da dizi olarak, sonraki yıl da kitap olarak yayınlanan, Marksist eleştirinin başyapıtlarından biri sayılan *Die Lessing-Legende: Eine Rettung* (*Lessing Efsanesi: Bir*

okuyorsun? Ben Lange'nin *Materyalizmin Tarihi*'ni[21] yeniden okumaya başladım; her okuyuşumda uyarıcı ve ufuk açıcı bulurum. Umarım günün birinde sen de okursun.

Sevgili Soniçka, geçen gün öyle bir acıyla kıvrandım ki... Yürüyüş yaptığım avluya cepheden sık sık sırt çantası, eskimiş ceket ya da gömleklerle yüklü ordu arabaları geliyor; bazen bunlar kanlı oluyor. Burada boşaltıyor, onarılmak üzere kadınların hücrelerine gönderiliyor, sonra da yeniden kullansınlar diye orduya veriliyor. Geçen gün bu arabalardan birine atlar değil de mandalar koşulmuştu. Bu mahlukları daha önce hiç bu kadar yakından görmemiştim. Bizim öküzlere göre çok daha güçlüydüler; kafaları yassı, boynuzları kıvrıktı, bu nedenle de kafatasları bir koyunun kafatasına benziyordu. Karaydılar; büyük ve yumuşak gözleri vardı. Mandalar Romanya'dan savaş ganimetiydiler. Sürücü asker, bu yabani hayvanları yakalamanın çok güç olduğunu, koşum takımı takmanın daha da güç olduğunu anlattı. "Vae victus"* ilkesi uyarınca acımasızca dövülüyorlar. Sadece Breslau'da yüz kadar var. Bereketli Romanya otlaklarına alışmışlar; burada onlara az ve kötü yem veriliyor. Acımasızca kullanılıyorlar, ağır yükler çektiriliyor; kısa sürede de ölüveriyorlar. Geçen gün, sırt çantası yüklü bir araba geldi; öyle yüklenmişti ki, mandalar kapının eşiğini bir türlü aşamıyorlardı. Sürücü asker, zalim bir herif, elindeki kam-

---

Kurtuluş). Mehring, Marx'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisi* (1859)'ndeki ilkelerini edebiyata ilk uygulayan kişidir. Kitabın adı, 1906'daki baskısında değişmiştir: *Die Lessing-Legende: Zur Geschichte und Kritik des preußischen Despotism und der klassischen Literatur (Lessing Efsanesi: Prusya Despotizmi ile Klasik Edebiyatın Tarihi ve Eleştirisi Üzerine).* Gotthard Ephraim Lessing (1729-1781), Alman filozof, oyun yazarı, eleştirmen ve gazetecidir (ç.n.).

[21] Friedrich Lange (1828-1875), yeni-Kantçı bir Alman filozof ve iktisatçıdır.

* "Altta kalanın vay haline" (ç.n.).

çının sert ucuyla zavallı hayvanı öyle acımasızca dövmeye başladı ki, kapıdaki nöbetçi öfkeyle hayvanlara neden hiç acımadığını sordu ona: Suratında kötü bir sırıtışla, "Bize de kimse acımıyor" dedi beriki ve daha şiddetli vurmaya başladı. Sonunda hayvanlar önlerindeki engeli aştılar; ama içlerinden biri kan içinde kalmıştı. Derilerinin kalınlığı ve sağlamlığı dillere destan olduğu halde dilim dilim yarılmıştı. Araba boşaltılırken, hayvanlar bitkin, öylece duruyorlardı. Sırtı kan içinde olanın o kara yüzündeki, o kara gözlerindeki ifade ağlayan bir çocuğun ifadesiydi; tıpkı, nedenini, nasıl kurtulacağını bilmeden öldüresiye dövülmüş bir çocuk gibiydi. Hayvanların karşısında durdum, hayvan bana baktı; gözlerimden yaşlar boşaldı; aslında onun gözyaşlarıydı. Bu sessiz acı karşısında duyduklarım, insanın sevgili kardeşinin acısı karşısında duyduklarından farklı değildi. Romanya'nın yeşil, taze çayırları ne kadar uzakta, ne kadar erişilemez kalmıştı! Orada güneş ne kadar farklı parıldıyor, rüzgâr ne kadar farklı esiyor, kuşlar ya da çobanlar ne kadar farklı şarkılar çığırıyorlardı. Ve burada, bu korkunç yerde... boğucu ağıl, çürümüş samanla karıştırılmış/mide bulandıran yem, korkutucu yabancı insanlar ve dayak, taze yaradan fışkıran kan... Zavallım, zavallı, sevgili kardeşim, burada ikimiz de elimiz kolumuz bağlı, içimizde yalnızca acı ve özlem, öylece duruyoruz.

Bu arada mahkûmlar arabanın çevresinde, yükü indirmekteydiler; ağır çuvalları sırtlayıp binaya taşıyorlardı. Sürücü de iki elini cebine sokmuş, büyük adımlar atarak avluda dolaşıyor, gülerek sevilen bir şarkıyı mırıldanıyordu. Ve bütün savaşın görkemi önümdeydi!...

Sevgili Soniçka, hemen yaz.

Senin Rosa'n

Sonyuşa'm; olup biten her şeye karşın soğukkanlı ve mutlu olmalısınız. Yaşam böyle ve ne olursa olsun, yiğitçe, başımız dik, hep gülerek karşılamak gerekir onu.

* * *

AD DİZİNİ

Abraham, Richard, 29
Acosta, José de, 95, 127
Adler, Victor, 474
Akelrod, Pavel Borisoviç, 419
Akselrod, Pavel Borisoviç, 419
Aleksander (II.), Rus Çarı, 144, 393
Aleksander (III.), Rus Çarı, 149
Anseele, Eduard, 353
Aristoteles, 180, 182
Auer, Ignaz, 490, 568
Avksentiev, Nicolai, 445
Bebel, August, 14, 18, 19, 259, 313, 472, 474, 482, 490, 492, 512, 536, 543, 568, 570, 571, 573
Beloch, Karl Julius, 179
Bennett, Gordon, 129
Benzoni, Girolamo, 125, 126, 127
Bernstein, Eduard, 12, 13, 14, 18, 33, 179, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 206, 207, 210, 211, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 229, 231, 232, 233, 236, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 250, 251, 254, 313, 380, 490, 512, 565, 568, 569,570, 573, 574
Bismarck, Otto von, 244, 370, 480, 481, 483, 485, 494
Blanqui, August, 222, 237
Bogdanov, Aleksander, 398, 401
Böhm-Bawerk, Eugen, 224
Bryce, James, 84, 85
Bücher, Karl, 178
Camphausen, Ludolf, 307
Charles (I.), İngiltere Kralı, 427, 428, 448
Chatel, Marly de, 127
Chicherin, Boris Nikolaieviç, 143, 144
Clemenceau, Georges, 523
Cunow, Heinrich, 457
Dan, Feodor Iliç, 405, 414
Dan, Feodor Ilyiç, 399, 419
Danielson, Nikolay Frantseviç, 69
David, Eduard, 475, 538, 574
Dewinne, August, 352
Dreyfus, Eduard, 13, 14, 391
Dunayevskaya, Raya, 18, 25, 29, 30, 37, 299
Dzerzhinski, Feliks, 396
Ebert, Friedrich, 35, 36, 37, 38, 512, 525, 529, 538, 542, 543, 544, 546,

548, 550, 551, 553, 554, 555, 556, 557, 575, 580
Eichhorn, Emil, 37, 557
Eisner, Kurt, 254
Emmich, General von, 554
Engels, Friedrich, 10, 12, 23, 36, 37, 143, 167, 168, 171, 178, 191, 196, 204, 210, 235, 236, 313, 317, 318, 319, 320, 362, 442, 468, 477, 478, 482, 483, 493, 530, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539
Erich, Rafael, 441
Favre, Claude, 480
Fourier, François M. Charles, 362
Frohme, Karl, 323
Frölich, Paul, 11, 20
Gallifet, Gaston de, 14
Gamitto, Yüzbaşı (kaşif), 158, 159, 160
Gapon, Georgi, 270, 290
Gorki, Maksim, 401
Guesde, Jules, 14
Haase, Hugo, 35, 543, 544, 575
Handelmann, Heinrich, 125
Hansemann, David Justus, 307
Haug, Frigga, 27
Heine, Wolfgang, 211
Herschel, Friedrich Wilhelm, 135
Hindenburg, Paul von, 316, 525
Ihrer, Emma, 356
III. Paul, Papa, 127
İskender (Büyük, Makedonyalı), 94
Jaures, Jean, 475
Jevons, William Stanley, 224, 225, 242
Jogiches, Leo (Tyshka), 11, 15, 29, 30, 31, 35, 395, 396, 397, 401, 402, 403, 409, 411, 547, 561, 563
Kaledin, Aleksei Maksimoviç, 424, 426
Kant, Immanuel, 163, 241, 386
Kasprzak, Martin, 288
Kautsky, Hans, 578
Kautsky, Karl, 13, 14, 17, 18, 19, 33, 34, 178, 232, 254, 311, 312, 313, 316, 319, 321, 322, 325, 327, 328, 329, 332, 333, 334, 335, 336, 339, 340, 341, 343, 344, 369, 395, 397, 418, 419, 425, 428, 441, 456, 512, 537, 551, 575, 578
Kerenski, Aleksander, 436
Kiao-Cheou (Tsingtao), 230
Kirchmann, Julius Hermann von, 69, 88
Korolenko, Vladimir, 34
Kovalevski, Maksim, 21, 23, 115, 125, 126, 127, 129, 131, 132, 133, 134, 137, 139, 142, 163
Laschitza, Annelies, 31
Lassalle, Ferdinand, 37, 194, 302, 387, 388, 482, 493, 529
Le Blanc, Paul, 27
Lenin, Vladimir I., 16, 19, 26, 30, 31, 32, 33, 253, 299, 369, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 381, 382, 383, 385, 387, 388, 389, 395, 396, 397, 398, 399, 401, 402, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 412, 413, 414, 421, 423, 426, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 439, 442, 444, 445, 448, 449, 452, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 463, 567, 571
Lensch, Paul, 457
Levi, Paul, 31, 107, 417
Liebknecht, Wilhelm, 9, 34, 35, 37, 38, 313, 482, 490, 491, 508, 551, 554, 580, 583
Liliburne, John, 427
Liubyinski, Mykola, 441

Livingstone, David, 129
Lloyd George, David, 523
Louis Napoleon, Fransa İmparatoru, 319
Louis Philippe, Fransa İmoaratoru, 318, 319
Louis Philippe, Fransız İmparatoru, 105
Löwy, Michael, 21
Ludendorff, Erich, 525, 554
Lunacharski, A.V., 401
Maine, Henry Sumner, 23, 95, 96, 163
Malthus, Thomas Robert, 69
Mannerheim, Karl, 441
Marat, Jean-Paul, 430
Martov, Julius, 399, 401, 402, 403, 405, 406, 407, 412, 414
Marx, Karl, 11, 12, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 30, 37, 38, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 66, 68, 69, 70, 73, 74, 77, 80, 82, 83, 86, 88, 95, 115, 116, 141, 163, 178, 191, 194, 196, 203, 207, 220, 223, 224, 225, 233,235, 236, 241, 249, 256, 299, 305, 306, 307, 308, 313, 317, 319, 320, 354, 362, 392, 442, 466, 467, 468, 471, 477, 479, 480, 481, 482, 493, 519, 530, 532, 533, 534, 536, 537, 538, 539, 560, 581, 586
Maurer, Georg Ludwig, 111
Menger, Karl, 224
Meyer, Eduard, 111, 143, 178, 179, 180
Mill, James, 95, 99, 140
Millerand, Aleksandre-Etienne, 14, 353
Milyukov, Pavel Nikolaieviç, 424
Mirbach, Wilhelm von, 444
Monteiro, Albay, 158, 159
Morgan, Lewis Henry, 23
Nettl, J.P., 14, 19, 30, 36, 248
Nicolayon (Nicolay Frantseviç Daniel-son), 69, 88
Nikola (II.), Rus Çarı, 262, 301
Noske, Gustav, 553, 554
Nye, Andrea, 27
Ortiz de Cervantes, Juan, 134
Parvus (Aleksander Helphand), 152, 380, 457, 569
Paskiewitsch, Ivan Fyodoroviç, 553
Péreire, Isaac, 203
Petro (Büyük), Rus Çarı, 146
Plekhanov, Georgi, 10, 143, 401, 406, 407, 413
Ricardo, David, 64, 69, 88, 225
Rich, Adrienne, 30
Rodbertus, Karl Johann, 69, 177
Roland-Holst, Henrietta, 35
Rykov, Aleksey, 396
Say, Jean-Baptiste, 52, 242
Scheidemann, Philipp, 35, 37, 38, 425, 447, 457, 512, 528, 529, 538, 542, 543, 544, 546, 548, 550, 551, 553, 554, 555, 556, 557, 580
Schippel, Max, 245
Schmidt, Konrad, 210
Schmoller, Gustav von, 72, 211
Sezar, Julyus, 108
Sieber, Nicolay, 581
Sismondi, Jean Charles Leonard, 60, 69, 70, 86, 87, 88
Smith, Adam, 64, 70, 164, 225
Stampfer, Friedrich, 419
Struve, Peter, 69, 268
Şarlken (V.), Kutsal Roma İmparatoru, 127
Troçki, Leon, 19, 401, 406, 407, 414, 569

Troelstra, Pieter Jelles, 474
Trotçki, Leon, 406
Trotha, Lothar von, 328, 579
Tseretelli, Iraklii Georgievich, 429
Tych, Felix, 11, 32, 395, 396
Vollmar, Georg, 236, 245, 475, 574
Vorontsov, Vasili Pavloviç, 69, 88
Waldersee, Albert Graf von, 328
Warzawski, Adolf ("Warski"), 567
Weber, Max, 120, 121, 275
Weitling, Wilhelm, 220
Westarp, Kuno von, 576
Wilson, H.H., 95
Wilson, James, 99
Wilson, Woodorov, 523
Wilson, Woodrow, 523
Witte, Sergei, 152
Zetkin, Clara, 11, 17, 18, 27, 28, 29, 347, 355, 356, 397, 571, 573
Zinoviev, Grigory, 396
Zubatov, Sergey Vasilievich, 265
Zubatov, Sergey Vasilyevich, 265, 266
Zurita, Alonso de, 129, 130, 131, 133, 134

Yirminci yüzyılın başlıca Marksist düşünürlerinden olan Rosa Luxemburg duru/yalın bir dille çağımızı anlatmaktadır. Kapitalizme karşı verilen mücadelenin küresel niteliği giderek belirginleştikçe ve sıradan insanların enerji ve inisiyatifleri insanlığın kurtuluşu için belirleyici oldukça, onun bıraktığı miras daha bir geçerlilik kazanmaktadır.

"Rosa Luxemburg, içinde yaşadığımız dönemin yeni olmadığını, sadece yoğunluğu ve kapsamı değişmiş uzun bir çatışmanın devamı olduğunu bizlere hatırlatan, anakaraları dolaşan, tarihi tarayan büyük bir posta güvercini gibi 21. yüzyılda gezinmektedir. Onun coşkulu eleştirel aklı ve kabına sığmaz kişiliği kendi zamanında olduğu gibi günümüzde de hayranlık uyandırmaktadır. Editörler Hudis ve Anderson, önemli dipnotlar da içeren özenli çalışmalarıyla onun bütün varlığını ve düşüncesini eksiksiz olarak yansıtmaktadırlar."

- Adrienne Rich

"Rosa, suya hasret kaldığımız zamanlarda bizim taze su kaynağımız olmayı sürdürmektedir."

- Eduardo Galeano

"Gözü pek, dürüst, tutkulu ve yumuşak. Yazdıklarını okurken gözlerinin büründüğü ifadeyi kafanızda şöyle bir canlandırın. İşçileri ve kuşları sevdi. Topal ayağıyla dans etti. Ona ilişkin her şey büyüleyici ve sahicidir. Ölümsüzlerden biri..."

-John Berger

dipnot yayınları
Selanik Caddesi 82/24 Kızılay - Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 • Faks: (0 312) 419 25 32
dipnotkitabevi@yahoo.com • www.dipnotkitap.com
ISBN: 978-605-4412-69-3